CHILIDÚǴU

SIVE

TRACTATUS

LINGUAE CHILENSIS

OPERA

BERNARDI HAVESTADT.

EDITIONEM NOVAM IMMUTATAM

CURAVIT

DR. JULIUS PLATZMANN.

VOLUMEN I.

LIPSIAE

IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI

MDCCCLXXXIII

CHILIDÚǴU
SIVE
RES CHILENSES
VEL
Deſcriptio Status tum naturalis, tum civilis, cum moralis Regni populique Chilenſis, inſerta ſuis locis perfectæ ad Chilenſem Linguam Manuductioni,

DEO O.M.
MULTIS AC MIRIS MODIS
JUVANTE
opera, ſumptibus, periculisque

BERNARDI HAVESTADT
Agrippinenſis quondam Provinciæ Rheni Inferioris primum Horſtmariæ in Weſtphalia, deinde in Americæ Meridionalis Regno Chilenſi e Societate JESU Miſſionarii.

TOMUS I.

17

Permiſſu Superiorum ac Rmi & Eximii D. Ordinarii Colonienſis Facultate ſpeciali.

Monaſterii Weſtphaliæ Typis Aſchendorſianis.

FACULTAS SPECIALIS.

Tractatum de lingua Indorum * in Chilensibus Provinciis habitantium & doctrina Christiana iis tradita scriptum à R. D. BERNARDO HAVESTADT Coloniensi quondam Missionario in dictis terris Indicis, dum sacra Evangelici operarii functione cum aliis Societatis JESU sacerdotibus linguæ illius peritiam acquisivit, & prædicatione aliisque exercitiis perfecit, scriptum, ac deinde diligenti opera expolitum imprimendi Facultatem concedo.

23. Martii 1775.

J. G. KAUFFMANNS, S. Th. D.
Curiæ Archi-Ep. Sigillifer Major & Librorum Censor Ordinarius, Canonicus ** S. Mariæ in Capitol. & ad gradus mpp.

* Prior hujus libri Titulus erat: Chilidugu sive Tractatus de Lingua seu Idiomate Indo-Chilensi.

** Modo ad S. Gereonem, nec non Examinator synodalis, atque Emeritus Universitatis Coloniensis p. t. Rector perquam Magnificus.

Habet autem Lingua Chilenſis quam plurima omnino præclara, rara & inaudita: unicam nempe Declinationem, Conjugationem unicam, & utramque perfacilem & obviam; unicum genus, nullum Nomen aut Verbum anomalum; Regulas non niſi univerſales ac ſine exceptione, atque ſemper eadem vox paucis literis mutatis, demptis aut adjectis, agit vices & ſubſtantivi, & verbi, & adjectivi, & adverbii; adjectisque vel inſertis variis & ſæpe permultis Particulis format omnia & quæcunque ſua compoſita, nec raro ſenſum integrum & bene longum:

Unde fit, ut Lingua Chilenſis ſit Lingua multo facillima; & tametſi Barbarorum, non ſolum non barbara; ſed aliis Linguis tanto melior; ut ſicuti montes Andes alios montes; ita hæc alias Linguas uſque eo ſupereminеat; ut qui callet Chilenſe Idioma, alias Linguas velut e ſpecula longe infra ſe deſpiciat, clare patenterque agnoſcens quantum ſit in illis ſuperflui, quam multa quoque deſint, &c. &c. & quam jure merito unicuique non Chileno exprobrari poſit:

Si tua Lingua bona eſt, tamen eſt præſtantior illâ Lingua Chilena, brevis quam docet iſte liber. vide. P. 5. ſub finem.

CHILIDÚǴU

PARS PRIMA:

Chilenſis Linguæ Grammatica.

PARS SECUNDA:

Indiculus univerſalis R. P. Pomey Soc. Jeſu in Linguam Chilenſem translatus, additisque exemplis quam plurimis ad facilius addiſcendum auctus. (a)

PARS TERTIA:

Catechiſmus in proſa & verſu.

PARS QUARTA.

Voces Indicæ ordine alphabetico, adjectis numeris, ubi ſingulæ plenius & copioſius explicantur. (b)

PARS QUINTA:

Voces latinæ eodem ordiue, & adjectis numeris.

PARS SEXTA:

Notæ Muſicæ ad canendum in Organo cantiones Partis tertiæ à n. 650. uſque ad n. 676.

PARS SEPTIMA:

Mappa Geographica cum Diario &c. (c)

INDEX

(a) Hæc Tomus. I. (b) hæc Tomus II. (c) hæc Tomus IIJ.

INDEX CAPITUM
PARTIS PRIMÆ

INDEX

INDEX PARTIS SECUNDÆ
SEU INDICULI UNIVERSALIS.

Pars prima de mundo ejusque partibus.

Pars ſecunda.

car-

Pars tertia.

INDEX PARTIS TERTIÆ, QUÆ EST CATECHISMUS IN PROSA & VERSU.

DEDICATORIA SANCTISSIMÆ VIRGINIS MARIÆ NOMINI.

Hunc Tractatum, O DEIpara Virgo! Hiſpanice DEO juvante a me conſcriptum, ſanctiſſimo Diviniſſimoque JESU dilectiſſimi Filii Tui Nomini jam ab anno 1765. *dedicavi: Hunc eundem ab eodem me ſervo Tuo Mancipioque, eodem favente Numine nunc redditum Latine; cui potius quam Tuo ſancto, & post JESU Nomen ſanctiſſimo Nomini dicem, dedicem, conſecrem?*

JESUS Filius Tuus Homo eſt; at Homo-DEUS: Tu affectu ac Patrocinio Univerſi generis humani es Mater, & Mater mea; at ſimul generatione, qua JESUM Virgo peperiſti; es DEIpara: JESUS ſalvatoris Nomen eſt, quod qui invocaverit,

ſalvus

ſalvus erit: MARIA Salvatoris Matris eſt Nomen ſtellam ſignificans; quam qui ſemper reſpexerit; ſalutis portum inveniet: JESUM inclamantes ſalvi erunt: MARIAM ut par eſt, invocantes, JEſus ſalvos faciet: JEſum legimus feciſſe MARIÆ Nomine intercedente; quod ſolo ſuo Nomine invocatus non fecerat: nam ſic Filius Matrem vult honorare: JESUS ſui Myſtici corporis, quod est Eccleſia, caput eſt; sed hujus ſui Myſtici corporis, MARIAM vult eſſe collum; eo quod omnia nos vult habere per MARIAM: Pharao Ite, aiebat, ad Joseph: JESUS nos mittit ad MARIAM; Optimus Filius ad optimam Matrem; ut Mater ſic a Filiis honoretur.

JESUS eſt Luminare majus, ut præſit diei: MARIA Luminare minus, ut præſit nocti: JESUS verus DEUS cultu Latriæ in Cælo & in Terra jure merito colitur & adoratur: MARIA Deipara, eſt ſola, quæ cultu Hyperduliæ (uti cæleſtis Curiæ cæteri Aulici & Miniſtri cultu Duliæ) jure merito colitur & honoratur: JESUS eſt ſol ſe ipſo Lucens, fulgens, fovens: MARIA JESU DEI & ſui Filii lucet, fulget, fovetque

Lu-

Lumine; atque ita lucet, fulget, fovet; ut cui MARIA in hac mundi nocte non luxerit, fulseritque, quem MARIA non foverit, teste D. Bernardo ac communi SS. PP. æternum pereat.

Eja ergo o Deipara, o Mater mea, o semper Virgo immaculata! immaculata, quando es concepta; & ab originali labe, ob prævisa JESU Christi merita, cujus prælecta ab omni retro æternitate, futura eras purissima Mater; fuisti præservata: (a) *& immaculata, quando DEUM verum vera DEI Mater Virgo concepisti; & in partu, & post partum semper Virgo permansisti.*

Eja ergo, inquam, DEI Salvatoris nostri sanctissima, Clementissima, purissima atque multo dulcissima Mater! Hoc

(a) Uterque & JESUS & MARIA peccati Originalis est expers, attamen longe diverso respectu: nam JESUS Christus est ipse Redemptor Homo-DEUS, qui qua Deus ab æterno genitus a Deo Patre absque Matre; & qua Homo in tempore natus ex Maria semper Virgine absque Patre: non descendit ab Adamo generatione ordinaria: MARIA autem JESU Christi Redemptoris Hominis-DEI vera Mater, ab Adamo generatione ordinaria descendens; ob prævisa ab æterno infinita JESU Christi Redemptoris Hominis-DEI, DEI & sui Filii merita, est a DEO ab æterno a labe peccati originalis præservata.

per JESU Nomen, cui Hiſpanice a me ſcriptum ſcis tot jam annis fuiſſe dicatum hoc opuſculum; idem nunc Latine a me redditum, Tuoque dedicatum Nomini, quæſo reſpicere, ſuſcipere ac admittere non dedigneris: ſit totus Tuus hic Tractatus, uti ipſe Tuus esse cupio; atque ut ſim & nunquam non ſim; per utrumqne Nomen oro, rogo, obſecro etiam atque etiam, iterum iterumque. Geiſtæ (b) 9. *Octobris* 1772.

O ſanctiſſima ſemper Virgo MARIA! Tuus o DEIpara ſemper ab Originali nævo Immaculata

Servus, Cliens & Mancipium' BERNARDUS HAVESTADT e Societate JESU DEI Patris & veſtri Filii: DEI Patris, qua DEUS eſt; veſtri, veræ DEI Matris, qua Homo-DEUS eſt.

(b) Vocabatur etiam domus Spiritûs, Arx Geiſtana, Collegium Soc. Jeſu ac domus tertiæ Probationis: diſtat Monaſterio Weſtphaliæ quatuor circiter leucis germ. verſus Orientem in hyberno ſolſtitio. Fundator V. P. Mauritius dé Büren, qui ibidem obiit, at hic Monaſterii ante aram maximam honorificentiſſime ſepultus ſuperpoſita ſepulchro eleganti artificio laminâ ærea, quæ præter Familiæ inſignia habet, quæ ſequuntur: R. P. Mauritius de Büren olim Cameræ Imperialis Præſes, Nobilium Dominorum & Baronum in Bëren &c. ultimus ſpem Familiæ Deo generoſe obtulit, in Societate Jesu piiſſime mortuus Geiſtæ anno MDCLXI. VII. Novembris, duorum Societatis JeſuCollegiorum ſeu domuum Fundator munificus, plurium libera lis Benefactor, cujus Corpus ſub hoc lapide ad æterna præmia redituram exſpectat animam. Bene precare Lector & dic Requiem æternam dona Ei Domine. Ætas omittitur, obiit autem, ni fallor, ſexagenario major, quadragenarius ingreſſus Societatem.

CHILIDÚĠU

PARTIS PRIMÆ SEU GRAMMATICÆ CAPUT PRIMUM

DE LITERIS EARUMQUE PRONUNTIATIONE.

1. A a. *b*. c. ç. *ch*. d. e. f. g. ɡ. h. i. j. k. l ll. ll. m. n. ŋ.* o. p. q. r. ɼ s. t. ŧ. u. v. ù. û. x. y. z *gue*, *gui*. *que*. *qui*.

Difficultas omnis ac differentia Idiomatis Indo-Chilenſis ad alias linguas, potiſſimùm conſiſtit in hisce literis: b ç. ch. g. ɡ j. ll. ŋ. ɼ. ŧ. ù. û. x. z. ex quibus ſolùm ſex ſunt propriæ Idiomati Chileno; reliquæ autem acceptæ mutuo à lingua Hiſpana: nam cùm ex vocibus Idiomatis Indo-Chilenſis complures ſint Hiſpanæ, quamvis plerumque corruptæ; illarum ſcilicet rerum, quæ ante Hiſpanorum adventum, in Chilenſi Regno neſciebantur: propterea etiam more Hiſpano videntur pronuntiandæ: & Indi Chilenſes ità eas revera pronuntiant.

A Su-

*n̄

Superatur hæc difficultas pronuntiando literam primam, quæ eſt *B.* eodem modo quo profertur *V* conſonans; nam ab Hiſpanis *b* ſcribitur indifferenter pro *v.* conſona; & viciſſim altera pro altera; eandemque obtinet pronuntiationem. Hoc autem verum eſſe, id argumento eſt, quod ſœpenumerò ambæ in eadem dictione reperiantur E. g. *Sabana* & *Savana*; Syndon: *Sabio* & *ſavio*; ſapiens: & ſimiliter in aliis. Unde illud: Felices Hiſpani, quorum bibere vivere eſt: & cum Hiſpanus Germano objiceret eum pro *DEUM verum ex DEO vero*, dicere: *DEUM ferum ex DEO fero*; hic prompte reſpondit: & vos Hiſpani dicitis DEUM viventem, bibentem in ſæcula ſæculorum.

Altera quæ eſt ç Hiſpanis dicta *c con cedilla*; ſeu c cum c parvo; præponiturque duntaxat vocalibus *a*, *o* & *u*; valet tantundem ac *c* vulgare poſitum ante *e* & *i*; aut quantum *s*; eſtque illud quod Galli habent in gentili ſuo vocabulo *François*, ubi illud *ç* æquipollet literæ *s*. Falluntur, qui dum ſcribunt hiſpanice, ponunt hoc *ç* ante *e* vel *i*; cum planè ſit ibi ſupervacaneum.

Tertia eſt *ch*, quæ effertur ut a Germanis tſch ſeu *tſch*, ita ut extremum linguæ oris palato illidatur, ac dentes labiaque magis comprimantur, quam in ſonando *ch* Gallo-

Gallorum: veluti *mucho*, multùm; *muchacho*, adoleſcens; quæ leguntur ac ſi ſcriptum eſſet: *mutſcho*, *mutſchatſcho*.

Quarta in ordine eſt *g* ante *e* vel *i*, quæ quemadmodum & *j* Hiſpanis *jota*; imo & *x*, Hiſpanis dictum *equìs* vel *ecqs*; pronuntiantur ferme ut *h*, nam licet Hiſpani non agnoſcant *h* literam: at habent ejus ſonum & aſpirationem, eamque ſatis fortem, nec in ſolo *g*, ſed ut dictum, etiam in *j* & *x*: & in *x* quidem, juncto vocalibus: uti patet in dictionibus, quæ tribus hisce literis indiſcriminatim ſcribuntur E. g. *tigeras*, *tijeras*, *tixeras*; forfices: *trabajo*, *trabaxo*, *travaxo*; labor: quæ pronunciantur uti a Germanis legitur: *tiheras*, *trabacho*.

2. Quinta litera eſt ɡ Indo-Chilenſe; quod effertur *ng*: E. g. *ɡe* oculus; dic *nge*: *meliɡe*; quatuor oculi; conſpicilia; *melinge*: *duɡun*, loquor; *dungun*. Uude quando vox præcedens ɡ particulare (ſic enim eſt appellandum, ut diſtinguatur a *g* hic ſupra) deſinit in vocalem; hæc vox pronuntiabitur haud ſecus, ac ſi cum ſequente eſſet eadem vel compoſita. E. g. *Senor JESU Chriſto DIOS ɡei, che ɡei cai*; Dominus JESUS Chriſtus & DEUS eſt & Homo: enuntietur: *Senor JESU Chriſto DIOS ɡei, Chengei cai*.

Sexta eſt geminum ll quod Hiſpanis & Chilenis commune eſt; & pronuntiationem obtinet, qualis in vocibus gallicis deprehenditur habentibus *i* ante *ll*; ut *fille*, *pareille*, *bataille*, & ſimilibus aliis. Verum notatu dignum; quando vox Hiſpana vel Indo-Chilenſis incipit ab ll; non illud accipiendum perinde ac ſi haberet *i* præpoſitum ſibi: quin potius imaginari oportet, quo ſono poſſit enuntiari ſeparatum ab iſto *i*. E. g. *llamma*, flamma; *llaga*, plaga; *llechi*, &c. non exprimentur, veluti ſi haberent *i* ante ſe (nam ſic diceretur E. g. *illechi* tribus ſyllabis; cum tantum duæ ſint) verum dividendo vocem gallicam *fille* in duas partes hoc pacto: *fi-lle*; promptiſſimum fuerit apprehendere ſecundam partem (intellige ſonum ipſius) & applicare dictionibus Chilenis & Hiſpanis, quæ inceperint ab iſto *ll* ante vocalem quamcunque.

Septima eſt n* vocata *n con tilde*, hoc eſt n cum titulo vel ſigno; æquipollens gallico *gn* in his vocibus *campagne*, *montagne*: ſit exemplo *ſenor*, quod legitur *ſeignor*.

Octava eſt r, quod raro occurrit, & forti valde ſono præditum veluti *erre*: & *ſ* ut *eſſe*.

Nona eſt t quod æquivalet *ch*. V. ſupra, nam in nullo differt.

* ñ

3. Decima eſt *ù*, quod pronuntiatur ut *i* vel ut *u* Gallorum: vel pronuntia u latinum & ordinarium; uti in hac voce *cuculus*, apertis labiis at dentibus clauſis. Sed NB quod iſtud *ù* particulare poſitum ante vocalem ſonet ſicut apud Hiſpanos *y* in hac voce *mayòr*: aut uti apud Germanos præſertim Colonienſes g vel g in hac dictione gegeben, & quando ita fuerit pronuntiandum; notabitur circumflexo E. g. *relûe*, ſeptem; *lamûen*, ſoror; dic *relye* vel *rel*ge*;* *lamyen vel lam*gen. NB Quoties *ù* particulare eſt ultima dictionis litera, & notata circumflexo; pronuntiandum erit uti *h* in his vocibus *ah*, *vah*. Et ſi voci terminatæ in *ù*, ut fiat verbum, in fine addatur *n;* manente circumflexo pronuntiabitur ut apud Hiſpanos *y*; & apud Germanos, præcipue Colonienſes, g. E. g. *naû*, deſcenſus; *naûn*, deſcendo: *naûpage*, deſcende; profertur: *nah*, *nayen vel na*gen*; nahpange*. NB 3tio. *ù* particulare, quod ſemper & ſuâ naturâ eſt breve; multoties omitti, vel ſolum ſcribi accentu: atque idem accidit literæ *e* ante *l* vel *n*. E g. *d*g*u*, res; *mtn*, ſolùm; *mlen*, adſum: lege: *dùngu*, *mùten*, *melen*.

Undecima eſt *x* ante vocalem, & profertur aliquanto durius magisque quam *jota*; licet inter ipſas alioqui magna ſit cognatio; niſi quod litera *x* eſt magis gutturalis. Ob-

ſerva quando *x* occurrit in dictione compoſita cum *ex*, tunc eam retinere genuinam ſuam pronuntiationem, ut *Excellencia*, *excepto:* quamvis non deſint ex Hiſpanis, qui legant, ſcribantque *eſcellencia*: *eſcepto*.

Duodecima & poſtrema eſt z, quæ interdum ſonat aſperius quam *c*, aut *s*; & quaſi Gallorum z, ſœpius tamen ſonum obtinet eundem cum *ç*: & Hiſpani ſcribunt promiſcue E. g. *haçer* pro *hazer*; facere*: lienço* pro *lienzo;* linteum: Quanquam illud *z* in dictionis fine poſitum, nihil omnino differat ab *ſ* finali*;* excepto quod effertur cum tono gravi E. g. Suarez, Vaſquez, Martinez. &c. dicatur *Suares*, *Vaſques*, *Martines*.

Quod ad reliquas literas attinet; nullum reperio pronuntiationis diſcrimen a lingua Gallica vel ab aliis: tantum q profertur ut *cou;* non *cu*, ſicut apud Gallos. Addo quod Hiſpani conſonantes non geminant præter *l* & *r;* & aliquando m, ante quod præmittunt frequentius *n*, ut *enmendar* pro *emmendar*.

Nec fuerit abs re hic admonere *gn* Hiſpanum & per conſequens etiam Indo-Chilenſe, non efferri ad modum *gn* Gallici; nihil enim hac ratione diſcerneretur ab ɳ; ſed ita quaſi *g* ſeparatum eſſet ab *n*. E. g.

digno,

digno, legatur *dig no;* dignus: quin etiam Hiſpani non raro excludunt *g* ſcribentes *dino* pro *digno; ſinificar* pro *ſignificar*. Præterea Hiſpani nunquam uſurpant *t* ubi vim habet eandem cum *c*; ut in his vocibus: *gracia*, *intencion*, *paciencia*, aliisque: non enim reperies *t* ante *i* propterea, quod ipſum *t* perpetuò ſonat qualiter in dictionibus *Tirano*, *Tiberio*, *Titiro*, & conſimilibus.

Habito ſermone de ſimplicibus literis, prætereunda non eſt pronuntiatio ſyllabarum *gue* & *gui; que* & *qui*; cum non proferantur ut apud Germanos; ſed proprie ſicut apud Gallos; & quemadmodum Itali ſcribunt ac enuntiant *ghe* & *ghi* pro *gue* & *gui:* item *che*, *chi* pro *gue gui*. Neque eſt ulla exceptio de *que* & *qui;* at vero de *gue* omnino; in quo expreſſe percipitur *u;* ſicut *aguelo*, avus; *ciguena*, ciconia; *aguero*, augurium; *verguenza*, verecundia; &c. pronuntia, agu-elo, &c. De *gui* non obſervavi quod excipiatur præter *arguyr;* quod ſcribitur per ypſelon, & effertur velut *argouyr* ita diſtinctum: argou-yr; non autem: argo-uir per v. conſonantem.

Inveniuntur etiam dictiones ſcriptæ per *qua*; ut *quaſi*, *qualidad:* in quibus illud *u* ſoni expers eſt; ac pronuntiatur *caſi*, *calidad*; eſtque germana ipſorum orthographia.

Contra Nebriſſenſis in Dictionario ſuo per *cua* ſcribit voces, quæ ſuapte naturâ ſcribendæ ſunt per *qua;* ut *quando*, *quaderno*, *quarenta*, & aliæ plures: quas ille ſcribit *cuando*, *cuaderno*, *cuarenta*, exiſtimans forte *qua* efferri ut *que*, ita ut *u* quieſcat.

4. Sumit ſibi Lingua Chilenſis licentiam uſurpandi unam literam pro alia; idque 1. ut formet Diminutiva. V n. 273. 2dò ad ſignificandum affectum amoris, blanditias &c. 292. 3tiò. quia aucupantur verborum concinnitatem, orationis cultum, famamque eloquentiæ: vel etiam ad cujusvis arbitrium ac libitum. Hinc ſunt ſynonima: *huif*, *huiv*, *huib;* ordo: *chollob*, *chollof*, *chollov;* tegula: *ape*, *epe;* pene, fere, prope: *voro*, *voru;* os, oſſis. *Amomn*, *amumn*; ite: *cal*, *call;* lana: *lamûen*, *llamûen;* ſoror: *Chili*, *Chilli*, *Chile;* Regnum Chilenſe: *colù*, *collù;* color heluus ravus; *mogeli*, *mogelli;* ſi vivam *ruca*, *duca*, *ſuca;* domus: *huera*, *hueda*, *hueſa*; malus, a, um: *carù*, *cadù*, *casù;* viridis, crudus: *anùn*, *anun;* ſedeo: *ùnm*, *ùnm;* avis: *cuù*, *cu*; manus: *ancùn*, *anquen;* ſiccus: *vircùn*, *virquen*, ſubfrigidus: &c. 94. 198. 223.

5. Eſt etiam perfrequens, ut in fine vocum unam vel plures ſyllabas omittant. 1. in 2da perſona Imperativi. E. g. *matul* pro

ma-

matulge ; propera. 2do. in Nominibus propriis. E g. *Ancai* pro *Ancayecu. Alecoi* pro *Alecoyam. Paineu* pro *Painehuala. Huaiquilaf* pro *Huaiquilafquen. Huenull* pro *Huenullanca. Maripil* pro *Maripillan. Quintulem* pro *Quintulemu.* &c. 3tio. in nominibus conſanguinitatem ſignificantibus. E. g. *Lam* pro *lamúen ;* ſoror. *ṅau* pro *nahue ;* filia. 289. 5to. in hac voce *Huentu;* vir, homo. E. g. *mari mari pu Huen !* 506. 52.

De accentu dicetur n. 34. 298.

6. CAPUT II. De Nomine.

Numerus Singularis.

Nominativus x.	E. g. *Ruca*, domus. *Nuque*,
Gen. x*ṅi.* 24 26.	mater. *peṅi*, frater.
Dat. x*mo* v. *meu.*	*chao*, pater. *cucu*, avia.
Acc. x.	*pillan*, tronu, diabolus.
Voc. A. x. v. x *em* 200.	*lamûen*, ſoror. *Pilin*,
Abl. x*mo* v. *meu* v.	pruina. *Pelon*, *lux.*
egu. 290. 22.	*Namun*, pes. *Votm*,

filius. *Kdau*, labor. &c. Nam omnia & ſingula ſunt monoptota, quæ absque literæ mutatione, ac ſub una eademque terminatione flectuntur in numeros & caſus ope quarundam notarum vel particularum, quæ illis vel in fine vel in principio adduntur, ut monſtrat Paradigma: nam x ſupponit pro omni nomine, cujuscunque demum ſit ter-

minationis : idemque reſpective intelligatur de Pronominibus , verbis , &c.

7. Dualis :

Nom. x. *egu*.
Gen. x. *egu* ni. 26.
Dat. x *egu mo* v. *meu*.
Accuſ. x *egu*
Voc. A x *egu l*
Abl. x *egu meu* v. *mo*.

8. Pluralis.

Nom. *pu* x. v. x *ica*. v. x *egn*. 21. 180.
Gen. *pu* x ni. v. *ica* ni. v. x *egn ni*. 26.
Dat. *pu* x *meu*. v. *ica meu* v x *egn meu* v. *mo*.
Acc. *pu* x. v. x *ica*. v. x *egn*.
Voc. *A pu* x. v. *A* x *ica* v. *A* x *egn*.
Abl. *pu* x *mo*. v. x *ica meu*. v. x *egn mo* v. *meu*.

9. Genitivus plerumque præcedit ſubſtantivum ad quod pertinet : E. g. *Pedro* ni *piñom ;* uxor Petri. *Inche* ni *chao ;* pater meus. *Huinca* ni *mapu ;* Hiſpanorum terra, Hiſpania. *Ta* ni *chao*, *ta* ni *nuque*, *ta* ni *lamûen ta* ni *lan*. v. *Ta* ni *lan ta* ni *lamûen*, *ta* ni *nuque*, *ta* ni *chao ;* Mors Sororis, Matris Patris mei. 282.

10. Etiam Pluralitatem ſignificat *Que* poſitum inter adjectivum & ſubſtantivum. E. g. *Huera que che ;* homines mali *Pichi que mamll ;* parva ligna. *Cùme que cal* ; lanæ bonæ. 220.

11. Quoties nomen de ſuo & per ſe Dualem vel Pluralem denotat, vel jungitur cum Numerali; nec Duali nec Plurali opus eſt. E.g. *ge*, oculi: *epu* v. *cùla ruca*, duæ v. tres domus. Particula *pu* eſt arbitraria, poteſtque vel poni vel omitti. E. g. *meli huentu* v. *meli pu huentu*, quatuor homines.

12. Genera ſunt tantum duo, maſculinum & fœmininum; nec aliter cognoſcuntur, quam 1mo. ex natura rei: ſic *Chao*, pater; eſt maſculinum: & *Ñuque*, mater; fœmininum. 2do addendo *Huentu*, mas. *domo*; fœmina: v. *ùllcha;* Virgo. & perinde eſt num rationale, num irrationale ſit. E. g. *Huentu oviſa*, aries; *domo oviſa*, ovis; *ùllcha oviſa*, Agnes: *domo che*, mulier; v. *domo* antonomaſtice: uti *huentu*, vir: non *huentu che*. Aliquando etiam genus maſculinum ſignificatur per *alca* v. *allca;* E. g. *alca achahuall*, Gallus; quamvis proprie rem fortem, firmam, robuſtam, ſolidam vel duraturam ſignificet. E. g. *alca pirina*, fræ-num bonum, duraturum.

13. CAPUT III. De Pronominibus.

§. 1. De Pronomine primitivo.

Singularis.	Singularis.
Nom. *Inche*. Ego.	Nom. *eimi*. Tu.
Gen. x (*inche*) *ni*; meî.	Gen. x (*eimi*) *mi* v. *ni* tuî.

Dat. x *mo* v. *meu*. mihi.	Dat. x *meu* v. *mo*. tibi.
Acc. x. me.	Acc. x te. Voc. *AX!* ô tu!
Abl. x *meu* v. *mo*. v. *egu* a me.	Abl. x *mo* v. *meu* v. *egu* a te.

14. Exempla pro Confabulatione: *inei?* quis? *inche*, ego. *eimi em!* tu! *inche em*, quinimo. *Huaiquilaf eimi?* esne tu *Huaiquilafquen?* n. 5. *Huaiquilaf inche: inche mai: inche llechi: irche no cam ve?* ego ſum. *Añi aiùelchi Patiru egu* v *egn:* ò mei cari duo v. plures Patres! *A pu Chao!* ô Patres, ô Genitores! *inche eimi cam! inche eimiabun?* fortaſſe ego ſum ſicut tu. *Inche no eimi:* ego non ſum tuî ſimilis; non ſum is qui tu *eimi inchelaimi:* tu non es qui ego. *inche ñi aiùel ta DIOS:* DEUS amor meus. *mi aiùel inche llechi:* ego ſum tuus amor, quem tu amas. *inche ta ñi inche geum*: cum ſim qui ſum. *Nuque ema!* ô indulgentiſſima & ſuaviſſima mater. *pu peñi ema!* Cariſſimi Fratres. *ñi rito inche*; *rito inche*: hìc e regione. *eimi mi ple*, ante, coram te. *eimi mo cùtu:* a v. uſque ad te. *eimi cona? eimi cona geimi?* esne fortis, magnanimus? *cona inche*, *inche cona*, *inche conagen:* ſum medius fidius alter Hercules.

15. Dualis.	Dualis.
Nom. *Inchiu*. nos duo.	N. *eimu*. Vos duo; ambo; uterque.

Gen. x *iu* v. *yu* 53.	G. x *mu*
Dat. x *meu* v. *mo.*	D. x *meu* v. *mo.*
Acc. x.	A. x. Voc. *Ax*!
Abl. x *mo* v. *meu*, v. *egu*	Abl. x *mo* v. *meu* v. *egu.*

16. Exempla: *Inchiu cona*, nos duo viribus & animo præſtantes *eimu cùgen:* Vos duo terræ filii; abjecti & nullius animi. *eimi inchiu*; ego & tu. *teye eimu;* tu & ille. *inei rume inchiu;* neque ego, neque tu. *inei rume eimu;* nec tu. nec ille *eimi inchiu amomariu*; nos duo v. ego & tu orabimus. *mi peni eimu chgarcuimu;* tu & tuus frater vos invicem vulnerâſtis. *chem dgu geiu veichi huentu inchiu?* quid ille ad me. *uûaugei ta yu cùmen:* nos duo ſumus pares. *gei dgu inchiu mo:* nos duo habemus adhuc tractandum aliquod negotium v. negotiolum. *gehuelai dgu inchiu mo*: neuter alteri debet.

17. Pluralis.	Pluralis.
Nom. *inchin*. nos	N. *eimn*. Vos.
Gen. *xin*. noſtrî, noſtrûm.	G. *x mn*. veſtrî, veſtrûm.
Dat. *x mo* v. *meu*. nobis.	D. *x meu* v. *mo*. vobis.
Acc. x nos.	Acc. x. vos. Voc. *Ax!* ô vos.
Abl. *x meu* v. *mo* v. *egn* a nobis.	Abl. *x mo* v *meu* v. *egu.* à vobis.

18. Exempla: *Taftu inchin;* coram nobis.

bis. *inei rume inchin;* nec nos nec iſti. *Pedro, Franciſco inchin duguain:* Petrus, Franciſcus & ego loquemur. *mi pu peni eimn allcùmiſſapalaimn*: Tu & tui fratres non interfuiſtis ſacro.

19. Singularis	Dualis.	Pluralis.
N. *Teye.* ille.	N. *Teyegu.* illi duo.	N. *Teyegn.* illi.
Gen. *xni.* illius.	G. *x ni.*	G. *xni* illorum.
D. *xmeu* v. *mo.* illi.	D. *x meu* v. *mo.*	D. *x meu* v. *mo.* illis.
Acc. x. illum.	Acc. x.	Acc. x illos.
Abl. *xmo* v. *meu* v. *egu.* ab illo.	Abl. *x meu* v. *mo* v. *egu.*	Abl x *meu* v. *mo* v. *egu.* ab illis.

20. Ita pariter eodem modo:

Va, tva, vachi, tvachi: Hic iſte.	*x egu*	*x egn* v. *eign.* iſti.
Vei, tvei, veichi. idem.	*x egu*	*x egn* v. *eign.* iidem.

21. Quotiescunque his Pronominibus tertiæ perſonæ additur aliquod ſubſtantivum; particula Dualis vel Pluralis adhærebit ſubſtantivo. E. g. *Teye huentu egu*: illi duo homines. *Vachi domo egu:* hæ duæ fœminæ. *Vachi pu Ulmen*, iſti Divites, Nobiles. *Veichi pu mallûen*, eædem mulieres. *Cùme pu huentu*, boni homines. *pu Huinca cona*,

cona, milites Hiſpani. *Mari mari pu peñi egu; pu peñi egn*, Fratres ſalvere vos jubeo. *Pedro egn vùtalcoilladuguprabign*, Petrus & ſua Familia. v. ſui amici, v. ſuæ factionis homines falſo illum criminati ſunt *Apo eign malopaqueign:* Dux una cum ſuis bellum apparat. Sic enim aliqui loco *egn* dicunt vel pronuntiant *eign*.

22. Particula *egu* ſignum ablativi, inſtrumentum aut ſocietatem ſignificat. E g. *huinu egu*, cultro. *Pedro egu*, una cum Petro.

23. Exempla: *Tvamai, Teye no:* hoc potius, quam illud. *Tva chei, teye chei mai*, aut hoc, aut illud. *Vachi cahuallu* v *cahuallu tva*, hic equus. *Eimi tva* (ſubintel-iigitur *tauge*) hoc accipe. *Vei mo len*, hic ſto. *Vei mo knobin*, hic illud pono. *Inche ñi piel clei tva*, tibi hoc polliceor, in meque recipio. *Tei no cam?* nonne illud eſt v. an non eſt idem. *Vei tva*, eſt idem, illud eſt. *Vau* (idem quod *va meu*) *llechi*, hic eſt. *Vau mlen*, præſto ſum *Tva llechi*, iſtud eſt. *Tva Huaiquilafquen*, Ecce *Huaiquilaf*. 5. *Teye Huanquelinco*, ille eſt *Huanquel*. *Tva ta iñ mlen*, hic ſumus. *Teye ñi mlen*, ibi ſunt, iliic ſtant, expectant. *Teye ñi chao tva mai*, hic eſt ejus pater. *Veii*, eſt idem, ille eſt. *Veilai*, non eſt idem, ille. *Veipe*, ſit idem. *Tva llechi maupeal*, hoc

eſt

eſt bonum ad reſtes contorquendos. *Tva ticaabuel llechi:* inde poſſunt tegulæ confici. *Tva ta* ni *acutun*, ecce adſum, nunc venio. *Tva ta* in *nien pu Patiru !* ecce habemus Patres *Tva ta yu mtn peun*, nos duo non nos videbimus deinceps. *Tva ta* ni *mtnn*, hucuſque duntaxat pervenit: hoc & nihil amplius; hoc prætereaque nihil. *Chem mo* v. *chem egu rputubimi vachi mamll? cachal mo* v. *egu*, qua ratione, quo inſtrumento hoc lignum formâſti? Securi *Ladcùn egu cupaquei tùyùn*, lætitiam inſtar pediſſequæ comitatur affli&tio. *Inei rume Pedro Pablo egu quimChiliduguquelaimu*, neuter, neque tu Petre, neque tu Paule ſcitis linguam Chilenſem. *Chem vemlaian rume tva egu*, neutrum, neque hoc neque iſtud faciam.

24. §. 2 Pronomina Derivata.

Singularis: *Inche* ni; v. ni: meus. Dualis: *inchiu iu*, v. *yu*, utriusque noſtrûm. Pluralis: *Inchin in*; v. *in*. noſter.

25. *Eimi mi;* v. *mi*, tuus. Dualis: *eimu mu* v. *mu*, utriusque veſtrûm, amborum, ambarum, Pluralis. *Eimn mn;* v. *mn*. veſter.

26. Singularis. *Teye* ni; *Tva* ni; *vachi* ni: *veichi ni*: ſuus illius, hujus, iſtius. Dualis: *Teyegu* ni; *tva egu* ni; *vachi egu* ni; *veichi egu* ni. amborum; utriusque, illius, hujus, iſtius, ipſius, ejusdem.

Pluralis. *Teyegn* ni; *vachi egn* ni; *tva egn* ni; *veichi egn* ni. ſuus, illorum, horum, iſtorum, ipſorum, eorundem.

27. Exempla: *Inchin ta in Chao:* Pater noſter. *mi peni*, tuus frater. *inche ni te tva*, hoc eſt meum. *inche ni eluel tva*, hoc eſt datum a me: iſtud meum eſt donum. *eimi mi te tva no*: hoc non eſt tuum. *inche ni ruca; ni ruca inche; ni ruca*, mea domus. *inche jod cùmei:* meum præſtat, eſt melius. *inche ni acutun huemali ta mi acutun*, Te prior adveni. 23. 295 :6.

28. Hæc Pronomina: *Noſtras*, *veſtras* &c. fiunt addendo huic voci *mapu*, terra; particulam *tu*. 226. E. g. *inche ni mapu tu che:* conterraneus meus. *eimn ta mn mapu tu huentu*, veſter popularis, concivis. Sic etiam dicitur: *ni ruca tu che*, mei domeſtici. *Vau tu mançun*, hujus loci, domûs, oppidi bos. Sunt tamen & alii hæc explicandi modi: E. g. *mapu tu che inchiu;* v. *mapuhuen inchiu*, ſumus cives. *mapuhuen Pedro eimu*, tu & Petrus eſtis conterranei. 204. *Tucapel maputuche*, homines ex Tucapel. *Santa Feé egn*, homines Miſſionis *ſanta Feè*. *Cautùn che*, urbis Imperialis, v. qui habitant ad *Cautùn* Fluvium. *Millanamun egn:* familia *Millanamuni*.

29. Pronomen *Ipſe*, *Egomet* explicatur voce *quidu;* quæ vox etiam *ſolus* ſignificat. E. g. *Ta ni quidugen mo cùmei ta DIOS.* DEUS ſuapte natura bonus eſt. *quidu inche* v. *inche quidu*, Egomet, ego ipſe, ſolus ego. *quine antù quidulehuen*, tota die fui ſolus. *quiduvoe che*, Monachus, Eremita, homo ſolitarius. *quidu toquiuquei tva:* ipſe ſe & ſua moderatur, eſt ſui juris. *gelai quidu toquiun*, non eſt ſui juris. *quiduduamn*, ſum ingenuus ac mei juris. 193.

30. NB. quod Pronomina Poſſeſſiva nunquam ſola ponantur. hinc quando interrogant vel reſpondent. E. g. *inei ni te tva?* hæc res cujus eſt? non dicunt: *inche ni*, ſed addunt ſubſtantivum dicendo, E. g. *inche ni te tva;* v. *inche ni te:* mea. Vel reſpondent per Pronomina Primitiva. E. g. *inche.*

31. De Pronominibus *is*, *ea*, *id:* dicetur opportuniore loco. 181. 183. 184. Idem eſt de Relativis *qui quæ quod:* & Interrogativis: *quis*, *qualis* &c. 263. item de Adjectivis. 91.

32. CAPUT IV. *De Verbo.*

§. 1. DE VERBO

ABSQUE NEGATIONE ET TRANSITIONE.

E. g. *Lan*, morior. *gen*, ſum. *pin*, dico.

non

non, vinco. *elun*, do. *aiùn*, amo. *cupaln*, affero. adduco, traho. *uûimn*, incendo, &c. quia pro omnibus & ſingulis, nullo excepto, ſupponit x, cum enim omnia ac ſingula terminentur ac deſinant in *n*; ſolum hoc *n* mutatur, ùt docet, monſtratque Paradigma: E. g. La–n. ge–n. pi–n. &c. 92.

MODUS INDICATIVUS.

Tempus.

Præſen x – – n.	Perſonæ.
Imperf. – – bun.	Singularis: n. imi. i.
Præt Perf. – uyen.	Dualis: iu *v*. yu. 53.
Plusquamp. uyebun.	imu. iga.
Futurum. – – – an.	Pluralis. in. imn. ign.

34. Mox notandum accentum habere in ultima 1mo omnes primas Perſonas temporum Indicativi ac Optativi. E. g *elun*, *elubun*, *eluuyen* &c. 2do. Paſſiva in *el.* E g. *eluel* &c. 80 3tio. Gerundia Accuſativi, quæ non habent inſertam particulam *bi.* E. g. *eluam*, &c 66. 4to. Omnia Imperſonalia E. g. *piam*, &c. 101. 5tò omnes voces quæ finiuntur in *mom* v. *mum.* 210. 6tò omnes Infinitivi tam affirmativi quam negativi. E. g. ni *elun*, ni *elunon*, ni *eluuyenon*, &c. 49. 108 7mò quæ exeunt in *bum.* 67. 73. 8vò. omnes perſonæ verborum deſinentium in *bin* v *bi.* Scilicet primæ & tertiæ perſonæ. E. g. *elubin*, *elubi*, &c. 175. 9nò. nomina ab-

ſtracta: item primæ perſonæ Paſſivi. E. g. *temoǥen*, 285. *eluǥen* 96. &c. 10. omnia nomina habentia in fine *ù* particulare poſt aliquam vocalem. E. g. *uyaù* v. *uûaù*. 11. nomina quæ deſinunt in *r*. *f* vel *v* conſonantem. E. g. *utar*, *chollof*, *huiv*. Habent accentum in penultima. 1. Secundæ perſonæ ſingularis, item ſecundæ & tertiæ Dualis & Pluralis. E g. *eluimi*, *eluimu*, *eluiǥu*, *eluimn*, *eluiǥn*. 2. omnia tempora ſubjunctivi. E. g. *eluli*, *elulmi*, *elule*, &c. 3tiò prima ſingularis, & ſecunda Pluralis Imperativi. E. g. *eluchi*, *elumn*, &c. 4to Gerundia cum particula *bi*, *elubium*. &c. 5to. Participia tam activa quam paſſiva in *lu*. E. g. *elulu*, *eluǥelu*, &c. 6to Nomina ſubſtantiva & adjectiva quæ ſunt diſſyllaba, terminanturque in vocalem. E. g. *ella*, *nua*, *voro*, *chao*, &c. Reliqua omnia ſunt ambigua & ad libitum. Suppono quod pronuntiatio ſequatur accentum ita, ut illa ſyllaba pronuntietur longa, quæ notatur accentu.

35. Verba, quæ in prima perſona præſentis Indicativi v. Infinitivi ante *n* finale habent conſonantem; conjugantur pronuntianturque ac ſi ante ultimum *n* haberetur *i* vel *ù* vel *e*. E. g. *quimn*, pronuntia: *quimin* v. *quimùn* vel *quimen*, accentu in penultima ſeu ultima brevi. 3. En cum iis quæ haben-

habentur 51. 52. 53. 54. Proſodiam univerſam in una ſola pagina!

36. NB. Hanc linguam plerumque Præſenti uti pro Præterito. E g. *allcùn*, audivi. *pi*, dixit. ac propterea adhibent ſœpe *que* ut ſigno temporis præſentis. 220. E. g. *kdauquen*, laboro: *iquei*, prandet, comedit. Quamquam aliquoties etiam non obſtante particula *que* Tempus præteritum ſignificetur. E g. *gemequen cara mo*, fui in civitate. Item Futuro utitur loco Imperativi: imo etiam loco Præſentis, quando actio præſens certo eſt vel videtur futura. E. g. *Cheuaimi?* quo vadis? *cheu uutaiaimi?* quo iter inſtituis; quo proficiſceris: *cupaian*, volo comedere. 296.

37. Exempla: *Inei cam aucalmaputuuyei?* quis in Patria, Regno, Provincia res novas eſt molitus? quis fuit Author, Anteſignanus vel cauſa rebellionis? *uûau* v *quiñe mo urbigu*, uterque eſt ſubmerſus, ambo unà fluctibus hauſti, obruti ſunt. *Abuechi peuaiu*, neſcio quando nos duo nos videbimus iterum. (ironice, unde rectius: vale ſed ut brevi redeas, *v.* abeo ſed mox rediturus) 288 6. *dugucloaiu Apo:* unà loquemur cum Gubernatore *Vachi huentu inchiu amocaiu*, hunc h minem itineris ſocium habui. *Amoaiñ* v. *amoan pign*, cixerunt ſe venturos.

38. Imperativus.

Sing. chi. ge. pe. Dual. iu. mu. gu. Plur. in mn. gn.

39. Primis & ſecundis perſonis poteſt addi *ca:* ad excitandum animum. E. g. *yavuluge ca*, age dum; age ſis: cape bonum animum.

40. Tertia ſingularis poni poteſt loco tertiæ Dualis v. Pluralis addito *egu* v *egn.* E. g. *lape egu*, ambo moriantur; uterque occidatur. *lape egn!* pereant. 105. 106. Exempla:

41. *Lachi huedachi*, moriar modo ſatur! *cupachi*, væ tibi ſi venero. *deutuchi pin* v. *piun*, iram continui, animo imperavi *calli vempe*, auſit ſi lubet! ſine faciat. *calli piaupe*, abeat in malam crucem. *callipe mai*, ſuas ſibi res habeat. *Larumege*, *tanarumege*, utinam pereas: Dii te perdant. *amoge amoge peni*, quod differtur non auffertur: nondum omnium dierum ſol occidit: pœnitebit te facti frater, amice! *yemein ca dgu*, Tranſeamus ad alia. *afpe vachi dgu*; *huenu prape*, *pu pulli conpe; conai:* omittamus illa, obruamus iſta ſilentio; oblivione deleantur. *cupalige pelon:* affer lucem.

42. Optativus.

Imperfectum. abun. | Perſonæ formantur ut N. 33. mutando n.

Per-

Perfectum.	uyean.	Primæ perſonæ in *imi*, *i*: *iu*, *imu*, *içu*, *in*, *imn*, *içn*.
Plusquamp.	ayeabun	

43. Tempora Optativi adhibentur aliquoties loco ſubjunctivi. E. g. *Vemabun*, facerem.

44. Item ſignum optantis, deſiderantis v. optativi eſt *chi* affixum ſubjunctivo: E. g. *ibulichi*, vellem edere, utinam haberem ad comedendum. Item *vel* v. *velem* annexum verbo vel ſubſtantivo. E. g. *Putunvelem*, vehementer ſitio. *duamvel*, habeo quod petam, obſecrem. Plura docebunt

45. Exempla. *iabun*, fame crucior. *laiabun pin*, deſideravi mihi mortem. *huenneabun pita ni duam*, habui animum furandi, voluntate in furtum conſenſi. *lachi pi*, mortem ſibi optat, peroptat. *pulcu em!* ubi, unde hauſtum acquiram! *cùme duam mo çillacaiabun quine cahuelln*, *pebuli*, emerem equum, ſi invenirem. *çemeabuli cara mo*, *aldûn cullin cupallaibun*: afferrem multa, ad civitatem ſi irem. *peabun em!* quidquid darem, ut viderem. *quimabun ta ni huerin*: *quimabun mai*, *çei chei ta ni huerin*: cuperem ſcire, quid vel in quo peccaverim. *vachì antù acutuabuicam?* non adducor, ut credam eum eſſe venturum hodie: hodie eum mini-

minime expecto. *pichin miſqui iabun em*: quàm vehementer nunc parum mellis mea natura appetit! *chumabui*, *chumȝeabui!* quid agas.

46. SUBJUNCTIVUM.

Tempus		Perſonæ.			
Præſens – –	li.				
Imperf. – –	buli.	Singularis	i.	mi.	e.
Perf. – –	uyeli.	Dualis	iu.	mu	ȝu.
Plusquamp.	uyebuli.	Plural.	iṅ.	mn	ȝn.
Futurum 1. –	ali.		vel		
Futur. 2dum.	abuli.	Sing.	li.	lmi.	le.
Aoriſtus 1.	uyeali.	Dual.	liu.	lmu.	lȝu.
Aoriſtus 2.	uyeabuli.	Plur.	liṅ.	lmn.	lȝn.

47. Tempora Optativi funguntur nonnunquam vice temporum ſubjunctivi, uti dictum 43 E. g. *Vinu cupalbuimi*, *vill ta mi aiünque* v. *duamvel yeabuimi*: ſi afferres vinum, quodcunque velles, aufferres.

48. *ȝemeali cara mo*, *aldùn cullin cupalan*; ſi ivero in urbem, multa inde adducam: *rupale quiṅe cùyeu*, *cupatuan*: redibo poſt menſem. *chillcatuli*; v. *denma chillcatuli*; *umautumen*, poſt ſtudium eo cubitum. *ṅi aiüam*, *ṅi aiübuam*, &c. ut amem, ut amarem &c. 66. 110. 141. *mi aiüam*; ut ames. &c. 291 : 17.

46. INFINITIVUS.

Tempus.

Præſens — —	n	His Infinitivis addun-
Imperf. — —	bun	tur Poſſeſſiva 24. pro-
Perf. — —	uyeen	ut recta ſignificatio
Plusquamp.	uyebun	ſenſusque poſtulave-
Futurum 1. —	an	rit; ut exemplis fiet
Futur. 2 —	abun	perſpicuum.
Aoriſtus 1. —	uyean	
Aoriſtus 2.	uyeabun	

50. Exempla. *manumbin ta mi elun:* quod mihi das *v.* dediſti *v.* tuum donum gratificor. *cùmeitamn pibun*: dicebatis bene. *cûmei ta in gúmatum ta in puchao ta ni lan mo:* mortem parentum deplorare juſtum, æquum, bonum eſt. *cúmelai ladcún hueril-cagen mo:* non eſt bonum illatâ injuriâ triſtari. *gehuelai ulchen* v. *ulcheun*, vendere homines deinceps non licet, non eſt amplius licitum *cùme dgu ta in nien ta in Patiru*: bonum nobis eſt nos habere noſtros Patres. *cùmei ni aiun ta DIOS:* pietas ad omnia utilis. *DIOS ta mi aiueteu ta mi montuuyen*, DEO O M. adſcribas, quod evaſeris. *cumei tùyùn cùme vemn mo*: lætari de operibus bonis non eſt illicitum. *ape quine cùyeni ta ni acutun*, v. *acutuuyen*, *acutuel*, *acutumom:* ex quo redii, ferme integer elapſus eſt menſis. 62. 63.

51.

51. NB. Quotiescunque verbum deſinit in *in*; *n* ultimum in ſecunda perſona Indicativi & Optativi non mutabitur in *imi*, *imu*, &c.; ſed in *mi*, *mu*, *mo*: idque Euphoniæ gratia E g. *in*, edo, comedo, manduco *imi*, ediſti: *pin*, dico: *pimi*, *pimu*, *pimn*. Verba autem, quæ per accidens in *in* exeunt; in omnibus Temporibus, Perſonis, Numerisque *i* mulctantur. E. g. *elubin*, *elubimi*, *elubi*, *elubiu*, &c. 175.

52. Quando ante *imi*, *i*, *iu*, *imu*, *imn*, præcedit vocalis, utraque vocalis coaleſcit in unam ſyllabam. E. g. *ado peaimi*, nunc videbis. *peaimi* eſt triſyllabum. *pegei*; videtur, apparet: diſſyllabum. Non tamen ſi præcedat conſonans: E. g. *cupalimi*, trahis, affers, adducis: *cupalimi* ſunt quatuor ſyllabæ.

53 *Uyen* pronuntiatur vel ut *uyen* diſſyllabum, vei ut *uien*, triſyllabum, ſecunda brevi, idem eſt de *uye* v. *uie* interpoſito in aliis temporibus. Item perinde eſt dicere *yu*, monoſyllabum, aut *iu* diſſyllabum: *aiùn* v. *ayùn*, amo; *amuiu* v. *amuyu*, eamus: *Bùrenien* v. *Bùrenyen*, compatior.

54. Ejusdem Euphoniæ ergo interponitur inter *aa* unum *i*. E. g. *laan*, *laian*; moriar; & pronuntiatur vel *layan* v. *laian*: & ſemper in idem recidit.

55.

55. NB. Sœpenumero verba, quæ habent *l*, quantumvis ſignificationem habeant toto cœlo diverſam; videntur omnino eadem vel ſynonyma ut *pelan*, non video: *pelan*, video mori: *cupalai*, non venit; *cupalai*, afferet, &c. 46. 80 87. 94. Ad tollendam igitur hanc amphibologiam notabimus *l*, quando neceſſe fuerit, accentu E. g. l, aut notabitur alio caractere, e. g. gothico vel curſivo: at non erit neceſſe, ſi dictum *l* eſt litera initialis, vel particulæ negativæ *la* 105. aut nota ſubjunctivi, 46. 131. vel participii, 80. aut particula *le*, *lle* 205. &c.

56. Hæ dictiones: volo, vellem, volui; explicantur vel anteponendo *cùpa*, vel *duam* interponendo. E. g. *cùpa confeſſabun* v. *confeſſaduambun*, vellem confiteri. Alios modos videre erit in exemplis.

57. Exempla: *amomariabun*, vellem orare. *AllcùMiſſaian pibnn*, cuperem audire Sacrum. *nellipuquen ta* ni *amomarial*; v. *amomarian piquen:* volo, cupio orare. *quintuquebubin ta* ni *lagmabubiel*, quærebam illum occidere. *quintuquen ta* ni *laial*, mors eſt, quam mihi quæro, cupio, deſidero. *quintuquebuimi ta mi ulmengeabuel*, v. *ta mi ulmengeabun*, quærebas tibi divitias, volebas eſſe dives. *laduami*, agit animam, jacet moribundus. *Huampuan piquen* v. *piquei ta*

ni

ni duam, lintrem conficere v. navigare cogito. *re ian piqueimi*, v. *piquei ta mi duam*, ſolùm cogitas cibum & potum. *ni votm duami* v. *duamtuquei*, de filio eſt ſollicitus. *duamtuquei ta ni uùtaial*, iter meditatur.

58. Hi modi loquendi: dicitur, fertur, rumor v. fama eſt, &c. vertuntur poſtponendo *piam* E. g *ca Patiru cupaiai piam:* alius Pater huc venturus dicitur. *Hueni piam:* puerum vocant. *elge meſa piam*: jubent ſterni menſam. Poteſt etiam verbum *pin* adhiberi in aliis Modis, Temporibus, Perſonis, Numeris prout ſenſus poſtulat. E. g. *Pelon pigeimi*, lucem juberis afferre. *Co pi Apo*, Dominus aquam petit, v. dixit: Aqua, qui eſt proprius modus loquendi & Idiotiſmus hujus Linguæ: ſed de hoc fuſius. 234. 237. modò ſufficiant hæc pauca.

59. Exempla: *pulcu pin*, volo bibere; ad bibendum venio, adſum *lagmgepe pi*, vult ut occidatur. *pelmtugechi pin*, peto ut me hoſpitio accipiant. *pltulgepe pigeimi*, petunt ut te ſuſpendio necent. *mi pigenon piqueimi*, dicis tibi non dicta: non dicenda. *Tva mi pigenobun llechi:* non eſt hoc quod tibi dicebatur. *mi pivalnoal piqueimi*: dicis quod dicere tibi non eſt licitum. *Ktal cùpalaimi piam:* juberis afferre ignem. *laiai pi ampincaman*, Medicus dixit illum moriturum.

uan

uan pilan: non dixi me iturum. *Vei vemquilmi pieimi*, ne illud facias, moneris. *laian em pii piam* v. *pigei*: dicunt illum dixiſſe ſe moriturum. *acutui pigei allcùn*: audivi dici eum adveniſſe. *lai pigei:* fertur obiiſſe. *vemge* v. *vempe ni pium vemquelai:* quantumvis ego ipſi id mandaverim, præceperim; non fecit, neglexit. *Vemabun cam chi, cùmpemgei ni piabueum chei?* Egone id facerem, ut dicerer eſſe ſtultus. *Huenevoegei*, v. *hueneiauquei ni pigen:* dicitur fur. *cùmelcai ni pigen:* audit liberalis. *mi pigen tva:* ita de te prædicant. *pigen tva:* hic eſt rumor, qui ſpargitur. *piam dugu:* fabulæ & inania verba.

60. Poſſum dare, &c. fit antepoſito *pepi;* quod eſt verbum *pepin*, poſſum 281. 801.

61. Exempla. *Pepi umautulan:* non poſſum dormire. *pepilan vachi cùdi:* neſcio qua ratione, quo modo hoc lapide molam. *cupaiai chei:* fortaſſe veniet. *pepi ulaian piai:* dicet venire ſe haud poſſe *lemlaiabimi vachi mamll:* num par es huic ligno E g. attollendo? *lemlaian*: ſum impar. *yavùduamhuelan*: non poſſum ultra. *ni mtetun, mtnn, mtpun, cupamontulbin*: facio quantum poſſum, ut illum liberem. *mi vemn vemaimi*: facies quod in te eſt. *ni elubiel eluabin:* dabo quando potero. *mogen mogequen:* vix

vitam

vitam duco. *elun eluain:* dabimus ſi potuerimus. *cupan cupaiam:* veniunt ut licet, poſſunt, ſumptus & vires ſinunt. *pepi amomarilaiaimi* v. *ɿupallaiaimi quine amomariqueum:* non poteris recitare unum Roſarium *allcùMiſſapalaiabuimi rume?* nunquam venies ad audiendum Sacrum. *contuvallaimi:* non potes intrare, es impotens. *Epu duam uyau tutelvallai:* fruſtra quis duos lepores inſequitur: nemo poteſt duobus Dominis ſervire.

62. Hæc: ſcio, audio, videtur, meretur &c. fiunt vel per Infinitivum vel per Subſtantiva.

63. Exempla: *quimn ta mi cùme moȝen, ta mi Chriſtianoȝen, ta mi cùme piuque:* mihi conſtat de tua bona vita; te eſſe verum Chriſtianum; bonæ voluntatis, indolis. *allcùn ta mi ulmenȝen;* audio te divitem, nobilem eſſe. *allcùn ta mi laȝmuyen* v *ta mi laȝmmom.* audivi te occidiſſe *allcùllen ta mi aiùbiel ta mi Chriſtianoȝeal:* percipio te velle fieri Chriſtianum. *cùpa piluan em:* puto me inſurdeſcere. *duamtumn ta mn Chriſtianoȝen*, reminiſcimini, memineritis, cogitate vos eſſe Chriſtianos. *vemgelai pin*, arbitror ita non eſſe. *ȝei ta ni duȝulabin*, habeo quæ tibi dicam, loquar. *leû quimn ta milauyeabuel, hueichamebulmi:* certo ſcio te

in

in prælio, ſi interfuiſſes, fuiſſe occiſum. *quimbimi ta ni quimn:* ſatis ſcis me ſcire. *pequellebin ta mi huerachegen:* cognoſco tuam malitiam, te eſſe hominem malum, perverſum. *raquilabimi ta mi nuagen* v. *ta mi nuageimi:* non te pudet tuæ luxuriæ, malitiæ. *quinturquebi ta ni cùmeleal:* videtur quærere quæ ſua ſunt; ſibi eſſe bonus, cutim ſuam curare. *cùmerqueimi pin, cúmer quei pieimi:* videris mihi vir bonus. *chillcatulai pigeimi:* diceris non incumbere ſtudiis. *aldú chovúgei pigerqueimi*, v. *piqueam*, videris eſſe valde piger. *Pevali ta DIOS cúmequeche*, boni merentur Deum videre. *Vúta Apo gevalimi:* mereris Regnum vel Rex eſſe. *quimn chillcatun:* ſcio ſcribere. *cúmelcangei ta in lagmabiel ta in pu caine:* expedit nobis hoſtes noſtros occidere.

64. GERUNDIUM GENITIVI.

Fit ponendo Subſtantivum loco Verbi, unde derivatur. E. g. Tempus laborandi: Verbum eſt *Kúdaucan* laborare: Subſtantivum *Kúdau*, labor: *antú* ſignificat tempus, dies. Dic igitur *Kúdau antù*. 543 & ita de reliquis. Plura in exemplis. Neſcio an hæc vox *kúdau* non ſit eadem quæ *Κηδος* græce; latine labor: adeoque Græci pronuntiaverint ſuum *η*, ut Indi-Chilenſes ſuum *ú* particulare. 115.

65 Exempla: *Eluquibilmi ta ni duguyequeum egn:* non des ipſis cauſam murmurandi. *eluquellebige ta ni cutanduamqueum ta ni huerilcan mo*, v *ta ni cutanduamam:* propone ipſis motiva doloris v. dolendi de ſuis peccatis. *niei vachi huentu ta ni datuabiel reche aldún tipantu mo* v. *niei ta ni datuabium:* habet hic homo in multos annos materiam perſequendi v. cur, unde, quare Indos perſequatur. *Langei*, adeſt vitæ v. moriendi periculum. *Huedon gei*: En periculum rumpendi caput. *utfnaün gei:* datur periculum ruendi, cadendi, decidendi in præceps. *Apelpapebui ta ni laiabuel:* parum aberat quin morerer *ape urbi:* vix non ſubmerſus eſt. *unaduamn* v. *cutanduamn ni huerilcan ni vla:* doleo de peccatis meis. *Chovuqueimi ta mi cutanduamn* v. *ta mi cutanduamal ta mi huerilcan mo*: tibi non lubet te ad dolorem peccatorum tuorum excitare.

66. GERUNDIUM ACCUSATIVI.

Præſens – – am.	His adduntur Poſſeſ-ſiva. 24.
Imperf. – buam.	
Perfectum uyeam.	ni. mi. ni.
Plusquamp. uyebuam	iu. mu. ni.
	in. mn. ni.

67. Loco *am* etiam dicunt *al* quod eſt Futurum primum participii Paſſivi *ael* 80. E. g.

E. g. *Ta mn duamtuam* v. *duamtual ta mn pibiel, munan nemel meu unopituquellen:* ut jam dicta vobis in memoriam revocem, ea paucis repeto.

68. Idem Gerundium non inepte explicatur per *mo.* E. g. *Chillcan mo cùmei*: ad ſcribendum inſervit.

69. Aliquoties Gerundium Accuſativi fit ut Gerundium Genitivi 64. E. g. *Ampin lahuen:* herba ad ſanandum.

71. Exempla: *Tva ta ni laiam:* Hoc mihi vitam auferet; afferet mortem. *Cùmei vachi mamll tpuam:* lignum ad verberandum. *Cùmelcage ta mi aiùpranoam:* ut dent, da; ut faciant, fac; ut ameris, ama. *Cùmei yeam* v. *yegeam:* utile ad portandum. *gepai mapu mo ta ni raquigeam pu ulmen mo:* venit huc, ut honore afficeretur; ut populi auram, plauſum, munera conſectaretur. *Lapai Chili mapu mo*: in Chilim moriturus advenit. *Cùmei DIOS aiùalmo, cùmei Dios ni aiùgen, ni aiùgeal, aiùgeam, aiùgen mo:* DEUS eſt amandus, amore dignus. *nien quine huaca lagmal:* habeo vaccam, quam occidam. *nien quine cahuallu lagmam:* habeo equum, quo occidam. *mançun nielan ta ñi quetaiam.* non habeo boves, quibus arem, v. ad arandum. *cùmei vachi ilon i-*

loal mo v. *ilongeam mo:* bona eſt hæc caro ad comedendum. *cùmei cancabuel mo* v. *ni cancalgeabum:* bona eſſet aſſa. *chumam* v. *chumal vachi huaca? quetaiam: lagmal:* ad quid iſta vacca? ad arandum: ut occidatur. *chumal vachi mamll? ktaltual*; *tpuam:* ad quid lignum hoc? ut incendatur; ad verberandum, ad focum, ad verbera. *vau mo mlei quine chançu laumal:* en porcus deglabrandus, depilandus. *cupaleleimi vau meu ta mi mlepraiam* v. *ta mi mlepraial mo:* num te huc, otio ut vacares, adduxi. *ùte ta ni conoalu* v *ùte ta ni conoam:* ne frigus intret. *cùllin ta ni elugealu* v. *elugeam:* ut mercedem accipiat *apelpapei ta ni vùchaael* v. *vuchaiam:* ſeneſcit. *aldùhuei ta ni acutuam:* non veniet tam cito. *quine tipantu moi* v. *pitui ta ni cayu mari tipantuam* v. *tipantual:* unus annus mihi deeſt, ut ſexaginta numerem. *cùla antùhuebui ta ni nùdhuelgeabum:* tres dies reſtabant, ut reſti ſuffocaretur. *gelai ta ni mogeam:* non habeo ad me ſuſtentandum.

72. GERUNDIUM ABLATIVI.

Tempus.

Præſens – –	um	
Imperf. –	buum.	
Perfectum –	uyeum.	His addi poſſunt
Plusquam.	uyebuum.	Poſſeſſiva vel integra
Futurum 1. –	aum.	24. vel abbreviata. 66.

Futur.

Futur. 2. – abuum.
Aoriſtus 1. uyeaum.
Aoriſtus 2. uyeabuum

73. Loco *um* ſœpe ponitur *ium* Euphoniæ causâ. 55. E. g *inaituum* v. *inaituium DIOS ni piel, praiaimi huenu mapu mo:* obſervando mandata v. præcepta Dei, cælum conſcendes. Item dicunt *bum* per ſyncope loco *buum*.

74. Idem Gerundium fit per Infinitivum poſtponendo *mo* v. *meu*: ſupletque pro Participiis. E g. *ni inalelu confeſſabun mo, elcabin quiñe huerilcan:* confitens v. quando confitebar ultima vice; peccatum reticui. Plura docebunt

75 Exempla: *Kùdaucan mo* v. *kdaucamom cupai iom pen:* lucrum acquiritur laborando: impigris, impigre laborantibus pretioſa pecunia nubit. *cùme moɡeum* v. *cùme moɡen mo llùcan ɡelai*: recte faciendo neminem timeas *mi mupium*, v. *mi mupin mo*, v. *mi mupiel mo aiecauɡe*: dicendo verum, in ſinu tuo rideas licet. *ta mi quiñechi huerilcamom leû llùcaqueimi*, vel ſemel ſi peccaveris, quod recte timeas, habes. *Chillcatun mo llumùdn*, ſtudendo lumen oculorum amiſi *aiebui, aiebulu, petu aiebulu lai:* ridens, ridendo, inter ridendum obiit. *aldùn tùjùn*

ta mi pebin mo v. *ta mi pemom mo:* de tua præſentia vehementer gaudeo v. gaviſus ſum. *chem ulaiabuimi ta mi peabubium ta DIOS*, quid dares pro DEO videndo. *ʒenoum chem ulʒeai*, nemo dat quod non habet, ex nihilo nihil fit. *ni chao ni moʒebuum*, quando tuus parens adhuc erat in vivis. *inche ni acunoium ula, ni acunon, ni acuuyenon ula, inche ni acumonom, inche acunobuli, inche aculabun ula; eimi acutuimi*: antequam ego advenirem; jam tu aderas. *pen meu ptmtuquen*, tabacum, ſolùm dum offertur, ſumo, haurio. *ni huerilcan mo* v. *ni huerilcaum mo ta che tpuntuʒequei alhue ni ruca mo*, propter peccata homines in inferno puniuntur.

76. SUPINA.

Hoc Supinum: venio viſum, &c. fit per particulam *pa*. *E. g. pepaquen*, venio viſum. *allcùmiſſapan*, venio auditum Miſſam. 213.

77. Iſtud: eo viſum; formatur interpoſito *me*. E. g. *pemen*, eo viſum. *yemeʒe co*, i allatum aquam 209.

78. Hæc dictio: Redeo e. g. ex templo, ſchola, &c. ita vertitur: E. g. *allcùn Miſſa, vei ni cupan*, interfui Sacro; inde redeo. Reliqua declarabunt

79.

79 Exempla : *Quimpaquen*, venio ut diſcam. *quimmequen*, eo ut ſciam, diſcam, intelligam. *quimmelcaȝepaquen*, venio ut docear. *acun ta ni quimam* v. *quimalu*, venio v. veni ut audiam, percipiam, reſciam. *quimpalabin ta ni chao*, quando meus pater eſt mortuus: ego uſum rationis necdum attigeram. *pivalpi*, miſit dictum, nuntiatum. *chumupaian*, ad quid eam. *elpaian* v. *elmean ta ni cahuallu*, ibo allaturus meum equum. *imean*, ibo pranſum. *vill amomaripaiaiȝn*, *re vùcha* v. *vùcha mtn amomaripalai* v. *pu vùcha no*, omnes, exceptis ſenioribus, venient ad orandum. *cupatun ta ni hueichamom*, ex prælio adſum, redeo. *epu huentu laȝmbin*, *vei ni cupatun* : duos homines occidi nunc jam. *unomen ta ni tpuȝemom*, vapulavi.

PARTICIPIA

80. Activa.	Paſſiva.
Præſens – – lu.	– – – – el
Imperf. – – bulu.	– – – buel.
Perfectum – uyelu.	– – – uyeel.
Plusquamp. uyebulu.	– – – uyebuel.
Futur. 1. – – alu.	– – – – ael.
Futur. 2. – – abulu.	– – – abuel.
Aoriſtus 1. – uyealu	– – – uyeael.
Aoriſtus 2. uyeabulu.	– – uyeabuel.

81. Participiis Paſſivis anteponuntur Ge-

nitivi Pronominum Primitivorum. E. g. *inche ni eluel*, meum donum: quod ego dedi *Pedro ni eluuyeel*, quod Petrus dedit. Loco *el* etiam dicitur Euphoniæ gratiâ *iel*.

82. Ante *el* ſœpe ponitur *bi*, quod ad Pronomen quod præcedit, pertinet E. g. *ta mn pibiel*, quod vobis eſt dictum. At ſi adeſt Subſtantivum, ad iſtud, quamvis ſequatur, ſpectabit. 176. 183.

83. Exempla: *cûmeȝelu*, bonus. *hueraȝelu*, malus. *uteȝelu*, frigidus *cullinȝelu*, dives. *ilon ȝelu*, carneus. *iloȝelu*, comeſtus. *cofque eluȝelu*, *eluȝeal*, panis datus, dandus. *elual*, *eluȝeal*, *eluȝeael tva:* hoc eſt dandum *piel*, dictum. *cûme piel*, optima propoſitio. *ȝuma utun*, redeo plorans. *ullcùconpai*, intravit iratus. *pi ni ȝúman:* flens dico. *duȝuquei ni ladcun*, mœſtus loquor. *ladcún* v. *ladcúquechi tipai*, exivit triſtis. *pratulihuen ȝepai*, venit ſuſpirans. *aretuyecupan cahuellu*, veni equis meritoriis, commodatis. *aie aiebulu huiſtubi ta nị duam*, per ludum ac jocum voti compos evaſit. *rupa rupaum acupei ta lan*, ſerius aut citius mors ſua quemque manet. *inche ni aiüel vachi chillca*, hic liber eſt, quod cupio. *ucalel cullin*, bona derelicta. *tarilel cahuellu*, equus ligatus. *huera ial*, cibus vulgaris, malus. *huera mlqueel*, opus male elaboratum. *ual*, *amoal;*

abitus,

abitus, diſceſſus *naûal*, deſcenſus. *praial*, aſcenſus. *laial*, obitus. *lagmal*, internecio, cædes, ſtrages. *eimi mi matulcabiel allbulmi em!* quod nimium properaſti, offendiſti. *inche ni lagmabiel Pedro*, Petrum de medio tollam, morte afficiam. *mi lagmbiel mo ta mi caine núllimi*, jam jam occiſurus hoſtem, fugiſti. *mi lagmduamgebuel mo* v. *mi lagmduamgebum mo*, *montuimi*, jam jam occidendus evaſiſti.

84. Participia fiunt adjectiva addito *chi.* 194. E. g. *mogeluchi laluchi che cai*, vivi & mortui. *A aiúelchi chao em*, O dilecte genitor Ipſa quoque Participia ſuplent pro adjectivis. E. g. *quimnolu* v. *quimnochi Huinca:* Hiſpanus imprudens, imperitus. *chumnolu* v. *chumnochi huentu*, homo innocens *manchaquelu* v *manchaquechi che*, tardus, lentus. *cogelu*, *cogechi mapu*, irriguum pratum. *cachugechi lelvun*, campus paſcuis abundans.

85. Verbalia in *or* & quæcunque alia, quæ conſuetudinem aut habitum ſignificant, fiunt mutando *n* primæ Perſonæ Indicativi in *voe* v. *ve* E. g. *Pútúvoe* v. *Pùtùve*, potator, bibax. *duguve* v *duguvoe*, loquax Sunt tamen & alii id explicandi modi.: E. g. *Pùtùvinuvoe* v. *putuvinuquelu*, *pùtùvinuchi*, *pútúvinuquechi*, *pútùvinugechi*, vinoſus. Om-

nia quoque verba aƈtiva antepoſita Nominibus ſubſtantivis ſublato *n* ultimo, conſuetudinem habitumve ſignificant. E. g. *lagm chen*, homines occidere; *lagmche*, occiſor, Parricida. 94.

86. Exempla: *Inche amocavoe gen*, ſoleo facere iter. *eimi ulchevoe geimi*, es plagiarius. *lagmchevoe geimi; eimi lagmchequeimi; lagmchelu eimi; lagmlmchequeimi; lagmqueimi ta che; lagmbilu che eimi; lagmlmqueimi ta che*, es latro. 94.

87. Verbalia in *bilis* E. g. amabilis, &c. fiunt inſerendo *val*, 227. v. Participiis aƈtivis E. g. *aiùvalu*, amabile; v. Præſenti Indicativi: & tunc conjugatur per modos, tempora, numeros & perſonas. E g. *aiúvaln*, ſum amabilis. *aiùvalimi*, es amabilis, &c. 33.

88. *Quimvali*, eſt facile intellectu. *yavùduamlu nopinvalai*, vir fortis eſt invincibilis, vinci non poteſt, nequit.

89. Locus ubi fit aƈtio, explicatur mutato *n* ultimo verbi vel in *queum*. 220. v. *peum* aut *peium* 214. 219. vel in *hue* 202. Idem fit ad ſignificandum inſtrumentum. E. g. *Confeſſaqueum* v. *confeſſabue, pu pllù ni mogepeium*, Purgatorium; locus expiandis piorum manibus a DEO deſtinatus; locus ubi detinentur beatæ animæ; ſed poſt certum

tum tempus ad cœlum evolant. *Miſſapiqueum* v. *Miſſapihue*, Templum, Sacellum; locus ubi, v. liber quo dicitur Miſſa. *lachehue, lahue che, che ta ni lahue:* ubi v. unde homines moriuntur. *tpuhue*, virgæ, flagellum. *chillcaqueum;* calamus, atramentum, & quæcunque alia ad ſcribendum neceſſaria. *recahue*, veru.

90. Exempla: *Pepilmatubin quine chillcatuqueum Patiru*, Patris atramentarium, calamum, thecam calamariam apparavi, concinnavi, aptavi, compoſui, inſtruxi. *ta ni umautuqueum*, meus lectus; locus ubi dormio, v. ſuus ubi dormit. *cupaquilmi ta ni kùdauqueum mo*, non ingrediaris, noli venire ad officinam meam. *Tva ta ni mogequeum: tva ta ni iqueum:* his vitam ago, his paſcor, his lucror victum, alimenta. *tva ta ni neculqueum*, his curro, v. currit. *tva ta mi lagmlmchequeum:* hoc inſtrumento ſoles homines occidere. *tva cahuallu mi cupamom*: hoc equo huc advectus es. *chucbi corù ta mi enumlmobium ta mi anca*; v. *ta mi enumlgemom ta mi anca*, quo juſculo es calefactus? *Tva panilhue ta ni rialoncoam*, en enſem, acinacem, gladium, ferrum ad ſcindenda, findenda a me capita. *tva mencuhue pulcu ni acumom*, in hoc vaſe potus fuit adportatus.

91. Verba præpoſita ſubſtantivis agunt vices adjectivorum. E. g. *Elunche*, homo liberalis, munificus. *gùman pnen*, infans plorabundus, in fletu nimius. *uden Huinca*, Hiſpanus inviſus, odio habitus. *aiùn Patiru* Pater omnibus carus.

92. Et Subſtantiva, & Pronomina, Participia, adjectiva, adverbia, &c. fiunt verba ſolo addito *n* v. *tun*. E. g. *mamlln*, *mamlltun*, lignum v ligna ſcindere, cædere, findere. *inchebun*, ego eram. *elulun*, do, ſum dans. *Pedrobui*, Petrus erat. *quiñei*, eſt unus. *cheuainn?* quo vadis. Et contra verba fiunt ſubſt ntiva *n* v *tun* ultimo ablato. E g *lan*, mori; *la*, cadaver. *yalln*, gignere; *yall*, proles. *huimn*, aſſueſco, conſueſco. *huim*, conſuetudo: dicitur de loco, cui aliquis eſt aſſuetus, ita ut aura, hominum mores, victus, &c. placeant. *temn*, creſco, *tem*, grandævus. *tann*, labi; *tan*, lapſus. *neculn*, currere. *necul*, curſus. *naûn*, deſcendo. *naû* deſcenſus. *vunan*, putrio. *vuna*, res putrefacta. &c.

93 Exempla: *Eimi inchelaimi*, tu non es is, qui ego *eimimolan*, operâ tua non indigeo. *quiñemoknon*, colligere, accumulare, 197. 781. *epu pneni*, geminos enixa eſt. *cuùlbimn*, manus ad opus. *quiñelebui ta ñi piriña; epubin*, ex uno fræno meo, duo feci.

tehuan,

tehuan, in canem mutari. *alhuen*, fieri cadaver, in Dæmonem converti, a Diabolo obſideri *tuſqueni*, eſt redactum in cineres. *Huincai*, *huincaui*, Hiſpanus vult haberi, Hiſpanis ſe annumerat. *Apobi*, ipſi dedit Præfecturam *cutanpiuquen*, cor mihi dolet, *veii*, eſt idem *veilai*, non eſt idem. *Cain*, alius v. alter ego: ego & ille; habeo nunc ſocium, meî ſimilem, imò æqualem mihi; qui eſt alter Ego, qui uti ego; ſic oculos, ſic ille manus, ſic ora ſecutus v. conſecutus. En Linguam Chilenam omnium primam & antiquiſſimam.*

94. NB. Verborum ſignificatio mutatur ponendo ante *n* ultimum vel *l* v. *m*, v. alias literas aut particulas. 191. vel permutando *n* in *tun* v. *cùn*. 226 198. E g. *cupan*, venio. *cupaln*, traho, ſeu facio venire. *dugun*, loquor.

* Joci cauſa; probaturque ſequenti ſophiſmate: Lingua, quam verè, purè, caſtigatè & propriè eſt locutus primus hominum Adamus, illa dubio procul eſt prima & antiquiſſima: atqui primus hominum Adamus eſt locutus Chilenè vere, pure, caſtigatè & propriè; ergo Lingua Chilena eſt omnium prima & antiquiſſima. Peob. min. Primus hominum Adamus imponens nomen ſuo Primogenito eum vocavit CAIN, atqui eum vocans CAIN eſt locutus Chilenè verè, purè, caſtigaté & propriè; ergo linguam Chilenam eſt locutus verè &c. prob. min, nam vox CAIN in lingua Chilena verè, purè, caſtigatè ac propriè ſignificat . .

quor. *duguln*, facio loqui. *dugulquei tutuca*, calamum aut tibiam inflat. *moyun*, lacteo. *moyuln*, lacto *uûin*, ardeo. *uûimn*, accendo. *uûimbige vela*, accende candelam. *urcun*, fatigari. *urcutun*, capere quietem. *urculn*, fatigare. 226. *tepeun*, exterreri, metu percelli. *tepefcun*, terrere, metu percell re. Quoties verba neutra deſinuut in duas conſonantes; &, ut fiant activa, illis additur *l* v. *m*; addendum quoque erit ù particulare: atque ita conjugandum E. g. *temn*, creſco. *temùmn*, educo, facio creſcere. *quimn*, ſcio. *quimùln*, doceo, inſtruo, ſcire facio. 35. Aliquoties literæ mutantur. E. g. *lan*, morior. *lagmn* v. *lagùmn*, occido, *afn* v. *abn* v. *avn*, finio. *apùmn*, conſumo. *naûn*, deſcendo. *naûln* v. *nacùmn*, demitto, proſterno. (de *nacùmn* v. 788.) Verba Frequentativa formantur interpoſito *lm*. E. g. *yelmn* v. *ielmn*, porto frequenter, portare ſoleo. *pelmn*, iterum iterumque video. De reliquis particulis 191. 287.

95. Exempla: *aucalbi ta* ni *chao*, cauſa fuit, ut ſuus Pater res novas moliretur, a Rege deficeret. *dugului pu ulmen*, quod Reguli v. Caſiquii loquerentur invicem; ſua conſilia conferrent, ad colloquendum convenirent, ipſe effecit. *lagmlbin ta* ni *Chao*, ſuum v. ejus patrem e medio ſuſtuli. *nlalbin ullûin*, januam ipſi aperui. *tepelbin ta* ni *piuque*,

que, magna eum lætitia affeci. *conlmalbin*, perfeci, ut intraret. *cùme iauln*, *yavuduamln yavuln laialu*, morienti, moribundo, animam agenti pie ſubvenire, eum piis adhortationibus juvare, excitare, confirmare, timidum roborare, jacentem erigere. *teca tecavoe*, *teca tecaquechi*, qui ſemper ambulat, ſpatiatur. *tipa tipaquilmi*, v. *con conquilmi*, noli exire v. intrare tam frequenter, tam continuo. *aie aiequilmi*, non rideas ſemper.

96. §. 2. DE VERBO PASSIVO.

Verbum Paſſivum nihil omnino difficultatis habet: nam mutato *n* cujuscunque verbi in *gen*, ſum; res eſt confecta, ac conjugatio fit ut alias. E g. *aiùn*, amo: mutato *n* in *gen; aiùgen*, amor *aiùgeimi*, amaris. *aiùgei*, amatur, &c. *aiùgebun*, amabar. *aiùgeuyen*, amatus ſum, &c. 32. 33.

97. Paſſivum fit etiam per Participia Paſſiva. 80. E. g. *veichi curam inche ñi eluel* v. *eluuyeel*, illa ova ſunt data a me. meum donum.

98. Exempla: *Quiñe Huinca lagmgei*, quidam Hiſpanus eſt interfectus. *tpuhuegequile veichi pñen*, non vapulet magis iſte parvulus. *inche elugen quiñe cùdu*, mihi datum eſt ſtragulum. *utegen*, frigeo. *congei*, ingredi

gredi

gredi licet, patet janua. *la gen*, habeo mortuum, vita functum. *inche yavùgen* v. *yavugen inche*, ſum fortis, magnanimus. *ilon carugei*, cruda eſt caro. 83.

99. Tertia Perſona Indicativi Præſentis Verbi *ſum* multoties exprimitur per *lle* v. *llechi*. 207. E. g. *Pedro lle* v. *llechi*, Petrus eſt. *vei lle ve*, ita eſt. Aliquoties nec particulam, nec verbum ponunt. E. g. *Cùyen DIOS cam ve: Cùyen DIOS cam?* an Luna eſt DEUS?

100. Exempla: *Ovicha caman huenevoe llechi*, Opilio fur eſt. *DIOS ta in mogen llechi*, DEUS eſt vita noſtra. *mi peni vemgelan*, non ſum tuo fratri ſimilis. *cachelan inche*, non ſum peregrinus, extraneus. *eimn ta in monmahue lle ve*, cognatione conjuncti, communione ſanguinis devincti, ejusdem gentis & familiæ ſumus. *mapu dgu ta ni pepilmageal pu Huinca ta ni duam llechi*, Indorum dirimere controverſias Hiſpanorum munus eſt. *quintupllùn pu Patiru ta ni duam lle*, Sacerdotum eſt zelus animarum. *anùmmapun pu apo ta ni toquin lle ve.* Terram in pace ſervare eſt officium Gubernatorum.

101. Imperſonaiia: Fertur, dicitur, luditur, bibitur, ſaltatur, &c. fiunt mutando lite-

literam ultimam tertiæ Perſonæ ſingularis Temporis ſignificandi in *am.* in Imperativo autem *am* tertiæ Perſonæ additur. E. g. *pùtùn* in tertia Perſona *putui*, *i* mutato in *am* pùtùam: bibitur. *prubuam*, ſaltabatur. Reliqua per

102. Exempla: *cunapapeam*, ingrediuntur, ingredi licet. *coſque eluqueam pu cunúval*, datur panis pauperibus. *oviſa ul queam*, oves vendunt. *llecu mleam*, ſunt vicini, parum abſunt. *vei piam*, ita fertur, dicitur. *vaple miauqueam*, huc veniunt. *pepi amoam*, licet ire, abire. *pepi cupalaiam*, non poſſunt venire. *comleu* v *mleeiu*, aqua hic habetur, hic non deeſt. *quine cupau* v. *cupaeu*, unus venit huc. Sic: *vau* pro *va* v. *vei meu.*

103. Miſeret, pœnitet, piget, juvat, delectat, &c. explanantur ut in ſequentibus exemplis: *Bùrenien*, *cutanien*, miſeret. *chovùn*, piget. *aſentun*, tædet. *tepelai*, delectat. *adi eimi mo huerilcan ȝenon*, decet te vitæ puritas. *unoduamn ta ni ulmobium ta ni cahuellu*, pœnitet me equum meum vendidiſſe. *chovuqueimi ta mi cùtanduamn* v. *ta mi cùtanduamal ta mi huerilcan mo*, te piget dolere v. dolorem excitare de pectis tuis. *chovuqueimi ta mi cùmegen* v. *ta mi cùmeȝeal*, piget te eſſe bonum. *tepelaimi* v.

tùyù

tùyulaimi ta mi chao ta mi glameteu mo, non te delectat reprehendi a tuo Patre. *cùtanduamaimi ta mi huerìcamobiuu mo ta Dios*, te pœniteat DEUM O. M. offendiſſe.

104. §. 3. DE VERBO NEGATIVO.

Dantur tres particulæ, quæ inſertæ Verbo negant quæ Verbum affirmat: hæ ſunt *la*, *qui*, *no*. *La* inſeritur Indicativo & Optativo: *qui* Imperativo; ita tamen ut hic Imperativus exprimatur non per Imperativum 38; ſed per Subjunctivum 46. Denique *no* & Subjunctivo & Infinitivo, & Participiis Gerundiisque immittitur: ubi vero quælibet particula ſit ponenda, ſequens Paradigma docebit.

105. Indicativus.

Tempus.

Præſens x	*la*n.
Imperf. –	*la*bun.
Perfectum	uye*la*n.
Plusquam.	uye*la*bun.
Futurum. –	*la*ian.

Imperativus.

*qui*li. *qui*lmi. *qui*le.
*qui*liu. *qui*lmu. *qui*legu
*qui*lin *qui*lm. *qui*legn.

Optatus.

Imperf. –	*la*iabun.
Perfect. –	uye*la*ian.
Plusq.	uye*la*iabun.

Subjunctivus.

Præſens – –	*no*li.
Imperf. –	*no*buli.
Perf. –	uye*noli*.
Plusq. –	uye*no*buli.
Futur. 1. –	*no*ali.
Futur. 2. –	*no*abuli.
Aoriſtus 1.	uye*no*ali.
Aoriſt. 2.	uye*no*abuli.

106.

106. Tertiæ Perſonæ Imperativi poſſunt fieri tribus modis. 1. modo ordinario e.g. *eluquile*, non det. 2. addito *pe.* E.g. *eluquilepe.* 3. per ſyncopen aufferendo *e* inter *l* & *p.* E.g. *eluquilpe.* in Plurali additur *egu* v. *egn*, 40. v. *eign.* 21.

107 Exempla: *calli vemquilmi*, *raquilabin*, facias, non facias, nihil ex eo ſum ſollicitus. *entumagelaiaimi ta mi huerilcan*, *unoltunolmi ta mi hueneel*, non dimittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum. *pramuiduquilmi ta mi huerilcan mo*, *uduamgechi piaimi ta mi lludnoam*, non glorieris de iniquitate, nam cum minime reris, dabis pœnas. *quine tipantunole ula*, *laiaimi*, ante annum elapſum vitâ v. de vita decedes. *pelalaiabun ta ni chao*, Patrem e vita cedere, extremum vitæ ſpiritum edere, ſpiritum DEO reddere non videam. *tutelaimi ta mi piel meu*, extra chorum ſaltas, non eſt ad rem, quod loqueris.

108 INFINITIVUS.

Ubi in Indicativo interponitur *la*; in Infinitivo ejus loco pone *no.* 105. *mi pigenon piqueimi*, dicis, quod tibi non eſt dictum. *tva ta mi pigenobun llechi*, iſtud non eſt, quod tibi erat dictum. 49.

109. Gerundia Accuſ.	Gerundia Ablativi.
Præſens — *no*am.	— *no*ium v. *no*um.

 Imperf.

Imperf.	– *no*buam.	– *no*buum.
Perfect.	– uye*no*am.	– uye*no*um.
Plusq.	– uye*no*buam.	– uye*no*buum.
Futur. 1.	– *no*aiam.	– *no*aium.
Futur. 2.	– *no*abuam.	– *no*abuum.
Aoriſtus 1.	uye*no*aiam.	– uye*no*aium.
Aor. 2.	uye*no*aiabuam.	– uye*no*abuum.

110. Exempla: *genoum:* quando non eſt; non habetur, non datur. *Ta mi lagmnobium ula, ta mi lagmnouyen ula, ta mi lagmnobiel ula, duchotubimi*, antequam eum occideres, grave illi vulnus inflixiſti.

111 Gerundium Genitivi.

Negatur ut in his exemplis: *Vachi ant*ù *kdau ant*ù *no*, hic dies feſtus, non profeſtus eſt. *huerincaduamlabin ta DIOS*, v. *cù pa huerilcaquelabin ta DIOS*, non habeo animum aut intentionem DEUM O. M. offendendi.

112. PARTICIPIA.

	Activa.	Paſſiva.
Præſens	– *no*lu.	– *no*el.
Imperf.	– *no*bulu.	– *no*buel.
Perfect.	– uye*no*lu.	– uye*no*el.
Plusq.	– uye*no*bulu.	– uye*no*buel.
Futur. 1.	– *no*alu.	– *no*ael.
Futur. 2.	– *no*abulu	– *no*abuel.
Aoriſtus 1.	uye*no*alu.	– uye*no*ael.
Aoriſt. 2.	uye*no*abulu.	– uye*no*abuel.

113.

113. Exempla. *Inolu utuquelaimi rume*, nunquam exis jejunus. *pinolu tuutui*, tacitus abivit. *llitulnoelchi dgu deumavallai*, res nunquam cœpta, nunquam perfecta. *tipatui* v. *tipapatui quimnolu*, v. *ta ni quimnoel ta ni chao*, clam, clanculum, patre inſcio exivit.

114. Perſonæ eodem modo formantur, ut in verbis ſimplicibus. 33 46. Pronomina quoque Infinitivis, Participiis &c. addenda, ſunt eadem. 49. 72. 81. 66.

115. In Reſponſionibus ordinariis, quæ fiunt nullo adhibito Vrrbo; aliis utuntur particulis: nempe *mu*, *muca*, vel ſi per *no* reſpondent, iſtud *no* nunquam ponitur ſolum, ſed addita Perſona quæ negat, aut de qua negatur. E. g. *Cùyen DIOS cam ve? mu*, *muca*, Luna an eſt DEUS? non, minime, nequaquam. *eimi vemimi tva? mu*, *inci cam vemi? quimlan*, *inche no*, an tu hoc feciſti? non; quis igitur? neſcio, ego non feci. *mu* horum Indorum forte eſt μη Græcorum, maxime ſi pronuntiatur *mù* uti ſolent multi. 64. Etiam reſpondent aliquando: *aiùlan*, nolo. ſed eſt modus reſpondendi ruſticus: vel dicunt *pilan* v. *pilan em*, nolo, quod eſt urbanius.

116. In more poſitum eſt apud Indos Chilenſes, ut qui loquitur, poſt quamlibet

periodum, ſermonem circumſpiciens intermittat, & alter cui loquitur; etiamſi in fine orationis omnia ſit negaturus vel ſingulis contradicturus; in ſignum ſuæ attentionis, & quod diligenter auſcultet, confirmet omnia ac ſingula his ac ſimilibus verbis: *vei ca*, *vei llechi*, *vei mai*, &c. 288. 4. unde Auditorem velit, nolit, attentas aures præbere, & intento animo audire oportet. *no* additum voci, facit illam ſignificare contrarium. E. g. *Che no tva*, non eſt homo, eſt bellua. *Chao no tva*, iſte non pater, ſed tyrannus eſt. *Huinca no tva*, *alhue llechi*, hic non Hiſpanus, ſed Diabolus eſt.

117. Exempla: *Chumqueimi? chumquelan?* quid agis? nihil. *cheu cupaimi? cheu cupalan*, unde venis? nusquam. *chumgechi conimi? mu gelai*, quomodo intrâſti? nullo modo: nego ſuppoſitum, me exiviſſe. *cheutuuimi! gelai ta ni conn; gelai ta ni tuun*, quomodo es egreſſus? nec intravi, nec exivi. *gelai*, *gelai veichi dgu*, *vemgelai*, Nego, non eſt ita. *inei tvei? inei no*, quis ille? nemo. *chuml acutuaimi? chuml no?* quando redibis, venies? nunquam. *chem dgu tva? chem no*, quid eſt iſtud? nihil. *quidu eimi mi pigen tva? re inche no*. Tu ſolus ita vocaris, non certe, plures dantur Petri. *chem dgu gei? lancùrumei*, quid novi? nihil. *chem elubimi?*

chem

chem no, *chem elulabin rume*, quid dediſti illi? nihil omnino. *quimnolu eimi? quimnolu no*, ignoras? non ignoro. *chumtn mita? aldù mita no*, quoties? raro *vei no cam?* nunquid iſtud? *eimi no?* nunquid Tu? *mu*, *mu cai*, *mu mai*, *mù ula*, non, minime, nequaquam, neutiquam. *eimi rume ulaiaimi*, nec tu ibis. *coſque iquellebin*, *ilon no*, panem malo, quam carnem. *tva mai*, *teye no*, hoc, non illud, prius, potius, magis hoc, quam illud.

118 §. 4. De Verborum Tranſitionibus.

Peculiare & proprium eſt Linguæ Chilenæ, ut quoties actio verbi refertur ad aliam, Perſonam ſive primam, ſive ſecundam, ſive tertiam; non utatur, nec indigeat Pronominibus mihi, tibi, ſibi, illi, nobis, vobis, &c. nec me, te, ſe, nos, &c. E. g. ut vertant hunc ſenſum latinum. ego do tibi; non dicunt: *inche elun eimi mo*, nam hoc ſignificat: ego do pro te, quemadmodum: *ullculen eimi mo*, ſonat: ego ſum iratus contra te, 290. 6 ſed utitur omnino alia loquendi ratione huic Linguæ propria ac peculiari: quæ ratio v. modus loquendi proprius ac ſpecialis vocatur Tranſitio. Sunt autem hæ Tranſitiones quatuor, v. ſi mavis octo; nam in idem recidit. Prima Tranſitio eſt Tranſitio ad primam (ſubintelligere

 Per-

Perſonam) & hæc ſubdividitur in duas; nempe in Tranſitionem ſecundæ ad primam, & in tertiæ ad primam. E. g. Tu mihi das, ille mihi dat. Secunda Tranſi tio eſt Tranſitio ad ſecundam, quæ etiam in duas ſubdividitur, ſcilicet in Tranſitionem primæ ad ſecundam & tertiæ ad ſecundam. E. g. ego tibi do, ille tibi dat. Tertia Tranſitio eſt Tranſitio ad tertiam. Subdividitur in primæ ad tertiam, in ſecundæ ad tertiam, in tertiæ ad tertiam. E. g. ego illi do, tu illi das, ille illi dat. His additur Tranſitio reciproca uniuscujusque Perſonæ ad ſe ipſam. E. g. Ego do mihi, tu das tibi, ille dat ſibi. Literas vel Particulas, quæ formant unamquamque Tranſitionem, & locum ubi quælibet litera vel particula ſit ponenda, monſtrabit ſine ullis verborum, vel ulterioris explicationis, ambagibus, ſequens Paradigma:

119. TRANSITIO AD PRIMAM.

Indicativus.

à 2da ad 1mam. Præſens. a 3tia ad 1mam.

	Tu	me.	ille	me.
Singul.	Eimi x	– – *e*n	Teye	
	Eimu	– – *mo*n	Teyegu	– *eneu*
	Eimn		Teyegn	

Dual.

Dualis. Eimi eimu eimn	– *mo*iu.	Teye Teyegu Teyegn	– *e*iu *mo*.
Pluralis Eimi eimu eimn	– *mo*in.	Teye Teyegu Teyegn	– *e*in *mo*.

120 Imperfectum.

Eimi	– – bu*e*n.	Teye teyegu teyegn	– bu*e*n*eu*
Eimu eimn	– *mo*bun		
Eimi eimu eimn	– *mo*buiu	Teye teyegu teyegn	– bu*e*iu *mo*
Eimi eimu eimn	– *mo*buin	Teye teyegu teyegn	– bu*e*in mo

121. Præteritum Perfectum.

Eimi	– – uye*e*n	Teye teyegu teyegn	– uye*e*n*eu*.
eimu eimn	– uye*mo*n.		
Eimi eimu eimn	– uye*mo*iu.	Teye teyegu teyegn	uye*e*iu *mo*
Eimi eimu eimn	– uye*mo*in.	Teye teyegu teyegn	uye*e*in *mo*.

122. Plusquamperfectum.

Eimi	– – uyebu*en*.	Teye teyegu teyegn	uyebu*en**eu*.
eimu eimn	– uye*mo*bun.		
Eimi eimu eimn	– uye*mo*buiu	Teye teyegu teyegn	uyebu*e*iu *mo*.
Eimi eimu eimn	– uye*mo*buin	Teye teyegu teyegn	uyebu*e*in *mo*.

123. Futurum.

Eimi	– – a*e*n.	Teye teyegu teyegn	– a*e*n*eu*.
eimu eimn	– – *mo*an.		
Eimi eimu eimn	– – *mo*aiu.	Teye teyegu teyegn	– a*e*iu *mo*.
Eimi eimu eimn	– – *mo*ain	Teye teyegu teyegn	– a*e*in *mo*.

124. Exempla: *Inche pien!* Tu mihi hoc dicis! *quimlen ta ni duamtuqueum:* ſubminiſtra mihi materiam meditandi. *eimi hueranmanien* v. *bùrepuenielmqueen:* male erga me animatus es, voluntate a me abhorres, male erga me es affectus. *petu iqueli pepaiaen,*

tempore

tempore prandii venies ad me videndum. *petu iquebun pepauyeen*, adhuc comedebam, quando ad me videndum venisti. *challua eluabuen*, v. *challua ni elububin*, *vilu eluuyeen*, loco piscis serpentem mihi dedisti. *mivulan* v. *mivulaen*, quot mihi dabis? *ventelan cam?* forsan tot? *elun eluaen*, mihi dabis cum tibi commodum fuerit. *ptm eluaeneu pin*, dico ut mihi det tabacum. *huenevaleneu*, furti crimen in me contulit. *pichin ptm eluaeimi pieneu*, promisit se mihi daturum esse tabacum. *chillcalvalpaeneu*, mihi misit epistolam. *inche iauleneu*, mihi attulit *pipraeneu*, *dugupraeneu*,, *huera* v. *hueranmapieneu*, locutus est mala, falsa contra me v. de me. *calli ni duam elueneu*, mihi gratìs dedit. *peeneu cupai*, venit ad me videndum. *apoleneu apoeneu*, *apoeleneu*, *aponmaeneu*, *elueneu ta ni apogeam* v. *apogeal*, me fecit Superiorem, Præfecturam mihi dedit. *notumiauleneu huera que dgu em*, plurima mihi damna intulit. *tehua pieneu*, *toquieneu*, *raquieneu*, *tehuacaeneu*, *huenevoecaeneu*, *cùmpemeaeneu*, me injuriose tractavit, dixit me canem, furem, stultum esse. *eimi lagmmaen ni chao*, tu mihi meum patrem occidisti. *eimi mogelen*, tu me alis, nutris, sustentas. *eimi ioden quimn mo*, tu me eruditione, doctrina, sapientia excedis *tva ta ni mogeleneu*, ille est altor meus,hujus ego sum alumnus. *DIOS*

cùmegelu elutueneu ni mogen, miſericors DEUS vitam mihi reſtituit. *DIOS ema! deuma ta mi ulmon inche mo, inche cai elultuuyeen* v. *DIOS ema! deuma eimi ta ni elueimimom, inche cai eluincheen*, DEUS meus, poſtquam Tu teipſum mihi dediſti; me mihi memet dediſti. *ni vemaeteu huerinielaeneu chei*: nemo me impune lædet: qui me læſerit; referet a me gratiam, qua dignus eſt.

125 Imperativus.

Eimi	– – *e*n ca.	Teye	
eimu eimn	– – *mo*chi.	teyegu teyegn	– *e*chi *mo*.
Eimi eimu eimn	– – *mo*iu.	Teye teyegu teyegn	– *e*iu *mo*.
Eimi eimu eimn	– – *mo*in.	Teye teyegu teyegn	– *e*in *mo*.

126. Exempla: *Quimcloen, allcùcloen vachi dgu*, hujus rei te atteſtor, te appello teſtem, mihi teſtis ſis. *pichi ptm marimarien*, v. *búrenieen*, per DEUM da mihi aliquid tabaci. *eluen ta ni eluaeimi*, cedo, v. da mihi, quod te mihi daturum promiſiſti. *cogitucloen, catúcogicloen*, in colligendo agrorum meorum fructus me adjuva *bùrenieen mai*, *daquieli chai* v. *chachai*, mei te miſereat, nec

me

me perſequaris, exagites, vexes. *arelen*, commoda mihi. *huercùlelen quiñe lipm*, mitte mihi trutam *peupaen*, veni ad me viſitandum. *ùgelmochi*, exſpectate me *incaen*, adjuva me obſecro. *quiñelen*, da mihi unum. *Huerilcauyenchei*, *bùreniemochi*, *bùreniemollechi*, ſi peccaverim, deliquerim, aliquid in vos admiſerim, ignoſcite. *Ta iñ cuñivalchegen quiñe coſque elumoiñ*, date panem nobis pauperibus. *allhue cancalen vachi curam*, hoc ovum mihi coque tremulum, molle, ſorbile. *vei pilelen ta mi chao*, dic quæſo tuo patri meis verbis, meo nomine. *chillcavalen*, ſcribere me ſine, permitte, omitte me, ut ſcribam. *vachi achahuall elmeeñ Patiru mo*, has mihi gallinas obſecro ad Patrem porta. *mutu vei pilelen*, non omittas dicere meo nomine, meis verbis. *inche rume incaen*, ſaltem me adjuva. *quiñechi rume pelaen*, nunquam me vidit. *tpulaiaen rume*, verberare me, tibi hic non libeat: ſi tibi virgæ domi ſunt; hic non ſunt. *mari mari Bùrenieen*, precor, rogo, obſecro, fac mihi hanc gratiam *pichin ptm duamtuaeneu*, parum tabaci peto a tua Dominatione. *dugulelen vachi chillca*, lege mihi hanc ſcedulam, *chumlanu*, nihil mihi fecit. *cùme nemel eluen*, aliquid conſilii mihi affer. *mavùlelen*, eum meo nomine amplectere. *uûielen ta ñi votm*, filium meum luſtrali aqua tinge, ablue, perfunde,

funde, ſacro fonte luſtra, baptiſmate expia. *quine coſque eluechi mo* v. *eluaeneu pien*, panem a me petiit.

127. OPTATIVUS.

Imperfectum.

Eimi	– – abu*e*n.	Teye teyegu teyegn	– abu*e*n*eu*.
eimu eimn	– *mo*abun.		
Eimi eimu eimn	– *mo*abuiu.	Teye teyegu teyegn	abu*ei*u mo.
Eimi eimu eimn	– *mo*abuin.	Teye teyegu teyegn	abu*e*in mo.

128. Perfectum.

Eimi	– – uyea*en*.	Teye teyegu teyegn	uyea*e*n*eu*.
eimu eimn	– uye*mo*an.		
Eimi eimu eimn	– uye*mo*aiu.	Teye teyegu teyegn	uyea*e*iu *mo*.
Eimi eimu eimn	– uye*mo*ain.	Teye teyegu teyegn	uyea*e*in *mo*.

Plus-

129. Plusquamperfectum.

Eimi	– uyeabu*e*n.	Teye	uyeabu*e*n*eu*
eimu	uye*mo*abun.	teyegu	
eimn		teyegn	
Eimi		Teye	uyeabu*e*iu *mo.*
eimu	uye*mo*abuiu.	teyegu	
eimn		teyegn	
Eimi		Teye	uyeabu*e*in *mo.*
eimu	uye*mo*abuin.	teyegu	
eimn		teyegn	

130. Exempla: *Pichi kùdaucloabuen*, utinam in hac opera me adjuvares. *ulmen inche quiñe oviſa rume mùntunmaabuen*, mihi Diviti, Nobili, Caſiquio, Regulo tu ovem furari auſis. *chem cam, tpuabuen chei?* quid? a te vapularem? *inche ta ñi vúchagen illamabueneu*, tu mihi ſeni illudas.

131. SUBJUNCTIVUS.

Præſens.

Eimi	– – – *e*li.	Teye	– *e*li *mo.*
eimu	– – *mo*li.	teyegu	
eimn		teyegn	
Eimi		Teye	– *e*liu *mo.*
eimu	– – *mo*liu.	teyegu	
eimn		teyegn	

Eimi eimu eimn	– – *mo*lin.	Teye teyegu teyegn	– *e*lin *mo*

132. Imperfectum.

Eimi	– – bu*e*li.	Teye teyegu teyegn	bu*e*li *mo*.
eimu eimn	– *mo*buli.		
Eimi eimu eimn	– – *mo*buliu.	Teye teyegu teyegn	bu*e*liu *mo*
Eimi eimu eimn	– *mo*bulin.	Teye teyegu teyegn	bu*e*lin *mo*.

133. Perfectum.

Eimi	– – uye*e*li.	Teye teyegu teyegn	– uye*e*li *mo*
eimu eimn	– – uye*mo*li.		
Eimi eimu eimn	– uye*mo*liu.	Teye teyegu teyegn	– uye*e*liu *mo*
Eimi eimu eimn	– uye*mo*lin.	Teye teyegu teyegn	uye*e*lin *mo*

134 Plusquamperfectum.

Eimi	– uyebu*e*li.	Teye teyegu teyegn	uyebu*e*li *mo*.
eimu eimn	– uye*mo*buli.		

Eimi		Teye	
eimu	uye*mo*buliu	teyegu	uyebu*e*liu *mo*
eimn		teyegn	
Eimi		Teye	
eimu	– uye*mo*bulin.	teyegu	uyebu*e*lin *mo*
eimn		teyegn	

135. Futurum primum.

Eimi	– – a*e*li.	Teye	
eimu	– – *mo*ali.	teyegu	– a*e*li *mo*
eimn		teyegn	
Eimi		Teye	
eimu	– – *mo*aliu.	teyegu	– a*e*liu *mo*.
eimn		teyegn	
Eimi		Teye	
eimu	– – *mo*alin	teyegu	– a*e*lin *mo*.
eimn		teyegn	

136. Futurum secundum.

Eimi	– – abu*e*li.	Teye	
eimu	– *mo*abuli.	teyegu	– abu*e*li *mo*.
eimn		teyegn	
Eimi		Teye	
eimu	– *mo*abuliu.	teyegu	abu*e*liu *mo*.
eimn		teyegn	
Eimi		Teye	
eimu	– *mo*bulin.	teyegu	abu*e*lin *mo*.
eimn		teyegn	

137. Aoriſtus primus.

Eimi	— uyea*e*li.	Teye teyegu teyegn	— uyea*e*li *mo*.
eimu eimn	— uye*mo*ali.		
Eimi eimu eimn	uye*mo*aliu.	Teye teyegu teyegn	uyea*e*liu *mo*.
Eimi eimu eimn	uye*mo*alin.	Teye teyegu teyegn	uyela*e*lin *mo*.

138. Aoriſtus ſecundus.

Eimi	— uyeabu*e*li.	Teye teyegu teyegn	uyeabu*e*li*mo*.
eimu eimn	uye*mo*abuli.		
Eimi eimu eimn	uye*mo*abuliu.	Teye teyegu teyegn	uyeabu*e*liu *mo*.
Eimi eimu eimn	uye*mo*abulin.	Teye teyegu teyegn	uyeabu*e*lin *mo*.

139. Exempla: *Elueli*, ſi mihi das. *aiùbueli mo*, ſi me amaret. *lagmeli rume*, etiamſi me occidat.

140. INFINITIVUS.

Fit addendo Tranſitionibus *cùpa*, *duam*, *pepi*,

pepi, *piam*, *&c.* E. g. *Cùpa*, *pepi eluen*, vis, potes mihi dare. *Teye cùpa*, *pepi elueneu*, mihi dare vult, poteſt. 56.

141. Gerundia Accuſativi.

Secundæ ad primam fiet mutando *m* gerundii ſimplicis 66. in *eum* v. *eium*, & anteponendo Poſſeſſiva *ni*, *iu*, *in*. 24. Tertiæ ad primam mutat *m* in *eteu* cum iisdem Poſſeſſivis. E. g.

ni iu in	a*eum* v. a*eium*. bua*eum*. uyea*eum* uyeabua*eum*.	ni iu in	a*eteu*. bua*eteu*. uyea*eteu*. uyebua*eteu*.

142. Exempla: *Tva ta ni dúchoaeum*, hoc ad me transfigendum, confodendum. *mi ilelabueum utuimi*, quando tibi eram daturus ad comedendum exiviſti *v.* exis. 170.

143. Gerundia Ablativi.

Fiunt ponendo *e* ante um Gerundii ſimplicis, 72. & mutando *u* in *ù* particulare. In tertiæ ad primam poſtponuntur primæ perſonæ. E. g.

ni iu in	*eù*m. bu*eù*m. uye*eù*m. uyebu*eù*m. a*eù*m. abu*eù*m. uyea*eù*m. uyebua*eù*m.

		eùm.	
		bu*eùm.*	
Teye	ni	uye*eùm*	inche.
teyegu	iu	uyebu*eùm*	inchiu.
teyegn	in	a*eùm*	inchin.
		abu*eùm*	
		uyea*eùm*	
		uyebua*eiùm*	

144. Exempla. *Mi duamtumoeùm*, v. *mi duamtumoùm*, v *duamtumobium*, v.*duamtumom*: Tuî (*mu* veſtrûm duorum: *mn*, veſtrûm) memor *duamtumonoeùm*, tuî non recordatus. *mi ùllcunpeum*, v. *mi ùllcunpebin mo*, *hueracaeimi*, reprehendens te affeci injuria. *mi aiùmoeùm*, *aiùmom*, *aiùmobium*, *aiùbin mo*, *aiùmoúm ùdequeen*, me te amantem odiſti. *mi ùdeaeum* v. *mi ùdeabin mo*, *aiúqueeimi*, habens cauſam te odio habendi, te amo. 171.

145. Participia activa & paſſiva.

Activa mutant *lu* 80, in *eteu*, addendo *ni*, *iu*, *in*. Paſſiva vel vertunt *el* in *eteu*, vel formantur ex Temporibus Infinitivi ſimplicis 49. interponendo *bi* ante n ultimum; addendoque Pronomina *ni*, *iu*, *in*. 176. 263. E.g.

ni	Teye	ni	*eteu.*
iu	–teyegu	iu	bu*eteu.*
in	teyegn	in	uye*teu.*

			uyebu*eteu*.
ni	Teye	ni	a*eteu*.
iu	–teyegu	iu	abu*eteu*.
in	teyegn	in	uyea*eteu*.
			uyeabu*eteu*. vel :

	*bi*n.
	bu*bi*n.
ni	uye*bi*n.
iu	uyebu*bi*n.
in	a*bi*n.
	abu*bi*n.
	uyea*bi*n.
	uyeabu*bi*n.

146. Exempla: *gelai vau meu ta* ni *cutantuleteu*, me affligens abeſt. *nillamebige ta ni eluaeteu inche*, i illud petitum a meo debitore. *ta mi quimeteu ta mi cùllin, vei ta mi hueneeteu*, rerum tuarum non ignarus, eas tibi abſtulit. *ta mi culliaeteuchi che, inche llechi*, ego ego tibi ſolvam. *ni tpueteu inche utintuhueabun*, eum, a quo vapulavi, benevolis deinceps oculis aſpicerem? *hueubin ta ni hueneteu*, vel ipſum furem vel eiusdem veſtigia deprehendi. *ta* ni *vurepuenielmqueeteu eimi llechi*, ſemper a me abhorres, uſque torvis oculis me aſpiciens. *iaventuabin ni pihin*, mihi dixiſti, quod me ſis ejecturus tua domo, territorio, Provincia. *cùmei ta mi peabin*, bonum eſt, ut te videat. *pe-*

 quen

quen ta mi aiùbin, video amorem erga te meum. *tva ta ni melitun ta mi pibin*, jam tibi hoc dico quarta vice. *elubin tva*, hoc tibi do. *reelubin tvei* (ſubintelligitur *mi*) hoc tibi do gratis. *pebuli ta mi tpuabubin*, ſi viderem te ab ipſo verberari. *aiùlaimi ta mi cumpemgeimi piabin*, non vis ut tibi dicant te eſſe ſtultum. *cahuellu nienolu*, *genolu*, *genochi*, *aldùmalbiu ta mi pemeabubin*, quod equo carerem, tardius ad te videndum acceſſi. NB. miſcui non nunquam exempla Tranſitionis ad 2dam ob dicenda inferius. 170. 171. 172.

147. In modo loquendi vulgari aut familiari ſœpe pro *aen* dicunt *an*, & loco *eneu*, *nu*. item in Gerundiis 141. 143. *e* ante *um* v. *úm* omittunt. 5.

148. TRANSITIONES NEGATIVÆ.

Fiunt inſerendo *la*, *qui*, *no*, Tranſitionibus affirmativis ante *e* literam & ſignum tranſitionis: & ſi non adeſt *e*; poſt *mo* eodem modo, quo ſupra. E g. la*e*n, la*e*neu, qui*e*li, qui*e*li mo, qui*e*li mo, *mo*quili, no*e*li, *mo*noli, noa*e*um, la*e*imi, la*e*imu *meu*, &c. 126. 124.

149, Exempla. *Penchuknouquieli*, apage ſis, recede, abſcede, abi beſtia. *utuimi ni pinoeùm* v. *pilaen*, me inſalutato, inſcio abiviſti. *hueradugucabimi mi huerilcanoeteu*, eum inno-

innocentem male verbis accepiſti. *chumlaeneu*, nihil mihi fecit. *cùmelu rume eimi; chanapiuqueknolaeimu ta mi chao*, quamtumvis ſis bonus, attamen non fidit tibi tuus pater, nec occulta ſua apud te expromere audet. *Huerilcaquieli*, non me offendas. *curùquieli piiauquebui curùche*, noli me denigrare, dicebat ætıopi ætiops. *daquieli chai*, omitte me quæſo; nec me perſequaris rogo. *ta mi vùtaleum mo, aldún cùmei, piquelaeimi*, quod adſtes, adſis & præſens ſis, debitis alioquin laudibus te non extollo. *aiecaquieli*, *lagmaeimi*, cave riſum morte luas.

150. TRANSITIO AD SECUNDAM 173. 174.

Indicativus. Præſens.

1ma ad 2dam. ego te		3tia ad 2dam. ille te.	
Inche inchiu inchin	– eimi.	Teye teyegu teyegn	– eimu.
Inche inchiu inchin	eimu.	Teye teyegu teyegn	eimu *mo* v. *meu*.
Inche inchiu inchin	eimn.	Teye teyegu teyegn	eimn *mo*.

151. Imperfectum.

Inche		Teye	
inchiu	bu*e*imi	teyegu	bu*e*im*u*.
inchin		teyegn	
Inche		Teye	
inchiu	bu*e*imu.	teyegu	bu*e*imu *meu*
inchin		teyegn	
Inche		Teye	
inchiu	bu*e*imn.	teyegu	bu*e*imn *meu*
inchin		teyegn	

152. Perfectum.

Inche		Teye	
inchiu	uye*e*imi.	teyegu	uye*e*im*u*.
inchin		teyegn	
Inche		Teye	
inchiu	uye*e*imu.	teyegu	uye*e*imu *mo*.
inchin		teyegn	
Inche		Teye	
inchiu	uye*e*imn.	teyegu	uye*e*imn *mo*.
inchin		teyegn	

153. Plusquamperfectum.

Inche		Teye	
inchiu	uyebu*e*imi.	teyegu	uyebu*e*im*u*.
inchin		teyegn	
Inche		Teye	
inchiu	uyebu*e*imu.	teyegu	uyebu*e*imu
inchin		teyegn	*meu*.

Inche inchiu inchin	uyebu*e*imn.	Teye teyegu teyegn	uyebu*e*imn *meu*.

154. Futurum.

Inche inchiu inchin	a*e*imi.	Teye teyegu teyegn	a*e*im*u*.
Inche inchiu inchin	a*e*imu.	Teye teyegu teyegu	a*e*imu *meu*.
Inche inchiu inchin	a*e*imn.	Teye teyegu teyegn	a*e*imn *meu*.

155. Exempla: *Inche quine macun elueimi*, dedi tibi veſtem ſtragulam. *eimi daqueleimi vachi dgu*, tibi committo hoc negotium. *cupaeimi*, veni ad te. *deutuge*, *muchai leftua-eimu vachi huaca*, cave ne hic taurus, bos, vacca te invadat. *pichi raquieimi*, exiguo loco apud me es. *iehueeimi*, pudet me tuî. *pehuelaeimi*, *deuma ta mi acutuuyen*, poſt-quam veniſti, amplius te non vidi. *ptm eluen pieimi*, Tabacum a te peto. *peeimi cupan* ad viſendum, ſalutandum te veni. *eimi pieimi*, tibi loquor, tibi hæc dico. *quine cofque elueimi*, *cùmelu eimi* ll*echi*, do tibi panem quia bonus es. *inche uge pieimi*, per me eas abeas, vadas licet. *duamtunmaeimi*, de te cogito,

gito, recordor tui. *muchai naûmaeimi*, mox ſtabo, ero ſupra caput tuum; parum abeſt, quin te proſternam. *llaûpaeimi*, tibi medietatem hujus hauſtûs, vaſis, canthari cedo, offero, præbibo. *pintcueimu*, contra te eſt locutus. *hueranmautintueimu*, illius te oculi ferre non poſſunt, te abhorret, averſatur. *inei cùmei ta mi lagmbiel quiñe huentu, pieimu cam*, quis dixit tibi licere hominem occidere. *eimi pilan*, opus mihi non eſt tua opera, favore, auxilio. *inei cupape pieimu*, quis te vocavit? quis tibi huc veniendi facultatem eſt largitus? *vei vemquilmi*, *pieimi*, omìtte iſta! *aldù mari maribichi pieimu ta ñi chao*, meus parens tibi plurimam ſalutem dicit. *huera* v. *hueranmanieimu* tibi eſt contrarius, infenſus, inimicus. *eluuiñ*, do vobis. *cùlachi mtmvaleimi*, ter miſi qui te vocaret. *marichi búrenielaiaeimi*, nunquam tui miſerebor. *marichi vei pieli*, *mupiltuhuelaiaeimi*, quamvis id mihi dicas centies, divos omnes conteſteris, nec jurato tibi crediturus ſum. *quiñe amomariqueum eluaeimi pin*, Roſarium tibi promitto. *inche cullinmaeimi*, ego ſolvam tibi. *inche quimlamomariaeimi*, ego te docebo preces, modum orandi. *tpuaeimi vachi retu meu* v. *egu*, parum abeſt, quin te hoc ſcipione percutiam. *mamlltuaeimi*, fuſtibus te cædam, percutiam, debilitabo. *eimi elaeimi vachi dgu*, iſta tuæ fidei

com-

committo. *cupalmaeimi*, ego tibi afferam, adducam. *huercùlelvalpaiaeimi*, tibi huc mittam. *mutu mutu quintulelaeimi*, quantum potero conabor, quoad poſſum contendam, omnem curam & diligentiam impendam, ut rem perficiam, obtineam, tibi procurem. *uduamgechi tuaeimi lan em!* improviſus atque inopinatus eſt mortis adventus, nec cogitanti tibi nec opinanti vitam finiet. *chem cùmelcalaiaeimu rume, re umautun cùmelcaqueimu*, nihil tibi proderit præter ſomnum.

156. Imperativus.

Inche inchiu inchin	*e*imi ca.	Teye teyegu teyegn	*e*im*u*.
Inche inchiu inchin	– *e*mu.	Teye teyegu teyegn	*e*mu *meu*.
Inche inchiu inchin	– *e*mn.	Teye teyegu teyegn	*e*mn *meu*.

157 Optativus. Imperfectum.

Inche inchiu inchin	abu*e*imi.	Teye teyegu teyegn	– abu*e*im*u*.
Inche inchiu inchin	abu*e*imu.	Teye teyegu teyegn	– abu*e*imu *meu*.

Inche inchiu inchin	– abu*e*imn.	Teye teyegu teyegn	abu*e*imn *meu*

158. Perfectum.

Inche inchiu inchin	uyea*ei*mi.	Teye Teyegu Teyegn	uyea*e*im*u*.
Inche inchiu inchin	uyea*e*imu.	Teye Teyegu Teyegn	uyea*e*imu *meu*.
Inche inchiu inchin	uyea*e*imn.	Teye teyegu teyegn	uyea*e*imn *meu*.

159. Plusquamperfectum.

Inche inchiu inchin	uyeabu*e*imi.	Teye teyegu teyegn	uyeabu*e*im*u*.
Inche inchiu inchin	uyeabu*e*imu.	Teye teyegu teyegn	uyeabu*e*im*u* *meu*.
Inche inchiu inchin	uyeabu*e*imn.	Teye teyegu teyegn	uyeabu*e*imn

160. Subjunctivus Præsens.

Inche inchiu inchin	*e*lmi.	Teye teyegu teyegn	– *e*lm*u*.

Inche inchiu inchin	*e*lmu	Teye teyegu teyegn	*e*lmu *meu.*
Inche inchiu inchin	*e*lmn.	Teye teyegu teyegn	*e*lmn *meu.*

161. Imperfectum.

Inche inchiu inchin	bu*e*lmi.	Teye teyegu teyegn	bu*e*lm*u.*
Inche inchiu inchin	bu*e*lmu.	Teye teyegu teyegn	bu*e*lmu *meu.*
Inche inchiu inchin	bu*e*lmn.	Teye teyegu teyegn	bu*e*lmn *meu.*

162. Perfectum.

Inche inchiu inchin	uye*e*lmi.	Teye teyegu teyegn	uye*e*lm*u.*
Inche inchiu inchin	uye*el*mu	Teye teyegu teyegn	uye*e*lmu *meu.*
Inche inchiu inchin	uye*e*lmn.	Teye teyegu teyegn	uye*e*lmn *meu*

163 Plusquamperfectum.

Inche inchiu inchin	uyebu*e*lmi.	Teye teyegu teyegn	uyebu*e*lm*u*.
Inche inchiu inchin	uyebu*e*lmu.	Teye teyegu teyegn	uyebu*e*lmu *meu*.
Inche inchiu inchin	uyebu*e*lmn.	Teye teyegu teyegn	uyebu*e*lmn *meu*.

164. Futurum primum.

Inche inchiu inchin	a*e*lmi.	Teye teyegu teyegn	a*e*lm*u*.
Inche inchiu inchin	a*e*lmu.	Teye teyegu teyegn	a*e*lmu *meu*.
Inche inchiu inchin	a*e*lmn.	Teye teyegu teyegn	a*e*lmn *meu*.

165. Futurum secundum.

Inche inchiu inchin	abu*e*lmi.	Teye teyegu teyegn	abu*e*lm*u*.
Inche inchiu inchin	abu*e*lmu.	Teye teyegu teyegn	abu*e*lmu *meu*.

Inche inchiu inchin	abu*e*lmn.	Teye teyegu teyegn	abu*e*lmn *meu*.

166. Aoriſtus primus.

Inche inchiu inchin	uyea*e*lmi.	Teye teyegu teyegn	uyea*e*lm*u*.
Inche inchiu inchin	uyea*e*lmu.	Teye teyegu teyegn	uyea*e*lmu *meu*.
Inche inchiu inchin	uyea*e*lmn.	Teye teyegu teyegn	uyea*e*lmn *meu*.

167. Aoriſtus ſecundus.

Inche inchiu inchin	uyeabu*e*lmi.	Teye teyegu teyegn	uyeabu*e*lm*u*.
Inche inchiu inchin	uyeabu*e*lmu	Teye teyegu teyegn	uyeabu*e*lmu *meu*.
Inche inchiu inchin	uyeabu*e*lmn	Teye teyegu teyegn	uyeabu*e*lmn *meu*.

168. Exempla: *Chao vemabueimi cam chi*, Ego pater hoc facerem. *ilelabueimi* v: *mi ile-*

labu-

labubin v. *mi ilelabueúm*, *utun*, *amotun*, *tu-utun*, pariturus tibi prandium, cœnam, cibum, abii. *cúmelehuelaian*, *lagmelmi cùtu*, dum te interfecero, non quieſcam.

169. Infinitivus.

Fit ùt dictum 140. E. g. *pepi elueimi*, poſſum dare tibi. *peeimi cupan*, venio ad te videndum.

170. Gerundia Accuſativi.

Omnia ſunt eadem ut in tranſitione ad primam: excepto quod Pronomina ſunt *mi*, *mu*, *mn*. 25. 142.

171. Etiam ut 143. mutatis tantummodo Pronominibus primæ Perſonæ in Pronomina ſecundæ *mi*, *mu*, *mn*. 144.

172. Participia activa & Paſſiva.

Vide 145. Sed mutantur Pronomina in *mi*, *mu*, *mn*. 146.

173. Secundus Modus Tranſitionis 1mæ ad 2dam.

Formatur mutando *n* primæ Perſonæ 33 in *eiu* ut dicunt aliqui; vel *eieu* ut aliis præplacet: & conjugatur ubique ſicut *eimi*: & in Subjunctivo pro *elmi* dicunt *eliu*. 150, 160. Fiunt negativa, ut eſt explicatum. 148. 181.

174.

174. Tertius Modus Tranſitionis 1mæ ad 2dam.

Hic tertius modus, quo utuntur etiam in omnibus modis finitis & infinitis, fit interponendo *u* eodem modo quo in Tranſitione reciproca 187.

175. Tranſitio ad Tertiam. 181.

Hæc Tranſitio eſt multo facillima: nam ponendo *bi* ante ultimum *n* primæ Perſonæ præſentis Indicativi, & conjugando ut ſolet; res tota eſt peracta. 32. 51. E. g. *elun*, do. elu*bi*n, do illi. *elubimi*, das illi. *elubi*, dat illi. *elubiu*, *elubimu*, *elubigu*, *elubin elubimn*, *elubign*, *eluhubiu*, *eluuyebin*, *eluuyebubin*, *eluabin*, &c. 180.

176. In Subjunctivo 46. ponendum *bi* ante *l* quod format Subjunctivum. E. g *elubili*, *elubilmi*, &c.

177. In Negativo: *elulabin*, *elulabubin*, *eluquibili*, *elunobili*, &c. 105. 180. 146.

178. Gerundia Accuſativi vertunt *am* 66. in *um*. E. g. eluam, elu*bium*. elubuam, elubu*bium*, &c. 34.

179. In Gerundiis Ablativi ponitur *bi* ante *um*: reliqua ſunt eadem ac in numero antecedente. 178. 72.

180.

180. Exempla: *pibin*, dixi illi. *pihin eǥu*, dixi illis duobus. *pibin eǥn*, dixi illis pluribus. *tùyùbin*, recreavi illum. *contubin*, illum viſitavi, domum, cubiculum, locum, ubi erat, ſum ingreſſus. *peupabin*, ivi ad illum viſendum, viſitandum, ſalutandnm. *entubin* illum domo aut loco eduxi, ſum comitatus, comitem me illi præbui *duǥubin*, illi ſum locutus. *cúme dǥu pibin*, cum illo ſum locutus familiariter, feſtivè, læta, jucunda. *aiùbin ta Dios*, *aiùDiosquen*, DEUM amo. *vei pibipe*, hæc ipſi dicat. *iod aiùquebın ta DIOS alhue mo*, amo magis DEUM quam Diabolum. *iod raquiduamabin*, v. *iod cuparaquiabin ta Dios ta* ni *huerilcaiabiel mo*, malo Deum honorare quam offendere. *pebili*, *laǥmabin*, v. *pebuli*, *laǥmabubin*, ſi ipſum viderem, occiderem. 146.

181. Alter Modus Tranſitionis ad 3am.

Fit mutato *n* primæ Perſonæ Indicativi 33. vel in *eiu* ut ordinarie in Miſſionibus; vel in *ieu*, ut in Inſula Chiloë; vel in *eieu*, ut in Miſſionibus nonnunquam. E. g. *elun*, *elueu*, *elubueiu*, &c. 173. in Negativis: *elulaeiu*, &c. ſolummodo in Futuro collidunt *e* ita, ut pro *eluaeiu* dicant *eluaiu*. Hac Tranſitione utuntur in omnibus modis finitis, excepto Imperativo, in quo *bi* ponitur ante *pe*. E. g. *vei pibipe*, hoc illi dicas. Subjunctivum formatur ex tertia Perſona ejusdem

dem Temporis Subjunctivi addendo *iu* v. *ieu* E g. *Vei pibuleiu, vemnoabulu cam chi*, an dubitas id illum facturum, ſi id illi dicerem, præciperem; ab illo peterem Uſus hujus Tranſitionis præcipuus eſt, quando tertia Perſona ſignificatur per ille, illa, illud vel ſolum, vel unà cum is, ea, id. E g. *vamȝechi relaȝmabueiu*, ſiccine illum ſine cauſa occideret. *chaichi elueiu*, jam pridem id illi dedi. *elubi, elutulaeiu ula:* v. *elueiu, elutulabi ula*, quod ipſi dedit, id illi nondum reddidit. *quiñe coſque elulaeiu rume*, nec panem illi dedit. *quiñe cuȝen huentu quechuatuabueiu quiñe Huinca!* Indus cum Hiſpano altercationibus contendat! *mapu che toquiaiu Apo cam?* Indus Gubernatori leges præſcribat? 173. 102. 184. 211.

182. Particula *bi* non ponitur quotiescunque datur Tranſitio ad tertiam; ſed quando deeſt perſona, eaque ſupleri debeat per pronomen. E g *inche pibin, piubin*, ego illi dixi, illi id dixi. 31.

183. Item particula *bi* idem ſignificat, quod is, ea, id, ille, illa, illud & in hoc ſenſu adhibetur, etiamſi non detur Tranſitio. E. g. *elbimi huente meſa? elbin*, an illud poſuiſti ſupra menſam? poſui.

184. Exempla: *leû pillebin*, id ipſi dixi profecto. *cupalmaiabin*, ipſi illud afferam.

F *pen-*

penmaulabin, id in ipſo non adverti. *anùmmaniebin*, manet alta mente repôſtum. *ta mi pibimi*, id quod illi dixiſti. *marichi vei pibin*, id illi dixi plus centies. millies.

185. TRANSITIO RECIPROCA.

Fit nullo negotio, interponendo in omnibus Temporibus & Perſonis immediate poſt radicem verbi, & ante literas ſerviles conſtituentes Tempora & Perſonas *u*. E g. *eluun*, ego do mihi. *eluuimi* (quinque ſyllabæ) tu das tibi. *eluui*, (quatuor ſyllabæ & accentus in ultima) ille dat ſibi. *eluubun*, dabam mihi *eluuuyen*, mihi dedi. *eluuchi*, dem mihi, *eluuge*, da tibi. *eluuli*, ſi mihi dem *eluulmi*, ſi tibi des. *eluuiu*, nos duo nos damus alter alteri. *eluuin*, nos damus invicem.

186 Exempla: *Tva iu mtnpeun*, nunquam nos videbimus deinceps. *udanmaumn*, dividite inter vos *lagmuign*, ſe occiderunt invicem. *ta in peniun deumallein ruca*, nos fratres adjuvando nos invicem, domum noſtram ædificavimus, & ad finem, colophonem perduximus. *ladculuqueimi ta mi raquigenon mo*, eo quod non honoreris, te conſumis, affligis. *anùmrucaun*, domum, ædes ſibi exſtruere. *cùmelcaun*, benefacere ſibi. *cùmelcaun gei vachi mapu*, in hac regione alius de alio bene meretur. *glamuge*, ipſe

ipſe te exhortare, nec ſit neceſſe, ut alius te moneat. *glamuvalupabin*, v. *glamauvalupabin*, egomet meus mihi monitor fui. *pramun gelai vachi huentu*, hic homo ſuæ dignitatis, famæ v. ſui boni nominis curam non habet. *pevalun*, ſibi imaginari, quod ſe ipſe videat. *umaucaun*, fingo me dormire. *cùmpemum* v. *cùmpemcaun*, ſtultitiam, pardi mortem ſimulare. *uduamcaun*, incuriam affectare. *cùmelcauncaun*, quod ſe laute ac liberaliter habeat, tractet, fingere. *pelocauquebui llumùdlu, vei ñi mtn duam llechi*, cæcus ſe videre fingebat, & quod vere fingebat, ex corde volebat. *Apocauge*, imaginare te Superiorem, Præſidem, Regem eſſe. 190.

187. NB Primis perſonis Pluralis hujus Tranſitionis utuntur etiam loco Tranſitionis primæ ad ſecundam. E. g. *Eluuin*, ego vobis do (ſive ſint duó vel plures) *eluubuiñ* dabam vobis. *eluuuyeiñ*, vobis dedi *eluuuy ebuiñ*, *eluuaiñ*. Imperativus: *eluuiñ*, dem vobis. Optativus: x*uabuiñ*, *uuyeaiñ*, *uuyeabuiñ*. Subjunctivus: *uliñ*, *ubuliñ*, *uuyelin*, *uuyebuliñ*, *ualiñ*, *uabuliñ*, *uuyealiñ*, *uuyeabuliñ*. Infinitivus fit ut in his exemplis: *cupapeuiñ* v. *peduamuiñ*, vos videre cupio, deſidero, opto, peropto. *pepipeuaiñ*, vos videre potero. 174.

189. Quando fiunt negativa; *u* ſemper præcedit & particulas negativas, & reliquas literas vel particulas ſerviles omnes, & proxime ad radicem.

190. Exempla: *nieun*, ſe continere, ſibi vim inferre. *glamun ta ni huerilcan mo*, ipſe me de mea culpa, de peccato, delicto, ſcelere meo reprehendi. *glamchealu huema glamupe*, ſibi primum conſulat, qui aliis conſulit. *ta ni lagmumom mo, rgalgelai ta Igleſia mo*, quod ipſe ſe occiderit, eccleſiaſtica ſepultura caruit, fuit privatus. *pilucauabuel mo allcùlabuimi*, quod te ſurdum ſimulares, non audiveris. *ta in piuin*, quæ vobis dixi. *inche piuain*, ego vobis dicam. *lagmmaui*, occidit ſibi. *inmaui*, Ipſe ſibi comedit.

191. CAPUT QUINTUM.

Literæ & Particulæ, quæ inſertæ vel additæ, Verborum ſignificationem extendunt, mutant, aut aliter afficiunt.

Habet hæc Lingua non paucas literas & particulas, quæ verbis inſertæ vel additæ, eorum ſignificationem mutant, variant, &c. ut videre eſt percurrendo ſingulas, & animum attendendo ad exempla. Hæ literæ vel particulæ ſemper ponuntur poſt radicem verbi, & ante *n* ultimum, vel una vel plu-

res

res prout ſenſus poſtulaverit. De aliquibus jam dictum eſt ſupra 92. 94. &c. reſtant, quæ ſequuntur.

192. *Bi.* 175. 182. *Ca.* Hæc particula addita Nomini, vel inſerta Verbo, ſignificat facere quod Nomen vel Verbum aſſerit. Unde æquivalet 1mo. verbo facio, præſertim in mechanicis, & Indi Chilenſes omnia quæ ad culinam, ludumque pertinent, Nominibus aut Verbis hac particula affectis exprimunt. E. g. *corúcan*, jus, juſculum conficere. *mallocan*, certus cibus. 474. *quechucan*, ludere. *quechu*, *palican*, 563. *aiecan*, riſum movere. *inche cam aiecahue ǥen cam chi?* num ſcurram hic ago, ut riſum excitem? 2do. afficio. *iehuelcabin*, eum affeci pudore. *raquiduamelcaiaeimi*, te afficiam moleſtia. *ùnbican*, aliquem pro deſpecto, natura & moribus aſpero habere. 691.

193. *Calli* ſignificat 1mo ſolus. E.g *calli ni nuque ni deumalel vachi chnai*, ſola mea mater confecit has fimbrias. 2do licet. *calli vempe*, faciat licet. 3tio. ſane. *calli piaupe*, pereat ſane, abeat ut nusquam appareat. 4to cum *pra* ſignificat conſulto, data opera, ſciens volens. *calli duǥupraimi*, ſciens prudens loqueris. Item: nec primus nec ultimus. *calli toquiprape*, non erit primus nec ultimus, qui male rem adminiſtret. *calli*

lagmuprachi, non ero primus nec ultimus, qui ſibi manus violentas inferat, vitam tollat 5to. cum *ni duam*, idem eſt ac ſponte, ultro. E. g. *calli ni duam elueneu*, ſponte mihi illud dedit. *calli ni duam huerilcalu*, *nehue glamtuvali*, acri reprehenſione dignus eſt qui ſponte peccat. 6to. ut in hoc exemplo. *calli vemquilmi*, *raquilahin*, facias non facias, parum curo, non commoveor, non laboro, nihil ex eo ſum ſollicitus. 7mo. idem ſignificat quod *re.* 222. *calli duguqueimi*, nihil aliud facis, quam fabulari, garrire, verba fundere. 8vo. idem eſt quod ſine, non impedias. *calli cupape*, ſine, veniat. *calli amupe*, ſine, abeat, non eum detineas. *calli mlepe*, linque, relinque. *calli lachi*, *huedachi*, moriar, modo ſatier. 9no. *calli peaimi*, quod differtur, non auffertur, experieris ſuo tempore 10. de *calli* fit verbum *callin.* *callipe mai*, faciat, at pœnitebit.

194. *Chi.* 1mo. additum participiis hæc facit adjectiva. 84. 2do. ſuplet pro Participiis. E. g. *cogelu* v. *cogechi co*, aqua datur, adeſt. 3tio. adjungitur Verbis & Nominibus omnis generis, plerumque tamen *va*, *vei*, *lle.* 4to eſt particula exornativa, & nonnunquam ponitur ſeorſim. 287 : 3 295 : 2.

195. *Cle* v. *Le.* 205.

196. *Clo.* Hæc particula duas habet ſignifica-

ficationes. 1ma v. altera eſt: juvare, adjuvare, ſe adjutorem præbere. *catucoɡiclon*, in frumento ſecando, reſecando, adjuvare. *coclon*, in aqua apportanda juvare. *cùnaclon* in colligendo ſtramine. *tucahuellluclon*, in equo capiendo. *Miſſapiclon*, inſervire Sacro. 2da v. altera: facere aut pati idem & eodem tempore. E. g. *laclon*, unà mori. *leſclon*, *necùlclon*, ſimul volare, currere. *duɡucloaiu Apo*, unà loquemur cum Superiore *Tva huentu ta ni huenecloeteu* v. *ta ni huenemom*. 210. v. *tva huentu huenecloeneu*, en qui furatus eſt unà mecum. loco *clo* adhiberi etiam poteſt *uûau*, *quine mo*. E. g. *uûau*, v. *quine mo urbiɡu*, unà fluctibus hauſti, ſubmerſi ſunt. *epu duam uûau tutelvallai*, pluribus intentus minor eſt ad ſingula ſenſus, fruſtra unus duos lepores inſequitur.

197. *Cno* v. *Kno*: Hæc particula duo ſignificat. 1mo. ponere rem ut per verbum exponitur. E. g. *lpuknobiɡe*, pronum colloca. *paillaknobiɡe*, pone ſupinum. *uneknon*, ponere primo loco. *hueluknon*, inverſum ponere. *peknobiɡe ta mi laial*, imaginâre te moriturum. *peknobimn ta mn apoɡeal*, fingite futuros vos eſſe Superiores, Duces, Reges. *ta ni cùmechecaun mo tapmknoquebi ta ni gnen*, per ſimulationem ac ſpeciem Religionis decipit, pietatis ſpecie fallit, pal-

lio Sanctitatis nequitiam tegit. *caknotubi ta ni uûi*, mutavit nomen ſuum. *aibin knoun*, ſe ornare, comere, pingere. 2do. linquere rem in eo ſtatu, quem verbum explicat. E. g. *dugulknon*, liqui rem commendatam. *elknon*, liqui collocatam. *piknobin*, liqui dictum, præceptum, mandatum.

198. *Cù* eſt particula mere exornativa, additurque illis verbis præcipue, quæ deſinunt in duas conſonantes, ſive ſint activa, ſive neutra. E. g. *chgarn* v. *chgarcùn*, vulnerare, ſauciare, ferire. *tafn* v. *tafcún*, convenire, confluere, concurrere in unum locum. *abn* v. *afcùn*, finire, conſumere. Raro ſequitur vocalem. E. g. *muricùn*, reſpirandi facultate laborare. Sæpe etiam eſt pars verbi. E. g *ifcùn*, nudare v. g. pomum putamine, putamen pomo detrahere. *cafcùn*, aliquid in aurem loqui, inſuſurrare, ſuggerere alicui. *orcùn*, deglutire. Indi Miſſionum, ſeu qui in Miſſionibus vivunt, degunt, habitant; hanc particulam *c*ù ſæpe mutant in *qui*, præcipue quando eſt in medio dictionis. E. g. *afquiduamn* v. *abcùduamn*, aut quando ſequitur verbum *iaun*, ire. *lefquiiaun*, currere, vado currens. *nampùllquiiaun*, ambulo, eo ambulatum. At quando eſt ſyllaba finalis, raro dicunt *qui*. E. g. *mtorcùn*, quamvis. *Huiliches* etiam *mtorquin* dicant.

dicant. Tantum in uno verbo *ponquin*, intumeſcere ; & in uno nomine *chaçquin*, fluminis pars, à *chaçcùn*: in partes dividere, ponunt *qui* pro *cù*. Cauſa hujus mutationis eſt, quod ù ſæpe mutatur in *i*. 1. 4. Duo adhuc ſunt notanda. 1. quod hæc particula eſt diverſa a *qui* negante Imperativum. 104. 2. quod verbum *raquin* eſt verbum ſimplex; non compoſitum, & quando eſt compoſitum E. g. *raquiduamn*, non poterit mutari in *racùdumn*.

199. *El* additum Nomini ſignificat illud pertinere ad ſpeciem vel rem illam, quam Nomen ſignificat, ita ut ſit illius pars, vel ſaltem illi ſimilis, vel ejusmodi quid. E. g. *Che*, homo. *cheel*, res hominis, vel ſimile homini v. g. monſtrum. *açe*, facies. *açeel*, quod videtur habere faciem v. g. ſpectrum. *piuque*, cor, *piuqueel*, pars cordis, vel quod tenerrime amatur. *A ni piuqueel*, pars cordis mei, qui mihi in medullis hæret, quem fero in oculis; cujus amore flagro. Sic *ni piuqueael* v. *piuqueal*, qui mihi hærebit . . quem feram . . cujus flagrabo. *piuqueabuel*, &c. 80.

200 *Em.* 1mo. eſt Interjectio ac nota commiſerationis. E. g. *Ehu em!* Ah, heu! *inche em!* o me miſerum, o me perditum! 2do. eſt vocativum: & ordinarie quando vocant

vocant aliquem, addunt in fine, urbanitatis, humanitatis vel alterius affectus monſtrandi cauſa, *em*. E g. Filius matrem vocat *Papai em*. *aiúel em* v *ema*, Dilecte mi! *Patiru em!* o Pater mi! 3tio eſt nota Temporis præteriti & elapſi. E. g. *ɡebui em vachi dɡu*, ſic erat olim in ſeculo illo aureo *calcu em*, magus antiquus. *cona em*, miles veteranus. 4to eſt particula exornativa. 295. 5to eſt ſignum admirationis. E. g. *oviſa em!* o quanta ovium multitudo! *cùme tipantu em!* o annum felicem fauſtumque! *cúmei em ta DIOS!* o quam bonus eſt DEUS! 6to eſt ſignum ingentis deſiderii. *Mapu em!* o dilecta Patria! ſed quis me transferet illuc. 45. 7mo. formať diminutiva, & eſt nota amoris, urbanitatis. *votm em*, filiole. *Patiru em*, plurimum dilecte Pater v. Patercule. *atùn em*, nonnihil defatigatus ſum (NB quidquid hic ponitur in maſculino eſſe reſpective intelligendum de genere fœmino. v. N. 12.) *Millapalmimi em! millapalm* partes ſequeris, illi adhæres, illum amas, colis, adoras.

201. *ɡam*, *ɡamno* Significat 1mo. omnes ſimul. E. g. *ɡamcùpalaiɡn*, nondum omnes adſunt, aliqui adhuc deſunt, deſiderantur, addito *no* notat rem eſſe parvi momenti. Sic *ta ni ɡamno*, *ta ni pichique ɡamno*, meæ reculæ, mea curta ſupellex. 2do. *ɡamno*, æquivalet

quivalet genitivis parvi, flocci, nihili. E g. *ǥamno huentu*, homo plebæus, vilis, ſordidus, ridiculus *ǥamno cullin*, bona parvi æſtimanda, res nullius valoris, prætii. 3tio eſt idem quod fruſtra. *vemquilmi*, *ǥamnomlquepraimi*, ſine, omitte, ceſſa, fruſtra labnras, ſterilem fundum colis, littus aras, ſurdis prædicas. *ǥamnoquintun*, fruſtra quærere. *ǥamno elun*, fruſtra expendere, prodigere. *ǥamno pin*, inutilia loqui, effutire, garrire. *paiǥo* fere idem quod *ǥamno*, ſed minus uſitatum. 726.

202. *Hue.* Hæc particula ſæpe confunditur ımo. cum *hue*, novum, recens: *hue curam*, ovum recens. 737. 2do cum *huen*. 204. 3tio. cum numeris cardinalibus, dum tempus futurum aut præteritum ſignificant. 541. 4to. cum Nominibus in *hue* v. g *alhue*, mortuus, qui exceſſit e vita: Diabolus. 5to quando eſt pars eſſentialis verbi vel Nominis v. g. *lahuen*, medicina, herba medicinalis. *llahuen*, fraga. Significat autem 1. plus, magis, amplius. E. g. *huerilcahuelaian*, amplius deinceps non peccabo. *ǥehuei*, ſupereſt, plus datur. *epuhuei*, reſtant duo. *ihueduamquelan*, non habeo amplius cibi appetentiam, edendi cupiditatem, non amplius eſurio. *quine tupuhuei*, una leuca reſtat. Diſtinguitur autem particula *hue* a particula

tu

tu 226. quod hæc iterationem ſignificet v. g. *vemtun*, facere iterum; illa autem ab iteratione præſcindat, ſignificetque deinceps. Et propterea hæ duæ particulæ quandoque in eodem verbo concurrunt v. g. *huerilcahuetui*, in idem peccatum recidit, ad vomitum eſt reverſus. 2do ſignificat tempus continuum, præſertim ſi eſt conjunctum cum *te*. 205. E. g. *quiñe cúyen tanalchuen*, integro menſe æger, ægrotus, ab infirmitate proſtratus decumbo. *quiñe antù quidulehuen*, toto die fui ſolus. 3tio ſignifiat locum aut inſtrumentum. 89. 4to eſt idem quod deſideratur. E. g. *quiñe tipantuhuei cayu mari tipantual*, unus annus deſideratur ut annos ſexaginta numerem, compleam.

203. *Huele* antepoſitum improbat, vilipendit, vituperat actionem verbi. 740. *Huelu*. ibid. *Huema* 741.

204. *Huen* additum Subſtantivis, varias illis ſignificationes communicat. 1mo. eſſe ſodales, collegas, aſſeclas, ejusdem ſectæ, factionis, partium. E. g. *mapuhuen*, ejusdem Patriæ. *conahuen*, commilitones, ejusdem centuriæ, præſidii. 2do in materia conſanguinitatis, eſſe conſanguineos, agnatos, cognatos, affines in eodem gradu. E g. *peñihuen*, eſſe fratres. *lamûenhuen*, eſſe fratres vel ſorores ex eodem patre, vel eadem matre

tre procreatos. 3tio quando non ſunt in eodem gradu, ponentur ſolum duo, & no minabitur non ſuperior, ſed inferior aut remotior. E. g. *votmhuen*, pater & fiilius. *conihuen*, mater & filia. *curehuen*, maritus & uxor. Dicitur tamen etiam: *Chao votmhuen, nuque conihuen*, ſed fortaſſe Indi ſunt imitati modum loquendi Hiſpanorum. 501. 503.

205. *Kno* v. *Cno*. *Le* v. *cle*. *Le* ſignificat rem eſſe in illo ſtatu ac ſitu, quem verbum pronuntiat. E. g. *vutalen*, ſto erectus. *cude len*, jaceo, decumbo: quando autem verbum deſinit in duas conſonantes, addunt *c* dicendo *cle*. E. g. *cutanclen*, ægroto. *huifclen*, ſto rectus, in ordine: & raro absque *c*. Verum immediate poſt Vocalem ſemper ponitur *le* & nunquam *cle*. Ne hæc particula confundatur cum *que* 220. & *pe* 214. Notandum, quod *le* habeat pro objecto ſignificare ſtatum hominis vel animi v. g. *tepenclen*, ſum hilaris, jucundus, lætus: vel ſitum ſtantis, ſedentis, jacentis, vel diſpoſitionem corporis v. g. *enumlen*, calore æſtuo, langueo, ſolvor. *vircùlei ni cuù*, habeo manus ſubfrigidas.

206. *Lel*. Aliquoties eſt exornativum; alias repondet phraſi latinæ, dignetur, ſi placet, ſi petere licet, niſi ſit moleſtum. E. g. *vei pilelen ta mi chao*, dignetur, non gravetur

vetur dicere ſuo patri meis verbis, meo nomine. 289.

207. *lle* eſt particula confirmativa, ſed nunquam ponitur ſola, & ſœpiſſime cum *chi*. E. g *vei lle*, *vei llechi*, ita eſt. 99. 288:4.

208. *lque* cum numeralibus perinde eſt ac plus minus. E. g *melilque* quatuor circiter. alias eſt particula exornativa. E. g. *marigen mo melilque amope*, ex decem eant quatuor.

209. *ma*. v. *nma*. 211. *me* de hac particula jam eſt dictum 77 79. Notandum autem 1mo. quod dentur & alia verba, quæ motum ſignificent. V g. *un* in Miſſionibus; *run* in *Chiloë*; *cun* in *Picun mapu*, eo, ſeu Atticé, Ionicè, Doricè. *ui*, *utui*, abiit 2do. quod his verbis quandoque *me* (idem eſt de *pa* (jungitur. v. g. *unomen*, *unometun*, eo rediturus. *unopan*, *unopatun*, ſum redux. 3tio. nota hos loquendi modos: *naúmei*, *leuvu*, flumen decreſcit. *naûmei mencuhue*, decreſcit cantharus, potus imminuitur. 4to. eleganter quandoque jungitur *pa* cum *me*. E. g. *conmpamelan pu Huinca*, mihi cum Hiſpanis nec ſeritur nec metitur. *allcùpamelan*, *vachi dgu!* hoc in tota mea vita non audivi. *unpamelaiai pu alhue ta ni ruca mo*, nunquam per omne ævum in inferno orietur ſol.

210. *mom*, *mum* 4 ſignificat 1mo. tempus præteritum & jam elapſum. E. g. *arelen huinu ta mi lagmmom ovi/a*, commoda cultrum, quo ovem occidiſti. *tva ruca ta mi tpumom*, hæc eſt domus ubi vapulâſti. *deuma ta mi imom rapituimi*, poſtquam comediſti v bibiſti (nam *in* utrumque ſonat) vomuiſti. *deuma ta ni nuapemom*, *ina tpugequei*, poſt cornua, verbera. 2do. ſocietatem. E. g. *ta mi huerilcamom pinombui cam*, cum quo peccâſti num erat junctus v. juncta matrimonio? 287 : 4.

211. *nma*, *ma*. *nma* cum *n* ponitur quoties Verbum cui conjungitur in unam tantum conſonantem terminatur, quod ſi in duas deſinit, absque *n* jungendum erit. Adhibetur autem ad declarandum, quod actio v. paſſio verbi ſit in bonum vel malum ſuî vel alterius, unde ſuppletur hac particula Dativus commodi v. incommodi: ut conſtabit ex exemplis. Notandum autem tribus caſibus & modis accidere poſſe, ut aliquid in commodum vel damnum alicujus ſit, nempe vel 1mo. ſuî ipſius, & tunc additur *u* nota Tranſitionis reciprocæ. E. g. *lagmmaui*, ſibi ipſi occidit, e. g. gallinam, &c. vel 2do. in bonum vel malum alterius, & in hoc caſu uſurpantur aliæ Tranſitiones prout ſenſus poſtulaverit. E. g. *cùpalmaiacimi*,

imi, tibi afferam, adducam. *cupalmaabin*, ipſi illud afferam. vel 3tio. à perſona determinata præſcinditur. E. g. *quiñe elunman v. elunmagen*, mibi datum eſt unum. *lanman quiñe cahuellu*, mihi periit, mortuus eſt equus. *penmaulabin*, id in illo non adverti. *anúmnienmaun*, recordor, memini, manet altâ mente repôſtum *inmaun*, mihi illud in ſtomachum conjeci. *inmauimi*, tibi illud comediſti. *inmaui*, illud comedit ſibi. *elunman*, mihi datum eſt.

212. *ntu* 1mo. additum Nominibus quæ multitudinem indicant; ſignificat locum ubi ea in magna abundantia & copia reperiantur. E. g. *rmentu*, locus juncis, ſcirpis abundans. *curantu*, ſaxetum. *lemuntu*, locus multis arboribus conſitus, ſpiſſa ſylva. 2do. compoſitum cum verbis, idem ſignificat quod verbale. E. g. *huerin*, delinquere. *huerintu*, delictum. *tipan*, exire. *tipantu*, exitus (anni.) 3tio. junctum adverbiis eſt idem quod *ple.* 216. versùs. E. g. *huenuntu*, ſurſum. *vurintu*, retrorſum. *minuntu*, introrſum. 4to. ſupplet vices Participii. E. g. *arcùntu* pro *arcùntulu*, *arcùntuel lafquen*, receſſus maris. *vurintuche* pro *vurintulu* v. *vurintuel*, ſycophanta, totus ex fraudibus & mendacio compoſitus, qui vitia pietatis ſpecie occultat. *epuntu* v. *epugentu* pro *epulu*

v.

v. *epuȝelu*, ſecundus. *melintu* v. *meliȝentu*, pro *melilelu*, quartus.

213. *Pa* ſignificat venire, ſuppletque pro Supinis. 76. 79. aliquando eſt inſtar Verbi, & tunc ponitur loco *cupan*, venio: & aliquoties inſtar adverbii pro *vei meu* v. *va meu*, v. *vau*, huc. 102. E. g. *Quimpalabin ta ni chao*, id ætatis non eram conſecutus, ut patrem meum vivum cognoſcerem. *tutelpan*, *tenpan*, opportune, opportuno tempore venio; tempeſtive adſum. *chumconmpaqueimi vachi dȝu mo*, ad quid te immiſces huic negotio. *conmpamelan*, no me immiſceo, nihil hoc ad me. *pivalpai*, miſit huc, qui diceret, v. nuntiatum. *chilcalvalpaeneu*, miſit mihi huc litteras. Aliquoties ante *pa* reperitur *r* vel ut res ponatur in dubio; & tunc æquivalet particulæ *rque*. 223. vel per ſyncopen omittendo el *u* in verbo *rupan* v. *rùpan*, ideoque hæc dictio *ierpai* verti poteſt, videtur ad illud portandum veniſſe; vel tranſiens ſecum portavit. Ordinarie Huilliches utuntur *pa* pro *me*. E. g. *chumupaian* pro *chumean*, ad quid? cur eam? *elpaian ta ni cahuellu*, pro *elmean*, ibo equum ſuo loco relicturus. *Pa* aliquoties additur verbis; ut ſupra: aliquoties Subſtantivis, ut *apopaiaimi*, venies creatus ſuperior. *llaûpape*, veniat medietas. *ulmenpai*, venit dives: ali-

 quoties

quoties Adjectivis, ut *mollpai*, venit nudus. *villpape*, veniant omnes. *cùlapaiğn*, venerunt tres. Dicitur etiam *ladcùn cupan*, venio triſtis. *incupai*, venit potus. Quæ in *pa* finiunt, nonnunquam quod verbale ſignificant. E. g. *tipan*, exire. *tipapa*, exitus. *unon*, redire. *unopa*, reditus. alias ſignificant perſonam quæ id facit, quod verbum pronuntiat. E. g *yetun*, aſportare. *yetupa*, perſona quæ ad aſportandum venit. cum nominibus & adverbiis ſignificat *cis v. citra*. E. g. *lemupa*, citra, cis ſylvam. *huentepa*, ſupra ex hac parte. *minupa*, *punpa*, intra ex hac parte.

214. *Pe*. Trifariam ſervit hæc particula. 1mo eſt exornativa. 2do ad ſignificandum dubium: videri ita quidem, at non eſſe omnino certum. *cupaialu*, venturos E. g. *aldùn huentu cupalu pei*, videntur veniſſe multi homines. *aldumanpei*, videor moram feciſſe, cunctantius egiſſe, moras traxiſſe, advenire tardius. *quimlaimi pei*, videris neſcire. *ğepei*, forſan, forſitan fieri poſſit. *mlepei*, videtur adeſſe, non ſatis ſcio. *inche ğepei*, ego fortaſſis *eimi ğepei*, tu fortaſſis. 3tio ſignificat quod actu circa eam rem, quæ exprimitur, occupetur, quod actu ei incumbat. E. g. *maupen*, contorqueo reſtes. *iepapeeimi*, adſum, venio ad te aſportandum.

215.

215. *Petu.* 1mo. adhuc. *petu magi leuvu*, fluvius adhuc crefcit. *petu mauquei*, *pirei*, adhuc pluit, ningit. *petu pepiluquei*, adhuc fe comit, comparat, exornat. 2do. interim dum *iqueli* v. *ipeli pepaiaen*, interea dum prandeo, cœno, comedo, ad me accedes. *petu iquebun pepauyeen*, dum comederem, ad me videndum venifti. 3tio. jam dudum jam pridem. *petu mtmgequeimi*, jam pridem vocaris. De *petu* fit *petuln*, perfeverare. 802.

216. Pina. 224. 806. *Ple* 1mo qua v. quorfum e. g *vauple*, hac, huc. *teyeple*, illac, iftuc. *incheple*, verfus me. *manple*, ad dextram. *hueleple*, ad finiftram. *vuriple*, retro. *chuchiple*, *chuchi adple*, qua, quo, quorfum? *lafquen ple* v. *lafquen mo ple*, verfus mare. 2. 1mo, ufque adeo. E. g. *tehuaple quimquei ta che*, non folum homines, fed & canes ipforum novit. *ni ge ple cutangen*, ufque adeo oculi mihi dolent. 3. Tenus. *lonco ple*, ufque ad caput. *ancaple*, lumborum tenus. *ancaplelei*, ad medietatem pervenit. *iod ancaple coni*, ultra medietatem. 290.: 21.

217. *Po* exornativum. *chumùn chei? tanaporumepran? chuchei*, quid egi, cecidi fubito, repente, ex infperato? fum nefcius.

218. *Pra.* Significat 1. fruftra, fine caufa, cafu, absque fructu, cum exceffu. *pepra-*

G 2 *eimi*,

eimi, caſu te vidi. *ipran*, edere v. bibere nimium. *raquiuprai*, ſuperbit, immodicus ſui eſt æſtimator. *kdaupran*, fruſtra laborare. 2 ſponte, ſuapte natura NB. interpretando id in vituperium. E. g. *lleûprai vachi cachu*, hoc gramen, hæc herba, hoc paſculum ſua ſponte naſcitur. *ufprai vachi co*, iſta aqua nulla diligentia ſuapte natura ſcaturit. male autem dicerem: *DIOS cùmeprai*, ſed *ta ni quiduȝen mo cùmei ta Dios*, DEUS ſuapte natura bonus eſt. 3tio. Explicatur hac particula omne nimium, quod in vitium vertitur. E. g. *motinȝeprai tvachi huentu*, nimium pinguis eſt homo iſte. Hæc autem oratio: Deus eſt ultra modum amabilis, vertenda erit per *no*: *no aiùvali ta DIOS*. 271. vel aliter 272 *Pra* cum *calli*. 193. NB. aufferendo verbis in *pran n* finale, fiunt Subſtantiva, quæ ſignificant perſonam vel rem inutilem, & quæ fruſtra aut ſine debito fine, ac ſufficiente cauſa operatur. *moȝepra*, qui vivit aliena quadra. *duȝupra*, loquax, dicax, blatro. *lapra*, quod facile perit, ac ſine violentia marceſſit, moritur. *ancùpra*, arbor quæ ſponte ſiccatur. *vuchapra* ſenex qui nullos genuit filios (intellige ſenex Indus, nam aliud eſt de Perſonis Religioſis.

219. *Pu*. Signum ſeu nota Numeri Pluralis. 8. 21. Item ſignificat 1mo. diſtantiam

pulei,

pulei, diſtat. 556. 2do. donec. *venten dugupraquebi*, *lagmpubi*, non ceſſavit male loqui, donec occideretur. 3tio. Attingere, aſſequi. E. g. *pupelon*, *puquintum*, *pu allcun:* procul diſſita viſu, auditu attingere. *pulai vachi charahuilla*, hæc femoralia me non capiunt. 4to. intus. *pu mlei*, degit, eſt intus. *pu coni*, intro ivit, ingreſſus eſt, intravit. 5to. à, in, ad, juxta, prope. *pu ktalmlei*, ad ignem ſtat. *puleuvu mlei*, eſt juxta fluvium. 6to. ſignificat copiam, multitudinem unà cum loco: ut de *ntu*, *peum*, *queum*, diximus. E. g. *gebun*, nux avellana. *pugebun*, nucetum. *coyam*, quercus. *pu coyam*, quercetum. 290: 12. 13.

220. *Que.* 1mo eſt exornativum. *Vei que mai*, ſic eſt. *Hueluquemai*, ſed potius. 2do nota Pluralis. 10. 3tio ſignum Temporis Præſentis. 36. 4to rem actu fieri, aliter tamen ac *le.* 205. *kdauquei*, eſt occupatus in laborando. 5to. compoſitum cum Gerundiis Ablativi, illa facit Nomina, & ſunt illa in *queum.* 72. 89. 90. 6to. conſuetudinem ſeu habitum ſignificat. *Diablo piquen*, ſoleo Diabolum invocare. *eimi lagmchequeimi*, es latro, homines ſoles occidere. *quinelque*, aliqui. 94. 295: 5. 208.

221. *Qui.* non eſt particula *qui*, quæ negat Imperativum. 105. ſed *qui*, in quod ſæpe *cù* mutatur. 198.

222. *Re.* 1mo. ſolum, tantum, tantummodo, duntaxat. E. g. *rehueicon illebin*, ſolum potum ex maicio confectum bibi. 479. (vocem: maicium habet Jacob. Pontanus.) *re co*, aqua pura, mera, immixta. *rekdau*, merus ac purus labor, labor ſine ullo fructu. *re umautuquei*, tota illi dormitur hyems, dormitur & annus. *re ian piquei*, nil præter cibum & potum cogitat. *recupan*, venio ſine ullo, quod tractem, negotio. *re mi pepapin*, *re mi quintuulpapin*, ſolum ad videndum te veni. *renuagei*, eſt veterator, totus ex vitiis ſceleribusque conflatus, concretus, compactus. *recofque piqueimi*, panem tantum petis. *re eimi*, tu ſolus, præter te nemo. *re gúmatuqueimi*, nihil niſi planctus ex te percipitur. 2do. gratìs. *re elugen*, gratìs accepi. 3tio. junctum cum *pra*, abſentiam curæ, negotii, ſollicitudinis indicat. E. g. *remiaupraquen* v. *re* ni *miaupran*, eo ambulatum, me oblectans, vel fruens otio, liber a negotio. De *re* fit *rechi*, ſolum. item *reln*; e regione ſitum eſſe, absque aliquo intermedio. *reli ta* ni *ruca*, domus mea e regione, ex adverſo ſita eſt. *relmabin vachi maun*, in faciem mihi dedit hæc pluvia. aliquando etiam *l* omittunt: at tunc ſignificationem mutat. E. g. *renman*, perſeverare in eodem ſtatu. *renmai ta* ni *cutan*, nec pejus nec melius habeo, morbus in eodem

dem ſtatu perſeverat, permanet, perſiſtit. Indi Chileni ſe vocant invicem *Reche* 698.

223. *Rque.* P. Baldivia meminit particulæ *dque*, dicens eam in compoſitione Pluralitatem; ſed poſitam poſt Nomen ſignificare ſolum, tantum. At inter Indos in Miſſionibus reperitur quidem illa particula; ſed non ſignificatio, quam illi R. P. Baldivia tribuit. Eſt autem particula *dque* eadem quæ *rque*: nam Indi loco *r* ſæpe ponunt s, d, & x Luſitanum. 4. Ita pro libitu dicunt *moȝerqueimi*, *moȝesqueimi*, *moȝedqueimi*, & *moȝexqueimi*: uti & *pran*, *pſan*, *pdan*, *pxan* Significatio propria hujus particulæ, ſive Nominibus, ſive verbis jungatur, eſt 1mo. rem ſuſpendere vel in dubio relinquere. E. g. *Cherque*, videntur homines *recherquei*, videtur Indus. *quinturquebi ta* ni *cùmeleal*, ſuo commodo ſtudere, rebus ſuis conſulere videtur. *cùmerqueimi pin*, v. *cûmerquei pieimi*, mihi videris vir bonus. *aldù chovuȝei piȝerqueimi*, piger haberi videris. 2do. qualiscunque, utcunque. E. g. *cúmenturquebin*, mihi ſapuit utcunque. *cumerquei* v. *cùmerquelai*, eſt talis qualis. v. qualis qualis. 3tio. Sæpe etiam eſt tantum exornativa: imo cum *que* conjungitur. E.g. *Vei piquerquen*, hoc videor dicere.

224. *Rume.* 1mo. cum Subjunctivis ſi-

gnificat quamquam, quamvis. *lagmeli rume*, quamvis me occidas. 2do. cum Nominibus ſaltem. *inche rume incaen*, me ſaltem adjuva. 3tio. cum Verbis Negativis Indicativi vel Optativi modi, item cum Aoriſtis, verbi actionem omnino negat. E. g. *quimlai rume*, neſcit omnino, prorſus, penitus ignorat. *chem ilai rume*, comedit plane nihil. 4to. ſed junctum cum *chem* & verbo affirmativo, omnia affirmat. *chem quimi rume*, v. *chem rume quimi*, ſcit omnia, eſt omniſcius. 5to *chem rume* addendo *no* ſignificat nihil. *Chem no rume*, nihil. 6to. eſt idem quod nec. *Eimi rume ulaiaimi*, nec tu ibis. 7mo. ſolus v. ſolum. *quiñe rume llanca uli*, unam tantum. *llanca*rum lineam eſt largitus. 8vo. nunquam. *quiñechi rume pelaen*, nunquam me vidiſti. Et nota diſcrimen inter *quiñechi pelaen*, nunquam me vidiſti; & *quiñechi rume pelaen*, me vidiſti nunquam omnino. 9no. næ, certe, mihi crede. *peaimi rume*, næ tu impune hoc mihi non feceris. 10mo. vix. *uûintugelai rume*, *pegelupatui*, lupus in fabula: vix nominatus quando paratus. 11mo. cave. *utuaeimi rume*, cave veniam, eo accedam. 12mo. non audere. *tpulaiaen rume*, verberare me vel tangere non audeas. 13tio. quivis, quilibet. *chuchi rume*, *chem rume*, quidlibet, quodcunque. 14to. inſertum ſignificat raptim, obiter, repente, per

per tranſennam. *larumen*, mori morte repentina, ſubitanea. *peɡerumen*, raptim, curſim apparere. *perumen*, videre obiter, per tranſennam.

225. *Tcu.* Verba compoſita cum *tcu* 1mo ſignificant rem ita & eo modo factam, quem Verbum pronuntiat. E. g. *catun*, intercludo, interſepio. *catuntcu*, ſeptum. *tarin*, ligo. *tarintcu*, res ligata, involucrum. Quando Verbum deſinit in unam conſonantem, ſemper *n* ante *tcu* retinet, at ſi in duas conſonantes terminetur, ultimam quæ eſt *n* perdit. E. g. *choɡtcu*, quo lux v. ignis extinguitur, emunctorium. 2do. format Superlativa. *quimtcu*, peritiſſimus. *duɡuntcu*, loquaciſſimus.

226. *Tu* facile confunditur hæc particula cum Verbo *tun*, quando eſt compoſitum, at quando *tun* eſt verbum ſimplex, nullo negotio dignoſcitur. E. g. *tuɡe co*, hauri aquam. Regula dignoſcendi eſt, quod quando *tu* eſt proxime vel valde prope radicem, ſignum ſit eſſe verbum *tun:* item in verbis Paſſivis *tu* verbum ſemper *gen* præcedit; ſequitur *tu* particula. Item quando in uno eodemque compoſito *tu* bis reperitur, primum *tu* erit verbum, ſecundum *tu* particula. E. g. *elututun*, *elutumetun*, *elutuɡetun*. Verum quando non habetur plus quam u-

num

num *tu*, nec adſit verbum *gen*; ſolum ex ſenſu & contextu colligitur, num verbum ſit, an particula. Significat autem hæc particula 1mo. iterum, iterare, repetere. E. g. *acun*, venire. *acutun*, iterum venire. *conn*, intrare. *contun*, iterum intrare. Tantum in duobus verbis invenitur particula *tu*, ubi ſignificet omnino oppoſitum ſignificato verbi, alterum uſitatum in Miſſionibus, nempe *ùrcutun*, quieſcere. ſignificando *ùrcun*, fatigari: alterum *Chiloë*nſibus & *Huillichis* proprium; ſcilicet *atùtun*, quieſcere: de *atùn*, fatigari. Alius modus iterationem ſignificandi eſt anteponendo verbo adverbium *ca*. E. g. *ca cupaiaimi*, venies iterum: idem quod *cupatuaimi*. Nonnunquam utraque particula *tu* & *ca* concurrunt in eodem verbo; ac tunc eſt pleonasmos ita, ut altera abundet, ac ſi diceres: redibis iterum. Quamvis autem particula *tu* iterationem ſignificet, non ponitur toties quoties res erit iteranda, ſed tantum ſemel, explicando reliqua per adverbia numeralia. E. g. *cûlachi mtmvaleimi*, tribus vicibus te accerſivi. 2do. ſignificat rem, quæ eſt illud ipſum, quod Nomen vel Verbum enuntiat. E. g. *tehua*, canem ſonat. *tehuatu*, res canina. *tann*, cadere. *tantu*, res quæ cecidit. *vùna*, putredo. *vunaltu*, res putrefacta, putrida. *huenetu*, res furto ablata. *maputu*, res terreſtris.

huenu-

huenutu, res cœleſtis. *vachitu*, res moderna, res hujus temporis, loci, res huc pertinens. *veichitu*, res illius vel alterius temporis, loci, &c. *quinetu*, ſemel. *eputu pinomi tva*, hic bis iniit matrimonium. *huecuntu*, res extra, foris, forinſecus, de foris ſuccedens. *minutu*, intus. *mutu*, procul dubio, certe, certo, certius. *taftu*, coram, ad. *taftu huenutu dgu venten raquivalai tuetudgu*, res terreſtres nihil ſunt cœleſtibus comparatæ, non ita æſtimantur bona terræ, ſi cum cœleſtibus conferantur. NB. Verba, quæ in duas conſonantes exeunt, ſi componantur cum *tu*, ultimum *n* perdunt. E. g. *tann*, *tantu* Verum ſi addendum ſit *ntu* 212. alterum *n* poſtulant, ut *tanentu*. 28. 286 : 6. 288 : 2.

227. *Val* ſignificat 1mo poſſum. *Vemvalabimi*, poteras feciſſe. *contuvali Patiru?* an licet ad Patrem intrare. *quimvallai vachi ovuln dgn*, latet hoc myſterium, arcanum, ſecretum. *vei ni vemgen, vei ta ni ad nopi nuvalai*, malam indolem, vitioſam naturam ſuam domare, comprimere, ad rationis metam adigere non poteſt, naturam expellas furca, tamen uſque redibit. *inei pepilabui pepilvalnoal*, ad impoſſiblle nemo tenetur, quis poteſt contra torrentem. 2do. jubeo, curo fieri. *mlvalaeimi quine macùn*, fieri tibi

bi curabo veſtem ſtragulam. *coſquelvalbin ta ni rgo*, curavi fieri ex mea farına panem. *rgolvalbimi ta mi cachilla*, triticum, frumentum tuum moli curaſti. *murquelvalbi ta ni dahue: quinua*m meam torreri juſſi. *mlge pigelu*, *mlvalen piquei*, quod quis ſervo ſuo, hic ſuo imperat. Imperare abſolute, per *Toquin* vertitur; nam *toquin*, mando, impero. 3tio. mitto. E. g. *nillavalge quine can pulcu*, mitte qui petat cantharum vini. *pivalpi*, miſit dictum, nuntiatum. NB. *pivaln*, negativum ſive *pivalan* ſignificat: quid hoc ad me, hæc ego non curo, his non me immiſceo, aliquoties etiam indicat vituperium, contemptum. E. g. *pivallai tva*, hoc vitioſa nuce non emam. mittere abſolute; *huercùn*, *huerculn*. 4to cum infinitivo ſupplet pro debeo, meum eſt. E. g. *inche vemvaln*, meum eſt, mihi incumbit, teneor, meum officium eſt hoc facere. *umautuvalam*, 101. 102. hoc non eſt tempus dormiendi. 5to. calumnior. *Huenevaleneu*, furti crimen in me contulit, conjecit, furti me accuſavit. *calcuvaleneu*, dixit me eſſe magum. *lagmvalgei*, necem illi attribuunt. 6to linquo. *chillcavalen*, ſine, linque obſecro, omitte me, ut ſcribam. 7mo. poſtpoſito *u* eſt ſimulo, fingo. *vemvalulai*, ſimulat ſe non feciſſe. 8vo. commendo. *Huenevoe elucullinvalimi*, rem latroni; lupo ovem commendaſti.

dasti. 9no. mereri, dignum esse. *pevali ta DIOS cùme que che*, merentur justi DEUM videre. *Vùta Apo gevalimi*, sceptro, regno, imperio dignus es. *ni peni gevalaimi*, es indignus qui meus frater sis. *aldù elugevalimi*, prœmio dignus es, mereris prœmium. *tpugevalimi*, dignus qui vapules. *toquivalimi*, dignus qui bello præficiaris, qui mandes, imperes. *cosque mi elugen elugevalimi*, jure merito lucraris panem. *co rume elugevalaimi*, nec aqua, quam bibis, dignus es. 10. nihil ad. *uûauvalaimi ta mi peni*, tu nihil ad fratrem tuum, non es cum tuo fratre conferendus, comparandus. NB. quando *val* concurrit cum alio *l*, *l* particulæ *val* omittitur ad libitum.

228. *Ve*, *voe* 85. 86. *vel*, *velem*, 44. *u.* 185. usque ad 191. item 227.

229. *Ula* semper postponitur, excepta ultima significatione, ut dicetur hic infra. Significat 1mo post. *epuhue ula*, post duos dies. *chai ula*, statim, post breve temporis spatium. 2do. abhinc. *uùia ula*, a die hesterno. *hue ula*, nuperrime. 3tio. usque. *leuvu ula* v. *leuvu mo ula*, usque ad fluvium. *ca cúyen ula* v. *ca cûyen mo ula*, usque ad alterum mensem, alio mense. 4to. adhuc. NB. differt a *petu* quod *petu* jungatur & affirmativis & negativis; *ula* negativis tantum.

tum. E.g. *quimlai ula*, adhuc neſcit. *aculai ula*, nondum venit. *ilai ula*, nondum comedit. 5to. uſque dum. *lali ula*, uſque dum moriatur. 6to. ante, antequam & tunc junctum Verbis; ſubjunctivum negativum petit. E.g. *inoli ula uan*, antequam comedam ibo, ibo ante prandium. *penobilmi ula ta DIOS*, *piaulgeaimi*, antequam fruaris Deo, multa tibi erunt toleranda, ardua ad cœlum via *aculaian ula inche*, v. *inche acunoli ula*, v. *acunoali ula*, *eimi vau mo unelepaiaimi*, antequam ego venero, tu perveneris. *inche ni acùnoium ula*, v. *ni acunon* v. *acuuyenon ula*, v. *inche ni acunomon ula*, v. *inche acunobuli* v. *aculabun ula*, *eimi acutuimi*, antequam ego venirem, perveneras. 7mo. Poſtea, & in hac ſignificatione poteſt *ula* ante vel poſtponi. *ula cupaian* v. *cupaian ula*, veniam poſtea.

230. *Uno.* mox, ſtatim, quamprimum, absque mora, cum affectu commiſerationis, iræ, aut deſperationis. E.g. *lagmunobige*, non tardes tam diu in interficiendo iſto paupere, mox illi vitam tollas. *launoabun*, utinam triſtem hanc vitam finirem quantocyus.

231. *yecu*, *yecuumen*, *cuùmen*, *mecuùmen*, ſonat facere ſignificatum verbi, & in eo faciendo proſequi, perſeverare. *duguyecuúmei*,

mei, dicit ubique, omnibus narrat. *abyecuumei*, imminuitur, ad finem tendit, pergit. *llalliyecuumeimi*, macreſcis, macereſcis, gracileſcis, attenuaris, fis macer *piyecuùmeg̃e*, incipe, auſcultamus; audiamus, quæ dicas! perge loqui.

232. Ad cognoſcendum vim harum particularum, unum hoc exemplum ſufficiet. *anún*, ſedeo. *anùchi*, ſedens. *anùlechi*, in figura ſedentis. *anuknouchi*, ſumens ſitum, ſtatum, figuram ſedentis. *anúhuechi*, in ſedendo proſequens. *anùvalchi*, potens ſedere, ſedere juſſus v. jubens. *anùtuchi*, ſedens iterum. *anùpachi*, veniens ſedere. *anùmechi*, ſeſſum iens. *anùiauchi*, vadens ſedere v. ad ſedendum. *anúcauchi*, ſimulans ſe ſedere. *anúnmachi*, credens ſe ſedere. *anùrquechi*, qui videtur ſedere. *anùyecuùmechi*, incipiens ſedere. 233. 691.

233. Quando plures ejusmodi particulæ ponendæ erunt, ipſa ratio & adjuncta, ſingularumque particularum ſignificatio dictabit, quænam ante, quæ poſt ponendæ ſint. E. g. *ihueduamquelan*, non habeo amplius cibi v. potûs appetentiam. *peg̃elhuerumehuequilmi va meu* ne impoſterum hic amplius comparere auſis. *dug̃unmaclotupaeimi*, venio ut adjuvem in intercedendo, rogando, loquendo iterum pro te. *marichi cag̃ecaule*,

tu-

tacuknovalquelabi ta ni vemgen, ut ut aliquis alium ſe eſſe ſimulet, non potis eſt diſſimulare quis ſit. *vachi tu cunivalcaumecuùmeimi*, ab eo tempore inclinata eſt res tua, omnia ad interitum vergunt, ad præcipitium tendunt; in pejus ruunt; quotidie deteriora fluunt. *Pedro egn vutalcoilladguprabign*, Petrus & ſua familia v. ſui amici, v. ſuæ factionis homines falſo illum criminati ſunt. *anùlepui*, cœpit ſedere. *anúpulei*, procul ſedet. *anùlepulei*, procul diſtat, ubi ſedet.

234. Appendix de Verbo Pin.

Quandoquidem una ex præcipuis hujus Linguæ difficultatibus eſt Conſtructio verbi *Pin*; eam quoad potero breviſſime in duobus ſequentibus Paragraphis diſſolvam. In primo adducam varias verbi *pin* ſignificationes: in ſecundo loquar pauca de ejus Conſtructione.

§. 1. Variæ ſignificationes verbi *Pin*.

235. *Pin* aliquando eſt, aliquando non eſt Compoſitum. Quando non eſt Compoſitum, particularibus regulis non indiget, niſi quod *pin* ultimo loco ponitur, reliqua autem, quæ ſunt ea quæ dicuntur, anteponenda ſint. 59. 236. 237. Quando eſt Compoſitum, varias habet ſignificationes, quas dabimus partim in hoc, partim in ſequenti paragrapho.

Pin

Pin componitur

1mo cum particulis ſeorſim nil ſignificantibus. E.g. *gapin*, *gapitun*, *gapiln*, facere ſponſalia, inire matrimonium. 504. *reupin*, *reureupin*, ſtrepitus fluminis, ſonitus currentis aquæ, per Paranomaſiam. *apin*, deſiderare, aliquid vehementius appetere. *api*, libet, libuit, libitum eſt.

2do. cum adverbiis. E. g. *eapin*, conſentire, approbare, ratum habere, &c.

3tio. cum adjectivis. Significatque tractare aliquem injurioſe vel contra; prout fuerit ſignificatum horum adjectivorum. E.g. *huera pin*, male verbis accipere. *leûpin*, verum dicere. *vei pin*, confirmare, probare. *Tva pin*, hoc volo, eligo, &c.

4to. cum ſubſtantivis. 1mo *malûen pin*, mulieris pudicitiam tentare, ſolicitare, fœminam ad concubitum aut inconceſſam venerem allicere, de ſtupro appellare, quamvis idem de irrationalibus dicant. 2do. deſiderare aliquid in particulari. E. g. *miſqui pin*, mel deſidero, peropto. 3tio. opus eſt. *coſque piam*, pane opus eſt. *eimi pilan*, tua opera non egeo, non indigeo. 4to. tractare aliquem uti ſubſtantivum adjunctum ſignificat. E. g. *huenevoe pieneu*. 5to. petere. *coſque piquen*, panem peto. 6to. cum pronomini-

 bus

bus primitivis ſignificat annuere, conſentire. *inche pii*, annuit, conſentit.

5to. cum Verbis, Verbi ſignificationem mutuat E.g. *coilla pin*, mentiri. *goimapin*, ſtoliditates loqui.

6to. cum negatione E. g. *pilan*, ſonat nihildum decreviſſe, adhuc animum fluctuare, nihil adhuc deliberatum ſibi eſſe, nondum adduci ut faciat, ſive ſe abſolute rem negare, quamvis cum modeſtia ac urbanitate.

7mo. Eſt verbum ſimplex & extra compoſitionem atque ita ſignificat

236. 1mo. dare facultatem, veniam. Et in hac ſignificatione debent præcedere formalia verba, &c.; quibus dicta facultas, venia, &c. conceditur. E. g. hæc dictio: illi dedit licentiam eundi, ſic vertitur: *uge pibi*, ubi *uge* eſt ſecunda perſona Imperativi verbi *un*, ire: abi v. ito, illi dixit. *amotuge pibi*, dedit illi poteſtatem abeundi. *vembige pin*, per me tibi id facere licet. 2do. promittere, & tunc ſemper jungitur verbo *elun*, dare *coſque eluaeimi pibin*, ipſi promiſi panem v. dixi illi, tibi dabo panem. 3tio. ferre, pronunciare, dare ſententiam. *lape pigei*, mortis ſententia contra illum lata eſt. *lape pigeimi*, es capite v. ad mortem damnatus.

tus. 4to. certiorem facere. *amuge pi, pieimi*, certiorem te facio te obtinuiſſe abeundi facultatem. Eodem modo 5to. calumniari. 6to. deliberare. 7mo. cogitare. 8vo. referre. 9no. cum verbo *cupan* eſt vocare. *inei cupape pieimu?* quis te vocavit? 10mo. cum *Hueun*, *Hueupin*, (*hueupin* trìſyllabum) eſt ſermonem v. verba facere in Parlamento ſeu comitiis generalibus.

Omnes hæ ſunt ſignificationes verbi *pin*. 806.

237. §. 2. Conſtructio Verbi *Pin*.

Ut melius intelligantur dicenda, notandum, quod Indi Chilenſes, quoties dant mandatum alicui ad aliquem, vel de re quadam faciunt certiorem; ille qui mandata perfert, aut quæ ſunt dicenda vel narranda refert, ea eodem modo ac iisdem omnino formalibus verbis perferat referatque, quo ipſe illa audivit, absque eo quod vel addat aut omittat, niſi verbum *pin* prout adjuncta poſtulant.

238. Modi loquendi per *pin* poſſunt eſſe tres. 1mo. quando illud quod dicitur, mandatur, refertur; dicit perſona referens velut rem propriam, ſeu a ſe ipſo vel ſibi, vel alteri dictam. 2do. ſi illud dicit, mandat, refert alteri, ut hic alter alteri illud dicat, mandet, referat. 3tio. quando illud dicit

mandat, refert alteri veluti ab alio dictum, mandatum vel relatum.

239. Quod ad primum loquendi modum attinet, quando illud quod dicitur, mandatur, refertur quis dicit ſuo nomine tanquam rem a ſe ipſo ſibi vel alteri dictam mandatamve: tunc omnia ponentur in prima perſona, *pin* incluſive. E. g. *huampuan pin*, dixi me navigaturum, v. facturum lıntrem. *uan pilan*, non dixi me abiturum. Quando quis ſibi loquitur, utitur *pin* vel cum Tranſitione reciproca, vel absque illa. E g. *deutuchi pin v piun*, dixi mecum cave ſis.

240. Si illud quod quis dicit, jubet velut ſuum proprium dictum vel mandatum, illud dicat vel mandet alteri perſonæ quæ patitur; tunc ex parte verbi ſemper datur Tranſitio: at ex parte *pin* dabitur vel non dabitur, prout fuerit ſenſus. E. g. *huerilcaquieli pieimi*, non me offendas, te moneo. *lagmabin*, *pibin*, dixi illi, illum a me occidendum. *vei vemquilmi pieimi*, omitte ſis iſthæc, tibi dico.

241. Quando *pin* eſt Infinitivus alterius verbi, quod Infinıtivum petit, *pin* poni poterit vel cum vel absque Tranſitione: verum particula poſſeſſiva quam ſecum trahit, ponetur primo loco, poſtea dictum vel mandatum;

datum; denique ultimo loco *pin*. E. g. *aiù-laimi ta mi cûmpemgeimi piabin*, non vis, ut tibi dicam te ſtultum eſſe.

242. Si verbum in hoc primo loquendi modo eſt verbum peto, oratio fiet cum Tranſitione tertiæ ad primam; & verbum ponetur vel in Futuro vel in Imperativo; & ſolum *pin* variabitur per Tempora, quæ poſtulat verbum peto. E. g. *quine amomari-queum eluaeneu v. eluechi mo pibin*, Roſarium ab ipſo petivi. *quine coſque eluechi mo, v. eluaeneu pibubili*, ſi peterem ab ipſo panem.

243. Secundus & tertius loquendi modus cum ſint connexi invicem, de utroque ſimul tractabimus, præſertim de iis quæ ad mandata danda aut perferenda pertinent, quod in his conſiſtat præcipua verbi *pin* difficultas. Igitur qui dat vel mittit mandatum, verbum *pin* bis repetit, ſemel quaſi loqueretur præſens perſonæ, cui mittit: & iterum verbo *pin* jubens perſonæ quam mittit, ut ita alteri dicat, mandet, referat. Et ille qui dictum vel mandatum refert, ad verbum omnia quæ ipſi ſunt dicta refert excepto ſolo ultimo *pin*.

244. Qui mittit mandatum, ſi eſt per verbum E. g. peto; ipſe ſe, quando petit, nominat utens Tranſitione tertiæ ad primam, ponensque verbum in Futuro vel Imperativo,

tivo, & deinde *pin* concordans cum perſona quæ mittit, quæ ſolet eſſe tertia perſona, & perſonæ quam mittit, ſolet loqui his vel ſimilibus verbis: *piabimi*, *pin*. *piabimi pelelaen*, *pilelean*, *pilelmeen*, ſi fuerit unus ſolus. Verum ſi perſonæ, quæ mittuntur, plures fuerint, mandatum quidem idem erit, ſed loco Numeri Singularis ſubſtituitur Dualis vel Pluralis prout opus fuerit. E. g. Indus mittit ſuum filium ad Patrem Miſſionarium ut tabacum ab ipſo petat, dicitque: *pi chin ptm eluaeneu ta* ni *Patiru*, *pi ta* ni *chao*, *piabimi*. Hic filius qui mittitur, Miſſionario ita loquitur, *pichin ptm eluaeneu ta* ni *Patiru*, *pi ta* ni *chao*. Quando mittunt ad petendum, etiam brevius ſe expediunt: omittendo ſcilicet verbum, & ponendo duntaxat rem quæ petitur, & poſtea verbum *pin*, quod reflectit ad perſonam cui mittit; quæ quoties eſt perſona abſens, appellari ſolet in tertia perſona. E. g. *ptm pi ta* ni *chao*, *piabimi ta* ni *Patiru*, & alius dicit: *ptm pii ta* ni *chao*. 206.

245. Quando qui mittitur, non ad petendum, ſed ad portandum vel afferendum mittitur; tunc ille qui mittit, loquitur cum perſona non cui mittit, ſed quam mittit, & hic dicit eadem omnino verba, quæ audivit: & deinde ex ſuo addit *pin* vel concordans tantum cum perſona quæ mittit, vel

cum

cum Tranſitione tertiæ ad primam, quæ eſt perſonæ quæ mittit ad illam quæ loquitur, vel per paſſivum cum perſona quæ mittitur. E.g. loquitur ſuo filio ſic : *vachi achahuall elmeen Patiru mo*, vade & porta mihi has gallinas Patri Miſſionario: filius afferens gallinas dicit: *vachi achahuall elmeen Patiru mo, pii ta ni chao. v. pigen.*

246. Si ſolum ad ſalutandum, urbanitatis vel gratitudinis cauſa, aut ad nuntiandum quæ fiunt vel ſunt futura, mittitur; tum ſi dictio non eſt cum Tranſitione ad perſonam cui mittitur, dictio fiet ut verus ſenſus poſtulaverit, & *pin* ponetur bis. E.g. *epuhue quine huaca lagman v. lagmabin, pi ta ni chao, pilelen v. pilelmen Huenuvilu*, vade, dic *huenubil*, quod perendie ſim occiſurus vaccam, & nuntius illa nuntiabit uti ſupra 245. Alias verbum *pin* ponitur cum Tranſitione tertiæ ad 2dam vel numeri Singularis, Dualis aut Pluralis prout fuerint unus, duo vel plures quibus nuntiatur. E.g. *lagmabin pi ta ni chao*, v. *pieimu ta ni chao*, dic illi, quod ſim eum interfecturus. *aldù mari maribichi pii ta ni chao, piabimi*, dices illi, quod ipſius ſedulitatem gratificer, quod ipſum amem multum de ſua cura & diligentia, quod grata mihi ſemper erit tanti beneficii recordatio. & filius iſta narrans ſic dicit: *aldù mari maribichi pii* v. *pieimu ta ni chao.*

247. Si quæ perferenda ſunt, ſunt tantum verba ſalutandi, urbanitatis, honoris; *pin* non ponetur omnino in fine, ſed poſt verbum: ac demum adduntur aliæ ſormulæ, quas forte didicerunt ab Hiſpanis. E.g. *aldù mari maribichi pieimu ta ni chao: ni mogen, ni cùmelen cai*, Pater meus te quàm humaniſſime ſalutat, & quærit quî valeas: an bene tibi ſit.

248. Si quis narrat dicta vel facta alterius, id fieri poteſt vel ita ut narrans illa referat ſimpliciter ut geſta ſunt, vel ut referat alterius dicta, quæ ipſe præſens audivit, aut alius illi coram narravit: ſi illa audivit ita immediate, ponetur dictum alterius iisdem formalibus verbis, quæ illa perſona loquens protulit, aut proferret ſi coram adeſſet, ſecundum regulas Tranſitionis, ut ſupra diximus. E.g. *lagmabin pi v. pieiu*, dixit quod illum eſſet occiſurus, perempturus, necem ìpſi machinaturus. *aucatuabin mapu pibui*, dicebat ſe res novas moliturum, conjurationem, rebellionem procuraturum.

249. Eodem modo fiet, quando referenda eſt res futura, ita ut in futuro ponatur utrumque & verbum, & *pin*. E.g. *pepi ulaian piai*, dicet ſe venire non poſſe. Aliquoties Futurum cadit ſupra *pin*; & verbum eſt ponendum in Aoriſto. E. g. *vamgechi*

vem-

vemgeabui piai, dicet ita faciendum fuiſſe. NB. quandoque verbum *pin*, ſi non intervenit Tranſitio, mutatur in Participium. E. g. *pialu* pro *piai*: *pilu* pro *pii*. quamvis rato dicunt *pilu*, quod facile confundatur cum *pilu*, ſurdus: unde potius dicunt *piquelu*, *pillelu*..

250. Quoties refertur dictum plurium, *pin* poterit poni vel in Singulari vel in Duali aut in Plurali: idemque intelligendum de reſponſionibus, quid quisque reſponderit. E. g. *amoaiñ* v. *amoan pign*, dicunt ſe eſſe ituros, venturos.

251. Si mandatum ſit ſecundo modo 238 *pin* bis ponitur. primum *pin* ponetur ut jam eſt dictum multoties: ſecundum erit vel imperſonale *piam*; vel Paſſivum per *gen*: & hoc concordabit ſemper cum perſona, de qua eſt ſermo. E. g. *laian em pii piam* v. *pigei*, dicunt eum dixiſſe ſe moriturum. *rcùgen piaimi pigeaimi* v. *piaiam*: dicet dicturos eſſe me eſſe avarum, tenacem, ſordidum.

252. Si in iſto ſecundo loquendi modo reperiatur Tranſitio, uti ſi alter alteri referat dicta alterius ad alterum, tunc ſi loquantur coram ac invicem, fiet ſecundum regulas Tranſitionum. E. g. *lagmaeimi pien*

piam,

piam, dicunt te dixiſſe, quod me velis occidere.

253. Si hic modus narrandi invicem dicta alterius, includat bis *pin*. E. g. dicunt me dixiſſe, te dixiſſe, &c. intelligendo dicta in abſentia; tunc verbum ponitur in prima Perſona cum Tranſitione ad tertiam prout fuerit numerus; & primum *pin* in tertia perſona, vel cum Tranſitione prout fuerit perſona ad quam dictum refertur, & ſecundum *pin* vel per Imperſonale vel per Paſſivum cum *gen* uti ſupra E. g. *lagmabin pii piam* v. *pigeimi*, v. *lagmabin pien piam*. Si verbum fuerit neutrum, ponetur in tertia perſona. E. g. *gollinche gei pien piam*, dicunt te mihi dixiſſe me eſſe ebrioſum.

254. Si verbum *pin* ter ponitur e. g. mihi dixerunt, dici, quod dixerim; ſi perſona, quam dicunt dixiſſe, eſt illa quæ loquitur; verbum ponatur in prima perſona, tanquam dictum illius: *pin* immediatum verbo in tertia perſona: ſecundum *pin* per Imperſonale, & ſi per paſſivum, in ſecunda perſona: & tertium *pin* ſemper per paſſivum in prima perſona. E. g. *lagmabin pii*, *piam* v. *pigeimi*, *pigen*. Si ſecunda perſona loqui tur, ponetur verbum & primum *pin* ut ſupra: ſecundum *pin* per Imperſonale, & tertium *pin* in ſecunda perſona paſſivi. E. g.

lagma-

lagmabin pii, *piam* v. *pigei*, *pigeimi*, tibi dixerunt, te dixiſſe dici, quod illum ſis interfecturus. Si Verbum loquitur de tertia perſona, primum *pin* ut ſupra; ſecundum ſemper Imperſonale, & tertium in tertia perſona paſſivi. E. g. *lagmabin pii*, *piam*, *pigei*, dixerunt illi, rumorem ſpargere ipſum dixiſſe: quod illum eſſet interfecturus.

255. Si *pin* fuerit Infinitivus verbi finiti, ac præterea detur dictio pertinens ad *pin*; tunc ſi eſt merus Infinitivus absque Tranſitione, conſtructio fieri poteſt 1mo. ſimpliciter, ponendo *pin* in paſſivo: *acutui pigeimi allcún*, audivi dici te adveniſſe. 2do ponitur *pin* per paſſivum cum particula perſonæ, & verbo in tertia perſona: *acutui mi pigen allcún*. 3tio. concordando verbum cum perſona de qua dicitur, & particula perſonæ ante, & *pigen* poſt verbum. *mi acutui mi pigen allcùn*.

256. Quando Verbum *pin* cum oratione Infinitivi, conſtruitur Tranſitione; tunc oratio ponetur in tertia perſona, & verbum *pin* ſemper fit participium ſecundum regulas Tranſitionum, & particula perſonæ poni poteſt vel ante participium, vel ante verbum E. g *Cùmpemgei ta ni pibin allcún*, v. *ta ni cùmpemgei pibin allcún*, audivi quod mihi dixeris me eſſe ſtultum. Eodem modo fit in reliquis Tranſitionibus.

257.

257. Dicitur *pin* in activo, & *pigen* in passivo: utrumque conjugatur per omnia Tempora modorum finitorum, & passivum mutari potest in participia. ponitur passi vum, quoties *pin* passivum semel ponitur. E. g *lai pigei*, v. *lai ni pigen*, dicitur obiisse. quando *pin* passivum bis ponitur; primum *pin* mutari potest in verbale. E. g *lagmabin pii, pigeimi pigen*, v. *lagmabin pii, ni pigen, pigen.*

258. Quoties verbalia *pin* diriguntur ad personam determinatam, secum habebunt particulam personæ: sed dictio quæ *pin* petit, semper ponitur in medio inter particulam personæ, & verbale activum vel passivum. E. g. *cùmelai mi lagman pin*, non est bonum, quod dicas te velle interficere. *ladcùn ta mi cùmelai pigen mo*, doleo de te dici, te esse malum. Quando non diriguntur ad personam determinatam; particula personæ omittitur, & primum ponitur verbum, deinde *pin* vel *pigen*. E. g. *aldú huerageı lagmaeimi piun*, valde malum est mortem sibi invicem minitari. Succedit quod hæc verbalia concurrant cum verbo & persona alterius verbi, & in hoc casu ponetur *pin* vel *pigen* prout petierit Verbum. E. g. *mapu Che yehuequelai quempuaeimi piun*, v. *quempuaeimi piun mo yehuequelai*, Indi non

eru-

erubeſcunt, quod illis quis dicat te levirum, te ſororium volo.

259. Quando verbum *pin* eſt in Gerundio Accuſativi vel Ablativi, fiet per Gerundium Ablativi. E. g. *gollinche gei ni pigenoabum*, ne dicerer, haberer vinoſus, ne dicerent me vinoſum eſſe. *vemge* v. *vempe ni pium vemquelai*, quantumvis ego dicam ut faciat, jubeam facere, non facit. *vemabun cam chi*, *cùmpemgei ni piabueùm chei*, egone hoc facerem? nempe ut mihi diceres, me eſſe ſtultum. *yaventuabin ni pibin*, quod mihi dixiſti, ſcilicet quod me velis domo expellere.

260. *Pin* paſſivo etiam utimur ad ſignificandam bonam vel malam famam, & quando fama vel rumor qui ſpargitur, eſt de aliqua virtute vel vitio in ſpecie, nomen hujus virtutis vel vitii ponetur cum *gen*; aut ejus loco verbum, & poſtea *pigen* cum particula perſonæ. E. g. *huenevoe gei ni pigen*, v. *hueneiauquei ni pigen*, furti nomine male audit. Quando fama eſt incerta, & ru mores, qui ſparguntur incerti & vagi, ſi eſt de perſona, ponitur *pigen* cum poſſeſſivo. E. g *mi pigen tva*, iſte rumor de te ſpargitur, diſſipatur: ſed, ſi perſona non adeſt, poſſeſſivum omittitur. E. g. *pigen tva*, rumor ſpargitur, voces currunt, volat fama.

261. Quando vocatur aliquis, & alius eum monet, hic vel dicit ſimpliciter: audin? audi ſis, vocaris: & tunc ponitur verbum in ſecunda vel tertia perſona; & *pin* vel Imperſonale, vel Paſſivum, ita ut concordet cum perſona quæ voaatur: *cupaiaimi* v. *cupaiai*, *piam* v. *piȝeimi*, te vocant. Idem fit quando ille, qui vocatur, ipſe loquitur. E.g. *cupaiaimi*, v. *cupaiai piam* v. *piȝen*, me vocant. Si vero quis vocatur nomine proprio, ponetur vel ſolum nomen cum Imperſonali. E. g. *Pedro piam*, vel ſi *cupan* adhibent, illud ponetur in tertia perſona vel Futuri vel Imperativi. E. g. *Pedro cupaiai* v. *cupape piam* v. *piȝei*. Quando nomen illius, qui vocatur, neſcitur, monens dicit: *inei em!* At ſi auditur nomen, ſed neſcitur cujus perſonæ, monens dicit ut in exemplo. E. g. *inei Pedro ni piȝen? cupaiai piȝei* v. *piam*. Quis Petrus vocatur? ipſum vocant, adeſſe jubetur.

262. NB. Si quis mittat famulum, qui quærat, an domi ſit Titius, ſi famulo dicunt, Titium non adeſſe, famulus reſpondebit: *ȝelai piȝei*, & ſic quidem bene, recte, & ſatis clare: ſed ſi reſpondet, ut quandoque fit: *ȝelai piȝen*, tunc erit æquivocum: nam hæc reſponſio habet ſignificatum duplex: alterum: mihi dicunt v. dixerunt

runt illum non adeſſe: alterum: Ego dicor non adeſſe.

263. CAPUT VI.

DE RELATIVIS & INTERROGATIVIS.

In Lingua Indo-Chilenſi non dantur Relativa, ſed ſat ſuperque ſupplentur. 1mo. per Participia quæ habentur pro omnibus ac ſingulis modis & temporibus. E. g. *elulu*, dans. *elubulu*, qui dabat. *eluuyelu*, qui dedi*t* *eluuyebulu*, qui dederat. *elualu*, daturus. item pro omnibus & ſingulis caſibus. E. g. *inche elulu* v. *elulu inche*, ego dans. *elulu eimi*, dans tu. *elulu teye*, dans ille, &c. In paſſivo. *elugelu*, cui dat*u*r. ɲ*i eluel*, *mi eluel*, ɲ*i eluel*, &c. quod do, das, dat. ɲ*i elugeel*, quod datur. ɲ*i elueteu*, qui mihi dat, v. quod mihi datur. *mi elueteu*, qui tibi dat v. quod tibi datur. ɲ*i elubin*, illud quod mihi das. *mi elubin*, illud quod tibi datur. 145. 146.

264. 2do. utuntur Pronominibus *tva*, *vei*, *veichi*, &c. 19. 20. 23. E. g. *aiùbige ta DIOS*, *vei aldùn temogelu*, ama DEUM qui eſt pulcherrimus. *uia acutuluchi Patiru vei mai inche*, ego ſum Pater, qui heri advenit.

265. Exempla: *ilongelu*, qui habet carnem.

nem. *ilogelu*, quem comederunt. *cofque elugelu* v. *elugeel*, panis, qui fuit datus. *inche llechi entunmamon ta ni cullin*, ego ſum, quem vos bonis ſuis exuiſtis. *lagm Huincache*, *lagm Huincaluche*, *lagm Huincaquechi che*, Homo, qui Hiſpanos ſolet occidere. *inche ni aiùel ta DIOS*, DEUS eſt quem amo. *ta mi pibimi*, quod illi dixiſti. *ta mi pibubimi*, quod illi dicebas *gei ta ni dugulabin*, habeo quod tibi dicam, quod tecum loquar.

266. Interrogativa ſunt: *inei?* quis? (de rationalibus) *chem*, *chuchi?* quid? quæ res? (de irrationalibus aut inanimatis) *chum*, *chumgelu*, quomodo. *chuml*, quando. *cheu*, ubi. *cam*, an, num. *chei*, forſitan, fortaſſe. *chem mo*, quare. *chumal*, ad quid, quem in finem. *inei ni vla*, propter quem. *chem ni vla*, quam ob rem, quam ob cauſam. *mivu*, *chumtn*, quot, quoties. *chem iom*, quid amplius, quid præterea? 288: 13.

267. Exempla: *ineilu?* quis ille. *inei pigeimi?* qui vocaris. *chuchi ta mi uûi?* quod eſt tibi nomen. *Pedro pigen*, Petrus appellor, Petrus v. Petro mihi nomen eſt. *vemgelai cam ve, vei no cam chi?* nunquid ita. *chem cura tvei?* iſte quis lapis. *chem mamll teye?* quæ arbor. *chem lahuen?* quæ herba, ad quid conducit? quas virtutes poſſidet.

chem

chem mançana? hoc malum eſtne dulce, an acidum. *chem cahuellu*, equus cujus coloris eſt. *chem* v. *chuchi huentu tva?* quid hoc hominis. *cheu pigei mi mapu?* unde domo, quæ tua Patria. *cheu pigei Puren*, quis locus *Puren* vocatur. *chuchi Rauco*, qualis eſt *Arauco*, ubi ſita. *chumgei ta mi miaun?* quid hic loci. *chumi?* quid agit. *chumlei?* quî valet. *chumgeabui?* quid agas. *chum conan?* qua ratione intrabo. *chum tipaiaimi*, quomodo te expedies, qua ratione evades, quo pacto exibis. *chemmo allcúMiſſapalaimi*, quare non venis ad audiendum Sacrum, cur non interſuiſti Sacrificio Miſſæ. *mivu coni*, *mivu tugei*, quot vulnera accepit? *chumtn coni?* quam profunda. *chumgechi tubi?* quo inſtrumento. *chuchi mo*, *chuchiple mo tugei?* in qua corporis parte. *cupalai cam*, an non venit. *amolai cam ve?* non abivit forſitan. *aculai cam ve?* atqui jam adeſt. *chuchei*, *chuchemai?* unde id ſciam. *cheu cupai?* unde venit. *chem cupali?* quid attulit. *chem cupaluchi?* unde ſciam, quid attulerit. *cheu lai?* ubi obiit. *cheuchi*, neſcio ubi. *chuml huenei?* quando eſt furatus *chumlchi*, quando v de tempore non conſtat. *chuml unotuaimi?* quando redibis *chuml unotuanchi*, num rediturus ſim ignoro. *mlelai Patiru?* Pater Miſſionarius eſtne domi, num adeſt *mlepei*, *mlequei*, adeſt, videtur adeſſe *uaimi cara mo*, ibisne ad

civitatem. *uanchei ulaianchemai*, non ſatis ſcio, num iturus ſim. *chumqueimi?* quid agis. *chumquelan*, nihil. *cheu cupaimi*, unde venis, redis. *cheu cupalan*, nusquam. *chumgechi conimi*, quomodo intraſti. *mu*, *gelai*, nego ſuppoſitum. *inei tvei?* quis ille *chem dgu tva?* quid hoc. *chem dgu gei?* quid novi *lancùrumei*, novi nihil. *chem duamgeimi?* quid vis. *cheuaimi?* quo vadis. *Huaiquilafquen eimi?* Tune Huaiquilaf. *eimi cona*, *eimi conageimi?* an es miles, an Martis pullus, validus, fortis, viribus & animo præſtans. *chao geimi?* quis genitor. *inei ni ruca tva?* hæc domus cujus eſt. *gelai ta mi chao?* Dominus Parens eſtne domi. *chem mo mùlgequei tva*, iſtud, ex qua materia fit. *chem mo tipai*, *chuchi ni tipamom*, ubi, unde naſcitur. *mi chao ta mi chao gebum*, *huenelmqueahuimi cam chi*, homo ingenuus & bene natus furem, latronem agat, latrociniis ſe maculet. *chuml gei*, v. *chuml ula*, v. *chuml cùtu*, v. *chumtunma mo gei ſan Cuan?* quando eſt dies feſtus ſancti Joannis. *chumtn v. mivù antù mo utaiaimi*, quando proficiſceris, poſt quot dies iter inſtituis, facis. *chumam* v. *chumal vachi huaca? quetaiam chei*, *lagmal chei?* ad quid hæc vacca? an ad arandum, an ad occidendum *chumal vachi mamll*, *ktaltual cam*, *tùpuam cam*, hoc lignum ad quem finem? ad incendendum, an ad verberandum.

randum. *vei chei?* eſtne ille, eſtne idem. *eimi chemai*, esne tu, tune. *chuchi rupu*, hæc via quò ducit *chem ni vla*, quam ob rem, cauſam. *inei ni vla*, propter quem. *mogei cam*, an vivit. *chumgei chei ni mogen*, quomodo vitam agit? an ſatis commode, jucunde. *chupiqueimi?* quomodo dicis. *chupigei*, quomodo vocatur. *chem piquei*, quid ſignificat. *chem kdaugeimi?* quo occuparis. *chumtn antú?* quæ hora. *ta mi chumgen mo vei piqueen, ta mi Patirugen mo chei, ta mi huincagen mo chei mai?* quo pacto mihi hoc dicis an quatenus Pater Miſſionarius? an quatenus Hiſpanus. *chumgelu lauyei ſenor JESU Chriſto, ta ni Diosgen mo chei* v. *cam, ta ni chegen mo chei* v. *cam.* quomodo mortuus eſt JESUS Chriſtus, quà Deus, an qua Homo?

268. Quoties cur vel quare non eſt interrogativum, explicandum ac vertendum erit per Gerundium Accuſativi. E g. *nien ni mleal ni ruca mo*, habeo facienda domi, domi mihi eſt manendum, eſt cur v. quare domi me contineam. *gei ta ni ùùtaial*, iter mihi faciendum, eſt cur me viæ, itineri me committam.

269. CAPUT VII.

DE COMPARATIVIS, SUPERLATIVIS, & DIMINUTIVIS.

Comparativa formantur per particulas *iod*, *doi*, *iom*. *Pedro quimquei*, *Cuan iod quimquelu*, v. *Cuan quimquei*, *Pedro ventenlai*, v. *Cuau iod quimquei Pedro mo*, Joannes Petro eſt doctior. At melius per

270. Exempla. *Doilu*, major. *rùla mo iodgei*, palmo major. *yene quiñe vutan iod prai llame mo*, Balena ſtaturâ hominis eſt altior lupo marino. *pu malûen ñobi ta ñi huentu kdau mo*, mulieres viros diligentia & induſtria ſuperant. *inche iod eimi* v. *ñoeimi*, ſum altior te, te excedo, vinco. *ñoulaign* v. *uñauign pu Patiru*, Patres v. Religioſi ſunt æquales. *iodn quiñe chagll*, ſum major digito. *iod pichimi quiñe rula*, palmo eſt minor. *iom quiñe vara*, amplius una ulna, una ulna ſupereſt, ſuperat. *iom* v. *iod quiñe vara mo*, plus quam integra ulna. *genochi quiñe vara*, *iod pichi quiñe vara mo*, non eſt ulna integra, eſt minus. *pichi iodpe*, *quiñe mari marí*, parum ſuperet, adde paululum, peto auctarium, auctariolum. *iod aiùquebin ta DIOS vill mapu ta ñi cullin mo*, amo DEUM ſuper omnia, Creatorem rebus creatis antepono, præfero. *iod aiûquebin ta ñi raquiabiel*

biel ta DIOS, *ta* ni *huerilcaiabiel mo*, *iod raquiduamabin*, v *iod cùparaquiabin ta DIOS*, *ta* ni *huerilcaabiel mo*, melius mihi eſt, & præſtat DEUM colere, & DEO ſervire, & malo DEUM honorare, quam offendere. *iod aiùbun ta* ni *umautuabuel*, *ta ta* ni *chillcatuabuel mo*, mallem dormire, quam legere. *Huema laiabun*, *huerilcalaian mai*, malo mori, quam peccare. *Huema laiabun pi* v. *ca*ll*i lachi pi*, *huerilcalai mai*, maluit vitam amittere, quam peccato ſe obſtringere. *uûaui* v. *uyaugei ta iu quimn*, ſumus litteris & ſcientia pares. *uyaugei ta mi quimn*, *ta mi pe*ni *ta* ni *quimnon mo*, v. *uyauuigu ta mi quimn*, *ta mi pe*ni ni *quimnon egu*, tam tu peritus es, quam ignarus tuus frater. *vill vemgei*, non datur diſcrimen. *uûauigu*, *uyauign*, ſunt æqualia. *cofque ique*ll*ebin*, *ilon no*, magis me panis, quam caro delectat, plus mihi ſapit panis, quam caro. *tva mai*, *teye no*. hoc potius, quam illud. *inche iom piquen vachi cu*ll*in mo*, ego plus offero. *iod pichi pin*, ego minus. *qui*ni*e mùr curam iom eluaeimi*, par ovorum addam. *iod cùmequechi*, melius. *marichi cùmequechi*, optime. *chem iom piabun*, quid plus dicam. *iom gelai dgu*, ſatis eſt, ſufficit, nihil reſtat. *iom rupage*, progredere, proſequere. *iom monmahuegen eimi meu*, cognatione mihi, quam tibi, eſt conjunctior; communione ſanguinis arctius ſtrictiusque illi

 de-

devinctus ſum, quam tu. *allue ladcùnche*, triſtior. *allue tem*, *allue vucha*, ſenior. *cùlagen mo*, *teye iod hueragei*, trium v. ex tribus ille pejor eſt. *Nahuelgrù cúla venten iod pùtuquei Pichihuala mo*, v. *Nahuelgrû ni pútun cùla venten iodi Pichihuala ta ni pùtun mo*, *Nahuelgrù* ter tantum amplius bibit, potat, quam *Pichihuala*. *pichi iod yovulu*, paulo audacior. *iod pichi iovùlu*, paulo minus audax.

271. Superlativa fiunt per *cad*, *mu*, *no*, *aldùn*, *cauchu*, &c. 225. E. g. *Vill pu domo cad cùmei ſanta MARIA*, Optima inter mulieres ſancta MARIA eſt. *mu cùmelu*, optimus. *aldùn quimlu*, doctiſſimus. *cad antûgei*, maxime ſol ardet, calidiſſima tempeſtas, omnia ſolis ardore flagrant, fatiſcunt, calore nimio æſtuamus, languemus, ſolvimur, deficimus.

272. Exempla: *inei doi conagei eimn mo?* quis veſtrûm eſt fortiſſimus? *Marichi iod conagelu pu Huinca mo*, *ſalamanca llechi*, inter Hiſpanos animi vigore atque magnitudine cæteros præcellit Salamanca. *chillcatuprai*, non eſt illi ſtudiorum modus, nimium in litterarum ſtudia incumbit. *ugechi cutani*, gravi morbo decumbit, jacet omnium judicio deſperatus. *duguntengei*, mira eſt ei verborum copia, ſummaque loquacitas.

tas. *no duguimi*, concinna fuit & elegans tua oratio, feſtiva, compta & tempeſtivis jo cis aſperſa, peracutisque ſententiis condita. *ùſengeimi*, mirum quam formoſa bellaque ſis. *udengei ta mi chaùtnnmaun*, acerrime pugnâſti, certâſti, dimicâſti, te defendiſti, admirandum in modum, mirifice te geſſiſti. *geno poni!* O inſolita malorum, pomorum terreſtrium copia & magnitudo. *motingeprai vachi huentu*, nimium pinguis, craſſus, obeſus eſt homo iſte. *no aiùvali ta DIOS*, DEUS eſt infinite amabilis *mu quimi*, nimium ſapit, eſt ſapientiſſimus, doctiſſimus, peritiſſimus. *mu huentu*, homo gravis, conſtans, ad multa natus, aptus, idoneus. *mu che*, præclarus, egregius, egregie eruditus. *mutu quimbin*, certe, certo ſcio, compertum mihi eſt, compertum habeo, exploratum mihi eſt, exploratum habeo. *mu vutai*, valde altus. *mu rumei*, valde craſſus. *cautun* v. *cauchun*, eſſe multos. *cauchu cùmei*, longe optimus. *cùmegei pigei*, *hueluquemai marichi iodi ta ni cùmen*, non tantum bonus, ſed optimus & longe optimus. 225.

273. Diminutiva fiunt commutando literam vel literas in alias magis blandas, molles, teneras. E. g. *cuchani* pro *cutani*, ægrotat. *amochuiu* pro *amotuiu*, eamus nos duo. *cuſe* pro *cuye*, anus. *quiſulen* pro *quidulen*, ſum ſolus. *vochum* pro *votm*, filiolus. *ſiu*

pro *riu*, carduelis. Item præponendo *pichi* v. *pichù*, parvus. *pichi leuvu*, fluviolus. *pichi pnen*, infantulus. Item addendo *em*. 200. *gamno* 201. v. 292: 4.

274. CAPUT VIII.

DE CONSTRUCTIONE NOMINUM, VERBORUM, PARTICIPIORUM &c.

De hac NB. 1mo. Quamvis ordinarie Nomen & Verbum in Numero concordent, quandoque Nomen Pluralis Numeri delectatur tertiâ Perſonâ Singularis. E. g *aldún pu che tavui*, magna hominum confluxit multitudo. *aldùn huentu cupaialu pei*, videtur fore, ut ingens hominum turba conveniat, concurrat, confluat.

275. 2do. Adjectiva, quæ in lingua latina regunt caſum; in lingua Chilena particula non indigent. E. g. *Milla cunúval*, egens auro, pecunia. *lien cunùvalgei*, argenti inops.

276. 3tio. Adjectiva aureus, argenteus, ligneus, terreſtris, cœleſtis, & ſimilia vertuntur anteponendo ſuum Subſtantivum. E. g. *milla jarru*, cantharus aureus. *mamll ruca*, domus lignea. *cura cuicui*, pons lapideus. *huenu dgu*: res cœleſtis. *Tue dgu*, res terreſtris.

277. 4to. Verba aċtiva petunt accuſativum ſine præpoſitione. E. g. *JESU Chriſto ramtupaialu villchi che*, JESUS Chriſtus eſt judicaturus omnes homines.

278. 5to. Verba dandi, &c. præterea Dativum poſtulant. NB. niſi fiat modo, qui dicetur 281. *Quine Huinca mo aretubin ni huaiqui*, commodavi lanceam meam Hiſpano: Hiſpano haſtam meam utendam dedi.

279. 6to. Moneo, doceo, &c. duos Accuſativos requirunt: *quimlbin pu che DIOS ni dgu*, docui homines Catechiſmum.

280. 7mo. Verba vendo, emo, &c. petunt nonnunquam ablativum pretii. *ulimi ta mi chuquel quine Huinca mo*, arma tua Hiſpano vendidiſti. *Huelulun quine huentu inchiu quine cahuellu mula mo*, mulum cum equo permutavi. *Huelutubimi ta mi pllù alhue v. alhue mo quine rupachi tuyun mo*, animam tuam Diabolo momentanea corporis voluptate vendidiſti *gillacan quine iatehue pichin chadi mo*, paucis granis ſalıs corbinam, (v. piſcem Hiſpanis corbina) emi.

281. 8vo. Eſt modus loquendi perelegans & frequens faciendo ex verbo ſimplici & Accuſativo principali compoſitum, in quo caſu non eſt neceſſe particulam *mo* vel *meu* alteri caſui adjungere. E. g. *aretuHuaiquibin*

quine

quiñe Huinca. 278. *entumillan*, aurum effodere. Idem fit ex duobus Verbis. E. g. *pelan*, video mori. *perupan*, tranſiens v. tranſeunter video. *peconn*, intro ad videndum. *taricupalchen*, adducere homines vinctos, vinculis conſtrictos, ligatos. *ierupa Huincalaian*, non ibo ad adducendos Hiſpanos. *re mi pepapin*, non veni niſi ad te viſendum. *ayetipai*, exivit ridens. Et NB. inde ſunt verba: *duguconcloquilmi*, non te ultro ingeras ad colloquendum nobiscum. *deumaili*, poſt menſam, prandium, cœnam, finita menſa. *entuúllcui*, ira ejus deferbuit, detumuit. *entumencun*, exonerare, onus deponere, onere aut faſce aliquem levare. *pepiumautulan*, non poſſum dormire, ſomnum capere. v. Baldiv. c. 5.

282. 9no. Quando utuntur Tranſitionibus, caſum verbo ordinarie anteponunt. E. g. *macun eluaeimi*, tibi dabo veſtem ſtragulam. *quiñe conue elueneu*, agnum mihi dedit, donavit, largitus eſt. 9.

283 10mo. Verba motûs, quietis, &c. particulam *meu* v. *mo* poſtulant. E. g. *unomen mapu mo*, ex Indorum Provinciis, finibus, territoriis redux ſum. *mlequen ruca mo*, ſum domi v. ſoleo eſſe domi, intra domeſticos parietes me contineo. *quimllúcanolu, lafquen mo quimai*, qui neſcit orare vadat

dat

dat ad mare, vere temere te poteſt mare docere. *rupaian leuvu mo*, flumen trajiciam, traducam, tranſibo. *ϛemen cara mo*, fui in urbe. *uan Arauco* v. *Arauco mo*, ibo Araucum. *aldùnman Penco v. Penco mo*, multum v. multo tempore Pencopoli, ſive in Portu, urbe, civitate Conceptionis me detinui, moratus ſum. *laϛm Huacamei Colue* v. *Colue mo*, ivit in *Colue* ad occidendum vaccas *miaul-len Huaiquilafquen*, inviſi, ſalutavı *Huaquilaf*. *Tuutun Maripillan mo*, in regreſſu, reditu, rediens *Maripilo* bene precatus ſum. *vudutuquei pulelvun*, in campo aucupio perdicum indulget, perdices inſe&atur, perdicibus inſectandis, capiendis intentus eſt. *umautuquei pulemu*, in ſylva ſomnum capit, edormit crapulam, ſomno ſepultus jacet. *nami pu rulu*, errat, oberrat in æquore campi. *anùlen pu ktal*, ſedeo ad ignem. *utuan pu ruca*, redibo domum. *villchi che ni mlen mo ϛellei cutancaquechi moϛen*, quo quo te vertas omnia plena malis, intus pugnæ, foris timores. *iebigè mencun ta ni elupuam mo*, porta noſtras ſarcinas, impedimenta noſtra ad hoſpitium, diverſorium, cubiculum. *Igleſia ta ni elϛeal mo rϛalϛean*, in loco, ubi fabricandum eſt templum, ſepeliri, ſepulturæ mandari volo. *elmeaimi cachal ta ni catumamllmeal mo*, ſecurim, ubi ſecaturus, cæſurus, fiſſurus ſum ligna, portabis, pones, relin-

relinques. *umautumeaimi mo*, ubi cubitum, dormitum ibis. *lagmgei mo*, ubi occiſus eſt. *ta in conigen quine tecan rume pulelai ta in eltun mo*, ab incunabulis ſepulchrum vix paſſu diſtat. ù*can antù mo quine uùnman gelai Borohue mo Tolten cùtu*, Tempore æſtivo Boroâ Toltenum uſque eſt iter integræ diei. *cùla uùnmangei Puren mo Penco mo*, Pureno eunti Pencopolim, ſive ad civitatem Conceptionis, ad minimum iter integri tridui eſt conficiendum. *rupaimi mo*, ibi ubi tranſiſti. *Senor JESU Chriſto lauyei Jeruſalem pigeluchi cara mo ta in huerilcan ni vla, vei ni pllù naũuyei minu Tue meu montuam deſtuqueluchi pu pllù, vei meu getuupai praiam huenu mapu meu*, Dominus JESUS Chriſtus mortuus eſt Hieroſolymis pro peccatis noſtris : Ipſius anima deſcendit ad inferos ad liberandum animas detentas in lymbo: inde redux reuniens ſe corpori, hoc revixit unà cum anima aſcenſurum in cœlum.

284. 11mo. Ad Interrogationes. E. g. *inei?* quis eſt, non reſpondent *inche gen*, *Pedro gei*, &c. ſed *inche* 30.

285. 12mo. Abſtracta fiunt per Verbum *gen* additum adjectivis vel Subſtantivis. E. g. *cùmegen*, bonitas. *apogen*, ſublimitas, celſitudo, ſummus honor, ſuprema poteſtas. Et NB. quod in idiomate Chileno fiunt ab-

ſtracta

ſtracta uſque adeo de Pronominibus ac Nominibus propriis e. g. *inchegen*, *eimigen*, *Pedrogen*, &c... Petreitas. Poſſuntque abſtracta variari tribus modis. 1) addendo *gen* invariabile. 2) Dum ſignificatur perſona determinata, quæ habeat adjunctam particulam perſonæ, verbum *gen* mutari poteſt vel in Participium, e. g. *ni nuagen*, *ni nuagelu*, ſua nequitia, ſuum ſcelus, ſua fraus, ſuus dolus, ſuum flagitium ; vel in Tempus, quem ſenſus popoſcerit. E. g. *mi ulmengen*, *mi ulmengeimi*, tua celſitudo, dominatio, generoſitas, &c. 3) Per ſingula ſingulorum modorum, (prout verus ſenſus poſtulat) Tempora. E. g. *mi ulmengen*, *mi ulmengebun*, *mi ulmengeam*, &c. Et cum Negatione. E. g *mi cùmegenon*, *mi curegenoel*, &c. Quandoquidem non es bonus, non es junctus, ligatus vinculo matrimonii, uxorem non habes. NB. 2do. Hæc abſtracta non eſſe tertiæ perſonæ, ſed quam indicat, quæ adjungitur, particula. E. g. *mi Patirugen vemabuimi cam chi?* Tua Paternitas hoc faceret. Sic dicitur etiam juxta dicta ſuperius N. 92. 85. *Tuyupiuque*, lætitia cordis. *conute*, frigus quod intravit 92. *gen* præpoſitum ſubſtantivo, Dominum ſignat. E. g. *gen ruca*, Paterfamilias. *gen mapu*, Dominus Territorii. *gen cahuin*, Hoſpes. *gen chillca*, poſſeſſor libri. *gen prun*, choragus. *gen duamgeimi*,

geimi, es tui liberi arbitrii, tui juris. *elmetubige gen te mo*, porta illud ſuo domino. *unoltubige gen macun mo*, hanc veſtem ſtragulam ſuo domino reſtitue, reddas. *inche gen ovicha gen*, ad me hæ oves ſpectant, pertinent. En totam ferme ſyntaxin in media philura!

286. CAPUT IX.
DE ADVERBIIS.

Dicturus de Adverbiis caput hoc in tres divido Paragraphos. Primus dabit regulas adverbia formandi. 2dus tractabit de Adverbiis reſpondentibus Linguæ latinæ. 3tius de Adverbiis idiomati Chileno propriis.

287. § 1. Regulæ formandi Adverbia.

1mo. Componendo Nomina vel verba cum particula *nma* 21., fiunt Adverbia Temporis, Quantitatis, aliaque, prout fuerit Nominis vel Verbi ſignificatio. Notandum autem quod ſingulæ voces quæ in *nma* finiunt, habere poſſint ſignificationes omnino tres. 1ma, ſi componuntur cum Verbo, ſunt pars Verbi; ſi cum Nomine, ſunt pars nominis. 2da, quando junguntur cum ſubſtantivo, extra compoſitionem ſupplent pro adjectivis. 3tia, ſi ponuntur ſola, erunt Nomina ſubſtantiva & ſimul Adverbia, prout libuerit. E. p. *aldùnma*, jam dudum, jam pridem:

pridem: item qui moratur, cunctatur, cunctantius agit, moras nectit, moram facit, tardius res, conſilia expedit. Ita *pichinma*, *chumtnma*, *ventenma*, *munanma*, quæ omnia applicantur ad tempus, locum, ac quantitatem ſignificandam. 543. Adverbia hujus terminationis, quæ derivantur a Verbis vel Nominibus, eorundem ſignificationem aſſumunt. E g. *tacun*, cooperio. *tacunma*, occulte. *tafn*, convenire, confluere, uniri. *tafma* v. *chafma*, unà, ſimul NB. quando *tafma* v. *chafma* derivatur a *tafn*, erit ſcribendum & pronuntiandum vel cum *f* aut *v* conſonante, vel cum *b*: ne confundatur cum *tauma* v. *chauma*, luſcus.

2do. Addendo aliquibus adverbiis loci particulam *pa* 213. ſignificant cis v. ex hac parte illius quod nomen indicat. E. g. *Huente pa*, ſuperius, ſupra ex hac parte. *minupa*, interius ex hac parte. *punpa*, idem. *huecunpa*, foris ex hac parte. *pa* nonnunquam etiam annectitur Nominibus. E. g. *lom*, prærupta montis. *lompa*, ex hac parte præruptorum. *nopa*, ex hac parte aquæ, viæ, & ſic de reliquis. Adverbia habentia annexum *me* non obſervavi alia, quam *nome*, ultra v. trans flumen, ex altera parte fluminis vel viæ, & *naume*, inferius ex altera parte.

3tio. Jungendo numeris cardinalibus; item adverbiis quantitatem indicantibus e. g. *chumtn*, *ventn* particulam *chi*, dicent illud, quod numerus vel dicta adverbia exponunt, tot contigiſſe vicibus. E. g *quinechi*, una vice. *epuchi*, duabus vicibus. *mivuchi*, quoties. *aldùchi*, ſæpe, ſæpiſſime. *ventenchi*, toties. 547. 278: 6.

4to. Si numeris cardinalibus addis particulam *hue*, fient adverbia temporis futuri ſignificantia quando vel poſt quot dies. *Epuhue*, poſt duos dies, poſt biduum, perendie. *cayuhue*, poſt ſex. *munahue*, poſt paucos. Non dicitur *quinehue*, poſt unum diem, ſed *uùle*, cras. Iisdem ſi in fine addas *mo*, tempus præteritum oſtendent. E g. *epuhue mo*, intra biduum, nudius tertius. *cúlahue mo*, nudius quartus. *melihue mo*, nudius quintus, &c. *munahue mo*, paucis abhinc diebus. Nec dicunt *quinehue mo*, ſed *uùia*, heri. Aliquoties *mo* ſuperaddunt *m* 210 dicendo *epuhuemom*, *cùlahuemom*. Verùm tunc eſt Verbum, non Adverbium. 210.

5to. Ex omnibus Partibus Orationis formantur adverbia addendo in fine *gechi* vel *quechi*, quæ qualitatem Nominis aut Verbi proprie manifeſtant: Verbis tamen ultimum *n* eſt aufferendum. E. g. *lefn*, currere. *lefquechi*, curſim, cito. *praquechi*, ſurſum, de

pran,

pran, aſcendo. *Maripillanquechi*, ita ut *Maripil. tehuaquechi*, inſtar canis. Ipſa adeo adverbia addito *quechi* v. *gechi* erunt adverbia duplici titulo. E g. *chemquechi?* qua ratione. *muchaiquechi*, quam primum. *vaquechi*, ſic, ita, hoc modo, in hunc modum, hac ratione. *veiquechi*, illo modo Adverbia in *gechi* fiunt negativa ponendo *no* ante *chi*. *elugenochi*, *elunochi*, &c *lefnochi*, *lefnoquechi*, *pranoquechi*, *pranochi*, *chemnochi*, *genochi*. P. Baldivia notat, quod particula *quechi* adhibeatur iis, quæ in *a* deſinunt; cæteris autem poſtponatur *gechi*, at uſus eſt, quod apponantur promiſcue *gechi* v. *quechi*, ſolum in duobus adverbiis *chumgechi* & *vamgechi* eſt frequentius *gechi*.

6to. Addita particula *tu* 1) Nominibus numeralibus notat vices, ut ſupra diximus de *chi*. E. g. *quinetu*, una vice. *eputu*, duabus vicibus. *eputu pinomi tva*, bis matrimonio conjunctus eſt. His adverbiis ſolent horas numerare. *quinetu*, hora prima. *eputu*, ſecunda, &c. *eputu mo*, poſt duas horas. 2) additur adverbiis. *hueciuntu*, a foris. *minutu*, intus. *huenutu*, ſuperius. *taftu*, coram. *mutu*, certo, absque dubio.

288. §. 2 De adverbiis, quæ adverbiis latinis reſpondent

Duo hæc Lingua habet Adverbia, quæ

ad negative reſpondendum ſerviant nempe *mu* & *no:* aliqui dicunt *no* cum n; alii cum *n.* Diſtinguitur hoc *no* a *no* verborum, nam hoc ingeritur ipſis verbis ac ſolum verba negat. *no* autem de quo loquimur, eſt extra compoſitionem, negatque exceptis verbis omnes orationis partes: Verba autem, ut diximus 105. habent ad negandum ſuas proprias particulas *la*, *qui*, *no* Ponitur iſtud *no* omnino in fine, immediate poſt totam orationem. E. g. *Inche no*, ego non. Quoties ſunt ſimul & adjectivum & ſubſtantivum; *no* poni poterit v. in fine, v. inter adject. & ſubſtant. E. g. *cùme che no*, v. *cúme no che.* idem eſt de Nominibus numeralibus, quando concurrunt cum *mita* vel *mel.* E. g *aldù no mita*, v. *aldù mita no. quinelque mel no*, v. *quinelque no mel.* Idem eſt de Nominibus quæ adverbium comitantur. E. g. *cuchillo rume no*, v. *cuchillo no rume.* Tantummodo quando comitantur *ple* vel mo, *no* poſtponetur. *inche mo no*, *vaple no.* *no* non ſolum in reſponſionibus, ſed etiam in interrogationibus adhibetur. E. g. *vei no cam?* nunquid ita? *eimi no?* nonne tu? NB. ingens diſcrimen inter *no* adverbium negativum, & inter *no* ſuperlativum. 271. 272. nam alterum negat, affirmat augetque alterum: dignoſcuntur autem quod *no* ſuperlativum ſemper tam verbum, quam reliquas orationis partes antecedat, contra *no* negativum poſtponatur.

Num *no* negativum habeat eandem originem ſeu Etymologiam, quam *no* ſuperlativum, quod oritur a verbo *non*, vincere. Grammatici certant, & adhuc ſub judice lis eſt. 115. 116. 117.

2do. *Mu* quoque idem eſt, quod latine non. Quando eſt adverbium negativum, ſemper vult eſſe ſolum, nec alios comites admittit, quam unum ex his tribus: *ca*, *mai*, *ula*, qui ſolent eſſe ſui pediſſequi. E. g. *mu ca*, non; & eſt cum imperio, ſignumque ſuperioritatis. *mu mai*, non, eſtque urbanitatis, obſervantiæ & reverentiæ ſignum. *mu ula*, nequaquam, minime, neutiquam, nullatenus. Adverbia *ca* & *mai* affirmativa nihil officiunt *mu* negativo, potius ejus negationem approbant, confirmant, decernunt. Quoties *mu* vel Nomen, vel Verbum vel alteram orationis partem præcedit; idem erit quod *aldù*, multum. E. g. *mu quimi*, ſcit multum. *mu quimlai*, non eſt valde verſatus, peritus, intelligens. *mu huentu*, ad multa aptus, idoneus. *mu che*, nobilis, præclarus, ad multa magnaque natus. cum *mu* non raro ſe jungit *tu*, & tunc ſignificat 1) utique. *mutu vei pilelen*, ne omittas rògo dicere; non committas, ut deſis. 2do. ſupra. *mutu mamll mo*, ſupra ſcamnum. 3) intus. *mutu cara mo*, intra urbem, in medio civitatis. 4) eſt exaggeratio. E. g. *mutu quin-*

tulelaeimi, inquiram ſedulo, omni ſtudio ac diligentia, rem indagabo etiam atque etiam, iterum iterumque, magnopere, majorem in modum. 5) Certe, profecto, hercle: *mutu quimbin*, certiſſime ſcio, ita medius fidius, ita me hercle geſta res eſt. 115. 116. 117. 226. 271. 272.

3tio. Adverbia, quibus affirmative reſpondemus, dividuntur bifariam, nam quædam ſunt mere affirmativa, alia vero & affirmant, & confirmant ſententiam. Inter mere affirmativa præcipuum eſt *mai* uſitatum in Miſſionibus; *emai* in *Chiloe* & inter *Huilliches*: Jacobopoli dicunt *ca*; nonnulli *ea*, mulieres pronuntiant *he! ha!* cum quadam modulatiuncula, & nonnunquam *hu* clauſis dentibus.

4to. Confirmativa numerantur quam plurima. En turbam: *lle*, *llechi*, *veille*, *vei llechi*, *vei lle ve*, *vei lle ga*, *vei ca*, *vei caba*, *vei ve*, *vei que*, *vei mai*, *vei cacha*, *veibuel*, *vei no cam chi*, *gatu*, *vei gatu*, *leù*. His confirmativis utuntur in ſuis Dialogis, ſeu, ut vocant, Parlamentis: & quoties alter qui loquitur, concludit aliquam periodum, alter qui audit, ipſius dicta vel aliquo ex præcedentibus, vel ex ſequentibus adverbiis confirmat. 116. Adverbium *gatu* ſolet poni vel poſt *vei*, vel poſt verbum, vel quid ſimile. Etiam

adhi-

adhibent *mupin*, adverbialiter. Item dicunt *mupimi*, verum, veriſſimum dicis. *ca* nunquam ponitur ſolum, ſed poſt aliquam orationis partem.

5to. His Adverbiis addi poſſunt formulæ jurandi, quæ conſiſtunt in hac particula *ſm* v. *xm*. Interrogant igitur: *inei ſm?* per cujus vitam juras? & jurans reſpondet: *Pai ſm papai ſm*, *nuque ſm*, per matris vitam. *chao ſm*, per patrem. *inche ſm*, per me ipſum. &c. & hic eſt modus jurandi verbo vel expreſſis verbis. At etiam facto & opere jurant. V. *mancuù uln.* 774.

6to. Adverbia dubitativa ſunt *chei*, *chemai*, forſan, forſitan. At nunquam ponuntur ſola, ſed ſemper comitantur vel verbum, vel aliam partem orationis. E. g. *vei chei*, eſtne idem, ille. *eimi chemai*, esne tu. Quandoque componuntur cum particula *chu*. E. g. *chuchei*, *chuchemai*, ſum neſcius. At tunc aliquo modo peccant contra regulas urbanitatis ac debitæ obſervantiæ. *chuchei*, unde hoc ſciam, neſcio. *chuchemai*, quid hoc ad me? num ego... Dicitur etiam *tume*, *tumechi*, forte, fortaſſe. *Huilliches* pro *chei* dicunt *pei*, item *Chilli*, utuntur etiam *gepei* adverbialiter, & tunc eſt idem quod *chei* 214. *Chei* annexum adverbiis tempus indicantibus notat ironiam. E. g. *ahuechi*, tempus

longum incertumque ironice. *ahuechi peuaiñ*, in altera vita v. DEUS novit, quando iterum nos videbimus; ſed ironice: nam verus ſenſus eſt, mox ſe viſuros iterum. *chai chei* v. *chaichi: chaichei gebui veichi dgu*, ſic erat olim, ante annos aliquot, ironice, vel etiam absque ironia *ahue vemaimi chei?* an facies ſtatim? *chai chei veman*, fortaſſe ſtatim faciam.

7mo. Adverbia Temporis ſunt quæ fiunt per *hue* & *nma*. 287.: 4. Reliqua quæ tempus indeterminatum ſignificant, ſunt *chuml*, quando. 226. 227. In *Picun mapu*, dicunt *chugl. chuml ula*, quouſque tandem. *veichi*, tunc: in *Picun mapu: veicùl.* Hoc *veichi*, mox, ſtatim, refertur ad tempus & præſens & præteritum, & futurum. In âliis locis pro *veichi* dicunt *muña*. *veichi acutuimi quimbin*, mox atque veniſti, ſcivi de adventu tuo. *moll*, ſemper. alii dicunt *mgenque* v. *mgenquechi*: at *moll* cum *gen*, *iaun*, *miaun*, eſt eſſe nudum.

8vo. Tempus determinatum indicant *tai*, *chai*, *mutai*, *muchai*, jam, nunc modo. applicanturque tempori tam præterito, quam futuro. *chai tuun*, nunc exivi. *tai acutuan*, mox redibo. *culai*, dudum. *ado*, jam, nunc, modo. *pichi ado*, *pichi mutai*, paulo ante, paulo poſt. Singulis his adverbiis jungi poteſt

ula:

ula: ſignificabuntque tempus præteritum & futurum E. g. *chai ula*, paulo ante, paulo poſt. *veula*, nunc. *munahue* v *muna*, modo, haud ita pridem. *muña acullebuiñ*, *eimi tuuimi*, paulo ante quam veniremus, tu exiviſti.

9no. Ante, quando eſt adverbium Temporis: *huema*, *peucachi*, *penchu* , quamvis *penchu* ſit etiam adverbium ordinis de *penchu* & *huema* formantur verba *huemaln*, *penchuln*, incipere; primum eſſe. *ula*, poſt, poſtea. *ula cupaian* v. *cupaian ula*, veniam poſtea.

10mo. *uùia*, heri. *ule* v. *uùle*, cras. *tafuuia*, veſperi, veſpere. Hodie, ſi intelligatur dies viginti quatuor horarum, proprie non datur, per Periphraſin *vachi antù* vel *chai*, *tai*. 540. 541.

11. *Caȝechi* adverbium numerale, ſignificat iterum, at adverbium temporis, ſonat alia vice, alio tempore, & applicatur tam tempori præterito quam futuro. Item dicitur & ſolum, & cum *ula* *Mel* ſignificat & numerum & tempus. *quiñelque*, aliquoties. *quiñemel*, ſemel. *ca mel*, alias: Tempus remotum ſive præteritum, ſive futurum, ordinarie unius anni. *camel lai*, obiit anno præterito. *camel cupatuan*, redibo anno ſequente. Quando volunt enuntiare multos

annos, anteponunt adverbium *mu: mu camel lai*, ante multos annos, multis abhinc annis eſt mortuus. *cuivi*, olim, antiquitus, quondam. *tute*, opportune, tempeſtive, in tempore. Et inde derivantur *tuten*, *tuteln:* in tempore venire. *tenn*, idem.

12. Adverbia loci. *Va meu*, *va mo*, hic, hac, huc: in Miſſionibus dicunt etiam *vau:* in *Chiloë tivu*. *Vei mo*, *vei meu*, ibi, eo, illuc. *teye mo*, *teye meu*, *teyeu*, *eieu*, 102. illic, illuc. *eieu* etiam ſumitur pro tempore remoto. *eieu peuaiñ em*, poſt aliquot tempus, menſes nos videbimus. 290: 22 *cheu?* ubi, quo, unde? ſemper interrogando. *cheu rume*, ubivis, ubilibet, ubique. *cheu no* v. *cheu rume no*, *cheuchi*, *cheuchei*, *cheuche mai*, neſcio ubi, quo, unde. Huc etiam pertinent præpoſitiones ſignificantes locum ſi fiant adverbia. 290: 5.

13. Adverbia Interrogandi. *Chem*, quid? 266. 267. in *Chiloë* dicunt *chuven*. jungitur cum Nominibus, Verbis, &c. *chem tva?* quid hoc. *chem dgu gei?* quid novi? quid rei? quid eſt negotii? Pro *chemn* in *Chiloë* dicunt *chemon* de *chemo* nomen rei indeterminatæ. *chuchi*, qualis? *chuchi rpù*, quæ via? *chumam* v. *chumal*, quid, ad quid, quo, quem in finem, quam ob rem, cauſam. In *Chiloë: chumiam*, *chumial*, *chumabum*, *chuabuel;*

abuel ; at iſta ſunt Participia, Gerundia & Aoriſti Verbi *chumn. chem mo*, cur, quare. *chumgelu, chumgechi?* quomodo. *chem ni vla*, pro quo? propter quid? cujus amore, cauſa? *inei ni vla?* propter quem. *DIOS ni vla*, propter DEUM. *eimi ni vla*, propter te: ita ut *vla* ſemper habeat ſecum vel rem, vel perſonam, vel particulam perſonæ, excepto ſolo *quinevla*, ſtatim, illico, quam primum. *quine vla amoin*, eamus, properemus, non moremur diutius. æquivalet *uno.* 230. *cam*, an, num: *chem cam?* quid, quid ergo, quid enim. *chem cam tpuabuen chei*, quid igitur? egone abs te vapularem? *cam* ordinarie habet adjunctum *ve* vel *chi.*

14. Adverbia demonſtrativa, quæ reſpondeant à En, ecce! hæc Lingua non habet: ſupplentur autem per Pronomina. E. g. *va llechi, tva llechi!* Ecce iſte eſt. Quando aliquid volunt monſtrare vel oſtendere aut interrogando vel confirmando, dicunt *vei tva, vei tvei.* Etiam utuntur Prænominibus demonſtrativis vel ſolis vel duplicatis. *Teye*, v. *teye teye*, ecce illic eſt. *tva* v. *tva tva*, en hic eſt *vei* v. *tvei*, v. *tvei tvei*, ille eſt. Quando adhibenda ſunt Nomina propria vel appellativa, Pronomina Nominibus jungantur. *Tva Huaiquilafquen*, en *Huaiquilaf. Teye Huanqueloneo*, ecce *Huanquel.* At ſi fuerit aliquod ex Pronominibus primitivis, non

ponentur dicta Pronomina, ſed verbale *mlen* cum particula perſonæ. *Tva ta in mlen*, ecce adſumus. Idem fiet in primo loquendi modo. *Teye ni mlen*, ecce ipſum. 20. 23.

15. Adverbia motûs *matu*, *arol*, *ahue*, *geni*: feſtinanter, celeriter, propere, præpopere. De his fiunt Verba vel addendo *n* ſolum, vel unà cum *l*. *ahuelaimi*, non feſtinas, properas, acceleras. *ahuelbige*, urge illum, inſta illi. *arol lan*, mors repentina, ſubitanea. *mancha*, *allhue*, *nochi* v. *nochiquechi*, *allhuequechi*, *manchaquechi*, paulatim, ſenſim, placide. Adverbia *mancha*, *allhue*, *nochi* nunquam reperiuntur ſola, ſed vel duplicata, vel cum particula *quechi* E. g. *mancha mancha*, *allhue allhue*, *manchaquechi*, *allhuequechi*: ſenſim, lente, feſtina lente: at cum verbis, utroque modo poni poſſunt. De his adverbiis cum particula *ca* formantur verba. 192. E. g. *nochican*, *allhuecan*, lente procedere.

16. Adverbia qualitatis quæ reſpondeant Latinis in *ò* & *è* ſecundæ declinationis. E g. certò, certè, ſanctè, juſtè, rectè, &c. item in *er* aut *è* tertiæ declinationis. E. g. facilè, faciliter, difficile, difficiliter, &c. formantur in Chilenſi Idiomate non ſolum per adjectiva, verum etiam per ſubſtantiva, verba & adverbia ut dictum 287: 5. addendo *gechi* v.

quechi.

quechi. E. g. *cùmequechi*, bene. *hueraquechi*, male, *leûquechi*, certo.

17. Numeralia ſunt *mivuchi?* quoties. *aldùchi*, ſæpe. At NB *pichichi*, non eſt in uſu, ſed ejus loco dicitur *aldùchi no*, raro. *quiñe mita*, ſemel, una vice. *mari mita*, decies. *pataca mita*, centies. *huaranca mita*, millies *quiñelque mita*, *quiñelquemel*, *ɡeûumel*, aliquoties: *pichi mita*, non dicitur. Ut fiant negativa, additur *no* vel in fine vel in medio. *Epu mita no* v. *epu no mita*, bis non, haud bis. *quiñelque mel no*, v. *quiñelque no mel*, non ſemel. *aldùchi no*, *aldù no mita*, non ſæpe. *ca mita*, iterum. *ulcatuɡe* v. *ca mita ulcaɡe*, canta iterum. *Marichi* ſignificat 1mo. decies. 2do. eſt numerus determinatus pro indeterminato & confuſo. E. g. *marichi vei pibin*, illi dixi ſexcenties, plus millies, pro ſæpiſſime illum monui. 3tio. ſignificat propoſitum firmum & ſeriam voluntatem faciendi aliquid vel non faciendi. *marichi aiúlan*, nolo, nec perficiet, quamvis maxime inſtet, urgeat, conetur, ut faciam. *marichi vei pile*, *vemlabin*, quamvis centies, millies jubeat, mandet, imperet, non faciam. *marichi lali rume*, *Patiru ɡetulaian*, citius mihi vitam extorſerint, quam Religioſum efficiant. NB. Diſcrimen inter *mita* & *mel*. *Mita*, quod eſt mutuatum a Lingua *Quichua* ſeu Peruviana; ſolum numerat vices præſcin-

ſcindendo a tempore, ſed *mel* applicatur ad ſignificandum tam numerum quam tempus, ſeu in quot occaſionibus. *quiñe mel*, ſemel, in una occaſione. *epumel*, bis, in duabus occaſionibus.

18. Hæ dictiones: prima, ſecunda, tertia, &c. vice, vertuntur ut videre eſt in exemplis. 1) *Veula amocaquen*, v. *veula ñi amocaquen*, nunc prima vice iter facio. *tva ta ñi eputun ta ñi gicun*, nunc ſecunda vice mihi venam incidunt, ſecant, mihi ſanguinem ex brachio, pede, venis mittunt, detrahunt. *tva ta ñi melitun ta mi pibin*, jam te admoneo quarta vice. 2) *nal quiñe mita*, prima vice. *nal epu mita*, ſecunda vice. *nal quiñe mita tubi*, *lagmeiu*, primo illum ictu, vulnere occidit, peremit, interfecit. 2) *cúlatu cudei*, *vill ñambi ta ñi culliñ*, v. *ta ñi cùlatun mo ta ñi cuden*, &c. tertio luſu, ludo, luſione tertia omnia amiſit, omnium jacturam fecit, nihil illi reliquum fuit, omnibus eſt exutus. *cùlatu mo*, v. *cúlatun mo*, v. *cùlatugele*, *hueungei*, in tertio luſu conſiſtit victoria.

19. Hæ: hac vice, ab eo *v.* ex eo tempore ſic redduntur: *vachítu mo hueulaiaimi*, palmam hac vice non conſequeris, feres, lucraberis. *veichitu mo cuñivalcaumecuùmeimi*, ex eo tempore omnia tua ad interitum vergunt.

20.

20. Adverbia bifariam, trifariam, multifariam, v. dupliciter, tripliciter, &c. explicantur 1mo addendo Nominibus numeralibus *ad* cum *gen*, vel commutando Nomina numeralia in verba. E. g. *epu ad gei ta mi pepium*, *v. epui ta ni ad ta mi pepium*, duplex eſt veſtis tua, v. veſtiris dupliciter. 2do. addendo *rume. epu rume pepium geimi*, idem. 3tio. mutando *rume* in participium, item addendo *quechi* : *epu rumequechi* v. *epu rumelu vembin*, duobus modis illud feci. *ca rumelu*, *ca rumequechi*, alio modo. *quinelque rumelu*, *rumequechi*, aliquo modo. *aldù rume*, *rumei*, *rumelu*, *rumequechi*, multifariam, multis modis. *aldù rnmequechi no*, paucis modis. NB. *rumelu* v. *rumen* cum Nominibus vel Adverbiis quantitatis quantitatem vel craſſitudinem indicat. E. g. *aldù rumelu* v. *rumei*, valde craſſus, pinguis, obeſus. *pichi rumelu*, *muna rumelu*. Item *ad* notat 1mo. conſanguinitatem. 503. 2do. mores bonos vel malos. *gelai ta ni ad vachi cahuellu*, hic equus non videtur malus. *epui ta ni ad*: ambidexter, duabus ſedet ſellis.

21. Adverbium negativum quod reſpondeat Latino *nè*, Lingua Chilena non habet, verum ſupplet particula *qui* cum ſuo Imperativo. E. g. ne feceris, noli facere. *vemquilmi.*

22. Adverbia ad reſpondendum quando quis vocatur, ſunt duo: *chem* & *ai*. Quidam rudes & inculti reſpondent *au!*

23. Adverbia Taxativa ſat, ſatis: ſunt duo. 1mo. *Vanten*, *venten*, & ſignificant 1mo. non plus, haud amplius: *venten*. *venten*: 2do. factum verbum eſt idem, quod ſatis eſt, ſufficit. *venteni*, *ventencai*, *ventenpe*. Et his vocibus utuntur ad ſedandas diſcordias, ad vagitum ſeu fletum infantis comprimendum. Item in menſuris, &c. item ſolet eſſe ultima clauſula in colloquiis, ac ultimum vale. *venteni*, *ventencai vachi dgu*. 2do. *mtn* quod ſonat ſatis, atque etiam ſolum, tantum. *eimi mtn*, tu ſolus. *quine mtn*, tantum unus. *ni mtn votm*, meus unicus filius. *Reche mtn mlei*, ſoli Indi adſunt. Hoc item adverbio ſuppletur nunquam, ſed tunc ponitur affirmative. *Tva ta ni mtn peun*, hac ſolum vice nos videmus. Suppletur etiam nunquam per particulam *hue* inſertam verbo negativo. *Vemhuelaian*, non faciam impoſterum. Ex *venten* & *mtn* fiunt abſtracta *mtngen*, *ventengen*. *quimlan ta mn mtngen*, neſcio quot v. quot numero ſitis. *tva ta ni mtnhuen* v. *ta ni ventenhuen*, finis, non poſſum ultra, nihil ſupereſt, finita res eſt. *tva ni mtnn*, hoc poſſum prætereaque nihil. *cheu mtnaimi* v. *chem ta mi mtnal?* quouſque pervenies? *ta ni mtetun*, v. *mtetun* (ſolum) quouſque potero.

24.

24. Adverbia quantitatis indeterminatæ ſunt *chumtn*, quantum. *vanten* v. *venten*, tantum. Applicanturque tam quantitati continuæ quam diſcretæ. *chumteni* v. *chumtn gei ta mi oviſa?* quot oves numeras? *chumteni vachi mamll?* quantum eſt hoc lignum. *mivúgei ta mi votm?* quot filios habes. *mu vutai*, eſt valde altus, magnus, procera ſtatura. *mu rumei*, craſſus, obeſus. Reliqua adverbia quantitatis tam continuæ quam diſcretæ ſunt *ald*ù, *cad*, *cauchu*, multum. *Pichi* cum Nominibus ſubſtantivis eſt adjectivum parvus, cum verbis eſt adverbium parum. *pichin vinu*, parum vini, ubi parum eſt ſubſtantivum, uti *aldùn*, multum. Ex adverbiis fiunt verba *pichin*, parvum eſſe. *aldùn*, *cadn*, *caut*ùn, *cauchùn*, multos eſſe. *cauchun* ſignificat etiam tranſire, jungiturque cum *pa*, *me*.

25. Magis reſpondet *iod*, n*o*, n*ochi*, *iom*, plus, amplius. Inde *iodn*, n*on*, *iomn*. Adverbia comparativa fient anteponendo *iod* adverbiis finitis in *gechi* v *quechi*, *iod lefquechi*, currendo citius. *iod cùmequec*hi, melius. Eodem modo formantur ſuperlativa anteponendo *marichi iod*, *marichi iod cùmequechi*, optime. Si ſuperlativa fuerint abſoluta, adverbia fient vel per *marichi* ſolum, E. g. *marichi cùmequechi*, optime; vel addendo *quechi* ſuperlativis abſolutis, quæ fiunt ex

ver-

verbalibus cum particula *ten.* *chovuntengechi* v. *chovuntenquechi*, negligentiſſime, omnino negligenter.

26. Quando Adverbia tantum, quantum ſunt relativa, fient 1mo per *uûaun* eſſe parem, æqualem. *uûaui* v *uyaugei ta mu quimn*-eſtis in litteris, ſcientia, doctrina pares. *uûaugei ta mi quimn*, *ta mi peni ta ni quimnon, mo* v. *egu* v. *uûauigu ta mi quimn*, *ta mi peni ta ni quimnon egu*, tantum tu es peritus, quantum ignarus eſt tuus frater.

27. Habet hæc Lingua quod reſpondeat quando interrogativo, nempe *chuml*, at non quando ſine interrogatione. hinc 1mo absque omni adverbio utuntur ſolo ſubjunctivo: *aculi v. acutuli*, quando adveni. 2do absque ſubjunctivo ſimpliciter E. g. *acui piru*, *inche mlelan va meu*, peſte graſſante, in omnesque ſæviente, ego aberam. 3tio. per gerundium Ablativi: *ni acuabuum v. ni acuabun mo:* quando erat venturus.

28. Adverbium Vix explicatur 1mo per *gechi*, at NB. quod *gechi* cum Nominibus eſt participium in *lu* e. g. *co gechi* id eſt *co gelu: gechi co*, id eſt *gelu co* 2do. ſignificatur per *huera v. hueraquechi. Huera mogen*, *hueraquechi mogen*, ægre vivo, vix reſpiro. 3tio. per *ape v. epe. ape acui*, *vill tepelcaquebi ta ruca*, vix venit, quando totam

do

domum concitat. *epe tuui*, *v. ape tuulu lagmmebi quine cunuval*, vix exivit, quando pauperem vita exuit, privavit, de medio ſuſtulit, morte affecit. 83.

29. Adverbia hortativa ſunt 1mo. *ca*, quod ſemper poſtponitur, & ordinarie cum Futuro vel Imperativo: non imperat, ſed ſpiritus ac animos infundit. Cum reliquis Temporibus eſt adverbium confirmativum vel affirmativum. 2do. *ea*. at iſtud ex Lingua Hiſpana videtur accerſitum.

30. Potius quando ſequitur quam, redditur 1mo. per adverbium *iod* & verbum *cùmen*, quod fiet Participium, ſi ſenſus id poſtulet, & ſi ponendum fuerit in Præterito, etiam cum *mom*. *iod cùmeabui ta ni utuabuel, ta ni mlecatuabuel mo va meu*, potius abirem, quàm manerem hic. *iod cùmei ta ni ilomom, ta ni ichalluamom mo*, potius carnem, quam piſcem comedi. 2do. per *no*. *coſque iquellebin, ilon no*, potius pane, quam carne veſcor.

31. Jam jam: *ape* vel *epe*. *ape* v. *epe tananaûai*, jam jam caſurus. 83.

32. Mox, ſtatim quando eſt ſolum, vertitur per adverbia Temporis: at ſi jungitur atque ut, redditur 1mo. per *veichi*, *muchai*, v. *mutai*. Si ſenſus eſt de futuro, poterit

etiam fieri per præteritum ſubjunctivi. *veichi* v. *muchai acuai* v. *acule*, *deſtugeai*, mox ut venerit, conjicietur in vincula, in carccrem, manum illi injicient.

33. Eſt Regula univerſalis, quod quælibet pars orationis, ex qua poteſt fieri verbum, poſſit etiam eſſe adverbium aſſumendo *gechi* v. *quechi*, vel *n* auferendo, vel ponendo illud poſt *n* ultimum.

289. § 3. De Adverbiis propriis Linguæ Chilenæ.

1mo *Rume*. 224. 2do. *Calli*. 193. 3tio. *Re*. 222. 4to *Em*, *ema*. 200. 5to. *Ula*. 229. 6to. *Petu*. 215. 7mo. *Mari mari*, quod eſt adverbium uſitatiſſimum, ac ſignificationibus abundans, exundans, inundans.

Etymologia eſt ab adverbio *mari*, decem. unde *mari mari*, decies decem, & eſt modus aſſumptus a Lingua *Quíchua:* nam Indî Peruviani ſe invicem ſalutantes dicunt *chugca chugca*, quod ſonat decies decem. At in Lingua Indo-Chilenſi habet ſignificationem magis amplam: nam

1mo. Eſt Adverbium gratitudinis: nam quoties Indo-Chilenſi aliquid dono datur, vel aliud quodcunque præſtatur beneficium, reſpondet *mari mari:* ago & habeo gratias,

amo

amo te multum de tua liberalitate: charitate, diligentia, grata mihi ſemper erit tui doni, beneficii, munuſculi memoria. 2do. eſt formula ſalutandi, valedicendi, &c. nam in congreſſu & quoties ſalutant aut valedicunt, dicunt *mari mari:* ſalve, ſalve plurimum, ſalute te impertior, jubeo te ſalvere, bene vale, valete pariter omnes, opto tibi bonum diem, contingat tibi felix ſomnus, ſervet te DEUS: omnia hæc & alia ſimilia ſignificat *mari mari*. Et reſpondens, etiam *mari mari* reſpondet; ſeu ſalve tantundem, & tu ſalve perpetuum; eandem tibi opto ſalutem, & ego viciſſim tibi bene precor; idem tibi opto, valebis tu quoque, &c. 3tio eſt adverbium obſecrationis. *mari mari Bùrenieen*, rogo, obſecro, obteſtor, manus ad te ſupplices tendo, per DEUM peto, ut mihi ignoſcas, veniam des, ne me rogantem ſupplicemque rejicias. 4to. mittendi ſalutem, &c. *aldù mari maribichi, ta ni mari mari eluabimi*, ſalutem ipſi a me dices multam, plurimam, ſalvere eum jubebis meis verbis, ſalutem illi rurſus a me nuncia, ſalvere illum quoque a me jubebis. 506. Ex *mari mari* fit verbum *mari marin* v. *marimariln*, ſignificat omnia quæ *marimari*. Quando mittunt ſalutem absque *pin*, dicunt: *aldù marimarilen* v. *aldù marimarilelaen:* At cum *pin: aldù mari maribichi pi, piabimi*, v. *aldù mari mari pieimu, piabimi*. 206. 244.

Adverbia Vocativa non habent niſi hoc unum *em:* at utuntur ſuo proprio invicem ſe vocandi modo. 1mo. Nominibus conſanguinitatis. 2do. terminis communibus cum variatione aliqua, aliisque. E.g. Vocat filius matrem: *chacha.* patrem, *chachai*, *chai*, *zai.* Vetulas vocant *cui* pro *cuye.* Decrepitas *cuſe pllù*, anima vetus, ſenex. Fratres ac ſorores ſe vocant invicem. *llam*, pro *llamûen* v. *lamûen.* Viri ſe mutuo vocant *vùr*, terminus proprius *Huillichium.* Filii matres etiam *Papai*, *Pai* vocant: & Pater filias *na* v. *nahu* pro *nahue.* Quando ſe appellant Nomine proprio, aut gradûs conſanguinitatis, addunt *cai.* E.g. *Nuque cai!* ô Mater! *Chao cai*, ô Pater! *Huinca cai*, ô Hipane! *Bernardo cai!* ô Bernarde, &c. 5.

290. CAPUT X.
DE PRÆPOSITIONIBUS.

1mo. A, ab. Præpoſitio vel poſtpoſitio (ne Inſtituamus quæſtionem de nomine) in Chilenſi Lingua magis uſitatata eſt *mo*, quæ etiam pronunciatur *mu* v. *meu*, & æquivalet quam plurimis præpoſitionibus latinis, ac pro iis abunde ſupplet. 1mo. pro a, ab. *cara mo*, ab urbe. 2do. è, ex. *lemu mo*, ex nemore. 3tio. in. *rulu mo*, in campo. 4to. de. *rou mo*, de ramis. 5to. pro. *eimi mo*, pro te. 6to. cum. *chao mo*, cum patre. 7mo. per.

lelvun

lelvun mo, per agros. 8vo. apud. *inche mo*, apud me. 9no. propter. *Huerilcan mo*, propter peccatum. 10mo. ad. *mapu mo*, ad regionem. 11mo. in. *charu mo*, in vas. 12mo. inter. *eimn mo*, inter vos. 13. erga. *DIOS mo*, erga DEUM. Præpoſitio *mo* etiam ſupplet pro *va mo* v. *vei mo*, jungiturque cum omnibus Perſonis modorum finitorum. *uquilmi mo*, pro *vei mo*, non eas illac, illic, illuc. Gaudent etiam figurâ Apoſiopeſeos tacendo vel omittendo nonnunquam *mo*. *inche gelai*, pro *inche mo gelai*, per me licet. 283.

2do. Absque, idem quod ſine; fit eodem modo. Addi poteſt, quod quando jungitur verbis abſolutis; non ſolum poteſt fieri per adverbia negativa, ſed etiam per Participium in *lu* negativum. E. g. *inolu uúta-quelaimi rume*, nunquam exis, quin v. absque eo quod cibum v. potum ſumpſeris. *pinolu tuutui*, tacitus exivit. Quando intervenit Tranſitio primæ ad ſecundam vel ſecundæ ad primam, non fiet per ejusdem participia, uti fit per participia ad tertiam, ſed vel per Gerundium Ablativi. E. g. *utuimi ni pinoeùm*, me inſalutato abiviſti: vel per Tranſitiones modorum finitorum. *utuimi pilaen*.

3tio. Ante. 1mo. quando jungitur cum Nominibus Temporis, fit per adverbium

ape v. *epe*. *Ape quiñe cuyeñ acutun* v. *acutuan*, ante menſem veni v. veniam. *ape ragi antú laiai*, ante meridiem morietur. 2. quando habet annexum quam, fit cum *ula* poſtpoſitum ſubjunctivis negativis: *comútunobilmi ula ta DIOS*, *piaulgeaimi*, antequam fruaris DEO, multa tibi ſunt perferenda.

4to. Clam. Quando eſt adverbium, & verbis jungitur, verti poteſt 1 per *vuri*. *vuri iei*, clam portavit. 2. per llum. *llum cupai*, venit clam. 3. per adverbia *llumquechi*, *elcagechi*. *elcagechi ñuaiauquei*, clam, clanculum pergræcatur, ſcortatur, in luxu ac libidine ætatem agit. Si jungatur Nominibus, reddi poterit per eadem adverbia addendo *no* Nomini. *elcagechi ta ñi chao tipapatui* v. *tipapatui quimnolu* v. *quimnoel ñi chao*, clam patre, patre inſcio exivit, egreſſus eſt.

5to. Cis citra: trans, *nome*, *carcu*, cis, citra: *nopa*. quamvis *nopa* eſt proprie ex hac parte aquæ vel viæ: unde melius vertitur per particulam *pa* poſtpoſitam Nominibus. E. g. *mahuida pa*, citra montem. Quando citra eſt præpoſitio taxativa vel exceptiva, non fiet per *pa* ſed per no. *Vill toquiaimi*, *lagmn no*, ad omnia ſe extendet tua jurisdictio, citra mortem. 213. 287: 2.

6to. Contra. cum verbis intranſitivis, fit

per

per *mo*. *ùllculen eimi mo*, ſum iratus contra te. Cum verbis activis, 1. quando præcedit verbum, verbo *pra* inſerunt. *pipraeneu*, locutus eſt contra me. 2 anteponunt *Huera*, v. h*ueranma*. *Huera* v. h*ueranma pieneu*, contra me eſt locutus. h*uera* v. h*ueranma niemu*, eſt tuus contrarius. *gehuelai dgu inchiu mo*, nihil eſt nec contra me, nec contra te. *gehuei dgu inchiu mo*, adſunt quærelæ contra utrumque noſtrûm. *gehuelai dgu vachi huentu*, nihil contra hunc Indum opponunt, objiciunt. Contra, ſi ſignificat ex adverſo, e regione; *rito*, *rito inche* v *ni rito inche*.

7mo. Coram, ſuppletur 1. per *ina*, prope. *ina Pedro*, *Pedro ni ina: ina Pedro mo*, coram Petro. 2. per *ad: eimi mi ad mo,* coram te. 3. per *age*. *Apo ni age mo* , coram Gubernatore. 4 per *taftu: taftu inchiu* v. *inchin*, coram nobis.

8vo. Cum *egu* v. *mo*. *Chem mo* v. *chem egu rputibimi vachi mamll? cachal mo v. egu.* quo iſtrumento formâſti hoc lignum? ſecuri.

9no. Erga V. a, ab. Extra adverbium h*uecun*; præpoſitio, ut in exemplis: *tutelaimi ta mi piel meu*, *vemn meu*, extra chorum ſaltas. *huedhued getui*, *v. huedhuedi*, *v.* h*uedhuedtui*, inſanit, deſipit, de poteſtate mentis abiit. *cageduamn*, *catúduamn*, ecſtaſin pati, animum rapi, abripi, abſorberi.

10. Infra. 1. *nau*, *nauple*, *naû mo*, *naû mo ple:* deorſum. 2. *minche*. *minche gilan* v. *naû gilan*, vadum ınferius tranſire, ſuperare. *minche pnnpùya*, ſub axilla.

11. Inter. 1. *ragi v. ragin v ragintu ragi v. ragin puche v puche mo: v. ragin mo puche*, inter homines, in medio hominum. *ragin v. ragintu anuge*, ſede medius, in medio. 2. *uùdanmaumn*, dividite inter vos. *lagmuigu*, alter alterum occidit, mutuis vulneribus conciderunt. 3. Quando ſunt plures, qui ad aliquid faciendum concurrunt, & iſti plures ſunt ejusdem generis in illa linea, quam Nomen exprimit, tunc eleganter adhibetur Nomen illud genericum unà cum litera *u;* & factum verbale jungitur cum particula perſonæ reſpondente. E. g. *Ta in penium deumallein ruca,* nos fratres ſoli, v. nos fratres omnes ſimul v. unà domum hanc a fundamentis ad colophonem ereximus, vel (ut Hiſpani loquuntur) inter nos fratres perfecimus, perduximus. *ta in monmahueun*, inter nos conſanguineos. *ta ni malleun peniun eign cai*, inter patruos, fratresque. *ta in quine cheun*, inter nos qui ejusdem ſumus familiæ, domûs, vicinitatis, ordinis.

12. Intra, intro: *minu*, *puminu:* dicitur etiam *pu* ſolum. *pu mlei*, intus eſt. *pu ruca*, intra

intra domum. Inde *minutun*, *minuln*, intromittere.

13. Juxta, prope, quando eſt adverbium, *llecun*. Si diſtantia eſt parva, *ina ;* inde *llecun*, *inan* E. g. *lleculei*, parum abeſt. *inapraquei*, accedit. *digelei*, eſt propinquum, proximum. *digelbige*, paululum illud remove. *deutumn* v. *pelolemn*, *aldù digelelai ta mn laial*, attendite & vigilate, quia mors appropinquat, nec longe abeſt hora, quæ vobis vitam finiet. Quando juxta eſt præpoſitio, verti poteſt 1. per *pu: anulen pu ktal*, ſedeo ad, prope, juxta ignem. 2 per *taf*, *taf leuvu*, v. *leuvu mo*, juxta fluvium. 3. *ina. ina leuvu*, v. *ina leuvu mo*, prope flumen. *eimi mi ina*, haud procul a te. *inaltu leuvu*, propter v. præter ripam.

14. Per. quando ſonat juramentum *ſm*; ſi obſecrationem *vla*. *DIOS ſm! DIOS ni vla*, per DEUM O. M Si motivum, *mo. inche mulai*, v. *inche molai*, v. *inche molai ta mi umautual*, per me non ſtat, quin dormias: 4. 92. *inche uge pieimi*, per me licet, ut eas. 290: 1.

15. Poſt. 1. *Vuri. Vuri coyam*, *vuri coyam mo*, *vuri mo coyam*, poſt quercum. Ex *vuri* fit *vuritun*, ſequi, regredi. *vurilen*, ſtare retro, a tergo. *vurintun*, abdere ſe, ſe occultare, ſua tegere, celare, diſſimulare.

vu-

vurignen, fraus, dolus, perfidia. *vurignentun*, cretizare, vulpinare, fraudulenter agere. *vuri dgu*, res ſuſpecta. *vuri piel*, dicta in abſentia, a tergo. 2do. *inan. eimi inangeimi* v. *inaleimi*, tu ſequeris. 3tio *epugentu*, primus a primo. *cùlagentu*, primus a ſecundo. *meligentu*, primus a tertio, &c *gelai ta mi elugeam* v *elugeal*, *inagechi acuimi*, v. *tutelpalaimi*, *tenpalaimi*, ſero venientibus oſſa. 4to. *Vuri ſan Cuan*, poſt feſtum ſancti Joannis. 5to. *rupan. rupale quine cùyen cupatuan*, redibo poſt menſem. 6to *nma. aldùnmamo*, poſt longum temporis intervallum. *pichinma mo*, ſtatim, poſt exiguum temporis. *rupal kdau*, poſt peracta negotia. *rupan umautun*, poſt ſomnum. *chillcatuli umautumen*, poſt ſtudium eo cubitum. *deuma ta mi imom rapituimi*, poſt menſam v. bene potus, vomuiſti.

16. Præter. 1. *re*, *mtn. Vill amomaripaiaign; re vùcha* v. *vùcha mtn amomaripalaiai*, omnes præter ſenes, exceptis ſenibus, precibus interſunto. v. 2 *vill amomaripaiaign*, *pu vùcha no*. 3. *oviſa nielan*, *mari mtn nien* v. *re mari nien*, non habeo oves præter decem. *chem cùmelcaeimu*, *re umautun cúmelcaqueimu*, nihil tibi prodeſt præter dormire. *chem rume dgu aiúquebi ta che*, *lan no*, v. *lan mtn aiùlabi*, omnia amant homines præter mortem. *vill rupaquei maputu dgu*,

DIOS

DIOS ni aiùgen no, v. *DIOS ni aiùgen mtn afrupalai*, omnia prætereunt præter amare DEUM. *villchi dgu mo cùmelcaqueimi*, *mi Miſſa picloel no*, v. *re mi Miſſa picloel mo cùmelcaquelaimi*, omnia facis ſatis bene, & ſatis accurate præter inſervire Miſſæ. V. niſi. 291.

17 Pro. *Challua eluabuen* v. *challua ni eluabubin*, *vilu eluuyeen*, mihi dediſti ſerpentem pro piſce. *Ta ni cùmegen mo bùrenieaein mo ta DIOS*, pro bonitate ſua miſerebitur noſtri DEUS, v. propter ſuam bonitatem. *mi pùtun mo allcù Miſſalaimi*, propter potum non interfuiſti Sacro. *DIOS ni vla*, propter DEUM. 290: 1.

18. Prope. V. juxta. Propter. v. pro. ſine. *inaduamnoquechi* v. *inaduamnochi notucaqueimi*, inattentus res proteris, obteris, conculcas, peſundas. *ralli deumaimi cafcaman genolu*, v. *cafcaman no eimi*, absque eo quod ſit tui officii, nec ſis opifex lancem ex ligno formaſti. *quidu tùpubi ta ni peni*, *raquinobilu ta ni chao*, ſine v. absque reverentia erga patrem, fratrem ipſemet verberavit. *hueracagei raquigenolu*, injurioſe ac ſine omni reverentia tractatus, vexatus, exagitatus eſt. *huera dugucabimi mi huerilcanoeteu*, male eum verbis accepiſti ſine cauſa. *cahuellu genolu aldùnmalbin ta mi pemeabubin*,

bin, quod equo carerem tardius ad te viſendum acceſſi. *chum coſque catuabun* v. *chum catùcoſqueabun* ɡ*enoch*i *cuchi*llo v. ɡ*enochi cuchillo mo*, qua ratione panem ſcinderem absque cultro. *maldùtulaimi rume ta mi ial* ɡ*eno chadi*, non tangis ſine v absque ſale cibum.

19. Sub. v. infra. 10. Super. h*uente. Huente ktal miauquei*, multis calamitatibus exercetur, multas ærumnas ſuſtinet. *huente ktal umautuquei*, nullis periculis terretur. *huente glam temlaimi*, non es bene educatus, eruditus, inſtructus. *huente glam temmquebi ta* ni *puyall*: prolem ſuam, ſuos gnatos Chriſtianæ fidei rudimenta docet, urbanis moribus inſtruit, ad humanitatem informat. *duamtunmaeimi*, ſuper v. de te cogito. h*uentelbin*, illud ſuperpoſui. *huente mlei*, h*uente meſa*, ſupra ſtat, ſuper menſam.

20. Supra. 1mo. *Huenu*, quod plures habet ſignificationes, nam 1. cœlum, cœleſteſque regiones ſignificat. 2. cum n h*uenu*, alicubi eſt magiſter. 3. ſurſum. 4. ſuper & ſupra, poniturque vel ſine præpoſitione, vel cum *mo* poſt nomen, v. cum *mo* ante nomen. E. g. *huenu pdll*, v. h*uenu pdll mo*, v. *huenu mo pdll*, ſupra pavimentum. *plquituquilmi* h*uenu mo*, v. *huenu ple*, ne cum Diis gigantum more pugnes, in cœlum ne expuas. h*uente leuvu*, adverſo flumine. *huente* v. *huenteple*, ſupra. 21.

21. Tenus. 1. *ple. ancaple:* usque ad medietatem. *loncople*, uſque ad caput. 2. *cùtu, pel cútu*, collo tenus. 216.

22. Trans v. Cis, citra. Verſus. *lafquenple* v. *lafquen mo ple*, verſus mare. *vaple, vamople, tva ple, tva mo ple*, huc, hac. *vei ple, tvei ple, vei mo ple, tvei mo ple*, illac, iſtac. *teyeple, teye mo ple*, illuc. *caple*, alio, non admittit *mo*, neque *vauple, teyeuple*, quia *vau* derivatur a *va meu*, & *teyeu* a *teye meu. quiñenple:* ex una parte, verſus unam partem. *epunple*, verſus utramque partem. *villple*, ubique. *vachiple*, ex hac parte. NB. Huilliches dicunt *ple* pro *cai*, & *pùlcu cofque ple*, pro *pûlcu cofque cai*, panis & potus.

23. Uſque. 1mo. *cùtu. leuvu cùtu, leuvu mo cùtu.* uſque ad fluvium. *cùmehuelaian, lagmelmi cútu*, non ceſſabo, non deſinam, donec v. uſque dum te occidam. *eimi mo cùtu*, uſque ad locum, ubi ſtas. *inche ñi mlen mo cùtu*, huc uſque ubi conſiſto, perſiſto. 2do. *ple.* V. Tenus.

291. CAPUT XI.
DE CONJUNCTIONIBUS.

1. Ac, atque, &, etiam: *cai:* hæc conjunctio *cai* ſuppletur 1mo. cum *huen.* E. g. *votmhuen*, pater & filius. *coñihuen*, matet & filia. 204. 2do. cum *ple.* 290: 22. 3tio. per

ſilepſin

ſilepſin reducendo Nomina ſingularia copulata cum &, ad Numerum Pluralem. E. g. *eimi inchiu*, ego & tu, nos duo. *teye eimu*, tu & ille. *inchiñ*, ego & vos, vos & nos. 16. 18. 21. *Cai* quandoque eſt particula exornativa vocativa: *Chao cai!* o Pater. *Nuque cai!* o Mater! 289.

2do. Aut, vel, item ve encliticon. *chei*, *chemai*, *chilli*. *ȝepei*, *pei*. *Tva chei*, *teye chemai*, aut hoc aut illud. *cùmeȝetuai chei*, *cúme ȝetulaiai chemai*, erit tempeſtas vel ſecunda vel adverſa, aut ſerena aut turbida. 288: 6.

3tio. At, attamen, ſed, tamen. 1. *no*, *mai*. *Vill hueñequeiȝn*, *inche mai no*, omnes furantur, at non ego. v. *inche mai hueñequelan*. 2. *inei chillcatulai rume*, *inche mai chillcatuquen*, nemo ſtudet, at ego litteris navo operam; nemo eſt muſarum cultor, at ego ſum diſcendi cupidiſſimus; nullus ſe ad litterarum ſtudia refert, at ego totus in eo ſum, ut animum doctrina excolam. *quimlaimi piȝeimi*, *eimi caȝei ta mi duam*, dicunt te non intelligere: at tu optime ſcis, quo curſum dirigas, quam viam teneas, ſequaris. V. imo.

4to. Ergo, ideo, igitur. *Veimo: vei ñi vla*, *DIOS ñi piel raquilabimi*, *veimo alhue ruca upe piȝeaimi*, DEI mandata non ſervas, ergo condemnaberis. *raquilabimi ta mi to-*

quie-

quieteu, *veimo tpugeaimi*, ſuperioribus obedientiam non præſtas, ideo vapulabis.

5to. Equidem, quidem. *mai. Inche mai DIOS ta ni piel inaituquebin*, equidem DEI mandata ſervo. item *vemge mai*, fac ſis.

6to. Et, etiam V. ac, atque. Ideo. V. ergo, quia. imo 1 *Huelu*, quod ſolet habere adjunctum *mai*, & interdum interponunt *que*. E. g. *huelumai*, *hueluquemai* Verum adverbium: non ſolum; in hoc idiomate omittitur. *chgarcubi*, *hueluquemai lagmtubi*, vulneravit, imo interfecit. *cúmegei pigei*, *hueluquemai marichi iodi ta ni cùmen*, bonus imo optimus. *Huelu* etiam ſignificat: at, tamen, attamen. *vill alcùMiſſapaqueign*, *huelu eimi no*, v. *eimi huelu no*, omnes Sacro interſunt, attamen tu non. 2. *ina*, & eſt elegantius. *chgarcubi*, *ina lagmtubi*, illum primum vulneribus, demum morte mulctavit.

7mo. Ne *cam. inche cam aiecahue gen? inche aiecahue gen cam chi?* Egone ſcurra. egone paraſitus? *ta ni umautunoabum*, *nanpllmeuyei*, ne dormiret, ambulatum ivit.

8vo. Nec, neque. *rume*: *eimi rume no*, nec tu. *tva rume vemlaiabimi*, *tva cai vemlaiaimi*, nec hoc facies *inei rume inchiu*, neuter, nec ego nec tu. *inei rume eimu*, nec

tu

tu nec ille. *inei rume inchiñ*, neque isti, neque nos. *inei rume Pedro Pablo egu quimChilidugquelaimu*, neuter nec Petrus nec Paulus linguam Chilensem callet. *ulaian mlecatulaian rume*, nec ibo, nec manebo.

9no. Nisi. *re*, *mtn*. *re eimi*, *eimi mtn*, nemo nisi tu. *re cosque pin*, panem solum postulo.

10. Quamquam, quamvis. *cùmegelu rume* v. *cùmelu rume*, *eimi chañapiuqueknolalimu ta mi chao*, quamvis bonus, Pater tuus sua tibi arcana non pandit, non communicat, non patefacit, non manifestat.

11. Qua, quatenus, secundum quid. *mo* & faciendo ex nomine abstractum: *ta mi mapuchegen mo*, *gollirqueimi*, quà Indus potu te obruis, ingurgitas. *ta mi chumgen mo vei piqueen*, *ta mi Patirugen mo chei*, *ta mi Huincagen mo chemai*, quatenus mihi hoc dicìs? quà Missionarius, an ut Hispanus? *ta ñi allcùnon mo*, *rupalmavali ta ñi rulmen*, quà surdo, surdastro, & quod graviter audit, illi ignoscendum, danda venia est.

12. Quia. 1. *mo*. *mi lagmbiel mo quiñe huentu*, *pltùlgeaimi*, quia homini necem attulisti, quod hominem vita privasti, exuisti, tu quoque suspendio necaberis, vitam finies. *mi cûme chegen mo aiùeimi*. *v*. 2. *cume chegeimi*

geimi; veimo aiùeimi, quia es vir probus; mihi in delitiis es. Sed, verum, verum enim vero. *quimlaimi pigeimi*, *eimi mai cagei ta mi duam*, ſimplex appares, ſimplicitate cares.

13. Si. 1mo. cum ſubjunctivis; omittitur. *acule*, *nietuabimi*, eum ſi venerit, detine. *pebili lagmabin*, ſi viderem illum, trucidarem. *pebubili lagmabubin*, illum ſi offendiſſem, peremiſſem. 2do. *huerilcauyen chei* v. *tumechi huerilcauyen*, *bùreniemollechi*, ſi erravi, parcite.

14. Sic, ita. 1. *vamgechi. vamgechi uùdaqueimi huera lan!* ſiccine ſeparas amara mors. 2. *vem* v. *vam. vem niebige*, ſic, ita illud teneas. *vam amoge*, ſic, ita ambula. *inche vemgen*, ego ſum ita conſtitutus, hujus ſum ingenii. *eimi vemgelaimi*, ea tibi indoles non eſt. *vemgelai*, *gelai*, *gelai veichi dgu*, non eſt ut dicis, eſt falſum, falleris.

15. Sicut, ſicuti. velut, veluti ut, uti. 1mo. *vamgelu. Inche vemgelu. inche vemgechi*, ſicut ego 2do omittitur ſicut. E g. *ni amocan*, ſicut fecit iter. *ni piel*, ſicut dixit. *ni toquiel*, ſicut præcepit *mi vemeteu*, ſicut tibi fecit. 3tio. *eimi vemgelan*, non ſum ſicut tu, tui ingenii, tuæ indolis. *mi chao vemgeimi*, patri aſſimilis es, patrem ore, habitu, inceſſu refers, es patris viva effigies.

eimi vemgelu cúmei, eſt bonus ſicut tu. *eimi vemgelu quimn*, ſcio ſicut tu. *eimi vemgelu inche quimlan*, uti tu, ſic & ego ignarus ſum. *vamgechi eimi DIOS ſm pipraqueimi vamgechi inche amomaripaquen*, ſicut tu per Deum juras, ita ego illum meis precibus imploro, colo, invoco.

16. Tam. 1mo. ſi ſequitur ut: *venten* v. *vanten: vanten cùmei, inche quimlabin* v. *vanteni ta ni cùmen, inche quimquelabin*, tam bonus eſt, ut ego neſciam. 2do. ſi eſt admirativum, vertatur per *mu*, *aldù*, *no. no cúmei ta DIOS!* tam bonus DEUS! 3tio. ſi ſequitur quam: *uyaui ta iu cúmen*, Tu non es melior me, ſum tam bonus quam tu.

17 Vel. V. aut. velut, veluti, ut, uti. V. ſicut. Ut cauſale fit per Gerundium Accuſativi. E. g. *ni aiùam*, ut amem. *ni aiùabuam*, ut amarem, &c. 48. 66. 67. 2do. *aiùpaquen*, venio, ut amem. ut ut. *chuchi rume, chuchi rumegelu, chuchi rumegele, yaventulabin*, ut ut ſit, non reſpuam, non aſpernabor.

292. CAPUT XII.
DE INTERJECTIONIBUS.

Tribus modis Indi Chilenſes ſuos demonſtrant affectus. 1mo. voce & ſignis accommodatis affectui, quem ſignificare aut excitare

citare desiderant: in duobus autem affectibus excitandis præcipue antecellunt. 1mo. in affectu tristitiæ & commiserationis, adeo graphice & proprias, & alienas calamitates describunt. 2do. in amore & blandimentis. Tam blandi sunt & blandiloqui, præsertim mulieres, quæ ut verborum concinnitatem & ornatum aucupentur, amoremque sibi concilient, mirum quantopere suis diminutivis, aliisque orationis pigmentis pulcherrimum idioma corrumpant.

293. 2do. per Interjectiones. E. g. *tui*, *atùi*, *atùtùi!* vox ejus qui vapulat, doloris acerbitatem significans. *achuchu!* indicans vehementiam frigoris. *tùtu*, signum iræ & contemptûs. *titi*, *titi cani!* injuriæ, cavillationis! *ùi ùi!* desperationis. *ehu*, terror, horror, pavor. *veicu! ehu*, *ehuem*, admiratio. *Em!* afflictionis. *inche em!* o miserum me! *ema*, *em*; amoris. *vot!* commoti, & obturbati animi. *ananai*, sensus doloris, dum jocantur & lasciviunt. *hue!* admirationis dum audiunt nova vel inaudita.

294. 3tio. per partes orationis vel solas vel compositas, sic blandiuntur viris vocando ipsos *chachai*, *tai*, *chai*, *zai*: mulieribus, *chacha*: externis, *nai*. Minantur dicendo *muchai!* subintelligitur: *peaimi* v. *penmuaimi*, v. *nacmaeimi*. Exprimunt excessum

 quan-

quantitatis 1mo. per *em! ovisa em!* ô ingens ovium multitudo. 2do. per *geno*, quod idem eſt quod *geno* ironice: *geno ovisa!* Deſperationem declarant per *laúnoabun: calli lachi:* utinam morerer. Triſtitiam: *cutantugen em!* affligor! quot me obruunt mala! *piaulgen em!* vexor, tribulor, exagitor. Imprecantur mulieres: *larumege, tanarumege.* Affectus deſiderii: *pulcu em!* utinam haberem ad bibendum. *misqui iabun em!* mel percupio. Dolent abſentiam a Patria, vel a re aut Perſona amata. *ehu ca lihuen!* en aliud ſuſpirium. Ad conſolandum: *chumabui, chumgeabui!* quid agas? Jactantiæ: *calli* v. *calli mai!* exſpecta, videbis. item dicunt ironice *penmaulaiaimi mai!* nihil tibi mali accidat. Addunt nonnunquam Nomina Frater, amice, &c. *amoge, amoge peni, gelai!* canes vocant per *vachi vachi!* incitant per *toto* v. *to to!* cohibent per *chùchù.* Quando propellunt equos, mulas, vaccas, &c. clamant *ala ala!* v. *ale ale?* 506 508.

295. CAPUT XIII.
DE PARTICULIS EXPLETIVIS ET EXORNATIVIS.

Duplex eſt particularum exornativarum genus; nam quædam ipſis verbis inſeruntur, de quibus jam ſæpe facta mentio eſt. Aliæ autem ſunt extra compoſitionem, nec

ſunt

ſunt pars orationis ſignificativa, ſed tantum exornativa, quamvis aliqui iis utantur non tam ad concinnitatem & elegantiam, quam ex uſu & conſuetudine. Sunt autem ſequentes:

1mo. *Cha* eſt mere exornativum, & ordinarie jungitur adverbio *ca.* E. g. *cacha*, & non cum alia voce aut dictione, & quidem ſolum: *cac*h*a*. 662.

2do. *Chi.* 1. eſt idem quod *chei.* 2. eſt pars eſſentialis verborum in prima perſona Imperativi absque Tranſitione: & ſecundæ pluralis ad primam ſingularis cum Tranſitione. E. g. *eluchi*, *elumoc*hi, item in pronominibus demonſtrativis. E. g. *veic*hi, *vachi.* item in adverbiis numericis *quinechi*, *epuchi*, &c. 3tio. eſt exornativum, concurritque cum quacunque orationis parte, præcipue cum participiis in *lu*, & adverbiis *cam*, *mai*, *lle*, &c.

3tio. *ga.* Quandoque eſt pars Nominis aut Verbi, & tunc eſt ſignificativum, non ex ſe, ſed ut unitum verbo. E. g. *gnatu* v. *gatu.* profecto, me hercle. *gapin*, uxor more patriæ. *gacan*, haurire ſentinam. Exornativum, illud verbis aut Nominibus quandoque intercalant, præſertim in ſuis cantiunculis. 411. Extra compoſitionem illud in ſuis Dialogis frequentant.

 4to.

4to. *ni*. hæc particula raro invenitur, & ſolum cum *ca*.

5to. *Po*. 217. *Que* extra compoſitionem & poſt adjectiva 1. æquivalet articulo Pluralis, ut dictum 10. 2do. poſitum poſt adverbia & pronomina, eſt particula exornativa. Item cum nominibus numeralibus cum *l* & ſine *l*. E. g. *quineque* v. *quinelque*, quidam: quamvis jure dubitetur, num hic ſit exornativum, an nota numeri Pluralis. 220.

6to. *Ta*. aliquoties eſt ſignificativum. 1. dum agit vices *chem*, atque ita illo utuntur, quando non ſatis audiunt, vel percipiunt, quod dicitur. 2do. quando diſcernit ac dividit vocem aliam ab alia: ſic adhibetur ante *in* E. g *inchin ta in*, nos: ut diſtinguatur ab *in*, edere, bibere. Cæterum quando eſt exornativum, eſt quo frequentius, & frequentiſſime utuntur, & quandoque ponunt in principio, quandoque in medio, vel fine. *nal ta tipan*, liber exeo.

7mo. *Va*, *ve* ſunt mere exornativa. *va* reperitur poſt *ca*. *vei cava* v. *caba*. *Ve* cum quacunque orationis parte, utrumque ſemper in fine.

8vo. Quædam orationis partes ſignificativæ, adhibentur quandoque ut non ſignificativæ, quamvis non communiter: ſuntque inſtar intercalarium. E. g. *vei ta*, *veimo*, *veimota*, *pichiga* v. *pchùga*.

CA-

296. CAPUT XIV.

Idiotiſmi ſeu modi loquendi Linguæ Indo-Chilenſi proprii

Habet hæc, uti quæcunque alia Lingua ſuos proprios loquendi & explicandi modos, ſaltem apud Latinos, quod ſciam, non uſurpatos. E. g.

297. 1mo. In gravi dolore aut afflictione dicunt *uùdalei ni piuque*, cor meum eſt diviſum: & quando afflictio ceſſat, ac iterum ſunt contenti, utuntur hoc idiotiſmo: *núftuletui ta ni piuque*, jam meum cor eſt iterum clauſum: latine, Tranſiit, qui animo hærebat infixus dolor. 460.

2do. Hanc phraſin latinam: hoc non ad me, ego in aliena me non intrudo; ego in officii mei regionibus me contineo; Lingua Chilena vertit: *conmpaquelan vachi dgu mo*, vel hoc idiotiſmo: *inche pivalan*. 527.

3tio. Hæc: quieſce, conquieſce, ad tranquillitatem animi redi, reddunt: *naûpape ta mi ùllcun, naûpape ta mi piuque*. 488.

4to. Dum latine dicitur venit hora, Chileni dicunt finita eſt. E. g. *deui ta in iabuel*, eſt hora prandendi, edendi, bibendi. 543.

5to. Latini dies, noctes Chileni numerant: *epu puni*, ante duos dies. *epu punai*, poſt biduum. 543.

6to. Latini anno dant menſes ſolares; Lunares Chileni. 543.

7mo. Apud Latinos aliud eſt comedere, bibere aliud: at apud Chilenſes eadem vox

in & edere ſignificat, & bibere. *ilan vinu*, non bibo vinum, quamquam non careant proprio verbo *pùtun*, bibere. 479.

8vo. *Chem crùf mlei*, *amoquei*, *miauquei*, quis ventus? quæ aura, quæ tempeſtas? 560.

9. *peeimi cupan*. venio ad te viſendum. 76. 79. 169.

10 *Lalcali* v *laieli ta ni pinom*, mortua eſt ipſi uxor. 538.

11. *numùlulan*, olfactu non me percipio, non oboleo. pro: ſum jejunus, integram famem ad ovum affero.

12. *motitui leuvu*, fluvius impinguatus eſt. pro: intumuit. 433.

13 *epu antù vemgelu*, v. *epu antú vemlelu*, duos circiter dies. 543.

14. Iram ob quam exceſſerunt verberando, &c. excuſant: *ui ta ni cuù*, item hoc idiotiſmo: *uln ta ni cuù*. 512.

15. *Tva ta ni mtn cupan*, venio prima & ultima vice. 550.

16. *Vircù mollbun mo* v *vircùle molbun*, absque iræ, libidinis, &c. impetu. 484 453.

17. *coni Miſſa*, Sacrum incipit. *tipai Miſſa*, Miſſa eſt finita. 524.

18. *yemein ca dgu*, Tranſeamus ad alia 516.

19. *mivu coni*, quot vulnera illi ſunt inflicta? 533. *mivù tugei?* quot accepit. 267.

20. *afpe vachi dgu*, *huenu prape*, *pu pùlli conai* v. *conpe*, oblivioni illa tradantur, de his mentio non amplius fiat. 516.

21. *eimi mo yavuluquen*, in te confido. 482.

22. *pichin ptm duamtuaeneu:* parum tabaci obſecro. 414.

23. *ta mi pnen ieubin mo*, quod te amem ut mater filium. 503.

24. *Cheu uúnmaimi*, ubi transegiſti noctem. 494.

Hæc pauca ſufficiant, ut conſtet Linguæ Chilenæ, uti aliis non deeſſe ſuos Idiotiſmos & modos loquendi proprios, quos Lector, ut ſervet in loquendo proprietatem, diligenter obſervabit.

298. CAPUT XV.
DE ACCENTU & ORTHOGRAPHIA.

De utroque ſat ſuperque dictum ſuo loco 1. 2. 3. 4. 5. 34. 52. 53. 54. 55. &c. Cætera uſus ac Magiſter docebit.

Geiſtæ 26. Auguſti 1772

299. EPISTOLA.

Ni aiùelchi Patiruem Bernardo Haveſtadt.

Mari mari.

Aldùn mita cùpa chillcaeimi vachi tipantu mo; huelu pepi vemlabin tva epu dgu ni vla. une: HuerquenChe ni pevalnon mo. epulelu: ta ni quinobun meu Chilidugu tva. Huelu ado Huerquenche nien. cùme quimnoli rume Chilidugu, doi pichi mita rùlmean cai. Vei ni vla Patiru ema! vill ni piuque meu manumeimi, vill antù mo cai manumaeimi ta mi cùme duam, mi cùme piuque, mi aldùn cùme kdau manumeimi pituquellen, manumaeimi cai mi Chilidugu ni Grammatica.

Chumgechi quimimi, inche Chillcabin tva, ramtuen cam? vei pian ado. Quine antù mo pibin inche ta vùta A-

po Nicolas Contucci : vill antù mo gneituquen pichi ta Chilidugu : cùme quimbubilichi, ta ni pepi glamquemean doi matugechi ta pu Che! veimo Patiru Provincial elueneu ta mi cùla Quaderno : veichi pu Quaderno pegelbin ta ni aiùelchi Patiru Loncopagi pigelu : vei quimbi ta mi chillcael, vamgechi quimbiu, inei chei vachi chillcavoe gei.

Veimo vill chillcabin, chillcatubin cai: vill antù mo cai utintubin gneitubin cai. Vei ni vla quimquen pichi, aldùn pichi Chilidugu. A aiùelchi Patiru! chuml chei pepi duguaeimi taf age? chuml chei kdaucloaeimi gneituam, bautizaiam cai ta pu Che! pepi aldùnmallai tva, vamgechi inche yavuluquen DIOS meu.

Veula gneituquen S. Theologia cùlalelu tipantu mo: vei abyecuùmei cai. veimo quine tipantu mo gneituan. ea tipantu mo mlean cai culalelu Probacion meu, vei ta ni vla epu tipantu mo, Dios pile, pepi conpaian ta mapu meu. vei ni vla dugunmaen ta Dios Patiru em! dugunmaen, nillabige ta mi ſanta Miſſa meu, opulbige ni pllù fervor mo; ni anca cùmelen mo, ni piuque alduchi paciencia caridad mo cai.

Inche re nillaeimi tva: chillcaſen ta Miſſion, ta Patiru ni cai quineque cùme nutamcan. chumtn Patiru, inei, cheu cai mleign. Chem dgu no rume mo venten tepelgen, vemgelu vachi nùtamcan mo. Inche ni quimqueel eimi doi quimimi, vei ni vla chillcalaeimi.

Inagechi mari mari pileſaen vill ta pu Patiru veichi mapu mo mleluchi. Veichi pu Patiru quimnochi mo rume! inche penobili rume cai, huelu cùme duamtubin, doi aiubin cai. Vem vemaimi aiùelchi Patiru Dios ni vla, aldùn tipantu mo cai cùme mogeaimi, mogeaimi cai moll antù, vill tipantu mo cai Huenu mapu meu.

San Miguel ni collegio meu, ſetiembre pigeluchi cùyen mo, mari epu antù mo. Huaranca, relûe pataca, quechu mari, relûe tipantu mo.

Eimi ta mi cùme piuque mo

Servieteu Andreas Febrès.

Chili-

B. Havestadt inv. H. Strübel sc.

CHILIDÚĠU

PARS SECUNDA.

Indiculus univerſalis R. P. Francifci Pomey Soc. JESU in Linguam Chilenſem translatus, additisque exemplis quam plurimis ad facilius addiſcendum auctus.

IHS

300. NB. Tametſi Lingua Chilenſis ſit multo abundantiſſima, ſi ejus œconomiam ſpectes, ut in Prologo ac tota Parte prima probavimus; nihilominus non eſt negandum, eam magna plurımarum vocum laborare penuria.

1mo. Propter defectum communicationis commerciique cum aliis Nationibus: unde cum res ipſæ. E g. Varia fructuum, leguminum, plantarum, arborum, animalium, artefactorumque genera, quibus Regio Chilenſis caret, eo perlata non fuerint, niſi pauca ultîmis his per Hiſpanos temporibus, quid mirum, quod voces quoque his nominandis Linguæ Chilenæ deſint. Quæ autem vel ex Hiſpania, vel ex aliis Regionibus, eo poſtea ſunt allata, ea vocibus corruptis ob gentis ruſticitatem & inſcitiam nominentur.

Habet

Habet propter commercium, quod Chilenſibus fuit cum Peruvianis, quasdam dictiones Linguæ Quichuæ. E. g. *Apo*, Gubernator, ſuperior. *tupu*, leuca. *antù*, ſol. *atahuall* v. *achavall*, gallina, &c.

2do. Cum animum ad artes liberales & ſtudia litterarum nunquam adjecerint, adeo ut qui vel ſcribere aut legere norit, ſit nemo, inde eſt ut apud illos non ſint in uſu voces genericæ, termini technici, & verba facultativa etiam alibi opificibus non incognita, item quibus exprimantur potentiæ tam materiales quam ſpirituales, habitus morales & intellectuales, actus interiores, columnæ, lineæ, anguli, &c.

3tio. Quandoquidem inter IndosChilenſes nulla floret nec invenitur Religio, nec cultus divinus, ſed mera culpabilis aut inculpabilis ignorantia, & ſolum nonnulla ad res domeſticas applicatio; non reperiuntur voces, quæ Templo, altari, ſacrificio, victimæ, oblatis, alique hujusmodi reſpondeant, nec quibus explicentur res ſupernaturales aut immateriales. E. g. ſpiritus, gratia, gloria, virtutes, vitia, &c. in ſenſu Theologico.

Quæ omnia benevolum Lectorem præmoneo, ut reflectens quam immenſi laboris fuerit, tot voces, quot hic liber affert, colligere, iis quas hactenus acquirere potui contentus, reliquas dum ſancta JESU Societas inChilenſes Regiones redierit, patienter exſpectet. At nec eſt neceſſe, ut expectes amice Lector, nam habet Lingua Chilenſis modos, tot quot voles, voces perfacili negotio formandi. 574. 859. 860.

301.

301. Indiculus univerſalis.

Pars prima, de mundo, ejusque Partibus. Ejus Creatio.

Vill dgu ta ni uûi.

Ta mapu, vill ta ni chag cai, unelelu chag. 696. Ta ni elgen.

Quis mundum condidit? DEUS eſt, qui illum creavit ex nihilo. *Inei eli cam ta mapu? DIOS entubi chem meu no.*

302. Quantum temporis interceſſit, ex quo illum eduxit ex nihilo? 6971. (uſque ad præſentem annum 1772. juxta martyrologium Roman. 25. Decembris. *Chumtn tipantu gepei ta ni elgen cùtu? cayu huaranca, ailla pataca, relûe mari, quine tipantu pei.*

303. Quantum temporis inſumpſit in illo condendo? ſenos poſuit dies, tametſi uno illum momento creare potuiſſet, ſi libuiſſet. *Chumtn antù mo eli? cayu antù mo elbi, muchai pepi vemuyeabui rume.*

304. Quid prima die fecit? Cœlum fecit Empyreum, Angelos, Terram & aquam, nec non lucem. *Chemchi dgu vemi unelelu antù meu? Doi huenuleluchi mapu, pu Angel, Tue mapu, co, pelon cai.*

305. Quid altera die? Firmamentum ſeu cœlum ſtelliferum produxit. *Chumi epuleln antù meu? pu Huaglen ni mlequeum.*

306.

306. Quid vero die tertia in lucem edidit? Aquæ tota Terra fuſæ, DEI juſſu ſuos in alveos cavernasque ſubterraneas confluxerunt. Tum produxit Terra genus omne plantarum & frugum. *Chemchei vemi cùlalelu meu? Co huente Tue mapu mlebulu*, ni *piel meu ta DIOS coni pu rgan mo. Veimo tipaign pu mahuida, pu lafquen: veimo cai lletui pu mamll vill pulahuen cai.*

307. Quid demum quarta, quinta & ſexta die condidit? die quarta Solem, Lunam, cæteraque aſtra; quinta piſces & volucres; ſexta denique hominem & fœminam produxit. *Chumi chei melilelu, quechulelu, cayulelu antù mo cai? melilelu meu eli antù, cuyen cageluchi pu huaglen. Quechulelu mo pu challua, pu ùnm cai: cayulelu meu pu cahuellu, pu huaca, pu vilu, caque vamgeluchi animal llavacha cai. Veimo ta pu Che , Huentu mai, domo Che cai.*

308. Exempla: *Ape DIOS mlepe pibi; vill mapu mlepei*, vix unum dixit DEUS haud imitabile Fiat; ſtat mundus Dominum moriger ante ſuum. *Vill pu Che* ni *Chelvoe ievalbiel ta DIOS*, omnes homines obligantur DEUM tanquam Conditorem ſuum agnoſcere. *Aldùn manumyebin ta DIOS ta* ni *cùmelaeteu mo*, DEO propter plurima, quæ mihi contulit beneficia, mul-

tis

tis nominibus ſum devinctus. *DIOS vemein mo, vei aldùn aiùnmamui*, noſter Conditor DEUS omni amore dignus eſt. 500, 584 585.

309. CAPUT I.
DE MUNDI PARTIBUS.

Unelelu Capitulo.

Vill mapu ni chag.

Quænam ſunt mundi partes? præcipuæ ſunt Cœlum & elementa quatuor, ignis, aer, terra, aqua. *Chuchign mapu ni chag ica? Doi vutalu Huenu mapu lle, meli elemento cai, ktal mai, crùf, Tue, co cai.*

310. Quot ſunt cœli? Duo ſunt præcipui, videlicet Empyrium & Firmamentum. *Chumtn Huenu mapu gei? epu. Duo Huenuleluchi mapu mai, pu huaglen ni mlequeum cai.*

311. De cœlo Empyreo.

Doi Huenuleluchi mapu mo.

Quodnam eſt cœlum illud Empyreum? cœlorum omnium eſt altiſſimum vaſtiſſimum idemque pulcherrimum. *Chuchi mapu tvei? Doi Huenulelu, doi vutalu, doi pelongelu, doi temogelu, doi cùmelu cai vill pu mapu meu.*

312. Quem ob finem DEUS hoc cœlum

con-

condidit? ut eſſet Beatorum ſedes. *Chumal DIOS eli vachi Huenu mapu? moll peumagelu ica ta ni mleam.*

313 Quinam illi Beati ſunt? Angeli, ſeu Beatæ mentes, & Homines ſancti. *Inei cam geign vachi pu peumagelu? pu Angel mai, pu Santo cai.*

314. Quid eſt Angelus? Spiritus eſt ab omni concretione remotus. *Chemchi dgu gei cam Angel? Eſpiritu gei ta in pllù vemgelu, huelu anca nienolu.*

315. Suntne omnes in cœlo? nequaquam. Tertia quippe illorum pars, quos DEUS initio mundi creavit, converſa eſt in cacodæmones, & præcipitata in inferos. *Vill pu Angel mleign cam Huenu mapu mo? mu ca. Vill pu Angel Huenu mapu ta ni llitugen meu, elgelu ta DIOS mo; cùlalelu chag pichi veimo getuign pu Pillan, utuventugeign cai mu minche Tue mapu mo.*

316. Quæ cauſa fuit mutationis adeo funeſtæ? eorum peccatum. *Chem ni vla cam? ta ni huerilcan egn ni vla.*

317. Beatæ illæ mentes, quæ Dei gratia non exciderunt, eundemne omnes obtinent in cœlo ordinem? minime: ſunt enim in ternas Hierarchias diſtributi, unaquæque

autem

autem Hierarchia in tres ordines. *Vill pu cùme Angel uûauign? mu. udantuɡeign cûla Hierarquia meu, moll quine Hierarquia cùla orden meu.*

318. Quinam Angeli ſunt primæ ac ſupremæ Hierarchiæ? En tibi illos omnes ſuo ordine. Suprema Hierarchia Seraphini, Cherubini, Throni. Media Hierarchia: Virtutes, Poteſtates, Dominationes. Infima Hierarchia: Principatus, Archangeli, Angeli. *Chuchi pu Angel ɡeign unelelu, iod raquivaluchi Hierarquia mo cai? allcùtuɡe ta ni pu Hierarquia eɡn, ta ni pu orden cai. Unelelu Hierarquia pu Serafin, pu Cherubin, pu Trono cai. Epulelu pu Virtud, pn Poteſtad, pu Dominacion cai. Inalelu pu Principad, pu Arcangel, pu Angel cai.*

319. In quos ordines diſtributi ſunt Sancti? in plures: hi ſunt præcipui: Apoſtoli, Patriarchæ, Prophetæ, Martyres, Confeſſores, Doctores, Virgines, Viduæ. Sanctorum aliorum ac Sanctarum innumerabilis eſt multitudo, quorum Rex eſt JESUS Chriſtus; Regina autem ſanctiſſima Virgo MARIA. *Chumtn pu Orden meu udantuɡeign pu ſanto Huenu mapu mo mlelu? aldùn meu. Tva ta ni uûi eɡn. Pu Apoſtol, pu Patriarcha, pu Propheta, pu Martyr, pu Confeſſor, pu gnelvoe, pu Quimhuentunolu, pu Lampe.*

ɡehuei ca pu Santo, *pu Santa cai; ta* ɴi *mu vùta Apo eɡn JESU Chriſto ɡel, mu vúta Toquiquelu cai Virgen ſanta MARIA.*

320. De Firmamento & Aſtris.

Pu Huaɡlen ta ɴi *mlequeum meu.*

Quomodo partiris aſtra? in ſtellas, & Planetas. Stellæ ſemper a ſe invicem eodem diſtant intervallo; Planetæ autem eandem perpetuo a ſe diſtantiam non ſervant. *Caɡeiɡn chei quiɴelque pu Huaglen? pu Huaɡlen neɡùmunolu, neɡúmuquelu cai. Tvei Planeta piɡeiɡn.*

321. Quis ſtellarum eſt numerus? innumerabilis eſt illarum multitudo, quæ tamen oculis cerni poſſunt, mille & viginti duæ ſunt (quibus addendæ una & viginti ſupra centum, detectæ a recentioribus Aſtrologis. *Neɡùmunoluchi pu Huaɡlen chumtniɡn? Raquivallaiɡn; raquivalu huaranca pataca, meli mari cùlaiɡn.*

322. Quæ magnitudo ſtellarum eſt? Tanta eſt magnitudo, ut earum minima Terram vincat decies octies magnitudine. *Aldùn vútaiɡn cam pu* huaɡlen? *venteni ta* ɴi *vùtaɡen, veichi doi pichilu doi vùtai vill Tue mapu meu mari pura mita.*

323. Suntne omnes inter ſe æquales magnitudine? nequaquam. Differunt enim ſex gradibus magnitudinis, aliæ aliis majores.

Stellæ

Stellæ magnitudinis primæ ſunt 15 ſecundæ 45. tertiæ 208. quartæ 474. quintæ 217 ſextæ 49. nebuloſæ quinque, & obſcuræ novem. *uûaui cam vill egn ni vutagen? mu. cayuchi cagei ni vutagen. marı quechu iod vutaign; meli mari quechu iod pichiign. epu pataca pura petu iod pichiign meli pataca relûe mari meli doi pichiign cai, epu pataca relûe doi pichiign cai. meli mari ailla vill meu iod pichilu. quechu chihuai, ailla dumincleign.*

324. Quam altæ ſunt? tam altæ ſunt, ut a Terra diſtent viginti leucarum millionibus. *Aldùn huenuleign? venten huenuleign, epu marichi mari pataca huaranca tupu doi huenuleign vachi Tue mapu mo.*

325. Quam celer eſt earum motus? adeo moventur celeriter, ut intra horæ ſpatium quinque milliones leucarum conficiant. *ma tu necùlign cam? venten necùlqueign, re quine hora meu, quechuchi mari pataca hueranca tupu amoign*

326. Qui motus illarum eſt? moventur circa ſuos polos in Oriente ad Occidentem. *Chumgechi negùmign? negùmign cheu tipaı antù cùtu, cheu coni*

327. Quomodo dividuntur ſtellæ? in ſidera. *Chumgechi uùdantugeign pu huaglen? pu Conſtellacion mo*

328. Quid vocas ſidus? ſignum eſt cœ-

leſte certo numero ſtellarum ſibi vicinarum compoſitum. *Chemchei conſtellacion pigequei? quiñelque inaucleluchi pu huaglen ta ñi taun gei.*

329. Quot ſidera vulgo numerantur? Numerantur ſexaginta duo. Ex his tamen duodecim celebratiora ſunt; quas domos ſolis vocant, quia ſingula perluſtrat ſol ſingulis annis. *Chumtn peign vachi pu huaglen taun? caiu mari epu. Vei egn meu mari epu, antù ruca pigequeign, ta ñi rupan meu quiñe tipantu vill vachi pu ruca meu.*

330. Quomodo vocantur? en ſingulorum nomina: Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libraque, ſcorpius, Arcitenens, Caper, Amphora, piſces. *Chumgechi uûitugeign? vamgechi: Aries, Taurus, &c.*

331. Cedo mihi nomina reliquorum ſiderum. Signa vicena terna recenſentur in ſeptentrionali plaga, nempe urſa minor, &c. In Auſtrali vero vicena ſeptena; ſcilicet Cetus, &c. Quæ ſequuntur, recens detecta ſunt: Grus, &c. *Chumllechi uûitugeign ca pu huaglen taun? pu Conſtellacion ſetentrional epu mari cùlagelu: Urſa menor, &c. pu Conſtellacion meridional epu mari relûe gelu: Ballena Veichi ado uûitugealu munahue mo quimgeign: Grulla, &c.*

332. Firmamenti pars illa lucidior, quam vocant

vocant viam lacteam; aliud nihil eſt quam minutarum ſtellarum innumera multitudo, oculorum aciem fugientium. *Veichi doi pelogeluchi chag Huenu mapu meu rpu epeu pigelu; gelai ca dgu, raquivalnoelchi pu huaglen ni taun, ta ni pichigen mo ape pevalnolu.*

333 *Pal, rito.* Sidus v. ſignum tot ſtellarum, quot numerus exprimit. E g. *Cùla rito*, Tres Mariæ. *meli pal, meli rito*, Crux Auſtralis.

Unelve, Lucifer. *yepun*, Heſperus, noctifer, noctem portans, trahens, afferens.

gaucu poni, Pleiades.

Rgaco, duæ nubeculæ prope viam lacteam.

Ayarcùn, mico, luceo, ſplendeo.

Puyellcùn, ſcintillo.

Antù mlele, ta huagln pegelai, antù mlenole, ta huagln ayarquei, Sole micante latent, ſole latente micant ſtellæ.

334 PLANETÆ.

Quot ſunt Planetæ? ſeptem omnino ſunt.

Chumtnign pu Planeta, huaglen chei quidu negumuquelu? relûeign.

335. Cedo nomina: Sol, Luna, Venus, Jupiter, Saturnus, Mercurius, Mars.

Uûitubige: antù, cùyen, &c.

336. Qui Planetarum maximus eſt? maximus omnium eſt Sol.

Chuchi doi vùtai pu Planeta meu? iod vutalu antù ǥei.

337. Qui altiſſimus eſt? altiſſimus Planetarum Saturnus eſt.

Chuchi doi huenu llei? Saturno.

338 Suntne Planetæ Terrâ majores? Saturnus nonagies & ſemel major, quam terra. Jupiter nonagies quinquies. Mars æquat terram magnitudine. Sol centies ſexagies illâ major. Mercurius vicies millies & ſemel minor. Venus autem vicies octies. Luna denique tricies novies minor quam Terra.

Pu Planeta doi vùtaiǥn cam Tue mapu mo? Saturno ailla mari quiñe mita doi vutai: Jupiter ailla mari quechuchi. Marte uûaui Tue mapu. antù pataca cayu mari mita iod vutai, Mercurio epu marichi quiñe huaranca iod pichii. Venus epu mari pura. Cùyen cùla mari ailla cai.

NB. Autor ſecutus eſt Alfraganeum & alios; alii aliter ſentiunt.

339. Moventurne celeriter Planetæ? Sol intra horam ducenta ſeptuaginta quinque leucarum millia conficit; Luna vero decem millia: de cæteris conjice.

Pu Plancta matu neǥumuqueiǥn cam? Antù quiñe hora meu necùlquei epu pataca, relûe mari, quechu huaranca *tupu. Cùyen cai mari huaranca: vamǥechi toquiǥe ca pu Planeta meu.*

340.

340. Nunquamne lumine deficiuntur Planetæ? ſæpiſſime: at defectus ſeu Eclipſes Solis & Lunæ ſunt omnium maxime ſpectabiles.

Pu Planeta quiñechi rume Eclipſegelaign cam? aldùn mita. Huelu pu Eclipſe iod pegevalu, antù Cùyen cai ta ñi Eclipſan geigu.

341. Quonam pacto contingit defectus Solis & Lunæ? Solis defectus contingit Lunæ interpoſitu inter ipſum Solem & Terram: Luna vero tum deficit, cum Terra interjecta eſt inter ipſam Lunam & Solem.

Chumgechi vemgei antù cùyen cai ta ñi Eclipſe (tva lan no)? antú ta ñi Eclipſe vemgei ragicleum Cùyen antù mo Tue mo cai. Cúyen ta ñi Eclipſe gei ragicleum ta Tue mapu Cùyen meu antú meu cai.

342. Umbra. *llauven*, *llaubuen*, *llauvù.*

Umbraculum, *llauvútu.*

Recipere ſe ad umbroſa, ad locum opacum, *llauvùtun.*

Eſſe ſub umbra, *oñon*, *oñonclen.*

Umbra v. ſpecies hominis, *aihuin.*

Conſulere ſpeculum, dictas ſpecies colligere, *ahuiñtun.*

Soli ſe exponere, *pañútun*, *pañuſtun.*

Calere, calorem pati, ſolis ardore affligì, *antùntùn.*

Solem micare, fulgere. *ayomiñn.*

 Re-

Refulgere, *aipinn.*
Lux Lunæ, *ale.*
Lunam fulgere, *cùyeln.*
Sol urit, ardet, *arei*, *ptei antù.*
Calidiſſima tempeſtas, omnia ſolis ardore flagrant, fatiſcunt. *cad antùgei.*
Calore nimio æſtuo, ſolvor, langeo, deficio, *arei ta ni anca.* 539. 542. 543. 554. 557. 558. 559.

343. CAPUT II.
DE AERE.

Quid habes dicendum de aere? paucis dicam. Elementum eſt, in quo reſpiramus, ac ſpiritum ducimus, impletque omne illud ſpatium, quod cœlum terramque interjacet, & in quo Naturæ illa miracula fiunt, quæ meteora dicimus.

Chemchi dgu gei crùf? Elemento gei veimo lihuetuin, opulbi vill huellin ragiclelu Huenu mo Tue mo cai. Veimo vemgequeign Naturaleza ni perimontu ica Huenu mo ta in pequeel.

344. Quotuplex eſt genus Meteorum? triplex eſt genus: alia quippe ſunt ignea; alia lucida, alia aquea. En nomina:

Chumtn cageign vachi perimontu ica? Cùla mai cageign. Quinelque ktal geign, caque pelonqueign, mivù çogeign. Tva ta ni uûi.

345. METEORA IGNEA.

Ktalȝeluchi pu perimontu.

Fulmen. *piŀlan. 805. huehuin.*
Fulgur, fulgetrum. *huilùſcùn.*
Fragor, tonitru *talca.*
Ignes fatui. *ktal vaple caple necùlquelu.*
Stella cadens. *huaȝlen tananaûquelu.*
Tonare. *piŀlann.*

346. METEORA LUCIDA.

Chuchiȝn pu pelonquelu?

Iris, arcus cœleſtis. *relmu, huepll.* 742.
Nubes a ſole rutilans. *huemi antù, huirca huenu.*
Cometa. *Cheurvoe.*

347. METEORA AQUEA.

Piȝe coȝeluchi perimontu ica.

Nubes. *tomu.*
Pluvia. *maun.*
Gutta. *on.*
Nix. *pire.*
Cœleſtis aquæ ſpuma, tacitarum vellus aquarum. flocci nivis. *pinu pinu.*
Grando. *llapd, napùd,*
Glacies. *ralilco, peŀlad.*
Nebula. *chihuai.*
Pruina. *pilin.*
Pruina aſcendens, unde frigus & pluvia. *lolma.*
Ros. *mùlven, mlhen, mlum.*

Miel.

Miel. *misqui.*
Manna. *dio.*
Stillare. *tùdcùn.*
Tenuiter pluere *vainun.*
Pluere. *maun.* 776
Aura inconstans. *pichique maun.*
Ventus pluviam indicans *maual.*
Pluviam portendere, præsagire. *mauhueln.*
Gelare. *pilinn*, *chidn*
Ningere. *piren.*
Grandinem de cœlo ruere, delabi, præcipitare. *piden*, *llapúdn.*
Liquescere, liquefieri. *lleun.*
Irrorari, rore aspergi. *mlumn.*
Sub tectum se recipere; contra pluviam asylum quærere. *chùtun.*

348. Exempla. *Huehui Pillan*, Vulcanus fulmina conflat.

Antù ni conabun mo v. *ni conabuel mo*, *huehuin ktal naûpapei*, Sole occidente fulmen de cœlo decidit.

Petu mauquei, *petu pirei cam? petuli.* fortasse adhuc pluit, ningit? etiam

ni lleûabuel mo, v. *ni lleûabun*, v. *lleûabui ùtar*; *maulai:* semen pluviâ quâ v. cujus beneficio prodiret, caruit.

Molbùn mauquei, *cura mauqueam*, sanguine, lapidibus pluit.

maunman, mihi pluit, pluvia madefio.

Maunmamoin, sumus v. fuimus madefacti pluvia.

rel-

Relmabin vachi maun. Hæc pluvia egregie mihi faciem percuſſit.

Huepùlli huenu, maupelaiai. En iridem, forte amplius non pluet.

Pirenmaimi, nive tectus, obrutus es.

gen Huenu. 809. 558. 559. 560.

349. CAPUT III.
DE IGNE.

Cùlalelu Capitulo ktal meu.

Ignis elementi proprium eſt calefacere, exſiccare, cremare, exurere, eaque omnia, quibus adhæret, conſumere.

Ktal enumi, ancûmi, ptei, apumi.

350. Quotuplex ignis eſt? cœleſtis, æthereus, terreſtris, ſubterraneus.

Chumtn caque ktal geign? meli: Huenu ktal, crùf ktal, Tue ktal, minche Tue ktal.

351. Quænam illa ſunt, in quibus ferme reperimus ignem.

Chuchi dgu mo ktal mlequei?

Mons ignivomus, flammivomus. *deûin.*

Focus, furnus. *ktalhue.*

Prunæ. *aylen.*

Thuribulum. *aylenhue.*

Candela. *pelohue.*

Lucerna. *pelolqueum.*

Titio ardens. *madom, mchùi, mchuihue.*

Titio extinctus. *chomecu.*

Arundo.

Arundo, canna incenſa, quæ lumen inſtar facis adminiſtrat. *cude.* eâ lumen adminiſtrare, præbere. *cùdetun.*

Lignum quo ignem urgent, excitant, incitant. *maipill.*

352. Quid in igne ſpectari poteſt? *Chemgei ktal mo?*

Flamma. *hueihuin*, *lùflùf*, *uilgùn*, *yulgm.*
Scintilla. *puyel*, *pitelcùn*, *tefcun.* 800.
Carbo ardens *ahuin*, *aylen.*
Incendium, uſtio. *pùtetun.*
Fumus. *bitun.*
Vapor. *uruan.*
Cinis. *tufquen.*
Flos cineris. *apulchen.*
Lixivium. *chiltufquen.*
Fuligo. *mùlpun*, *mlpun.*
Ardor. *aren.* 682.
Calor. *enum.* 725. *alim.* 678.

353. Quæ res excitando alendoque igni inſerviunt? Hæc ſunt:

Chem mo ktaltugei uûiquei cai? veimo:
Pyrites æ. m. *ktal cura.*
Ignitabulum. *ktal entuqueum.*
Lignum quo ignem excitant. *repu.* 824.
Follis. *pimocahue.*
Lignum. *mamll.*
carbo. *cuyull.*
Adeps, ſevum, &c. *ihuin.* 754.

Sulphur

Sulphur. *copahue.*
Pix. *upe.*
Bitumen. *betun.*
354. Excitare ignem. *ktaln*, *ktaltun.*
Ignem ſubjicere, admovere. *ktalman.*
Incendere. *uimn*, *lupmn.*
Ardere, flagrare. *uin*, *úin*, *alincùn*, *lubn.* 764.
Ignem quieſcere, tranquillum, placidum eſſe. *llopidn*, *lleupidn*
Excandeſcere, ſcintillas projicere, ſpargere. *teùn*
Leviter amburere. *cupùln*, *enadtcun.*
Urere, adurere, cremare, *aren*, *pcon.* 798. *pten.* 814.
Ignem modice e. g. ad ſanandum, admovere. *pnern*, *pnercùn*
Fumare, fumum emittere. *pton.* 814.
Fumum obolere, concipere. *bitunman.*
Ignem urgere, exſtimulare, *madomn*, *madomtun*, *mchln*, *mchùln*, *mchùitun*, 351.
Flare, follicare, inflare. *pimun*, *pimon*, *pimotun.*
Ignem veſte inflare, follicare. *mbùrn*, *mbùrcùn.*
Extingui *chogn*, 7·2.
Extinguere. *chogùmn.*
Furnum eſſe calidum. *ahuin.*
Calefieri *enumtun.*
Tergum calefacere, v. calorem obverſo igni tergo excipere.. *huincùltun.* Su-

Sudare, ſudorem emittere. *aroſcùn*, *antùtun.*

Rumpi, dirumpi. *toſn.*

355. *Mivù ktal ɡeimi?* quot uxores numeras? nam ſingulæ uxores ſingulos focos nutriunt.

Ktal cupalaimi piam v. cupalaimi piam ktal, ignem juberis afferre.

Anùlen pu ktal, ſedeo ad v. prope ignem.

Huente ktal miauquei: multa patitur, multis calamitatibus exercetur.

Huente ktal umautuquei, erectum ſemper animum habet: nullis periculis terretur, ſi fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinæ.

Iehuequelu ta ni conal ùilgún mo, *conùmɡequei pu ailen.* 352. incidit in ſcyllam dum vult vitare caribdim.

Chuchi corù ta mi enumlmobium ta mi anca, v. *ta mi enumlɡemom ta mi anca*, quo juſculo es calefactus?

Tuſqueni. eſt redactum in cineres.

Toſpai. hucuſque auditus eſt fragor.

Uimbiɡe vela, accende candelam.

356. CAPUT IV.

DE TERRA.

Melilelu Cap. Tue mapu mo.

Quæ terræ figura eſt? rotunda eſt.

Chumɡei ta Tue mapu? Temvùlclei.

An non officiunt ejus rotunditati tot montes tam alti? non officiunt rotunditati montes; quippe qui verrucularum inſtar ſe habeant, ſi cum orbis magnitudine comparentur.

Chumgechi pepi temvùlclei nielu venten vùta pu mahuida? ta ni pegen mo vachi mahuida ica, vùta Tue mapu meu, pichi peyullen ica vemgelu.

357. Quæ orbis Terrarum magnitudo eſt? 360 gradus, quorum quilibet quindecim milliaria germanica comprehendit, complectitur ambitus terræ

Chemchi rumen niei Tue mapu? cùla pataca cayu mari gradu niei, moll quine gradu epu mari tupu niei.

Quæ Terræ profunditas eſt? ejus ſemidiameter eſt leucarum mille & ducentarum.

Chumtn devuconi ta Tue mapu? mu minche mo naûam, huaranca epu pataca tu pu geign.

358. Quænam gignuntur a Terra? animantes, arbores, plantæ, lapides, metalla.

Chemchi dgu geign Tue mapu meu? pu animal, pu mamll, pu tucun, pu lahuen, pu cura, pu metal cai.

359. Terram reſonare, reboare, remugire. *cmtùlùn.*

Terræ motus. *nùyùn.*

Terræ

Terræ fines, hoſtibus confines. *afmapu*, *afmen* v. *huechun mapu*.

Sinus. *gion mapu*.

Mons. *mahuida*.

Montis præruptum, *lom*.

Collis perpetuus, *huincul*.

Aſcenſus, *praial*, *pranmahuida*

Deſcenſus, *naûal*, *naûquen mahuida*.

Clivus depreſſus; *Klûeû*, *anca puulli*.

Vallis, *lof*.

Campus planus, apertus: pratum, *lelvun*, *rulu*.

Sylva, *lemu*.

Rupes, *lil*, *lile*.

Foſſa, fovea. *lolo*.

Cœnoſus, anfractus, *lutancù*.

Angiportus, *nùtaf rpu*.

Terra carens aquâ, *co genolu*, *co genochi mapu*.

Hio, dehio: terra hiat æſtu, *toun*.

360. Exempla: *Vudùtuquei purulu*, perdices aucupatur, in campo perdicibus inſectandis intentus eſt.

Umautuquei pu lelvun, in prato ſomno indulget, ſepultus ſomno eſt.

Nami pu lemu, in ſylva periit.

Anquen mamll genochi lemu, nemus carens ligno ſicco. 492. 493. 494.

361. Quomodo partiris genus omne animantium? Trifariam partior: alia enim terreſtria, alia volucria, alia denique aquatilia. *Chumgechi udalquebimi pu animal. Cùlachi: uneleluchi miauqueign huente Tue; epuleluchi lefign crùf meu; inaleluchi hueûilque ign co meu.*

Animalium quædam ſunt domeſtica, quædam ſylveſtria, alia ferocia, ſerpentia, amphibia, inſecta *Miauqueluchi pu animal meu huelque manſugeign; ſerviquebilu ta pu che: cagelu pu lemu mo miauqueign: cagelu manſunolu. gei cai pu vilu, pu amphibiu ado Tue meu, ado co meu mogequelu, pu llavacha.* 765.

362. Animantes Cicures.
Pecus, *ovicha, oviſa.* Aries, *alca* v. *vuta oviſa.* 12. Ovis, *domo oviſa.* Agnus, *pichi alca oviſa: conue.* 708. Ovis recens nata, *hue ovicha.* Agna v. ovis quæ necdum concepit, *ullcha oviſa.*

Aries Chilenus; melior & præſtantior ſpecies tum propter altitudinem & proceritatem, tum etiam ob lanam. *Hueque, Chili Hueque.*

363. Ovium grex, *lof, quechan oviſa.* Parere, *conin* naſci, *gen.* ſugo, lacteo, *moyun.* lactare, *moyuln.* paſcere, *utaln, utan* ruminare, *caimùtun* uberibus ſuffocare, *nuſcan.* arietare, *mùllcogcun, to-*

O *pel-*

peltun. peſte infici, *pdhuinn* perire, perdi, *namn·* mori, *namn, lan.* pecus agere, *huenimn.*

Curare; curam alicui impendere, adhibere, *quintunien* (attendere). quærere, inveſtigare, indagare, *quintun.* ob oculos habere, *quintunien.* Colligere, cogere, congregare, *tauln, glmn.* 391. ſimul eſſe in eodem loco, *inauclen.* diſperſos, diſſipatos eſſe, *llùdin.* mixtos, permixtos eſſe, *deipuiaun.* intrare, *conn.* exire, *tipan.* potum præbere, dare aquam, *pùtùcoln,* paſtum dare, *utaln, utalmen.* tondere, *quedinn.* occidere, *lagmn.* excoriare, pellem detrahere, *huirun.* corium, pellis, cutis, *tilque*, *huaquin.* vellus, *quedin.* lana, *cal, cal oviſa.* lana ſolox, *huentu cal* 515. lana ſuavis, *domo cal* 515. lana bona, *cùme que cal* 515. ovile, ſtabulum, *malal.*

Separo, ſejungo, ſepono, ſecerno, ſegrego, *pchagmn, pchagtun.*
ſtare ſeorſim, ſeparatim, *pchagn pchagcùn.*

362. Exempla: *Vill antù raquinmallebin ta ni quechan oviſa ta ni huinca*, quotidie hero meo oves ſuæ gregis numero.

Teye ulmen aldún oviſa nielu, quine ulquelai rume, ille nobilis, dives licet oves poſſideat quam plurimas; nullam dat nec vendit.

nami

nami quine pichi alca ovi/a, quidam agnus non apparet, periit, mortuus, amiſſus eſt. *Ovicha caman tva; tva ovi/a caman ʒei*, En opilio; hic eſt upilio, paſtor ovium. *ni huirumom v ni* huirubiel *mo quine alca ovi/a; tobi quine talca*, dum excoriarem arietem, exploſerunt, fragor auditus eſt.

Adcaʒeprai ta che, alii ſementem faciunt, alii metunt: alius fama, lana alius gaudet. Hos ego verſiculos feci, tulit alter honores; ſic vos non vobis fertis aratra boves; ſic vos non vobis vellera fertis oves.

364. Taurus, *Huaca.* Vacca, h*auac.* vitulus, *hue huaca.* bos, *mançun*, *man/un.* par boum, *mùr*, *tarin man/un.* unum par, *quine múr.* conjungere, copulare, *mur knon.* copulatum, conjunctum eſſe, *mùrn.* jugum boum, *cùnchan.* duos boves jungere, *cùntaln.* laqueo capere, *clhuaknon.* propellere, avehere, *quechan*, *quechantun.* ſtimulare, pungere, *riʒlùn.* paſcere, paſtum ſumere, *utan.* paſcere, paſtum præbere, *utaln*, ù*ti/c*ù*n.* aufugere, ſe abſcondere, ſylvas quærere, *rin*ù*n.* coitus animalium, *ùlin.* lac, *lichi.* extrahere, *lichican.* cornu, *mta*, *mtaʒ.* cornu ictum impingere; cornu petere, ferire, *mtatun.* cornua truncare, detruncare, *pilcadn*, *piltann*, *piltanc*ù*n.* occidere, *laʒmn.*

excoriare, pellem detrahere, *ronhuirun.* in fruſta concidere, ſecare, *chagcùn*, *chagtun.* pellem infixis terræ lignis extendere, *rucun.* pellis, *tilque.* ungula, pes vaccæ, *tumu.* armentum, *quechan huaca.* ſtimulus, *rùgi.*

365. Exempla: *Deutuge, muchai leftuaeimu vachi huaca*, cave ne iſte taurus te invadat, adoriatnr, cornu feriat.

Lagmclen ta ni huaca, vaccas meas ad cædem, ad lanienam traho, adduco.

Lagmhuacamei Angol v. Angol mo, Angolam fuit occiſum vaccas.

Villchi ta ni mlen Che, gellei cutancaquechi mogen, ubique bos vel arat vel occiditur: ubique miſeriæ, quoquo te vertas, omnia plena malis.

Caknotuabin ta ni huaca, vaccas meas ad alium locum transferam.

Nien quine huaca lagmal, habeo vaccam, quam occidam.

Manſun nielan ta ni quetaiam, bobus, quibus arem, careo, egeo, indigeo.

Chumam v. chumal vachi huaca? quetaiam, lagmal, ad quid iſta vacca? ad arandum, ad occidendum.

Ilaû antùnmapraimiem ta mi huirubiel mo quine huaca, medio die moraris in excoriando vaccam.

no-

nopinel huaca tva; vau tipamn, Taurus victus eſt iſte, abſcedite.

366. Equus, *Cahuallu*, *cahuellu*. x admiſſarius, *yallquechi x* equulus, *hue x*. equus cantherius, *entucudan x*. x curſor, *necùl x*. x deſultorius, *huitan x*. veredus, *tonquitu x*. gradarius, *tecan x*. *amocan x*. ſuccuſſarius, ſuccuſſator, ſuccuſſor, *teltol*, *telpol x*. ephippiatus, *pran x*. mali lumbi, delicatus, *enercùn x*. proclivis ad iram, *naûuntugelu x*. contumacis oris, *huera uùn x*. meticuloſus, pavidus, *llucan x*. ceſpitator, *mtor*. ferociter exultans, *choquel x* calcitroſus, calcitro, *mancùn x*. cubitor, *cudutun x*. ſternax, *tananan x*. nobilis, generoſus, *poſtun x*. pica, ex albo diſcolor, *pilintu x*. ſtella in fronte clarus, inſignis, *huircan x*. furto ablatus, abactus, *huenegen x*. qui furatur equos, h*uenen x*.

367. Afferre, adducere, *yen*, *yemen*, *cupaln*. ſternere equum, ephippium equo imponere, *chillan*, *ſillan*. frenum, *pirina*. ori immittere, *pirinatun*. ſtratum v. ſtragulum primum, *ta vuri chanu*, reliqua, *chanu*. ſubigere, mollire, *grun*, *gdun*. ſtapes, *etipu*. corium, coracea faſcia, qua ſtapes ephippio jungitur, *chilue*. calcar ligneum, in quo loco rotulæ vel orbiculi, ferrum acutum pro ſtimulo eſt, *mcheg*. in

equum inſcendere, *pran.* 812. in equum nudum, liberum, *vuùnn.* ad incedendum excitare, *amuln.* calcaria equo admovere, equum ferrata calce premere, fodere, fatigare; calcaribus agitare, ſtimulare, *tùtùncun*, *túluncun.* ſuccuſſare, *telpon*, *telton.* equo tollutim incedere, *empeln.* habenas adducere, contrahere, *vutan.* habenas remittere, laxare, *munaln.* equo firmiter inhærere; ſtapedibus uti brevioribus, equitandi peritum eſſe, *prn*, *purn.* dejicere, *tanman.* coxis equi vehi, *mancadiaun.* deſcendere, deſilire ex equo, de rheda, *naû pan*, *tecanaûn.* equum mutare, *huelu pran.* ephippium detrahere, *entuſillan.* tergum aqua abluere, *cùchavurin.* paſcere, *utaln.* aquam ad bibendum dare, *pùtúcoln.* funem collo alligare, *uqueln.* equum alligatum alio mutare, *huichauln.* ſolvere, *munaln*, *entutarinn.* ſolvi, *naltun.* ſolutum eſſe, *leicùmclen.* ad ſtabulum deducere, *elmetun.* curam illius alicui delegare, demandare, commendare, *elvaln.* pilos emittere, renovare, *nullutun.* hinnire, *gaigaicùn.* venter ex nimio potu ſonat, *cùlcùlgei pta.* equum ſaltare, *pivarcùn.* fatigari, *cuſn*, *tamn.* volutari, *curencan.* prurigo, pruritus, *areſtin.* jubæ, *gura*, *roncal.* funis, capiſtrum, *mau.* grex, numerus equorum, *quechan x.* ſtabulum, *malal.* ſoleas ferreas ju-

mento affigere, ferreis ſoleis ungulas munire, *quelletun.* ſolea ferrea, *quelle.* eques, *ca*huellu*t*u.

368. Exempla: *Pemeen ni cah*uellu, ito viſum num equis meis bene ſit: oculusDomini paſcit equum: *pemean.*

*Patir*u *ni cah*uellu *lei?* num equi Patris adſunt? an nullus deſideratur?

*Tuca*huellu*cloen*, una mecum equos collige.

ni (*mi*, *Pedro ni*) *amoqueum*, equus quo vehi ſoleo, quo conſuetus ſum.

Prqeimi? an equo inhæres? an nullum incurris ex equo cadendi periculum: non times, ne dejiciaris?

*prage cah*uellu, equum ſcande, inſcende.

*Enq*ue *me*u *elelen cah*uellu, locum ſublimiorem, ubi inſcendam, quære.

*Nùtùnielen etip*u, ſtapedem, ne loco cedat, tantiſper ſuſtine.

Cùme huitalen ni cinta, cingulam aſtringe, obſtringe, ſubſtringe.

Cultecnobige, laxa, relaxa, remitte non nihil.

*gei ta ni ad vachi ca*huellu, eſt hic equus nec intractatus, nec novus.

*Inei ni ca*huellu *tva? inche*, hic equus ad quem pertinet? ad me.

*Hueralcaduammaquieli ni cahuell*u, ne

 cal-

calcaribus propriis, meo autem equo veluti alieno utaris.

Quimlai espuela vachi cahuellu, est ad calcaria surdus; vix ea sensu percipit.

Quimlai pirina vachi mula, hæc mula frenum nondum est experta; ac repente tactu exagitatur novo.

Pepi mancadiaulaimi, hic equus secundum sessorem non patitur.

Pracahuelluvoe no eimi, *pracahuellun ta mi ad no*, parum expeditus in equo videris, equos ferocitate exultantes domitoribus trade, ut his facilioribus uti possis. Dejotarum cum plures in equum sustulissent, vix hærere in eo senex poterat.

Pichi amoltuge vachi cahuellu, equum hunc nonnihil ad gradiendum incita.

Naûpage, descende.

huerai ni vuri, tergum ulceratum, onere læsum est.

Tananaûi cahuellu mo, cecidit ex equo.

Huera montui, imminenti periculo vix se exemit, eripuit, subtraxit.

Pùtulcolbige, *pùtùcolbige cahuellu*, da equo, quam bibat, aquam.

Mùquelbige, attrahe funem, ne sit tam largus, ut equus implicetur.

Lanman quine cahuellu, equus mihi morte præpropera sublatus est.

Cahuellu genolu aldunmalbin ta mi pemeabubin,

abubin, per equum mihi non licuit, ut citius tuo aſpectu fruerer.

Tanmanu cahuellu, equus me abjecit, excuſſit, proſtravit.

Tva cahuellu mi cupamom, hoc equo es advectus.

Aretuyecupan cahuellu, equis meritoriis huc advectus ſum.

Mula hueneyecupatuquilmi, noli venire in mulis furto ablatis.

Quimlabin gen cahuellu, neſcio, quis equi Dominus ſit.

Elpaian v. elmean ta ni cahuellu, equum meum loco linquam ſuo.

Yepuaimi cahuellu, ibis ut equum tecum adducas.

Yepumeaimi cahuellu, abi ad equum adducendum.

Chem cahuellu, quis equus, cujus coloris?

Colù cahuellu cupalen, equum badum v. ex badio fuſcum mihi adduc.

Epugen cupalaimu cahuallu, uterque una equos adducat.

Quechulque chillalknobipe vachi cahuellu ica, omnes quinque his equis ephippium imponite.

Cagei gen te ta ni duam, cagei ca che ta ni duamtuel, multi deliberant, ſed unus decernit, aliud v. alio equus aliud v. alio dominus cogitat.

Areltubin ta ni *malal cahue*llu *qui*ne *huentu mo*, petivi ab Indo ſtabulum commodatum v. utendum.

*Opun piri*na, frenum cum ſuis adjunctis, cui nihil deeſt.

369. Felis, catus, ælurus, *naiqui*, *michi.* canis, *tehua.* canis ſagax, vertagus, ſtator, *v*ù*d*ù *tehua.* ſilentii obſervans, *huancunolu.* Atrebatius, *c*ù*me numutulu.* Imperiorum intelligentiſſimus & obſervantiſſimus canis, *quimquelu*, *gneitulu*, *inaitulu.* pecuarius, *caman x.* excubitor, *tarin x.* catellus, *pichi tehua.* canis, alteriusve animalis venereus æſtus, *nancan x code*n*n.*

370. Unguis, h*uili.* unguibus perſtringere, *rutan.* unguibus ſcindere, lædere, *caup*u*n*, *caulin.* expecto, præſtolor, opperior, *lloftun.* promptum, expeditum, paratum eſſe, *llpan*, *llpalen*, *lloyun.* oculorum felineorum adinſtar relucere, *coyolln.* latrare, *huancùn.* ploro, fleo, vagio, ejulo, ululo, *gùman.* mordeo, ù*nan*, *ùnatun.* lambo, lingo, *cùllman*, *cúllmatun.* curro, *neculn*, *lefn.* ringor. canes exertis dentibus ſe mutuo petere, *clgaun.* buccea, buccella, bolus, *meblan.* in fruſta comminuere, *huirùfcùn.* aurem auferre, *piluntun.* animalia pugnare, ac de ſumma rerum utrinque decertare, *hualon.* vox qua canes incitan-

citantur, *to to to!* vox qua illos cohibent, *chùchu.* eos vocandi formula, *vachi vachi!*

371. Exempla. *tehua miaulu huanculabui*, ulula cum lupis cum quibus eſſe cupis; cum malo malus eris, cum perverſo perverteris.

Raquiquihilmn, *laƺmtehua gei*, non illum afficiatis honore, plebeius eſt; ac miſera egeſtate laborat.

Tehuan, in canem mutari.

Tehua raquibin, *toquibin*, inſtar canis illum habui.

Amoƺe huera tehua, *cachùieimi cam*, faceſſe & cum tui ſimilibus verſare.

Uûaulefiƺn, pari paſſu v. velocitate currunt.

Tototobiƺe ta mi tehua, canem tuum ad inſequendum incita.

Tùpuntubiƺe veichi tehua, ejice canem iſtum.

372. Sus, porcus, porca, *chançu.* Aſinus, aſellus, *buſicu.* pullus aſininus, *pichi buſicu*, *hue buſicu.* admiſſarius, *yallquechi.* mulus, *mula* 515. grunnio, *mrùln.* rudo, *ƺaiƺain.* calcitro, calces conjicere, adjicere, jaculari, *mancún.* volutor, *curencan*, *imlcaun*, *imlun.* cauda muſcas abigere, *maùn*, *mlpúntun.* 779. ſolvere, ſolutum, liberum eſſe, *mnaln*, *mnan.* 780. ad curſum inci-

incitare, *neculln.* animal orbum, matre orbatum, *matican.* quodcunque animal lactens, *conue.* dens columellaris, *huabun.*

373. Belluæ ſylveſtres.

Caprea, *puyu*, *puùdu.* catus, felis ſylveſtris, *codcod.* ſus ſylveſtris, aper, *auca chançu.* guanacus, camelus non gibboſus, *luan.* vulpes, vulpecula, *grú*, *chilla*, *huancu.* vulpes major, *culpeu.* ſimia, *malchin.* mus, *deuu.* muſculus, *llaucha.* ſorex, *huaren.* comadreja, *quiqui.*

Chige eſt ſciuri ſpecies; ſed albi nigrum, cujus urina diu ac terribiliter fœtet.

Cornu, *mta.* veſtigium, item calco, conculco, *pnon.* ſequi veſtigium, *ina pnon.* pedibus obtero, protero, premo, *pnontun pnoncún.* vulpem quiritare, *tortorcùn.* vulpis pellis, *huineu.* rodere, *ùgeln*, *ùlgoitun.* caverna, *lolpun.*

374. Exempla. *Leſtubin quine luan*, guanacum curſu aſſecutus cœpi.

Cuſe geprachi grù nehuen gelai v. nehuen quelai ta ni achaualtuam, ſenex vulpes capiendis gallinis fit inepta.

Cheuaimi grú? boquimean. chumal vachi boqui? tariam la. inei lai? cucuem. gùmabuimi ni lan? gûmabun em. chem pibui ta mi gùman? uuu! Quo vadis vulpecula? quæro funem. ad quid? ut ligem mortuum.

quis

quis ille mortuus? mea Domina avia. num mortem ipſius fleviſti? majorem in modum. quid dixiſti igitur? uuu.

Ibùm, animalia parva quadrupeda.

Ibùm coni, natus ex animali. monſtrum. 753.

375. Feræ ſeu animalia ferocia.

Leo, *pagi*. Tigris, *nahuel*.

Uùintugelairume, *pegelu patui*, Lupus in fabula.

Muchai coni huera que ad, qui picem tangit, coinquinabitur ab ea.

376. Serpentes. *pu Vilu*.

Draco, *ihuai*. anguis, *vilu*.
Anguis alatus, *pihuichen*. 804. manta, *tilque huecubu*. lacertus, *palùm*. lacerta major, *lahuane*. lacerta minor, *vilcun*.
equus diaboli; lignum animatum, *tagren*.
lumbricus, *dullui*. vermis, *piru*. 807.

Se in orbem complicare, in ſpiras ſe convolvere, ſe ſe in gyrum colligere, ſe in orbem contrahere, *iuln*.
Serpo, prorepo, *huigdn*.
quadrupedem ambulare, *huinolcún*.

377. Amphibia. 361.

Lutra, *huillin*, *coipo*. teſtudo, *covùd*, *covùr*, *covr*.
Arietes, canes, equi marini, qui cum terreſtribus coëunt, *Huaillepen*.

378.

378. Inſecta.

Aranea, araneus, *llallin*, *pallu*, *ùna*. Araneola, araneolus, *lalùn*. bufo, *quirque*, *poco*. bufo major, quem credunt aquas conſervare, *arnco*. rana, *lliǥqui*.

Variæ parvarum ranarum ſpecies: *mareupu antù*, *cùrcau*, *taultaul*, *coltau*, *colchau*. ranunculus, *coltau*. limax, *mutchape*. ricinus, ricinum, *lime*. locuſta, *chori*. ſcorpius, *recùlclen*, *tehuanque*. eruca, *pteu*. formica, *llepin*, *collolla*. • tinea, *cùchiǥ*. pulex, *nerùm*. pediculus, *tùn*, *pùtar*. lens dis, *ùten*.

Pulices & pediculos expiſcari, ad necem quærere, *dumucan*, *tùntun*, *putarn*, *ptarn*.

Pediculos dentibus opprimere, occidere, *ùpin*, *upitun*.

ſcalpo, ſcabo, *rucun*, *piùn*.

Abundare, affluere, dari copiam, ubertatem, affluentiam, *ǥecan*, *ptùn*.

379. Volucres.

In quot claſſes diſtribuis volucres? in novem claſſes digero. 1. in aves aucupes. 2. in prædatrices. 3 in aves canoras. 4. in aves nocturnas. 5. in aves aquatiles. 6. in voraces corvini generis. 7. in menſarias & eſcarias. 8. in aves, quæ ad nullum ex iis ordinem reduci poſſunt. 9. in inſecta volucria.

Chumtn caque pu ùnùm ǥeiǥn? ailla. I.

Tuvoe

Tuvoe pu ùnù*m*. 2. *muntuvoe pu* ùnm. 3. *aiùpun x*. 4. *ulcatun x*. 5. *co x*. 6. *iloal x*. 7. *urcùn x*. 8. *ca x*. 9. *leflu llavacha ica*.

380. Aves aucupes. *Tuvoe pu* ùn*m*. Aquila major, *callquin*, *calquin* aquila minor, n*amcu*. vultur, *manque*. accipiter, *peucu*. falco, *clilque*.

381. Aves prædatrices. *muntuvoe x*. Milvus, milvius, *taru*. corvus, *yecu*. ardea, ardeola, *tla*, *tùlla*, *pi*ll*u*.
Caicaien, *cadcaren*, piſcatur cancros.
Cùlcatun, alitur piſcibus.
Piden; *piſen*. cancros ſub aqua venatur.

382. Aves nocturnæ. *aiùpun x*. Noctua, nicticorax, *yarquen*. bubo, *nuco*, *nucu*. veſpertilio, *pi*n*ique*.

383. Aves oſcines ſeu canoræ, *ulcatun*. Luſcinia, philomela, *cholom*.
Pſittacus minor, *tcau*, *tùcao*.
Pſittacus major, *yahuilma*. calandra, *huilqui*. aſio, *peque*n.
Riu, *ſiu*, carduelis, acanthis.
Tenca.
Diuca.

384. Aves aquatiles, *co ù*n*m*. Anas, *huala*, *cùlvu*. anſer, *caye*, *uriul*. *caucau*. *cau*ll*e*.

385.

385. Aves voraces, *ùrcùn* ùnnı.
Struthio, ſtruthio camelus, *cheuque*, *huanque*. ciconia, *canquen*, *pillu*. *quelui*.
Carnem crudam vorare, *ilotun*.

386. Aves eſcariæ, *iloal* ùnnı.
Gallina, *achauall*, *achahual*, *achaval*. xglocitans, *llpan x*. Gallus, *alca achahual*. *12*. capo, *entucudan x* perdix, *vùdù*. columbus, columba ſylveſtris, *conu*. turtur, *cùllpo*, *maicono*. turdus, *creu*.

387. Aves indolis ab aliis diverſæ, *ca x*.
Hirundo, *pilmaiquen*. picus, *rere*.
Pigda. *804*. *raqui*. *tage*. *dille* *tecùl*. *taltal*. *ptiu*. *chedquen*. *lloica*. *869*. *tiuque*. *chili*. *tureu*. *udco*. *camtù*. *meru*. *777*. *chucau*. *udud*. *idm*.

388. Inſecta volucria. *leflu llavacha*.
Apes, apis, *dullin*. mel apum, *misqui dullin*. cicada, *dille*. crabro, oeſtrum, *colhuachu*. culex, *yali*. formica, *llepin*, *collolla*. veſpa, *mlpùn*. aſilus, *plmi*, *colicoli* *809*. muſca, *plù*, *yali*.
Muſcas abigere, *maùn*.

389. Avis partes & membra.

Avicula nondum pennis ad volandum inſtructa, *collma*.
Plumula, *pichun*. plumo, plumeſco *pichunn*.

Penna,

Penna, *lpi.* criſta, criſtula, *rerùm*, *quelù.* Roſtrum, *ullan.* Ingluvies, *gùno.* ala, *mùpu.* Ventriculus, *rcùl*, *rcl.* Stomachus, *torem.* Uropygium, *huente lli.* 767. Cauda, *clen.* dorſi, &c. plumarius amictus, *caniu.* criſta galeæ, pilei: jubæ, *perquin.*

390. Roſtrum aperire, *ullan*, *ullaln.* Pipio, *pispisn.*

Cano, canto, cantito; modulor, cantus edere, fundere, ù*lcatun.* Salto, *lefcùn.*

Volo as, *lefn.* 760.

Avem alas in aëre jam attollere, jam deprimere; jam iſtic mox illic inclinare, *lubun.*

Alas batuere, *mpun.*

Avem omni velocitate ex ſublimi aëre humum ad capiendam prædam petere, *utuvn.*

Implumem fieri, *llamcùn*, *pichun.*

Pedibus ſcalpere, excavare terram, unguibus circumcirca ſcalpurire v. ſcalpturire, *queipun.* Roſtro ferire, *pitoncùn.*

Nidus, *dane.* nidifico, nidum facere, fingere, conſtruere, *danetun.*

Glocitare, *llpann.*

Ovum, *curam.* 713. 474. colligere, *glmn.*

Ova incubare, ova incubando fovere, *chaun: chaumn.*

Diſpergere frumentum, furfur, & cibum gallinis effundere, *pachiùn.*

Perdices perſequi, inſequi, aucupari, *mallan.* 773.

 Au-

Aucupor: aves viſco decipere, cantu ad retia & laqueos allicere, ùnù*mtun*.

Viſcus, ù*tiu*, ù*tui*.

391. Exempla. *curam taru*, milvi ova.

Pichi achahuall ta ni namn mo, venten ladcùluabuam, non tam cito ſapiunt nec lugent Phryges.

gùlnumelaen v. nùllumelan curam, collige mihi ova.

Quine mùr curam iom eluaeimi, præterea dabo tibi par ovorum.

Vau mlei quine ùnm, chançu, &c. laumal, hic habetur avis, ſus &c vellendus, deglabrandus: cui oporteat pilos, plumas evellere. 474. 475. 476.

392. Piſces. *pu Challua.*

Cetus, cete, piſtrix, balena major, *yene*. Balena minor, *icol, onoimi.* Lupus marinus, *lame, ùrin.* Rhombus, *cudua.* Trutta, *lipm, lipùg.* Sardinia, *quichai.* Corbina *yatehue.* Piſcis-Rex, *malche.* Mullus, *lubùr, lubr.* ſolea, lingulaca, *picur.* Lucius, *vorotehua.* 687.

Cùmarca, peladilla. *piruli. cauquc.*

Utempe, liſa. *Pila pila*, parva corbina.

393. *Cubùll, lafquentu.* 758. omne comeſtibile, quod prehenditur in mari.

Luche, cochayuyo, herbæ marinæ, bonæ, comeſtibiles. *Pellu*

Pellu, 800. *piur*, *macha*, *locos*, conchæ marinæ.

ùni, *daùllu*, *ŋape*, *llamù*, *coinau*, cancri marini. *yupe*, echinus, herinaceus marinus.

394. Piſcis membra.

Branchiæ, *llumpapl*, *cùti cùti 399.* ſquama, *lùli*, *ilùl*. ſpina, *voro challua*.

395. No, nato, *hueyùln*.

Immergo, demergo, ſubmergo: mergere ſe in aquam, *dimùln*

Piſcor, expiſcor, *challuatun*.

Hamo piſces capere, prehendere, trahere, *clintun*.

Rete, ſagena, *ŋehuen*. Retia mittere, tendere, *ŋehuentun*.

Rete ex cannis confectum, *llolle*.

Hamus, *chcu*. eſca, *ùni* (cancer, quod eo ordinarie utantur.)

Canna piſces trajicere, transfigere, transverberare, *rincùn*.

Piſcari in mari, *laſquenn*, *laſquentun*.

Filum inſerere, *huilpan*.

Filo piſcium, oſtrearum, &c. lineam ducere, *mahueutun*.

Conchæ quibus ſibi pilos barbæ radicitus extrahunt, *dollm*.

Locus vel foramen ubi cancer deliteſcit, *lolo ùni*.

396. Exempla. *Iod cùmei ta ni ilomom, ta ni ichalluamom*, melius mihi eſt carnem quam piſces comediſſe.

Quine challua doi vutalu ta ni peni ni rùtu mo, tugei ta ni peni mo, cùlahue mo allcún, audivi ante tres dies a fratre meo captum eſſe piſcem, majorem fratris mei baculo.

Huercùlvalpai ta ni peni v. ta ni peni mo quine cudua, fratri ſuo rhombum huc miſit.

nillamùrmalchevaln Liencura mo v. nillamùrmalchebin Liencura, miſi petitum a Liencura par piſcium, quos Hiſpani piſcium Reges nominant.

gillacan quine yatehue pichin chadi mo, pauco ſale corbinam emi.

Huercùlelvalaeimi quine lipm, mittam tibi v. tibi mitti curabo truttam.

Huerapequei ta ni mogeam clintuquelu, qui hamo piſcatur vix aut ne vix quidem, unde vivat, reperit.

Liencura iod challua tuquei Curaqueupu mo, Liencura plures piſces prehendit, quam Curaqueupu.

Chem tuqueam? quid piſcantur? *lubram, yatehuam*, piſcantur mullos, corbinas.

397. Arbores.

Quomodo diſtribuis arbores? 1. In arbores felices ſeu fructiferas. 2. in non fructi-

feras

feras ſeu infelices. 3. in arbuſta ſeu frutices. *Chumtn gei pu mamll? cùla, bùn mamll, remamll, pichi mamll.*

398 Arbores fructiferæ. *bùn mamll.* Avellana, *gebun.* Pinus, *pehuen.* Nux pinea, *gllihue.* Nucleus pineus, *glliu, gùlliu.* Prunus, *notu.*

Molle, arbor ex cujus fructu potum conficiunt.

Queuli, arbor fructificans. *Ritu*, arbor flores proferens. *Clon*, arbor dans *maque*, germanice Morbern.

Pna, glans. *neghue*, roboris fructus.

399. Arbores non fructiferæ. *remamll.* Quercus, *pellin* Glans, *pna.* Robur, *coyam, coyue.* Laurus, *tihue.* Cupreſſus, *len.* Alnus, *lahual.* Populus, *teiñe.* Spinus, *cafen.* Cinnamomum, *boiñe, cohue, rehue.* Myrtus, *collu mamll.*

400. *Lige. temu. pegu. huayu. patagua. maiten, maùtun. pùta. chanar. iag. reuli, ruili. cúllai.* 716. *luma.* 764. *mclai*, 776. *plu. 810.*

401. Arbuſta. *pichi mamll.*

Rhamnus, rubus, *Chacai, huayun.* Spina, *rita.* geniſta, *múcqui.* viſcum, *puùya.* ruſcus, *chequen.* roboris virgulta, *hualle.* frutex, *rutan.*

402. Carex, *ranql*, *tome*, *vat*u. Arundo, calamus, canna, *coleu*, *rgi*, *rùgi*, *rugl*.

Juncus, *rme*. caulis, u*lo*. nalca, *page*.

*Boq*ui, *copin*, *co*u*ll*, *npu*, *pilbu*, *plai*, *uvir*, nomina herbarum quæ inſtar polipodii arbores ſubeunt, iisque adhærent, & quibus utuntur funium loco. Harum herbarum volumen. *tencúl*, v. g *tencul boq*ui, &c.

Palea, *cůna*, *rto*, *lin*, *pinu*.

403. Partes arboris.

Radix, *volil*, *mú*ll*in*. pullus, *h*ue*ll**on*, *callhue*. truncus, ù*nco*, 855. cortex, *tah*u*a*, *l*u*cun*, *cho*ll*ov*, *len mamll*.

Lignum, *mamll*. ramus, *ro*u. duramentum, *nudo mamll*. frons dis, folium, *tapl*. 830. Ligna ſicca ad ignem comparata, *anquen mamll*. aſſula æ, ſcidia orum, *dimulco*, *dù*ll*iv*, *d*ll*f*. julus, nucamentum, *canù*n. arboretum, arbuſtum, locus arboribus conſitus, *lemuntu*. Sylva, *lemu*. Locus juncis, ſcirpis plenus, *rmentu*. 212. arbor frondoſa, *alihuen*. arbor proſtrata, *tan*, *tant*u.

Arbor transverſa aut dejecta, ut viam impediat atque aditum occludat, *tantc*u, *tantuntc*u. 225.

Omne lignum incorruptibile; vel cor ejusdem ac matrix, *mllell*.

Ligni ſeu arboris medulla, cor, matrix, *que mamll*. Ar-

Arboris ſeu ligni nodi, centrum, *ge mamll*, *chuchin*. 399

Lignum vel arbor cava, *lun*.

Fungus, quales annoſa quercus vel robur producit, *calgal*.

Internodium, *pilco*. internodio uti e. g. ad bibendum, *pilcotun*.

Primi fructus, *huema bùn*.

Nux, *cochor*. nucleus, ùt*ar*. caro, *bn*,*bùn*. petiolus, pediculus, ù*tin*. cutis, *lucun*, *tahua*. ſecuris, *cachal*.

404. Planto, ſero, conſero, *anùmn*, *tuculn*, arbores, *anùmmamlln*.

Radicem agere, capere, comprehendere, *voliln*.

Creſco, incrementum capere, *temn*, ù*vn*.

Germino, pullulo, fructico, *rotun*, *peun*, *rotuipeun*.

Maturor, matureſco, miteſco, *bùnn*, *bnn*, *tcun*, *abun*.

Lego, colligo, carpo, decerpo, *tun*, *nùn*.

Diſperſa colligere, *dimin*, *dimitun*.

Quatio, concutio, decutio, excutio, *mutoun*, *geibun*.

Demitto, *nùvùn*, *nacùmn*.

Attingo, contingo, *din*, *ditum*.

Veho, inveho importo, accumulo, h*uinamn*.

Contero, contundo, comminuo, *taman*.

Putamen auferre, *ifcùn*.

Suave ad guſtum, guſtatu jucundum, gratiſſimi ſaporis cibus, ſapidus, *dcum*, *cúmentun*. 405.

Pene, fere, prope, propemodum, vix non attingere, *apeln*.

Flecto, inflecto, *gpun*. flecti, inflecti, *elgircùn*, *gllùn*.

Puto, amputo, *catùn*.

Scapum a botro divellere, ramum ex arbore detruncare, *pilcadn*, *piltann*.

Cum ſtrepitu divelli, *gagarcùn*.

Scindere, findere ligna, *rian*, *riatun*.

Rado, radula deterere, *mumùln*.

Radicitus abſcindo, reſeco, amputo, *culventun*

Mutilo, detrunco, truncam arborem reddere, *piltann*, *pilcadn*.

Frango, infringo, confringo, *gtain*.

Ligna findere, in fruſta, aſſulas, ſchidiaque comminuere, *dllibn*.

Pondus attollere, in altum tollere, levare, ſublevare, *lemn*, *lemtunien*.

Ligna intercidere, in fruſta concidere, ſecare, *cmpun*.

Lignorum ac foliorum ſtrepitus, fragor, *gtifcùn*.

Lignor, lignatum petere, lignatum ire, *mamlln*.

Fuſtem alicui impingere, fuſtibus aliquem cædere, percutere, debilitare, *mamlltun*.

Ra-

Ramos colligere, ramis ornare, tegere, frondibus velare, inumbrare, *routun.*

Caſa ex ramis ad tempus confecta, umbraculum ex frondibus conſtructum, *routu.*

Convolvere linteum, membranam, ull*on.*

Funes colligere, *tnc*ùl*n.*

Traho, rapto, pedibus ab hoſte traharis, vitamque raptus finias, *huigdn.*

Aufugere, ſylvas petere, latebras quærere, *rin*ù*n.*

Palea lædi, ſcindi, *quey*ù*n.*

Denſum, ſpiſſum, cendenſum eſſe, *te*ll*an*, *de*ll*an.*

Hæreo, adhæreo, inhæreo, *pnarc*ù*n*, *pnarn*, *pnadn*, *pnadc*ù*n.*

Cavum, inane, vacuum, *pilol.* 804. *plul.* ſic eſſe, *pluln.*

Obliquus, tortuoſus, deflexus, *tv*ù*l*, ſic eſſe, *t*ú*v*ó*lclen.*

In fruſta conciſum eſſe, *pilq*u*ern.*

Repullulo, repullulaſco, regermino. item, cutim contrahi, *popofn*, *popofc*ú*n.*

Revireſcere, *hual*ú*n.*

405. Exempla. *C*ù*me b*ù*ni mançana tva*, malus hæc quam onuſta eſt malis!

Chem mançana tvei? malum hoc num eſt dulce, an acidum?

Ilûed, dulce, fugax, cito corrumpendum.

*V*ù*te*, durum, ſed diuturnum, quodque tempore miteſcit.

*Coch*ù,

Cochù, ſapidum, ſuave ad guſtum.

Cotui, eſt acidum, ſubacidum.

Cùmentubimi? cùmentueneu, num ſapit tibi? ſuavis eſt mihi cibus iſte ac perjucundus, magnam ex eo voluptatem percipio, hujus cibi ſapor gratiſſimus mihi eſt.

Vúrei, guſtatu amarum, acerbum eſt, ineſt acrimonia, acor, acerbitas: ſemicrudum eſt. *mtui*, eſt acidum.

Cochuȝei, *miſqui ȝei*, eſt gratiſſimi ſaporis, mellita edulia, eſt ſaccaro conditum.

Vùri coyam v. coyam mo, poſt, retro quercum.

Huelu hueluknobiȝe vachi rȝi, ſemper aliquid inter has arundines interjice, interpone, interſtingue: aliud cum alio permuta, illas interjectim, interſtinctim pone, colloca.

Damiȝe vachi tome, hos caricis manipulos alterum alteri proximum vicinumque liga.

Cupaleleimi ȝùlliu pinones piel, affero tibi nucleos pineos, quos Hiſpani *pinones* vocant.

Uia úla ta ni mùllin cupamom quimbin vachi dȝu, heri primum hæc res mihi a capite ad calcem innotuit.

Elmeaimi cachal ta ni catumamllmeal mo, porta, pone, linque ſecurim, ubi lignatum ibo.

Dimulcomeȝe, abi lectum v. collectum aſſulas, ſchidia.

Kdau-

Kdautuge, agedum, age ſis, manus ad opus, ad laborem.

Tubige ca veichi cachal, age, ſtrenue hanc ſecurim arripe.

Lemlaiabimi vachi mamll? lemlaian em, num ligno huic ſublevando par es? non ſum, ſum impar.

Catumamllmean, ibo lignatum.

Chagquei huenu, hoc lignum v. hæc arbor ſuperius in brachia dividitur.

Chem mo, chem egu rputubimi vachi mamll? cachal mo v. egu, maichùhue mo egu, quo inſtrumento formâſti hoc lignum? ſecuri.

Quine nùn? quantum pugnus capit.

Quineknoam, colligunt, accumulant.

Inche ta ni mtoùbium v. ni mtoun v. ni mtoùbiel mo pna; eimn umautuqueimn, dum ego glandibus decutiendis invigilo; vos ſomno indulgetis.

406 Plantæ. *Tucun, lahuen.*

Quotuplex plantarum ſeu herbarum genus recenſes? quatruplex. 1. frumenta & legumina. 2. Hortenſes. 3. Medicæ quas vocant ſimplicia. 4. Agreſtes.

Chumtn gei tucun? meli. 1. cachilla 2. Huerta lahuen. 3. ampin lahuen. 4. cachu v. relahuen.

407. Frumenta. *Tucun.*

Triticum, triticeum frumentum, *cachilla cachillahua, cachillua.*

Siligo, *magu*, *tca*. Hordeum, *cahuellu hua*. Lini ſemen, *linchu*.

Maicium, granum Turcicum, frumentum Indicum, *hua*, *uùa*.

Maicium nigrum, *cusúm*, *prhua*.

Rubrum, *quellu hua*. Verſicolor, *piſima*, *mallehua*. albo-nigrum, *çallquintu*. foliis ſpoliatum, *llud v. llodhua*.

Quinua, *dahue*.

Madi, ſemen ex quo oleum cibarium exprimunt, excoquunt.

408. Legumina.

Ervum, *alvida*. Faba, *aval*. Piſum, *garvançu*. Phaſeolus, *degl*, *cùlui*. Lens tis, *llantir*, *lantù*.

409. Herbæ hortenſes.

Fraga, *quellùen*. Cucurbita, *cupau*, *huada 735. penca*. Blitum, *mùcu*, *mcùr*. Chupones, *nùyu*. Achira, *polte*. Achium, piper Hiſpanum, *tapi. 836*. Rapa, napus, *napur*. Radix raparum, *coyocho*. Raparum caules, *gdon*. Allium, *achur*. mala terreſtria, papæ, *ponù*. ſilveſtria, *alhue ponù*, *lahu*, *malla*. Sicca, *ibl*. Gelu conſtricta, *chid*. putrida, *vùna ponu. 688*.

Ad ſementem, *lloncotu*. *ponù*, Erdäpfel, Cartuflen.

410. Simplicia. *ampin lahuen*.

Apium, *panul*. plantago, *hueque pilun*.

Po-

Polipodium, *pnal*, *mamll vilcun*. Papaver, *umaulahuen*. Verbena alba, *cùlla vùdù*. Mentha, *ilvahuen*. Centauria minor, *cachanlahuen*. acetoſa, *culle 7II*. Tabacum, *ptm*, *ptem*. Tabaci petioli, *voroptm*.

Culen, *tapilahuen*. *llalli antù chaûel chaûel*. *concll*. *pagi namun*, *namun v pnoi pagi*. *mulul*. *namculahuen*. *loiquilahuen*. *llaye*; *mllco*. *hualilahuen* *huentai*. *nillhue*, *chollcho*. *lbu*, *lbo*. *alhue lahuen*. *mùtun*. *npd npd*. *hualtata*. *lum*. *cùnchamalin*. *palqui*. *huilmo*. *clen clen*. *lanco*. *merulahuen*. *pichoa*. *melico*. *relbun*. *paco*. *plpl*. *vilulahuen*. *pircùllahuen*. *killoi killoi*. *palgnin*. *clcl*. *tavoe*.

411. Machiorum medicantium cantiunculæ ſeu *geicurehuen pu machi ta ni ùl*.

I.

Quintullahuenllau.
ni pellabium
melico llahuen
pii ni gúman.
Quintulican em!
Va ni mlen
Neyúlican
ta ni peam
huilquilahuen em.
Búrenie–ta–en
LLancùilican em

elu-

elu-ga-en huillquillahuen
ta ni mo-ga-geam em.

Ibo quæſitum herbas,
ut illas inveniam,
dico flens
O chare *Quintulican*
monſtra mihi herbam *melico!*
Ecce hic
O Neyùlican
herbam optimam *huilquila*huen,
ut illam videam, legamque.
Sane meî miſericordia tactus, motus es,
O LLancùilican chariſſime.
mihi dediſti herbam *Huilqui*llahuen,
ut ad longam ſenectutem perveniam.

2.

Epui ta ni duam
ta lahuen gealu,
vemgepraquilmi
Neùùlican.
Epu duamquilmi
ta iu lahuen
tullahuenmean
*ta pe*huen *mahuida.*
Habiturus herbas
pendet animo expectatione eventus:
ſed tu *ô Neûúlican*
ita ne feceris.
Noli eſſe incertus, ſuſpenſus, anceps.

ſuper

ſuper noſtras herbas!
ibo lecturus herbas
in monte ubi eſt pinetum.

3.

Huiri huirtugen
ta ni levial
pu meùllen,
ta rumean
meullen tipalaian.
Sum unctus perunctusque
ad volandum
intra ventorum turbinem.
omnia ſuperabo, transgrediar, tranſcendam,
quin ex turbine egrediar.

4.

Quintu Huecubullan,
calcunmaHuecubullan!
Huecubum quæram, inveſtigabo,
Huecubum meis carminibus inſtigabo.

412 Agreſtes herbæ. *Relabuen.*
Fraga, *llahuen.* Culta, *quellùen.*
Carduus, *nalca.* Urtica, *curi.* Gramen, *coiron, gùtan. 733.* Sagmen, *chepica.*
Paſtus, pabulum, *cachu.* Lolium, *culven.*
Adchupalla, *dùdto, dto, dcho.*
Meloſa, *broquin, madi villcun.*
Theatina, avenæ ſimilis, *biri.*
Relbun, cocolle.

Rarin

Rarin, *dadin*.
Panque.
Rgatu, *dgatu*, *dgachu*
mol.
nočha, ex qua funes corbesque conficiunt.
Chaura.
Fungi comeſtibiles, *pùucho*, *pùuto*, *pùtcho*.
Fungi non comeſtibiles, *pque*, *raurau*, *retù alhue*, *ptauquilquil*.
Gleba, *quepe*.

413. Terram proſcindere, *uneltun*, *catutun*, *maipun*.
Agrum colere, *audn*.
Arvum, vervactum, *tuculhue*, *hualhue*.
Agrum ſementi præparare, *uneltun*.
Arare, aratro terram ſubigere, proſcindere, ſulcum imprimere, *quetan*.
Terra arata, *quetan*, *lumatun*. *764*.
Stercus, fimum per agrum ſpargere: ſtercorare, fimo terram ſaturare, fœcundare, agrum oblimare, fimo pinguiorem reddere, efficere, *vunaltun*. fimus, *vunaltu*.
Fodere, effodere, *rgan*. 825.
Sulco, liro, ſulcum imprimo, *dillun*.
Sulcus, *dillu*.
Porca, lira, ſcamnum, *rehuin*.
Semino, ſero, ſementem facere, *tcun*, *túcun*.
Semina terræ ſpargere, *gann*.

Caveis

Caveis ſeu foſſulis mandare, *audn*, *gdùfn.* Semina terræ mandare relicto ſemper unius paſſus intervallo, *tecatun.*

Lignum in acumen extenuatum, *pal*, *pillohue.*

Ligno terram ad ſerendum fodere, *audn*, *gdùfn.* ſic ſata, *aud*, *gdùf.*

Diſſipo, diſpergo, h*uidn.*

Pugno ſpargere, unitis digitis & in pugnum collectis, compreſſis diſpergere, *pataucun.*

Maicium, granum Turcicum, *hua.*

Maicii ſpica, *vochen.*

Ariſtæ, *perquinhua.* Gluma, *dcon*, *mcon.*

Folium, *lolcanhua.* manipulus, *ùtùn.*

Spica tritici, hordei, *lonco.* ariſtæ, *úmi.*

Manipulus tritici, hordei, *pnad.*

Foliis privare, ſpoliare, *glorn.*

Maicium foliis orbatum, privatum, *llud*h*ua.*

Spicarum grana excludere, exſolvere, exterere, hu*eigon.*

Phaſeolos folliculis eximere, *doccayun.*

Folliculi, *capi.*

Nuces frangere, enucleare, nucleum e putamine extrahere, *dollcùn.*

Acus eris, *maimai.*

Triticum purgare, expurgare, *maimaitun.*

Creſcere, adoleſcere, augeſcere, incrementum ſumere, *punculn.*

Maturor, matureſco, *chillq*u*in*, *rnquenn.*

Fertilis, fœcundus, ferax, uber, *mon.*

Luxuriare agros præ ubertate & frugum copia, agrorum feracitas luxuria laborat, luxurioſa eſt, luxuriat carduis & ſpinis incultus ager, *louloun.*

Agrorum fructus in ſpe pruina decoxit, vinearum gemmæ frigore obriguerunt, uredine exaruerunt, *pilintun, pilinman, nogin.*

Segetes ſterni, *lam. 759.*

In ſpongiæ morem turgeſcere, intumeſcere, *denupran.*

Terra aratro ſubigenda, *quepun.*

Ad ſata viſenda ſpaciari, *gavùln.*

Aves avertere, abigere, *gahuin.*

Abigere, avertere pecus, *lepmn.*

Protero, obtero, peſundo, conculco, *gintan.*

Apertus, recluſus, *huecharn.*

Meſſis, fructuum perceptio, *cogi.*

Tero, trituro, *atúmn.*

Grana ex ſpicis in area excutere virga, baculo, tribulo, *mùtancùn:* ſaltando, *nuin,* inde *nuin prun. 692. 793.*

Tero, molo, *medcún, quecùn.*

Premo, comprimo, *gùrinn.*

Semen, *ùtar.*

Ager demeſſus, reſtibilis, *vúchen.*

Mala terreſtria terræ mandare, *relun.*

Ejusmodi ſata, *retu ponu.*

Terra condere, tegere, obruere, *dapiln, ivùln.*

Erum-

Erumpo, *choiün.*

Malorum terreſtrium radix, *cúcheu.*

Fructuum reliquias legere, vindemiolam repetere, *diniun, dinivtun.*

Caules emittere, producere, *ullvún.*

Evello, extirpo, radicitus eruere, convellere, excindere, *gedun, geduntun.*

Seminarium, *llecum.* Seminarium inſtituere, *llecúmn.*

Incile, aquæ derivatio, *yaima, catúpuúlli.* illam fodere, effodere, *yaiman, catúpuúllin.*

Seps, ſeptum, ſeptimentum, *malal.*

Lignis transverſis ſepere, munire, circumdare, *cúntomalaln.*

Foramen, *huetod.*

Obdureo, obdureſco, *alpen.*

Hio, dehio, terra hiat æſtu, *toun.*

414. Exempla. *geno ponú!* O quanta malorum terreſtrium multitudo!

Villtueneu ta ni ponu chori, a malis terreſtribus locuſta me abſolvit.

Cúmei túcun tva, fœcundæ lætæque ſegetes, ſeges ſpicis uberibus & crebris.

Munarquei ta ni tcun, ſeges mea eſt talis qualis, qualis qualis.

Loncoi, ſeges in ſpicam vergit, ex vaginis erumpit.

Quetageprai ta ni mapu, ager meus aratro ſubactus eſt quidem, at ſementem facere non potui.

ni lleûabuel mo, *v. ni lleûabum*, *v. lleûabuel utar*, *maulai*, tempore quo ſemen conabatur erumpere, pluvia non decidit.

Quine pun mapu nien quetaial, pars agri mihi reſtat aratro proſcindenda.

Huallmaiabimi ta mi tcun, agrum tuum ſepto cinge, muni, circumda.

Catúcoᵹicloen v. coᵹitucloen, adjuva me in colligenda meſſe.

Mon tipantu, annus fertilis, ferax, fœcundus.

Taſma, *chaſma*, *chaſma tipantu*, anni ſuperioris reliquiæ, quæ ex anno antecedente ſuperant. ſuperſunt. 834.

ᵹetui cachu, paſcua revireſcunt.

LLeúprai vachi cachu, ſua ſponte, ſuapte ingenio hæc herba nata, orta eſt.

Murquelvalbin ta ni dahue, Quinuam meam in farinam toſtam conteri curavi.

Mi quellúen tual mo, *ᵹútantú cupatuaimi*, ad colligenda, legenda fraga poſt ſolis occaſum venies, redibis.

Pu quellúen mo liú quellúen iodcúmei, inter fraga, quæ alba ſunt præſtant.

Pichin ptm duamtuaeneu, parum tabaci ſi placet.

Ptm eluaeimi pibi, promiſit mihi tabacum, Nicotianam.

ᵹetulai ptem, tabaci nihil ſupereſt.

Pen meu, *ptemtuquen*, quando mihi libera-

beraliter offertur, pulviſculum patula nare exſorbeo, vel etiam exuſti in concha folii fumum per fiſtulam afflatu attraho, & in os exceptum emitto.

415. Flores. *raûú ica.*

Lilium, *tucúl tucúl. tapd tapd.*

Rimu, flos crocei coloris, deliciæ perdicum.

Cocll, flos quo colorem flavum conficiunt.

Quelulahuen, unde color ruber ac ſanguineus emanat, exprimitur.

Huadalahuen. Chaud chaud. gil.

416. Floreo, floreſco, *raûún*, *raûúhuenn.*

Oleo, redoleo, ſuboleo, odorem emittere, *numutun.*

Marceſco, langueſco, *tonn*, *tenvn*, *penn*, *penún*, *penútun.*

Flores decidere, *llancútun.*

417. Colores.

Albus, candidus color, *liû. 763.* cæruleus, cyaneus, *calbú. 693.* cœleſtis, *paine.* viridis, praſineus, *carú.* citrius, rupicaprinus, croceus, flavus, luteus, *chod 701.* rubens, puniceus, coccineus, purpureus, ruber, *quelú. 819.* carmeſinus, *cum*, *cumquelú.* niger, ater, *curú. 713.* fulvus, caſtaneus, ex cinereo nigricans, *colú.* margaritarius, cinereus ex albo, *cúico.* color

 ferru-

ferrugineus, moſchi color, *col*ú *car*ú. atrum dilutius, *allue cur*ú. glaucus, *cal-v*ú*lafquen.*

418. Unius coloris, *quine adcan.*

Varii coloris, *topan*, *topapalen.*

Album eſſe, *liûn.* dealbo, album còlorem alicui rei inducere, album aliquid facere, reddere, *liûln.*

Candeo, candico, ſolis radios aquam illuſtrare, flumen a ſole collucere, albeſcere, vibrare, *piann*, *pianc*ù*n*

Mico, niteo, fulgeo, refulgeo, *llm llmn.* 769.

Reluceo, reniteo, reſplendeo, *alun*, *alon.*

Nitidum, ſplendidum, ſplendeſcens, refulgens eſſe, *lùfnn*, *l*ù*venclen*, *l*ù*flùfn.* 764.

Perlucidum, pellucidum eſſe, *c*ù*linc*ù*n.*

Diaphanum, *chaianclen.*

Res diaphana, perſpicua, *cuicai.*

Tingo, inficio, imbuere colore lanam, *pt*ù*mn.*

Tinctura, coloris infectio, *pt*ù*m.*

Puelcura, terra ex qua conficiunt colorem flavum, *chod.* 417

Colue, unde fit *quelu.* 417.

Relbun, radices, unde fit *quel*u. 412.417.

Cocll, flos unde *chod.* 417.

Raurau, fungus unde *col*ù *car*ù.

*Quemch*u, eſt terra rubra.

Mallo,

Mallo, terra alba, candida.
Robù, terra nigra. *anil*, glaſtum.

400. Exempla : *Chem cahuellu?* quis equus? cujus coloris?

Colù cahuellu cupalen, adduc mihi caſtaneum.

Liû ge ta ni age, albus eſt, nec ſi albus aterve eſt, ſcio.

Curù gei ad mo v. ta ni ad mo, facie niger, ater eſt, crine ruber.

Liû liû gei, albedine albior, nive candidior.

Curù curù gei, per intervalla maculas nigras habet.

Liû, *liûgechi*, *liûquechi cupatui*, ad priſtinam albedinem rediit.

Lif mlei, *liflu mlei*, eſt mundum, limpidum: caret macula, nulla maculæ veſtigia manent, ſuperſunt.

Carù charahuilla cupape, cedo femoralia viridis coloris.

Quelu vuù lagmabin piquei, nodus in filo rubro mortem, necem annuntiat, minatur.

Curùquieli piiauquebui curùche, fuligine tua non me tingas, inficias, denigres dicebat, aiebat niger nigro, cacabus ollæ.

Quine ptùm, quantum ſufficit uni tincturæ, ſic ſextans ſeu duæ unciæ glaſti ſufficiunt.

Quine tarin anil, glaſti ſextans.
Quine patacon anil, uncia glaſti.
Anil pinmomean Patiru mo, neceſſe mihi eſt ire ad Patrem Miſſionarium petitum nonnihil glaſti v glaſtum.
Vill pu cal mo curù mtn pùtùmvalai, lanarum nigræ nullum colorem bibunt, niger color a nullo extinguitur.

420. Metalla.

Aurum, *milla*. 778. Argentum, *lien*. Æs, cuprum, *cumpanillhue*. Ferrum, *panillhue*. Stannum, *titi*. Plumbum, *laquir*. Pecunia, nummus, moneta, *gillacahue*.
Res familiaris, bona, facultates, fortunæ, divitiæ, opes, *te*, *cullin*. 712.
Lucrum, *pen*, *peel*. 800.

421. Aurifodina, auraria, *millahue*, *millatue*.
Argenti fodina, argentaria, *lienhue*, *lientue*.
Ferrugo, *me*. Ferri ſcoria, *me panillhue*. muſcus, mucor, *percan*.
Muceſco, mucorem, rubiginem contrahere, muſco aut rubigine affici, mucidum fieri, *percann*.
Auctio, *notu cullin*. auctionem facere, *notu cullinn*.
Eſſe, exiſtere, dari, haberi, *gen*, *mlen*.
Quæro, inveſtigo, indago, *quintun*. 820.
Mea me fefellit ſpes, decepit, deluſit, fru-

fruſtrata eſt, de ſpe conatuque depulſus ſum, longe aliter atque ſperabam, accidit, evenit, *mnan.* 780.

Diſperſa colligere, nù*mitun.*

Elicio. Aurum, argentum, ferrum ex terræ cavernis elicere, eruere, effodere, exportare, *ent*un. 724.

Accipio, *tavn. taun, taùn.*

Liquefacio, liquo, *lleumn.* Liqueſco, liquefio, liquor, *lleun.*

Eligo, deligo, ſeligo, *du*ll*in.* Scienter eligere, cù*me du*ll*in.*

Rejicio, repudio, renuncio, reſpuo, *llainacmn.*

Ejectamentum, rejectanea, *llainatu.*

Habeo, teneo, *nien* 789.

Cuſtodio, ſervo, conſervo, *elcan.*

Amitto; jacturam facere, *llan, llancùn,* g*cun.*

Perdo: diſperdere, evertere, deſtruere, corrumpere, deformare, diſſipare, profundere, *llanc*ù*mn, llamcùln.*

Fortunæ indulgentia abuti, egregias animi dotes perdere, corrumpere, dum ſe ad indigna abjicit & indecora, *gnamn.*

Opera & impenſa periit, male res vertunt, *gnan.*

Aliquid deſiderare, requirere, *cuellcue*ll*ien.*

Rem alterius apud ſe depoſitam habere, item, rem alteri procurare, *nieln.*

Apparere, jam tandem apparuit, repertum, inventum eſt, *pegen*, *pet*un

Invenio, reperio, *pedan*, *pedant*un.

Utor, egeo, opus eſt mihi, *pnen*.

Do, præbeo: largiri, donare, liberaliter erogare, *el*un. 724.

Dare comeſtibilia, *llauquen*, *llauquetun*.

Propinare alicui, *pſamn*, *ſaʒinn*, *llaúpan*, *cach*ùn.

Offerre, gratis dare, *medan*. 777.

Mutuare nummos, pecuniam mutuam v. mutuo dare, commodare, aliquid utendum dare, *aren*, *areln*.

Pecuniam mutuari, mutuam accipere, mutuo ſumere, commodatum v. utendum aliquid accipere, commodatu ſumere, *aretun*, *arel*tun.

Pecuniam alicui credere, argentum illius fidei committere, *ú*h*uemn*. ita ab alio ſumere, accipere, ù*huemt*un.

Dare animo petendi æquivalens, *tuilin*, *t*u*ilit*un. 842.

Faſtidire aliquem, oblata reſpuere, aſpernari, non admittere, *poeln*, *pueln*,

Commuto, permuto, h*uel*u*tun*, h*uelun-tun*, *hucluntcun*.

Contractus permutationis, cedo dabo, *taf cún*, *chaf cùn*.

Rem apud ſequeſtrum deponere, *rann*, *ranknon*.

Pecu-

Pecuniam, commodatum repetere, *unopitun.*

Rem datam poſtulare, *mùntutun.*

Solvere, ad nummum perſolvere, in aſſem ſatisfacere, *cullinn.*

Creditoribus ſatisfacere, æs alienum ſolvere, ære ſe alieno levare, liberare, *elucullin.*

Pignus redimere, *entutun.*

Reſiduum debiti, *chayal*, *chaial.*

Mulctam v. multam debere, *huerinien.*

Taxo, æſtimo, pretium mercibus præſcriptum, *toquitu.*

Paciſcor, de pretio cum aliquo paciſci, convenire, *daqueln.*

Aliquid alienare, abalienare, *ùln.*

Furor, ſurripio, furtim aliquid avertere, auferre, *huenen.*

Reddo, reſtituo, *mnumn*, *unoltun.*

Emo, mercor, comparo, nundinor, *gillan*, *gillacan*, *eùn*, *eùntun.*

Vendo, venundo, *eùln*, *eúmn*, *uln.* 845.

Peto, poſtulo, poſco, precor, rogo, imploro, precibus aliquid contendere, efflagitare, *nillan.*

Valeo, *mon.* Aurum eſſe, *millan.*

Aurum elicere, *millantun.*

Inaurare, auro tegere, obducere, *millatun.* Auro vel argento includere, *mùdencùn.*

Compedes, *milla ecul.*

Ferrum, quo nota pecudi inuritur, *chillca.*

Dives,

Dives, locuples, opulentus, *ulmen. ulmen Huinca*, dives Hiſpanus.

Pauper, egens, inops, egenus, mendicus, *cuñival.*

422. Exempla. *Cheu tuui milla tva?* unde iſtud aurum?

Kdaucan mo v. kdaucamom cupai iom pen, v. iom cullin pen, v. pecullinhuen, labor lucrum parit, labore pecunia comparatur, divitiæ bonis artibus parantur, non tibi per ventos aſſa columba venit.

Aldun cullin pequei chei, vemlu mai, pecuniæ obediunt omnia.

Quintuquebuimi ta mi ulmengeabuel, v. ta mi ulmengeabun, opes ac divitias parare cogitabas.

Cullingelu, ulmen gelu, divitiis affluens, cui opes & fortunæ ſunt ampliſſimæ, ampla res familiaris, multa & lauta ſupellex.

Huellilelai ta ñi iapau, nunquam ipſius crumena eſt vacua, nunquam ipſius lucrum ceſſat.

Aiüncullinlu ulpraquei ta ñi peel, qui amat aliena, ſua facile vendit.

ñi tealu, tegealu, tegeal, ad meum uſum, v. ego illud poſſidebo, Dominus illius ero.

Chuchi mi pemom tvei, ubi illud inveniſti, reperiſti, offendiſti.

Auca lien, nummus adulterinus.

Cum-

Cumpanillhue vemgei tva, videtur ex ære, cupro factum.

Panillhue gei tva, hoc eſt ferrum, ex ferro confectum.

Tva panillhue ta ni rialoncoam, en gladium, enſem, acinacem meum ad findenda capita.

Catahuebin ta ni panillhue, ex ferro quod habebam, ſcalprum fieri curavi.

Tva ta ni iqueum, hoc eſt quo me ſuſtento, unde victito.

Tauge pin, tùyùlmallebi ta piuque, munera, crede mihi, placant hominesque Deosque.

Tva, accipe.

Chem elubimi? chem no elubin, chem elulabin rume, quid illi dediſti? nihil.

Inche ni nien mo aldùn cullin, cum multa mihi ſit res familiaris, multa ſupellex.

Eimi nienman quine cahuellu, tu habes, detines unum equum meum v. equum mihi debes.

Nien ca, ita profecto, teneo certe.

Elual, elugeal tva, hoc eſt dandum, largiendum, liberaliter erogandum.

Mi elugeabuel, quod tibi dandum fuiſſet.

Cofque elugelu v. elugeel, panis datus.

Chaichi elueiu, jam pridem illud ipſi fuit datum.

Quine cofque elulaeiu rume, ne unus panis quidem illı datus fuit. *Elu-*

Elubi, *elutulaciu ula*, *v. elueiu*, *elutulabi ula*, ſemel illi dedit, & non amplius.

Cofque eluqueam pu cunùval, panem dant pauperibus.

gelai ta mi elugeam v. elugeal; tutelpalaimi v. tenpalaimi, ſero veniſti, ſero venientibus oſſa, nihil quod tibi detur, ſupereſt.

Quine amomariqueum eluaeneu v. eluechi mo, *pibin*, petii ab ipſo Roſarium, coronam piacularem B. V. M.

Quine rume llanca uli, unam tantum dedit vitriorum filo inſertorum lineam.

ni elun, *cùmelen*, quando dono do, ſum jucundus, eſt ſignum me eſſe jucundum.

Aldunmaquilmi ta mi elugeal mo, quæ offeruntur arripienda, non differenda.

ni elubiel eluabin, dabo quando potero.

Chaichi ni elumobium veichi cahnellu, jam dudum equum iſtum illi dedi.

Inche eluquebin cahuellu ta Pedro, *v. elubilu cahuellu ta Pedro inche*, ego ſum, qui Petro equum dedit.

Inche elun eimi mo, ego dedi pro te.

Mi eluabin, quod tibi debeo.

Cullin ta ni elugealu v. elugeam, ut debitum illi ſolvatur.

Elugelan ta ni chaumalgeal, reſiduum debiti mihi non eſt ſolutum. NB. aliarum rerum reliquiæ vocantur: *mtnhuen*, *ventenhuen*, *puchu*, *puchun*, *opuntu*.

Aiúlan

Aiùlan ta mi eluabin, illud dare tibi nolo.

ȝenoum chem ulȝeai? nemo dat quod non habet.

Pichi chadi mo quelluaen, modico ſale mihi ſubvenies, ſuccurres, ſubſidio eris v. ſis.

Petuan ta ni cullin pieneu, debitum a me poſtulavit.

Inche arelbin quine macun ta mi chao v. ta mi chao mo, commodavi v. utendam dedi tuo patri veſtem ſtragulam.

Cúmelai areln, præſtimonium diſplicet.

Areln mo udapiuquei ta che, veritas odium, præſtimonium inimicos parit.

Aldù yehuevali arelen pi, mutuum aut commodatum petens pudore ſuffundor.

Chumtn raquibimi tva? aldùȝei, aldun! quanti hoc eſt? quanti indicas? plus quam par eſt, indicas.

Chumtn cullin mo tuimi? quanti conſtitit? quantum ſolviſti.

Chumtn raquiȝei vachi chapùd? quanti hæ inaures?

Venten, tanti, pro eo quanti res eſt, tibi habe.

Chumtn mo ȝillacaimi? quanti emiſti;

Aldùn cullin mo, pichin cullin mo, magno, parvo pretio.

Iom cullintun, plus impendi, majorem in ea re impenſam, ſumptum feci.

Io

Iom mo gillacan, pluris emi.

Iod pichin cullin mo, non tanti, minori pretio.

Inche iom piquen vachi cullin mo, iod pichi pin, ego plus offero, ego minus.

Aldùn cullintun, *v. aldùn cullin uln quine coillal mo*, multa in hac torque comparanda inſumpſi.

Aldùn mobui cam ta mi hueneel, quod fueratus es, eratne magni pretii?

goiman gillacan, imprudenter emere.

Leù goimaimi, fucum tibi fecerunt, palumbem pro columba, adulterinum pro legitimo tibi ſuppoſuerunt.

Moncol v. vemlelu v. re vemlelu gillacan quine huaca, emi vaccam ſic ut eam hic vides.

gehuelai ulchen v. ulcheun, homines vendere jam deſitum eſt, in deſuetudinem abiit, lege prohibitum eſt.

Cùllinmabin ta ni hueriniebiel mo, illi pro injuria ſatisfeci.

Cullintuabige Huenucalquin quine chaihue murque, ſolves *Huenucal* modium farinæ toſtæ.

*Elucu*lliabimi *meli huaca ta mi lamùen ta mi huenen mo*, *v. ta mi huenenmom mo*, ſorori tuæ pro furto quatuor vaccis ſatisfac v. ſatisfacito.

Chafloncoquei vill huerilcatu, unusquisque pro malefactis pœnam dabit, referet gratiam qua dignus eſt, dedit malum & accepit.

Chaf-

Chafloncotubi ta ni huerilcatubiel mo, par pari, facta factis recepit, retulit.

Huenecullingequeum, *v. cullin ni huenequeum*, locus ubi multa ſunt furto ablata.

Vill ienmaui, omnia ſibi ſumpſit, abſtulit.

Maldùtubichi, videam, explorem, experiar, periculum faciam.

Inche meli elan, *eimi mari*, ego contribuam quatuor, tu vero decem in commune conferes.

Entulun ta ni cullin, res quas oppignoraveram, redemi.

Entun ta ni kdau, penſum meum perſolvi, abſolvi, peregi, confeci.

Apelpapebui ta mi coretuabuel v. ta mi coretuabum, parum abfuit quin damnum compenſares, amiſſa in ludo recuperares, reciperes, paria faceres, neuter alteri v. neutri deberet.

Rumeai llanca mo, lapidibus pretioſis ſatisfaciet, injuriam redimet.

Chabi ta ni cuù, ad nummum ſolvi, in ſolidum ſatisfeci.

Deuma lludi, jam totum, integrum & omnino reſtituit, nemini debet, debito ſolutus eſt,

Opun pirina mo rumei, freno ejusque adhærentibus ſatisfecit.

Eimi cullinmaiabimi, non tibi ſic abibit, non abibis impunis, tarditas ſupplicii gra-

vitate compenſabitur.

Deuentun, promiſſis ſteti, promiſſa ſervavi, implevi, præſtiti, exhibui, fidem liberavi, votum reddidi, perſolvi, promiſſis non defui, ſatisfeci.

Apùmknonmaen ta ni cullin, bona mea, fortunarum mearum reliquias mihi abliguriviſti, conſumpſiſti, ademiſti, eripuiſti.

Oviſa ulqueam Patiru mo, an Patri oves vendunt, emitne Pater oves?

Cùmelai ni ulgen v. ni ulgeuyen v. ni ulgemom veichi mula, male feciſti illam mulam vendendo.

Ulimi ta mi chuquel quine huinca mo, arma tua Hiſpano vendidiſti.

Unoduamn ta ni ulmobium ta ni cahuellu, pœnitet me equum meum vendidiſſe.

Huelulun quine huentu inchiu quine cahuellu mula mo, equum mulo permutavi.

Huelutubimi ta mi pllù alhue v. alhue mo quine rupachi tùyùn mo, animam tuam cacodœmoni inſtantanea, momentanea, peritura voluptate vendidiſti.

Huelùln gnen gei chei piam, in permutatione utrumque depravatum, neutrum absque vitio eſſe ſolet.

Tva ta in nien Patiru, v. tva ta in niebiel Patiru, ecce Patrem Miſſionarium habemus.

Chum niebimi tacunma, quáre illud habes opertum?

Hu-

Huercùlelvalpaeimu, tibi huc mittet, tibi munus huc transmittet.

Ellcuntubin vachi cullin ta ñi chao mo, hoc mihi a meo patre dono datum, relictum eſt.

Aldùn cullin ellcuntubi ta ñi pu votm vachi ulmen, multa bona iſte dives ſuis liberis teſtamento reliquit.

Vachitu mo cuñùvalcaumecuùmeimi, ex eo tempore inclinata res tua eſt, omnia ad interitum vergunt, ad præcipitium inclinant, in pejus ruunt, quotidie deteriora fiunt.

ñillavalbin quiñe coñue Liûhueque mo, miſi petitum a *Liûhueque* agnum.

Ulmen che cupatuan pi, ñamprai ta ñi cullin, novacula in cotem.

Ucalel cullin, bona derelicta.

gillatun, *gillatucan*. *730.*

423. Foſſilia metallis cognata.

Sulphur, *copahue* Chalcantum, *calvúlahuen*. æris flos, ærugo, *carùlahuen*. Alumen, *liûlahuen*, *liùcura*, *alhue cura*. Reſina, *úpe*. Sal, *chadi*. Sal clarus m, v. diaphanus m, *lilco*.

424. Exempla. *Cancaquilmi rume ta mi ial geno chadi*, carnem absque ſale ne torreas.

Pichi chadi mo quelluaen, pauco ſale mihi ſuccurras velim.

Chadi niei, eſt ſale conditum.

Ullhuemtuge chaditu ilon ta mi cutan namun mo, propter pedum infirmitatem a carne ſalſa, ſalita abſtine.

425. Lapides, *Cura ica*.

Pumex, *pinunu*, *pinono*, *cùga*. *427. 497.* Beſoardicus lapis, *luan cura*. Lapis niger quo venam incidunt, *queupu*, *malin*. Venam ſecare, ſanguinem venis detrahere, minuere, *malintun. 773.* Silex, lapis ſiliceus, *ailin*. Gypſum, *mallo*. Cryſtallus, vitrum, talcus ſeu lapis ſpecularis v. ſchiſtus in tenuiſſimas bracteas fiſſilis, *lilpu*. Creta, *rau*. Argilla, *huidù*. Ollas, cantharos, &c. ex argilla fingere formare, *huidùn*. coquere, *cubillcan*. Figulus, *huidùvoe*. Arena, *cuim*, *cùyum*. Scopulus, rupex, cautex, *vùta cura. 359.* Saxetum, glarea, ſalebræ, *curantu*. Lapidibus aliquem petere, appetere, lapidibus in illum jacere, conjicere, *curantun*. Lapidibus ſe mutuo petere, *curantuun*. E loco præcipiti devolvi, rotari, humum verrere, *imùln 755.* Durum eſſe, *riquemn*, *riquemclen*. Durum, *riquem*.

426. *LLanca*, lapis pretioſus, viridis. 766 *Lican*, lapis albus. 762. *Cùdehue*, quo redimunt homicidia. *Tacùm*, *taquem*, *tacm*, lapis pret. *Ilicura*, *ilicura*, ſaxum, mar-

moreæ

moreæ levitatis lapis. *pilolcura*, lapis pumici ſimilis, at multo gravior.

427. Exempla. *Cùga pu huentu ni cùga inche*, a pumice cognomen participo.

Mtorcùn gei mlechi cura mo, occaſio facit furem.

Mlei rau ta ni huiduam v: dgol ta ni mlam v. mlabium, v. ta ni mldgollam, habeo argillam unde ollas effingam.

Curaca. 713. Naùllanca. 788.

428. CAPUT V.
DE AQUA. *CO MEU.*

Aqua, *co*. Mera, meraca, immixta, *re co*. Limpida, *liſco, liùhuenco*. Turbida, *tbrco, tbùrco, tùvùnco*. Lutulenta, *porco*. Putris, *vunanco*. Salſa, marina, *laſquenco*. Acida, *cotuco*. Ros, *mulvenco*. Pluvia, *mauco*. Nivoſa, nivalis, nivea, *pireco, pilinco*. Reſes, pigra, ſtagnans, *daulco*. Frigida, *ateuco*. Subfrigida, *virquenco*. Tepida, *llaco*. Calida, *covunco, enumco, arem v. ademco*. Fervens, *vaico*. lutum, *pelle, pele, pede*. Lutum ex alluvione relictum, *chidan*. Cœnum, *chapad*. Sordes quæ aquæ putridæ innatant, *calmin*.

429. Mare, *laſquen*. 758.

Maris unda, fluctus, *auna, voche*. Fluctuare, fluctibus jactari, *vochentun*. Flu-

ctus concitare, *vochemn.* Fluctus concitari, *vochen* Spuma, *tor*, *torvan*, *perquin lafquen*, *perquin leuvu.* Maris acceſſus, *tipaco.* Maris receſſus, *arcúlafquen*, *arcùntu*, *arquenco.* Aquam decreſcere, *arcún*, *arquenn.* Lacus, æquor, *mallin*, *lafquen.* Extenſum, undique apertum eſſe, *lafn.* Palus udis, *mallin*, *hueico*, *pùta yene.* Flumen, fluvius, amnis, *leuvu.* Torrens, *rulon*, *taiyen.* Fons, *uùſco*, *uco.* Puteus, *rgaco.* Ciſterna, *dahuell.* Profluens, *Inauitun*, *huitun.* 750. Alluvies, alluvio, fluminis inundatio, *magin.* 771. Alveus, profunditas, altitudo, *lluvù.* Altum, rapidum, profundum eſſe, *lluvùn.* Vortex, *peul.* 803. Unda, fluctus, *reu.* Fluctus eſſe, *reuquen.* Fremitus, *reureun.* Aquam audiri, *ruricùn.* Aquam exhalare, vaporare, *uruan.* vaporo, exhalo, *vadcùn*, *varcùn.* Cataracta, *llrùn.* Gutta, guttas cadere, *chùdcùn.* Stillo, *chùdcúnn.* Terra madida, ſolum humidum, *cunu.* Campus humidus, *rulu.* madidus humidus, *lod.* Incile, aquæ derivatio, *yaima*, *pllin.* Aquoſum eſſe, *chillcon.* Inſula, *huapi.*

430. Confluentia, *tafleuvu.* Æſtuarium, fluminis brachium, *chagquinco*, *chagquin leuvu.* 198. Pons, *cuicui.* Lapideus, *cura cuicui.* Sublicius, roboreus, *mamll cuicui.*

Lignum

Lignum a fluminis inundatione abreptum, *malun*. Ora, littus, ripa, *inaltu*. Ad Mosellæ fluenta, propter v. præter Rheni ripam, *inaltu mo*, Margo, *mellmell*. Vadum, *gilahue*. Adverſo flumine, *pragilahue*. Secundo flumine, *naûgilahue*. Portus & quivis locus ubi navis appelli poſſit, *ùdvú*, *nontuhue*. Sinus, *gllun lleuvu*, *gúllun*, *gnun*, *gion lafquen*.

431. Flumen aut mare illuc trajicere, traducere, tranſire, *carcun*, *non*, *nontun*, *notun*. hac tranſire, *nopan*. Tranſportare, transvehere aliquem v. aliquid, *noln;* illuc, *noltun;* huc, *nolpan*, *rulpan*. Cis, citra, *nopa*. Ultra, trans, *nome*, *carcu*. hinc eò v. inde huc ſaltare, *chuncan*, *rincùn*. Vadare, pedibus vel equo amnem trajicere, vadum tranſire, ſuperare, *gilan*. Dari vadum, *gilaln*. Huc vadare, *gilapan*. Navi trajicere, *huamputun*. 557. Tranare, nando flumen tranſire, natatu trajicere, *lefhueiln*, *hueieln*. Subſideo, ſubſido, mergo, *rmn*,*dmn*, *dùmin*. Natatorem eſſe, *huimgen leuvu*. Strepitum in aqua excitare, *metofcautun*.

Mergere ſe in aquam, immergo, demergo, ſubmergo, *rlun*, *dimuln*. In balneis aut flumine lavari, *mnen*, *mnetun*.

Aqua aut frigore pene enectum eſſe, *tocon*, *chocon*. Sicco, exſicco, exicco, arefa-

 cio,

cio, *nipmn*. Siccari, arefieri, *nifn*. ad auram exiccari, liberiore aura frui, auræ temperie uti, *nipmun*. æſtum aut thermas refrigerare, *cùgercùn*. Siccum eſſe, *anidcùn*, *anidùn*. Jacio, conjicio, in medios fluctus ſe projicere, in medios hoſtes irruere, *ùtùfn*. In præceps ruere, ſe projicere, *ùtùfnaûn*. Ad latus tranſire, *quinenple rupan*. Submergi, fluctibus obrui, *ùrbin*.

432. Lavo, abluo, lotura, lavatio, *cùchan*. Lotrix, lavatrix, *cúchacavoe*. Aquam haurire, *tun co*. Aquam abluendis, extergengisque manibus miniſtrare, invertere, ſuperfundere, inſtillare, *utuln co*. Fundo, effundo, diffundo, *utun*, *utuntun*. Fluo, effluo, *huitun*. Madefacio, *vocholn*. Madide madeo, ſum madidus, *vochon*, *gbon*. Aqua aliquid macerare, madefacere, *uremn*, *napmn*. Aqua aliquid molleſcere, lenteſcere, madefieri, *uren*. Madefactum eſſe, *nafn*, *lodn*. Torrentis inſtar fluere, ſanguine perpluens, ſudor fluit undique rivis, *cúchun*. Exprimo, exculco, extorqueo, *cúchún*, *ctún*. Salientibus guttis prætereuntes aſpergere, irrorare, *queipùlln*, *chircan*, *pteſcun*. Exprimo, mulgeo, *giun*. Frico, defrico, *nùncùn*. Cinere fricare, purgare, abſtergere, *gaican*. Refrico, attero, *glùn*. Aliquid volvendo, revolvendo, huc illuc ver-

verſando lavare, abluere, *gaun*. Faciem lavare, *cù*llu*mn*. Manus abluere, *gaùcuùn*. Abluere os, *ulp*u*uún*. Aqua tingere, *cùllcan*. Ore irrorare, *p*u*fcun*. Siccari, *ancùn*, *nifn*. Siccum eſſe, *hueibun*. Res lavandæ, *cùc*h*a-caial*. Res lotæ, lautæ, lavatæ, *cùchacan*. Aquarium vas, *co charu*. Sapo, *quillai.716*.

Lixivium, lixivia, lixivio calido lineas veſtes purgare, emaculare, *chiltufquen*. 352.

433. Exempla: *Com:ge*, affer aquam. *Tuge co*, hauri aquam.

Coclomn, in haurienda aqua adjutores eſte.

*gec*h*i co*, *co gechi*, aqua datur, adeſt, non deeſt.

*Op*u*i co*, *opui co mo*, aqua plenum eſt, impletum, expletum, repletum eſt aqua.

Co rume elugevalaimi, nec aqua, quam bibas, dignus es, illam non mereris, promereris.

Teye ufco, *rgaco ta* ni *comemom*, hic eſt fons, puteus, unde aquam attuli.

Uùfprai vachi co, hæc aqua ſua ſponte, ſuapte natura ſcaturit.

*Taf leuv*u, *ina leuvu*, *ina le*u*vu mo*, ad apud, juxta, propter, ſecus, præter fluvium.

Leuvu u*la*, *leuvu mo ula*, uſque ad flumen, a fluvio huc uſque.

Inaltu leuvu, *lafq*u*en*, ad Rheni fluenta, propter, præter fluminis ripam, propter littus, ad oram maritimam.

*Huente le*uvu, adverſo flumine.

*Minche leuv*u, ſecundo flumine.

Tafmel leuvu, ubi duo fluvii confluunt.

Minche, *naû gilaq*u*ilmi*, noli ſecundo flumine vadare.

*g*i*la*l*i vachi leuvu ? gila*l*ichi v. gilalpei chemai*, habetne vadum hic fluvius ? an pedibus, equò amnem hunc trajicere, vadum hoc tranſire, ſuperare potero ? neſcio, ſum neſcius, non ſatis ſcio, fieri poſſit.

*novallai le*u*v*u, neſcio qua ratione poſſis, non invenio quemadmodum rem expedias, quo pacto ex his vadis evadas, ex his anguſtiis te eripias, non video quam viam teneas.

*noq*u*ilmi*, *c*u*n*i*u*n *gei pu le*u*vu*, ne tentes, fruſtra conaris, magnum, ſummum eſt ſubmergendi periculum.

Unoi, *motitui ta leuvu*, alluvione fluvius excrevit, præter ripas effluit, campos inundat, obruit.

*Petu magi leuv*u ? *pet*u*l*i, num durat, permanet, perſiſtit adhuc fluminis inundatio, alluvies ? perſeverat.

*naûmei le*u*v*u, fluvius decreſcit, imminuitur.

*Pichiq*u*ecai le*u*v*u, depreſſa eſt aqua, alte jacet

*Anùi h*u*amp*u, navis in ſcopulis hæret, vadis illiditur v. illiſa eſt.

Ape

Ape v. epe urbi, vix evaſit ſubmergendi periculum.

ùûau v. quine mo urbigù, uterque una fluctibus obrutus, hauſtus eſt.

Quimllùcanolu lafquen mo quimai, qui neſcit orare, vadat ad mare.

Taunleuvu, *tavuleuvu*, *tafleuvu*, Confluentia.

Tva cùchacan, en lauta, purgata, limpida linea ſupellex.

---

434. PARS SECUNDA.

DE HOMINE EJUSQUE PARTIBUS.

Epulelu chag che meu. 698.

Quæ partes hominem componunt? Corpus & anima.

Che ni pu chag chuchign? anca, pllù cai.

435. Quæ ſunt partes humani corporis? aliæ ſunt externæ, aliæ internæ.

Anca ni pu chag chuchi? quinelque huecun, cagelu puminulequeign.

436. Partes exteriores humani corporis, *Anca ni huecunchi chag.*

Caput, *lonco.* Caput rotundum, *moncol x 781.* Glabrum, depile, depilatum, *cupl.* Depreſſum, *chapùd*, *chapd.* Teſta capitis,

capitis, cranium, calvaria, *legleg*. Vertex, úúù *lonco*. Verticis tonſura, vertex ſacerdotis, *leva*. Sinciput, *llafquen*. Occiput, *vuri lonco*. Frons, *tol*. Frontis apex, ſurrecti in fronte crines, *quemchol*. illos habere, *quemcholn*, *quemcholclen*. Frontis anguli, *peleva*. Tempora, *umau*.

437. Scalpere, ſcabere caput, *ruen lonco*. Caput demittere, capite annuere, *togcúnn*. Stare cernuum, demiſſo capite, *rúten*, *rtclen*. Pronum, *copún*. Nuto, dormitantis nutatio, bis inter dormitandum aut ter caput demiſit, *medun*, *meducan*. Stare e regione, *adtun 676*. Frontem contrahere, caperare, *nonintun*. Dormio, obdormio, ſomnum capere, *umautun*. Sterto, rhonchos edere, ructuoſos ſpiritus ingeminare, *clorinn*. Somnio, per quietem aliquid videre, *peuman*. Dormientem loqui, *umaudugun*, *culúmn*, u*lcuman*. Expergiſcor, ſomnum excutere, ſomno ſolvi, e ſomno v. de ſomno excitari, *tepen*, *tepefcún*. E ſomno aliquem excitare, ſuſcitare, expergefacio, *tepeln*. Vigilare, experrectum eſſe, *pelolen*.

438. Exempla. *Ancaple*, uſque ad dimidium.

Ancaple lei, ad dimidium pervenit.

Ancaknogei, eſt imperfectum, res ad exitum non eſt perducta, ultimam adhuc manum deſiderat. *Lon-*

Lonco ğei, caput, dux, princeps eſt.

Vúta loncoğei, Dux magnæ authoritatis, jurisdictionis, dominii eſt. *Lonco huampu*, prora. *Loncoche*, calvaria, cranium. *Loncoquillquill*, clavæ ultima ſeu inferior extremitas. *Lonco cachilla*, ſpica tritici. *Loncople*, capite tenus.

Atun lonco, habeo caput fatigatum.

Cutani ni *lonco*, *cutanloncon*, caput mihi dolet, capitis dolore afficior.

Lonco ni *chğarcúğemom*, *v.* ni *chğarcúğeuyeum v.* ni *chğarcúğeuyen mo*, *v. lonco chğarcúğeuyei*, *vill anca cutani*, quando caput languet, cætera membra dolent.

Cupai umau, *acui* ni *umau*, obdormiſco, ſomnus ad lectum vocat, invitat, arctior quam ſolebat, ſomnus me complexus eſt.

Chillcatualu, *umautuqueimi*, dum ſtudiis invigilandum eſſet, opera navanda, ſomno indulges.

Umautumeaimi mo, ibi ubi dormis, ſomnum capies.

Cúmeabui umautuabum, tempus eſt ſomnum capeſſendi.

Peumabin, dormienti objecta mihi eſt illius imago, per quietem mihi viſus eſt.

Aldùn peuman ta ni *ad v. ta* ni *caman*, multæ imagines mihi dormienti obverſantur, in viſa varia dormiens multaque incido.

439.

439. Oculus, *ge*. Conſpicilla, *melige*. Nodi arborum, *ge mamll*. Foramen ſecuris, *ge cachal*. Pupilla, *cural ge*. Supercilium, *gedin*, *dúnin*. Palpebræ, genæ, *úmi*, *llpef*. Palpebræ, cilia, *llahuige*. Oculos claudere, *llahuitun*. Oculi album, *túyau* Auris, auricula, *pilun*. Aures habere, *pilunn*. Qui aures habet valde parvas, *llummepilun*. Qui grandiores, *lumpapilun*.

440. Lux, lumen, ſplendor, claritas, item video, viſus, viſu gaudere, *pelon*. Carere viſu, eſſe cœcum, caſſum luminibus, oculis captum, orbatum, *pelolan*.

Viſum dare, reſtituere, lumen facem præferre, illuſtrare, *peloln*. Mentem illuſtrare, intellectum illuminare, menti lucem afferre, facere ut aliquis ſuo vel alieno periculo ſapiat, fiat cautior, prudentior, *pelelduamn*. Obſcuritas, tenebræ, caligo, *dumin*. Obſcurum, tenebricoſum, caliginoſum eſſe, *duminn*, *duminclen* Video, cerno, aſpicio, oculis percipere, *pen*. *800* *utinn*, *utintun*, *quintun*. *820*, Præ oculis, habere, *quintunien*. Ad videndum intrare, *peconn*. Obiter, curſim, ſtrictim, in tranſitu aliquid videre, *perumen*, *perupan*. Crebro, frequenter, aſſidue videre, *pelmn*. Appareo, os ſuum oſtendere, de feneſtra proſpicere, *adquintun*, *ellomn*. Ex adverſo videre, *adquintun*. Obliquis oculis in-

intueri, *clúquintun*. Aſpicio, intueor, ſpecto, oculos in aliquem conjicere, intendere, intentis oculis aliquem intueri, oculos in aliquo figere, fixos aut intentos habere, *utintun*, *lelilen* Cum voluptate videre, ex viſu voluptatem capere, percipere, voluptate affici, viſu oblectari, delectari, *común*, *comútun*. Nicto. conniveo. *nicùſcún*, *ʒepiſcún*. Nicto, ocnlis aliquid innuere, *llepeſn*, *llepeſcun*, *ʒepeſn*. Oculos in orbem verſare, *chiquercún*. Oculos ſomnolentos habere, *umerclen*. Oculos a pulvere lacrymare, *itoſn*, *rutomn*. Lumine oppoſito aut nocturna lucerna, aut alio ſimili modo oculos perſtringi, *uvenclen*. Lacrymor, lacrymo, ploro, fleo, lacrymas fundere, profundere, *ʒùman*. A fletu ceſſare, *neún*. Audio, accipio, exaudio, auribus percipere, *allcún*. Auſculto, *allcùtun* Inſuſurrare alicui, in aurem aliquid alicui dicere, *caſcùn*. Tinnire, *tinpin*. Procul diſſita, remota auribus percipere, *pu allcùn*. Viſu attingere, *pu pelon*, *puquintun*.

441. Exempla. *Quiñe ta ñi ʒe cutani*, unus mihi oculus ægrotat.

Ui ta ñi ʒe, placuit illi omnino, oculos illi adjecerat.

Chem ulaiabuimi ta mi peabubium ta Dios, quid dares, ut Deum videres.

Calli

Calli peaimi v. penmuaimi, veniet aliquando tempus, erit, aderit, illuceſcet dies, cum ſcies, videbis, cognoſces.

Pequellebin ta mi huera chegen, agnoſco tuam malitiam, video fraudes tuas.

Pelalaiabun ta ni Chao, Patrem meum diem ſuum obire, extremum vitæ ſpiritum edere, animam Deo reddere non viderem?

Peabun em, quam iſtud videre velim.

Ta mi pemom mo, ta mi pebin mo, quia te vidi.

gùman cupan, venio plorans.

Pi ni gùman, flens dico.

gúmahuequilmi gelu huerin, *v. gei ta mi huerin*, modum lugendi fac, parce lacrymis, lacrymas comprime, digna factis recipis.

Cúmei ta in gùmatun ta in puchao ta ni lan mo, Patrum noſtrorum funus lacrymis proſequi, bonum laudandumque.

Cúmei ta mi gùmabiel ta mi huerilcan, peccata deflere, deplorare juſtum, æquum eſt.

Titi cani huilteu! en juvenis audaciam, nequitiam, perverſitatem.

Allcùn ta mi acutun v. ta mi acutuel, audivi te adveniſſe.

Allcùn ta mi ùlmengen, te Caciquium v. prædivitem eſſe accepi.

Allcùn

Allcún ta mi lagmuyen v. ta mi lagmmom, mihi dictum eſt te commiſiſſe homicidium. *Allcúpamelan veichi dgu*, nunquam audivi quid ſimile.

442. Naſus, nares, *yu*. Naſi orbiculus, *huechu yu*. Naſi gibbus, ú*ûù* yu. Mala, genæ, maxilla, *taun*. Os oris, *uún*. Supinus, *lpú*. Pronus, *pailla*. Palatum, *vida vida*. Mandibula, maxilla, *cli cli*, *taga taga*. Lingua, *queuún*. Dens, *voro* Dens molaris, *ulga*. Dentes primores, inciſores, tomici, gelaſini, *chelle*, *aievoro*. Gingiva, *edm*, *ùrùm*. Labrum, labium, *melbuùn*, Mentum, *quete*.

443. Oleo, redoleo, odorem emittere. *numun*, nu*mun*. Facere ut alius redoleat, oboleat v. g. allium, hircum, *numuln*. Humum obolere, *bitunman*. Naribus ſorbere, attrahere, *gnibn*. Sternuo, ſternuto, *echiun*. Oſculor, deoſculor, oſcula figere, imprimere, *muchan*, *muchatun*. Homines loqui, verba facere, vocem animalia emittere, aves cantare. campanas, inſtrumenta ſonare, *dugun*. 720. Verbum, *nemel*,*dugu*. Vox, *dugu*. Dico, aio, memoro, &c. *pin*. 806. St! ſile, tace, nihil de Cæſare, *úcm!* Ita monere, ú*cmn*, ú*cùmn*. Voco, arceſſo, accio, *mtmn*, *mùtúmn*. Vociferor, clamo, *huaruln*, *huirarcùn*. Sibilo, *huihuenn*.

Sibilus, ſibilum, *huihuen.* Rideo, in riſum ſolvi, erumpere, *aien.* Riſum movere, excitare, *aiecan.* Oſcitare, ùg*apun.* Mandere, cibum dentibus conficere, *cùcha*un, *ùgarcún.* Sonitum labiis excitare, *mùtircún.* Labia comprimere, *nùcofc*ùn. Dentium ſtuporem pati, *ùgerin.* Dentibus frangere, *ùcha*nn, ù*chofc*ùn. Dentium infirmitas aut ſcabrities, dentes buxei, ſcabri, rubiginoſi, *pilol voro.* Buccam inflare, ù*mu*n. Buccam pulſare, colaphum impingere, *úmuntun.* Hio, ore hians, ù*lan*, ù*lalen.* Os contorquere, *huilquern.* Supinum jacere, *lpun.* Pronum, *pai*ll*alen.* Os aduſtum habere, *vultan.* Taceo, ſileo, ſilentium agere, conticeo, obmuteſco, *ne*ù*n* 792. *dugulan.* Bibo, *in*, *pú*t*un.* 477. Edo, *in.* 475.

444. Exempla. *Ahue tipanmalai ta* ni *voro pu p*nen, non ſtatim infantibus dentes erumpunt.

Cutanvoron, dentium dolore torqueor, crucior, conficior, diſrumpor.

Dugucloaiu Apo, una loquemur cum Gubernatore.

*Taf, ina, qui*ne *vla dugubigu Apo Huaiquilafquen Curúpi*chun *cai*, Huaiquilaf & Curúpi utrique aditus ad Regem patuit, adeundi Principis copia data eſt.

ni

ni *pibium v.* ni *pibiel mo*, me jubente, præcipiente, imperante.

Mi piȝenon piqueimi, dicis quæ tibi non ſunt dicta.

Mi pivalnoal piqueimi, dicis non dicenda, quæ dicere tibi licitum non eſt.

Mi mupium v. mi mupin mo v. mupiel mo aiecaùȝe, dicendo verum neminem timeas, in ſinu tuo rideas licet.

Duȝuquilmi, tace, ſilentium.

ȝúmatuquilmi, ſile, ſat datum eſt lacrymis.

Cùme nemel eluen, affer mihi aliquid conſilii, cupio ex te audire aliquam ſententiam, monitum, documentum aliquod.

Cùmei vachi neml, optima propoſitio.

Elubin quiñe chem, chem chei, ellonpaquei, dedi ipſi neſcio quid, mox dicam, in palato, in lingua hæret, jam meminero.

Aie aiebulu huiftubi ta ni *duam*, per ludum ac jocum quod vult obtinet, voti compos evaſit, invitis, gementibus ac frementibus inimicis.

Mi aien mo v cùpaaien mo v. mi aiemom aieȝeimi, jam jam riſurus irriſus es.

Pedro, Hueni piam, Petrum, famulum, puerum vocant, inclamant.

Mtmbiȝe, illum voca, adduc, arceſſe.

Cupaiaimi v. cupaiai piam v. piȝeimi, audin? vocant te.

445. Collum, *pel.* Cervix, *topel.* Ima cervix, *to.* Pars interior, *to to.* Faux, guttur, *clol clol.* Gula, *llanca voro.* Jugulum, *pilco.* Epiglottis, epigloſſis, *muquù.* Gargarizatio, *huaùl*, *huaùlhuaúl.* Humerus, *lipag*, *yupi.* Pectus hominis, *rcu*, *rùcu.* Animalis, *mrùncùhue.* Ubera, mamma, mamilla, *moyu.* Papilla, *lonco moyu.* Sinus, *pllcúma.*

446. Collum extendere, protendere, *nùhuircùn*, *nùhuirclen.* Clare, alte, venuſte loqui, *peltun.* Oſſiculum, ſpinam in faucibus hærere, *plginn.* Digitum in fauces immittere, *lologn.* Ob epiglottidem offenſam tuſſire, *chepidcùn.* ructo, eructo, *telùn.* Cano, canto, cantito, modulor, cantus edere, fundere, *ùlcatun.* Reſpiro, ſpiritum ducere, *neyùn.* Vehementius reſpirare, *neyùneyùn* Onus humeris portare, tollere, *panùyen.* In humeros attollere, *panùn*, *padùn* Admoveo pectori, *rculn.* Sugo, hoc cum ipſo lacte ſuxi, *ùbircún.* Lactens, lac ex mammis ore elicere, haurire, *moyun*, *moyutun.* Lacto, infantem lactare, uberibus admovere, ubera infanti præbere, *moyuln.* Infantem ab uberibus, a mamma, a lacte removere, disjungere, depellere, *llancumn* depulſum eſſe, *llancun.* In ſinum aliquid projicere, *pllcùman.*

447. Exempla. *Pel cùtu*, collo tenus.

Quine pel, quantum ad monile, murenulamve ſufficit.

Cùme pel, vox ſuavis, plena, canora, dulcis, clara, ſonora.

Ancui ta ni pel, Fauces mihi ſunt aridæ, pumex non æque eſt aridus, atque hic eſt homo.

Topeli,Sarcina ad collum declinat, properat,

Moyope veichi pnen, vagitum, fletum infantis demulce, lacte ſopito, leni.

448. Brachium, *yupi*. Lacertus, *riuncuù*. Axilla, *punpuia*. Cubitum, cubitus, *chonodcuù*. Manus, *cuù*. manus dextera, dextra, *mancuú* Læva, ſiniſtra, *huele cuú*. Palma, vola, *pulai cuù*. Digitus, *chaglleuu*. Articulus, *toi*, *toicuú*. *840*. Pollex, *vùta chagl cuù*. Index, *duchuhue*. Medius, *ragichaglcuú*. Annularis, medius, *muna chaglcuù*. Minimus, auricularis, *pichi chaglcuù*. Unguis, *huili*. *458*. Latus dextrum, *man*. Siniſtrum, *huele*. Venter, alvus, *púta*. Uterus, *pue*. Umbilicus, *vùdo*.

449. Brachia tendere, extendere, *ilun*, *ilútun*, *ilúdtun*.

Amplector, complector, amplexor: in alicujus collum invadere, atque amantiſſime complecti, ſuo aliquem complexu recipere, in alicujus complexum venire, accedere,

incurrere, diu aliquem complexu ſuo tenere, *mavùln*, *mabln.*

In ulnis portare, item, Infantem luſtrali aqua tingendum, abluendum, perfundendum tenere, ſuſcipere, *metan*, *metantun*, *mechan*, h*ui*ch*an*, *huitan*, *huichatun. 743.*

Super brachium habere, *metanien.* Sub axilla portare, ſumere ſub axillam, *gn*ù*fn*, *gnùftcun.* Sub axilla portando aufugere, *pùltantun.* Prendo, prenſo, prehendo, teneo, capio: anſam arripere, *huichatun.* 743. Virus alarum, *iron.* Hircum redolere, *ironn.* Lego, carpo, decerpo, *n*ù*n.* Cubitis inniti, *gre*ucú*n.* Tango, attingo, manibus attrectare, palpare, *maldùn*, *mald*ù*t*u*n.* 773. Arripio, apprehendo, unguibus, unco tenere, *tul*ù*mn.* Scindi, diſcindi, *piùn.* Geſtio, geſticulor, *gnifn*, *ginican*, *nùyefc*ú*n.* Manu aliquem advocare, *mai*chù*n. 772.* Manum premere, comprimere, conſtringere, gù*tarcun.* Manum imponere, manu opprimere, examinare, gll*on*, *glludc*ù*n.* Moveo, agito, lacertos movere, ſtrenue rem agere, *negmn.* Ictus aut percuſſio manus, *c*h*ampad* Manu aut calce priori percutere, *champadcùn*, t*ampadcùn.* Popyſmis & plauſu blandiri, caput, dorſum demulcere, *manpuùn.* Manum manu, digitis digitos prehendere, tenere, *cù*n*atun.* Natantem aquas palma percutere, *mtoucuùtun.* Enſem capulo

pulo apprehendere, tenere, ſceptrum tenere, manu premere, *rùtan.* Manus tortuoſæ, *chonvúllcuú*, *chonvlcuù* Digitos frigore rigere, *chopilln.* Digito indicare, *dchùn, dúchoknon.* Talitrum dare, *ptaſcùn*, *ptavcún.* Vellico, *rutin*, *rutetun.* Aliquatenus intumeſcere, tuberculis affici, *pitaun.* Pediculos, pulices unguibus occidere, *ǥtidn.*

450. Exempla. *Mavùlelen*, illum meo nomine amplectere, ſaluta cum meis verbis.

Nieun, ſe continere, temperare ſibi.

Quine ta ni cuú allvului, unam manum habeo afflictam.

Mi chillcaium v. mi chillcaiam v. mi chillcaial mo ; mlmlai ta mi cùù, tibi ſcribenti manus tremit, contremit, contremiſcit.

Cuùlbimn, manus ad opus.

Ui v. uln ta ni cuú, non feci libenter, ſcienter, deliberate, ſtudio.

Neǥmlabin, non attigi illud, non tetigi.

Petu maichúbun, acui quine huentu, cum manu ſignum darem, Indus advenit.

Pu chaǥllcuú uûaulaiǥn em! nec pares digiti, nec pares ingenio aut virtute fratres.

Quine nún, quantum pugnus capit.

Quine toi, ca toi, epu toi, cula toi, &c. unus articulus, alter, alius articulus, duo articuli, tertius articulus, unum punctum, &c.

Opúpui ta ni púta, comedi ſatis, ſufficit.

451. Dorſum, *vuri.* Ilia, *tute.* Lumbi, *cudu.* Clunes, nates, *nudo*, *790.* Anus podex, *poto.* Verenda ſive viri, ſive mulieris, *yehuen. 753.* Pude*n*da viri, *pnùn.* mulieris, *cuti*, *metu.* Umbilicus, *vùdo.* Inguen, *codin.* Teſticuli, *cudan.* Scrotum, *cuchiu.* Femur, *riunchag.* Femen, *puùllau.* Genu, *lucu.* Poples, h*uillhua.* Crus,*chag* Sura, *comùfn.* Pes, *namun 787.* Malleolus, *lonco deù.* Talus, calx, *rncoi.* Planta, *pulai namun.* Cutis, *tilque.*

452. Dorſo incumbere, ſupinum jacere, *paillan*, *paillalen.* Se tendere, extendere, *nurpun*, *ilun.* Tendo, extendo, dirigo, *notmn.* Tenſus, *notm.* Incurvum, incurvatum eſſe,*ponorn*,*ponorclen*, *empadn*,*empalln.* In longum protenſum eſſe, jacere, *huinan*, *huinalen.* Extendi, *huinun*, *huinutun.* Conjunctos, cohærentes, conglobatos, conſtipatos, addenſatos eſſe, *chugoln.* Conjungi, cohærere, conſtipari, conglobari, ú*vn.* In aliquid incidere, incurrere, offendere aliquid, *togin*, *togirn.* Alterum alteri incumbere, *rentolen*, *dencholen.* Alteri ſe ſuperimponere, *empalcùn.* Appropinquo, propius accedere, adventare, *igecupan*, *vulclen. 688.* Protero, obtero, conculco, *topan.* Situm aut locum mutare, *huinamtun.* Titillatio, *chicll.* Titillationem alicui movere,

at-

attrectatione corporis riſum excitare, *nachiclln.* Haud jocis aſſuevit, non fert jocorum laſciviam, *chicllai.* Latus mutare, *chiquenun.* In hoc ac illud latus incumbere, *h*uc atque illuc ſe verſare, ſe vertere, *dcllun*, *dcùlln.* Errare, deerare, a via deflectere. item: otiari, ſpatiari, ultro citroque curſare, *chihuaiq*uiia*u*n. Sedeo, *an*u*n.* *681. 232. 233.* Loco, colloco, pono, ſtatuo, ú*ln*, *an*ú*mn.* Coxim inſidere, *chenodc*ú*n.* Decuſſatis cruribus ſedere, *cani knon.* Divaricatis cruribus ſtare, *telan*, *telalen.* Stare, pedibus inſiſtere, *vutan.* In pedes erigere, *v*u*taln.* Ambulo, gradior, gradum facere, *amun*, *mia*u*n. 778.* Fero, porto, duco, manu ad ambulandum adjuvo, *miauln.* Deambulo, inambulo, ſpatior, ambulationem facere, *nampiln*, *namp*ú*ln*, *remiaun.* Pedes eo, *namuntun.* Uno pede incedere, ſaltare, *quedecan.* Genua flectere, ſummittere, poplitibus ſe excipere, *lucutun.* Genu nixus, genibus provolutus, ſupplex, *lucutu.* Quadrupedem incedere, quadrupedis in modum ambulare, *huinoln*, *hui*n*u*l*n. 748.* Grallis nixum incedere, *tentican.* In digitos erigi, ſummis pedibus inſiſtere, ambulare, *enefclen*, *entifn.* Scando, conſcendo, ſubeo, evadere ad ſummum, ſcandere in ſubrectum, *econ*, *encon*, *encopran*, *encolpran.* Offendo, ceſpito, in limine offende-

fendere, pedem in limine offendere, in lapidem incidere, incurrere, *múturn*, *mútúrcún*, *mtorn*, *mtorcun*. Offendiculum ponere, *mtorúln*. Cado, labor, *tan*, *tanan*. Lubricus locus, ſemita lubrica, lubrica viarum, in lubrico inſiſtere non poſſe, delabi, *pelcan*, *mlcayun*. Pedem vacuo, ſolido caput offendi, *túlgúſcún*, *tulgſcún*. Pedes obdormire, *chillimunn*. Eo, tendo, peto, pergo, aliquo ſe conferre, *iaun*, *gemen*, *miaun*, *amun*. Abeo, *un*, *utun*. Præeo, antecedo, *unen*. Sequor, ſubſequor, *inan*. Eo petitum, allatum, *yemen*. Eo relicturus, redditurus, ut loco ſuo reſtituam, *elmen*, *elpun*. Obviam eo, procedo, de induſtria alicui occurrere, obviam fieri, *taûmen*. Comitor, comitem ſe alicui dare, exhibere, *dihuenn*. Comes, *dihuen*. Valedicere alicui, cum bona alicujus gratia abire, diſcedere, *chalin*, *chalitun*. Prætereo, *cauchun*, *rupan*. Venio, advento, *acun*, *cupan*, *acutun*, *gepan*, *cúnapan*. Redeo, revertor, reverto, remigro, remeo, *unon*, *unotun*. Tranſeo, *rupan*. Aberrare a via, a recto tramite deflectere, declinare , *choncaiaun*. Opportune, tempeſtive venire, *tutelpan*.

453. Exempla. *Vurintun*, clam, clanculum, furtim agere.

Vurignentun, Prodere aliquem ſimulatione

tione officii aut amicitiæ, inſidias illi ſtruere, inſidiis illum petere v. cretizare cum Cretenſibus, vulpinare cum vulpe, cum fraudulento fraudibus agere.

Vuri dʒu, vuri piel, res, dictum ſuſpicionem movens, res ſuſpecta, furtim, clam, clanculum facta.

Vuri yebi, furtim, clam abſtulit.

Huera ni vuri, jumentum exulceratum, onere læſum eſſe.

Mann, optatis fortuna reſpondet.

Manaimi em! Cœptis Deus adſit, Superique faveant: utinam quod a te ſuſceptum eſt & inſtitutum, felicem ſortiatur exitum, Deus promoveat, Superique fortunent, quod præclare inſtituiſti.

Lucutuge, genua flecte, poplitibus te excipe.

Anúanúknopatuquei : luculucupatuquei, accedit reverens, honorem exhibens ac obſervantiam. 681.

Vúta toi ʒei, cruribus oblongus.

Epu namun, pedites, pedeſtres copiæ.

Namuntuche, pedibus iter faciens.

Vemʒebui veichi dʒu, inche huenoltubun, dum hæc agerentur, ego eram puſio, necdum ad uſum rationis perveneram.

Mi vútalen mo, coram te, te præſente, in tuo conſpectu, in oculis tuis.

Huinunman ta ni comofn mo, v. huinun-

mai

mai ta ni comúfn, cultro luculentam pla= gam in ſura accepi.

Ragin v. ragintu anúge, ſedeas medius, ſede in medio.

Uali Puren, *Rpucura ipuam*, Purenum petens Rpucuræ prandebo.

Quine vla amotuge, vade quantocyus, quamprimum abſcede, diſcede.

Allhue, *allhue v. mancha mancha amomn*, feſtinate lente, placide bos arat.

Calli cupape, *raquilabin*, veniat non ve= niat perinde eſt, ſive veniat, ſive non veniat, parum refert.

Recupan, ad ſpatiandum, deambulandum veni.

Pichi cúpanampliauabun, ſanitatis gratia nonnihil deambulare, ad campum ſpatiari vellem, cuperem, optarem.

Remiaupraquen v. re ni miaupran, ambulo ad tempus fallendum duntaxat.

Ulmenpai, venit dives, locuples, opulentus, pecunioſus, bene nummatus, divitiis affluens.

Cupa melai vau meu,ab his ædibus abſtinet.

Chumal cupaimi? quid eſt, quod huc te attulit? quæ te huc adduxit cauſa,quid tu huc.

Cupaiabui pi mai, *vei ni cupan*, lupus in fabula.

Conmpaquelan, mihi iſtic nec ſeritur, nec metitur.

Cuna-

Cunapape, ingrediatur.
Cunapage, ingredere.
Cunapamn, adeſte, venite huc, huc intrate, ingredimini.
ȝepaȝe, veni huc, accede.
Pichi iȝecupaȝe, accede propius.
Tepen ta mi acun mo, auſpicatus & felix ſit adventus tuus, gratulor tibi adventum.
Anca unomei, medio itinere jam confecto reverſus eſt.

454. Partes internæ, Oſſuariæ.
Os, oſciculum, dens, ſpina piſcis; foliorum paliculi, *voro*, *voru*. 687. Os majus, *malmal*. Exoſſo, oſſa extrahere, nudare, *malmaln*, *malmaltun*. Calva, calvaria, *loncoche*, *lonco*. Spina dorſi, *huiȝolȝor*, *cudi voro*. Coſtæ, *cadi*. Scapula, *lira lira*, *tatarua*. Coxendix, *cúra cúra*. Os ſacrum, *luȝli*. Vertebræ tibiæ, *ulúl*.

455. Carneæ.
Caro, *ilon*. Caro humana, *calil*. Caro cruda, *carù ilon*. Carnem crudam comedere, *ilotun*. Caro comeſtibilis, *cuvùll*, *ilon*. Caro quæ coſtas cooperit, *mari mari*. Carnem rancidam eſſe, *iron*. Macram, *llallinn*. Pinguem, *motinn*. Pinguedo,adeps, *motin* Saginare, *motintun*. Medulla, *mape*, *iluluquen* Adeps piſcis, ſebum, *ihuin*. Sebo aliquid linire, illinire, obducere, *ihuitun*.

tun. Caro exos, pulpa, *vn*. *688*. Cerebrum, *mullo*. Cor, *piuque*. Pulmo, *pinu*. Stomachus cum hepate, *que*. Jecur, hepar, *bucun*, *pana*, *ponon*. Lien, ſplen, *llcante*. Fel, *utm*. 858. Renes, *cudall cudall*.

456. Cartilagineæ.

Inteſtina, viſcera, interanea, *cùlche*. illa mundare, purgare, *giunn*. Farcio, infarcio, refercio, *grinn*, *gromn*. Ventriculus, ſtomachus, *huata*, *púta*. Veſica, *pavùdcun*. Nervus, *buùn*, *chùl*. Nervus linguam aſtringens, *chúlqueuùn*. Caput cum ſpina dorſi jungens, conjungens, *to*. Exta, *puque*. Membrana cerebri, *chacu chacù*. Vena, *buùn*, *vuùn*. Carnea pellicula, *vuùn gelu*. Omnia interiora corporis, *pu anca*.

457. Humores.

Lac, *lichi*. Mulieris, *ilu*, *ilùf*. Coagulo, *tencún*, *tencon*. Lac coagulatum, *tencún lichi*. Siccari, *arquenn*, *arcún*. Sanguis, *mollbùn*. Cruentari, *mollbún*. Cruento, ſanguine inficere, aſpergere, maculare, *mollvùln*, *mollbùntun*. Sanguinem ceſſare, *tùgn*, *niùtun*. Sanguinem ſiſtere, contineɹe, *túgmn*. Saliva, ſputum, *couún*, *túfcùn*. Phlegma, pituita, *ùlui*. Fel, bilis, *piuco*. Semen, *pane*, *conilcaqueum*. Effuſio ſeminis, *tipanman*. *839*. Alteratio car-

carnis, *malquiuman*. Alteratio viri, *pnùnman*. Mulieris, ú*nanman*. Fluxus menſtruus, *cùyenpen*, *cùyentun*.

458. Excrementa.

Capillus, *lonco*. Pappus, lanugo, villus, *mar mar*, *mas mas*. Pilus, pili ſubalares, pectoris, & cæteri interiores, *calcha*. Coma tæniolis redimita, faſciolis illigata, *chapen*. Tæniola, vitta, *guton*. Barba, *payun*, *paìun*. Barba copioſa, magna pilorum ſylva, *hualipayun*. Barbam alere, nutrire, *paìunn*. Barbam tollere, abradere, *paiuntun*. Inſtrumentum quo ſibi pilos barbæ radicitus evellunt, u*tiv*. *857*. Pilos, capillos evellere, *calpudùu*. Depilis, capillos alicui defluere, *tùnincùn*, *clurcún*. Capillos abſcindere, amputare, *quechign*. Ad ſpeciem comparatum, comptum, ornatum eſſe, *túyúmclen*. Vello, *nodún*. Vellico, carptim vellere, *rifcan*, *ronican*. Furfures capitis, *por lonco*. Lacryma, *cúlle*. Lacrymas erumpere, oboriri, effluere, *cùllen*. Mucus, *merun*. Saliva, *couún*, *tûfcûn*. Sputum, *ûlui*. Conglobatum ſputum, *caûûl*. Spuo, expuo, excreo, ſalivam regerere, *tûfcûn*. Nauſea, nauſea laborare, nauſeo, *ucaipuen*. Vomo, evomo, *rapin*. Sudor, ſudo, ſudore madere, ſudorem emittere, *arofcûn*. Sudorem elicere, *arofcûln*. Unguis.

guis, *huili*. Nigrum, *por huili*. Callum, *pitau*. Callum obduxiſſe, occalluiſſe, *pitaun*. Redivia, reduvia, *tulcuû*. Veſica, urina, mejere, urinam facere, reddere, mittere, fundere, reddere lotium, *huilliûn*. 745. 456. Stercus, fimus, excrementum, *me*. Alvum, ventrem exonerare, *men*, *mecan*. Vas immundum, *mecahue*. Ad requiſita naturæ recedere, *ellihuen*. In loco publico alvum exonerare, *mequen*. Niti, *gechûn*. Pedo, *percûn*. Sordes curſim ejicere, *pibn*. Sordes pharmaco cathartico curſim ejicere, *pibln*, *pipmn*. Muceſco, mucidum fieri, *percantun*. Muſco, rubigine affici, *ûretun*. Putrefieri, *vûnatun*. Ærugo, rubigo, *me panillhue*, *cumpanillhue*. Immunditia, ſordes, illuvies, *por*. Spurcum, ſordidum, impurum eſſe, *porn*. Maculare, maculam contrahere, *porm*, *porln*.

459. Quinque ſenſus Corporis.

Viſus, *pen*, *pelon*, *utintun*. *439. 440. 441. 463. 465.*

Auditus, *allcûn*. *439. 440. 441. 463. 465 679. 650.*

Olfactus, *numûn*. *442. 443.*

Guſtus, *cûmentun*, *405. 474. 477.*

Tactus, *maldûn*, *maldutun*. *449. 452. 535. 607. 613. 624.*

460. Exempla. *Tva llechi ilon ta in imoabum*, en carnem qua veſcı debueramus.

Cùmei vachi ilon iloal mo v. iloȝeam mo, hæc caro bona eſt ad comedendum.

Cùmebui cancaiabuel mo v. cancalȝeabum, en verſandas ad ignem infixas veru carnes.

Ilon ȝelu, qui carnes habet, qui carne veſcitur.

Iloȝelu, qui eſt comeſtus.

Iod cùmei ta ni ilomom ta ni challuamom mo, malui carnem quam piſces comedere.

Cofque iquellebin, ilon no, malo pane quam carne veſci.

Hue ȝei vachi ilou, eſt caro recens.

Motigeprai vachi huentu, nimium craſſus & obeſus eſt homo iſte.

Túyún piuque, lætus, alacris, hilaris, feſtivus, jucundus.

Cura piuque, cor lapideum, homo durus, immıtıs, immiſericors.

Aldù vanei ni piuque, vir cordatus, prudens, magni animi.

Tauȝe pin túyúlmallebi ta piuque, munera etiam Diis placent.

Ilopiuqueun, dolore, invidia conſumi.

Tepelbin ta ni piuque, tepepiuquelbin, illum exhılaravi, hilarem lætumque reddidi, effeci.

Elcapiuquen, arcanum, ſecretum cuſtodire, ſervare, conſervare.

Elupiuquen, arcanum ego continere non valeo, plenus ſum rimarum, hac & iſtac perfluo, jam prurit animus, & geſtit ſecretum foras mittere.

Ladcù piuquei, *laiaimi ni pibium*, animum mœrori dedit, ac ingenti triſtitia affectus eſt, cum ex me audiret ſe moriturum.

Ladcùn aldù cutantucaquebi ta piuque, triſtia triſtitiam afferunt.

Udalei ta ni piuque, in magnum luctum incidi, cor mihi dolore rumpitur.

Núftuletui ta ni piuque, gratias Deo quod ex tot tantisque triſtitiæ fluctibus emerſerim.

Cauchu mollbùn mai, ſanguine perpluit.

Cad caichùn mollbún mai, eſt nimius hic ſanguinis fluxus, hoc profluvium.

Vai ta ni mollbùn, ſanguis illi fervet, effervеſcit.

Pecùyeni vachi domo, Lunæ effectus, vim, virtutemque experitur. 488. 491.

461. Dotes humani Corporis.

Vita, ſanitas, incolumitas, valetudo, vivere, valere, *mogen*, *lihue*.

Convaleſco, e morbo recreari, priſtinas vires recuperare, item: reviviſco, a mortuis ſurgere, reſurgere, ad vitam redire, reverti, remigrare, *mogetun*. Alo, paſco, ſuſtento, *mogeln*. Stipem oſtiatim cogere, panem quæritare, *mogetuiaun*. Pingueſco, pin-

pinguem eſſe, fieri, *motin.* Impinguare, ſaginare, *motiln.* Valetudo integra, optima, *cùmelen.* Tenuis, infirma valetudo, *vemlen.* Gravis valetudo, invaletudo, *hueralen.* Valetudo afflicta, perdita, *aldùn hueralen*, *ladùamn.* Robur, vires, *nehuen.* pulchritudo, muliebris venuſtas, viri dignitas, corporis præſtans majeſtas, auguſtus habitus, *temo*, *temogen.* Oris ſpecies, habitus, nativa vultûs compoſitio, facies, *ad*, *age.* 676. Statura corporis procera, ſublimis, *vùtan.* Juſta, elegans & concinna, *munan.* Parva, *pichi*, *pchù.* 798. Procerior, ſublimior, *devù.* Eſſe ſtaturæ procerioris, *devún.*

462. Vitia Corporis humani.

Tremori obnoxius, tremens, *tentepl.* Tremere, contremere, *tenteplṅ.* Macer, gracilis, exilis, macie confectus, vix oſſibus hærens, *togli.* Gibber, gibbus, gibberoſus, gibbo deformis, *gtu*, *tompl*, *tùvl*, *tgbùl*, *chubùg.* Papularum veſtigiis deformis, *pilo age.* Cani, *tùren*, *tren.* Nævus, *cottu.* Qui naribus loquitur, *cnu.* Lippitudo, *quelle*, *quele.* Ruga, *plcha*, *gnof.* Rugoſum eſſe, *gnofn.* Corrugari, in rugas contrahi, *plchan*, *plchalen.* Vari, ſubtilis tumor, *muyu.* Verruca, *peyùlln*, *pegellen*, *pilchi.* Naſus obtortus, tortuoſus,

tompl yu. Carens dentibus, *huegor.* Dentibus carere, ſpoliatum eſſe, *huegorclen.* Sputum ore defluens, ú*lui.* Sputa defluere, ù*luin*, ù*luitun* Scaurus, *uchùr namun.* Depreſſis pedibus aut inſtar anatis, *pala.* Scipione indigere, *ret*ù*gen.* Scipio, baculus, *ret*ù.

463. Vitia gravia.

Cæcus, *llumùd*, *pelonolu.* Luſcus, cocles, *tauma*, *tircan.* Albugo oculi, *tirca.* Surdus, *pilu.* Mutus, *queto.* Mutum eſſe, *queton.* Calvus, *leva.* Claudus, altero vel utroque pede captus, *cûnto* Claudico, *cûnto gen.* Delumbatus, elumbis, delumbis, *glgi.* Gigas, *cayumtoi.* Nanus, *anapl.*

464. Alteri ſimilem eſſe, aliquem vultu & inceſſu referre, *'adyen.* Eſſe alium, *cagen.* Fingo, ſimulo, *vemcauquen.* Fingere ſe videre aut viſum eſſe, *pevalun.* Monſtrare vel ſibi imaginari ſe a ſe ipſo videri, *peuvalun.* Somnum ſimulare, *umaucaun.* Pardi mortem ſimulo, *cûmpemcaun*, *cumpemum.* Doctum, ſapientem ſimulare, *quimcaun.* Surdum, cœcum ſimulare, audientem non audire, videntem non videre, *uduamcaun.* Non dignoſcere, alium cum alio permutare, alterum ab altero non diſcernere, *ameln*, *cachentun.* Caligo, cæcutio, allucinor, *tetin.* Mimum agere, geſtus alicujus, vocem, mores

mores ridicule effingere, exprimere, referre, imitari, *cochûmtun.* Comparo, confero, compono, contendo, contentionem facere, *pouln.*

465. Exempla. *Chumgei chei* ni (*mi &c.*) *mogen?* ut valet, ſanusne eſt?

Abi ta ni *nehuen, venten pui ta nehuen: vei* ni *ventenhuen ta* ni *nehuen*, vires amiſi, onus ſuſtinere amplius non valeo, jam vires meæ ſunt fractæ, exhauſtæ, oneri deinceps non ſum par.

Deui ta ni *nehuengen*, jam eſt v. ſum rude donatus.

Inei pepilabui pepilvalnoal, ad impoſſibile nemo tenetur, quis poteſt contra torrentem.

Nehuegenolu mencutuabui, carens viribus, & onere careat oportet.

Nehuen mo cupalgen, vi coactus, invitus huc perductus ſum.

Muna hu*entu*, homo parum utilis, exiguæ capacitatis.

Mleprachi che, nos numerus ſumus, & fruges conſumere nati.

Mlepraimi, tua opera non indigemus, ſupervacaneus es.

Yavu anca che, robore corporis & firmitate præſtat, corporis viribus præcellit, prævalidus eſt.

Melige, conſpicillis utens.

Cùme adgei vachi huentu, lætiſſima hominis facies, pulchra, venuſta.

Adi ɴ*i Chao*, patri ſimilis eſt, patrem vultu & inceſſu refert.

Ta mi coniᵹemoɱ cùtu, nieimi veichi cottu, hoc nævo in lucem editus es.

Vachi lihue mo opun ᵹelai, in hac vita nihil eſt omnibus numeris abſolutum, aut undequaque perfectum.

Chillcatun mo llumùdn, viſum ſtudiis amiſi, oculorum lumine ſum orbatus.

Mi ᵹùmamom v. mi ᵹùmauyeum llumùdimi, quod modum lugendi flendique non faceres, viſu privatus es.

Pelocauquebui llnmùdlu, vei ɴ*i duam llechi*, ſe videre cæcus fingebat, & quod fingebat, vere cupiebat.

Cùpa piluan em! allcúduamquelan em! obſurdeſco, aurium ſenſu deficior, auditus me deficit, deſerit.

Cùmpemcauquei cùmpemnolu, ſimplex apparet, ſimplicitate caret.

Pilucauabuel mo allcùlabuimi, non audiebas, quod te ſurdum ſimulares, aures non præberes.

Ta ɴ*i allcùnon mo rupalmali ta* ɴ*i rulmen*, eſt ob ſurditatem excuſandus.

Lai ɴ*i cuù*, manûs uſum amiſi.

Lai ɴ*i queuùn*, perdidit loquelam.

Patiru cauᵹe, imaginare te eſſe Religioſum.

Ca-

Calecaquei ta ni duam, prætextu unius facit alıud.

Quimlai pigeimi, *eimi mai cagei ta mi duam*, videris neſcire cum optıme ſcias.

Eimi ni retù em! tu mihi pro ſcipione es.

466 De Veſtibus.

Veſtis, *pepium.* Capitis tegmen, amiculum, *manahue.* Pileus, galerus, *chumpıru*, *curtiſia*, *loyo* Criſta plumatilis, *perquin*, *caniu.* Res qualiscunque, qua caput involvunt, *tari lonco.* Vitta, *huincha.* Veſtis ſtragula, pallıum indicum in modum ſimplicis rectanguli ſeu ſtragulæ vel lodicis, in medio habens foramen ubi caput immittitur, ut deinde defluens omnia tegat & cooperiat. primæ notæ: *macùn.* illud conficere, *macùnn* Induere, *macùntun.* Magnıficis operıbus ac variis figuris pictum, *huirin macún.* Cæruleum, *calvù macún.* Tantum in oblongum in utroque latere pictum, *ulcu.* Ex meris plumis contextum; *colman.* Ex ſpiſſo ac ſubtiliſſimo filo contextum, figurisque ornatum, *Balandran*, *cúme macùn* Veſtis ſtragula minoris notæ ex filo craſſiore contexta, cæterum ſpiſſa nec absque figuris, *ecull.* Alia ſimilis notæ, ſed ejusdem unius coloris & ſine figuris, *ponchu*, *poncho.* Veſtis ſtragula craſſa, vilisque, *rùto*, *huilpi.* Veſtis Europæa, *Huipú-*

tu. Stragulum, *cúdu.* Ora, limbus, *comallhue*, *chunai.* Tæniola vel funiculus quo veſtis terminatur, affirmaturque, *huachin.* Zona, cingulum, *tariknohue.* Femoralia, *charahuilla.*

467. Induere veſtem, ad ſpeciem ſe componere, ornare, prævenire, *pepilun.* Eleganti, eximia veſte conſpicuum eſſe, cultu corporis præſtare, fulgere, prælucere, *tucutuun.* Cingulum veſti ſtragulæ ſuperpoſitum, *llochof.* ſuperimponere, *llochofn.* Veſtem deponere, pallio ſe expedire, caligas, femoralia detrahere, enſem ex vagina educere, gladium ſtringere, *lluchud entun.* *470* Tego, operio, cooperio, *tacun.* Veſtibus, ſtragula ſe operire, *taucun.* Quo ſe operiat, dare, ú*mùmun.* Involvo, implico, *impoln*, *chúmpoln.* Nudo, denudo, veſte aliquem exuere, ſpoliare, *mollknon*, *tampalentun.* Veſtem deponere, veſtimenta abjicere, *tampalentuun.* Nudus, omni veſte vacuus, *moll*, *tampal.* Nudum ambulare, *moll iaun.* Veſtem eſſe laceram, obſoletam, *lligoin*, *hueran*, *huedan.* Pannis obſitum, centonibus male tectum, pannoſum eſſe, *quebunn*, *pilquegen*, *titanclen.* Rumpo, ſcindo, diſcindo, *huircùrn.* Veſtibus deterendis ac diſcindendis natum eſſe, in veſtium cultu negligens, h*uillhuilln.* Diſſutum eſſe, *naltuknopran.*

468.

468. Exempla. *Cùme adi ta ni elun tva Huinca*, veſtis huic Hiſpano apte convenit.

Cùme adi tvei llanca ta mi lonco mo, iſte lapis pretioſus mirum quantum caput tuum exornet.

Adtulabin chumpiru, pileo non ſum aſſuetus.

Conmlbige ta ni chumpiru ta mi chao, apte mitte pileum in caput tui patris.

Entuge ta mi curtiſia hueni, dugulelmu Patiru, juvenis aperi caput, dum Pater tibi loquitur, v. te alloquitur.

Cùme huelai ta ni chumpiru, meus pileus jam detritus, diſciſſusque eſt.

Elugepraimi montira, non mereris pileum venatorium.

Epu adgei ta mi pepium, v. epui ta ni ad ta mi pepium, v. epu rume pepium geimi, duplicem veſtem habes, uti e. g. planeta ex altera parte nigra, & violacea ex altera parte.

Mlvalaeimi quine macun, veſtem tibi fieri curabo.

LLudgei vachi macun, hæc veſtis eſt detrita.

Calli ni nuque ni deumalel vachi chnai, hanc oram, hunc limbum mater mea ſola, nulloque adjuvante confecit, abſolvit.

Elugen quine cùdu, ſtragulo donatus ſum, ſtragulam dono accepi.

Pulai vachi charahuilla, hæc femoralia

me non capiunt, ſunt nimis anguſta.

Mollknobimi teye cuñúval ta ñi ecull mo, veimo tampalknoȝepe piaeimu ta Dios, quemadmodum tu illum pauperem ſua veſte ſpoliaſti, ita permittet ſcelerum vindex Deus, ut tu quoque tuis veſtibus priveris, ſpolieris.

Vachi macuñ mo aldùn tipantu taucuȝe em! utinam veſti ſuperſtes ſis, & valeas.

469. Veſtes Muliebres.

Toga, veſtis, *chamal*, *choñe*. Capitis ac ſuperioris partis corporis involucrum, *icull̶a*. Zona, cingulum, *ncrùhue*. ſe cingere, præcingere, *núcrùn*. Faſcia, mamillare, *chumpi*. Sandalium, ſolea, *quell̶e*. Fibula, *huitahue*. 749. Infibulo, fibulam injicere, *huitan*. Aciculis prehendere, figere, tenere, *chúln*. Res prehenſa, *chùl*. Acus & ſimilia, *chùlhue*. Peplum, veſtis ſtragula, *macun*, *ecull*, *ulcu*, *rúto*, *huilpi*, *ponchu*. 466. Calantica, ricinium, *maucaltu*, *malcantu*. Capitium, *moñotue*. Cidaris, *coill̶al*. Torques, *llancatu*. Inauris, *chapud*. Inaures majores argenteæ, *upl*, *uple*. Illarum anſa, *upl ȝrú*. Monilia, *paicha*. Tæniola, faſciola ſerica, *huincha*. Lanea, *pollcu*. Laminæ rotundæ argenteæ una cum ſtylo ferreo, quo veſtem ad pectus prehendunt, *tupu*. Auro vel argento aliquid includere, *mùdencùn*. Fucus, faciem fuco & pigmentis illinire, ad ſpeciem ſe componere, ornare,

come-

comere, *pepilun.* Pannus ſubditius, *punlal.* Veſtem munıre, *punlaln.* Panni, telæ ſegmentum, *llipi.* Reliquiæ, *pilquen.*

470. Aures excipiendis in auribus perforare, perfodere, *chillquen.* Caput obvolvere, *munun.* Laxo, relaxo, *chllbun*, *chilvun.* Solvo, diſſolvo, aſtrigmenta ſolvere, *lluchuln.* Solutum eſſe, *lluchun.* Quo ſe tegat, operiat dare, *mnuln.* Cunæ, *cùpùlhue.* Ligo, illigo, obligo, religo, aſtringo, vincio, *tarin*, *chúcumn* Pannum, linum tendere, extendere, *inúvn.* Pulverem excutere, *múnchùn.* Orno, exorno, excolo, *mùmln* Verto, inverto, *chiquenn*, *lpuln* Suſpendo, *piútùln.* Pendeo, *piútùn* Plıco, complico, *pataran*, *mùchamn.* Plica, ruga, ſinus, *plcha.* Laxa nimis eſt ſinuoſaque veſtis, rugoſum eſſe, *púlchan*, *plchalen.* Infantem involvere, reclinare, *chadimn*, *cúpúln.* Convolvo, involvo, involucrum conficere, *túncon*, *chùncon*, *tumpoln.* Involucrum, crumena, pera, ſaccus, vel aliquid in ſimilem uſum convolutum, alligatum, *tarintu 831. mnul 432.* Aliquid in ſacco &c. portare, *mnun*, *mnuln*, *mnumn.*

471. *úſemgeimi*, ipſa pulchritudine pulchrıor es.

Aibin cupai, valde compta ac ornata venit.

Tepean pilai ladcùn piuque, non eſt conveniens luctibus ille color. *Re-*

Relechi ad caknotuvalai, naturam expellas furca tamen uſque redibit.

Aldùn cullintun v. aldún cullin uln quine llancatu mo, magno pretio torquem emi.

Chumtn raquiȝei vachi chapùd, quanti inaures has indıcarunt.

Quine rume llanca uli, dedit unam tantum gemmarum lineam.

Quine pel, quantum ad monile v. murenulam ſufficit.

Petu pepiluquei, dum ſe comit, ornat, annus eſt.

Pataraȝelu, verſutus, vafer, verſipellis.

Huicùrknoel v. hueralknoel iod hueraȝei naltuknoprael, præſtat aliquid quam nihıl, inter duo mala minus eſt eligendum. 467. 432. 433.

472. Supellex muliebris.

Speculum, *peuqueum*. Pecten, *rumca*. Acus, *aȝucha*, *caputira*. Fuſus, *púvùll*, *coliu*. Verticillus, *chincúd*, *piroi*. Filum, ſtamen, *buù*. Filum ſimplex, *huinu*. Filum contortum, *tapm vuú*, *piulu*. Craſſum, pingue, *mtavuù*. Fıla decuſſato ligno convoluta, *huillhuan*, *ehuin*. Glomus, *tco*, *tûco*. Conglomero, *tcon*, *tuconn*, *chûcon*. Sportula, fiſcella, *llepu*. 520. Funis, funiculus, *tapal*. Ligare funiculis, *tapeln*. Textrina, *vutalhue*. Textrinam conſtruere, *vutaln*. Jugum, *ȝrehue*. Licium, *tononhue*. Trama, *tonon*. Ordiri, *tononn*. 473.

473. Capillos ſolvere, turbare, incompta mulier, paſſis crinibus, ſoluta aut turbata coma, *quenparn*, *quenparclen.* Suo, conſuo, *nûdûfn*, *nûdfcan.* Sarcio, reſarcio, *lapatun*, *pecotun*, *ihualln.* Reſuo, *dihuitun.* Aſſuo, *nûlcûtun.* Inverto, verto, *chequeln.* Sutura, ſarcimen, *lapatu.* Neo, penſa carpere, trahere quo filum deducas, *buûn*, *piuln.* Filum inſerere, *huilpan*, *dichon*, Implico, irretio, *churnan*, *paichaln*, *paichaltun.* 796. Linteum, membranam convolvere, lintea volumina, *ullon*, *impoln* In orbem complicare, ſinuoſus in orbem contractus, ſpiris complicatus, *iuln.* Pannum, linum filatim carpere, panni fila diſtrahere, *huinûlûn.* Nodus, nodum, nodos nectere, in nodo, in nodum ligare, nodis implicitus, *pron. 813.* Texo, contexo, *gren*, *gûren.* Impello, impulſus, impulſio, *raltuln.* Carmino, *ruren.* Villus, *ponpon.* Villoſum eſſe, *ponponn.* Pannum defricare, ut villos excites atque erigas, *ponponln*, *ponponmn.* Res contenſa, tenſa, *puf.* Arcum contenſum, tenſum eſſe, *pûfn*, *pûfclen.*

Exempla. *Meli mallûen vuupe vachi cal*, quatuor mulieres ex hac lana filum deducant.

Quelû vuû lagmabin piquei, filum rubrum mortem denuntiat 363. 417. 419. 520. 522.

474.

474. De re cibaria, *ial*, *iael*.

Panis, *cofque*. Libum, *ticl*. Ex maicio, *mlan*. Commeatus, annona, viaticum, *roquin*. Caro, *ilon*. Caro elixa, lixivia, *avun ilon*. Aſſa, toſta, aſſum, *cancan*, *recan*. Minutal, *rùpun ilon*. Caro aſſa aut cocta, quæ frigida comeditur, *vircú ilon*. Caro ſalita, condita ſale, *charqui*. Carnis ſalitæ fruſta, *huillhuill*. Jus, juſculum, *corù*. conficere, *corùn*, *corútun*, *corùcan*. Condimentum, conditura, ciborum conditio, nunc ego ita convivis cœnam conditam dabo, ut quisque, dum guſtabit, digitos prærodat ſuos, *incan*. Caro juri incocta, *vaitucan*. Puls ex tritico, hordeo, &c. *tùcun coru* Puls ex phaſeolis & maicio, *pidcu*. Farina, *rgo*. Molo, tero triticum, hordeum, &c. *rgon*, *rgoln*. Pollèn, pollis, *achùl*. Furfur, ſiliquæ, *amchi*. Pulmentum, puls ex mera farina, *mda*. Farina ex tritico, hordeo, vel maicio toſto, *murque*. Farinam torrere, *murquen*. torreri curare, *murqueln* Farina toſta in aqua calida, *chedcan*. in aqua frigida, *ulpu*. Farina toſta mucida, *huechin murque*. Triticum coctum contuſum, contritumve, *mùltun*, *mltun*. Tritici, maicii grana excluſa cocta, *motte*. Maicium coctum, *chuchoca*. Toſtum, *cuten*, *cuchen*. Toſtum at ſuis foliis incluſum, *coven*. ſine foliis, *cotùn*. Succus aut jus ex corylis, *mlu*.

Jus

Jus herbarium, *mallo*. Illud conficere, *mallon*, *mallun*. Mala terreſtria toſta, *cue*. Illas torrere, *cuen*. Ovum, *curam*. Ovum urinum, cynoſurum, ſc*h*yſtum, incubatum nec excluſum, *ucam curam*. Ovi album, albumen, *liù curam*. Ovi luteum, ovi vitellus, *chod curam*. Ovum geminum, *epu quine curam*. Ovum decumanum, *devu, vuta x*. Recens, h*ue x*. Molle, ſorbile, *allue*, *yavùnolu*. Durius, *yavúgelu*. Suæ teſtæ incoctum, *tahua meu*. Coctum, *avun*. Crudum, *carú*, Ex adipe ovum, *metaucan*. Herbæ marinæ, *luche*, *lluche*. Cochayuyum, *mùgu*, Toſtum, *cutafn*, *cuchafn*. Cochayuyi radices, *lúgbú*. Aliæ radices comeſtibiles, *gadu*. Fruſtum carnis inſtar ligni carbonibus impoſitum, *tanacupuaun*. Cibi reliquiæ, *etchel*. Aliæ reliquiæ quæcunque, *opuntu* Res rancida, annoſa, vetus, corupta, *uúntu*.

475. Fames, eſurire, g*nn*, g*nún*, gúg*ún*. Caritas, annonæ difficultas, gra*v*is rerum omnium penuria, *villa*. Annonæ difficultate laborare, *villan villagen* Eſurire, ſitire vehementer, *aron*. Eſſe jejunum, integram famem ad ovum afferre, *reli*h*uen*. Jentare, jentaculum ſumere, *númuln*. Coquo, cibum conficere, concoquere, *incan*. Rado, radula deterere, *ifcún*. Vello, pilos aut plumas evellere, glabro, deglabro,

rifn,

rifn, *laumn*. Contero, contundo, comminuo, *mlan*. Panem in micas friare, digitis comminuere, item: farinario cribro ſuccernere, farinam ſubcerniculis purgare, excutere, nú*in*ú*in*. Diſperſa colligere, *nuimitun*. Olera in ollam mittere, *carúman*. Torreo, *cotúrn*, *cotrn*, *cuchen*. Craticulæ aliquid imponere igne torrendum, *enadtucun*. Sub cinere torrere, coquere, *cunafn*. Fame deficere, confici, perire, *entin*. Inedia cruciari, viſum amittere, *tetin*. Strepitus tritici, maicii dum torretur, *teún*. Langueſcere, intepeſcere, frigeſcere, *tuún*. Rumpi, disrumpi, *tofn*. Liqueſco, liquefio, liquor, *lleun*, *lluin*. Liquefacio, liquo, *lleumn*, *lluimn*. Ova batuere, res liquidas confundere, verſare, *ruiln*, *duiln*. Olla nova uti prima vice, *domuln*. Ollam vaporare, *uruan* Spumare, ſpumas agere, *torvann*. Deſpumo, ſpumam detrahere, auferre, nú*ven*, *gven*. Ad ignem calefacere aquam, vinum, &c. *cuvunln*. Res ad ignem calefacta, *cùvun*. Coquo, *avuln*. Coctum eſſe, *avun*. Efferveſco, *huadcún*, *yofyofn*. Ferveo, *vain*. Fervet olla ſpumans, *chulun*. Recoctum eſſe, *vultun*. Eduliis conciſis refercire, replere, infarcire, *gion*, *gionn*. Menſam mappis ſternere, ornare, inſtruere, *eln meſa*. Mappas auferre, menſam tollere, *entun meſa*. Suum cuique ferculum & dapes

pes impertiri, *reyùn.* Cibum alicui præbere, *ileln, ilelcan.* In modum fili liquorem extendi, *huilquenn.* Ejusmodi fila liquida, *huilquen.* Edere, comedere, veſci, cibum capere, ſumere, cibo corpus curare, *in.* Carnem comedere, *ilon.* Frugaliter vivere, tenui cibo uti, frugali cibo contentum eſſe, *muna in.* Se cibo ingurgitare, omnia abſumere, *viltun*, *chuftun.* Voro, devoro, helluor, deglutio, *lmn*, *ùllgmn*, *urcùmn*, *lmùntun*, *rulmen.* Delibo, ſummis labris attingere, primoribus labiis guſtare, deguſtare, *dicúmn*, *gnetun.* Sugo, *ùvircún*, *vochann.* Sorbeo, res liquidas delibare, *ofcùn*, *ovùlln.* Plenis buccis comedere, *últamcon*, *úpagúpagn*, *ùpagupagknon.* Omnibus ac ſingulis ad comedendum dare, *tapùmn.* Cibo ſuccurrere, ſubvenire, *cùimtun.* Singulis aliquid de aliqua re æqualiter detrahere, decerpere, *quemcùrn.* Participo, commune habere aliquid cum aliquo, partem rei capere, in ſortem & partem admitti, *llauquetun.* Dicta pars, *llauquetu. 767.* Carnem bene coctam eſſe, *ollan.* Solo pane veſci, panem ſine obſonio manducare, *panun*, *panunn.* Sejungere, ſeponere aliquid, *pùntún.* Stipem cogere, cibum, panem, panis fruſta mendicare, *huifcùn.* Genio & naturæ indulgere, molliter pelliculam curare, *cùmelcaun.* Ede-

re ad ſatietatem, *huedan.* Se cibis ingurgitare, ventrem dapibus infarcire, replere, ſaburrare, n*on.* Cibum palato hærere ex ſatietate aut præ dulcedine, *tufn.* Faſtidire cibos, non facit hoc ad palatum meum, ſatietatem mihi affert, ſatietate me afficit, ſatietate teneor, non eſt hoc mei ſtomachi, faſtidio mihi eſt, *pueln.* Nauſeo, nauſeam mihi movet, *ucaipuegen.* Putreſco, *percan, vunan.* Exedi, confici, tabeſcere, contabeſcere, *pivunn.* Putris, exeſus, *pivun.* Caries, mucor, muſcus, rubigo, *percan.* Mundo, purgo, detergo, verro, ſcopis pavimentum purgare, *lepún.* Scopæ, *lepùhue.* Sordes, *lepuntu.* Suavis ad guſtum, guſtatu jucundus, gratiſſimi ſaporis cibus, ſapidus, ù*lúmún.* Vas in quo cibi reliquias ſervant, conſervant, reſervant, *rebùn.*

476. Exempla. *Numúlelan*, ſum jejunus.

Relihuegen, jejunium naturale.

Cofquelen, cedo panem.

Vılltubi quine cofque, panem integrum abſumpſit.

Cofque iquellebin, mlan no, malo panem quam libum comedere.

Huema cofque iabun, ilon no mai, magis mihi placet panis, quam caro.

Chumcatùcofqueabun genochi huinu? quomodo ſcindam panem absque cultro?

Cofquevalbin ta ni rgo, mea farina curavi panem fieri. *Mur-*

Murquelelen ta mi nuque, cura ut mater tua mihi farinam torreat.

Rgolvalbimi ta mi cachilla cam? an molendum dedifti tuum triticum?

Ella ellape v. ella avúpe veichi curam, fac fis, ut hæc ova nec nimis dura fint, nec nimis mollia.

Allue cancaen vachi curam, hæc ova velim fuæ teftæ incocta, at mollia.

Allue avúpei vachi incan, hic cibus eft femicrudus, femicoctus.

Entutorbige veichi challa, fpumam huic ollæ detrahe, aufer.

Deui ta in iabuel, jam hora, jam tempus eft rei gerendæ, tempus nos ad prandium, cœnam, cœnulam, jentaculum, merendam vocat, jam eft tempus capiendi cibum, curandi corpora, cibo curandi corpus.

Elge mefa, menfam inftrue, mappis fterne, exftrue conquifitiffimis cibis.

Imean, me ad prandium confero.

Reian piquei v. piquei ta ni duam, nihil aliud quam cibum, potum cogitat.

Chem ilaimi rume, nimium cibo abftines, nihil comedifti omnino.

Ihueduamquelan, non amplius efurio, non libet amplius.

Opùpui ni púta, jam fatis fuperque comedi, fatis, abunde eft.

Mnatubiçe veichi ralli, agedum, abſolve, ferculum tuum.

Calli lachi, *huedachi*, ventrem nunc non mortem curo, moriar at moriar ſatur.

Deuma ta ni imom, *v. deuma ta ni iuyen v. iuyeum*, *rapitui*, poſt ſumptam menſam, cœnam, prandium vomuit.

Epu duam uûau tutelvalai, nemo eadem diligentia & ſorbet & inflat, nemo eodem actu & inſtante ſorbet inflatque, nec ſorbens inflat, nec inflans ſorbet.

477. Potio, *in*, *pútun*.

Epulum, convivium, *cahuin*. *692.* Parentales epulæ, *cùru cahuin*. Epulum una cum ſaltationibus, cantu, muſica, *nuin*, *cunquin*, *calcutun x*. Potus, potio, *pùlcu*. Vinum, *vinu*, *curù pùlcu*. Potio ex contritis, contuſis malis, *chicha*. Potio ex hordeo, *mudai*. Ex maicio, *hueicon*. Farina ex grano toſto cum aqua calida, *chedcan*. cum frigida, *ùlpu*, *ùllpud*. Illam bibere, *ùllpudn*. Potio ex maicio melioris notæ, *muſca*. NB. conficitur ex maicio a mulieribus præmanſo, & in praxi ſuccedit, ut eadem opera pediculos, uti ſolent, dentibus conterant & maicium, unâque in vas paratum expuant. Hæc confectio vocatur *ùlan*: ita præmandere, *ùlaln*, *ùlantun*. Tomentum, fœces, *llid*, *perper*. Dari, *llidn*, *perpern*. Sitis, *hui-*

uùn.

uún. Hauſtus, *ovùln.* Bene potum eſſe, *ingen.* Vino madidus, vino madere, vacillare, *cagenman* Ebrietas, ebrium, vino obrutum eſſe, *gollin.* Cantharus, amphora, urna vini, *can curù pulcu v. cúru pulcu.* Aquæ, *can co.* Parum vini, *pichin vinu.* Bibitor, bibax vini, *pútuvinuquelu*, *pùtuvinuvoe*, *pútuvinuchi*, *pùtuvinuquechi*, *pùtuvinugechi che.* Abſtemius, *quimvinunolu*, *aiùvinunolu.*

478. Invito, aliquem ad convivium vocare, *mageln.* Vocator, invitans, *magelquelu.* Conviva, convio intereſſe, *magen*, *magetun.* Convivium inſtituere ad occidendum aliquem, *magenn.* Bibendi tempus obſervare, occaſionem captare, *colletun.* Ad convivia circumcurſare, *cahuin cahuin iaun.* Quærere, inveſtigare quod vel ubi bibat, *gdotun.* Opportune, tempeſtive venire, *tenn.* Dare, ut liberalı hauſtu parem benevolentiam præſtet, *munun*, *munucan.* Carnem ad convivium conferre, contribuere, *mavun.* Potum, *mencun*, *mencutun* Sitire, *uncon*, *huiuùnn.* Bibo, poto, *pútun*, *in.* Hauſtum ſumo, *quinentun*, *quinentcun.* Compoto, *llaûn*, *llaûpan* Alıcui propinare propinando præſenti, *raginn*, *ſaginn*, *llaûpan*, *cachùn.* 766. Abſentı cuipiam bene precari, *mari mari.* Accipio, *tavn.* Ire ad

rem alibi deponendam, *elpun.* Intro portare, *tuculn.* Acidum, acerbum, amarum eſſe, *mùtun.* Experiri, delibare, guſtare cibum vel potum novum, inexpertum, *muien.* Vomo, evomo, *rapin.* Locum procurare, diſcedite, decedite, abſcedite a via, expedite viam, detur locus, *hue*ll*intcun.* Manticæ ad portandum in equo oenophora, *chincull.* Fluo, commoveor, confundor, *clcofc*ùn. Torrentis inſtar fluere, h*uichù*ll*n.* Stillo, *huidn*, *huidhuidn.* Ex plenitudine rumpi, dirumpi, *huitern.* Effluo, effundi, *hueiun*, *uyùn*, *lludtipan*, *lludc*h*utipan.* Diffluo, perfluo, guttatim liquorem exprimi, *cludun.* Vas grande, in quo potum ſervant, conſervant, *mencu*h*ue.* Aliud vas majus, majoris capacitatis, *carca.* Operculum, obturamentum, *gdi*h*ue.* Occludo, obturo, *gdin.* Lutamentum, lutoſa fimbria, *pllcon.* Evacuo, depleo, exhaurio, vacuum facere, *hue*ll*iln*, *hue*ll*itun.* Impleo, expleo, repleo, *opuln.* Plenum eſſe, *opun.* Capio, *munan.* Superfluo, redundo, *chulun*, *chifn.* Conſumi, evaporare, *uyun*, *uûun.* Detineri, ù*cun.* In utres aut vaſa oris anguſti liquorem infundere, vel in aliud vas invertere, *rbuntun.* Supero, ſupereſſe, *puc*h*un.* Redundantia, affluentia, *puc*h*u*, *opuntu.* Cibi reliquias legere, colligere, c*higen.* Miſceo, admiſceo, permiſceo, *rei-*

puln

puln. Mixtum, permixtum, promiſcuum eſſe, *reipun.* Invitare ad ſaltandum, *mtmun.* Ad finem vas pervenire, finire, *llidn*, *lludchun.* Cochleare ingens ligneum, ad cujus extremitatem anguſtiorem os applicant, ut potum qui alteri extremitati veluti vaſi infunditur, alacres hilaresque quam copioſiſſimum excipiant, *pacacha.* 795. Cranium hoſtis ab ipſis occiſi, quo veluti vaſe ſibi invicem propinant, *ralli lonco.* Vino, potu vacillare, titubare, *tantann.* Semiebrium eſſe, *cagenman.*

479. Exempla. *Tipale cahuin*, *cach*ún *gehuelai*, donec eris felix, multos numerabis amicos, tempora ſi fuerint nubila, ſolus eris.

Mi uabuel Igleſia mo, *amoimi ca*h*uin mo*, quando erat adeundum templum, cauponam adiiſti.

Mi pútun mo allcùMiſſamelaimi, ut biberes, non interfuiſti Sacro.

*Hue*ll*i púlcu v. pùlcu mo*, cantharus eſt exhauſtus, vacuus.

gelai vinu vachi vúl mo, in hoc vaſe nihil vini ſupereſt.

Pulcu entulbige, da illi bibere.

LLaûpaeimi, *cach*ù*eimi*, tibi propino, præbibo, tuæ libo ſanitati.

Epu antu v antù mo pùtuprai, biduum dedit exhauriendis calicibus.

Amomariabuimi v. mi amomariabuel v. deui ta mi amomarimeabuel, pùtumeimi, maluiſti intereſſe compotationi, quam orationi.

Mi nùbium v. mi nùn mo v. mi nùbiel charu ta mi putuam, mnatuqueimi, toties quoties cantharum ad bibendum arripis, tibi e manibus excidit, elabitur.

Incupai, venit vino madidus.

Tva mi pichi ovùllge, accipe tibi hunc hauſtulum, hoc vaſculum.

Tva ta mi pegelbin, hoc tibi ita adbibendum, ut nec gutta ſuperet.

Ancui ta ni pel, pumex non æque eſt aridus, atque ego v. hic eſt homo.

Reputuquei, bibere eſt ſuum unum neceſſarium, ſuum unicum negotium.

Vei no! abſit, ne Deus ſiverit, Deus Superique prohibeant.

Ta mi mapuchegen mo gollinqueimi, quatenus Indus es ebrioſis vinoſisque annumerandus.

gollinche gei piam, dicunt illum ebrioſum eſſe ; ebrietati, vinolentiæ, temulentiæ, crapulæ deditus habetur, audit.

Tva mencuhue pùlcu ni acúmom, his in vaſis apportatum fuit vinum.

Nillavalge quine can pùlcu, mitte petitum cantharum vini.

Ilan púlcu, non bibo vinum, ſum abſtemius.

Tva

Tva ta mi pùlcual, en unde potum conficias, ecce materia potûs conficiendi.

Rehueicon illebin, non bibi niſi potum ex maicio, illumque inferioris notæ.

Huellin ʒelai? an datur locus?

Ancaple lei, ſumus in medio vaſis.

Iod ancaple coni, plus quam dimidium eſt abſumptum.

Cùme anùlelu tananaûpralai, bene poſitum, locatum, collocatum, cadendi periculum non incurrit: abeſt a delicto, qui ſibi cavet, aut delinquendi periculo non ſe exponit.

Veipe, *ventenpe*, ſufficit, ſatis, ſatis eſt.

Inche iaulbin, ego illud attuli, adduxi, Item, portavi, avexi, abſtuli.

Inche tavlan, ego nihil accepi, ſum expers.

ʒelai ta mi eluʒeam v. eluʒeal, *tutelpalaimi*, *tenpalaimi*, ſero veniſti, ſero venientibus oſſa.

Abi, *ʒelai*, *ʒehuelai*, actum, peractum, venit finis, nil amplius ſupereſt, valete.

Ieʒepai v iepaʒei, Dominus, poſſeſſor repetiit, tulit ſecum.

Tutele dʒu peumauaiñ, dimiſſo hoſpite, non abibis impunis.

Ui v. uyùi ta ñi lonco v. ta ñi duam, perdidi v. perdidit judicium.

Inau inau pùtubin, pitiſſavi.

Moll quiñe cùyen mo apùmquei quiñe men-

cue pùlcu ſingulis menſibus abſumit urnam vini.

Nahuelgrù cúla venten iod pútuquei Pichihuala mo, v. Nahuelgrù ni pútun cùla venten iodi Pichihuala ni putun mo, Nahuelgrú ter tantum plus bibit, quam Pichihuala.

480. De Anima.

Facultates illius Virtutesque.

Mens, memoria, ingenium, voluntas, judicium, decretum, propoſitum, *duam.* Meminiſſe, memoria vigere, reminiſcor, recordor, memoria teneo, *duamtun.* Intellectus, intelligo, capio, percipio, non me fugit, *quimn.* Voluntas, bene v. male in aliquem animatum eſſe, *duam*, *piuque.* 460. 199. Scientia, prudentia, prudens conjectura, recte conjicere, rem attingere, rem acu tetigiſſe, *tuten.* Judicium, rem recte æſtimare, expendere, rectum judicium facere, *cùme toquin.* Fides, vera Religio, credo, pro certo habeo, fidem alicui habere, *mupiltun.* Spes, ſpem concipere, in magnam ſpem venire, in ſpem non dubiam adduci, calet animus ſpe, in ſpe ſum, *ùgelgen*, *yavúlun.* Charitas, pietas, *aiùn*, *quellun.* Juſtitia, æquitas, jus, facere quod jus, quod æquitas poſtulat, *mupin toquin.* Manſuetudo, lenitas, mitem, manſuetum, miti lenique natura, tractabilem, placidum eſſe,

man-

mancha duam. Miſericordia, miſeratio, commiſeratione tangi, *Bùrenien.* Obedientia, obedio, pareo, obtempero, obſecundo, obſequor, morigeror, morem alicui gerere, alicui v. ejus dicto audientem eſſe, *inautun, inaitun.* Fiducia, fidentia, alicujus fidei credere, aliquid committere, *elduam.* Liberalitas, largitas, benignitas, munificentia, fuit erga me beneficentiſſimus, munificum ſe in primis & liberalem in me ornando & augendo ſe præbuit, exhibuit, *cúmelcan.* Moderatio cupiditatum, cura & ſtudium corporis & animi continendi, domandi, *nieun.* Patientia, tolerantia, labores pacate & moderate ferre, *yavùduam.* Gratia, gratus animus, memoria beneficii, gratificor, habeo gratiam, *manum.* Remuneratio, præmium, merces, remuneror, gratiam rependere, referre, *tafmanum.* Fortitudo, robur animi, *nehuen.* Virtus, præſentia animi, vir maximi animi, magnanimus, *li*h*ue* Dignitatis cura, *pramun.* Veritas, verum, mentiri non eſt meum, *mupin, leú dgu.* Amicitia, animorum ſumma conjunctio, h*uenuiun*, h*uenuihuen.* Correctio fraterna, *glam.* Cautio, documentum ex proprio vel alieno malo, experientia, *pelelduam.* Abſtinentia, frugalitas, ù*llhuemtun.* Sagacitas, verſutia, ſtratagema, Argum ipſum aut Ulyſſem fallere poſſit, *gnen.*

731. cúme gnen. Bonitas, probitas, *cùmegen.* Bonum, *cùme;* eſſe, *cúmen.* Velox, pernix, celer, agilis, citus, *tùf.* Sic eſſe, *tùfn.* Cito, citiſſime, *túftu.* Cicur, domeſticum animal, cœlo ne fide ſereno, cave tibi a vultu blando, fluctus mutus, *huim.* Stabilis, diuturnus, *yavú.* Certum, *leú dgu.* Profecto, *leú, mugel.* Mundus, purus, lautus, purgatus, *lif;* mundum eſſe, *lifn.* Mundo, eluo, purgo, expurgo, detergo, abſtergo, Pœnitentiæ Sacramento aliquem expiare, a peccatis abſolvere, *lifln, lifeln, lifelcan.* Animoſus, alacer, fervidus, audens, impiger, impavidus, *huentu, huenchu. 741.* Pacificus, *napen.* Pacificum eſſe, *napenn.* Senſim, placide, moderate, paulatim procedens, *allue che.* Taciturnus, honeſtus, pacificus, *nom, yom.* ſic eſſe, *nomclen.* Affabilis, humanus, comis, *cùme duam, cùme piuque gelu.* Doctus, eruditus, litteris perpolitus, doctrina excultus liberali & exquiſita, *quimlu.* Validus, fortis, viribus & animo præſtans, *yavu, cona, huentu.* Virgo, *pehuentunolu.* Dubito, ambigo, hærere in aliqua re, hæſitare, *duamclen.* Dicere quod ad rem pertinet, cum re, de qua agitur, omnino cohæret, ſcite & in loco dictum, *huifdugun.* Plane, aperte, emendate loqui, *ritodugun.* Tranquillum, quietum, pacaum eſſe, *paillalen.*

481.

481. Meminiſſe, *duamtun.* Comprehendo, cogitatione aut mente complecti, *pouduamn.* Pendeo animo, ſuſtinui me ab omni aſſenſu, *epuduamn.* Captum meum non ſuperat, hoc mente & ingenio facile aſſequor, *puduamn.* Credere, obedire, ſe ſubjicere, ſummittere, *múġeltun*, *mupiltun.* Obſervo, colo, vereor, revereor, *raquin.* Subvenio, ſuccurro, ſubſidio aut auxilio eſſe, auxilium, opem ferre, *quellun.* Laudo, collaudo, laudibus ornare, efferre, extollere, in cœlum ferre, *ulmeyen.* Submiſſe ſe gerere, de ſe humiliter ſentire, *pichilcaun.* Admiror, miror, demiror, in admirationem rapi, admiratione affici, teneri, *cachentun.* Obedio, *tancùn.* Verecundor, erubeſco, pudet, pudore teneri, *yehuen 753.* Scio, cognoſco, ſentio, *quimn.* Doceo, edoceo, erudio, inſtruo, inſtituo, documenta tradere, fidei myſteria rudibus exponere, pro eorum captu explicare, *quimln.* Suſpicor, ſuſpicionem ex aliqua re ducere, ſuſpicione percelli, hac ſuſpicione perculſus ſum, *peknoun* Cogito, mente, animo aliquid agitare, meditor, aliquid intento animo intueri, perpendere, in alicujus rei cogitatione verſari, *duamtun.* Facio, efficio, formo, committo, præſto, ego id præſtabo, *vem*, *mln*, *mùln.* Eleemoſynam largiri, erogare, *DIOS ni vla elun.* Alicui ſuadere, con-

confilium dare, præbere, moneo, admoneo, commoneo, commonefacio, hortor, *glamn.* Diffidentium animos placare, ad concordiam inducere, revocare, *gbn*, *gùvn.* Guberno, doceo, inftruo, omni cura incumbere, *gnen*, *gnecan.* Animadverto, noto, obfervo, *gpin*, *inaduamn* Bene, probe, recte facere, h*uifn.* Optatis fortunam refpondere, rem ex animi fententia fuccedere, *mann.* Spem fuam in aliquo ponere, reponere, figere, collocare, repofitam, collocatam habere, *yavúln. 752. greucun. 733.* Audeo, projectæ audaciæ homo, *yovùn.* Affuefco, confuefco, infuefco, dare fe in confuetudinem, callum obducere, h*uimn.* Manfuefacio, feras cicurare, manfuetas reddere, manui affuefacere, *huimtun.* Exploro, obfervo, *inagnen.* Permitto, patior, concedo, quibusdam in rebus connivere oportet, ne omnia contendamus, *rupaln.* Callide aliquid petere, elicere, exprimere, extorquere, callida petendi ratio, *pilelentun.* Difficilis, ardua res, *kdau mlei*, *cuniun gei.*

482. Exempla. *Cùme mogeum v. cùme mogen mo*, *llucan gelai*, recte faciendo neminem timeas.

Mi mupium v. mi mupin mo v. mi mupiel mo aiecąuge, ama, cole veritatem, & in finu gaude, ride.

Pe-

Pelelduamgelu, gechi vemhuei, Piſcator ictus ſapit, & ſtultus malo accepto, quæ nocent docent, aſinus ad lapidem non bis offendit eundem.

Deutumn, pelolemn, aldù digelelai ta mn laial, fac ea, quæ moriens facta fuiſſe voles.

Penobilmi ùla ta DIOS piaulgeaimi, ardua ad cœlum via.

Ta ni cùmegen mo aiùvali ta DIOS, propter ſuam bonitatem Deus eſt mirifice amandus, unice colendus, effuſiſſime diligendus.

Aldù vanei ni nemel, eſt in illo autoritatis plurimum, vir autoritate præditus, gravis, graviſſimus.

Aldú vanei ni piuque, forti animo & excellenti præditus, magnanimus.

Liflgetui mi pllù, jam a peccato abſolutus, crimine liberatus es.

Lihue gei, eſt acer, vegetus, acri & vivido ingenio.

Quintupllún pu Patiru ta ni duam lle, Religioſorum munus, officium, partes ſunt zelus animarum.

Pepilknobige ta mi pllu cùme vemn mo, animam tuam virtutibus exorna.

Allue yavùgechi piuque nehuen duguquelai, Cor tepidum non profert verba calida, nemo dat, quod non habet.

Pu Mallûen nobi ta ni puhuentu kdau mo, Indæ Indos labore v. diligentia antecellunt.

novali kdau, *datubilmi*, labor & conſtantia omnia vincit.

Gnetumellebige, *mupiltunolmi*, ſi non credis, experire.

Quimllebichi, experiar.

Yavuluge peni! cape animum frater, animum erige, te ipſum excita.

Yavulumn pu peni ema, ſtate animis, adeſte animis fratres! ne cadatis animo, ne abjiciatis animum, viros vos fortes & conſtantes præſtate.

Cùtancaun mo yavuduamgen, in re mala animo ſi bono utare, adjuvat; ſi te premit adverſitas, ne deſit æquanimitas, ſolare te & dic, non erit ſemper ſic.

LLitulquechi duam tva, hæc eſt cauſa cur inceperim.

Cúmei cùmelcaun, laudanda eſt Hoſpitalitas, erga hoſpites, proximum benignitas, humanitas.

Aldù cúmelcai tva v. aldù cúmelcan gei, maxime prodeſt, conducit, adjuvat.

Cùmelcaimi, bene feciſti

Quimn aiùquebimi ta DIOS, ſcio te Deum amare, colere, diligere.

Cùmeabui DIOS ta ni aiùgeabum, utinam omnes Deum O. M. diligerent!

Cùmei ta mi gúmabiel ta mi huerilcan, bene facis dolendo de peccatis tuis, deflendo peccata a te commiſſa.

Ma-

Marichi aiùlan ta mi búrenieabin, propono quod nunquam tui ſim miſerturus.

Peyepeyequebin ta ni huerilcan, ſemper mihi verſantur ob oculos peccata mea, peccatum meum contra me eſt ſemper.

Quiñelelai puduam egn, *v. quiñelelai ni piel egn*, alia aliis mens eſt, inter ſe vehementer diſſentiunt, non eſt eadem omnium ſententia, quot capita, tot ſententiæ.

Chañalknobin ta ni piuque, dedi ipſi rationem meæ conſcientiæ, omnia interiora mea ipſi manifeſtavi.

Inche iom tutelbin vachi dgu pillei ta puhuentu, ſuum cuique pulchrum, quilibet ſibi placet.

Quiñechi tutei, *marichi tutelai*, ſi ſemel ſapit, centies deſipit, invenit interdum cœca columba piſum.

Mancha huentu, Fabius cunctando reſtituit rem.

Manchan, *manchacan*, feſtino lente.

Duamtumn ta mn Chriſtianogen v. Chriſtianogeel, reminiſcimini vos Chriſtianos eſſe.

Huema toquibilu ta ni duam, *huelelai*, malis imminentibus occurrendum, ne erres, præcavendum.

Iod quimchi che huelelquei, quandoque bonus dormitat Homerus.

Iod quimlu cupape, doctior accedat.

Marichi iod quimchi che mo, *eimi iod quimimi*, ipſa ſapientia, ſapientior es.

Vill quimi ta DIOS ta in piuque ple, nihil eſt ta abditum & occultum, quod DEUS non videat, ipſos animi ſenſus exploratos habet, omnes animi latebras penetrat, intimosque receſſus callet, cognoſcit ac penitus introſpicit.

Cúme che getui, ad frugem bonam ſe recepit, & a vitæ turpitudine recedens honeſtam vivendi rationem iniit, ſuſcepit.

Tutelclechi glam pelelduami pu nua, monitum ſuo tempore & loco datum infideles ad fidem, malos a vita flagitioſa & impura ad honeſtatem reducit, traducit.

Tute acuimi, *tutelpaimi*, in tempore veniſti, opportune, tempeſtive, opportuno tempore.

Hueringelu yehuepe, hæc non ad me, ſibi male conſcius erubeſcat.

Marichi vei pieli, *mupiltuhuelaiaieimi*, nec jurato tibi crediturus ſum, etiamſi Divos omnes conteſteris,

Inaitugeai DIOS ni piel, *mugeltugeai ta DIOS*, ſerviendum eſt Deo.

Allcúllen ta mi aiúbiel ta mi Chriſtianageal, audivi te velle ſacro fonte luſtrari, baptiſmate initiari, Chriſticolis, Chriſtianæ & orthodoxæ Religionis cultoribus annumerari.

Eimi

Eimi mo yavùluquen, in te confido.

Inche ni *piel clei tva*, meam tibi oppignero fidem, obligo, obſtringo, interpono, tibi hoc polliceor, in meque recipio.

Aldùn manumbin ta DIOS ta ni *cúmelcaeteu mo*, DEO O. M. gratias pro præſtitis mihi beneficiis ago, habeo.

Inaitubige ta mi toquiel, morem gere, dicto audiens eſto.

Quinei ni *pichi duam*, paucis te volo, habeo negotiolum.

Ea pienu, reſpondit mihi: etiam, ita.

Cúmelcage ta mi aiùpranoam, ut dent da, ut faciant fac, ut ameris ama.

DIOS ni *piel ta in aiùun*, hoc eſt præceptum meum, ait Dominus, ut diligatis invicem.

Inche ta ni *vamgelu Miſſapiquen*, *eimn allcútuleaimn*, Sacrıs operanti vos attenti cooperamini.

Inche cùme chelan cam ve? an me eſſe malæ fidei arbitramini?

Cùmelcaun gei vachi mapu mo, floret hic loci officioſa in hoſpites humanitas.

Pramun gelai vachi huentu, dignitatis ſuæ curam non habet homo iſte.

Cùmelcai ni *pigen*, officioſus, hoſpitalis habetur, audit in hoſpites comis, perhumanus.

Yavuduamlu ni*opinvalai*, audentes fortu-

na juvat, timidosque repellit.

Inche yavùgen v. yavúgen inche, piquei ta mapu che, Ego, inquiunt Indi, ſum validus, fortis, viribus & animo præſtans, alter Hercules.

Hueſa que huentu neyumel nacmpraquei, nemo tam malus, ut ſemper & in omnibus malus ſit.

Tenpalaimi ta mi gnencaiabubiel, multis tibi opus erit, ut illum fallas, decipias.

Cuniun gei ella que dgu, inei yovùabui, non eſt cujuscunque ardua & adverſa ſuperare.

Aldù yehuevali arelen pin, magnum pudorem infundit, mutuum aut commodatum petere.

Yehuelcabin, affeci eum pudore.

Tepenclei, eſt hilaris, jucundus.

Rito peuman, fortuna ſecunda uti, omnia peropportune cadere, ex ſententia cedere.

Arol pegeabui ta peuma, non tibi perventos aſſa columba venit.

Huele peuma, fortuna adverſa.

ùto peumagen em! nihil ſtabile ſum expertus, inconſtante ſemper fortuna uſus.

DIOS ni piel raquilabimi, veimo alhue ni ruca mo upe pigeaimi, Dei mandata non obſervas, ergo condemnaberis.

Raquilabimi ta mi Toquieteu, veimotùpùgeaimi, Superioribus debitum honorem, obe-

obedientiam ac obſervantiam non præſtas, igitur vapulabis.

Cúmei mi raquibiel ta mi chao, ta mi ɴ*uque cai: vei* ɴ*i raquibiel cai*, parentes ſunt honorandi, quapropter ego quoque illos revereor & honoro.

Quidu tpubi ta ɴ*i pe*ɴ*i raquinohilu ta* ɴ*i chao*, contra reverentiam parenti debitam ipſe ſuis manibus fratrem ſuum verberibus patre inconſulto mulctavit.

Hueracaʒei raquiʒenolu, procaciter cum ipſo actum eſt, petulanter illum deſpexerunt, os importuniſſimum ipſi oſtenderunt.

Pichilcaumeʒe vochùm ta mi papai mo, agedum fili, ſupplex ad matrem accede, ad ejus te pedes abjice, eique te ſubmitte, ut tibi tui delicti gratiam faciat, veniam ac impunitatem concedat, impunemque te dimittens in priſtinam gratiam amoremque priſtinum te recipiat.

ʒepai mapu mo ta ɴ*i raquiʒeam pu ulmen mo*, ingreſſus eſt Provinciam, ut a Caciquiis munera ac honores reciperet.

ɴeʟʟ*ipuquen ta* ɴ*i amomarial v. amomarian piquen*, cupio, deſidero, volo orare, recitare preces.

ɴ*i votm duami v. duamtuquei*, de filio ſuo cogitat, meditatur.

Duamtuquei ta ɴ*i uùtaial*, iter meditatur, cogitat de itinere faciendo.

Peknobige ta mi laial, memento mori, fac te nunc moriturum.

Peknobimn ta mn apogeal, imaginamini, animo aut mente fingite, concipite vos futuros eſſe Superiores, Duces, Reges.

Chao vemgelu toquien, Supponite me patrem eſſe v. habete me loco patris.

Peni vemgelu toquieimi, fratris apud me locum obtines.

Glam gei v. cúme glam gei vachi Huinca, optima monita, documenta, conſilia dat, præbet Hiſpanus iſte.

Glam gehuelai mapu mo, caret nunc Provincia viris doctiſſimis & timentibus Deum, quos in conſilium adhibeas, quibuscum conſilium ineas, qui populo dent ſalutis monita, & a ſcelere ad frugem bonam revocent.

Glamuge, ipſemet te admoneas, nec opus ſit, ut alius monitoris apud te fungatur officio.

Inche n *i aiüel ta DIOS*, DEUS meus & omnia.

n*o duguimi*, concinna fuit & elegans tua oratio, feſtiva, compta, & tempeſtivis jocis aſperſa, peracutisque ſententiis condita.

Chaftumabige ta mi pu caine, *JESU Chriſto* n*i piel mai*, inimicum tuum vel cum propriæ vitæ periculo defende, nam ita JEſus Chriſtus Deus & Magiſter noſter docet, præcipit, jubet.

Cheu

Cheu peǥei veichi dǥu? unde hoc ſcitur, conſtat, habetur,

Peknouquebin ta ni laial, mihi in mentem venit, quod brevi ſpiritum Deo ſim redditurus, horam mortis meæ inſtare mihi omnino perſuadeo, imaginor.

Vamaimi, ita facies.

Vamǥen, ita ſum comparatus, hoc mihi a natura inditum, tributum, ingenitum eſt, iſtud mihi natura ingeneravit, hujus ſum indolis.

483. Vitia.

Aſtutia, calliditas, callidus, vafer, verſutus, fraudulentus, fallax, *gnen*. Peccatum, delictum, noxa, crimen, erratum, culpa, ſcelus, flagitium, maleficium, *huerin*, *huerilcan*, *huerintu*. *225*. Malum, *huera*, *hueda*. *4*. Damnum, jactura, detrimentum, *ùllúa*. Negligentia, incuria, *uduam*. Defectus, erratum, inurbanitas, ruſticitas, *rúlmen*. Dementia, error, inſania, *ǥenoduam*. Impudentia, petulantia, procacitas, *ǥenoyehue*. Intemperantia, immoderatio, *ùǥentu*. Intemperantius, immoderatius, nimis, nimium, ſupra modum, immodice, extra modum, plus æquo, plus ſatis, úǥ*echi*.

Immodicus tui æſtimator es, modum in eo non ſervaſti, nimium te ſuſpicis, tibi arrogas, urbanitatis & pudoris fines tranſiliſti,

immoderatius egiſti, ſuperbius te geſſiſti, nimius & intemperans in eo viſus es, *úgen, úgentun.* Amens, demens, ſtultus, *hued-hued, cùmpem, rennmalu.* Mendaciorum architectus, fraudulentus, Sycophanta, totus ex fraude & mendacio compoſitus, *coilla, gnencavoe, coilla caman.* Malus, *huera duam v. piuque nielu.* Trux, crudelis, *huera huentu.* Segnis, negligens, ſocors, languidus, remiſſus, piger, deſidioſus, iners, *chovú.* Nequam, furcifer, veterator, verſipellis, ſceleratus, *nua.* Rebellis, perduellis, *auca.* Audax, projectæ audaciæ homo, *nedquen.* Arrogans, inſolens, elatus, qui nimium ſibi ſumit, arrogat, *huichatuvoe, devùpraulu.* Suſurro, *dalluvoe.* Superbus, tumidus, inflatus, ſuperbia tumens, qui ſe glorioſe ſuſpicit, alios faſtidit ac deſpicit, *raquiun, raquiupran.* Affectare gravitatem, ſeveritatem, auctoritatem, *tùquercùn.* Simulator, ſimulandi arte eruditus, vitia infucare, probitatis ſpecie occultare ſtudens, ſciens, *epu piuque, epu duamgelu, pataragelu, vurintuche. 225.* Perjurus, perjurioſus, perjuro, pejero, *jurapran.* Fur, *huenevoe, huenen caman.* Abigeus, abactor, *huinca.* Latro, homicida, *lagmche.* Prædo, graſſator, *muntuvoe.* Adulter, mæchus, *damentuvoe.* 489. Loquax, dicax, *papaf, huillmen.* Avarus, miſer, ſordidus, tenax, *rcù, rùcu.*

Sto-

Stolidus, ſtupidus, vecors, attonitæ mentis homo, *cúmpem*. Perverſus, pravus, diſtortus, qui exſpectationi, quæ de ipſo adoleſcente habebatur, non reſpondit, ſed pravis & corruptis moribus evaſit, *cùni*. Magus, ſtrix, lamia, *calcu*, *machi*, *anchù mallûen*. 681. Incapax conſilii, *glamvalnolu*.

484. Decipio, fallo, deludo, imponere alicui, verba dare, fraudem, fucum facere, *gnencan*. In errorem aut fraudem hominem illicere, deducere, inducere, impellere, circumvenire aliquem, aſtu capere, *gneknon*. Incautum excipere, imparatum occupare, opprimere, *gnentun*, *uduamtun*. Oblivıſci, parum de re cogitare, laborare, rem parum curare, excidit mihi nomen, *uduamn*. 844. Memoriam deficere, vacillare, labare, intercidere, jam me fallit memoria, memoriam amiſi, perdidi, *rume duamn*, *uyen*, *upan*, *goiún*. Glorior, *raquiun*. Se de viribus & animi præſtantia jactare, *huentuun*. Efferri, erigi, attolli, ſuperbire, inſoleſcere, intumeſcere, *raquiupran*. De poteſtate mentis abire, furore corripi, *goiúrumen*. Per inconſiderantiam res vel verba commutare, abuſus verbi multa ſignificantis, lapſus linguæ aliud pro alio enunciantis, *quenan*. Titubo, hæſito: nec vox illi, nec lingua conſtitit, vox illum & oratio defecit, *cu-*

vùlluùnn. Carminibus aut cantionibus, ut quis obmutefcat, efficere, *gpemn.* Loquelam deficere vel ex nimio fomno aut ex immoderato affectu, *gcúmn.* Aliquem injuriofe & indigne tractare, vexare, exagitare, *hueraln*, *hueracan.* Damnum inferre, ù*llúan*, ùll*uatun.* Senectutis vitio defipere, delirare; *umenn.* Faftidire aliquem, afpernari, defpicere, contemnere, maritum illum dedignatur, *huerinpen.* Pecco, delinquo, culpam fufcipere, facinus, malificium committere, aliquid in fe admittere, fcelus perpetrare, concipere, fcelere fe aftringere, obftringere, culpam contrahere, *huerilcan.* Erro, in errorem labi, delabi incidere, errore capi, *crin* Sui nimium tenax, avarus, *rc*ù. Avarum effe, *rcún.* Alieni cupidus, *culmen*, *cunilu.* Obtrectator, maledicus, detrahere abfentibus, alicui vel de ejus fama detrahere, *domdomn.* Cum aliquo de re aliqua rixari, inter fe jurgare, digladiari, jurgio contendere, *quehuan*, *quehuatun.* Vociferor, clamores edere, *quehuenun.* Litigo, contendere cum aliquo, *tein*, *lucan*, *lucatun.* Inurbanum, rufticum, fuperbum effe, *conaln.* Pudore fuffundere, afficere, *yehuelcan.* Fallum alicui affingere, falfo illum criminari, calumnior, *vutalcoi*ll*adugun*, *pilelpran*, *punchuln.* De aliis hic illic male loqui, *pipiyen.* Se ultro alienis rebus ingerere,

rere, in alienam meſſem falcem mittere, ſine ſuffragio cenſuram gerere, *inchelcaun.* Pertinax, contumax, altercor, tricor, contra tendere & non pertendere, ſi duriorem te præbes, non contendam amplius, *nagegen*, *notucan.* Certatim, *notu.* Adulor, blandior, aſſentor, verborum lenociniis aut blanditiis aliquem petere, captare, tenere, *huaichiſdugun.* Mentior, mendacium contexere, conflare, architectari, *coillan*, *coillatun*, *coilladugun.* Mendacium alicui objicere, exprobare, in aliquem retorquere, *coillatuln.* Falſo aliquem criminari, calumniatus eſt me fugam meditari, *úpúmn,ùpmn.* Incuſatio poſcentis aliquem ad pugnam appellare aliquem de proditione, &c. & provocare, minas jactare, *gchan*, *gchatun*, *nchan*, *nchaln.* Neco, occido, obtrunco, perimo, interimo, interficio, vitam adimere, necem afferre, de medio tollere, *lagmn.* Per inſidias aliquem interficere, *mteun*, *mteulagmn.* Carminibus aut cantionibus aliquem ligare, in aliam formam mutare, incanto, excanto, *nùrin.* Machiorum in modum mente deſtitui, furere, inſanire, *yaiùn.* Veneficos, ſagas arcum adducere, intendere, *cúllin.* Veneficiis occidere, *úvùnn.*
Furor, ſurripio, furtim averto, aufero, *huenen*, *chuquin.* Pecora, equos, &c. furto auferre, avertere, *huincún.* Rapio, abripio,

ripio, rapinam, exercere, *muntun*, notu *muntuun*. Veneficiis explorare, furem indagare, in auctorem inquirere, *mununn, munuln*. Pravum ingenium, perverſa indoles, *huelu duamn*. Contra atque aliquis opinatur, accidere, h*uele duamn* Aliquid malitioſe, ficte, ſimulate, non ex animo, in ſpeciem factum, *huente duam*.

485. Exempla. *Ta mi quinechi huerilcamom leú llùcaqueimi*, ſi vel ſemel peccaveris, eſt cur merito timeas, juſtamque habes pertimeſcendi cauſam.

Tutelaimi ta mi piel meu, extra chorum ſaltas, extra orbitam & metam excurris, tua oratio cum re de qua agitur, non cohæret, nihil dicis quod ad rem pertineat, ſcitus quidem jocus, ſed parum in loco dictus.

Huedhued ȝetui, huedhuedi, huedhuedtui, de poteſtate mentis abiit, deſipit, inſanit, debacchatur, cerebrum illi non eſt, elleboro indiget.

Catùduamlei, caȝeduami, hoc illi mentem exturbavit, ſuſcitavit furorem, ad inſaniam adegit.

ȝenoduamquilmi, non ſis imprudens, ſanusne es, qui hæc dicis?

Vill ȝenoduamchi che niei ta ni ȝamnomequeum, quisque ſuos patimur manes, ſua cuique inſania eſt, neque omnibus eadem, ſuum cuique ſtudium maxime probatur.

. *útùbi ta* ɴ*i yehue*, depuduit, pudorem abjecit, perfricuit frontem, dedidicit pudorem, ultro deſpondit, depoſuit.

Calecaquei ta ɴ*i duam*, per fictas & inanes cauſas obſequium exuit, imperium detrectat, obedientiæ vim eludit, cauſatus allii fœtorem ſuperbe hominem repulit.

Chuchi ɴ*uque mo ȝeuyei tva venten huera-ȝelu*, quæ terra talem protulit, ut illum Dii perdant.

ùdebi ta ɴ*i glamȝeal*, bona monita averſatur.

Veula duamtuquebi ta ɴ*i pepiltuabiel deuchi dȝu mo*, poſt bellum auxilium, ſero ſapiunt Phryges.

Huera hueɴ*evoe tipatui vachi cara mo*, inſignis fur hac urbe exivit.

Mtorcún ȝei mlechi cura mo, occaſio facit furem, non facile eſuriens poſita retinebere menſa, & multam ſaliens incitat unda ſitim.

ȝamnopraquen aculi ta lan, parva ſæpe ſcintilla magnum excitavit incendium, parvum erratum ſæpe morte plectitur, multatur.

Muchai pr coni huera que ad, talis fere quisque eſt vel fit, quales ejus amici.

Inche ta ɴ*i vùchaȝen i*ʟʟ*abueneu*, canos meos, meam canitiem conviciis proſcindat, contumeliis afficiat, vellicet.

Rul-

Rulmebin, inurbanitatem in ipſum admiſi, procaciter cum ipſo egi.

Rulmen eimi mo, debitam reverentiam me tibi non præſtitiſſe fateor, doleo.

Duǥulai veichi huentu, inſociabilis, aſper, inhumanus, difficilis, moroſus eſt homo iſte.

ǥlamvalai vachi che opulelu gnen mo, fruſtra illum mones, nam audiens non audit.

Ta ni *cùmechecaun mo tapmknobi ta* ni *gnen*, probitatis ſpecie ſua vitia fraudesque occultat, infucat.

Cúpa ǥamno pibun, parum aberat, quin dicerem v. dixiſſem non dicenda.

Duǥuntenǥei, nimium loquitur, effutit, temere verba fundit.

Quimlai rume, eſt prorſus ignarus.

Pepilduǥupraquei, verborum concinnitatem & ornatum exquirit, cultum in verbis affectat, conſectatur: exquiſito orationis cultu eloquentiæ famam aucupatur.

Inaduamnoquechi v. inaduamnochi notucaqueimi, inexplorato omnia proteris, peſundas, conculcas.

ǥen huerin, auctor delicti una cum reliquis e. g. conſanguineis, amicis, &c. nam omnes habentur complices.

Pehuelaiabun vachi huentu, abſit, nec DEUS ſiverit, ut iſtum hominem videam deinceps.

Adtubi ta ni *coillatual*, eſt mendax, mendaciorum architectus. *Ad-*

Adtubi ta ni cufnoal, nec ſuo nec alieno periculo ſapit, diſcit, cautus eſt.

Hueragei lagmun, ſe ipſum occidere non licet.

Lagmbimi quine huentu iod cúmelu v. cù-megelu eimi mo, hominem interemiſti meliorem te.

Veituche ta mu cúmelu huedai, ejus generis vel optimus longe ſit a me.

Ui ta ni cuú, non feci de induſtria, ſtudio, conſulto, data v. dedita opera, ſciens, volens, prudens.

Bùrenien mai, chumabun em! alhue ta ni gnencaeteu, parce quæſo, ignoſce, quid agerem, Diabolus me decepit.

Leù quimlau ta ni huerilcan, alhue ta ni toquiel, neſcio qua ratione acciderit, generis humani hoſtis tentatio fuit.

Rulmen em! chumgeabui, culpam meam confiteor, quid agas?

ni huerilcanon cam chi, quid enim? an dicam me non peccaſſe, atqui a me erratum eſſe, minime nego, nec dubito, ſatis ſcio me deliquiſſe.

nuamiauquei, pergræcatur, ſcortatur, in luxu ac libidine ætatem agit.

Pramuiauquilmi ta mi huerilcan mo, uduamgechi peaimi ta mi lludnoam, noli de peccatis tuis gloriari, nam quando minus cogitas, ex improviſo pœnas improbitatis tuæ dabis,

dabis, feres, ſolves, ſuſcipies, Deus pœnas jure debitas a te repetet.

Eimi mi coillatulbiel pu che, ab omnibus mendax, & ex fraude mendaciisque compoſitus haberis.

Eimi mi matulcabiel mo, allvulbimi em! quia nimium properaſti, offendiſti, feſtina lente.

Huenevoe elcullinvalimi em! ovem lupo commendaſti.

Chao ni lamom v. ni lauyeum, votm nuatui, patre mortuo filius pergræcatur.

Rcugeimi piai, piam, pigeai, avarus habeberis, diceris.

gollinche gei pien, mihi dixiſti me eſſe vinoſum, ebrioſum.

Chovúqueimi ta mi cùtanduamn ta mi huerilcan mo, pigritia tua fit, quod non elicias dolorem de peccatis tuis.

Chovùqueimi ta mi cùmegen v. ta mi cùmegeal, piget te eſſe bonum.

Aldù chovùgei, pigritia languet, torpet.

Unamtuiauquei, eſt concubinarius, concubinatu infamis.

Coillaiauquei, non illum pudet impoſturæ nomine male audire.

Hueneiauquei ta mi duam, furtum mente verſas, cogitatione volvis, machinaris.

Cùme dgu no machitun, machitugen, Veneficiis curare vel curari eſt illicitum.

Inei

Inei cam aucalmaputuuyei, quis fuit Autor, caufa, ut Provincia res novas moliretur.

Inche ni *lagmabiel Pedro*, Petrus eft, quem de medio tollam, cujus fanguinem & vitam peto, cui hujus ufuram lucis eripiam.

Ovifa caman huenevoellechi, Opilio fæpenumero non ovium paftor, fed lupus eft.

Huera huenevoe geaimi, quid de te fiet, quæris? infignis fur.

Calcu em eimi, maleficis artibus afficiebas aliquando.

Cúme machi meli pillan, Melipi medicinam facere, morbos pellere, ægrum fanare fatis intelligit.

Calli ni *duam huerilcalu nehue glamtuvali*, qui fciens prudens peccat, næ ifte medius fidius reprehenfione dignus eft

Leli huenentubi, in oculis illud furatus eft.

Huenenmabimi ta ni *cullin*, *ina lagmbimi*, una cum reliquis ipfam adeo vitam illi abftulifti, primum bonis deinde etiam vita illum exuifti.

Adgechi rume huenequei cullin hueraque nua, in omnium oculis, infpectantibus omnibus, coram, in confpectu, præfentibus & fpectantibus omnibus furantur facinorofi homines.

Huenevoe gei v. hueneiauquei ni *pigen*, furti nomine male audit, audit fur.

 Mi

Mi chao ta mi chao ɕebum v. ta mi chao ɕebun mo, huenẹlmqueabuimi cam chi, non te pudet tali patre natum latrociniis infamem, famoſum eſſe?

Ape acui, vill tepelcaquebi ta ruca, vix redit domum, quando turbas ciet, movet, ſerit, excitat.

Ape tuui v. tuulu, laɕmmebi quine cunúval, vix egreſſus pauperem quendam ad necem quæſivit.

Allcùn ta mi laɕmuyen v. ta mi laɕmmom, audivi occiſum eſſe a te aliquem.

Eimi laɕmchequeimi v. laɕmchelu eimi v. laɕmlmchequeimi v. laɕmchevoe eimi v. laɕmqueimi ta che v. laɕmbilu che eimi v. laɕmlmqueimi ta che, es graſſator, inſidiator, itinera infeſtas, vias obſides, viatoribus inſidiaris, ex inſidiis eos occupas, excipis, intercipis, ſpolias, expilas, occidis.

Ulmen inche quine oviſa rume muntunmaabuen, mihi Caciquio tu ovem abripere auſis.

Afentubi ta DIOS, Deum O. M. abjecit.

Pramunɕei vachi huentu, eſt elati animi v. dignitatis ſuæ curam habet homo iſte.

Pdamuniebi ta ni che, educat ſuos elatos, tumidos, inſolentes, inflatos.

Ea pilanu, nullum apud illum obtineo locum, nullo loco apud illum ſum.

Epui ta ni piuque, homo ambiguus, du-

biæ

biæ fidei, duplex animo, qui aliud coram, aliud adverſus loquitur, facit.

Ta ni lagmmaeteu ta ni chao, qui occidit meum patrem.

Calcu lagmlmquei, Venefici ſolent homines vita privare, exuere, morte afficere.

Vei vemquilmi pieimi ! omitte iſta, non facias inquam !

Ta ni huerilcauyeum cùtu, v. ta ni huerilcamobium cùtu ta DIOS, cùme huetulai ta ni duam, ex quo tempore DEUM O.M. offendi, nulla eſt animo meo pax, quies, tranquillitas.

Ta mi chgarcumobium cutu, tanalehuecai, ex quo illum vulneraſti, multa illi vulnera, multas plagas inflixiſti, e lecto non ſurrexit, adhuc graviter decumbit.

Vemabun cam chi, cúmpem gei ni piabueum chei, cur facerem ? forte ut diceres me eſſe ſtolidum, ſtupidum, vecordem, attonitæ mentis hominem.

ni confeſſaum v. ni confeſſan mo v. ni confeſſael mo, goimaquen, quoties commiſſa per confeſſionem expio, perturbor, hæſito, nec vox mihi, nec lingua conſtat.

486. 487. 488. 489. 490. 491.

486. Animi motus.

Amor, benevolentia, charitas, pietas, *aiùn*. Amor proprius, *aiùun*. Libido,

 amor

amor laſcivus, fœdus, turpis, inſanus, *aiù-pran.* Bene erga aliquem affectum eſſe, *cùpa puen*, *raquiduamn.* Cum aliquo convenire, animo conjungi, *adelun.* Cupio, appeto, aveo, concupiſco, *culmeien.* Deſiderium videndi rem amatam, illo teneri, ſtudio ejus videndi efferri, *cúellun*, *huenamcùn.* Sum proclivis, propenſus, pronus, inclinatus, *vùlknon.* Zelotypia mariti, *rumpelen*, Uxoris, *múrin*, *múrituri.* Societatem cum aliquo inſtituere, conflare, inire, contrahere, *llidyen.* Odium, odio habere, proſequi, cane pejus & angue odiſſe, *úden.* Male erga aliquem affici, eſſe averſum, non perinde affectum eſſe, ſegnius diligere, *vùrepuen*, *vùrepuetun*, *vùrepue.* Nauſeo, faſtidio, aſpernor, nauſeam mihi movet ejus aſpectus, abhorret animus & oculi ab ejus aſpectu, *illgn*, *illgún*, *ucaipuen.* Vapide ſe habere, impatientem, moroſum, faſtidioſum eſſe, *uneun.* obtundere, moleſtum eſſe, feſſus ſum, noli me hac de re amplius obtundere; premit, occidit, in quem incidit, *ùlenn*, *quecun. 818.* Offenſionem præ ſe ferre, os ab aliquo avertere, exacerbari, ſubiraſci, *hueritun.* Vitam ſibi acerbam ducere, putare, tædio vitæ laborare, affici, *choniun.* Invidia, inveterata invidia, livor, *ùnapiuquen*, *ùnapuen*, *ùtir.* Laudi alicujus invidere, divitias, honorem alicui invidere,

æmu-

æmulatione accenſum laudes ejus deterere, commodis obtrectare, invidiæ ſtimulis agitatur, potentes & dignitate conſpicuos æquis oculis videre non poteſt, *ùtirn.* Timor, metus, formido, pavor, timeo, metuo, *llcan*, *llùcan.* Timorem incutere, in metum adducere, metu afficere, perturbare, *llúcantun*, *llcantuln.* Terrore concuti, percelli, commoveri, expaveſcere, metu perturbari, *cúgenn*, *yamn* Terrorem alicui afferre, injicere, hominem terrere, *yamln.* Conſternari, exterreri, exhorreſcere, *tepeſcùn.* Concuti, contremere, tonitru concuſſa domus, timore perterritus contremuit, *taniſcùn.* Torvis & obliquis oculis aliquem intueri, *uùmalcùn.* Dicturum pro concione ſubitus horror occupat, genua mihi labant, mens vacillat, totusque torpidus ac pene elinguis efficior, *tùnamun.* Tremo; metu, frigore horrere, contremiſcere, *tùntùnùn.* Caſu aliquo hominem ſtupefacere, conſternare, *uyùln.* Sum metu perterritus, terrore concuſſus, debilitatus metu, *pellpelln.* Suſpicio, hac ſuſpicione ſum perculſus, taciturnitas tua mihi ſuſpicionem affert, ſuſpecta mihi eſt, *peun*, *peutun.* Attonitus, ſtupefactus, obſtupui, ſteteruntque comæ, vox faucibus hæſit, *tepeucun*, *tepeſcún. 841.* Metu obturbari, hærere, *collvùdun.* Ira, ſtomachus, iracundia, ſuccenſere, iraſci ali-

 cui,

cui, cum aliquo ſtomachari, *úllcun.* Stomachum alicui facere, movere, exacerbare aliquem, bilem illi movere, commovere, hominem ad iracundiam provocare, concitare, ejus iracundiam excitare, *úllculn.* Ingenio pravus, indole feroci & contumaci, nimium vehemens es, feroxque natura, *únbi.* Sic eſſe, *únbin*, *únon.* Tetricum, triſtem eſſe, mœrore, triſtitia affici, *tepean pilan.* Aliquem objurgare, increpare, cum illo de re aliqua vehementer agere, *ùllcunpen.* Contentioſus, pugnax, contentionis cupidus, offenſionum cauſas arceſſere, *quintudgun.* Facile iraſci, ſuccenſere, proclivis ad iram, *nayùn.* Faſtidium, ſatietas, tædium, *nigai*, *ùnapue.* Satietatem, faſtidium afferre, ingratum, putidum eſſe, *nigaipuetun*, *únapuegen* Ira, furor, indignatio, *pinmaln*, *pinacmn.* Fremo, ardere dolore, *mùruln.* Furere, debacchari, vehementer iraſci, excandeſcere, furore corripi, agitari, incitari, inflammari, *yayun* Clamo, vociferor, clamito; inconditas voces edere, *nútaun.* Strideo, ſtridor, *quiquircún.* Cum aliquo ſtomachari, *lucatun* Defervuit ira ejus, detumuit, *túun.* Triſtitia, mœror, mœſtitia, *lladcùn*, *ladcún*, *raquiduam.* In mœrore jacere, triſtitia affici, *raquiduamn.* Ex boni abſentia in magnum luctum incidere, magnum dolorem haurire, *eucalihuen.* Ejusmodi

modi triſtitia; neſcio quid triſtis eſt, non temere eſt, *eucalihue*. Gemo, ingemo, ingemiſco, gemitum edere, gemitus ingeminare, *eiùn*, *eyútun*. Suſpiro, ſuſpirium emittere, edere, ab imo trahere, ſuſpiria ab imo pectore ducere, ſolvere, laxare, in aliquem ſuſpirare, *pratulihuen*. Queror, conqueror, lamentor, queſtus edere, ciere, querelas jacere, effundere, quærimonias jactare, *vurentun*. Detrahere de abſentibus, alicui v. de ejus fama detrahere, *úlmeùen*, *huera úlmeyen*. Doleo, pœnitet, piget me, *afcùduamn*. Miſereor, me miſeret, miſeratio me tenet, miſericordia moveor, *cutannien*, *búrenien*. Affligi, angi, in luctu eſſe, infortunio afflictari, *afcùduamn*, *cutanduamn*, *lladcùn*. Contemno, ſperno, deſpicio, deſpicatui habere, ducere, *illamn*. Imminuo, diminuo, vitupero, vitio aliquid vertere, criminis loco objicere, in vituperationem adduco, *ùchan*. Patior, fero, ſuffero, perfero, tolero, ſubeo, ſuſtineo labores, cruciatus, ærumnas, tormenta, dolores, *piaun*. Alium multis miſeriis & ærumnis premere, opprimere, malis & calamitatibus obruere, vel ſua culpa jactari malorum fluctibus, verſari in magnis miſeriis, graviſſimam malorum tempeſtatem ſuſtinere, fortuna uti infenſa & iniquiſſima, *piauln*. Lætitia, hilaritas, jucunditas, alacritas, feſtivitas, lætor,

gaudeo, exhilaror, exulto, præ gaudio geſtire, tripudiare, lætitiæ voluptate perfundi, maximam capere lætitiam, *tùûùn*, *tùyun*. Aliquem exhilarare, hilarem lætumque reddere, efficere, riſum alicui movere, lætitiam excitare, *túyúln*. Lætitia geſtire, exultare gaudio, tripudiare, *tepen*, *tepenclen*. Alium alacrem, hilarem, jucundum, feſtivum efficere, *tepeln.*, *tepentun*. Miſeret, *cútannien*, *bùrenien*. Piget, *chovún*. Tædet, *afentun*. Delectat, *tepelcai*. Juvat, prodeſt, *cùmelcai*. Decet, *adi*.

. 487. Putidum, importunum, moleſtum, *puel*. Faſtidio eſſe, faſtidium afferre, offendere alicujus animum, *pueln*. Egeo, indigeo, opus eſt mihi, *llidmeyen mon*. Male Verbis exceptum dimittere, *ùtúfentun*. Calumnior, falſum alicui affingere, falſo illum criminari, *ùnbiln*, *unviln*. Alapas, colaphos alicui impingere, infringere, infligere, quot miſero colaphos inflixit, ut palmis faciem ejus percuſſit, genas verberavit, *huetafcún*, *tagontcun*, *tavontcun*. Sanna, deriſus, vultu, voce, corpore aliquem deridere, ejus mores, geſtus ridicule imitari, effingere, exprimere, *rincún*. Averſa manu colaphum impingere, tranſverſo ictu cædere, ferire, *rulitcun*. Manu, geſtu, baculo minari, minitari, minaciter terrere, pericu-

ricu-

riculum oſtentare, *aneln.* Jacio, projicio, in terram, pavimentum conjicio, contorqueo, *chanan*, *huiladcùn.* Strideo, ſtridor, *huirarcùn*, *gcurún*, *gtunn.* Ad parietem v. parieti aliquid allidere, illidere, *huiladcùn*, *chanan.* Infortunium, infelicitas, infelix caſus, fatale malum, *ella*, *ela.* Si quid ejusmodi accidat, contingat, in me impetum fortuna convertit, *ellan.* Adverſa, adverſitas, *ella que dgu.* Importune aliquem urgere, importunis precibus obtundere, premere, vexare, oppugnare, occidere, *gdaln.*

488. Exempla. *Raquiduamelcaiaeimi*, cogor tibi eſſe moleſtus, quod absque moleſtia tua fiat, ſi non gravaris, niſi moleſtum tibi eſt.

Tepelaimi v. tùyúlaimi ta mi chao ta mi glameteu, non te delectat a tuis parentibus reprehendi.

Cutanduamaimi ta mi huerilcamobium mo ta DIOS, te pœniteat DEUM O. M. offendiſſe.

Inche ni aiùvoegeum eimn ùdequeimn, amore ego vos, vos me odio proſequimini.

ni aiúel inche DIOS llechi, DEUS meus & omnia.

Aiùel ema! Dilecte mi.

Iod aiùquebin ta DIOS, quine rupaluchi tùyùn mo, Deum momentaneæ voluptati

 uti

uti par eſt, præfero.

Chem rume dgu aiùquebi ta che, lan no v. lan mtn aiùlabi, omnia amant homines præter mortem.

Vill afrupaquei maputu dgu, DIOS ni aiùgen no, v. DIOS ni aiùgen mtn afrupalai, omnia prætereunt præter amare Deum.

Aiùpraquei re uùn ulquelu, operibus non verbis amor probatur, multi fumos vendunt, ſuos ſplendidis promiſſis alunt, at non oportet verborum ineptiis virum commoveri.

Aiùbin ta DIOS v. aiùDiosquen, hæret mihi in medullis DEUS, ejus amore flagro, ille mihi ante oculos dies noctesque verſatur.

Aiùeimi v. inche ni aiùbiel eimi, te diligo, tuî amore teneor, ſingulari te benevolentia complector.

Cùmei ta mi aiùuyen, bene feciſti amando, licite amaſti, amorem tuum probo, non improbo.

Patiru ema, pu peni ema! O Pater Reverende, o Fratres cariſſimi.

Cùlmeien ta mi huincaiebin, tuus famulus, ſervus eſſe cupio, deſidero, famulum me tibi præbebo perlubenter, non invitus.

Cùlmeielabin ta ni peabiel ta ni cunùvalgeal, nollem me videre pauperem, abſit a me ſæva neceſſitas & triſtis egeſtas.

ùdebi ta ni glamgeal, conſilia ſpernit, monita

monita contemnit, documenta ridet.

Antitipaʒe, *vamtipaʒe*, ne mihi lucem adimas, item. abi, abſcede, recede, aufer te hinc, apage ſis.

*úʒech*i *údenʒeimi* n*ai*, amice nimis importunus es, næ tu valde es moleſtus, premis, occidis, in quem incidis.

*Ca*ll*i piaupe!* abeat in malam crucem, malumque cruciatum.

*Qui*n*e vla amotuʒe*, vade actutum, illico, confeſtim, ſtatim, e veſtigio.

*Qui*n*e cùʒen huentu quehuatuabueiu qui*n*e Huinca*, ergo Indus Hiſpanum altercationibus vexet, contentionibus impetat, invadat, adoriatur.

Eimi pieimi, tibi non alteri dico.

ú*llculen eimi mo*, habeo contra te non pauca, tibi iratus ſum.

Penchuknouquieli, abi e conſpectu meo, diſcede a me.

*Aldùn al*ù*lúi ta mi piʒen*, acriter tibi dolet, quod tibi dictum eſt, oratio illius te alte pupugit, nec leviter perſtrinxit.

Venten dʒu duʒupraquebi, *laʒmpubi*, adeo eum verborum ſuorum aculeis ſtimulavit, fovit, concitavit, ut animam ipſi vitamque expulerit.

Taſtueneu em! coram mihi exprobare auſus eſt.

Rupai v. naûi n*i úllcun*, *naûpapetui* n*i*

duam

duam v. ta ni piuque, defervuit mea v. illius ira, refedit iræ impetus, remifit, quievit.

Vemeneu, intulit mihi injuriam, me læfit, injuria affecit.

ni vemaeteu huerinielaiaeneu chei? nemo me impune lædet.

Eimi mo mlei ta ni ùnapiuque, contra te mea eft indignatio, tecum mihi res eft.

Eimi vùrepuenielmqueen, v. ta ni vúrepuenielmqueeteu eimi llechi, tu me conftanti odio averfaris, a meo congreffu & confuetudine abhorres, me oculis fugis, auribus refpuis, animo afpernaris.

Quimbin ta ni duguiegen v ta ni duguyegeuyen, v. ta ni duguiegemom, fcio de me rumores vagari, pronis auribus obtrectationes contra me excipi, in invidiam vocari, in multorum fermonem, vituperationemque veniffe, incidiffe.

Ladcùluqueimi ta mi raquigenon mo, dolore afficeris, quod tibi honorem non habeant, reverentiam non præftent, exhibeant.

Raquilabimi ta mi nuagen v. ta mi nuageal v. ta mi nuageimi, non te pudet fcelerum, virtus, honeftas, fama bona, bonum nomen jam vilia tibi funt.

Ta ni nuagen mo ùdegequei, ob morum perverfitatem omnes illum oderunt, odio habent.

Peaimi rume, veniet veniet illud tempus,

quo

quo poenas dabis, non abibis impunis, non tibi ſic abibit, referes gratiam qua dignus es. v. contra: veniet illius laudi ſuum tempus: ad poſteros enim virtus durabit, non perveniet invidia.

Eimi llùcantulquebimi reChe, tu es qui Indis terrorem affert, timorem incutit, eosque in metum adducit, terret, perturbat.

Eluquibilmi ta ni duguyequeum, non des illi cauſam, materiam murmurandi.

nùtamcagen ta mi ladcùn v. ladcúel quine nemel mo ta mi pibin, mihi fuit narratum, relatum, nunciatum, te ægre moleſteque tuliſſe verbum, quod tibi fuit a me dictum, quod illo verbo graviter fueris offenſus, commotus, perculſus, nec te injuriam diſſimulare, aut dolorem premere potuiſſe.

Ladcùnman ta ni piuque, in magnum luctum incidi, mœrore ac triſtitia afficior.

Tùyùbin, perhumaniter, porrecta fronte, hilari vultu, comiter illum excepi, lætitia affeci, obviis ulnis accepi, complexus ſum.

gú*mancupan*, flens adſum, vicem meam lugens, caſum deplorans.

Huiflu ta ni duam tùyùtipai, *huifnolu ladcùquei*, prout ipſe acceptus eſt, ita hoſpitium laudat aut damnat unusquisque.

Tepean pilai ladcùn piuque, non eſt conveniens luctibus ille color, oderunt hilares triſtem, triſtesque jucundum.

Quintu

Qúintuiauquebuimi ta mi tùyùahun v. ta mi tùyùabuel ta mi chao ta ni acutun mo, velles celebrare adventum tui patris.

LLadcúpraquilmi, modum lugendi fac, parce lacrymis nihil profuturis, noli ſine cauſa lacrymis aſſiduis confici, contabeſcere.

Ladcùpan, ad lugendum, ad luctum venio, ad domum luctus.

Ladcùn uùtaian, iter faciam triſtis.

Ladcùquen ta ni chao ni lan mo, ex parentis morte in luctum incidi.

Ladcùquen ta ni piuque mo v. ladcúpiuquen v. ladcùquei ni piuque inche, doleo ex corde, ex animo, ex intimis præcordiis pœnitet.

Hueragei ta mi ladcùn, ta mi ladcúal, male facis lugendo, ne animum des mœrori, animum a luctu recipe, abſtine, revoca.

gúma utun, redeo, revertor plorans.

ùllcu conpai, intravit iratus, ira commotus, incitatus, percitus, incenſus, inflammatus.

Duguquei ni ladcún, has voces dolor mihi exprimit, præ triſtitia ac mœrore in hæc verba erumpo.

Ladcùn, ladcúnquechi, ladcúgechi tipai, eſt egreſſus mœrore affectus & triſtitia.

Pratulihuen gepai v. pratulihuenquechi v. pratulihuequechi, venit ſuſpirans, ſuſpirium ab imo trahens.

Ladcùn

Ladcùn ella *que dʒu mo*, adverſa mihi dolorem, luctumque extorquent.

Aldùcutancayecupan, multa mihi in via fuerunt toleranda, magnos ſuſtinui labores.

Aldùladcùnyecupan, feci iter triſtis, mœſtus, tetricus, melancholicus.

Bùrenien mai, *daquieli chai*, chachai, miſereat te mei, meam vicem dole, mei miſericordia tangere, nec me oppugnes, vexes, exagites velim, rogo, obſecro.

Marichi bùrenielaiaeimi, nunquam tui miſerebor, te miſerum, aut vitam tuam acerbam putabo.

Duam ʒ*en*, *quiñei ta ñi duam*, habeo quod dicam, petam, negotium quod tra&em, opus eſt mihi te convento.

Caletui ta ñi piuque, *ñi duam*, *uñoduamn*, a ſententia mea diſcedo, ſententiam muto, revoco, conſilium abjicio, incepto deſiſto, calculum reduco.

Uñoduamn, *cutanduamn ta ñi huerilcan ñi vla*, doleo de peccatis meis, pœnitet me meorum delictorum.

*Eluquebiʒe v eluque*ll*ebiʒe ta ñi cutanduamqueum v. ta ñi cutanduamam huerilcan mo*, propone, explica illi motiva doloris vel eliciendi actus contritionis de peccatis.

Adi eimi mo ta mi huerilcan ʒ*enon*, decet te vitæ puritas.

Yehueeimi, pudet me tui.

Cho-

Chovùquelaiñ ta iñ raquiabiel ta iñ putem, non nos piget majores noſtros venerari.

489. Flagitia, quæ vitiorum, cupiditatumque effrenatarum effectus ſunt.

Nimio ſtudio in aliquem inclinare, nimis ſtudioſe alicui favere, plus juſto illi tribuere, plus quam par eſt illi deferre, præter modum alicui ſtudere, omnia illius cauſa velle, *nielduamn*, *aiùpran*, *ampelpran*. Blanditiis, pulchritudine aliquem ad ſui amorem allicere, pellicere, trahere, excitare, lenociniis ſibi amorem alicujus conciliare, capi alicujus amore, allici, incendi, flagrare, *ñualcan*, *maƚƚûen pin*. Rem turpem, inhoneſtam, obſcœnam, flagitioſam committere, *ñuanpen*. Mulieris pudicitiam tentare, ſolicitare, fœminam ad concubitum aut inconceſſam venerem allicere, de ſtupro appellare, *mallûen pin*. Libido, effrenata cupiditas, aliquid vehementius appetere, concupiſcere, *apiñ*, *apill*, *apilln*, *huitorcùn*. Luſtror, ſcortor, lubricam & præcipitem vitiorum viam perſequi, *ñuamiaun*. Corporis quæſtum facere, *huedquintun*, *huedemtun*. Virginem violare, vitiare, corrumpere, pudicitiam illi eripere, vim & ſtuprum inferre, *maƚƚûentun*, *huemaƚƚûentun*, *hue maƚƚûen entun*. Vim fœminæ afferre, inferre, virginem per vim comprimere, vitiare, *nùntun*.

núntun. Fornicari, *mún*, *peancan.* Amicus ab honeſto deflectens, item, amica, amaſia, *unam.* Uterque, *unamhuen.* Concubinæ aut pellicis amore captus, concubinatu infamis, concubinarium eſſe, *unamtun.* Eſſe fornicarium, fornicariam, *unamtuiaun*, *mùvoe.* Ad turpitudinem commota, concitata, *nancan.* .Pellex, concubina, *gapi.* Publica meretrix, proſtituta, vulgare ſcortum, *nua*, *mugevoe*, *cridomoche*, *nùllvoe domo.* Adulter, mœchus, ſubſeſſor alieni matrimonii, *damen*, *damentun.* Saltum, ſylvam, nemora, latebras quærere, *dúni.* Noctu ad turpia domo exiens, *umanchun.* Sodomia, præpoſtera libido, *hueiù*, *hueye.* illam committere, *hueyetun.* Cum puella rem habere, *úllchatun.*

490. Ludo, colludo, inquietare, turbas dare, *aucan.* Jocor, nugari, nugas agere, joco aliquid dicere, jocis in alios ludere, cavillari cum aliquo, *vucheun*, *vucheucan.* Dare philtrum, poculum amatorium, *maichún*, *maichútun.* Clanculum jungere, convocare, *tapmn* Dare mandata alicui ad aliquem, *eludugun.* Mandata ferre, perferre, *yedugun.* Referre, exponere, *entudugun.* Nutibus amorem mutuum declarare, deſiderii aut voluntatis ſuæ ſignum dare, oſtendere, *gdiſcùn.* Dare in malum finem, timeo Danaos,

naos vel dona ferentes, *huefcùmtun*, *medan*. Cognofcere carnaliter mulierem, exercere copulam actu, *chiquin*. *701*. Modeftius, *vúln*, *vln*, *vúltun* *688*. Refifto, obfifto, repugno, conatibus alicujus occurrere, fe opponere, impetum ejus reprimere, audaciam frangere, contradicere, *cochimn*. Fugio, fugam arripere, capeffere, fe in fugam conjicere, fugæ fe mandare, commendare, fe fugæ v. in fugam dare, fuga fibi confulere, aufugere, *nulln*. Lafcivio, attrectare aliquem, fe invicem attrectare, petulanter colludere, *mtatun*. Factis turpibus gloriari, fe de voluptatibus jactare, gloriofe fibi de flagitiis blandiri, *dallian*. Errare, peccare, *rulmen*, *crin*. Ita in anguftiis hærere, ut nec progredi nec regredi poffis, item, ita defatigari, ut vocem, loquelam amittas, *mrin*.

491. Exempla. *Vai ni mollvùn*, calet, fervet ipfi fanguis.

Aiúpran mo entumallebi ta ni ge quidu ta ni votm, fummo amore damnum illi maximum intulit.

Peumabin, vidi illum per quietem, per quietem mihi vifus eft, dormienti objecta mihi eft ipfius imago.

no aiùvali ta DIOS, DEUS O. M. fupra modum eft amabilis, fupra omnia diligendus.

Ma-

Marichi aiùlan, nolo, nullo modo, nequaquam, minime, nullatenus.

Marichi lali rume, Patiru ȝetulaian, citius me vita exuent, quam religioſa veſte induar.

Ta mn prquechi aiùbiel Tue tu dȝu! O cœcas hominum mentes & cœleſtium inanes, non ſordet terra, dum cœlum aſpicitis?

Rupal dȝu ȝechi aiùquebin, non eſt mortale quod opto.

Huiſi ta ni duam, jam voti compos ſum, quod quærebam inveni.

Deuma ta mi pemom v. mi pemobium v. mi pebin v. mi pebiel, tepen amotun, poſtquam te vidi, libens abeo.

Unamtuiauquei, eſt concubinarius, fornicator, turpibus aſſuetus.

Llumquechi v. elcaȝechi nuaiauquei, clam, clanculum ſe ſceleribus aſtringit, polluit, caute quidem, ſed non caſte.

Elcaȝechi ta ni chao mo, v. quimnolu ni chao, v. ni quimnoel ta ni chao, tipatui v. tipapatui, exiit patre inſcio.

Deuma ta ni nuapemom, ina tpuȝequei, amor in odium converſus, poſt cornua verbera.

Glamun ni huerilcan mo, me facti pœnitet, egomet me de meo ſcelere reprehendo.

Udalei ta ni piuque, doleo ex toto corde.

guman gei vachi dgu, dolendum, prô dolor, res ſanguineis lacrymis jure merito deploranda.

Regùmatuqueimi, lacrymis aſſiduis conficeris, contabeſcis.

Nochicage, manum cohibe, animo impera, furorem, iram, &c. ſuſtine.

n*aûpape ta mi piuque*, quieſce, conquieſce, ad tranquillitatem animi redi.

n*opinuvalai*, vitioſam ſuam naturam domare, caſtigare, comprimere, pravum ingenium ſuum corrigere neſcit, non didicit.

432. PARS TERTIA.

DE

CIVITATE EJUSQUE PARTIBUS.

Terra, tellus, humus, *mapu.* Cælum, cœlum, cœli, *Huenu mapu.* Terra, orbis terrarum, *Tue mapu*, *vachi mapu.* Mundus, mundi univerſitas, univerſa rerum natura, cælum & quidquid cæli ambitu continetur, *vill mapu.* Hiſpania, *Huinca mapu.* Mauritania, Anglia, Gallia, Germania & reliqua Regna omnia & ſingula, *Muru-Huinca mapu.* Provincia, Regio, *udan v. vutan mapu.* Civitas, oppidum, caſtellum, pagus, arx, *cara*, *vúta cara*, *pichi cara.* Urbem condere, *caran.* Deſtruere, exſcindere, evertere, vaſtare, delere, diruere, excidere,

dere, *entucaran.* Locus ubi Troja, urbs, &c. fuit, *càrahue.* Vicus, pagus, *pichi cara.* Miſſio ſanctæ Fidei, *ſanta Feè mapu.* Reductio, Converſio Tucapelina, Araucana, *Tucapel mapu*, *Arauco mapu.* Littus, ora maritima, *laſquen mapu.* Sinus, fundula, *túhuer*, *ɡion mapu.* Uſus, conſuetudo, mos loci, *ad mapu.* Dominus, poſſeſſor terræ, *ɡen mapu.* Se loci moribus accommodare, *mapun.* Solum vertere, alio migrare, commigrare, ſedem, domicilium mutare, *maputun.* Domus, domicilium, ædes, *ruca.* Via, trames, platea, callis, *rpuú*, *rúpu.* Viam capere, captare, *rputun.* Viam ire, *rúpun*, *rpun.* Via arenaria, *cuyùm rpu.* Via recta, *huiſ rpu.* Bivium, *epu rpu.* Trivium, *caql rpu*, Via arcta, anguſta, *úped rpu.* Limes, confinium, *qcham*, *v. aſmen mapu.* Deſertum, ſolitudo, *uhue.* Locus ab arbitris liber, remotus ab omni turba, *mlenohue.* Regio meridiem verſus, *Hillù*, *huilù mapu.* *746.* Incolæ, *Huillúche.* Verſus Septentrionem, *Picu mapu. 746.* Montes Andes, *Pire mapu*, *pire mahuida.* Horum montium incolæ, *PehuenChe.* Indus transmontanus, *Puelche* Cis montanus, *Lelvun mapu che.* Mons, *mahuida.* Collis, *pichi mahuida.* Collis perpetuus, *huivolen.* Montes in quibus Majores ſuos, aiunt, diluvium evaſiſſe, *teɡteɡ.* Terra peregrinorum, via-

 torum,

torum, *uútan mapu* Alia, diverſa terra, *udan v. uùdan mapu.* Finis, extremitas, ultimum, extremum, culmen, vertex, cacumen, ſupercilium, calx, *huechun.* Apricus locus, *nùcúmgelu.* Specus, ſpelunca, antrum, ſpelæum, *renú.* Regio in novem Regiones ſubdiviſa, *ai'lla Rehue.* unde *meli-Rehue, Quechurehue.* Conciliabulum v. convocatio Machiorum, Machios advocare, convocare, *Rehuetun, geicurehue.* Conditores, Fundatores, Expugnatores, qui primi urbes condiderunt, gentes debellarunt, armis ſubegerunt, in ditionem ac poteſtatem ſuam redegerunt, *llin mapu.*

493. Patria, natale ſolum, *maputu,huim.* Patriota, quibus eſt communis Patria, *maputu Che.* Recta tendere, recta ad forum, templum, curiam, &c. tendit, *huiſiaun, huiſcontun, rito, ritolen, ritoclen.* Aberrare a via, *crù iaun, hueluln, nuin, gun.* Deflecto, hic de via deflectere debemus, *chican.* Circumeo, per circuitum iter facere, præſtat per diſpendium ire, quam compendio perire, *ollon, huaichiſn.* Ambio, circumdo, cingo, *ollon.* Ambitus, circuitus, anfractus, obſidio, *ollol, huaichiſ, huaidùſ.* Erro, in errorem labi, delabi, incidere, deferri, errore capi, duci, a recto tramite deflectere, declinare, *crin, crún.* Viam docere,

re, indicare, oſtendere, *dallquin.* Viam monſtrare, ducem ſe præbere, *giuln.* Ad latus tranſire, *quineple rupan.* Venio, pervenio, devenio, *acun.* Diverſor, diverto, hoſpitium, diverſorium, *elun* orbis, circulus, *tùhuer* Circulum deſcribere, in orbem ſtare, *tùhuern*, *tùhuerclen.* Ora, margo, limbus, ú*pl.* Diſcedęre, egredi, ſe ſubducere, *tuun.* Caſu occurrere alicui, aliquem offendere, in illum incidere, *tafentun.* Alio migrare, *ca maputun.* In aliam domum immigrare, *ca rucatun.* Iter facere, tendere, pergere contendere aliquo, *uùtan*, *utan.* Viator, hoſpes, peregrinus, *uútanche.* *849.* Divido, dividi, diſtinguere, diſtingui, ſeparare, ſeparari, *uùdan.* Ambulo, gradior, ingredior, gradum facere, *amon.* Redeo, reverto, revertor, remigro, remeo, repeto, reſtituo, *unon*, *unotun.* Ut redeat, reſtituat efficere, *unoln.* Reſtitutio, reſtituo, *unoltun 847.* Circumeo, vagor, vagum errare, h*ualln*, *hualliaun.* In circuitu, h*uall.* Sepio, vallo, circumdo, urbem obſidere, obſeſſam tenere, obſidione cingere, premere, corona urbem claudere, ſepire militum copiis, *huallman.* Aſſueſco, conſueſco, inſueſco, dare ſe in conſuetudinem, *huimn.* Finire, finis, terminus, extremum, hic finem facit, *huechuntun.*

494. Exempla. *Chili*, *Chilli*, *Chile* Regnum Chilenſe in America meridionali, quod incipit in *Copiapo* ſub gradu 28 latitudinis meridionalis, ubi dividitur a Regno Peruviano, & protenditur Baldiviam ſub gradu 40 ejusdem latitudinis, & ultra. Huc pertinet *Chiloe* Inſula, & plures aliæ ſub gradu 44 & ultra. Item Provincia Cuyana ubi Mendoza ſub gradu 32. v. 850.

Vill mapu ni cùllin ni vla no, *DIOS ni vla mtn*, *Chili mapu mo unomean*, pro toto mundo in Chilim non ibo ſecundo: Proque Deo ſolo ſemper adire volo. 1775. anno meæ ætatis 62. Coloniæ Agrippinæ.

Indi Chilenſes vocantur *Reche*, *Chili v. Chilli Che*. *698*.

Notandum diſcrimen inter Indos & Indianos, nam hi ſunt quidem nati in India, ſed a parentibus Europæis, vel ſaltem ab illis oriundi, & plerique ab Hiſpanis: Indi autem ſunt prognati & oriundi a meris Americanis.

Meli vùtan v. uùdan mapu gei, Terræ Indorum dividuntur in quatuor diverſas grandes Regiones v. Provincias:

Lafquen vútan mapu, Terræ mari adjacentes.

Ragitun vútan mapu, dimidia pars terræ planæ, ſita inter terras mari adjacentes, & alteram dimidiam partem, quæ vocatur

Ina

Ina pire vùtan mapu, Terra plana vicina montibus perpetua nive coopertis, denique quarta Provincia eſt

Pire vùtan mapu, montes Andes ſemper operti nive. 850

Cacùl vútan mapu, Commercium, conſuetudo, familiaritas, communicatio, amicitia, &c. quibus utuntur invicem Indi harum quatuor Provinciarum.

Unomen mapu mo, redeo, ſum redux e terris Indorum.

ʒemen cara mo, eo v. ivi ad civitatem.

Mlequen ruca mo, ſum domi, domi me contineo, intra domeſticos parietes.

Rupaian leuvu mo, tranſibo, trajiciam fluvium.

Uan Arauco mo, eo v. ibo Araucum.

Miaullen Huaiquilafquen, *tuutun millavùdú mo*, ivi ad Huaiquılaf, unde redux ſalutavi Millavúdum.

Utuan pu ruca, eo, ibo, redibo, revertar domum.

Aldúnman v. aldunmamen Penco v. Penco mo, cunctantius egi, diutius moratus ſum, moram feci in urbe Conceptionis.

Pichinmapan, venio moraturus pauliſper, non traham, non nectam moras, poſt biduum, triduum, quatriduum iterum me viæ, itineri committam.

Huinamtuquen ca mapu v. ca rucatuu,

alio migro, ſedem, domicilium muto.

Vill che ta ni mlen mo, gellei cutancaquechi mogen, quo quo te vertas, omnia plena malis.

Cùmelechi che ta ni mapu mo, ca mapu em! pilai, aliena non deſiderat, ſorte ſua contentus, cui domi ſuæ bene eſt, domi ſuæ ſe continet.

Mapu em! o natale ſolum! ſed quis me transferet illuc?

Lafquen puhuentu inche, mea Patria oræ maritimæ adjacet.

Cupachi Che Porem meu, quidam Poremâ adeſt.

Inche cautùn che vemabun? ego Imperialinus hoc facerem?

Cuivi pu cara mo Villarica cara marichi iod cúme comùtun gebui, ex priſcis civitatibus erat oculis gratiſſima urbis divitis ſeu Villaricæ amœnitas, ſita erat ad proſpectum pulcherrimum, eo ſitu gaudebat, eo loco conſtructa erat, ut undique aut nemoris proſpectu, aut hortis amœniſſimis & grata agrorum varietate delectaret.

Teye huentu rupai, inche llechi, ego ſum, qui hac tranſiit.

Chumgei ta mi miaun, quid tu hic, quid agis, quid hic circumſpicis.

Chuchi v. inei cam ualu, iturus quis? ubi eſt?

Chuchi

Chuchi rpu, ubi eſt via, quo ducit? qua itur? an eſt lata, anguſta, trita, æquabilis, num anfractus, ſalebræ, ſuntne viæ flexus ad dextram, ad ſiniſtram, lævam: eſtne recta, publica, prætoria, militaris, danturne ſemitæ & diverticula?

Rito ucai vachi rpu, recta ducit hæc via.

Hueragei veichi rpu em! viam ſuſcepiſti ſatis incomodam, in viam ſatis difficilem te dediſti, laborioſam viam ingreſſus, aggreſſus es, plenam difficultatibus viam iniviſti, iniſti.

gbi r*pu*, via evanuit, e conſpectu ſe proripuit, ex oculis evolavit, aditum non video, nec invenio exitum.

Teye rpu ta in *cupamoabum*, En viam, quam captare, qua ingredi, proficiſci debuiſſemus.

RamtuChelu ta ni *utangen mo*, nu*ilai*, iter ut teneas, linguam habes.

*Ald*ùn *amoimi munan ant*ú *mo*, longiſſimam brevi tempore viam confeciſti, percurriſti.

ni *amoum v. amolu inche*, dum v. interea temporis quo iter facio.

*V*a *mo ula udapabin*, hic, in hoc loco ſumus digreſſi, disjuncti, ſeparati, hoc ipſo in loco diſceſſimus, ab eo ſum divulſus, moleſte tuli a complexu ejus diſtrahi.

Taftulabin, non incidi in illum, illum non reperi, offendi. *Hue-*

Huelulbin, non vidi illum, uterque aliam ingreſſus eſt viam.

Vaple miauqueam, huc, horſum veniunt.

Pirpuabin, dicam obiter, in via, in itinere narrabo.

Irpuaiñ, comedemus in itinere, v. ibimus, tranſibimus ad prandium, cœnam, &c. v. faciemus iter & eadem opera comedemus.

Yerpuaeneu, in via, itinere diſcedet, & ad me equo, curru, rheda avehendum, aſportandum veniet.

Dugulrputuabimi, redux illi obiter loqueris, v. in via, in itinere eum obiter viſes.

Quiñenple co rupage, deflecte non nihil ab aqua.

Chumtn pu mlei Mapuchu? quantum diſtat, quam longe v. procul abeſt urbs Jacobopolis Regni Chilenſis Metropolis ad fluvium *Mapuchu* ſita.

Pichi pu mlei Pire Mahuida, montes Andes non longo hinc intervallo diſtant.

Quintuquen ta ñi eluam v. elual, hoſpitium, diverſorium quæro.

Elun eluaiñ, diverſabimur ubi facultas dabitur.

Yebige mencun ta ñi elupuam mo, fer, perfer, porta, vehe, advehe ſarcinas, impedimenta ad hoſpitium, ad diverſorium.

Miauchelai va meu, deſertum hoc & ſolitudo eſt.

Cheu

Cheu ùnmaimi, ubi noctem transegisti, duxisti, traduxisti.

Che miauquei, sentio homines, homines percipio.

Amoain v. amoan pign, dixerunt se venturos.

Pepi ulaian piai, dicet se venire non posse.

Veula amocaquen v. ni amocaquen, prima vice iter facio, suscipio, itineri, viæ me committo.

Iod cùmeabui ta ni utuabuel, ta ni mlecatuabuel mo, præstat me ire, quam manere hic.

Adochi, expecta paulisper, parumper, aliquantulum.

Quine naû gei v. naûal v. naûel, en descensum, descendendum est.

Tva ta ni epu naû, jam bis descendi.

Tva ta ni quine naûn, hæ sunt primæ vices, quod descendam.

Nacmn, demitto, alium demittere.

gepai mapu mo ta ni raquigeam pu ulmen mo, ingressus est Provinciam, ut a Caciquiis dona honoresque referret.

Lapai Chili mapu mo, in Chilim moriturus advenit.

Inche ni tuumom v. tuuuyen mo; v. tuuuyeum v. inche ni tuuuyeel mo v. inche tuuuyen, eimi mlecatuimi, cum ego abirem, v. me abeunte, tu mansisti.

Anù

AnùPatirupai , Patres veniunt hic habituri domicilium, ſedem hic conſtituunt, collocant, figunt.

Vill vemgei, vill vemgeign, vill vemgein: quine trn inchin, ſi quis Pariſios indoctum mittit aſellum, qui fuit hic aſinus, non ibi fiet equus.

Vill mapu gequei ta ni ad , ſi fueris Romæ Romano vivito more; ſi fueris alibi, vivito ſicut ibi: non erit illuſus faciens ſicut obtinet uſus.

Cùme miaun, habui (Laus Deo) iter fauſtum & felix.

Ipan, v iputun ta ni ruca mo, veni, perveni, adveni domum hora prandii.

Uali Chillan, yumvel ipuan, profecturus Chillanum yumbeli prandebo.

Mapu mapu iaun, ex alia in aliam Regionem migrare, proficiſci, vagari

Mivú antù mo uútaiaimi, intrat quot tempus, dies iter inſtitues.

Anúpai vachi mapu mo, venit ſedem hic fixurus.

Ahue cupatuabui? tam cito rediret?

Aretuyecupan cahuellu, ſum advectus equis meritoriis

Aldùcutancaiecupan , iter habui incommodum & laborioſum.

Anca unomei, regreſſus eſt dimidio itinere jam confecto.

495.

495. CAPUT I.
DE INCOLIS CIVITATIS.
ÆTATIS DIFFERENTIA.

Infans, recens natus, *llud pnen*, *hue pnen*. Pupus, infans, puſio, parvulus, *pichi pnen*. Puer, *pnen*. *811*. *huilteu*. Juvenis, *hueni*. Adoleſcens, *hue che*, *huentu*, *cona*. Vir perfectæ, corroboratæ, confirmatæ ætatis, *ragin huentu*. Vir major natu; ætate provectus, *teu*, *v. teu huentu*. Vir grandior, ætate ingraveſcente, *tem*. Senior, affecta ætate, in ſenium vergens, *allue tem*, *allue vùcha*. Senex, *vùcha 689*. Senex ætate confectus, *úmein* Senex ætatis extremæ, decrepitæ, *úchùfpun* Pupa, infantula, *pnen*. Puella, virguncula, *úllcha 853*. Adoleſcentula, *ùllcha*, *hue mallûen*. Puella adoleſcentula, *mallûen*. *772*. Virgo nubilis, viripotens, matura viro, & nuptiis tempeſtiva, *hue domoche* Fœmina, mulier, *domo*. Vetula, *tem*, *tehu v. teu domo*. Anus, *cuse*, *cuye*, *cude*. *710*. Decrepita, *pl pl*, *templcahue*. *837* Majores, *cuivi che*, *unen me*, *putem*. Poſteritas, ſtirps, genus, *elpa*. Conditores, fundatores, truncus, *lin*, *llin mapu*.

496. Eſſe, exiſtere, naſcor, edor in lucem. *gen*. Dare exiſtentiam, *geln*. Dare eſſe humanum, facere hominem, *chen cheln 203*. Reſurgere, ad id, quod erat, redire, *getun*.

Naſci

Naſci, vitam ingredi, ſpiritum de cælo haurire, vitæ limen attingere, item: herbas erumpere, *lleún*, *lleûn*. Vivo, vitam agere, degere, ſpiritum ducere, *mogen*, *lihuen*. Genero, gigno, *yalln*, *votmn*. A patre genitus, *yall*. Pario, enitor, fœtum in lucem edere, gignere, procreare, liberos ſuſcipere, *conin*. Virum conſummare actum venereum, *elmen*. Mulierem, *elgen*. *490*. Prægnantem, gravidam, fœtam eſſe, parturire, *vuquigen*. Facere abortum, fœtum immaturum edere, *lludcún*. Abortivus, immature editus, *llud*. Partum medicamentis abigere, abjicere, accelerare, *lludcùmn*. Secundæ, ſecundinæ, *cùclin*, *cdin*. Sugo, lac ex mammis ore elicere, haurire, *moyun*. Lactens, *moyulu*. Infantem lactare, uberibus admovere, *moyuln*. Lactans, *moyulquelu*. Paſcere, alere, educare, *temmùnn*. Nomen, *uúi*, *uûi*. Nomino, ſuo nomine aliquem appellare, vocare, nomen ejus enunciare, *uùin*. Nomen habere, ede tuum nomen, qui vocaris? *uùigen*, *uùitun*. Indere, facere alicui nomen, *uúiln*. Creſco, adoleſco, *temn*. Malum ſerpit, gliſcit, augeſcit, *ivùn*. Ætas perfecta, *teun*. Seneſcere, conſeneſcere virum, *vúcha yecuùmen*, *vùchan*. Mulierem, *cuden*, *cuyeyecuumen* Alo, paſco, ſuſtineo, ſuſtento, *mogeln*. Blandiſſime aliquem tractare, demulcere, ſuaviſſime

ſime appellare, benigniſſime habere, blandiri alicui, blanditias alicui adhibere, feſtivum & blandum ſe illi præbere, exhibere, *manpuùn.* Vagitum ſive fletum infantis demulcere, motu, cantu ſopire, lenire, *negùmn.* Uncinulis veſtem aſtringere, infibulare, *núcùrn.* Nudare, aperire pectus uncinis aut globulis ſolutis, diloricare veſtem, *entumoyun*, *entunùcùrn.* Effici ſicut parvulus, ſe ſubmittere, deſpicatui ſe habere, *pnencaun*, *pichilcaun.* Nutrix, *moyulvoe.* Altrix, *ilelve.* Doctrix, *quimelvoe.* Genus, progenies, familia, gens, ſtirps, claris ortus parentibus, avis, majoribus, nobili genere, ex illuſtri familia, clara ſtirpe, Regia progenie, clarus majorum imaginibus, *cúga.* 715. In meis inſigniis perdicem præfero, *vùdú pu* h*uentu inchin v. inche.* Meum ſtemma, meum nobilitatis monumentum eſt a lapide, *inche cura pu huentu*, *cura inche* n*i cùga gei.*

497. Exempla. *mivù tipantu geimi*, *chumteni ta mi tipantu*, *chumtn tipantu geimi*, *nieimi?* quem annum agis? quot annorum es? ſum ſexagenarius, ſexagenario major eſt,annos natus magis ſexaginta, vigeſimum annum ingreditur, attingit, init, vigeſimum annum ago, nondum explevi.

Deuma uùi elgei, jam inditum eſt ipſi

nomen, jam eſt baptiſmate initiatus, luſtrali aqua ablutus, ſacro fonte luſtratus.

Uùilen ta ni votm, filium meum baptismate expies velim.

Inei pigeimi? quod eſt tibi nomen, qui vocaris?

Pedro pigen, *Pedro ta ni uúi*, Petrus appellor, Petrus v. Petro mihi nomen eſt.

gelai Chriſtiano, *Chriſtiano gelan*, non ſum Chriſtianus, Chriſticola.

Inei Pedro ni pigen? cupaiai piam v. pigei: gelai piam, quis vocatur Petrus? illum arceſſitum volunt, dicunt abeſſe.

Mtmlelen Liencura ta ni votm Huenumilla pigelu, arceſſe, adduc, voca filium Liencuræ, qui Huenumilla appellatur.

Uûintugelai rume, *pegelupatui*, lupus in fabula, vix nominatus quando præſens.

Vill dgu gelbi ta DIOS, res univerſas Deus fecit, effecit, creavit, rerum omnium auctor & effector Deus eſt, a Deo cuncta profecta ſunt, ab uno Deo principium habent, originem trahunt.

ni cheel tva, hunc ego bonis moribus inſtruxi, liberalibus diſciplinis erudivi, honeſtis ac piis documentis formavi, imbui, informavi.

Chuchi nuque mo geuyei tva venten hueragelu unde hic abortus, hoc hominis monſtrum, hoc ſcelus?

Huente

Huente glam temlaimi, ne veſtigium quidem honeſtæ educationis in te apparet, omnis humanitatis & urbanitatis expers es.

Huente glam temmquebi ta ni puyall, liberos ſuos honeſte educat, liberaliter inſtituit, bonis moribus informat.

Yetupalu ta ni huera ad, *cùme che ȝepalai rume*, non procul a proprio ſtipite poma cadunt, qualis pater, talis filius, non abhorret a moribus matris filia.

Pnencaunolmn, *poulaiaimn huenu mapu mo*, niſi efficiamini ſicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum.

Aldù gùmavoe gei pichique pnen, parvuli ſunt plorabundi, in fletu nimii

Tva ta ni pnencaun, hæc ſunt mea puerilia oblectamenta, pueriles nugæ.

Tpuȝehuequile veichi pnen, ſatis ſuperque ſævitum eſt, non vapulet amplius iſte parvulus.

Ahue tipanmalai ta ni voro pu pnen, pueris non ſtatim dentes erumpunt.

Ta mi coniȝemom cùtu nielleimi veichi cottu, a die natali, ab ipſo vitæ limine, ex quo vitam ingreſſus es, in lucem ſuſceptus, editus, ex quo lucis uſura frui cœpiſti, illo nævo tinctus es.

Quine huaranca, *relûe pataca*, *relûe mari*, *epu tipantu JESU Chriſto ta ni lleûmom*, ſalutis noſtræ anno, a Chriſti ortu, a partu

Virginis, a Chriſto nato, ab orbe redempto 1772.

Vemgebui veichi dgu, inche huinoltubun, id temporis, in illo tempore quadrupedis in modum ambulabam, nondum mihi puero rationis lumen affulſerat.

Amoge huera hueni, uia ula conigeimi quimlcamoabuin, apage, apage te, apage ſis ridicule! vix heri natus, nunc nos doceas.

Ta ni hueni tva, hic eſt mihi cordi, familiaritate amicitiaque conjunctus, ex meis intimis eſt.

Titi cani huilteu! en nequitiam illius parvuli.

Ella que pu hueni *adtubign ta ni cùllpaituual*, pueri ſolent ſupplantare ſe invicem, & pede ſuppoſito ad terram impellere, dejicere.

Vachi pitu pitui chei ta ni vùchagen, in una ergo ſede morantur ſenectus & papulæ? a vitiis virtus, non grandior eximit ætas.

Vúchageprai, eſt ſenex capularis, decrepitus, ſenio & ætate confectus.

Pepalabin v. quimpalabin ta ni chao, eram infans, puſio, quando patrem amiſi.

DIOS ta ni mogen llechi, Deus eſt vita mea, quantum vitæ mihi Deus indulſerit, in ejus obſequium exigam, libenter pro Deo, eodem Deo juvante, mortem perferam, ſubibo, oppetam, obibo.

Ula

Ula ʒeachi moʒen quintuqueimi , veimo raquilabimi veula ʒechi moʒen, præſentem vitam contemnis, quia inquiris futuram, moreris morte prima, ne moriaris morte ſecunda, terram deſpicis, quia cælum reſpicis.

Ayarn v. ayarʒen, ne unus quidem eſt in meo capite pilus, qui non albicet.

Eimi moʒelen v inche ni moʒeleteuchi che eimi llechi, v. eimi ta mi moʒelalinche, meus altor tu es, ego alumnus tuus.

ni chao ni moʒebum, patre meo nondum vita functo.

Moʒeum peuqueam, occurrunt homines, nequeunt occurrere montes.

ʒelai ta ni moʒeam, mihi deſunt, quibus ſuſtenter, victitem, alimenta.

Huera moʒen, hueraquechi moʒen, tenui victu, triſti mendicitate vitam exigo, traho, produco, tolero.

Inchin lafquen cùʒaʒein, ego ex illorum ſum familia, qui *lafquen* appellitantur.

ùnm ta ni cúʒa, ùnm pu huentu inche, noſtra ſtirps ab avibus nomen deſumit, mutuatur.

498. Diverſitas conditionum.

DEUS, *DIOS. 720. Re Apo. 584. 585.* Papa, ſummus Pontifex, Pontifex maximus, Eccleſiæ Catholicæ Hierarcha, *mu vúta Apo Patiru. 584.* Archi Epiſcopus, Hierarcha,

Vuta Patiru ni *Apo.* Epiſcopus, Pontifex, Antiſtes, *Vuta Patiru.* Generalis, totius Ordinis, Societatis, Congregationis Præpoſitus, *pu Patiru* ni *Apo iod vuta Apo.* Provincialis, Provinciæ Præpoſitus, Præfectus, Moderator, *pu Patiru* ni *Apo.* Præſul, ſuperior dignitate, qui ſubditos habet, *Apo Patiru.* Subditus, ſubjectus alicui, *pichi Patiru.* Sacerdos, Presbyter, *Miſſan Patiru.* Religioſus, religioſæ vitæ cultor, *Patiru*, *Pachiro*, *Pachiſo*, *Padre*, *Paye.* Imperator, Cæſar, Rex, *mu Vuta Apo.* Auguſta, Imperatrix, Regina, *mu vuta Apo* ni *Pinom.* Pro-Rex, Præſes, *Vuta Apo* ni *Apo.* Dux, Princeps, &c. *Vuta Apo.* Duces, Præfecti, Tribuni, Centuriones, &c. *Apo. 682.* Cui exigua poteſtas, jurisdictio, &c *pichi Apo.* Cui minor, *iod pichi Apo.* Cui major, *iom Apo*, *iom vuta Apo.* Caciquius armorum pro tempore Præfectus Generalis, *Toqui.* Caciquius, Toparcha apud Indos, *Cacique.* Baculum portans, *mamll nielu.* Imperatoria rudis, *Toqui.* Caciquius, vir nobilis, dives, locuples, *ulmen. 853. 845.* Miles, *cona*, *huentu.* Pedes, *epu namun.* Eques, *cahuelluluchi cona.* Servus, famulus, juvenis, *hueni*, *quintudgu.* Indus, *ReChe. 698.* Crucis inſigne v. cruce inſignis, cum divite cenſu habens Indos commendatos, *gen che*, *elval che.* Factionis

ctionis princeps, dux, caput, *nudol.* eſſe, *nudoln.* Hiſpanus, *Huinca.* Alterius nationis cujuscunque, *MuruHuinca.* Dominus, *chinur.* Domina, *chinura.* Herus, *huinca,* Famulus, ſervus, mediaſtinus, agaſo, mulio, &c. *yana, yanacona.* Famula, ancilla, pediſequa, *China.* Advena, externus, peregrinus, *ca Che.* Peregrinus, viator, *ùtanChe.* Cliens fiduciarius, tributarius, *hue che.* Plebejus, *cùgen. 715.* Liber, *llúdche. 770.* Captivus, mancipium, *reuche, tavaicoche.* Niger, *curùche.* Pauper, *cunùval.* Vagus, qui vagam vitam ſequitur, nec certum habet domicilium, *huallqui.* Mendicus, *huenanma.* Artifex, opifex, *caman.* Magnarius negotiator, qui in negotiis agendis alicui reſpondet, *con. 708.* Nuncius, tabellarius, *huerquen.* Curſor, tabellarius, *acutuchillcavoe.* Barbarus, *iloche.* Magnates, *pu Ulmen.* Magiſtratus, *Toquin, pu toquiquelu.*

499. DEI locum obtinere, in Dei locum ſuffectum, ſubſtitutum eſſe, *DIOS ni vla mlen.* Adminiſtro, guberno, regno, *toquin.* Herum habere, *huincayen.* Gaudere alicujus patrocinio, ù*ncoyen* Refugium, perfugium, ú*nco. 855.* Magnifico, familiam ſuam divitiis & honore auxit, illuſtravit, clariſſimam & ampliſſimam fecit, ad ſummum

 digni-

dignitatis faſtigium extulit, ad magnam potentiam evexit, *ulmenelen.* Concedere poſtulationi alicujus, poſtulatis annuere, precibus cedere, *eapin.* Deſpicere, contemnere, negligere, *eapilan.* Repulſam ferre, accipere, *mton.* Dare repulſam, *mtoln.* Aliquem Regi v. ad Regem legare, legatum mittere, *huercùn*, h*uercúln.* Legationem agere, gerere, obire, legationis munus exequi, legati munus obire, *huercùgen.* Donum, munus reverentiæ & honoris cauſa oblatum, *camaricu 693.* Donum gratui tum, mere gratuitum, *mari mari*, *re mari mari.* Eleemoſynam petere, rogare, corrogare, ſtipem oſtiatim cogere, panem quæritare, *lihuetun*, *mogetuia*un. Tua Paternitas, *ta mi Patirugen.* Veſtræ Paternitates, *ta mn Patirugen.* Vos Hiſpani, *ta mn Huincagen.* Nos Indi, *ta in Chegen.*

500. *DIOS Re Apo mtn*, Unus Trinusque DEUS qui regnat in orbe, qui ſolus Dominus, ſolus Sanctus, ſolus Altiſſimus, Ens unum neceſſarium.

gei Dios, *gei Toquin*, Eſt Deus in cælis, res cunctas ipſe gubernat.

Quidu moulu ta Dios, Deus nulli eſt obnoxius, nulli devinctus, nemine indiget, in ſe, ex ſe ipſo & per ſe ipſum ſubſiſtens.

Quidugen, *ta ni quidugen mo*, *cùmei ta Dios*, Deus in ſe, per ſe, & ex ſe Optimus, Maximus.

Hue-

Huenu mapu, *Tue mapu*, *vill ca que dgu vemvoe*, *eltuquelu*, *Toquiquelu cai*, *DIOS pigei*, Ille O. M. Naturæ Parens, rerum Conditor & Creator, mundi Opifex, Artifex, Parens & Auctor, qui cuncta ex nihilo creavit, condidit, finxit, formavit; qui rebus omnibus præest, imperat, dominatur, sub cujus potestate & arbitrio sunt omnia, a cujus voluntate, nutu & imperio pendent universa, qui omnia regit omnipotens, temperat, moderatur, administrat, cujus Divino consilio ac providentia omnia geruntur; ille vocatur Deus, Deus Optimus Maximus, humanarum Divinarumque rerum Moderator & Rector, qui sine labore ullo cuncta regit, & gubernat Providentiæ suæ clavo.

Mu raquivalgei ni *piel ta DIOS*, in primis Deum O. M. sancte, religiose, caste & pie venerari & colere debemus, summa pietate, cultu & veneratione Divinum Numen prosequi, adorare, revereri & observare par est.

Apo miauquei v. Apo vemgelu miauquei, Regem credas, ita incedit.

Vuta apo gevalimi, Imperio dignus es, mereris Rex esse.

Apobi, illum fecit Superiorem, Prætorem designavit, renunciavit, aliis præfecit.

Apoeneu, *apoleneu*, *apoeleneu*, *aponmaeneu*, *elueneu ta* ni *Apogeam*, *elueneu ta* ni *apogeal*, Superioris dignitate me ornavit.

Lonco gei, habet ſubditos.

Vuta Lonco gei, inſigni Præfectura ornatus, multos ſubditos numerat.

Quidu Toquiuquei tva, ſuo vivit arbitrio.

gelai quidu toquiun, non eſt ſui juris.

Cagecagei chegen, magnum eſt inter homines diſcrimen, homo ab homine differt, multis idem nomen ſed non omen.

Inche ta ni inche geum v. ta ni inche gen mo, vemabuimi cam, cum ſim qui ſum, id faceres.

Ulmen inche quine oviſa mùntunmaiabuen, tu mihi Caciquio ovem abripias.

Mapu che toquiaiu Apo cam, Indus Præſidi mandet, imperet.

Apo ni age mo, coram Præſide, in conſpectu Prætoris.

Vill ni age mo, in omnium ore atque oculis.

Ragin pu ulmen, coram omnibus Caciquiis.

Mu Che, Homo nobilis, illuſtri genere, honeſto loco natus, clarus natalibus, honeſtus, generoſus.

Ulmen toquibi, laute, ſplendide, magnifice illum habuit, tractavit, accepit.

Quidu duamn, eſſe ſui juris.

Inche iod eimi v. noeimi, te præcedo, non es mihi comparandus.

noulaign, uyauign pu Patiru, Patres Miſſionarii ſunt honore ac dignitate pares.

*Ald*ù

Aldù huei ta ni *uûautuaeium eimi*, ingens eſt inter utrumque diſcrimen.

Uûauȝenochi che h*uimuquelai*, non in una ſede morantur Majeſtas & amor.

Patiru ȝetui, religioſæ militiæ nomen dedit, eſt in Religionem ingreſſus, religioſam vitam iniit, eſt amplexus, ſuſcepit, ad Religionis portum confugit, ſe recepit.

Ta mn Patiruȝen anùmmapuqueimn, veſtræ Paternitates pacem inter diſſidentes conſtituunt, diſcordias ſedant, ſeditionem comprimunt, diſſidentium animos placant, ad concordiam adducunt, inducunt, revocant, diſcordiarum incendia extinguunt, reſtinguunt.

Eimn chaoyemoli, inche cai votm yeuain, ſi ego apud vos patris locum obtineo, vos mihi filiorum loco eritis.

Inei ta mi Huinca? quis eſt tuus Herus.

Yanaieeneu vachi Huinca, huic Hiſpano ſervio, inſervio, in ſervitio famulatu hujus Hiſpani ſum.

Cùlmeien ta mi huincaiebin, deſidero, cupio, opto eſſe tuus famulus, miniſter, ſervus.

*Ca chelan inc*he, non ſum advena, externus, peregrinus.

*Cu*n*ival inchi*n, *cu*n*ùvalȝei*n *inchi*n, tenuiſſimi & egentiſſimi ſumus, extrema laboramus inopia, pedem ubi ponamus in noſtro, non habemus, Codro & Iro pauperiores ſumus.

Ovicha caman tva, *v. tva ovisa caman ǵei*, hic eſt Opilio, Upilio, paſtor ovium.

Huerquen, *huerquen nami*, mitto nuncium alium poſt alium, nec ullus apparet.

Mlǵe piǵelu mlvalen piquei, quod ego huic, hic alteri faciendum imperat.

Inche vemǵe pibin, ego facere illum juſſi, juſſi ut faceret.

Mi vemn vemaimi, fac quod in te eſt.

Pdamuniebi ta ni che, ſui nimium ſibi ſumunt, tribuunt, confidunt, arrogant.

Apo eiǵn malopaqueiǵn, Rex cum ſuis bellum contra nos adornat, conflat, apparat.

Amat ni Apoǵen mo deſtuǵei Betancur, D. Emmanuele Amato Præſide captus eſt Betancurus.

Duǵucloaiu Apo, una loquemur Prætori.

Taſtuduǵubiǵu v quinevla v. ina duǵubiǵu Apo LLancarelmu Nahuelǵru cai, uterque LLancarelmu & Nahuelǵru una Præſidem allocutus eſt.

Ibùm che. 753.

Vill Toquin afyecuumei em! Regnabo, regno, regnavi, ſum ſine regno.

501. Cognationum varii gradus.

Cognatio, affinitas, *ǵillan. 730. uútamon.* Proavus, abavus ex Patre, *iom Lacu.* Proavia, abavia, *iom Chuchu.* Proavus, abavus ex Matre, *iom Cheche.* Proavia, abavia,

iom

iom Cucu. Avus ex Patre, *Lacu.* Avia ex Patre, *tutu*, *Chuchu.* Avus ex Matre, *Cheche*, Avia ex Matre, *Cucu.* Pater, *Chao.* Mater, *Ñuque.* Patruus, *Malle.* Amıta, *Pallu*, *palu. 797.* Avunculus, *Huecu*, *llopu. 769.* Matertera, *nuno.* Fılius Patris, *votm*, *mu votm.* Matris, *coñi huentu. 708.* Filia Patris, *Ñahue*, *nahue*, *nau.* Matris, *coñi domo.* Frater, *peñi. 801.* Soror, *lamûen*, *llamyen.* Gemellus, geminus, *cúñe.* Ejusdem Patris, *peñihuen.* Ejusdem Matris, uteri, *quiñe pue*, *quiñe pùta* Nepos patris, *Lacu.* Matris, *chedcui.* Abnepos, pronepos patris, *iom Lacu.* Matris, *iom chedcui.* Eodem patre, *quiñe Chao.* eadem Matre, uterini, *quiñe pue.* Patruelis, filius fratris, *peñi votm.* Sobrinus, filius ſororis, *lamûen coñi huentu*, *chocum* Amitinus, *ñeñe*, *uúdan peñi.* Conſobrinus, *llopu. 769.* Neptis patris, *llalla.* Matris, *llalla.* Abneptis, proneptis, *iom llalla* Patruelis, *peñi nahue.* Sobrina, *lamûen coñi domo.* Amitina, *uùdan lamûen*, *ñeñe.* Conſobrina, *llopu*, *múri. 785.* Propinus, affinis, *chale.* Sorores, *llame. 765.* Fratres, *peñiun.* Pater & filius, *votmhuen. 204.* Mater & filia, *coñihuen. 204.* Omnes alicujus familiæ, generis, ſtirpis, Nationis, *Cheun.*

502. Eſt mihi cum illo jus cognationis,

cogna-

cognatione mihi conjunctus eſt, communione ſanguinis devincti ſumus, ejusdem gentis & familiæ ſumus, *monmahuen. 782.* Patris loco habere, *Chaoien. 500.* Amicitiam cum aliquo conjungere, contrahere, inire, inſtituere, in alicujus amicitiam incidere, recipi, *peniun.* A principio, ab origine, linea recta, *múllin.*

503. Exempla. *Chemyebimi vachi huentu? gen conigen mo*, quæ tibi cum iſto conſanguinitas, communio ſanguinis? ſum ejus Mater.

Mi chem tva? ca che, eſtne tibi propinquus? minime.

Chem ad gei vachi huentu mo? v. chem ad yebimi vachi huentu? quæ tibi cum iſto eſt cognatio

Eimn ta in monmahue lle ve, eſt inter nos jus cognationis.

Iom monmahue gen eimi meu, ego ſum cognatione propinquior, quam tu.

Ta ni pnen iebin, materno illum amore proſequor, inſtar filii eum diligo.

Ta mi mollvùn cam? an tuus eſt conſanguineus?

Inche votm ielabin ni chao yenoeteu, non agnoſco filium, qui me Patrem non veretur.

Inche chao vemabueimi cam chi? id tibi facerém Pater?

Mi-

Mivúgei ta mi votm? (ſi patrem) *mivùgei ta mi coñi?* (ſi matrem interrogas) quot filios habes?

ñi mtn votm v. coñi, hunc ſolum.

Inei ñi votm eimi? Catúcura, v. Catucúra ñi votm, cujus es filius? Catúcuræ.

Conmpamelan pu Huinca mo, mihi cum Hiſpanis nec ſeritur, nec metitur.

Cupamelan pu Huinca mo, nullus mihiHiſpanus communione ſanguinis devinctus eſt.

Cheche chedcui egu lagmbigu, avus una cum nepote occiſus eſt.

Pedro eign vutalcoillladgulprabign, Petrus cum ſuis hoc criminati ſunt.

Ta iñ peñiun, ta mn monmaheun; ta ñi mallleun, peñiun egn cai, nos fratres, vos conſanguinei, Patrui, Avunculi, fratresque.

Ta iñ quiñe cheun deumallleiñ ruca, nos ejusdem familiæ, domum, ædes exſtruximus, abſolvimus, ultimamque ei manum quaſi faſtigium coronidemque impoſuimus.

gen huerin, Auctor delicti & tota ejus cognatio

gen ladcùn, gen gùman, offenſus & omnes ſui propinqui.

504. Affinitatum varietas.

Maritus, conjux, *piñom, mupin piñom. 807*

Uxor, conjux, nupta, *mupin piñom.* Nupta more patriæ, præcipua, *cure. 713. unen domo.*

mo. 846. Reliquæ, *gapi*, *inan domo. 755.* Socer, *queupu.* Socrus, *nanug.* Gener, *llaqui.* Nurus, *púinmo.* Socer futurus, *enum ruca.* Levir, ſororius, uxoris frater, *quempu*, *villca.* Glos, fratrıs uxor, *cùrun. 717.* Vitricus, *pelcu chao.* Noverca, *nuquentu.* Privignus, *pelcu votm*, *conintu.* Mei mariti, aut uxoris meæ filia, *pelcu nahue.* Sobrinæ maritus, *challe.* Patrinus, *metan. 778.* Ejusdem nominis, *lacu 758.* Uterque conjux, maritus & uxor, *pinom huen.* Conſoceri, *nono.* Fratris uxores, *mchu.* Frater Sponſæ v. illius quam petit uxorem, *hueſo.* E ſacro fonte ſuſceptus, *huichan pnen. 496. 497.* Joannes, *Cuan. 497.* Joſephus, *Cosè*, *Coſef.* JEſus, *Keſus.*

Zelotypia mulieris, *murin*, *muritun. 785.* Uxorem a marito torqueri, affligi, &c. *gillùtun.* Parvulos a Patrinis e ſacro fonte ſuſcipi, *huichan*, *huichatun.* Conſanguineis uxoris ſolvere veſtes, pannum, &c. *quegun. 713.* Carnem, oves, vaccas, &c. *mavùn*, *mavútun. 713. 776. 486.*

505. Exempla. *Eputu pinomi tva*, bis uxorem duxit, bis nupta, matrimonio conjuncta eſt.

Epugentu, ſecundus: *cùlagentu*, *meligentu*, &c tertius, quartus &c. 546. 550. His numeralibus utuntur loquendo de ſuıs filiis

vel

vel uxoribus. E. g. ſecundo, tertio, quarto, &c. genitus. ſecunda, tertia, quarta ex uxoribus.

ni *domo tva*, hæc eſt uxor mea.

Quimbin ta mi pinomtubiel quine mapu domo che, ſcio te duxiſſe Indam uxorem.

LLadcùtunmaquieli ni pinom, non me perturbes affligendo meam uxorem.

Mivú ktal geimi, quot uxores habes. 355. 712.

Mapuche yehuelai quempuaeimi piun, *v. quempuaeimi piun mo yehuequelai*, Indi non erubeſcunt dicere ad invicem te volo Levirum meum.

Quine gei ta ni nahue, *marii ta ni quempu*, unus trochus, turbo, luſores plurimi.

Lacutun, *tantuln*, *835.*

506. Modi ac formulæ ſalutandi, bene precandi, valedicendi.

Salve, ſalvus ſis, ſalvete pariter omnes, ſalve plurimum amicorum optime, gratulor tibi adventum tuum, optato advenis, ſervet te Deus, ſit fauſtum & felix, opto tibi felicem diem, fauſtam noctem, precor tibi diem proſperum, det tibi Deus placidam quietem, vale, vale in reditum, in proximum congreſſum, in craſtinum, in hoc biduum, &c. vale, *mari mari.*

Et tu, ſalvus ſis tu quoque, & tu tantun-

dem ſalve, habeo gratiam, tantundem & tibi precor, & tu vale, valebis tu quoque, & tu fac valeas, precor tibi viciſſim omnia proſpera, *mari mari.*

Exempla. *Mari mari vochum*, *mari mari chocum*, eſt modus & formula ſalutandi minores & inferiores.

Mari mari chao, ſic minores ſalutant majores.

Mari mari peni v. joci cauſa *mari mari quempu*, ad æquales.

Mari mari puhuen v. pu huentu, ad plures.

Mari mari pu mallûen, viri ad mulieres. vel:

Mari mari Chacha, quod eſt ſignum benevolentiæ. Item:

Mari mari nahue, *nuque*, *papai*, prout fuerint minoris vel majoris ætatis.

Pai, *papai*, appellantur Matres a filiis, & iisdem vocabulis delectantur vetulæ.

Mari mari lam v. llam; Chao v. Sao, mulieres viris.

Mari mari pu mallûen, *pu pnen*, mulieres invicem.

Mari mari Antùmilla, *Huaiquilafquen*, *maripillan, v. Antúmil*, *Huaiquilaf*, *maripil.4*

Mari mari naique, *nai*, ad quemcunque, & eſt ſignum benevolentiæ.

Mari mari Hueni. 742.

Mari mari cachù, an notos.

Mari

Mari mari Patiru, Parde, Padrè, Paye, Pachiru, Pachiſo, Religioſis.

Mari mari Huinca, Hiſpano.

Mari mari Chiñura, Hiſpanæ.

Inei? inche. Eimi em? inche em. Vau mo mleimi? vau mo mlen. vau mo mauqueimi? vau mo miauquen. cúmelequeimi? cùmelequen, eimi cai cúmelequeimi? cúmelen cai, duamvel? mai. entuge ta mi duam. gelai cutan? gelai. Huaiquilafquen mogei? mogei. cùmelequei cai; cùmelequei cai. venteni: deuma veii ta ñi amual, peuquelleiu v. peuquellein Quis? quo properas, quo te confers? confero me domum: eo in templum auditurus Sacrum, ibo hinc in forum empturus chartam, qui v. ut vales? quomodo tecum agitur? DEI gratia bene valeo, mediocriter, & tu quânam valetudine es? non optima ſane, parum ex ſententia. Doleo vicem tuam, bono ſis animo oportet: multum juvat animus in re mala bonus.

Dum quis ingreditur domum aliquam poſt *mari mari* ſolent dicere ad unum, *ñi quintupamom tva?* ad plures, *ta iu v. iñ quintupamom tva*, æquivalet, unde hoc mihi ut venias v. veniatis ad me

Ultima valedictio: *peuquelleiu, peuquellein, v. venteni, deuma veii ta ñi amual: aldù tipantù mogeaimi, cúme rupaiaimi*, vale.

507. Per alium ſalutandi.

Mari mari pilelan v. pilelaen v. piaimi ta mi chao, &c. v.

Aldù mari maribichi: v. ta ni mari mari eluabimi. v.

Aldù mari marilen v aldù mari marilelaen v. aldù mari mari pieimu piabimi. v.

Mari mari bùrenien. v.

Vei pilelen ta mi chao, æquivalet: Patri tuo ex me ſalutem dicito, nuntiabis matri tuæ a me ſalutem, fratres tuos a me plurimum ſalvere jube. Saluta parentes tuos meo nomine, amicos omnes meis verbis ſalutabis, ſalutabis omnes, qui de me percunctabuntur.

Vei mai, vei llechi, vei ta &c. curabo, curabitur, fiet: libens faciam.

508. Petendi, colloquendi, &c.

Mari mari bùrenien, fac mihi hanc gratiam.

Vei pilelen ta ni peni, rogo, quæſo dicas meo fratri.

Dugulelen Apo, dic obſecro meis verbis Superiori.

Vei piaimi, lladcún, aldùn tuyun, dic me dolere, gaudere vehementer, ſummopere.

Aldù mari maribichi pii v. pieimu ta ni chao, Pater meus te ſalutat.

Mari mari, habeo gratiam.

Tayel-

Tayeltuen, en tibi quod mihi commodaſti, commodatum reddo, reſtituo.

Ventenpe, *venteni*, *ventencai vachi dgu*, de his ſatis, ſufficit.

Aldùn túyùn ta mi pebin mo v. ta mi pemom mo, gaudeo quod te viderim.

Eiu pehuain em! non niſi poſt longum temporis intervallum nos videbimus iterum; at ironice, proprie: mox rediero, vale, ſed ut brevi redeas. 288 : 6.

Aldù tipantú mogeaimi, *cùme rupaimi*, ſervet te Deus.

Quine vla amoin, *vanten*, *vanten*, eamus obſecro, ſatis ſatis eſt.

Amuge DIOS egu, bonus Angelus te comitetur.

Alios terminos urbanitatis, quod ſciam, neſciunt: imo ex his paucis multos didicerunt ab Hiſpanis: omnibus & ſingulis dicunt tu; nec aliter loquuntur Superiori, quam alteri cuicunque: nullum inter ipſos diſcrimen, nulla ferme differentia, neque obſervantiæ cauſa aperiunt caput, v. ſimilia niſi forte ut imitentur Hiſpanos, v. moniti aut inſtructi.

509 Minæ, Comminatio, minitatio.

Cupachi, mox adero.

Utuaeimi rume, tuo malo te inviſam.

Muchai peaimi v. penmauaimi, mox videbis, experieris.

Muchai nacmaeimi, mox ſenties.

Peaimi rume, tu mihi dabis pœnas, non abibis impunis, non tibi ſic abibit, tarditas ſupplicii gravitate compenſabitur.

510. Juramenta.

Inei ſm? per quem juras?

DIOS ſm, per Deum v. Deum juro, Deum teſtor.

Inche ſm! ne ſim ſalvus, ſi aliter dico ac ſentio, ita me Deus amet.

Chao ſm! per vitam patris.

Pai ſm! papai ſm! nuque ſm! per matrem, per Equeſtris Ordinis nomen, &c. Et hic eſt modus jurandi conceptis verbis: Opere jurant, ut videre eſt verbo *mancùu uln v. manculn. 774.*

511. Execrationes, Imprecationes.

Tanarumeaimi, *larumeẹe!* Dii te perdant.

Calli piaupe, eat in malam crucem.

Calli lachi, utinam morerer.

Alhue yeemu, Diabolus te auferat. Irati alios vocant 1) *Alhue*, Diabolus. 2. *Tehua*, canis. 3. & cenſetur peſſimum, *Calcu*, Veneficus. adhibent etiam *llavacha*, inſectum; *nucu*, bubo, &c.

512. Excuſationes.

Ui ta ni cuù, *uln ta ni cuú*, ita excuſant quodcunque damnum manu illatum.

513. Nomina Cognomina.

Cognomen familiæ, generis, ſtirpis, ſtemmatis peti ſolet a ſole, avibus, quadrupedibus, ſylvis, montibus, metallis, lapidibus, &c. Nomina autem propria Perſonarum formantur addendo cognomini Nomen ſpecificum ita ut detur genus & differentia. E. g. *Antùmilla*, *antùlican*, *Huenu antù*, *Huaiquilafquen*, *Huaiquimilla*, *Huaiquipagi*, *Huaiquigrù*, *Quintulemu*, *Curùlemu*, *liûlemu*, *&c.* Ejusmodi nomen imponunt in ſuis comitiis, vel in aliis cœtibus duntaxat illis Perſonis, quos benevolentiæ & honoris cauſa ſuæ Nationi inſerunt, præcipue Patribus Miſſionariis, Illmo Epiſcopo, excellmo Præſidi. Et mihi quidem impoſitum fuit nomen *Huaiquilafquen: Huaiqui*, lancea, quod ſim procerioris ſtaturæ; *lafquen*, mare, quod ſim Europæus & reſpectu ipſorum ultramarinus.

Reliqua legantur ſub ſequentibus vocibus & numeris.

Pom. 811. plqui. 809. gen huenu. 809. gillatucan. 730. Chalin. 696. con. 708. cure. 713. cùga. 715. dgu dgu milla. 719. lacu. 758. palin. 797. pinom 807. pron 812. raquin. 823. Toqui 832. taf 834. unen domo. 846. ùi. 854. ullhuemtun. 854.

514. Mutuæ rationis diverſitas inter homines.

Signum generis maſculini; ſexus maſculinus, *huentu*, *alca*. 12. Sexus fœmininus, fœmina, *domo*. Vir, mas, *huentu*. Mu lier, fœmina, *domo*, *domo Che*, *Mallûen*. Primogenitus, natu major, *unen votm*. 846. Natu minor, natu minimus, *inan*. 755. Nothus, adulterinus, ſpurius, *tapmtu*. Suppoſititius, *huelu elknoel*. Uxor præcipua, *unen domo*. cæteræ, *inan*. Gemellus, geminus, *epuntu*. Orphanus, orbus, orbatus parentibus, *cunùval*, *cunival*. Projectitius, expoſitius infans, *vuquipra*. Adulta ætate, ætate adultus, provectus, provecta ætate, *temlu*. Filia nubilis, viripotens, jam matura viro, & nuptiis tempeſtiva, quam quis habet ſub ſua poteſtate, *dea*. Virgo, puella, virguncula, *ullcha*, *ulcha*, *hue mallûen*. 772. Cælebs, innupta, ſoluta, *llud*. 770. Uxoratus, conjux, nupta, uxor, *pinomgelu*. Prægnans, gravida, fœta, *vuquin*. Puerpera, enixa, *conilu*. Vir impotens, *huichob*. Mulier, *mlo domo*. Hermaphroditus, *atai*, *nata*. Viduus, *lantu* Vidua, *lanpe*. Eunuchus, *entucudan*. Exoleta virgo, ſuperadulta, ætate provecta, *cudepra*. Anus, *cuſe pllu*. Homo bonus, integer, probus ſi quisquam alius, *nomche*. Mulier honeſta, bonæ famæ, *nom domo*. Vafer, veteratus, callidus, ſubdolus, verſipellis, ſceleratus, *nua*. Paraſitus, ſcurra, *ayecahue*,

taſma,

tafma, *chafma*. Parum utilis, *muna huentu*. Ineptus, inutilis, *pepilnochi rume*. Famulus, qui parum eſt uſui, *alta hueni*, *ella hueni*. Servus, cujus opera in multis commoda & opportuna eſt, in multis uſui, multas utilitates affert: frequenter ejus opera utor & induſtria, *cúme huentu*. Timidus, inhabilis, ineptus, *cúgen*. Sic eſſe, *cùgenn 715*. Amicus, familiaris, neceſſarius, *hueni*, *cachù*. Sodalis, contubernalis, *cúlla*. Amici intimi, qui ſemper videntur ſimul, *mùrhuen*. Res, negotium, novitas, *dgu*. Res dubia, ambigua, *duamclengechi dgu*. Res nova, inaudita, admiranda, oſtentum, portentum, monſtrum, prodigium, *perimon*, *perimontu*, *perimol*. Hæc videri, apparere, *perimoln*, *perimontun*. Res ridicula, feſtivitas, facetiæ, lepor, urbanitas, ſuavitas, *bureu*, *bucheu*. Res ingrata, inamœna, injucunda, diſplicens, *cùilu*. Res fœda, turpis, deformis, tetra, mala, *alta*. Adagium, paroemia, proverbium, dictum, ſententia, *dugu*. Felicitas, fortuna proſpera, ſecunda, *peuma*. Qualis, *inei*, *chem*, *chuchi*, *chumgelu*. *267*. Talis, *vei*, *veichi*, *vemgelu*.

515. Eſſe acerbum, durum, auſterum, immite, *ritan*. Aſprum, ſcabrum, *cugon*. Crudum, durum, *tencùl*, *tenql*. *840*. Blandum, molle, *nùvan*, *yavúnolu*. Lene, ſua-

ve, *panuigen*. Bellum, pulchrum, elegans, *aibinn*. Lubricum, *meyudgen*. Leve, levigatum, *lludgen 770*. Clarum, patens, evidens, apertum, *chagalen*. Certum, compertum, minime dubium, *leû*. Cavum, inane, vacuum, *huellin*. Durum, permanens, *iavu*. Conjunctum, adjunctum, affixum, inhærens, *vl*, *vùl*. *688*. Depreſſum, ſimum, *chapúd*. Planum, æquum, *i'llaf*. Æquale, planum, ad perpendiculum, *chaú*. Concavum, cavum inſtar tegulæ, *Chollof*. *702*. Inſtar pyramidis, *pidcun*. Præceps, devium, *lar*. Immundum, ſordidum, ſpurcum, fœdatum, inquinatum, *cupùd*, *por*. Robuſtum, *allca*. *12*. Bonum, *cùme*, *domo*. *516*. Malum, *huera*, *huentu*. *516*.

516. Exempla. *Chemchi dgu gei*, quid agitur? quid novi? quid novi accidit.

Cupalbige veichi chem, affer illud, neſcio quomodo dicam, appellem, vocem.

gelai ca dgu, *mi pùteleal mo chei*, *mi tùyùleal mo chei afnochi tipantu mo*, non datur medium: aut in inferno æternum ardendum, aut gaudendum æternum in cælo.

Chupiauquei Curùlemu, qui rumor increbreſcit, quæ fama vagatur de Curùlemu.

gùman gei vachi dgu, dolendum profecto.

Aiengei vachi dgu, riſum movet iſta res.

Piam dgu, *piam*, *piam*, totum hoc leve

eſt

eſt & nugatorium, falſa hæc ſunt & inania, meri rumuſculi, mera fabula.

Ladcún e*lla que dgu mo*, tot adverſa mihi triſtitiam pariunt, mœrore me afficiunt, lacrymas mihi exprimunt.

Muchai vemgei ta ɪɪ*i unon* e*lla que dgu*, fortuna nihil eſt inconſtantius, quod cuiquam potuit accidere, cuivis poteſt.

Inaleuign e*lla que dgu*, felicem hoc malo me, niſi alia ſuccedant, abyſſus abyſſum invocat.

Venten dgu gelai, nugæ, mira de lente.

*Coi*lla *dgu no*, *quidu* ɪɪ*i peelchi dgu*, a veritate non abhorrere illa, teſtes mihi ſunt oculi, meis oculis egomet vidi.

Leû quimn, certe v. certo ſcio, compertum mihi eſt, compertum habeo exploratumque.

Ca dgu tva, hoc eſt aliud, longe aliter, longe, multo ſecus.

*Allcùpamelan vei*chi *dgu*, nunc primum hæc accipio, nunc primum ad aures meas hæc fama pervenit, novum hoc mihi eſt & inauditum.

Pivallai tva, non eſt mentione dignum.

*Yemei*n *ca dgu*, pergamus ad alia.

Afpe vachi dgu, *huenu prape*, *pu pù*ll*i conai v. conpe*, hanc rem ſilentio tegamus, obliteremus, omittamus, oblivione deleamus.

Piquei ta dugu, eſt in proverbio, dicit paroemia. *Pe-*

Pelabin vamgechi huentu, talem hominem non vidi.

Mú huentu, Magnanimus, magni æſtimatur, magno in pretio habetur.

Mu Che, Nobilis, illuſtri genere, natalibus clarus.

Epui ta ni ad, utraque manu agilis.

Requine duamgechi che, homo uni rei intentus, pluribus intentus minor eſt ad ſingula ſenſus.

Aldù vanei ni nemel, eſt in illo Auctoritatis plurimum, magnam habet auctoritatem, valet auctoritate: vir graviſſimus.

Aldú vanei ni piuque, magnanimus, animi excelſi.

Adcageprai ta che, alii ſementem faciunt, alii metunt.

gamno huentu, homo nullius momenti, pretii, utilitatis.

Mleprachi che, nos numerus ſumus, & fruges conſumere nati.

Inche cam aiecahuegen v. inche aiecahuegen cam chi, an ego paraſitus aut ſcurra, ut tibi riſum moveam, excitem.

Cachùgebin, eſt meus amicus, familiaris eo utor familiariter.

Huema conilu, Primipara.

gamno cullin, res exigui valoris, pretii, parvi facienda.

Ta ni gamno, ta ni pichi que gamno, meæ reculæ, mea curta ſupellex.

Domo anil, glaſtum bonum.
Huentu anil, glaſtum malum.
Domo cal, lana bona.
Huentu cal, lana mala.
Domo coyam, robur alba, quæ bene & facile ardet.
Huentu coyam, robur rubra, quæ fere in fumum abit. ita præter communem aliarum Nationum opinionem fœmina veluti magis perfecta, aut minus imperfecta, antonomaſtice vocatur *domo* bonum: mas autem *huentu*, malum. *Alca pirina*, frenum diuturnum.
Allca eſpuela, calcaria permanentia.
Yavù cura v, cuſa, lapis durus, tempori ac conatui reſiſtens.
Inei em? quis eſt?
Unen, primus.
Unege, præcede.
Unelei, ſtat primo loco.
Unelepai, prior venit.
Eimi inageimi, tu ſequeris.
Epugentu, primus a primo.
Cùlagentu, primus a ſecundo.

517. CAPUT II.
DE DOMO EJUSQUE PARTIBUS.

Domus, ædes, domicilium, *ruca*. Familia, gens, genus, *rucat*u *Che*. Caſa, domuncula, ædicula, *tavù*, *mleh*ue. Domum ædifico, conſtruo, exſtruo, fabrico, fabricor,

cor, erigo, condo, *rucatun*. Caſa ex ramis ad tempus confecta, *púto*, *cúni*. Umbraculum ex frondibus conſtructum, *llauvụtu*. Umbraculum quærere, eo ſe recipere, *llauvútun*. Septum arundineum intra domum in loco privato & ſeparato ad quædam conſervanda vel abſcondenda fabricatum, *huilli*. Cubiculum, conclave interius, ſecretius, *catúntcu*. Ligna domus inter ſe commiſſa, rudis domus tignis & trabibus informata, rudis coagmentatio domus, *cùpl. 717*. Columna, fulcrum, *ùnco, 855*. Columnam erigere, collocare, *úncoln*, *úncomn*. Lignum in duo brachia ſe ſuperius extendens, dividens, *chaûin*. Paries, *pirca*, *tirca*. Paries terreus, ſolidus, *tnùn*. Illum terram contundendo conficere, *tnúnn*. Luto aliquid linire, contegere, delutare aliquid, *huilan*, *huilpadn*. Fulcio, ſuſtentaculum, fulturam addere, *dechun*. Tabula, aſſer, *cafmamll*. Later crudus, laterculus ad ſolem exſiccatus, ſed non coctus aut igne toſtus, *tica*. Tectum, *tacun ruca*. Pertica, rami ſicci, *huimll*. Illos colligere, iisdem aliquid adimplere, parietem ex illis conficere poſtea luto contegendum, *huimlln*, *huimlltun*. Fundamentum, firmamentum, baſis, *anùl*. Tegula, *chollof. 702*. Tegularum figulus, *chollofvoe*. Calcaria fornax, *chollofmlhue*. Tegulas conficere, *chollofn*.

Do-

Domum tegulis operire, munire, *tacun ruca chollof mo.* Palearum ad tegendam domum manipulus, *concan.* Hos manipulos conficere, *cútùn, cùchùn.* Suo ordine collocare, ligare, *mcúfn.* Suggrunda æ, ſuggrundia orum, *cuicuipagi, padal.* Conficere, *padaln, padaltun.* Pars domûs ſuperior, laquear, lacunar, tabulatum, *pdll.* Feneſtra, *alelhue.* Feneſtella, *chocov, chocof.* Tranſenna, clathri, clathra ferrea, feneſtræ, *caqlcaql.* Rima, rimula, *tou.* Oſtium, janua, porta, fores, *ullûin, ullgin.* Lectus arundineus, ſponda, *cahuitu.* Cella vinaria, *vinu ruca.* Angulus, *upl.* Domus pars poſterior, *chocof, nudo ruca.* Ædium frons, facies, *ad ruca.* Solum, area, pavimentum, *puùlli. 816.* Area, impluvium, *lepùn.* Area, ubi frumentum teritur, *lila.* Cors, cohors, ſtabulum, ovile, *malal.* Turris, *vuta, devu ruca.* Palatium, *aldùn, ulmen, Apo ruca.*

518. Ire de domo in domum, *ruca ruca miaun.* Accedo, devenio, pervenio, advenio, *acun.* Eſſe, adeſſe, *mlen.* Ingredior, introeo, intro, *conn.* Immitto, intromitto, *tcun.* Obſiſto, obſto, officio, impedio, *catùn* Inſperatus, inexſpectatus venio, ex inſperato, præter opinionem adſum, *ùfcùnmapan.* Accipio, *taun.* Excipio, recipio, *lloun.*

lloun. Officia in hoſpitem conferre, illum honorifice excipere, liberaliter habere, tractare, omnibus officiis proſequi, aſſectari, *dapin.* Sedeo, *anún.* Pono, ſedere facio, *anúmn.* Viſo, inviſo, viſito, ſaluto, *cúchaltun.* Sede ſurgere, ſedem relinquere, a ſede recedere; ſi qua ſede ſedes, ſique eſt tibi commoda ſedes, illa ſede ſede, nec ab illa ſede recede, *anùtipan.* Cum bona alicujus gratia abire, diſcedere, valedicere alicui, *chalin*, *chalitun.* Egredi, excedere, exire, *utun*, *tipan. 839.* Redire, *inautun.* Extrahere, h*uitantcun. 743.* Stillicidia habere, ſtillas per tectum in domum ferri, *oùn*, *huaùn.* Tego, operio, occludo, obturo, *toȝmn.* Tectum, opertum, &c. eſſe, *toȝn.* Deſtrui, dirui, everti, deleri, *lofn*, *llofn.* Ruo, corruo, concido, *tein*, *larn.* Hiſco, dehiſco, rimas agere, *toún*, *tiùn*, *telolùn.* Hio, rimis, fiſſuris ſcatere, *toúmn*, *tiùln*, *tiùmn.* Rima, fiſſio, *to*ù. Hoſpes, *pellùm.* Hoſpitio aliquem accipere, ſuſcipere, ſuis tectis, domo, ædibus excipere. item, diverſari, divertere apud aliquem, *pellumn*, *pellumtun. 800.* Pulſo, januam, fores pulſare, pultare, *toncùn.* Aperio, recludo, patefacio, reſero, item: patere, aperiri, *nùlan.* Patere, apertum eſſe, alteri aperire, *nlaln.* Claudo, *racùmn.* Januam impetu claudere, *nehuen racúmn.* Claudo, includo, concludo,

nú-

nùrúftun. Claufum eſſe, *núrùfn.* Fores repagulis claudere, firmare, vecte munire, *dechun.* Repagulum, vectis, *racm*, *racmvoe.* Paterfamilias, dominus domûs, *dencho*, *gen ruca.* Intus, intro ſe adduxit, conjecit, *minu*, *puminu.* Intus eſſe, *minun*, *minulen.* Intromitto, *minutun.* Extra, foris, foras, *huecun.* Vix ingreſſus egreditur, vix egreſſus regreditur, *tipatipan*, *conconn.* Verrere, *ipùn*, *lepùn. 761.* Sordes; purgamenta, *lepúntu*, *ipùntu.* Scopæ, *ipùhue*, *lepùhue.* Forica, latrina, *mecahue.*

519. Exempla. *Inei ni ruca tva?* cujus eſt hæc domus.

gen ruca gen, ſum Paterfamilias, domûs poſſeſſor, dominus.

Eimi Calvùqueupu mi ruca tva, ad te o Calvuqueupu, hæc domus pertinet, tua eſt hæc domus.

Yebige tva gen macùn ta ni ruca mo, hanc veſtem ſtragulam porta ad ædes, domum ſui domini.

Ape acui, vill teplcaquebi ta ruca, vix domum redux perturbat omnia.

Quine tipantu v. tipantu mo mlelaimi ta mi ruca mo, anno integro abſens domo tua fuiſti.

Inche ni tuumom v. ni tuuyeum v. ni tuuyen mo v. inche ni tuuyeel mo, v. inche ni

tuuuyelmo, *v. inche tuuuyen*, *eimi mlecatuimi*, me abeunte tu manſiſti.

gelai ta mi chao? gelai, adeſtne Pater tuus? non.

Contuvali Patiru? Patetne acceſſus ad Patrem? NB. Non pulſatis foribus apud Indos nemo irrumpit nec ingreditur, etiamſi fores ſint apertæ, ſed accepta prius venia & a Domino ſalutatus & invitatus.

Conpahuelaian rume ta mi ruca mo pieimi, juro, promitto tibi me nunquam deinceps in domus tuæ limine poſiturum pedem.

Pegelhuerumequilmi vau meu, noli redire huc iterum, aditu deinceps prohiberis.

Chumal lagmche cupalqueimi, quare adducis huc homines nequam, latrones.

Anùmrucaun, ſibi domum ædificare.

Rumenclei ta ni ruca, ædes meæ ſtillicidiis patent, ſcatent.

Pichinma mo mlen, parum diſto, abſum haud procul.

Reli ta ni ruca, e regione, ex adverſo mea domus ſita eſt.

Ta in peniun deumallein ruca, nos fratres ſoli & ſimul domum exſtruximus, abſolvimus, perfecimus.

Ca rucatun, alio migrare, in aliam domum immigrare, ſedem, domicilium mutare.

Mlequen ruca mo, ſum domi, domi me contineo, intra domeſticos parietes.

Utuan pu ruca, redibo domum.

Pu mlei, *minulei*, *minu mlei*, eſt intus.

Cupamelai va meu, non ſolet huc venire.

Chem quintupaqueimi, quid eſt quod huc te attulit, quæ te huc adduxit cauſa?, quid tu huc.

Mútu cara mo, in medio civitatis.

Mùtu mamll mo, ſupra menſam.

Ta ni umautuqueum mo, in dormitorio meo.

Chillcatuqueum mo, in muſeo.

Iqueum, triclinium.

Kdaucaqueum, laboratorium.

Incahue, coquina.

Tipatipatuquilmi v. conconquilmi, quieſce, mane in eodem loco, noli vix ingreſſus exire, aut egreſſus redire.

Pepi amoam, licet abire.

Pepi cupalaiam, non poſſunt venire.

Rupaduamlam, nolunt tranſire.

Ullcùconpai, intravit iratus.

Pinolu tuutui, tacitus exivit.

gúma utun, flens redeo.

Aldùllei ta ni cafal, habet multas arbores unde tabulas, aſſeres ſcindat, findat, ſecet.

Tva ticaiabuel llechi, hinc, ex hac materia fient laterculi.

Requintuulpapeimi : re mi quintuulpabin, ad ſalutandum duntaxat huc veni, & ut tu meos, ego conſoler labores tuos.

Pepapranu, perperam, fruſtra ad me videndum venit.

Quintuquen ta n*i eluam*, hoſpitium, diverſorium quæro.

Acule, *nietuaimi*, *lloubige*, ſi venerit, admitte, recipe illum.

Pellùmtugechi pin, Hoſpitium ut mihi apud te ſit, ſi tibi moleſtum non eſt, rogo.

Huellin gelai? munan gei ta n*i munam? munan gei*, an datur pro me locus? datur.

Núlabin ullûin, januam ipſi aperui.

Anùmbin, obtuli ſedem.

Dugubin, ipſi ſum locutus.

Cùme dgu pibin, comiter illum appellavi.

Túyùbin, ipſius gratia ludicrum egi.

Peupabin, ipſum inviſi, viſitavi.

520 Domûs Supellex.

Lectus, lectulus, ſtratum, g*ùtantu*. Sternere lectum, *gtantun*. quod fit colligendo gramen vel herbas, quibus dormiens incumbat. *gtan*, gramen. Fulcrum lecti, *cahuitu*. Cunæ, cunabula, incunabula, *dcha*, *cúplhue*. 717. Storea, teges, tegeticula, *dami*, *llami*, *llapin*. Pavimentum ſtoreis tegere, ſternere, *damin*. Pellis, corium, quod ſit pro lectulo, *huaquin*, n*onque*. Cervical, *metl*, *metlhue* 778. Pulvinar, n*onque*. Tegumen, tegumentum, integumentum, operimentum, *tacun*. Pecten, *rumca*. Scopæ, ſco-

ſcopula ſetacea, *lepù*h*ue*, *ipùhue*. Rigo, irrigo, *queipllcon. 518.* Cantharus, amphora, urna, *can*, *metahue.* Cantharus niger, *purunco.* Vas ligneum ad bibendum, *malhue.* Luteum vas, *rau charu*, *pe*l*e* c*haru.* Vitrum, *lilco* Olla, *cha*ll*a*, *llupùg*, *dgoll.* Olla, in qua potus coquitur, *cúlilhue*, *clilue.* Olla, in qua ſervatur, *huicun* Olla in ſummitate fracta, cæterum non inutilis, *huilpegelu cha*ll*a* Dolium, hydria, cadus, *carca*, *meſeg*, *mencuhue.* Vas in qua ſervantur eſculenta, *rebún* Lans, catinus, paropſis, catillus, catillum, orbis, diſcus, patina, *lican*, *pichi*, *iod pichi*, *v*ù*ta*, *iom vúta lican.* Diſcus luteus, *lican* Diſcus ligneus, *ralli*, t*onco.* Diſcus luteus major, *lupe.* Pollubrum, malluvium, *leupe*, *naucu*h*ue.* Cantharus pictus, elegans, *huirin*, *huiſin can.* Cochlear, cochleare, h*uit*ú, *huiti.* Cochleare majus, tudicula, *v*ù*ta huiti.* Culter, cultellus, *huinu.* Salinum, ſalillum, *chadihue.* Calathus, quaſillus rebus ſolidis metiendis, & liquidis purgandis, ſecernendisque deſtinatum, *chai*h*ue. 554.* Colo, per qualum aut cilicium liquorem purgare, item. eliquo, liquorem ex uno vaſe guttatim in alterum effluere, *chaitun*, *chaihuetun.* Farinario cribro ſuccernere, farinam ſubcerniculis purgare, excutere, *chu*n*idn.* Incerniculum, ſubcerniculum, pollinarium, cribrum

ſetaceum, *chunidhue.* Mantica, hippopera, bulga, ſaccus, *hualca*, *llaban*, *tarintcu.* Marſupium, crumena, *yapau* Gladium, cultrum acuere, aciem ad cotem ducere, *idan*, *llimentun* Cos, *ida*, *llimen*, *llimencura 768.* Molæ lapis inferior, *cudi.* Superior, *numcudi.* Scopæ ad volvendum, revolvendum, aliquid in orbem verſandum, *rugi.*

521. Eſſe neceſſarium, neceſſe, *pitun.* Egeo, *duamn.* Jaceo, hic jacet Regum maximus, hic ſitus est, ſub hoc lapide ejus oſſa teguntur, quieſcunt, *mlen*, *cudulen.* E lecto ſurgere, *vutan.* Cubo, recubo, recumbo, *cudun. 711.* Concubo, *cudumn*, *cuduln.* Obliquo corpore recumbere, *tierclen.* Strideo, *cùquirn.* Scindo, ſeco, cædo, abſcindo, reſeco, amputo, *catùn.* Aciem gladii, cultri, aut vaſis labrum curtatum, diminutum eſſe, *huileſcun.* Gladium, cultrum acuere, *yúgmn.* Mola, lapide molere, *glircùn.* Veho, porto, adveho, aveho, fero, *ien*, *yen. 753.* Evacuo, depleo, exhaurio, vacuum facere, *huelliln* Demitto, *naûùmn*, *nacmn.* Mitto, *yevaln.* Miſſito: crebro mittere, *yevalmn*, *yevalquen.*

522. Exempla. *Ta ni gamno*, *ta ni pichi que gamno*, res mea familiaris, mea curta ſupellex.

Inei

Inei ɴ*i molleel vachi cullin*, quis his rebus, mercibus indiget, cui his opus eſt.

Inche ɴ*i monoal mai*, ego illis non indigeo. 92. 93.

*M*ɴ*atubige veichi lican*, agedum, quid moraris, abſume ferculum tuum.

*Ralli deumaimi caſcama*ɴ *genolu*, feciſti, perfeciſti diſcum ligneum, quamvis non ſis faber lignarius.

Chum coſque catùabun v chum catùcoſqueabun genochi huinu v. genochi huinu mo, qua ratione ſcindam panem absque v. carens cultro.

ɴ*illavalge quine can pùlcu*, mitte petitum amphoram vini, cerevifiæ

Tva mencuhue pulcú ɴ*i acùmom*, in hoc vaſe allatum fuit vinum.

Yecupamn, venite acceptum, accepturi.

Mlei rau ta ɴ*i mldgollam, dgoll ta* ɴ*i mlam v. mlabium*, habeo cretam, unde ollas conficiam.

Cullintuabige Huenumilla quine chaihue murque, Huenumillæ modium farinæ toſtæ ſolve. 472. 473 437. 438. 439. 452. 554.

523. CAPUT III.

DE TEMPLO ET REBUS SACRIS.

Colo, veneror, vereor, revereor: Reverentiam alicui præſtare, exhibere, honorem habere, *ùſchin. 844* Precor, preces fun-

dere, recitare, *amomarin. 680.* Sacrum, res divina, Miſſæ Sacrificium, Liturgia, *Miſſa.* Rem ſacram, divinam facere, Miſſam celebrare, Sacris operari, cæleſtem immolare Hoſtiam, Sacrificium facere, peragere, *Miſſapin*, *Miſſan.* Sacrum ſolemne, *vúta Miſſa.* Miſſæ Sacrificio miniſtrare, Sacris inſervire, cooperari, *Miſſapiclon.* Audire Sacrum, Sacro intereſſe, *allcùMiſſan.*
Aliquem de peccatis audire, confeſſionem ejus excipere, *allcùn Confeſſion*, *allcù Confeſſalun.* Infantem luſtrali aqua tingere, immergere, abluere, conſpergere, perfundere, ſacro fonte luſtrare, baptiſmate initiare, expiare, *bautizan.* Sacra ſynaxis, ſacroſancta Communio, *Comunion.* Cæleſti pane ſe reficere, Euchariſtiam accipere, ſacram ſynaxin ſuſcipere, recipere, *tavn ta ſanta comunion.* Sacroſanctam Euchariſtiam alicui porrigere, miniſtrare, dare, *elun Comunion.* Transmutare, tranſubſtantiare, in rem aliam convertere, *dullan. 642.* Me do alteri ut ab ipſo comedar, *eluutun ta ni iael v ial v. ilelcaun.* Sacrum initiale primum, h*ue Patiru ni quine Miſſa v. unen Miſſa.*
Piaculare ſacrum, *curú Miſſa.* NeoMyſtes, *hue Miſſan Patiru.* Altare, *Miſſapi*hue, *Miſſaqueum.* Liber Miſſalis, *Miſſan chillca.* Peccatum, *huerilcan. 742. 743.*

524. Exempla. *afentubi ta DIOS*, Deum

O.

O. M. abjecit: confregiſti jugum meum, dixiſti non ſerviam.

Pepi amomarilaiaimi v. rupallaimi quine amomariqueum, non poteris perſolvere, recitare unum Roſarium.

Quinechi allcúMiſſapalaiabuimi rume, fieri poſſit, ut ne una ſaltem vice Miſſæ Sacrificio aſſiſtas?

Tenpan Miſſa mo, opportuno tempore ad Sacrum audiendum acceſſi.

Coni Miſſa, Miſſa cœpta, incepta eſt, Sacerdos Sacrum inchoavit, aggreſſus eſt.

Tipai Miſſa, Miſſa eſt, eſt finita, Sacerdos Sacrum jam abſolvit.

Miſſa Patiru ſanto nemel mo dullabi ta coſque JESU Chriſto ni mupin anca meu, Sacerdos verbis Conſacrationis panem in verum JESU Chriſti Corpus tranſubſtantiat.

glamun ta ni huerilcan mo, Tædet me, vehementerque pœnitet peccati mei.

Huema laiabun pin v calli lachi pin, huerilcalan v. huerilcahuelaian mai, malo mori quam peccare.

Reliqua ad hoc Argumentum pertinentia V. in Parte tertia a No. 575. uſque ad 676.

525. CAPUT IV.
DE FORENSI CURIA.

Prætor, urbis Præfectus, *Toquicaraquelu, Toquicaravoe, Toquicarachi, Toquicaraquechi*,

quechi, *Toquicaragechi che.* Judex, *Apo*, *toquiquelu.* Juſtitia, æquıtas, *mupin toquin.* Tribunal, *Toquin.* Altum tribunal, *vùta toquin.* altius, *iod vùta.* ſupremum, *mu vúta.* Territorium, jurisdictionis tractus, *Toquitu mapu.* Lis, cauſa, controverſia, *duam*, *dgu.* Conſilium, monitum, reprehenſio, *glam* Res occulta, ſecreta, abſcondita, *llum.* Inquiſitio, diſquiſitio, *inarumen.* Rogatio, interrogatio, percunctatio de re nova, *ramtudgu* Delictum, h*uerin*, *huerilcan.* Debitum: *culliael uhuem.* Damnum emergens, *cutancaun 714.* Mos, conſuetudo, uſus, *ad.* Mos Regionis, Provinciæ, Regni, *ad mapu.* Lex, mandatum, præceptum, jurisdictio. Item: mandare, præcipere, *toquin*, *toquiln.* Pœna Talionis, Caſcus Caſcam ducit, dıgnum patella operculum, *taſlonco*, *chaſlonco.* Recta ſententia, judicium æquum, *mupin toquin.*

526 Culpam, crimen in aliquem conferre, derivare, conjicere; tranſcribere; noxam alicui adſcribere, attribuere, *adelcan.* Os obvertere, e regione, ex adverſo conſiſtere, *adman.* Accuſo: agere, facere reum; crimen alicui objicere, deferre nomen alıcujus, in jus, in judicium aliquem vocare, *tcun*, *túcun*, *nùmun*, *dallumtun.* Celo, occulto, tego, clam aliquid habere, *tacun.*

Ex-

Exploro, comperio, deprehendo, *inadgun, dqmn.* De aliqua re edoceri, notitiam hare, aliquid ad aures perveniſſe, delatum, perlatum, allatum eſſe, *hueun.* Aliquid eſſe manifeſtum, clarum, perſpicuum, apertum, minime obſcurum, *pinalen.* Manifeſto, palam, aperte, *pina.* Voco, arceſſo, accio, *mtmn.* Quæro, interrogo, exigere rationem de aliqua re, *ramtun.* Reſpondeo, reſponſum dare, præbere, *tafdugun.* Dico, aio, loquor, *pin.* Affirmo, aſſero, aſſevero, aſſeveranter affirmo, *maipin.* Inſuſurrare alicui: in aurem aliquid alicui dicere, *cafcùlun.* Nego, abnego, denego, inficior, inficias eo, *huabùln, mayen.* Teſtis, teſtem eſſe, *vutalen.* Commentitio crimine aliquem petere, ſcelus in aliquem invidioſe comparare, conferre; calumniis me opprimere conantur, *vutalcoilladgun.* Refero, narro, recenſeo, *nútamn* Hiſtoria, narratio, apologus, fabula, *nútam.* Merum commentum, fabella, *epeun* Fabellis delectari, fabularum auditione duci, capi, *epeuduamn.*

Interpretor, expono, explano, explico, *entudugun.* Interpello, *ecun, eculn.* Obturbari, hærere, *ecun.* Inſto, urgeo, perſequor, argumentis veritatem elicere, rationum pondere exprimere, *dan.* Reſiſto, obſiſto, repugno, ſe opponere, *chaùtun.*
Denuntio, *tculn.* Alicujus res geſtas vitupera-

perare, reprehendere, ſugillare, pro ſupervacuis elevare, vitio aliquid vertere, criminis loco objicere, ù*chan*. Impedire, prohibere controverſias, contentiones, dıſcordias, *catúdgun*. Fide, patrocinio, præſidio alicujus uti, *poulun*. In aliena ſe inferre, intrudere; non vocatus ades; & ſine ſuffragio cenſuram geris, *conumtun*. Negotium urgere, excitare, ſuſcitare, alere, fovere, *inagion*. Protego, defendo, tueor, auctoritatis ſuæ clypeo tegere, munire, *chaùtunman*, *piauln*. Pro aliquo dicere, cauſam alicujus agere, partes alicujus ſuſcipere, *dugunman* Deprecari, intercedere pro alio, *uſchindugunman* Negotium dirigere, componere, *ritomn*. Adipiſcor, nanciſcor, conſequor, obtineo, impetro, conata perficere; voti compotem fieri, rem ad exitum perducere, *huiſn*. Vincere in contentione, compotem voti fieri; evadere invitis, reluctantibus, gementibus inimicis, *mann*. Vix non obtinere, *ampeln*. Non perficere, non obtinere, malum exitum ſor tiri, *huelen*, *huera tipan*. peritiam in agendo habere, conſequi, *adln* Invenio, reperio, deprehendo, *penmaln*. Convinco, coarguo, *nopin*. Mando, jubeo, volo, impero, *pin*. Prohibeo, veto, *catùtun*, *catúman*. Deponere argentum, veſtem, &c. apud aliquem, *rann*, *ranknon*. Aliquid ali-

cui

cui injungere, mandare, commendare, committere; curam illi delegare, demandare, *eln*, *elvaln*. 723. De pretio cum aliquo paciſci, convenire, *daqueln*. Mitto, lego, *huercún*. Opus, neceſſe, neceſſarium eſſe, *pitun*, *pneǥen*. Facio, efficio, fingo, effingo, formo, *múln*, *vemn*. Factito; crebró, ſæpe facere, *vemtun*. Utique, ibo utique, non committam ut abſim, *mutu*, *mullin*. Deſino, ceſſo, deſiſto, omitto, ſuperſedeo, *ucaln*. Recupero, exigo, repeto, *dupen*, *unopitun*. Reddo, reſtituo, *unotun*. Solvo: Creditoribus ſatisfacere, æs alienum ſolvere, ære ſe alieno levare, liberare, verſuram facere, *cúllinn*. Trado: traditio, *uln*, *elun*. Accepto, conſentio, *eia pin*, *mai pin*. Finem facere, ſortiri: acceptilatio, apocha, *mùlpùntun*. Vincere, cauſam obtinere, pro me judicatum eſt, ſuperior a judicio diſceſſi. Item: ſubjicio, ſubdo, ſubigo; in ſuam ditionem aut poteſtatem redigere, *ǥancon*, *ǥancoln*.

527. Exempla. *Pichi*, *vuta*, *iom pichi*, *iom vuta*, *mu vuta Apo*, Judex ordinarius, delegatus, ſubdelegatus ſuperior, inferior, parvæ, magnæ, minoris, majoris, ſupremæ jurisdictionis.

Toquivalnolu, incompetens, incapax Dominii, Jurisdictionis.

Eimi

Eimi mi toquiabubiel ɡebulu ta mapu,ventenlaiabui huenevoe, ſi tu Rempublicam gereres, adminiſtrares, clavum Reip. teneres, moderareris; non profecto eſſet tanta furum, latronumque multitudo.

Toquivalaimi, iudignus es, qui aliis præſis, præficiaris, juſtitiam adminiſtres

Mapu dɡu ta ni pepilmaɡeal pu Huinca ta ni duam llechi, officium Hiſpanorum eſt res Indorum recte & bene conſtituere.

Inche toquiabin vachi dɡu, hanc rem in me recipio, mea fide ſuſcipio, ego periculum præſtabo, ſi res perierit.

Inche daquelɡen, hæc res meæ curæ & diligentiæ commiſſa eſt.

Cùme que Apo uûau *toquibiɡn ta ni pu Che*, Rectus Judex omnibus & ſingulis æquus eſt, expendit cujusque merita, perſonam non curat, non hominis ſpecie aut benevolentia ſed æquitate & virtute ducitur, dignitati ac meritis cujusque favet, non perſonæ.

Inche ɡetui vachi dɡu, hæc res ad me devoluta eſt, hoc negotium, hæc cauſa.

Eimi daqueleimi vachi dɡu, hujus rei curam tibi delego, demando, committo.

Inche ni toquin v. toquibin tva, hoc ad meum tribunal pertinet.

Eimi mi duam tva, eimi elvalɡeimi, da quelɡeimi, tibi hoc onus injunctum eſt, hæc

per-

perſona impoſita tibi eſt, has partes ſuſcepiſti, ſubiviſti tu.

Inche gen te v gen cullin gen, hoc ad me attinet, pertinet, ſpectat.

Inche veimo conumtuquelan, vei peabi ta Apo, noli me in hanc turbam vocare, ne me in tricas iſtas conjicias, ego in illa non me induco, infero, hæc ad ſuperiorem ſpectant.

Pehuelaiabun v. pehuelaiaiabun vachi huentu, ugechi renmabi ta ni duam, utinam illum hominem nunquam videam deinceps: unius tantum negotii eſt, uni rei, nec pluribus intentus eſt.

Chumal vau conpaimi, ta mi piel molai vachi dgu, imperitus apud doctos judicium quid interponis tuum: cur non vocatus ades, & ſine ſuffragio cenſuram geris? tua ſententia hac in re nobis opus non eſt.

Eimi molan, mihi te opus non eſt.

Eimi rume molai vachi dgu, nec tua opera hac in re indigemus, non eſt, quod hac de re ſis ſollicitus, non eſt quod de hoc labores.

Lagmvalgei, homicidii illum accuſant.

gehuelai dgu vachi huentu, non invenio cauſam in hoc homine, abſolutus eſt.

Pigen tva, vulgo dicitur: ita prædicant, ea fama vagatur, hoc in omnium ore & ſermone verſatur.

Mi pigen tva, hæc rumor de te ſpargit,

hic

hic ſermo de te diſſipatur; ſi ea quæ de te rumoribus afferuntur, certa ſint, nec temere diſſipata.

Cheu pegei vachi dgu, ubi accidit, unde ſcitur, conſtat? quis dixit.

Chumtubin, *vamgechi pilelcaeneu*, quid illi feci, quod ita de me loquatur.

Adtubi ta ni coillatual, eſt mendax, mendaciorum architectus; ſuis mendaciis illuſit quam plurimos.

gelai, falſa hæc ſunt & inania, a veritate abhorrent, tota res mendacio nititur.

Catùtubimn ta mn pillelleteu, curam habetote famæ, bonique nominis.

Iom duguquilmi, tace, ſilentium! ſufficit, ſatis eſt.

Tculbin Apo mo, illum accuſavi apud Prætorem.

Inarumegei ta ni huerilcan, *ta ni huerilcamom*, jam de ejus delicto inquiritur, fit inquiſitio, ſtudioſe inquirunt in ipſum & ejus complices.

Digmyecuùmegequei ta ni huerin, ipſius delicta jam patefiunt.

Digmgei ta ni huerilcan, ejus ſcelus compertum & exploratum habetur, eſt ſceleris manifeſtus, in ſcelere deprehenſus.

Chagalei, eſt clarum, apertum, planum, res nota, manifeſta.

Quimnoel cam chi? res eſt minime obſcura,

ſcura, perſpicua, luce ipſa clarior, adeo aperta eſt & illuſtris, ut in dubium vocari non poſſit; eſt notorium.

Teye mlebui, ille eſt teſtis, ille præſens aderat.

Mi vutalen mo, *eimi vutalebuimi*, oculatus teſtis es, coram aderas.

Quimcloen, *allcùcloen*, te atteſtor, teſtem te do, adhibeo, appello.

Allcùtulen vachi dgu, audio, accipio, exaudio, aures præbeo, pronis auribus accipio, auſculeo.

Piyecuùmege, incipe, dicendi initium fac, dicere aggredere, proſequere.

Manchaquechi duguge, ne tam celeriter verba expedias, non tam rapido orationis curſu, non tanta volubilitate linguæ.

Chem iom piabun, quid dicerem amplius.

Pivallai, non eſt mentione dignum

gelai catùdgualu, an nemo eſt, qui iſtos contineat, pacem inter iſtos procuret, hos ad concordiam revocet.

Mupiqueimi, vere, verum dicis: ſuadet hoc ratio, hoc eſt rationi conſentaneum, cum ratione conjunctum.

Inche gelai, *inche mo gelai*, abſit, non velim, nec feram, ut me talıbus annumeres.

Mlei ad mapu, invaluit hic mos, increbuit hic uſus & conſuetudo, more majorum ita comparatum eſt, id jam uſus & con-

ſuetudo ſuſcepit, obtinuit, id in conſuetudinem venit: hæc indulta conſuetudo eſt, ſolemne iſtuc eſt, uſu & conſuetudine receptum.

gelai ta in mapu meu vamgechi ad, talis mos apud nos non eſt.

Aiùlabimn vachi mapu ni huera ad, v ad mapu tva, nolite conformari huic ſeculo.

gehuelai ulchen v. ulcheun, mos vendendi vel emendi perſonas jam non viget, perſeverat, licet.

Adtulabi vachi dgu ta in mapu v. quimlai, hoc in mea Patria neſcitur, non ſervatur, tenetur, vim, robur non habet.

Quinei v. quine gei ta mi ramtuabin, unam rem te rogo, interrogo, ex te quæro, ſciſcitor, percunctor.

Numuntcugeaimi ta mi huenemom v. mi hueneuyemom, furti te reum agent, facient, furti tibi crimen objicient.

Ucalel cullin, bona derelicta.

Nehuenmoquelai vachi dgu, gnen mtn mo mlei, hic ingenio magis, quam viribus opus eſt, arte non Marte.

gelai ta ni chaftunmaiaeteu, hominem non habeo: deeſt ad quem tanquam ad aram confugiam, qui me adjuvet, protegat, tueatur.

Chaftunmabige ta mi pu caine, Jeſu Chriſto ni piel mai, diligite inimicos veſtros, ait Dominus.

Ni

Ni mtetun v. mtenn v. mtepun cupamomtulbin, ſummis viribus egi, ut illum liberarem.

Inche ni pepilque vill mlan, laborabo pro viribus; quantum poſſum præſtabo; conabor quantum in me eſt, acerrime contendam, quoad potero dimicabo.

Mi vemn vemaimi, quantum potes enitere, conare, perfice.

Ni elubiel eluabin, dabo quod v. quando potero.

Glamchealu huema glamupe, monendus ne moneas; qui alium accuſat, a reprehenſione ipſe immunis ſit.

Llumpe veichi dgu, ne foras mittas, ſecretum ſerva, nemo reſciat.

Huivi v. huiſi dgu, jam res eſt compoſita: lis ex pacto & convento dirempta.

Huele duamn em! oleum & operam perdidi; amici omnia perdidimus.

ù*dengei ta mi chaùtunman*, optime rem tuam geſſiſti, acerrime pro te pugnaſti, minime tibi defuiſti.

No duguimi, concinna fuit & elegans tua oratio, feſtiva, compta, & tempeſtivis jocis aſperſa, peracutisque ſententiis condita.

Aldú elugevalimi, dignus es, qui ampliſſimis præmiis decoreris, afficiaris, doneris. 420. 422. 498. 499. 500. 516. 484. 486. 489.

528. Reorum Supplicia.

Quæro, inveſtigo, indago, *quintun.* Strepitum edere, *ialalcaun.* Obſervo, opperior, præſtolor, *lloſtun.* Promptum, expeditum, paratum eſſe, *llpan, llpalen, lloyun.* Sequor, inſequor, ſubſequor, veſtigia alicujus premere, veſtigiis inſiſtere, *inan 373.* Veſtigiis aliquem ſequi, perſequi, inſectari, *inapran.* Perſequor, oppugno, vexo, exagito, *datun.* Veſtigia alicujus perſequi, illum diligentiſſime perveſtigare, *inarumen, inapnon.* Aſſequor, conſequor, *din, ditun.* Inveniri, reperiri, *pegetun.* Arripio, prehendo, apprehendo; unguibus, unco, ambabus manibus tenere, *gtun.* Prendo, teneo, capio, anſam arripere, manum injicere, *huichan, huitan, huichatun. 743.* In carcerem conjicere, condere, mittere, ducere, *deſtun.* Funibus aliquem ad columnam alligare, *tarin.* Cuſtodio, ſervo, *elcan.* Ob oculos habere: hoc tibi curæ ſit, in hanc curam incumbe, *quintunien.* Multis miſeriis & ærumnis premi, opprimi, fortuna uti infenſa & iniquiſſima, *piaun.* Traho, rapto, *huitdn, huigdn* Minor, minitor, minas adhibere, jactare, *aneltun.* Clava aut fuſte contundere, *daſcan.* Scutica, flagello, fuſte, baculo ictum infligere, *huivùln.* Fuſte aliquem cædere, percutere, verberare, contundere, *mtann, mtancùn, daſcan, mamlltun.*

mamlltun. Torqueo, crucio, excrucio, diſcrucio, excarnifico, *cutantun.* Punio, plecto, ſupplicio aut gravi pœna aliquem afficere, ſupplicium de illo ſumere, in illum animadvertere, *hueracan.* Flagello, verbero: multi in Chriſti patientis memoriam flagris ſe cædunt, in ſe ipſos acriter ſæviunt; funiculis, ferreis tribulis inſertis, dorſum lacerant, cruentant, *tpun.* Vibex, vibices ſupereſſe, exſtare, *popoſn*, *popoſcùn.* Vinculis hominem ſolvere, exſolvere, exuere, liberare, eximere, expedire, e carcere emittere, dimittere, *leln*, *ledcùmn*, *lelcùmn.* Ingenuum & ſui juris eſſe, nulli obnoxium, liberum eſſe, *lludn.* Exilio hominem multare, in exilium mittere, exigere, ejicere, nobilem virum relegare, proſcribere, amandare, deportare, omni Gallia Romanis v. Romanos interdixit, *ȝiuntun.* Aliquem aliquo ejicere, *tpuntun.* Fuſtibus aliquem immittere, intromittere, *metantcun.* Compedes, *milla ecull.* Compedibus hominem vincire, *milla ecylln.* Ferre, proferre, dare, pronunciare ſententiam mortis, *lape pin.* Ad mortem damnari, *lape piȝen.* Suſpendo, ſuſpendio vitam finire, *niduhuen.* Semetipſum ſuſpendio necare, *niduhueun.* Suspendo, *púltúln*, *pltln.* Pendeo, *pùltùn.* Suffoco, elido, ſtrangulo, ſpiritum intercludere, gulam alicui frangere, *ȝtún.* 733.

529. Fugio, fugam arripere, capeſſere, ſe in fugam conjicere, fugæ ſe mandare, commendare, ſe fugæ vel in fugam dare, fuga ſibi conſulere, aufugere, *nulln*. Solum vertere, profugio, *miticun*. Abdere ſe in aliquem locum, latebris ſe occultare, ſe in latebras conjicere, ſe in locum abditum detrudere, alicubi deliteſcere, *llumpun*, *elcantuun*. Occulto, celo, abdo, tego, condo, abſcondo, recondo, *llumln*. Clam, clanculum abire, *llumtipan*. Lateo, *llumn*, *llumun*. Sono, ſonum reddere, edere, efficere, *nugoln*. Obnitor, obluctor, *yocúrcún*. Elabor, evadere, effugere, erumpere, evolare, ex alicujus manibus ſe proripere, imminenti periculo ſe eximere, eripere, ſubtrahere, laqueis ſe exuere, *lefentun*. Volo, velociter currere, *lefn*. In locum munitum, tutum, in aſylum ſe ſalvum, incolumem recipere, *montun*. Servo, ſalvum facere, ſalutem alicui dare, afferre, in ſalutem aſſerere, vindicare, in ſalutis portu collocare, ex inferni faucibus animas eripere, in æternam felicitatem perducere, *montuln*. Dolores, tormenta, cruciatus patienter, pacate, moderate ferre, ærumnas, labores æquo animo perferre, ſuſtinere, tolerare, *yavulun*. Laſſari citra fatigationem, capere ex proprio vel alieno periculo documentum, ſapere tempeſtive, *cufn*. Libertatem acquirere, liber-

libertate donari, *lludn.* Solutum, liberum abire, *nalvitipan.*

530 Exempla. *Niei vachi* huentu *ta* ɳ*i datuabiel reche v. ta* ɳ*i datuabium reche aldùn tipantu mo*, habet hic homo caufam vexandi Indos multos annos, annis quam plurimis.

Lagmtubige, arripe, occide illum.

Lagmtubi, cœpit, interfecit.

Tcubige pu ruca, mitte illum intra domum.

Tanantcubige, ictibus rem age, tunde ipfi latera, verberibus compelle intrare,

Tpubige, vapulet.

Aiùlabin ta ɳ*i tpugeal*, nolo flagris cædi.

Tpunmui ta mi ɳ*uaiaun*, tua nequitia, flagitia tua, ut vapules petunt, fuadent, poftulant, inftant, volunt, jubent, imperant.

Tpugevalimi, mereris verbera.

Puchao tpucaquebi ta ɳ*i pu votm ta* ɳ*i yehuenon mo, ta* ɳ*i cutantulgen mo mai pelelduamquei*, Patres filios fuos procaces, impudentes, protervos verberant, verberibus excipiunt, flagris cædunt, nam quæ dolent, docent: & vexatio dat intellectum.

Bùrenien mai, per DEUM parce, ignofce, fupplicium condona, veniam concede, delicti gratiam fac

Rulmen em, chumgeabui, quid agas, culpam meam & agnofco & confiteor.

ɳ*i huerilcanon cam chi*, habes confitentem reum.

 In-

Inaitubiȝe ta mi toquiel, da te ad ſupplicium, virgis terga da, pænam ſuſcipe, ſuſtine.

Inche ŋ*i mlvaɫal tva*, ego non poſſum non facere: jubeor, injuſſus non facerem.

Tpuȝeabulu lludtipaimi, vapulaturus, es abſolutus.

Tariniegepei, jacet in vinculis.

Eimi mo deftugen, propter te his vinculis ſum circumdatus, propter te ſum miſſus, conjectus in carcerem.

Eimi mi vla v. eimi ŋ*i vla*, tuî cauſa.

Nehuen mo cupalȝen, vi, invitus, volens nolens huc perductus ſum.

Quimabun ta ŋ*i* h*uerin*, *v. quimabun mai ȝei chei ta* ŋ*i huerin*, vellem ſcire cauſam hujus perſecutionis; quid, in quo, contra quem vel quid deliquerim.

Ta ŋ*i* ŋ*uaȝen mo piaui*, malo male eſt.

Ta ŋ*i cùme cheȝen mo pltúlȝepelai*, ex vitiis mala, ex intemperantia cruditas, ex luxu egeſtas.

ŋ*ua ta* ŋ*i ad mo ta* ŋ*i ùùintuȝen ta* ŋ*i huerintu*, *llucàngei*, ingrata eſt commemoratio, quæ videtur exprobratio.

ȝen hueringelu ta ŋ*i Apo*, *inche* ŋ*i lonco mo lludpraquellei*, nocentis Domini innocens pœnas luo, ſolvo, perſolvo, dat veniam corvis, vexat cenſura columbas.

ŋ*i huerilcan mo v.* ŋ*i huerilcaùm mo ta che*

tpun-

*tpuntuʒequei al*hue *ni ruca mo*, propter peccata homines in inferno æternis ſuppliciis afficiuntur, pœnis addicuntur ſempiternis, æterna morte multantur.

Ktal mo cutantuquebi huera que pllùpu alhue, Cacodœmones, generis humani hoſtes, immortales nocentium hominum animas æviternis flammis urunt, torquent, cruciant.

ni cutantuʒenoam iom cutantuʒetun em! qui non moritur morte prima, morietur morte ſecunda; incidit in ſcyllam cupiens vitare charybdim.

Cùmei cuſm v. pelelduamcleum, bonum eſt ut alieno damno & ſuo periculo diſcant, ſapiant, cauti ſint.

Aiùnolmi rume, ucaltuabimi, lelʒeprallei mai lemvalnoel, velis nolis deſiſtes: nam dum complecti multa vis, pauca tenes: ſequeris quidem multa, ſed pauca conſequeris.

Pramuiauquilmi ta mi huerilcan mo, uduamʒechi peaimi ta mi lludnoam, noli inepte de peccatis tuis gloriari certus non tibi ſic abiturum, quod non abibis impunis, quod haud impune feres.

Cullinmabin ta ni hueriniebiel mo, impoſitam, indictam pro delicto multam v. mulctam perſolvi.

Eluculliabimi meli huaca ta mi lamûen ta mi huenen mo v. ta mi huenenmom *mo*, quatuor

tuor vaccas ſorori tuæ pro furto ſolves, dabis.

Taſtueneu em! os mihi obvertit, ſe mihi oppoſuit, mihi in faciem reſtitit.

Taſtulabin, in illum non incidi, non reperi, non offendi illum.

Chafloncotubi ta ni huerilcatubiel mo, par pari retulit.

Deuma lludi, jam ſatisfecit, quod debuit ſolvit, præſtitit.

Quine antùhuebui ta ni núdhueabium, unus deerat dies, ut illum v. ſe ſuſpendio necaret.

Ta ni núdhuelgeabum, ut ſuſpendio necaretur.

531. CAPUT V.
DE RE MILITARI.

Imperator, generalis armorum Præfectus, *Toqui, gen toqui. 832.* Exercitus, copiæ, acies, agmen, *linco.* Factionis princeps, dux, primipilus, Chiliarcus, tribunus, centurio, &c *gudol, lonco, Apo. 498.* Caſtrorum Præfectus, Legionis Magiſter, *Martin Campo.* Miles, *cona.* Eques, *cahuellutu cona.* Pedes, *epu namun.* Gregarius, tyro, *chapi.* Cataphractus, *chùquelclelu.* Scutatus, *tananalelu.* Haſtatus, *Huaiquilelu.* Vigiles, excubiæ, vigiliæ, *utintumapuve.* Speculator, explorator, emiſſarius, *mancan huerquen* Rebellis, perduellis, *auca.* Hoſtis, *caine.* Inimicus, *huerileteu.* Injuria, *hue-*

h*uerilcael*. Factiofus, h*uinca culme*. *712*. Secta, factio, familia: copiæ unius tantum Caciquii, *lof*. Turba, *quine lepún*. Cœtus, cónventus, comitia, *coyautun*, *coûautun*. Conventus generalis, *Hueupin*. Rata portio, pro rata parte, portione, *eln*. *723*. Murus, feps, fepes, feptum, fepimentum, val lum, palatio, transverfa fepimenta, *malal*. *772*. Vacerra, palus. vallus, *mtenquel*. *783*. Vexillum, fignum, infigne, indicium, fignificatio, fpecimen, *gnel*. Bellum, *malon*.*773*. Pugna, *hueichan*. Prælium, dimicatio, conflictus, certamen, *taûtpun*. Hoftes in infidiis pofiti, hoftium infidiofa cohors: in infidiis effe, *gnen*, *gnencan*. In fylvam fe abdere, fylvis fe occultare, *lemutun*. Aditum hofti præcludere, obftruere, aditu hoftem prohibere, hoftem intercludere, *catúrpún*. Periculum, difcrimen, *cuniun*. Murmur, admurmuratio, *goigoin*. Vociferatio, clamor, certaminis initium, *lúlùlù*. Conflictus initium facere, *lùlùlún*. Strategema, *gnen*. *731*. Arma, armatura varia, *nùlin*. Tela, jacula, miffilia, enfis, gladius, aliaque ex chalybe, *chùquel*. Tormenta bellica, militaria, ænea, currulia, *mu vuta talca; talca carita*. *830*. Sclopus, fclopetum, fclopus longior, major, tubus furcillis librari folitus, *talca*, *vuta talca*, *iom vuta*, *venten vuta &c*. Pila plumbea, ferrea, *bugl*. Tronare: explodo,

plodo; diſplodo, *talcan*, *talcatun*. Enſis, gladius, *panilhue*. Acinaces, *corvo*. Scutum, parma, cetra, *tanana*. Colobium ferreum, ſcorteum, ex pelle bubalina, *tucu tucu*. Galea, caſſis, capitium ſcorteum, *queme*. Lancea, haſta, ſariſſa, pilum, geſum, *huaiqui*. Haſta, lanceæ haſta, *coel*. Arcus, *huepll*. Sagitta, ſpiculum, *pùlqui*, *plqui 809*. Funda, ſcutale, *huituhue*, *huitucurahue*. Clava, *loncoquillquill*. Harpaſtum, *uno*. Duo lapides rotundi corio involuti, & utrique funis extremitati fortiter & fideliter alligati, *laque*. Tendicula, decipulum, decipula, machina irretiendis aviculis, aut beſtiis capiendis comparata, *huachi*. Murices, tribuli, *copin*. *708*. Subjectio, ſervitus, *uſchin*. Pax, *anún*. Pacem ſancire, conſtituere, ſtabilire, in gratiam & amicitiam reſtituere, ad mutuam concordiam redire, *anumn*. Summa pace frui, nullo bello turbari, in ſummo otio vivere; eſt in toto regno diu turna pax, & longa a bellis quies, *anun mapu*, *pailla mapu*.

NB. Indi Chilenſes tribus præcipue de cauſis celebrant ſua comitia, quæ propterea etiam ſua propria ſortiuntur nomina. Unus ex his cœtibus vocatur *coyautun v. coûaûtun*. quando ſola una particularis Provincia vel *aillarehue* deliberat de pace danda vel acceptanda aut rumpenda.

Alter

Alter cœtus appellatur *Hueupin*, & ſunt comitia generalia, ad quæ undique ex omnibus Provinciis concurrunt; ſolentque celebrari, quoties novus Præſes ſeu Gubernator ex Hiſpania advenit, ut illo præſente tractetur, quid de bello aut pace ſtatuendum ſit.

Alius cœtus, qui dicitur *Raquidgún*, eſt plurium vel paucorum Conventiculum, Conciliabulumve ad deliberandum num ſuis vicinis inferendum ſit bellum, nec ne. 823

In ſupradictis comitiis ſolent occidere unum vel plures arietes, qui *Chilihueque* vocantur; ſuntque proprii Terræ Chilenſis, noſtris meliores & rariores: His cor extrahunt, quod vix extractum mox omnes & ſinguli ſuis manibus excipiunt, aliaque ſimilia.

Habent præterea ſuas Congregationes. Una quæ celebratur pro Infirmis, vocatur que *tafman:* fit ut deprehendatur Author Veneficii, vel ſaltem ut hic *Huecubu* ſeu Veneficium tollat: nam juxta ipſorum opinionem ac ſententiam omnes Veneficio morimur.

Altera Congregatio *Mavúllboqui*, Scenopegiæ ſeu feſto tabernaculorum non abſimilis, celebratur per plures dies, & ad eam undique concurritur: præcipua ceremonia eſt arbor in medio, unde pendent omnis gene-

generis fila & funes, quos trahentes, retrahentes, adducentes, &c. ſaltant, tripudiant, pede plaudunt, digitis concrepant, choreas ducunt, mimos agunt, geſtus & ejusmodi ridicule effingunt.

Alia demum Congregatio inſtituitur ad locuſtas vermesque extirpandos, propterea *apmpiru v. apmpirun* appellata, ad hanc accedentes unusquisque affert, intra ollam vel cantharum quot poteſt vermes, ſimiliaque: mox ex cinnamomo ingens conficitur ignis, in quem dictos vermes projiciunt: circum ignem tripudiant turba puerorum, juvenesque larvati, & centonibus pellibusque involuti: totoque illo tempore, quo functio durat, nemini edere nec bibere licet.

His addi poteſt conventiculum, quod *Cunquin v ſanta MARIA* vocant: ob quasdam canciones, in quibus de Beatiſſima Virgine fit mentio, quod ab Hiſpanis videtur originem traxiſſe.

Maxima autem in his Cœtibus, Congregationibus & Conventiculis ſolemnitas conſiſtit in largo & copioſo potu, qui ubi ceſſat, mox etiam ceſſant reliqua, & unusquisque ſuas vias abit. *Raquicoûau. 823.*

532. Locum alicujus obtinere, alterius vices gerere, perſonam agere, *huelu mlen.* Vocare, convocare, arceſſere, *mtnn. 783.*

Pro

Pro aliquo mittere, per alium arceſſere, *mtuvaln.* Mittere, legare, *huerqueln,yevaln.* Mittere ad dicendum, *pivaln.* Eligo, deligo, ſeligo, *du*llún. Munio, firmo, vallo, *malaln*, *malaltun.* In ſummum evadere, obedientiam negare, nolle obedire, *huentun.* Turbas facere, concitare, ſeditionem conflare, claſſicum canere, *huentuln.* Homo inepte glorioſus, ſuimet laudator; minas inanes jactare, *huentuun.* Copias comparare, milites cogere, contrahere, *an*ù*miaun.* Conjuro, rebello, res novas moliri, *tepefcùn 841. aucan. 683.* Sub ferula, diſciplina, ſub ſua poteſtate habere, *rutanien.* Aciem in hoſtem obvertere, *adman.* Inter ſe jurgantes, jurgio contendentes, rixantes ſeparare, *hudantun*, *hudalbin.* Peto, precor, rogo, imploro, precibus aliquid contendere, efflagitare, n*i*ll*an.* Urbem obſidere, obſidione cingere, obſeſſam tenere, *huallman. 736.* *o*ll*oln*, *o*ll*oltun* Aliquem ambire, circumdare, cingere, *o*ll*oln*, *o*ll*oltun*, *huallman.* Prævaleo, ſuperare, ſuperiorem eſſe, *iodn*, *iod pepiln.* Vinco: hoſtem acie vincere, pugna frangere, prælio ſuperare, hoſtium copias fundere, fugare, profligare, victoriam conſequi, obtinere, ex hoſtibus reportare, n*on*, n*opinn.* Civitates everti, urbes, ædificia dirui, ædes, muros demoliri, diſturbari, exercitum fundi, profligari, *lofn*, *llofn.*

llofn. Naſcenti, ſerpentique malo occurrere, obviam ire, invaleſcentem ignem & in tecta graſſantem compeſcere, comprimere, conatibus alicujus reſiſtere, obſiſtere, *catùn*, *catùtun.* Ejicere, exturbare, expellere aliquem domo, urbe, regno, *utuventun.* Luctor, colluctor, Luctatio, paleſtra, lucta, luctator, athleta, *tantuun*, *mùtatun.* Hominem dejicere, deturbare, proſternere, præcipitem in terram dare, *tanmn*, *tanln*, *tantun*, *tantuln.* Aliquem impellere, pulſare, intrudere, extrudere, *tamtamcún.* Impello, repello, *rúten*, *rutentucun*, *roltan*, *ioltan.* Labor, delabor, *pelcain*, *plcaûùn.* Supplantare aliquem, pede ſuppoſito ad terram impellere, dejicere, *cúlpaitun.* Subvenio, ſuccurro, ſubſidio aut auxilio eſſe alicui, *incan.* Succurri, adjuvari, *incagen.* Velitor, proludere ad pugnam, leviorem pugnam committere, *ùnùtun.* Periculum evitare, ne quid fiat providere, *mudin.* Jacio, lapide aliquem petere, lapidem in illum mittere, *ùtùfn.* Volvere: verſare, circumagere, *huipun* Harpaſtum, clavam capiti alicujus impingere, *mtoncun*, *mtancùn* 782. Aciem inſtruere, milites ordine ponere, diſponere, ex ordine collocare, *elchen*, *elconan.* Animum infundere, oratione ſua aliquem confirmare, languentem excitare, timidum roborare, jacentem erigere, *yavùln.* 752.

Mili-

Milites ad pugnam excitare, hortari, impellere, *nùtchaln*. Incipio, exordior, initium facere, *llitun*. Invado, adorior, aggredior, *leftun. 760.* Prælium committere, ſigna conferre, manus cum hoſte conſerere, concurrere, confligere, *hueichan*. In aliquem irruere, aliquem aggredi, *naln*. Aliud ſuper aliud intromittere, *tanma conn*. Coliineo, collimo, *quilitun*. Explodo, diſplodo, *topmn. 840.* Arcum adducere, intendere, ſagittam mittere, *pùn*. Inſidias alicui parare, comparare, ſtruere, moliri, machinari, tendere: inſidiis aliquem petere: appetere: inſidior, *pechunn*. Expedire viam, ut detur locus, ut a via diſcedant, abſcedant, decedant, efficere, perrumpere, *huellintun*, *huellitun*, *huellintcun*. Fugio, fugam arripere, capeſſere, ſe in fugam conjicere, fugæ ſe mandare, commendare, ſe fugæ v. in fugam dare, fuga ſibi conſulere, aufugere, *nùllin*. Fugo, in fugam agere, conjicere, *lepùmn*. Separo, ſejungo, ſegrego, abſtraho, *pchagmn*, *pchagtun*, Separatum, disjunctum, diſſitum eſſe, *pchagn*, *pchagcùn*. Fatiſco, deficio, defatigari, *ùrcún*. Quieſco, requieſco: ceſſare ab opere; labore ſuperſedeo, *úrcútun. 226. 856.* Reficio, recreo, vires recipere, recuperare, *yavùtun*. Caput lapide, virga leviter percutere, contundere, *huedon*. Lancea per-

 cutere,

cutere, confodere, h*uaiquitun*. Punctim ferire, percutere, gladio confodere, transverberare, *dichon*, *glen*. Solam cutim transfigere, trajicere, transfodere, *rivù**ln*. Transfodio, trajicio, transfigo, transverbero, *catan. 695*. Vulnero, ſaucio, cædo, *chgarcun*. Illaqueo, irretio, innecto, *laçun*. Pellem ictu detrahi, vulnerari, *topon*, *tlr*cù*n*. Strideo, *quiquircùn*. Ejulo: voces inconditas edere, *huarun*. Auxilior, opitulor, adjuvo, auxilium, opem ferre, afferre, præſtare, ſe adjutorem alicui præbere, exhibere, ab illo ſtare, facere, *inamn*, *inamtun* In medios hoſtes irruere, irrumpere, in confertiſſimos hoſtes ſe dare, immittere, ú*tú**fn*. Præceps ruo, ù*tù**fnaûn*. Præcipitem ago, *utú**fnacmn*. Me mitto præcipitem, ú*tú**ftcun*. Præceps intro, ú*tù**fconn*. Præceps exeo, ú*tú**ftipan*. Expello, ú*tú**fentun*. Protero, obtero, peſundo, conculco, *globn*, *quetadpun*. Calco, conculco, pedibus obterere, proterere, *glladc*ù*n*, *tanman*. Neco, occido, obtrunco, perimo, interimo, interficio, *lagmn*. Morior, emorior; vita v. de vita decedere, e vita cedere, diſcedere, excedere, migrare; obire, vitam cum morte commutare, mortem obire, extremum vitæ ſpiritum edere, ſpiritum DEO reddere, *lan* Proſtratus jacens, t*anma*, *chanma*. Receptui canere, *ventenn*, *venten pin*.

pin. Alios aliis imponere, injicere, *tanmauln.* Capio: in ſervitutem aliquem redigere, dare, tradere, adducere, abripere, *tuchen*, *tavaicon.* Conficere, finem afferre, deſtruere, ſublatum, ſepultum, extinctum, deletum eſſe, *abn*, *abln*, n*amn*, n*ammn.* Caput hoſtis lanceæ, palo, perticæ infigere, n*amculn.* Exſto, appareo, *huebn.* Hoſtes fundere, hoſtium copias profligare, cuncta diſturbare, disjicere, evertere, confundere, diſſipare, *teivúmn.* Perdi, profligari, diſſipari, *teivùn* Aliud pro alio, quid pro quo loqui, *huelu duʒun.* Vigilo, invigilo, *huanpen*, *huanpelen.* Elabor, evado, effugio, erumpo, evolo, imminenti periculo ſe eximere, eripere, ſubtrahere, *montun.* Alicujus poteſtati, ſervituti, imperio, diſciplinæ ſe ſubducere, eximere, *huenchen.* Pars, diviſio, res diviſa, *reu.* Divido, diſtribuo, partior, diſpartior, dilargior: prædam, liberam prædam dividere, *reùtun.* Pars quæ me contingit, *reútu* Plauſus, acclamatio, victoria: plaudere alicui, applaudere, plauſum dare, tribuere, *yape* *pú*ll*in.* *752.* Victricia ſigna, n*opinvoe gnel.*

533. Exempla. *Inei cam aucalmaputuuyei*, quis in his terris res novas eſt molitus?

Inei iod toquiquei vachi mapu mo, quis eſt hujus Provinciæ Gubernator, quis illi præcipue præeſt?

Toqui ǥen, ſum Caciquius, generalis armorum Præfectus, Imperator, v. habeo Imperatorem.

Rùtaniebimi meli Vutan-mapu, omnes ac ſingulæ quatuor magnæ, amplæ, vaſtæque Provinciæ tuam in rebus omnibus voluntatem ſequuntur, quidquid illis injungis, exequuntur, præſtant, executioni mandant, tibi ſemper ſunt dicto audientes: velle tuum eſt velle omnium; illudque & pedibus & manibus obedientes obeunt.

Lemtuniebi vill mapu ta DIOS, Deus O. M. mundum univerſum e ſua voluntate appenſum tenet, & quanto vult tempore conſervat.

Anùi mapu, *anúlei*, *cúmelei*, *paillalei mapu*, *anùn mapu tva*, terra in ſummo otio vivit, nullo bello turbatur, ſumma pace fruitur.

Anúmmapun pu Apo ta ni *toquin lle ve*, officium, munus, partes Gubernatorum ſunt pacem in terra procurare, comparare, comparatam conſervare.

Huelu duǥuquilmi, noli dicere aliud pro alio, dic quæ & quomodo tibi ſunt dicta.

Cùmelcan ǥei ta in *laǥmabiel ta* in *pu caine*, noſtra intereſt, refert, eſt e re noſtra, eſt nobis utile, commodum, convenit, oportet, hoſtes noſtros a nobis occidi, interfici, peremi.

Cùme

Cúme cona em ta mi chao, Pater tuus erat miles egregius, manu ſtrenuus, fortis, animoſus.

Lihue ǥei, eſt animoſus, alacer, fervidus, audens, impiger, impavidus.

Mlepraimi, es numerus, nec non fruges conſumere natus.

Millapalmimi em! a Millapalúmo es, ſtas, facis.

Tarilei ni huaiqui, lancea mea jam haſtæ ſuæ eſt alligata, lanceam meam paratam, promptam, in promptu habeo.

Huema toquibilu ta ni duam huelelai, prius deliberans, non facile in errorem labitur, incidit, defertur; bene præmunitus, raro vincitur.

Plquituquilmi huenu mo v. huenuple, in cælum nec ſagittam mittas, nec expuas.

Ulimi ta mi chúquel quine Huinca mo, arma tua ex chalybe confecta Hiſpano vendidiſti; a te ſunt vendita, venierunt, venum iverunt, ierunt.

Chuchi ta ni ad tva ta mi anùhue, hujus loricæ, hujus toracis ferreæ quid eſt neceſſe ut appareat exterius, ne ſit inverſa, aut præpoſtere collocetur.

Tva panilhue ta ni rialoncoam, en acinacem, en gladium, enſem, quo hoſtium findam, ſcindam, metam capita.

Tubiǥe ta mi huaiqui, haſtam arripe, vi-

vibra; gladium exime, e vagina educito.

Huaiquitueiu em, *gllui ta ni huaiqui rume*, miſerum ſe ſubmittentem, deditionem facientem, manus dantem, herbam porrigentem lancea transfixit.

Toſpai, hucusque auditus eſt tormentorum boatus, fragor, ſtrepitus.

Unomen ta ni chgarcùgemom, redeo, revertor ſaucius, vulneratus, vulneribus affectus.

Mivù coni! quot plagas numeras, quot vulnera accepiſti. 267. 296.

Nal quine mita mo tubi, *lagmeiu*, primo ictu, vulnere, mox in primo aggreſſu vitam ipſi ademit, animam extorſit, morte illum affecit, de medio ſuſtulit.

Cùlatu mo tananaûi, tertio vulnere, ictu concidit, proſtratus eſt.

JESU Chriſto utuntubi ta ni mollbùn, lai cai cruz meu inchin ni vla, JESUS Chriſtus pro ſalute noſtra & ſanguinem copioſiſſime effudit, & in cruce mortuus eſt.

Chgarcúbi, hueluquemai lagmtubi v. chgarcùbi, ina lagmtubi, non ſolum plaga ſed ipſa morte illum affecit, multis illum vulneribus affectum e vivis ejecit, vita privavit.

A pu huentu, *A pu huen! yavulumn*, *yavulumn!* adeſte animis, ſtate animis viri! quam unusquisque ſit forti animo & excellenti præditus, hic patefaciat oportet.

Vill

Vill cúme cona inchn, conſtanti animo, erectoque ſumus; ſatis animi habemus, præſens nobis eſt animus; præſenti, confirmato animo, quæ Dei benignitas eſt, ſumus.

Adochi, ſiſte, ſiſte gradum, expecta inquam.

Deutuge, tva ta mi lagmgeal, cave, occideris.

Nal ta necùlge, fuge, fugam arripe, curre, vola, velociter.

Quidu ta ni allvùlmaun mo yavùduam nien, hæc patior telis vulnera facta meis.

Ta mi lagmnobium ula, v. ta mi lagmnouyen ula, v. ta mi lagmnobiel ula, duchotubimi, antequam illum occideres, pugione ipſum transfodiſti.

Leù quimn ta mi lauyeabuel, hueichamebulmi, certo ſcio te ſi in prælium deſcendiſſes, occidendum fuiſſe.

Allcùbin ta mi lagmabubiel ta mi caine, huaiqui niebulmi, audivi hoſtem tuum a te perimendum fuiſſe, ſi lancea fuiſſes inſtructus

Mùtatuiu pienu, me laceſſivit, provocavit; mihi dixit: luctemur.

Vau mo hueichaiain, hic nobis pugnandum, dimicandum, prælio decertandum.

Vau meu laqueam chei, noqueam che mai, hic aut vincendum aut moriendum.

Quine Huinca cona aldù cùme hueichacavoe gelu, aldùn reche lagmbi, quidam miles

 Hiſpa-

Hiſpanus pugil egregius, ac ſummis viribus dimicans Indos quam plurimos de medio ſuſtulit.

Cupatun ta ni hueichamom, ex prælio adſum, redeo ex pugna.

Acutun ta ni lagmmobium, paulo ante illos interfeci.

Epu huentu lagmbin, vei ni cupatun, adſum, ſum redux poſtquam duobus vitam ademi; necem attuli, hujus uſuram lucis eripui.

Lagmuigu, alter alterum occidit, uterque ab altero occiſus eſt, mutuis vulneribus conciderunt.

Lagmunobige, quid tardas miſerum occidere; quantocyus illum & vita & ſummis doloribus exue.

Lagmmarichen, decem miſi ad inferos.

Lagmlbin ta ni coni, hujus mulieris filium interemi.

Ta ni lagmmaeteu ta ni peni em! homicida, parricida, interfector mei fratris.

Eimi mi lagmmom v. mi lagmmobium v. mi lagmuyen mo v. mi lagmuyeum v. eimi lagmbimi ta mi quempu; quimlai ta mi chao. interfeciſti Levirum tuum inſcio patre tuo.

Eimi mi lagmgebum v. lagmgeabuel mo v. lagmgeabum v. mi lagmgeabuel mo, acui ta mi malle, tibi jam jam occidendo Patruus opem attulit.

DIOS

DIOS ta mi aiùeteu ta mi montuuyen, DEO in acceptis refer te evaſiſſe, evaſiſti divinitus.

Mi lagmbiel mo v. mi cùpa lagmabium v. lagmduamaimi ta mi caiñe, ñùllimi, hoſtem jam jam occiſurus, arripuiſti fugam.

Mi lagmduamgebuel mo v. mi lagmduamgebun mo, montuimi, jam jam occidendus elapſus es.

Huera montulchelai, vix ſe ſuosque imminenti periculo exemit, eripuit, ſubtraxit.

Ta ñi cayu Reche conagen mo, meli michicutipai, ex ſex militibus Indis quatuor ſe fugæ mandarunt.

Huera montui, vix v. ægre ſibi fuga conſuluit

Eimi nullquiiauimi v. mi nullquiiaumom v. mi ñullquiieum; aldùn miticùiaubui ta mi peñi, quando tu fugam capeſſiviſti, tuus frater jam dudum ſe in fugam conjecerat.

ñoquilmi, cuñiun gei puleuvu, noli fluvium trajicere; adeſt ſubmergendi periculum.

Relihue montun, ita ut me videtis, ſum elapſus.

Requidugen, che gehuenolu, ſum unicus & ſolus, nemo ſupereſt.

Taricupalcheam, captivos afferunt vinculis onuſtos, oneratos, conſtrictos.

ñovali kdau, datubilmi, labor omnia vin-

cit: fortitudine & conſtantia obtinetur victoria. 498. 499. 500. 483. 484. 486. 536. 537. 538.

534. CAPUT VI. Scientiæ.

MEDICINA.

Medicina, ars medica; medicamentum, pharmacum, medicina, remedium: curo, medeor, medicor, medicinam facere, adhibere, medicas manus admovere, ægrum ſanare, morbos pellere, *ampin*. Medicus, *ampin caman : machi. 771.* Ægrotus, æger, languidus, morbus, ægritudo, adverſa, incommoda valetudo, dolor, miſeratio, *cutan*. In morbum incidere, delabi; morbo corripi, tentari, teneri, ægrotare, languere, ægro corpore eſſe, *cutann*. Hujus hominis miſereor, me miſeret; miſeratio me tenet, moveor miſericordia, *cutannien*. Affligor, angor: anxio animo eſſe; dolore affici, *cutanduamn*. Laſſitudo, fatigatio, defatigatio, languor, damnum emergens, *cutancaun*. Plaga, vulnus, *chgarcun*, *lloi*. Ulcus, *lloi*, *lampa*. Struma, ſerofulæ, *pafpilco*. Scabies, *pitu*. Achores, tinea capitis, manantia capitis ulcera, *plol*. Impetigo, *alhue pitu*. Panus, *mui*. Ejus radix, *lco*. Panus inguinis, *codin*. Papulæ rubentes, *charam*. Vitiligo, *quelpu*. Lues venerea, *chima*. Lepra, *ùda*. Sacer ignis, eryſipelas,

las, *lùflúf.* Tuber, contuſio, h*uincùl.* Vari, ſubtiles tumores, *colchau cutan.* Tumor, tuber, inflatio, *ile*, *poi.* Tumeo, turgeo: tumidum, turgidum, inflatum, tumefactum eſſe, *poncùn*, *poncùnn*, *ponquin*, *poin.* Lædi, detrimentum pati, *allvùn.* Sibi ipſi obeſſe, ſibi obſtare, ſibi injurium eſſe, ipſe ſibi obeſt, ſuam ipſe cauſam prodit, *allvùlln*, *allvù*lun. Oſſa luxari, ùll*godon*, ù*lgorcún*, *huelgirn.* Frangi, infringi, confringi, *tovon.* Hernia, ramex, enterocéle, *pahua.* Enterocelicum, herniosum eſſe, hernia affici, *pa*h*uan*, *pahuatun.* Herniarum medicus, qui enteroceles ſecat, *pahua caman.* Sectio, ſciſſio, ſciſſura, *cúna.* Contrahi, coarctari, *tú*c*on.* Obdormire, obdormiſcere, *chì*ll*imún*, Nervorum rigor, *comuſ*nn. *708.* Diſſolutum, ſubactum, contuſum eſſe, *aten*, c*ùlmedun.* Lædi, elidi, læſum, luxatum, debilitatum eſſe, *uùlgorcún*, c*ùlmedun.* Tundi, quati, *tolencùn.* Caput ad fornicem offendere, *togcùnn.* Alapa, colaphus, h*uitafcùn.* Sanguinis fluxus per nares: ſanguinem per nares emittere, h*uauiun.* Pulverem, pulviſculum in oculos intrare, *rùtamn.* Intra carnem hærere, *dicùfclen.* Callum, calloſi pedes, *con*i *namun.* Callis v. callo vexari, laborare, *pagúmn.* Pedem alicui rei infigere, re infixa torqueri, *rúcafcùn.* Calcare ſpinam, pedem ſpina offendi, *reafcún.*

reaſcún. Oſſe, *lacarùn*, *canaſcùn.* Ardor, nimius calor, *alùlùn.* Prurigo, pruritus, *úmircùn.* Formicare, *llmllmn.* Exulcerare, vulnus intumeſcere, *loglogn.* Gangræna: cancro occupari, *lolodcun.* Mors violenta, immatura, improviſa, repentina, *carú v. cadú lan.*

535. Mali humores, h*uedanca.* Male ſe habere, *tlbun*, *chlbun.* Oſſa dolere, *rnùncún.* Dolor capitis, *lonco cutan.* Noctem, quam longa eſt, inſomnem ducere, *pepi umautulan.* Cephalæa laborare, *cutanloncon.* Venenum, virus, *vunapue*, *688.* Queror, conqueror, lamentor, queſtus edere, ciere; querelas jacere, effundere, querimonias jactare, *etncun*, *etntun.* Frigore ex ſudore torpeo, ſudore madentem frigus invaſit, ſudans frigore ſubito correptus ſum, *conùten.* Frigus, *ùten.* Frigida tempeſtas eſt, *úten gei.* Frigus ingruit, *cúpa* ú*ten gei.* Frigeo, algeo, frigidum, algidum eſſe, *ùtegen.* Frigore concuti, tremere, *túntùncùn.* Horror, rigor, *tanchin*, *yanchin.* Febris: inceſſit illum febris, febri correptus eſt, in febrim incidit, *alincun.* Morbus tabificus, febris æſtuans, peſtilens, *chavon*, *chavoloncon.* Pervigil, inſomnis, totam noctem pervigilavi, noctem totam inſomnem duxi, *tepelen.* Experrectus omnino: vigilasne, ex-

experrectusne es, *tepelen: leli.* Experrectum esse, immotis oculis intueri, attente aspicere, oculos in aliquo defigere, *lelin, lelilen.* Deficio, fatisco, *achuircùn, ngn.* Deliro, desipio, *culpemn.* Deliramentum, delirium, *culpem.* In ipsa infirmitate amens, demens, desipiens, insaniens, *pual.* Intestina corrupta, *alta pu anca*, Defatigari, *atún.* Linqui animo; deliquium animi pati, *tanaporumepran.: ngn.* Apoplexia; fulmine apoplectico tangi, *ùchirùn.* Papulæ, pestis, *piru. 807.* Pestilentia afficere, pestem afferre, diffundere, importare, *pirutucan.* Peste infici, pestilens, corruptus, tabidus, *pirun, pirutun.* Concuti, contremere, timore perterritus contremuit, *tomircùn.* Serpo, serpit quotidie malum, longe lateque diffunditur, latius opinione disseminatum crescit in dies, multasque occupat Provincias, *púdn.* Febris hectica, hectica febri laboro, tabesco, *ancùquen.* Aqua intercus, hydropisis, hydrops; esse hydropicum: aqua intercute laborare, *ponquin cutan.* Vertiginem patior, vertigine afficior, corripior, *uyùn.* Gravedo, coryza, rheuma, catharrus, destillatio, v. distillatio. defluxio, *rle, rùle.* Destillatione laborare, *rlen.* Dolor dentium, *úte, piru cutan.* Ophthalmia, ocularia ægritudo, *chob.* Fauces siccas habere, *achircùn.* Raucesco, raucus

raucus fio, *tafpeln*, *chafpeln*. Singultus, vehementius aliquid appetere, *huitorcùn*. Suffocor, fpiritum intercludi, *nùtupeln*, *tuvùn*. Tuffis, tuffio, *tvonn*, *eonn*, *eoncùn*, *vonuan*. Vetulas tuffire, *tulun*. Anhelatio, refpirandi facultate v. difficultate laborare: fufpiriofum, aftmaticum effe, anhelator, *mrin*, *pepi neyùhuelan*. Cor palpitare, *teftefn*, *teftefcùn*. Acriter dolor verminat, æftuat, fævit, urit, morfus doloris acres; cor affectione æftuat, vehementius palpitat, cordis palpitatio vehemens, *tùlirn*, *capifcun*, *huita huitan*. Suppreffio nocturna, incubo onis; incubus, *nùquegen*, *tepeun 838*. Pleuritis, *cachan*, *cadi cutan*. Vomica, apoftema, fuppuratio, abfceffus, *pav*, *paf*. Rumpi, *pafn*. Rumpere, aperire, *pafln*, *papmn*. Dyfpepfia, cruditas, *poipoi*. Cruditate ex cibi intemperantia laborare, *poipoin*. Ichias, ichiacus dolor, coxendicis morbus; e coxis laborare, *lugllin*. Diarrhæa, alvi profluvium, ventris fluxus, proluvies, *caichùn*, *culluin*. Ex diarrhæa languere, fluxu ventris laborare, *culluinn*. Dyfentheria, *caichu mollvùn*. Stranguria, ftillicidium, *chùdcùnn*. Lotii retentio, fuppreffio, *gbhuillùen*. Stilla, ftillare, *chùdcùn*. Pedibus debilis, pedibus debilitari, debilem fieri, *tnofn*, *chocon*. Morbus caducus, *cutanpiuquen*.
Calore nimio æftuare, languere, folvi, deficere,

ficere, *enumlen.* Morbi genus, unde naſcitur prope jecur membrana cærulea coſtis anexa, putantque eſſe veneficium, *llimen huecubu.*

536. Curo, medeor, *ampinman.* Medicina, *lahuen*, *ampin lahuen.* Partes vitales, quæ corruptæ v. quarum corruptio mortem generat, eſt cauſa mortis, *lahue.* Machios medicinam adhibere, *machitun.* Sugere, *ùlun* Illorum geſtus, geſticulationes, &c. *cùimin. 715. 771.* Congregatio de procuranda Infirmorum ſalute, *tafman. 531.* Herbas torrere, ad ignem calefacere, *cunafcún.* Apprehendo e. g. pedem, compono, ſuo loco reſtituo, colloco, pono, ligo, e. g. os luxatum, *gtarn*, *gtarcún.* Acum vel ſimile quid, carni ad inde aliquid extrahendum immittere, *mayain*, *mayaintun.* Dirigo: ut quid recte & ſuo loco modoque conſiſtat, ſtet, maneat, efficere, *ritoknon*, *nútamn.* Oculos ſanare, *gehuenn.* Vomicas, apoſtemata, &c. maturari, matureſcere, miteſcere, *avun.* Vomicas, apoſtemata, &c. aperire, *rupen.* Venæ aut arteriæ pulſus, *bùn*, *neïùn.* Pharmaco cathartico noxios humores ejicere, ſalubri potione corpus eluere, *pùtulahuenn*, *púlln 817.* Medicinam ad vomendum, vomitandum, ſtomachum purgandum ſumere, *orcún*, *orcútun.* Vomere, *rapin.*

Nau-

Nauſea, niſus vomentis ex gravi odore, aut languentis ſtomachi faſtidio, *rapiduamn*, *cùparapin.* Victus parſimonia, ubi modus a medico præſcriptus: cibo uti moderate, modum in victu tenere, a præſcripta victûs ratione non diſcedere, *ullhuemtun.* Venam incidere, ſecare, ſanguinem venis detrahere, minuere, ſanguinem ex brachio mittere, *gicun*, *mollvùtun*, *malintun. 773.* Clyſter, clyſtere ventrem purgare, abluere, *gnomn*, *naûtun.* Clyſter, *pucuchu.* Tubus, tubulus, internodium, *pilco.* Scarifico, cutim leviter incidere, *deican.* Mano ſuaviter percurrere, mollire, complanare, *ilùrin.* Sudo, exſudo, exudo, deſudo, ſudore madere, ſudorem emittere, *arofcun.* Sudorem elicere, hypocauſtis uti, *arofculn.* Operari: ut exeat efficere, *tipaln.* Philtrum, poculum amatorium, *aiùlknochi lahuen.* Offam illi venenatam obtulit, qua extinctus eſt, *mlunman.* Pus, tabes, ſanies, *tar.* Putreſco, tabeſco, tabeo. contabeſco, *tarn*, *tarpen.*

537. Meliuſcule ſe habere, paulatim convaleſcere, dolorem leniri, mitigari, levari, extenuari, minui, remittere, *llaumun*, *cúmegetun: vemletun*, *pichi vemlen.* Detumeſco, *namutun.* Nondum obducta eſt cicatrix, nondum vulnus cicatricem duxit, nondum

dum cutem obduxit, *taftun*, *taftulai*. Non optime ſane valet, incommode, parum ex ſententia, uti heri & nudius tertius, *vemlen*. Male valere, laborare adverſa, incommoda, infelici, parum proſpera valetudine, h*ueralen*. Omen, ſignum adeſſe mortis, calamitatis, oſtenta videri, dari præſagium, denuntiationem, divinationem, prædictionem, *perimolquen*, h*uelequen*. Pectus ſonare, *cavircùn*. Fauces obſtrui, ſonitum reddere, edere, *concùlun*. Animam agere, morti propinquum, in extremo vitæ conſtitutum eſſe, moribundum jacere, moriturus, extremum vitæ ſpiritum editurus, *laduamn*. Morienti, moribundo, animam agenti pie ſubvenire, in extremo vitæ periculo, certamine, conflictu ſalutarem illi opem ferre, extremum morientis ſpiritum piis adhortationibus, precibus, orationibus jaculatoriis excipere, comitari, *cùme iauln*, *yavuduamln*, *yavùln laialu*. Non reſpirare amplius, ſpiritum, animam, reſpirationem, halitum, anhelitum ceſſare, actum, peractum; finita vitæ ſcena eſt, *tefn*, *tfn*. Morior, emorior, vita v. de vita decedere, e vita cedere, diſcedere, excedere, migrare, obire, vitam cum morte commutare, mortem obire, extremum vitæ ſpiritum edere, ſpiritum Deo reddere, finem vivendi facere, *lan*. *759*. *ablì*h*uenn*, *alhuen*. *678*. Mortem afferre,

morte afficere, *laln*, *lalcan*. Teſtari, teſtamentum condere, *chalin*, *chalitun*. *696*. Patrem, matrem v. alium conſanguineum mori alicui, *lalcan*, *laeln*, *laieln*. Conjuge orbari, viudari maritum *lantun*: uxorem, *lanpen*. Viduus, *lantu*. Vidua, *lanpe*, *lanpen*, *lanpel*. Video mori, *pelan*. Defunctus, mortuus, qui exceſſit e vita; qui vita functus eſt, *la*, *alhue*. Mors, obitus, interitus, vitæ exitus, occaſus, exceſſus, ſupremus dies hominis, *lan*, *laial*. Mors repentina, abruptæ vitæ exitus, *arol lan*. Cædes, nex, *carú lan*. Cadaver aperire, ut ſolent ad videndum, quo veneficio aut veneno ſuerit mortuus, *cpon*. Cauſa, ut aiunt, immediata cujuscunque infirmitatis & cujusvis obitus, *huecubu*. *738*. *plquihuecubu*. *809*. Locus, quo aiunt omnium animas poſt obitum migrare, *carculafquen*, *gullchenmaihue* *734*. Anus ſeu vetula, quæ eo mortuorum animas inſtar Charontis perducit, *templcahue*. *837*. Spectrum, larva, *am*, *anch*ù *mallûen*, *anchùlamûen*. Manes, *am anchùlamûen*. Cadaver ferali linteo involvere, ſindone inſuere ad ſepulturam, *clmunn*. Emortuale lineum, induſium funebre, ferale amiculum, *cúmun*, *cùlmun*. Aliquid moveri, audiri; crepare, tumultum, ſtrepitum, ſtridorem, fragorem, fremitum, mugitum excitari, audiri, *tevn*. Crepo, crepito;

pito, ſtrepitum edo, crepat a tergo ſonus, *tepmn.* Cœmenterium, *puúllil.* 723. Sepulchrum, ſarcophagus, ſepultura, tumulus, *eltun.* 723. Sandapila, feretrum, tetraphorum, *pillùai.* Illam conficere, portare, *pilluaitun.* Sepelio, humo, tumulo: corpus terra condere, humo injecta contegere, terræ mandare, *rgaln.* Adhuc inſepultus jacet, communisque matris beneficio excluſus, *rgalgelai.* Veſpillo, libitinarius, *rgalvoe.* Putreſco, tabeo: exedi, confici, contabeſcere, *vunan.* 688. Pulvis, *tuvúr.* In pulverem reverti, *tuvùrn.* In demortui fortunas jure hæreditario venire, ſuccedere, hæredem eſſe bonorum alicujus, *ellcuntun.* Hæreditas, *elelcullin*, *elcun*, *elrupùel cullin.* Teſtamentum rumpere, irritum facere, poteſtatem alicui abrogare, abrogare legem v. legi, *unoduamn*, *unolduamn* 696. Appareo, apparitio, viſio: Angeli ſpecies mihi objecta fuit, oblata, viſa, oſtenſa, *pegen*, *pegetun*, *pevalun.* Hæres, *tavcullinlu.*

538. Exempla. *Chumlei cutan?* æger, qui vel ut valet; quanam valetudine eſt?

Petu vemlecai, non ſatis recte, non optime ſane; ſatis adverſâ adhuc, eadem qua prius.

Tanalehuecai, adhuc decumbit.

Quine antù quidulehuen, toto die fui ſolus.

Vill anca cutani, totum corpus mihi dolet, doloribus opprimitur, torquetur, cruciatur: morſus, ſtimuli, aculei dolorum me undique premunt, lacerant, lancinant, fatigant, atque ita pungunt, ut reſpirare non ſinant.

Vircùlei ta ɴ*i namun*, pedes habeo frigidos, gelidos.

Arei ta ɴ*i anca*, nimio ardore langueo, ſolvor, fatiſco.

*Qui*ɴ*e cùyen tanalehuen*, menſe integro continuo in lecto decumbo, aſſidue, perpetuo, continenter, jugiter, uſque lecto affixus ſum.

Renmai ta ɴ*i cutan*, perſeverat adverſa valetudo, ac ſemper eodem infelici ſtatu permanet.

Cauchui ta ɴ*i cutan*, morbus ingraveſcit, augetur.

ú*ȝechi cutani*, gravi & periculoſó morbo laborat, tenetur, afficitur, urgetur, afflictatur, premitur, opprimitur, gravi morbo decumbit, jacet omnium judicio deſperatus.

Moȝen moȝequen, vix, ægre vitam traho.

Apelpebun, *apelpapebun ta* ɴ*i laiabuel*, vix non ſum mortuus, in magno vitæ periculo diſcrimineque ſum verſatus, in magnum vitæ diſcrimen adductus fui.

Laiai pi ampin caman, medicus dixit illum moriturum.

*Uy*ù*i*

Uyùi ta ni lonco, vertiginem paſſus ſum.

Pitu tipanman, ſcabie afficior.

Cutani lonco, cutanloncon, caput mihi dolet.

Ta mi chgarcumobium cùtu, tanalehuecai, ex quo vulnus illi inflixiſti, e lecto non ſurrexit.

Lai ni cuù, uſum manus amiſi.

Lai ni queuùn, eſt mutus, loquelam amiſit.

Tar niei, tari, tarpei, pus eſt, ſanie ſcatet.

Chumgechi, chumulu allvùlui, qua ratione fuit læſus, damnum paſſus.

Cad caichùnmollbùnmai, nimia dyſentheria laborat.

Cauchu mollvùnmai, nimium ſanguinis profluit, emittit.

Tva ta ni eputun ta gicun, jam ſecunda vice vena mihi inciditur.

Peknouquebin ta ni laial, me moriturum arbitror, ad vitæ exitum vocor

Aldù cùmelu tva; aldùn cùmelcan gei, valde conducit, oppido prodeſt, eſt optimum remedium.

Ullhuemtuge chaditu ilon ta mi cutan namun mo, ut articulari morbo non tam graviter labores, ut podagræ doloribus minus crucieris, a carne ſalita tibi abſtinendum eſſe ſcias

Ullhuemtun mo tipacutanmaquei ta che, temperantia & abſtinentia eſt optimus Me-

dicus: adverſus morbos nihil abſtinentia utilius.

Tva ta ni laiam, hoc mihi mortem afferet; cauſa mortis erit.

Laian em! pii, dixit ſe non longe abeſſe a funere, moriendi tempus jam inſtare.

Vamgechi udaqueimi huera lan? ſiccine ſeparas amara mors?

Muchai vemgei ta ni unon ella que dgu, fortuna nihil inconſtantius, hodie mihi cras tibi: omnia ſunt hominum tenui pendentia filo, exceptis caligis, quas mihi fune ligo.

Muchai vemgei unon, conſtans rerum inconſtantia.

Quine cuú ni chgarcùgemom v. ni chgarcùgeuyeum v ni chgarcùgeuyen mo, v. quine cuú chgarcugeuyei, vill anca cutani, una manu infirma totum infirmatur corpus: unum membrum quando dolet, totum corpus condolet.

gamnopraquen aculi ta lan, parvum erratum non raro mortem attulit, quotusquisque tantum ſemel eſt lapſus, at ſurrexit nunquam.

Hueralei, male habet.

Pichùn llaumui, ſe habet paulo meliuscule.

Anùlecai, convaleſcit, e morbo recreatur; fit indies valentior.

Tipai lepún mo, jam valet, convaluit, vires

res collegit, recepit, confirmatus a morbo eſt.

Prai cahuellu, valet jam ut ſolebat, pugilice, athletice.

DIOS pile, Deo volente, annuente, favente, ſi Superis placet.

DIOS cùmegelu elutueneu ta ni mogeal, Deus O. M. mei miſertus mihi priſtinam valetudinem reſtituit.

Acui piru, inche mlelan va meu, tempore peſtis, quando graſſabatur peſtis, peſtilens aer omnia infeſtabat, ego non aderam, eram abſens.

Laiabui pigen v. piam; pirutubuli, me moriturum fuiſſe aiunt, ſi papulis fuiſſem correptus.

Lan aiùlabi ta che, qui mori velit vix invenies.

Quine tipantunole ula, laiaimi, priusquam annus effluxerit, vitam cum morte commutabis.

Deutumn, pelolemn, aldù digelelai ta mn laial, vigilate & orate, quia mors appropinquat, prope eſt

Ladcùpiuquei, laiaimi ni pibium, quando illum monui, mortem non longe abeſſe, magna triſtitia eſt affectus, animum mœrori dedit.

La vemgei, mortuum vultu & colore refert.

Neyuquelai rume, ne reſpirat quidem,

nullus in eo ſentitur anhelitus, nulla reſpiratio.

Laduami, animam agit, angoribus poſtremis afficitur, affli&tatur, animus a corporis complexu divellitur.

Pelalaiabun ta ni chao? Patrem reddentem Deo ſpiritum non videam.

Rupalpi antù, diem ſuum obiit, exceſſit e vita, animam efflavit, egit: occidit, obiit, vitam finivit, terminavit, mortalitatem explevit, corporis vinculis exſolutus eſt, ſtadium vitæ decurrit, vitæ fabulam peregit, fato functus eſt, ceſſit e vita.

Lai pigei, dicitur obiiſſe.

nami, occidit, periit, interiit.

Ta ni ladcùn mo v. ta ni ladcùel mo ta ni chao ta ni lan mo lai, adeo commotus eſt, adeo ægre moleſteque tulit mortem ſui patris, ut & ipſe haud diu poſt mortem obierit.

Ta in conigen quine tecan rume pulelai ta in eltun mo, vitæ humanæ oriens ab occaſu vix paſſu diſtat.

Aiebui v. aiebulu v. petu aiebulu lai, mortem riſu excepit, vitam contemnens mortem ridendam putavit, ridens, riſum edens, ſolutus in riſum mortem amplexus eſt.

Rupa rupaum acupei ta lan, ſerius aut citius metam properamus ad unam: ſerius aut citius mors ſua quemque manet.

La

La gen, habeo ſepeliendum, ſepulturæ mandandum.

Lalcanu ni *vúcha em!* me miſeram! maritus mihi morte ſublatus eſt.

Cache ta ni *la gùmatuabun*, ergone ex ignoti hominis morte in tantum luctum inciderem, tam magnum dolorem haurirem, in tali mœrore & lacrymis jacerem.

Ca mel lai, anno elapſo obiit.

Mu ca mel lai, multis abhinc annis mortuus, extinctus eſt.

Chao ni *lan mo v.* ni *laum*, *huel*u *conquei ta votm*, nullum omnino malum eſt, quod alicui non proſit: Patri filius ſuccedit.

Chao ni *lamom v* ni *lauyeum*, *votum* nua*tui*, Pater ad tumulum, filius ad cumulum, genitor ad ſacrophagum, gnatus ad œnopolium.

Lale chao, *votm hueletauai v. tavai ta* ni *cu*ll*in*, mortuo patre filius eſt hæres.

Ellcuntubin vachi cúllin ta ni *c*hao *mo*, hanc rem mihi pater teſtamento reliquit.

*Ald*ú*n cu*ll*in ellcuntubi ta* ni *pu votm vachi ulmen*, prædives iſte ſuis filiis opes ampliſſimas, amplam rem familiarem, multam & lautam ſupellectilem, poſt obitum ſuum reliquit, teſtamento legavit.

Igleſia ni *elgeal mo rgalgeam*, volo ut meum corpus terræ mandetur ubi templum eſt ædificandum, conſtruenda ædes ſacra.

Ta ni lagmumom mo, rgalgequelai ta Iglesia mo, quia ſe ipſe occidit, ſibi ipſi violentas manus intulit, attulit; quod ipſe ſibi mortem conſciverit, ſepultura eccleſiaſtica non gaudet, caret, privatur.

Crùf getui, illico evanuit, ex conſpectu ſe proripuit, ex oculis evolavit.

Duamtuquelaiaimi ta mi mleam deuma lalmi, piquei huera que che, perverſi homines ad excludendam mortis omnibus & ſingulis ſemper imminentis memoriam dicere aſſolent: quid ſit futurum cras, fuge quærere; Tu vero Lector benevole memor noviſſimorum fac ea, quæ moriens facta fuiſſe voles.

Am gelu, gei ca mogen, ſunt aliquid manes, Lethum non omnia finit.

615. 532. 533.

539. Aſtronomia.

Dies, *antú*. Menſis, *cùyen*. Annus, *tipantu*. Ver, vernum tempus, *peùn*, *peùl*, *peúgen*, *peún cúyen ica 803* Æſtas, æſtivum tempus, *uùcan*, *uùcan antù*, *antù cùyen ica 847*. Autumnus, *hualùg. 736*. Hyems, hybernum tempus, *puquem*. Hyemem eſſe, *puquemn*. Hyemo, hyberno: in hyberna dimiſſus ſum, hyemem tranſeo, *puquemman*. Illuceo, illuceſco; luceſcit: aurora, matuta, prima luce, ſummo mane, diluculo: illucente aurora, albeſcente die, *ape uni*, *uùni*,

uún.

uùn. 848. Dies appetit, lux adeſt, ſol exoritur, affulget, apparet, adventat dies, *uùnn, uùnman. 848.* Exoriente ſole, ad ſolis ortum, *deuma uni.* Sol oritur, exoritur, *tipai antú* multo mane, valde mane, ante primam lucem, *pulihuen, mu lihuen, aldùn lihuen.* Mane, diluculo, *hue lihuen.* Cras mane, *lihuen.* Intervallum inter nonam & undecimam, *malcu.* Circa meridiem, *ape ragi antú.* Meridies, *ragi antù.* Tempus pomeridianum: jam ſol vergit in veſperum, jam inclinat, jam flexus eſt in veſperum dies, *clún antú.* Veſper, veſperus, veſpera, veſpertinum tempus: veſperi, veſpere, veſpertino tempore, flexo in veſperum die, *tavuia.* Ad veſperum, ad veſperam, *ragi tavuia.* Veſperaſcit, adveſperaſcit, *petu devùpralei antù, ape coni antù.* Occidente ſole, ad ſolis occaſum, *gùll antú.* Sol occidit, *coni antù, huaichif antú.* Imminente jam nocte, præcipiti jam die, dubia luce, ſub crepuſculum, *gf antù, gúfquen antù.* Adveſperaſcit: nox appetit, ingruit, adventat, imminet, *gùfquenn, nùfquenn. 728.* Obſcuritas, tenebræ, caligo, tenebras offundere, obducere, noctem caliginem afferre, *duminclen, gtantu.* Nox ſubluſtris, fulgente luna & ſideribus illuſtris: obſcura, caliginoſa, cimmeriis tenebris atrior, *pun.* Imminente jam nocte, *pichi pun.* Paulo ante mediam noctem,

ctem, nocte concubia, *muna pun.* Media nocte: ad mediam noctem, intempeſta nocte, cum ſilentium tenerent omnia, & nox in ſuo curſu medium iter haberet, in noctis meditullio, *ragi pun.* De media nocte, de tertia vigilia, *aldùn pun.* Ultima noctis vigilia, *ape uúni.* Hoc noctis, *vanten pun.* Hac hora, *vamel antù.* Claritas, *liùhuen.* Clarum eſſe, *liúhuenn.*

540. Cum, quum, quando, quotiescunque, quandocunque, *chuml*, *chumel,ahuechi.* Jam, jam dudum, jam pridem, jam tandem, *deuma.* Opportune, tempeſtive, opportuno tempore, in tempore venire, *tenn,tuten.* Nunc, nunc modo, nunc demum, *ado*, *veula.* In tempore, tempore, per tempus, præpropere, ante tempus, *ella.* Sero, ſero experrectus es, *ahuechi ula.* Dudum, *culai.* Hac circiter hora, *vaml*, *venten antù.* Quam diu eſt, cum . . quam diu eſt, quod . . quam dudum, quam pridem? *chuntnma. 287. venten mo ula.* Tandiu, *ventenma.* Modo, dudum, paulo ante, *pichinma*, *pichi ado*, *pichi mutai*, *munahue mo*, *munan antù mo*, *pichi ado chai ula.* Non ſane diu eſt, cum illum vidi, *munanma.* Diu eſt cum ille diſceſſit, *aldùnma*, *chaichei*, *cuivi.* Olim, quondam, antiquitus, quodam tempore, *rupan*, *cuivi.* Paulo poſt, *pichi veimo*, *chai ula*, *pichi mutai.* Quouſque tandem, *chuml ula.* Non

tam

tam cito, lentius, *ahuechi*. Jam nunc, *vachitu*, *ado tu*, *ado mo cútu*. Jam tum, ex eo tempore, ab eo tempore, *veichi tu*, *vei mo cútu*. A tempore antiquo, a priſcis temporibus, *euivi cútu*. Nunc, nunc jam, modo, *ado*. Quouſque, *chuml gei*, *chuml ula*, *chuml cùtu*; *chumtnma cùtu*. Suo tempore, tempore commodo, tempeſtive, *peuca*, *peucachi*. Cito, celeriter, *muchai*, *matù*, *lef*, *veiyeli*, *arol*, *quiñe lef*, *geñi*. Quamprimum, quantocyus, quam citiſſime; quam celerrime, *túftu 842. necul*. Nunc ſtatim, *quiñe vla*, *quiñe mutai mo*. Repente, ſubito, *rume. 224*. Omni momento, *muchaiquechi*. Paulatim, ſenſim, pedetentim, *alluen*, *pichiquen*, *ñochi*, *manchaquechi*. Expecta, *adochi*. Cave, *Deutuge*. Semper, perpetuo, nunquam non, in perpetuum, in æternum, in ſempiternum, in omne ævum, *vill antú*, *moll antú*, *mgeñ*, *mgenchi*. Duro, permaneo, perſiſto, tenuit ea pugna horæ circiter ſpatium, ſtetit ad illud tempus, manſit, permanſit, perſeveravit, perſtitit, trahebatur adhuc bellum, *man*. Feſtino, propero, accelero, advolare, celeritatem adhibere, inſtare alicui, urgere aliquem, *matuln*, *geñiln*. Expecto, præſtolor, opperior, hic me mane; expecto dum videam hæc, quæ commota ſunt, quorſum evadant, *genmaien*. Obiter, curſim, ſtrictim, per tranſennam,

in

in tranſitu aliquid videre, *perumen*, *perupan*.

541. Jam dudum, dudum venit, *culai.* Interdum orationi, interdum litteris vaco, nunc precibus, nunc litteris do operam, *quiñelque mita*, *ca mita; ado*, *ado*. Paulo ante, *hue ula*. A die heſterno, *uùia ula*. Hodie, hodiernus dies, hodierna lux, *chai*, *vachi antú*. Hora prima, *quiñetu*. 287. Hora ſecunda, tertia, &c. *eputu*, *cùlatu*. Cras, dies craſtinus, *ule*. Perendie, poſt diem craſtinum, &c. *epuhue*, *cùlahue*, &c 287. 545. Toto die, die integro, *chuſantu*. Heri, heſterno die, pridie hujus diei, *uúia*, *uia*. Poſtridie, nudius tertius, quartus, &c. tertio, quarto, &c. abhinc die, ſuperiore nocte, quæ proximam anteceſſit, *epuhue mo*, *cùlahue mo*, *melihue mo*. Dehinc, poſthac, impoſterum, deinceps, *vachitu*, *adotu*, *ado mo ula*. Poſt dies non multos, *munan antú mo ula* Poſt biduum, *epuhue ula*, *epu pun*, *epu punal*, *epu punai*. 296. Poſt triduum, ad tertium, poſt tertium diem, *cúlahue ula*, *cùla pun*. Anno & paulo plus, amplius, *allue tipantu*. Annus eſt & eo amplius, *allue tipantu gei*. Biduum eſt, duo dies ſunt, *epu puni*. Poſt elapſos duos, &c. dies, *epuhuemom*, *cùlahuemom*, *melihuemom*, &c. Hactenus, hucuſque, *veula cùtu*. Uſque eo, uſque illuc, *vei cùtu*. Quoad, donec,

uſque

uſque eo dum, uſque eo quoad, uſque donec, *gele cùtu.* Uſque ad alium menſem, alio menſe, *ca cùyen ula*, *ca cúyen mo ula.* Anno ſequenti, *ca mel.* Multis abhinc annis, *mu camel.*

542. Luna ſilens, novilunium, *getui cùyen*, *hue cúyen.* Luna creſcens dimidiata, luna in quadratura poſita; luna dum creſcit, cornua orientem verſus habet, cum autem decreſcit, occidentem verſus, juxta illud: Dextra decreſcit, creſcit tangente ſiniſtra, *ape puri cúyen.* Plenilunium, *pur cúyen*, *puri*, *opui cúyen.* Luna decreſcens dimidiata, *aſyecuumei cúyen.* Solis & Lunæ concurſus, *chomn*, *chumi cùyen.* Sero exoriens, *tori cùyen.* Finiens; curſum abſolvens, *abi cùyen.* Sol, Luna ſiccitatem cauſans, unde fit, ut mira ſit & inaudita alicujus anni ſiccitas, pluviæ inopia, qua multis menſibus laborat ſeges, jejuna, & humilis in agris creſcit, exareſcit, terra paſſim dehiſcens aquam inhiat; deficiunt amnes, fontes arent, paludes exſiccantur, *anquen cùyen*, *anquen tipantu.* Luna pluvia, pluvioſa, unde ſuccedit ut aſſidue & copioſe pluat; copioſa indies pluvia decidat, maxima ſit imbrium vis, aſſiduos habeamus imbres, *maun cúyen.* Eclipſis, ſolis aut lunæ defectio, deliquium, 340. 341. Luna terræ interpoſitu laborat:

rat, deficit, obſcuratur, *ꝫbi cùyen. 728.* Interjectu lunæ ſolis lumen languet & hebeſcit, *lai antù. 340. 341.* Aprilis, *unen rimu* (*rimu* flos eſt citrii coloris, deliciæ perdicum. NB quod *Chili* ſitum ſit in oppoſito & contrario Europæ Hemiſphærio, ubi fere perpetuum ver, æſtas autem quando hic eſt triſtis hyems. Vocantur hi flores *unen rimu* ſeu primi, quando incipiunt: *inan rimu*, ſeu ultimi, quando deſinunt, & ſic diſcurre de reliquis. Majus, *inan rimu.* Junius, *unen tor, tor cùyen* (*tor*, ſpuma) & hoc menſe fluvii ob inundantiam ſpumant vel ſpumare incipiunt. Julius, *inan tor.* Junius & Julius, *epu vilu.* quia his duobus menſibus hyems eſt, ſeu maximum frigus, quamvis non ningat, niſi in altioribus montibus. Auguſtus, *unen peun.* V. Partem quartam verbo *peun*, & ſic de reliquis. Septembe, *inan peun.* October, *unen ꝫdf.* November, *inan ꝫdf.* December, *unen teu ꝫil.* Januarius, *inan teu ꝫil.* Februarius, *unen teu ꝫebun ꝫen.* Martius, *inan teu ꝫebun ꝫen.* Et hæc quidem ſunt nomina propria menſium ab ipſis Indis his menſibus impoſita ac uſitata: poſſent autem (ſalvo meliore aliorum judicio) etiam vocari reſpective ad ſitum, mores, & clima Regni Chilenſis.

Januarius, *coꝫi cùyen.* Februarius, *antú cúyen,*

cùyen, cad antù cùyen, ptei cúyen. Martius, *glor cúyen. 413. 731.* Aprilis, *púlcu cùyen.* Majus, *iodi pùlcu cùyen..* Junius, *afyecuú-mei pùlcu cùyen.* Julius, *abi pùlcu, ȝelai pùlcù: maun cùyen.* Auguſtus, *lahue cuſe,* September, *pilłel cuſe. 806.* November, *vilłacùyen.* December, *coûaûtun, coyautun cùyen v. Hueupin cúyen.* Anni dimidium; initium a Feſto S. Joannis Baptiſtæ uſque ad feſtum D Thomæ Apoſtoli: ſeu a ſolſtitio ad ſolſtitium, *udan tipantu.* unde Solſtitium, *udan tipantu.* Æquinoctium, *uûaui-pun, uyaui pun, v. uûaui pun antù.* Menſis, menſtruus, bimeſtris, trimeſtris, quadrimeſtris, quinquemeſtris, ſemeſtris, Octimeſtris v. ſpatium novem, decem, undecim menſium, &c. *quiñe, epu, cula, &c cùyen.* Hebdomas dis, hebdomada æ, *Relûehuen.* Dominica, *Miſſan antù.* Dies lunæ, feria ſecunda, *ȝetui kdau.* Dies Martis, feria tertia, *iom kdau.* Dies Mercurii, feria quarta, *raȝin kdau.* Dies Jovis, feria quinta, *petu kdau.* Dies veneris, feria ſexta, *aldùn kdau v. abyecuúmei kdau.* Sabbathum, *venten kdau. 580.* Feſtum, dies feſtus, dies ſacra, *Miſſan cai.*

543. Exempla. *Epu antù v. epu antù mo pútùprai*, biduo ſe vino obruit, ingurgitavit. *Quiñe tipantunmaimi*, anno moratus es, anni moram feciſti.

Chuchi cùyen vlpai, quis menſis ſequitur.

Ca cùyen ula v. ca cùyen mo ula, uſque ad alium menſem.

Relûe antùnmaian ta ni cupatuam, poſt hebdomadem v. hebdomadam redibo.

Chumtnmallei vachi Patiru ta ni Miſſan mo, quantum moratur, cunctatur, quas moras trahit, nectit in celebrando Sacrificio Miſſæ.

Ventenmalquibilmi ta mi confeſſan, non tam cunctanter confitearis, citius commiſſa per confeſſionem expia.

Ventenmaiabuimi ta mi confeſſaiabum, ventenmalabuimi ta mi confeſſaiabuel, ventenma mo confeſſaiaimi, in tantum tempus noxarum tuarum per Confeſſionem expiationem rejicies, prorogabis, procraſtinabis?

Iom antùquibilmi ta mi unotual ta DIOS mo, uduamgechi tuaeimu lan em, noli diem converſionis tuæ ex die differre, ne repente mors te opprimat, inſperata morte occuperis; ne ſubito mortis impetu exanimatus occidas.

LLaû antùnmapraimi em ta mi huirubiel mo quine huaca v. llaû antùlmapraqueimi, medium diem cunctaris in excorianda vacca.

Aldùmaquilmi ta mi elugeal, quæ offeruntur non differenda, ſed mox arripienda, nam fronte capillata poſt eſt occaſio calva.

Aldùnma chillcatuquei, eſt litterarum per-

quam

quam ſtudioſus, litteris apprime deditus, diſcendi cupidus, muſarum cultor eximius.

Petu pepiluquei, dum ſe comit & comparat, annus eſt.

Petu mtmgequeimi, vocaris jam pridem, jam dudum te inclamant.

Eieu peuain em, poſt longum tempus revidebimus.

Quine vla amoin, eamus quantocyus.

Lagmunobige, non adeo in eo occidendo moreris. 230.

Launobun, utinam nunc ſtatim morerer.

gei ta ni ual ula, ſatis adhuc eſt ad eundum temporis.

Tutelclechi glam, monitum datum ſuo loco ac tempore.

Tute acuimi, opportune, tempeſtive, opportuno tempore veniſti.

Epu duam ùùau tutelvalai, nec ſorbens inflabis, nec inflans ſorbebis: utrumque tamen diverſo tempore.

ùgelmochi, expectate me.

Vachi acutuimi, *quimbin*, mox ut adveniſti, ſcivi de adventu tuo.

Chai acutuan, mox rediero; hic ſum atque iſtic ſum.

Chaituun, vix exivi, quando redux.

Muna acullebuin, *eimi tuulmi*, venimus paulo poſtquam exiveras.

Ahuechi peuaiu, Deus novit quando ite-

rum conveniemus, videbimus alterutrum. 288. 6.

Uia dgu tva, hoc eſt modernum, res moderna.

Chaichei gebui veichi dgu, apud priſcos, olim, quodam tempore erat iſtud.

Ahue vemaimi chei, an illud es mox facturus.

Chaichei veman, forte faciam ſtatim.

Ahuelaimi, ne feſtines, properato opus non eſt.

Ahuelbige, inſta illi, urge illum, illum excita.

genicaquilmi, feſtina lente, offendit qui nimium properat.

Aldúman pei, videor cunctantius egiſſe, moras traxiſſe, tardius rem expediviſſe.

Tenknopabini vachi dgu, opportune mones.

Quine tipantu gei ta mi cupamom v. deuma ta mi cupauyen v. cupauyeum, annus eſt ab adventu tuo.

Epe quine cùyen v. cùyeni, acun v. ni acumom v. ni acuuyen, ante menſem adveni.

Chumtn mo lai ta mi chao? chumteni ta mi chao ni lan, quamdiu eſt quod obierit pater tuus?

Ule quechu tipantu gei ta ni lamom ta ni chao, cras completur quinquennium a morte mei patris.

Chumtn

Chumtn v. mivú antù mo uútaiaimi, quot abhinc diebus te dabis itineri, iter ſuſcipies, viæ te committes.

Epe cùla cùyen v. cùyen mo acutuan, ante trimeſtre ero redux, reducem Deo favente expecta.

Cùla antú mo rgalgeai, intra triduum terræ, ſepulturæ mandabitur.

Cayu antú mo geai ſan Cuan, poſt ſex dies celebrabitur feſtum S Joannis.

Vachi antú mo lahue cuſe cùyen cútu vill laiai pu cuſe em, deinceps uſque ad Auguſtum omnes vetulæ de vita decedent.

Vachi antù cupaiai, hodie veniet, expectatur, aderit.

Uia acutuabui, heri expectabatur, eum expectabant.

Chuml gei ſan Pedro? quando eſt dies Divo Petro Apoſtolorum Principi ſacer?

Chumtn antú, chumtn cùyen, chumtn tipantu gei ta mi confeſſamum v. deuma ta mi confeſſamom v confeſſauyen; chumtnma mo rupai ta mi confeſſauyen, quam pridem, quam dudum ultima vice es confeſſus? peccata per confeſſionem expiaſti.

Chaichi aucatui mapu, putasne nunc primum Provinciam, Regnum res novas moliri, rebellionem machinari.

Quine tipantu cùtu, ab anno integro.

Mivúi ta mi tipantu, mivu v. chumtn ti-

pantu ɡeimi, *chumtenɨ ta mi tipantu*, *mivu tipantu nieimi*, quot annos numeras?

Epu tipantu moi v. pitui, *ta ni cayu mari tipantuam v. tipantual v. epu tipantu huei*, ago quinquageſimum octavum.

Deuma cayu mari tipantu ɡen, jam ſum ſexagenarius.

Quine ùnman, iter unius diei integræ.

Unmai, lux illi orta eſt.

Unpamelaiai pu alhue ta ni ruca mo, apud inferos, in deterrimo inferni carcere æternæ tenebræ, mera caligo, nox ſempiterna.

Acule v. rupale raɡi antù, hora duodecima.

Acunolmi ula, *aldù huema inche mlean*, multo prius adero, quam tu.

Aldúhuei ta ni acutuam, multum adhuc itineris, viæ reſtat.

Apelpapei ta ni vuchael v. vuchaiam, parum abeſt a ſenio, quin ſenibus annumeretur.

Chem antù tva? kdau antù, hodiernus dies eſtne feſtus, an profeſtus? profeſtus, in quo labor ſervilis licet.

Chem antù ɡei? quænam eſt hujus diei tempeſtas? *Chuml antù*, quota hora?

Cùme antú ɡei, optima tempeſtas, aura favet.

Huera antù, *crúf antù*, *maun antù ɡei*, *cupa mauquei*, turbido ac ventoſo die te viæ committis.

Uûaulai ta antù, ipſa dies quandoque parens, quandoque noverca. *Deui*

Deui ta ñ *iabuel*, jam eſt hora ad comedendum, prandendum, cœnandum, jentandum, hora nos ad merendam, cœnam vocat.

Ibun mo acuimi, veniſti tempore menſæ.

Inoli ula uan, ante horam prandii iturus ſum.

Acui ial, *umau*, hora nos ad menſam, ad lectum, cubitum vocat.

Ula cupaian, *cupaian ula*, veniam poſtea.

Umaun mo v. umautual mo cupatuaimi, redibis ſub noctem, quando itur cubitum.

Acui tipaial, jam eſt tempus eundi, redeundi domum.

Palin antú, *cudan antù*, dies recreationis, tempus ludendi.

Tpuugen antú, dies diſciplinæ.

Cuden antù mo cúmelcauge, Soli affulgenti aperienda feneſtra eſt.

Aculai ula, nondum advenit.

Lali ula, donec moriatur.

Cùmelehuelaian lagmelmi cùtu, quoad vita te privem, non ero contentus.

Ta ñ*i chao ta* ñ*i lan mo v. lamom mo cútu*, a morte mei patris, ab obitu parentis.

Epu antù vemgelu v. vemlelu, duos circiter dies.

Calcu em, Veneficus veteranus, emeritus, antiquus.

Camel cupatuan, redibo anno ſequente.

Antú ñ*i conabun mo v.* ñ*i conabuel mo v.*

ni *conabum*, Sole occidente.

Rupan v. rupal kdau, peracto labore.

Rupan umautun, finito ſomno.

Chumi cúyen, eſt novilunium.

Acui ni *cúyen*, jam tempus ipſius advenit, finitum eſt ejus vitæ curriculum, vitæ ſuæ curſum abſolvit.

Rupai cúyen, tempus ſerendi, plantandi, &c. præteriit: poſt eſt occaſio calva.

Deui ta in *quetaial*, *quetaiabuel*, *quetaiaùm*, nunc tempus arandi eſt, nunc ſulcanda tellus. 719.

Deui laghuacaquen, tempus occidendi boves, vaccas, jam finitum eſt. 719. 288. 304 320. 334. 585. 617. 618.

544. Arithmetica.

Numerare, inire numerum, *raquin*. *823.* In medio mundo terra ſita eſt: medius inter duos fratres incedo: medium agmen perrumpere, *raginn*. *822.* In rationem aliquid inferre, *raquinconmn*. Additio, adjectio, *iomn*, *quine mo eln*. Addere, *iomn*. Computare, in unum cumulum colligere, *quine mo eln*. Adimo, ſubtraho, deductio, ſubtractio, *entun*. Reſtare, ſupereſſe, ſuperare, *gehuen*. Multiplicatio; multiplicare, *aldúlcan*. Diviſio; dividere, *uùdan*, *reûen*, *vùdan*, *vùdaln*. Ex æquo in duas partes dividere, *llaûn*. Ex æquo dividere, parti-

ri,

ri, partitionem, partes facere, *uûau vùdaln.* Duplum dare, duplo pluris conſtitit, duplum portare, ſolvere, *mùchamn.* Alicui v. aliquem antecedere, anteire, præcurrere, præire, *penchuln 801.* Incipio, exordior, auſpicor: initium pono, facio: dicere aggredior, *llitun*, *hueman.* Sequor, ſubſequor, *inan*, *vlpan. 688. huemun.* Seligo, ſepono, interloco, *huichuntun.* Separo, ſejungo, ſepono, ſecerno, ſegrego; ſejungi, ſeparari, *chucaknon*, *chùcan.* Removeo, ſegrego, *igentun*, *digentun*, *digeln. 753.* Rejicio, repudio, reſpuo, *yaventun. 752.* Eſſe multos, plures, complures, magnus hominum numerus, ingens multitudo, conventus, concurſus, cœtus, magna caterva, frequentia, celebritas, *cautun*, *cauchun*, *aldùn* Pauci, rari, non multi, minime multi, admodum pauci, pauciſſimi, rariſſimi, *munan*, *aldún no.* Parum, paulum, paululum, pauxillum: nihil admodum, *pichún.* Parum tabaci, herbæ Nicotianæ, *pichún ptm.* Æqua retributio; æqualis compenſatio, *uûaugen.* Quantum, *Chumtn.* Quot, *mivu*, *chumtn.* Tot, tantum, *venten.* Plus, amplius, magis, *iom*, *iod*, *doi.* Minus, *venten no*, *iod pichi*, *genochi.* Minime, *genochi*, *gelai.* Solum, tantum, tantummodo, duntaxat, *mtn.* Diſtinguo, alterum ab altero ſecernere, ſeparare, diſcernere, ſejungere, *cageln*,

cagentun. Digredi a re propoſita: ab eo, quod propoſuerat parumper diſcedere, ad alia divertere, excurrere, aberrare, mente & animo vagari, divagari, aliud agere; alias res agere, *caduameln.*

545. Dimidium, dimidia pars, *llau*, *ragi. 822.* Unus, *quiñe. 821.* Duo, *epu. 725.* Tres, *cùla.* Quatuor, *meli 777.* Quinque, *quechu.* Sex, *cayu.* Septem, *relûe*, *relle*, *relgue. 1.* Octo, *pura.* Novem, *ailla*, Decem, *mari.* Undecim, *mari quiñe*, *quiñe huente.* Duodecim, *mari epu*, *epu huente.* Bis ſex, *mareupu*, *maropu.* Tredecim, &c. *mari cúla*, *&c. cúla*, *&c. huente.* Viginti, *epu mari.* Viginti unus, unus & viginti, *epu mari quiñe.* Viginti duo, duo & vigintı, *epu mari epu.* Viginti tres, quatuor &c. *epu mari cúla*, *meli*, *&c.* Triginta, *cùla mari.* Triginta unus, duo, tres &c. *cúla mari quiñe*, *epu*, *cùla*, *&c.* Quadraginta, *meli mari.* Quinquaginta, *quechu mari.* Sexaginta, *cayu mari.* Septuaginta, *relûe mari.* Octoginta, *pura mari.* Nonaginta, *ailla mari.* Centum, *pataca.* Centum & unus, duo, &c. *pataca quiñe*, *epu*, *&c.* Centum & decem, *pataca mari.* Centum & undecim, undecim ſupra centum, *pataca mari quiñe*, Centum & duodecim, *pataca mari epu.* Centum & viginti, *pataca epu mari.*

Cen-

Centum & viginti quinque, *pataca epu mari quechu.* Ducenti, *epu pataca.* Trecenti, triginta tres, *cùla pataca cùla mari cúla.* Mılle, *huaranca.* Bis mille, duo millia, *epu huaranca.* 1772. *quiñe hnaranca, relûe pataca, relûe mari, epu. 338. &c.* Alius, *ca, cagelu, ca quiñe.* Alii duo, *ca epu.* Alii tres, quatuor &c. *ca cùla, ca meli, &c.* Alter probus eſt, alter improbus; alter eligitur, alter rejicitur, alter ſic, alter contra, *huellhuell. 740.* Nil, nihil, nihilum, *chem no rume, chem no.*

546. Primus, *une. 846. unelelu, penchulelu.* Secundus, *inan, epulelu, epuntu, epugentu.* Tertius, *cùlalelu, cùlantu.* Quartus, *melilelu.* Quintus, *quechulelu.* Sextus, *cayulelu.* Septimus, *relûeleu.* Octavus, *puralelu.* Nonus, *aillalelu* Decimus, *marilelu.* Undecimus, *mari quiñelelu.* Duodecimus, *mari epulelu.* Decimus tertius, &c. *mari cùlalelu, &c.* Vigeſimus, *epu marilelu.* Vigeſimus primus, *epu mari quiñelelu.* Vigeſimus ſecundus, *epu mari epu lelu.* Trigeſimus, *cùla marilelu.* Quadrageſimus, *meli marilelu.* Quinquageſimus, *quechu marilelu.* Sexageſimus, *cayu marilelu.* Septuageſimus, *relûe marilelu.* Octogeſimus, *pura marilelu.* Nonageſimus, *ailla marilelu.* Centeſimus, *patacalelu.* Ducenteſimus,

mus, *epu patacalelu.* Ducenteſimus primus, *epu pataca quinelelu.* Ducenteſimus vigeſimus, *epu pataca epu marilelu.* Ducenteſimus trigeſimus ſextus, *epu pataca cúla mari cayulelu.* Eadem methodo & proportione trecenteſimus, quadringenteſimus, quingenteſimus, ſexcenteſimus, ſeptingenteſimus, octingenteſimus, nongenteſimus. Milleſimus, h*uarancalelu* Milleſimus ſeptingenteſimus, ſeptuageſimus, ſecundus, *huaranca, relûe pataca, relûe mari, epulelu.* Medius; *ragin, ragintu, ragintulelu.* Aliquid interjicere, interponere, interſtinguere: interjectus, interſtinctus, inſititius, *ragin ragin*, h*uell* h*uell.* Principium, initium, primordium, caput, fons, origo, *lli*, *llitu.* 767. *une.* Ordiri: orditur ab ovo, *llitun.* Exordior, incipio: rem inchoare, inſtituere, aggredi: res a te incepta eſt, ad exitumque perducta; tu ejus rei fundamenta jeciſti, initium feciſti; a te res initium duxit, exordium ſumpſit; in te & per te feliciter deſiit: rem a te inchoatam idem feliciter abſolviſti, perfeciſti, *huemaln*, *penchuln*, *unen.* Perficere, abſolvere, ad exitum perducere, *deuln*, *deumaln.* Finis, finitum, abſolutum, perfectum eſt, *deui.* Primum eſſe, *unen*, *huemaln.* Ponere primo loco, *uneln* I præ, ſequar, *unege.* Eſſe prævium, præcedere, *penchun*, *penchuln.* Tempeſtive, ante tempus,

pus, *penchu.* Sequens, ultimus, primo adſtare; adſtare, ſequi, *inalen, inan.* 755. Stare ſecundo, tertio, &c. ultimo loco, *inan.* nam NB. Indi Chilenſes ſolum diſtinguunt inter primum & ſecundum locum; & quicunque locus, excepto primo, eſt & ſecundus & ultimus locus. 846. 755. Remotus, longinquus, ſeparatus, disjunctus, diſſitus, *chùca.* Seorſum, ſeparatim, *yaf, dige.* Stare ſeorſum, ſeparatim, *huichun, digelen, igelen.* Sic ſtans, *digelelu.* Terminum, finem, limitem, metam attingere; pervenio, perficio, abſolvo, finio, numeris omnibus abſolutum perficio, *deun, deuman, mtnn, mtntun.* 782. Singuli, *quiñe quiñe.* Bini, *epu epu.* Terni, *cùla cùla.* Quaterni, *meli meli.* Quini, *quechu quechu.* Eodem modo ſeni, ſepteni, octoni, noveni, deni, undeni, duodeni, tredeni v. terni deni, quaterni deni, quindeni, ſeni deni, ſepteni deni, noveni deni, viceni, viceni quini, triceni, quadrageni, quinquageni, centeni, duceni, trecenteni, quater centeni, quinquies centeni, milleni, bis milleni, ter milleni, deni milleni, viceni milleni, centeni milleni, deni centeni milleni, &c. Interſtinctim ita ut jam adſit jam deſit, ſemperque quid aliud interſit, e. g. poſt nigrum albus poſt album niger, *huell huell, huellentu.* Alius poſt alium, *caque caque.* Primus a primo,

mo, *epugentu*. Primus a ſecundo, *cùla gentu*. Primus a tertio, &c. *meligentu, &c 505.*

547. Vicis, vicem, vice, *chi*, *tu*, *mel*, *mita*, additum in fine. E. g. Semel, una vice, *quinechi*, *quinetu*, *quine mel*, *quine mita*. Bis, duabus vicibus, *epuchi*, *eputu*, *epu mita*. Ter, *cùlachi*, *cùlatu*, *cúla mita*. Quater, *meli mita*. Quinquies, *quech*u *mita*. Sic ſexies, octies, novies, decies, undecies, duodecies, tredecies, quatuordecies, quindecies, ſexdecies, decies ac ſepties, decies & octies, decies & novies, vicies, vicies ſemel, bis & vicies, tricies, quadragies, quinquagies, ſexagies, ſeptuagies, octogies, nonagies, centies, ducenties, ter & centies, quater & centies, millies, bis millies, centies millies, *pataca huaranca mita*. Millies millies, *huaranca huaranca mita*. Decies centies millies, *marichi pataca h*u*aranca mita*. Quoties, *chumtnc*hi, *chumtn mita*. Toties, *venten mita*, *vantenchi*. Quandoque bonus dormitat Homerus, *quinelque mel v. mita*. Aliquoties, interdum, *geûumel*, *neyumel*. Raro, non nunquam, *munan mita*. Sæpe, ſæpiſſime, *ald*ù*n mita*. Non ſemel, iterum iterumque, ſecundo ac tertio, iterato, u*dan mita*. Quam ſæpiſſime, *marichi mita*. Minus ſæpe caſtigaris verbis, quam dignus es, *venten mita no*, *vantenchi no*. Alterni loquamur,

quamur, viciſſim dicamus, alterum verſum pſalmi recitabis tu, ego alterum, *huellque mita*, h*uell* h*uell mita.* Hac vice, *vachit*u. Illa vice, *veichitu.* Alia vice, *cagechi.* Iterum, repete, *ca mita.*

548. Quot, quam multi, *chumtn*, *mivu. 779.* Quotusquisque eſt, qui alieno periculo amoris inſidias caveat, *chumtn.. ape quine quine pacata meu*, vix centeſimus. Nemo, nullus, nemo unus, ne unus quidem, nemo quisquam; qui velit ingenio cedere nullus erit, *quine no rume*, *inei no rume*, *inei no rume vill mapu meu.* Nil, nihil, nihilum *chem no rume.* Par turturum, perdicum, ovorum, jugum boum, *quine mùr*, *quine taun*, *quine tarin.* Impar numerus, par impar ludere, *huell.* Alius: aliud ex alio mihi occurrit, *ca*, *ca quine*, *cagelu. 691.* Aliter, ſecus, tu ſi aliter exiſtimas, vehementer erras: nemo dicet ſecus, fieri non potuit aliter, *ca dgu.* Iterum, rurſus, denuo: ſi parum intellexiſti, dicam denuo, *ca mita.* Alter, *ca*, *cagelu.* Alii, *caque.* Uterque, ambo, *uûau. 852.* Aliquis, nonnullus, ullus, vide num quis abſit, ecquis deſideretur, an aliquis non interſit, *quinelque*, *huelque.* Pauci, rari, non multi, minime multi, oppido, admodum pauci, pauciſſimi, rariſſimi, rari nantes in gurgite vaſto, *munan*,

aldùn

aldùn no. Multi, plures, complures, *aldùn, cauchu.* Crebro, ſæpe, identidem, ſubinde, frequenter, ſæpenumero, perſæpe, ſæpe ſæpius, *aldùchi, aldún mita, marichi mita.* Cuncti, univerſi, omnes ſimul, omnes quotquot ſunt, univerſus cœtus, *vill, moll, huall.* Etiamne amplius? *gehuei cam?* Reſtat utique, *gehuei, gei, gei cai.* Nihil amplius, *gehuelai.* Abundat, habentur plurima, ſat, ſatis, abunde, ſat ſuperque, plus ſatis, *gecai.* Tantundem, alterum tantum, *ca venten.* Unicus, unus ſolus, *quine mtn.* Unus ex iſtis hominibus, *quine vachi pu huentu mo.* Alter, tu vel ego, *ta iu epugen quine.* Aliquis, quidam noſtrûm v. ex nobis, *quine inchin.* Quatuor circiter, *melilque.* Vos duo, *mu epugen.* Duo ex vobis, *epu eimn v. eimn mo.* Vos tres, *ta mn cúlagen.* Ex vobis quatuor tres, *cùla ta mn meligen.* Illorum decem, *mari teye eign.* Nos duo Patres, *ta iu epu Patirugen.* Qualis qualis ſupereſt, *quineque gei v. gehuei.* Paulo plus, parum amplius, *iod aldùn, aldùn iod.* Paulo minus, *munan, iod, pichi.*

549. Quotuplex, quot modis? *chumtn rumei, chumtn cageign, chumtn geign, chumtn peign, chumgechi udantugeign.* Duplex, dupliciter, bifariam, *epu rumequechi, epu rumelu, epuchi.* Trifariam, trifarie, tri-

tripliciter, triplex, *cùla rumelu*, *cùla rumequechi*, *cùlachi*: & ſic deinceps. Plurifariam, *quinelque rumelu*, *rumequechi*. Quomodo, qua ratione, quo pacto, *chumgechi*, *chumgelu*. Sic, ita, hoc modo, in hunc modum, *vamgechi*, *vamgelu*. Inſtar pilæ, in modum pilæ, *palin vamgelu*, *vamgei*, *vamgechi*. Aliter, alio modo, *ca rumelu*, *ca rumei*, *ca rumequechi*. Alioqui, alioquin, ſecus, aliter; alioqui tibi non credent, ſecus fidem non facies, aliter non perſuadebis, *vei genole*, *tva v. va genolu*. Ita, adeo, uſque eo, uſque adeo exarſit, ut, *ape . . . vanten*, *vamgelu ùllcui*, *venten ni ùllcun gebui*. Primum, principio, *huema*, *une*, *unen*. Deinde, *veimo*. Poſtea, *iom*, *iod*, *doi*. Demum, denique, tandem, poſtremo, ad extremum, *inan*, *inagechi*. A principio, primordio, fonte, ab initio, origine, *llitugen meu*. Medium, *ragitun*, *ragi*. Uſque ad ultimum, *huechun meu*. Finis, terminus, extremum, *huechun*, *abmen*, *afmen*, *avmen*. Diverſus, diſſimilis, longe alius, omnino diverſus, contrarius, *huelte*. Sic eſſe, *huelten*. Unum atque idem, unum & idem, uno eodemque modo, *quine rumen*, *quine adn*, *quinentrùn*. Ut, ſicut, quemadmodum, *chumgechi*, *chumgelu*. Ita, eodem modo, item, itidem: Temperantia eſt itidem duplex, *vamgelu*, *vamgechi cai*. Ad latus, a

latere, *quiñenple.* Utrobique, *epunple.* Ubique, uſquequaque, undique premitur: a tergo, a fronte, a lateribus tenetur, *vıllple.* Quivis, quilibet, quicunque, *inei rume, inei quechi rume.* Utervis, uterlibet, utercunque vicerit, *quiñe rume.* Quodcunque, quidquid ſit, *chem rume, čhuchi rume.* Ubicunque, *cheu rume.*

550 Exempla *LLaûpape*, cedo dimidium, dimidiam partem

LLaû coſque eluaeimi, dimidium panis, dimidiatum panem tibi dabo.

Ragi iod pichi mo elugeai, dimidio minoris conſtabit.

Ragin huentu, homo ætatis mediocris.

Ragin v. ragintu anùge, ſede medius.

Une cupalu, une llauquetulgepei, qui prior eſt tempore, potior eſt jure.

Quiñe rume llanca uli, unam tantum vitriorum filo inſertorum lineam eſt largitus.

Quiñe gei ta ñi ñahue, marii ta ñi quempu, res una, poſſeſſores complures.

Quiñelen, cedo unum.

Quiñelebui ta ñi piriña, epubin, ex uno freno feci duo.

Ragin raginlepe, ragin ragin compe vau meu, ſinguli ſtent hic in medio.

Quiñelen acuſa, cedo acum.

Quiñe piuque, qui conſpirant, conveniunt:

unt: fœderati., eodem fœdere aſtricti.

Quiñelei ta ñi duam eign, omnes unum & idem ſentiunt.

Quiñe dgun, ejusdem familiæ, patriæ, idiomatis.

Quiñe DIOS mtn, Unus Trinusque Deus qui regnat in orbe.

Veula ñi cupan cam chi? non venio prima vice, non ſoleo tam raro venire.

Veula amocaquen, veula ñi amocaquen, nunc prima vice iter facio, hoc eſt primum iter, quod inſtituo.

Quiñe naû gei v. naûal v. naûel, deſcenſus datur, deſcendendum eſt.

Tva ta ñi quiñe naûn, deſcendo nunc prima vice.

Tva ta ñi epu naû, ego ſecunda.

Epugen mo quiñe vau meu cnpape, alteruter veniat huc.

Ta iñ meligen mo quiñe arol laiai, aliquis noſtrum quatuor ſubita morte corripietur.

Ta iñ quechugen mo quiñe cona Huinca, aliquis ex nobis quinque militibus Hiſpanis.

Epulan cofque, mihi dabis duos panes.

Epu rupal antù v. rupal epu antú, duo integri dies.

Vill epu mencuhue apmbi, duos prægrandes cantharos plenos ipſe abſumpſit.

Epui ta ñi ad, eſt utraque manu agilis.

Epu rumequechi vembin, duobus modis id feci.

Epu ad gei ta mi pepium, *epu rume pepium geimi*, *epu ta ni ad ta mi pepium gei*, veſtis tua duplici colore inſtar planetæ gaudet, ita ut ex altera parte ſit e. g. alba; ex altera rubra.

Eputu pinomi tva, bis fuit junctus matrimonio.

Cupatuaimi v. ca cupaiaimi, redibis alia vice.

Tva ta ni eputun ta ni gicun, jam ſecundo mihi vena inciditur.

gei ta ni vemtuam, habeo, unde denuo faciam, faciam iterum.

Epu toi gei ta mn piabin, ad duo capita mea revocatur oratio.

Unen . . . inan v. inagechi, primum . . . alterum orationis caput:

Cúlapaign, tres advenerunt.

Cúla antú kdau yecuúpan, tribus diebus continuis laboravi.

Nal quine mita mo, *cúlatu mo tubi*, *lagmeiu*, primo, tertio ictu eum interfecit.

Cùlatu cudei, *vill nambi ta ni cullin*, tertio ludo omnibus ſuis everſus eſt, nihil illi reliquum fuit.

Cùlatu mo v. culatun mo v. cùlatugele, *hueun gei*, in tertio aſſultu, incurſu, aſcenſu conſiſtit victoria.

Cùlanma v. cùlanma mo huinammamllaimn, omnes tres ſimul & una ligna colligetis, importabitis.

Meli

Meli deumaquellepe vachi kdau, vos quatuor hoc penſum abſolvitote.

Meligentu che no tva v. meligentu no che v. meligentu v. meligentunochi che, an non ille eſt quartus.

ni quechun tva, *quechun tva*, ſunt quinque, habeo quinque.

Inche cayun, *eimi melimi*, ſex ego, tu quatuor numeras.

Relûeal tva, cum hoc ſunt ſeptem.

Mariabuel tva, cum hoc fuiſſent decem.

Marigen mo melilque amope, ex decem eant quatuor.

Inche pura elan, *eimi mari cúla*, ego ponam octo, tu tredecim.

Marichi vei pibin, illud dixi multoties.

Marichi aiùlan, nolo, nequaquam, neutiquam, nullatenus, minime, nullo modo.

Chumteni v. chumtn gei ta mi ovisa? quot oves habes, numeras?

Mivù gei ta mi votm, *coni*, quot filios habes, quot tibi ſunt filii pater, mater!

ni mtn votm, meus unicus filius.

Quimlan ta mn mtngen, neſcio quot ſitis, ſum neſcius.

Tva ta ni mtnhuen v. ta ni ventenhuen, hic ceſſat, nil ſupereſt, nihil reſtat.

Tva ta ni mtnn, hoc ſolum datur, non habeo plus.

Vill amomaripaiaign, *re vùcha v. vùcha-*

mtn amomaripalaiai, omnes aderunt ad recitandum preces exceptis tantum ſenioribus, præter ſeniores.

Vei ni mtntubiel, hoc ſolum, unicum, tantum accepi, ſumpſi.

Reche mtn mlei, ſoli Indi ·adſunt, nemo adeſt præter Indos.

Tva ta iu mtn peun, hac ſolum vice nos videmus

Tva ta ni melitun ta mi pibin, jam quarta vice tibi illud dico.

Mivulan em chei? quot v. quantum dabis mihi?

Vill pape, cedo totum, adſint omnes.

Rupal antú, *chuf antú*, *quine antù mo*, die integro

Tva ta ni mtn cupan, venio & prima & ultima vice, venio nunquam venturus deinceps.

Aldùn huentu cupalu pei, videntur veniſſe complures, ingens hominum caterva.

Caque caque cupape, veniat alius poſt alium.

Villclei, omnes adſunt, nihil deeſt.

Huelu huelu conpe, intrent modo ſemper oppoſito ac contrario aliud erectum aliud inverſum; aliud pronum, ſupinum aliud.

Huell pun mlen, altera tantum adſum nocte.

Huell gei ta ni eſpuela, habeo calcaria imparia, inæqualia.

Vill antú mo, ſingulis diebus.

ùto

ùto peumagen em, varia ſum expertus, inconſtante fortuna uſus, meâ fortunâ nihil fuit inconſtantius.

Inaleuign ella que dgu, abyſſus abyſſum invocat; ex morbo alius morbus; ex naufragio captivitas.

Chem quimi rume, chem rume quimi, eſt omniſcius, ſcit omnia.

Quimlai rume, omnino ignarus, imperitus, inſcius, imprudens, indoctus.

Chem ilai rume, nihil omnino comedit.

Va mo ula ùdapabin, hic, in hoc loco ab illo diſceſſi.

Lefclon, neculclon, ſimul currere.

Uûaulefign, currunt pari paſſu, pariter, paria faciunt; parem ſe alter alteri præſtat, exhibet.

Uûau v. quine mo urbigu, uterque ſubmerſus eſt, ambo fluctibus obruti.

Uûau gei ni quimn, ſunt ſcientia & doctrina pares.

Uûauign, ſunt pares, æquales.

Ta in Ñuque Virgen ſanta MARIA re elgenchi dgu mo uûau gelai, nulla pura creatura eſt cum Beatiſſima Virgine MARIA Matre & Domina noſtra comparanda.

Eimn mo unelechi che Huinca gelai, primus veſtrum Hiſpanus non eſt.

Vill vemgei, non datur inter illa diſcrimen, aliud ab alio non differt, diſtat, diſcre-

 pat,

pat, abhorret.

Aldùn ovisa nielaimi, pecus tuum non difficulter numeras.

Aldún che no prallei huenu mo, venten hueragei ta pu che ni vemel, quia pauci ſunt innocentes, & vere pœnitentes rariſſimi, ideo oppido pauci ex laborioſa hujus vitæ peregrinatione in æternam patriam perveniunt; ex hujus vitæ procellis, decumanisque fluctibus ad optatum ſalutis portum appellunt: decurſo legitime hujus vitæ ſtadio, metam feliciter attingunt, mortalis vitæ ærumnas cum immortali gaudio commutant.

Huerilcatui, huerilcahuetui, repetivit ſcelus, in eodem luto eſt volutatus; vitiis ſe denuo implicuit, vomitum repetiit, ad vomitum redivit, eſt reverſus.

Vachitu mo hueulaiaimi, hac vice lucrum non facies, præmium non feres, victoriam non conſequeris.

Vemhuelaian, nunquam faciam impoſterum.

Huema laiabun huerilcahuelaian mai, malo mori, quam iterum peccare; moriar potius, quam ut denuo ſcelere me aſtringam, culpam contraham, peccatum committam.

Inche huema laian, eimi ina v. inagechi laiaimi, ego occumbam prior, tu poſterior, ego prius tu autem poſtea.

Eimi inageimi v. inaleimi, tu ſequeris, es poſterior. *Ya-*

Yaventuȝepe veichi dȝu, omittamus iſta.
Vam piaimi, ſic dices, ſic dicendum.
Huenu mo cupai vachi dȝu, Titius, Sempronius, Bertha; certus quidam, neſcio quis hoc fecit.
Quiñe huaranca, relûe pataca, relûe mari, epu tipantui ſeñor JESU Chriſto ni lleûmom, anno ſalutis noſtræ, a Chriſti ortu, a partu Virginis, a Chriſto nató, ab orbe redempto, Milleſimo, ſeptingenteſimo, ſeptuageſimo ſecundo v. ſecundo ſupra v. póſt milleſimum ſeptingenteſimum, ſeptuageſimum. 334. 338. 339.

551. Statica v. ſtathmica.

Pendo, appendo, penſo, penſito, trutino, pro pondere vel pro eo, quantum in quibusque ſit ponderis, æſtimantur, *vanen*, *toquin*. *841.* Libro, compenſo, *vanen vanen* Lanx, ſtatera, libra, *vane vanetuqueum*. Quantum: quanti eſt, conſtat, æſtimatur? quanti liçet? quanti indicas? quanti docet? neſcio quanti tua interſit, quantopere tibi expediat, *chumtn*. Tantum: hoc mihi tanti non eſt, tanti non emo; tanto pluris, minoris veniit: eo me coges aut compelles, ut .. *venten*. Plenus, refertus: impletum, expletum, repletum eſſe, *opun. 794.* Impleo, expleo, repleo, *opuln*. Redundantia, affluentia, cibi reliquiæ, *opuntù*. Accedo,

devenio, pervenio: ſufficere, ſatis eſſe: ſatis multa poſſidet, his contentus ſit, *pun*, *poun*, *paun*. 815. *ventenn*. Additamentum, auctarium, aliquid ex benevolentia addere, *devun*.

552. Onus, faſcis, ſarcina, impedimenta: onus ſuſtinere; ſuis humeris, dorſo portare, *mencun*. Onus imponere, onerare, *menculn*. Onus veho, adveho, aveho, *yemencunn*. Inſtructum, paratum, accinctum, expeditum eſſe ad aliquid faciendum, ad munus obeundum, *mlen*, *vill mlen*. Ad ampliſſimos honores aliquem evehere, extollere, efferre, ad altiſſimum dignitatis gradum, culmen, faſtigium promovere, evolare, *huenutun* Pondus levare, ſublevare, attollere, in altum tollere, *lemin*. Pondus ſuſtinere, *lemtunien*. Pondus portare, *pltayen*, *plchayen*. Humeris portare, *panúyen*. ulnis puerum gerere, inter manus afferre, geſtare, gradientem manuducere, *metan*. In hoc aut illud latus incumbere, ſe vertere, in hanc vel illam partem inclinare, *clùn*. Ligo, illigo, obligo, alligo, religo, aſtringo, conſtringo, vincio, *tarin*. Solvo, diſſolvo: aſtrigmenta ſolvere, *entutarinn*.
Ornare aliquid, apparare, inſtruere, concinnare, aptare, comparare, componere, *pepiln*. Exonero, onus deponere, onere, faſce, ſarcina aliquem levare, *entumencunn*.

Au-

Auxilior, opitulor, adjuvo: auxilium, opem ferre, afferre, præſtare: ſe adjutorem alicui præbere, præſtare, exhibere, ſolem facibus adjuvas, *incan.* Traho, retraho, adduco, *huitan.* Funalem equum ducere, *huitayen.*

553. Exempla. *Aldú vanei* ni *nemel*, eſt in illo auctoritatis plurimum: vir auctoritate præditus, gravis, vir graviſſimus.

Aldú vanei ni *piuque*, vir magnanimus, magni animi, animo præſtans.

Pui, jam pervenit; ſatis eſt, ſufficit.

Pulai, nondum pervenit, adhuc deeſt, deſideratur.

Munape, *venteni*, ſatis, affatim.

Pichi devupe; quine mari mari, cedo inſuper auctariolum.

Yebige mencun ta ni *elupuam mo*, porta, perfer, vehe ſarcinas ac impedimenta ad diverſorium, hoſpitium.

Lemlaiabimi vachi mencun? lemlaian, num par es his ſarccinis onerandis? ſum impar. an tibi tantum eſt virium, tantum corporis robur, ut hoc pondus attollas, jumento imponas, aptesque? non certe, impar meis viribus hoc onus eſt; oneri iſti non ſum par; onus iſtud ſuſtinere diutius non valeo.

*Inei pepi*l*abui pepilvalnoal*, ſupra vires nemo tenetur.

*Nehue genolu mencut*u*abun?* diſplicet ille labor, ſub cujus pondere labor.

To-

Topeli, ſarcina non dorſo, ſed collo jumenti incumbit.

Clùlei, inclinat in latus.

Pepilmatubiȝe ta ni pirina, apta, compone, concinna frenum meum.

Incaen, fer opem, adjuva me quæſo, obſecro.

Chumulu entumencuncloaeneu, *tutelnolu*, qua ratione alteri conſulat, qui ſibi non conſulit. 366. 367. 368. 372. 492. 493. 494. 555. 556.

554. Geometria.

Menſura, menſio, dimenſio: metior, dimetior, *toquin*, *toquiln*. Decempeda, ulna, libra, modius, hemina, *toquiqueum*, *toquihue*. Caniſtrum medimni capax, medimnus, *ȝanhue*. Semimedimnus, *llepu*. Semimodius, *chaihue*. Sextarius, modii duodecima, *logo*. Vacerra, palus, vallus, *mtnqueel*, *mtncùhue*. Vacerram figere, infigere, *mtnquen*, *mtncùn*. Vallum, transverſa ſepimenta, palationem conficere, *mtnqueln*, *mtncúln*. Planum, æquum, planities, *tavùl*. Altum, profundum, *punun*. Eſſe diſtans, diſſitum, longinquum, *pulen*. Quouſque, *chumtn pu*. Uſque eo, uſque illuc, *venten pu*. Parum diſtans, non longe, non multum, haud procul abeſt, *pichi pu*. Valde diſtans, longe diſſitum: longinquitas; longiſſime

giſſime abeſſe, *aldú pu*, *devupu*. Nec valde procul, nec nimis prope, mediocriter diſtans, *munan pu*. perge, progredere, *amuge*. Paulo, paululum, parum, non nihil, *pichi puel*, *pichi con*. Amplius, *iom puel*, *iom con*. Paulo plus, *pichi iom puel*, *pichi iom con*. Procerus, homo excelſa ſtatura, prolixo corpore, *devu*, *vùta*. Parvus, exiguus, brevis, modicus, *pichi*. Longus, *vùta*. Profundus, altus, ut altus eſt puteus, *vùta coni*, *devu coni*. Latus; quam late patet? quantum habet latitudinis, quantum patet in latitudinem? laxa mihi eſt & ſinuoſa veſtis, *vúta rumei*. *288:20*. Arctus, anguſtus, *pichi rumei*. Craſſus, tabula craſſa eſt tres digitos, *rugei*. *825*. Denſus, ſpiſſus, condenſus, *pdi*. Compreſſus, conſtipatus, *togei*. Criſpus, criſpulus, *tinti*. Rarum, non compreſſum, *cùlincui*, *ulpivi*. Solidum, firmum, ſtabile, duraturum, *rumelu*, *vúni*. *688*. *alca*. Plus eſſe, *iod gen*. Tantundem, alterum tantum, *ca venten*. Bis tantum, ter tantum, &c. *epu vanten*, *cùla &c*. Paulo minus, *iod pichi*. Paulo plus, amplius, magis, *pichi iod*. Longe minus, *aldu iod pichù*. Ordo, ſeries, linea, porticus, continuus & longus parietis ductus, *huif*. Longo ordine alium poſt vel proxime alium ſtare, procedere, &c. *huifn*, *huipdn*, *huipdclen*. Longo ordine ducere, *huifyen*, *huipdyen*.

huipdyen. Rectum, directum, *nor.* Sic esſe, ſtare, *norn.* Rectum, directum ponere, efficere, *norln*, *normn.* Rotundum, globoſum, integrum, cui nihil abeſt, vel nihil eſt imminutum, *moncoll.* Inſtar globi, *temvúl.* Orbis, circus, circulus, *chinql.* Æqualis, *uûau*, *túr*, *tr.* 843.

555. Leuca, tria paſſuum millia, tria milliaria; tertius lapis, *tupu.* 833. Unam, duas leucas diſtat; ad tertium, ad ſextum lapidem abeſt; ad tertium, ad ſextum milliarium, *quine tupun*, *epu tupnn*, &c. Ulna, *nùfcú.* Metior ulnâ, *nùfcùtun.* Paſſus, *tecan.* 837. Stadium, *quine pataca*, *epu mari*, *quechu tecan.* Ire, procedere, *tecan.* Milliarium, *huaranca tecan.* Lente procedere, *nochi*, *manchaquechi tecan.* teſtudineo gradu incedere, *aldún manchaquechi miaun.* Paſſum producere, gradum grandiorem facere, *cúme tecan*, *vúta tecan*, *matun.* Gradum ſiſtere, continere, ſuſtinere, *adochi.* Palmus, *rula.* Palmo metior, dimetior, *rulan*, *rulatun.* Digitus, *quine chagl.* Lichas adis, ſemipes, *duque.* Pugnus, *rúma.* Pugno legere, colligere, diſpergere, accipere, *runatun*, *choqueln.* Utraque manu accipere, *tùnan.* Quod vel quantum ambabus manibus auferri poteſt, *túna.* Quantum pugnus capit, *quine nún*, *chocol*, *choql*,

choql, *choquel*. Pes, *namun*. Statura hominis, *vutan*, *vutanche*. Altus eſt puteus pedes ſex & triginta, *cayu vutanche devu coni*. Limes, terminus, *cuel* Supra, ſuperius, ſurſum, ſuperne, ſupernus, *huenu 742*. Stare ſupra, ſurſum contendere, ſuperius aſcendere, *huenun*. Supra collocare, *huenuln*. Superne: lapides ſuperne conjecti ſunt, *huenutu*. Supra, ſuper, *huente. 741*. Superſtare, imminere ejus cervicibus, habere omnia ſuperiora, *huenten*. Impono, *huenteln*. Infra, *nau, naû 788*. Infra, ſub, ſubter, *minche. 779* Subeſſe: nos infra ſe habet; ſubditi illi ſumus, in ejus, ſub ejus poteſtate ſumus, *minchen, minchelen*. Intus, intro, *minu*, *puminu*. Introrſum, *minutu*. Extra, foris v. foras, *huecun*. Foris, deforis, forinſecus, extrinſecus, *huecuntu*. Huc, huc adeſto, *vau*, *vau mo*, *va meu*. Iſtuc iter mihi eſt; iſtic eſt, illuc accede, recede a me, *teyeu. 831. teye mo*.

556. Exempla. *Epu tonco murque*, duo farinæ toſtæ catini.

Cùla nún ptm, ter quantum pugnus capit tabaci.

Ta in conigen quine tecan rume pulelai ta in eltun mo, cunæ & ſepulchrum, incunabula & ſepultura vix paſſu diſtant.

úcan antù mo quine uùnman gelai Voroe

mo

mo Tolten cùtu, in æſtate Boroa Tolteno vix diſtat diei unius itinere.

Cúla ùunman ɡei Puren mo Penco cùtu, Purenum ab urbe Conceptionis v. Pencopoli abeſt quatridui itinere. NB. quatridui non tridui; ſic enim vult jubetque vocis *uúnman 848.* ſignificatio: nam aliter res ſe habent in Chilenſi Regno, ubi plerumque noctu, præſertim ab Indis, iter conficitur, & eſt ibi plerumque nox ſerena & amœna: ſic

Aílla pun ɡei, eſt iter decidui, ſeu dierum omnino decem. 296 : 5.

Cùlachi uúnmarpùaimi, quatridui moram facies.

Chumtn pu mlei mapuchu? quantum diſtat Jacobopolis Metropolis Regni Chilenſis.

Pichi pu mlei pire Mahuida, Montes Andes non longe abſunt.

Chumtn tupui, chumtn tupu ɡei, mivu tupu ɡei v. lei, quot leucæ numerantur.

Quiñe pichi tupulei, muna pulei, munachi tupulei, una parva leuca.

Quiñe tupui, meli tupuɡei, cayu tupulei, llaû tupui, una, quatuor, ſex leucæ, leucæ dimidium.

Yene quiñe vutan iod prai llame mo, Ballena ſtaturâ hominis major eſt lupo marino.

Iodn quiñe chaɡll, digito procerior ſum.

Iod pichimi quiñe rula, es minor palmo.

Vu-

Vutangeprai, nimium procerus eſt: homines non proceritate corporis, ſed robore, virtute, & animi præſtantia metimur.

Quine vara panu, ulna panni.

Iom quine vara, una ulna amplius, inſuper, præterea.

Iom v. iod quine vara mo, plus quam una ulna.

genochi quine vara, iod pichi quine vara mo, minus quam una ulna.

Cuù toquitun, manu metior.

Chagll toquin, dimetior digitis.

Pichi devupe ta ni eluabin, cedo mihi illius, quod mihi es daturus menſuram bonam, abundantem, ſupereffluentem.

Pichi iodpe, quine mari mari, da auctariolum, additamentum aliquod: amori noſtro hoc indulgeas, ut pluſculum, quam par eſt, largiaris.

Quine tupuhuei, leuca ſupereſt.

Quine tupuhuelai, non reſtat leuca.

Pichinma mlei ta ni ruca Igleſia mo, mea domus haud procul diſtat a templo.

Veula pu llei, hic latet vis, anguis in herba.

Vei ni pun, eccum, hic eſt.

Deulai, deumagelai, huechuntugelai, ancaknogei, eſt opus imperfectum, deeſt dimidia pars.

Pu mlei, intus eſt.

Pu coni, intro ſe abduxit, conjecit.

Aldù rumelu v. rumei, valde craſſus, corpolentus, obeſus, corpore amplo, ingens corpulentia, corporis amplitudo, craſſitudo.

Pichi rumelu, exigua craſſitudo.

Muna rumelu, amplitudo mediocris.

Chumteni veichi mamll, quam longum, craſſum, ſolidum eſt iſtud lignum.

Mu vutai, longiſſimum.

Mu rumei, craſſiſſimum.

Chumtn vutani? quam longum, quam altum?

Vanten vutani, tam longum.

Ancaple lei, dimidium ſolum ſupereſt.

Iod ancaple coni, non reſtat dimidium, minus dimidio ſuperat.

Luan cura curam venteni v. curam venteni luan cura, lapis beſar ovo magnitudine non eſt inferior.

Minche ecull, ſub veſte.

Mleimi mo, ibi, ubi nunc ſtas; in eodem, in quo conſiſtis loco.

Rupaimi mo, ubi tranſiviſti.

Umautumeaimi mo, ubi cubitum ibis.

Tecatcun, ſeminare, quæ petunt invicem diſtare paſſu, v. aliud ab alio. 356. 544. 539.

557 Nautica, Navicularia.

Navis, navigium, *huampu*. Navicula, *pichi huampu*. Navem conſtruere: navigo, ena-

enavigo, velifico: vela ventis dare, navigationi, mari ſe committere, *huamputun.* Ratis, *tagi.* Lembus, ſcapha, *dallca.* Prora, *lonco huampu.* Puppis, *nudo huampu.* Clavus, gubernaculum, *toquihuampuqueum.* Remus, *cahue.* Contus, pertica, *edpeque*, *ritocahue.* Anchora, ancora, *gtùniehuampuqueum.* Jacere anchoram, ſtare in ancoris; jactis anchoris ſubſiſtere, navem anchora fundare, firmare, *gtùniehuampun.* Tollere anchoram, navem ſolvere, præcidere funem, *gtùentun huampu.* Camelus, rudens, anchoræ funis, *vuta mau.* Velum, *amolhuampuqueum*, *amolhuampuhue.* Dare vela ventis, *amolhuampun.* Vela contrahere, colligere, ſubſtringere, *vutaln ta huampu*, *amolan huampu.* Pixis nautica, *gnel mapu*, *gnellafquenqueum.* Charta geographica, *gnelmapuchillca*, *gnellafquenquechichillca.* Remigo, remum impellere, remis incumbere, inſurgere, remis navem impellere, *cahuen*, *cahuetun.* Inhibere remos, *ventencahuen.* Secundo flumine remigare, *cùntùn*, *cùnten.* Haurire ſentinam, *gacan.*

558 Ventus, *crùf*, *crf.* Boreas, Aquilo, *picu.* Boreas flat, ſpirat, *picuquei.* Auſter, Notus, *huaihuen.* Notum flare, *huaihuenn.* Solanus, ſubſolanus, *puelche*, *puelcrùf.* Favonius, Zephyrus, *gúllhue*, *gùllque crf.*

Eurus, *Curùhuaìhuen* Africus, *carùhuaihuen.* Caurus, Argeſtes, *carù picu.* Cæcias, *curù picu.* Ventus vehemens, *vuta crùf.* Ventus pluviam indicans, afferens, *maucrùf.* Ventus adverſus, contrarius, *huelu crf.* Turbo, *meulen.* Locus apricus, *ncm, ncùm, nùcùm.* eo ſe recipere, *nùcùmtun.* Maris tranquillitas, malacia, fluſtrum: magna eſt a vento maris tranquillitas, nullo vento mare concutitur, nullo flatu agitatur, commovetur, malacia naves detenentur, *nùcùm antù, ùdhue, ùdhue antù.* Ventum minui, deſiſtere, *tùgn* Flo, ſpiro, inflo, *pimun. 805.* Afflat, aſpirat ventus, *cùmei vachi crf, cume crùf tva.* Pulveris nubes, *tuvùrn.* Frumentum ventilare, ventilabro excernere, purgare, *pichùln, pichùlcan.* Subfrigida tempeſtas, *virquen antù.* Subfrigidum eſſe, *vircùn.* Frigus, *ute.* Frigida tempeſtas eſt, *ùtegei.* Frigus ingruit, *cupaùtegei.* Frigeo, algeo: frigidum, algidum eſſe, *uten.* Frigeſco, langueſcere, intepeſcere, languidiorem, molliorem, remiſſiorem indies fieri: pia ejus ſtudia languerunt, deferbuerunt, in languorem abierunt, reſtincta ſunt: priſtinus ille pietatis ardor elanguit, refrixit, extinctus eſt, *túun.*

559. Jam ventorum vis remiſit; jam cæli facies torva & procelloſa in ſerenam & tran-

tranquillam abit, ut jam tranquillis utamur fluctibus, *cúmeɡetun*, *lifhuenun*, *lifɡetun*, *elutun*, *liftun antù*. Pluviam, imbrem, procellam remittere, ceſſare: jam imbrium vis remittit, cælumque ſudum ac ſerenum redditur, *chùn*. Eo ubi non pluit confugere, in locum ſiccum, ſub tectum ſe recipere, *chùtun*. Idonea ad navigandum tempeſtas, egregia, ſecunda, ſerena, *hueɡan*. Adverſa tempeſtas, frigida, turbida, turbulenta: anni tempore navigatione excludimur, nobis per tempus navigare non licet; turbulenta tempeſtas, & vis hyemis navigationi obſtat, ventus vehemens & atrox a navegando deterret, tempeſtas nos continet, *cúmelai*, *hueralei antú*, *hueɡaɡelai*. Procella, tempeſtas, *cúɡuma*. Sol pluviam prognoſticans, *pillel cuſe*. Solis reflexus, *aipin*. Sol intra nubem, *huemi antù*. Sol intra circulum, *antú cahuin*. Sol clarus, ſerenus occidit, *peɡecontui antu*, *peɡe coni antù*. Exhalationes igneæ, quæ quandoque videntur noctu, *cheurvoe*.

560. Exempla. *Anui huampu*, navis hæret in ſcopulis, vadis illiſa eſt.

Chem crùf mlei, *amoquei*, *miauquei?* quis ventus exoritur, flat, ſpirat?

Crf vemɡei, eſt velociſſimus.

Arei, *ptei antù*, ſol urit, adurit.

Hueihuin ktal naûpai, fulmen decidit, cælum fulmina mittit, jacet, jaculatur; quidam de cælo tactus; fulmine ictus, percussus, fulminatus, fulguritus est.

Chem antù gei? quæ aura? quæ tempestas?

Cùme antùgei, bona tempestas, aura favet.

Cupacùgumaquei, turbida ac dira tempestas nobis imminet, impendet.

Hueracùgumagebui, sævissimis fluctibus classis jactata, concussa, conflictata est, gravissima tempestate navis quassata, agitata est, tantum non fluctibus submersi sumus, pæne nos fluctus absorbuerunt.

Huelu iauquei ta in mogen; huiftùûún antù gelai, variabilis est hujus vitæ conditio; ingens temporum vicissitudo, multæ ac variæ fortunæ vices, nemo unus ex omni parte beatus.

Cùmegetuai chei, cúme getulaiai chemai, nescio an bona. an mala tempestas secutura sit.

Uchegei, sentitur frigus.

Ovisa vemgei huirca huenu tvei, istæ nubes a sole rutilantes gregi ovium non sunt absimiles.

Veula mi cahuetun cam ve? num hæ sunt primæ vices, quibus remum impellis? an nescis adhuc quo pacto remis incumbendum, insurgendum sit. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 561.

561. Muſica.

Cano, canto, cantico, modulor, cantus edere, fundere, *ùlcatun*, *pramn. 571.* Concino, ú*lcatuclon*, *vill úllcatuign* Cantio, cantiuncula, cantilena, ú*l*. Machiorum cantiunculæ, *geicure*h*uen ùl. 411.* Machiorum, dum medicantur, ſibilus, ſibilum, ſibilare, *pivùln*. Indarum, dum molent, cantus, *llamecan*. Indorum Pehuenchium more canere, *hueicutun*. Pulſare fides, canere fidibus; calamum, tibiam inflare, tuba canere, campanam pulſare, *duguln*. Multorum vociferatio, voces inconditæ, clamor, quiritatus: vociferor, quirito, *eupun*, *huar*ù*ln*. *huaque*n. Echo us: reciproca vocis imago; ſoni, vocis repercuſſio, *auquinco*. Ad ludendum provocare, *dan*. Obſtrepo: pedum ſtrepitus, *kmt*ù*lun*. Inſtrumentorum fabrilium ſtrepitus, *tautaun*. Strepitus rei cadentis, quæ decidit, *ialaln*, *ialalc*ú*n*. Suſurrus, murmur, *reupin*, *reureupin*, *h*ual-h*ualun*. Fremitus, mugitus, *lululun*. Relaxatio animi; animum a curis & negotiis avocare, avertere, abducere; a moleſtis occupationibus ad has nugas abeo; per hæc oblectamenta animum laxare juvat, & libere reſpirare; hanc aberrationem a moleſtiis habeo, expedio me ab iis, quibus detineor, negotiis; & dum aliis remiſſius intendo, mihi ab omnibus vacare videor; curis va-

cuum per hæc amœna vagari & ſpatiari tantiſper juvat, *cùchalcan.* Ludo, colludo, jocor, nugas agere; nugari, joco aliquid dicere, jocis in alios ludere: nunquam tam male tibi eſt, ut non aliquid facete & commode dicas, *ahuùn*, *ahuùcan.* Subſilio, ſubſulto, ſubſultatio, *lemuun.* Percuſſo crebris palmis calceo ad numerum ſaltare, pede plaudere & digitis concrepare, *yapen.* Tripudium, ſaltatio, chorea; ſalto, tripudio: ad numerum ſaltare, choreas exercere, agitare, pueros puellasque manu conſertos reſtim circumducere, *prun.* Tripudium victoriæ cauſa, *yape puùllin. 752. pruloncon.* quod circum caput tripudient lanceæ infixum. Saltatio quam ſancta Maria vocatam, olim didicerunt ab Hiſpanis, *cunquen.* Choreæ ad excutiendum frumentum, *nuinprun.*

562. Buccina arundinea vel oſſea ex tibia hoſtis ab ipſis trucidati, *tutuca.* Cornu ſymphoniacum, *culcul.* Tibia, fiſtula, *pivùlca*, *pivillca*, *pincùllhue*, *pitucahue.* Tympanum, *cultun*, *cultunca.* Tympanum Machiis proprium, *túntùnca.* Aliud minuſculum, *ralli cultun.* Sonorus ex ære globulus, ſiſtrum, *colocolo.*

563. Ludere, ludus, luſus, luſio, *aucatun.*

tun. Ludus pilæ, ſphæromachia; pila ludere, *pillmatun.* Pila, *pillma.* Pilam pal ma, pala, reticulo excipere, ſiſtere, intercipere, percutere, jacere, mittere, reddere, retorquere, repellere, *pillmapraln*, *pillmapramn.* Excipere, ſiſtere, intercipere pilam, *malcotun.* Currere; curſu contendere, certare, *lefn*, *notulefn.* Præcurrere, *penchulefn. 801.* Incipere, *llitun*, *huemaln.* Harpaſto ludere, *palin. 797. palitun.* Globus, *pali.* Harpaſtum, *uno*, *uúno.* In harpaſti ludo errare, aberrare, non adeſſe, *canin.* Harpaſtum conſuetis cæremoniis expiare, ſanguine agni perungere, & tabaci fumo ſuffire, *pimurcùn.* Ludere granis maicii varii coloris, *piſiman.* Phaſeolis aut fabis ludere, *melicann*, *lliûcann 768.* Ludus divine divina, *dga dga milla. 719.* Errare, aberrare, *cunen.* Sponſionem facere, ſponſione aliquem laceſſere, cum aliquo certare: unius aurei ſponſionem facio nî Petrus vicerit, tantundem ſpondeo ſi vicerit, *cuden.* Sponſio, *ran.* Deponere argentum, veſtem, aut aliam rem apud aliquem: periculum adire, dare ſe in diſcrimen, periculo ſe offerre, ſe committere, *rann.* Ludo vincere; præmium aſſequi, conſequi, ferre, lucrari, *hueun. 743.* Ludo vinci: eſt profecto ubi damnum præſtet facere, quam lucrum, *hueugen.* Amitto: nihil mihi reli-

quum fecit fortuna, everſæ ſunt meæ res omnes ac deperditæ; naufragium feci rei familiaris: actum eſt de rebus meis, res mea familiaris periit, interiit, omnia mihi fortuna eripuit, abſtulit, ademit, *namn.* Amiſſa in ludo recuperare, recipere: neuter alteri v. neuter neutri debet, paria fecimus, *coretun.* Auctio, auctionem facere, bonorum auctionem conſtituere; auctionor, bona haſtæ ſubjecta ſectari, *notucullin, notucullinn.* Ludere par impar, *huellhuellcan.* Chartæ pictæ, luſoriæ chartulæ, *cudehue chillca.* In ludo prædæ & pugnæ ſocii, *incahuen.* Horum contrarii in ludo hoſtes, *cainehuen.* Latrunculorum ludus, *vuta Apo ni cuden.* Fritillus, alveus, *lafquen, lelvun, lof.* Pedites, *epu namun, pu cona.* Equi, *pu cahuellu.* Curſores, *necùlche.* Elephantes, *vuta talca.* Regina, *Toqui.* Rex, *mu vuta Apo.* Albus, *liû.* Niger, *curù.* Regem de loco mutare, transferre in aliam ſedem, *llucai, cuniun gei.* Regem capere præſidio deſtitutum, & intercluſum undique, *tavaicon, cunùval* Ludus pyramidum ſeu bacillorum, *mamllcan.*

564. Exempla. *Cúmei ta mi úl*, bona cantio, placet tua cantiuncula, bene cantaſti, optime.

Cúmei ta mi pel, optima vox, clara, ſonora,

nora, reſonans, ſplendida, acuta, ſuavis, lenis, valida, contenta, grandis, gravis, flexibilis, ad inflexionem facilis.

Cùme cultuncatueneu, tympani ſonitu me recreavit, lætitia ac gaudio affecit, v. me obtudit.

Petu duȝulȝequei campana, campana adhuc ſonat, auditur.

Eimi mi chillcatuaum v. chillcatual mo, ca que che pipiȝequei, te incumbente libris, alii garrulitati vacant.

Mi neculn iodi ta mi peni ni *neculn mo*, tu tuum fratrem curſu ſuperas, vincis.

Notu cudeimu ta mi peni eimu, fratrem tuum luſu laceſſiviſti, ad ludendum provocaſti.

Ta mi unabuel mo Miſſa mo, cudeknoquebuimi, potius ludo quam Sacro interfuiſti.

ȝelai ta mi tepelcahue? eimi, an non habes, quod agas animi cauſa; cujus aſpectu paſcaris, recreeris: quod tibi pro deliciis ſit, quo pro deliciis utaris, oblecteris, delecteris? tu mihi pro ridiculo ac delectamento es.

LLamecan mo quimlai pu mallûen ni *kdau*, cantantis pariter, pariter ſua penſa trahentis, fallitur ancillæ, decipiturque labor.

Rupalpi antù, tempus loquendo fefellit.

Raniu, ſponſionem faciamus.

Cùlatu cudei, vill nambi ni *cullin*, tertio

luſu

luſu nihil illi deinceps reliquum fuit.

Cùlatu mo v. cùlatun mo v. cùlatugele hueungei, ex tertia luſione dependet victoria.

Vachitu mo hueulaiaimi, hac vice non vinces.

Vachitu mo cunivalcaumecuúmeimi, ex eo tempore inclinata eſt res tua; omnia tua ad interitum vergunt, ad præcipitium inclinant, in pejus ruunt, quotidie deteriora fluunt.

Deuma meligen, palingen, habeo quatuor, ergo palmam fero, ſum igitur victor.

Aldù huei ta ni uyautuaeum, mirum ſi tu mihi te comparas, mihi minime comparandus.

Uúaulefign, pari currunt velocitate.

Hueubin quine cahuellu palin mo, equum Harpaſto retuli, ſum lucratus.

565. Mechanica.

Medicus, Chirurgus, Artifex, opifex, faber, opilio, *caman*. Officina, *camanhue*. Ars, artificium, artefactum, *camangen*. Magiſter, *huenu*. Mercator, negotiator, *gillacavoe. 420.* Qui veſtibus emendis & vendendis vitam traducit, *ulmacunvoe 466.* Piſcator, *challuaentuve. 392. 428.* Arator, *quetave. 397. 406.* Auriga, vector, *quechave. 366. 372. 552.* Opilio, Upilio, *ovi/a caman. 362.* Tonſor, *paiùntuve. 458. quedincave.*

cave. 363. Ephippiorum faber, ſellarum artifex, *ſillave. 367.* Figulus, *huidúve. 425. 520.* Faber lignarius, *rùpuve. 397. 567.* Faber ferrarius, *rútan caman, rutave panilhue. 420.* Aurifex, *rútave milla, rtave lien. 420.* Sartor, *nùdùſcaman, 466. 469.* Aves aviculasque prohibens, perterrefaciens, *gahun caman. 379. 407.*

566. Cocus, coquus, coquinaria miniſtra: vix coquum invenias, quin ſit milvinis aut aquilinis unguibus, *incanve. 474. 477.* Lanifica, quæ filum net, *vuùve. 472. 363.* Sarcitrix, ſarcinatrix, *nidùſcave. 473.* Textrix, *gùrecave. 473.* Infector, *avúlcave. 417.* Qui cæruleo colore inficit, *calvulve.* Qui rubro, *quelúve, &c.* at niger color nullo colore deletur. Lotrix, lavatrix, *cùchaçavoe. 428. 432. 520.*

567. Contendere arcum; tignis & trabibus domum rudem informare, ligna omnia lecti, menſæ, ſellæ inter ſe committere, ſuo loco ponere, *eln, chicùmn.* Supradicta diſſolvere, laxare, *chilvuln.* Laxari, diſſolvi, *chllvun, chilvun.* Facio, efficio, *mùln, vemn* Laboro: magnopere laboravi, ut perficerem, *kdaun, kdaucan.* Labor, opera, opus, *kùdau, kdau.* Aliud cum alio adæquare, *mùrln, mùrknon, cúnchan, lùtùmn, tùrmn, trmn.* Par, compar, æqualis,

lis, *múr*, *túr*. *843*. Compono: unam rem alteri v. ad alteram aptare, aliquid ornare, apparare, conſtruere, concinnare, *pepiln*, *tùrmn*. Levigo, polio, *ilcoin*. Tendo, extendo, protendo, diffundo, *lapmn*. Bene rem facere, præſtare quod debet, officio ſatisfacere, *púlln 817*. Refrico, attero, *pidcùn* Aliud aliud, ſicut annuli catenæ, mordere, apprehendere, ú*natun*. Transverſum, transverſarium, *caquel*, *caql* Transverſim ſtare, ponere, collocare, *caqueln*. Includo: intromitto, ù*tafcùn*. Inæquale, iniquum, impar, imperfectum, *ùto*. Ita eſſe, út*on*. Inchoatum abrumpere; non perficere: non deſinam, donec perficiam; niſi perfecta re Deo favente, non deſiſtam, ùt*oknon*. Res perfecta, cui nihil abeſt, ad unguem facta, omnibus numeris aſſoluta, *opun*. Omnino, prorſus æquare, implere, perficere. Item, promiſſis ſtare, promiſſa ſervare, implere, exequi, exhibere, tueri, præſtare, fidem ſuam liberare; votum reddere, perſolvere, promiſſis non deeſſe, ſatisfacere, *opuln*. Scalpro fabri lignarii, terebrâ, ferro fodere, perfodere, terebrare, perterebrare, *catan*. Stylo præacuto pungere, perfodere, *pinc*ùn. *807*. Perforo, perfodio, *dollmn*, *huep*ù*mn*. Terebro, perterebro, *rincun*. Scindere, findere ligna, *rian*, *huiran*. Scindo, ſeco, cædo, abſcindo, reſeco, amputo,

puto, deſeco, exſeco, decido, intercido, in fruſta concidere, reſecare, *catan 695.* Conjungo, conglutino, copulo, *pnarcún. 810.* Hæreo, adhæreo, inhæreo, *pnadn.* Prælo aliquid ſubmittere, ſupponere, premere, excudere, urgere, *tapedcùn.* Limo, elimo, ſcripta caſtigare, perpolire, perficere, ad limam revocare, urſino more fingere, *cugúrcún.* Aliquid frango, confringo, infringo, effringo, elido, *tavon, mutovn, hueton.* Contero, contundo, comminuo, *tanan.* Projicio, conjicio, affigo, *tanatcun.* Peritiam, in agendo acquirere, *adln.* Notam apponere, cenſoriam notam inurere, vitium, defectum, mendum objicere, unum illi objicitur, quod . . . videte quam rem mihi vitio vertant, quo nomine illis diſpliceam, maleque apud eos audiam, *adelcan, adlcan.* Pala terram attollere, in altum tollere. levare, ſublevare, *damun.* Terra locum munire, ſolum pavire, complanare, tundere, *gichinn.* Reſtes contorquere, *maun.* Reſtis, *mau.* Ligna, lapidem excidere, formare, informare, excudere *; cafn, rpun, qmpun.* Tabula, palus, lignum formatum, *caf.* Palum intercidere, in fruſta concidere, ſecare, *qmpun.* Lapides excidere, *rutin.* Ferrum incendere, adurere, *cubillcan.* Malleo percutere, tundere, *rtan.* Frangi, comminui, *chincdn, chinclln.* Abſolvo, perficio, conficio,

ficio, finio: rem perfeci, confeci, abſolvi, ad exitum perduxi, ultimam jam manum & quaſi faſtigium operi impoſui, impoſui coronidem, *deuman*. Secum portare, *yelmn*. In opere, labore ſocius, adjutor, coadjutor, *cùlla*.

568. Securis, *cachal*. Haſtile, *cùmpal*. Securis foramen, oculus, *ge cachal*. Aſcia, dolabra, *maichúhue*. *772*. Scalprum fabri lignarii, *catahue*. Stylus præacutus, *pincù-hue*. Lignum acutum, quo terram perforant, *pal*. Duæ perticæ ligatæ inſtar forcipis, quibus trabes attollunt, ſuſtinent, *ichu*. Gluten, viſcus, *cùntal*. Carruca, currus, plauſtrum, *chincúlhue*. Rota, orbita, *chincl*.

569 Exempla. *Chem caman geimi?* quam artem calles, profiteris, in qua arte te exerces?

Ta caman niei ni mogeam, artem quævis alit terra: merx valet: ars præſtat; ſi merx perit, ars mihi reſtat.

Kdau nien, habeo quod agam, nunquam mihi vacat a labore, negotiis; nihil unquam habeo vacui temporis, nihil mihi otii unquam datur, nulla quies: labore, negotiis ita diſtrahor ac detineor, ut reſpirare vix poſſim: vix otium aut vacuum tempus ad ſcalpendas aures mihi ſupereſt; obruor ne-

go-

gotiorum fluctibus; nunquam mihi per occupationes ſpiritum libere ducere licet.

Elueli ta ñi ial, ñi tacual, kdaucloaiu quine tipantu, ſi mihi das victum & veſtitum, in annum integrum tibi operam meam addico.

Chem kdau geimi? cui rei nunc vacas, in quod negotium incumbis, quid tractas, curas, meditaris, agis?

Chem kdau nacùmaimi v. nacmaimi, quodnam opus proxime abſolvis.

Entun ta ñi kdau, penſnm meum peregi, abſolvi, confeci.

Mari antù entuan, poſt deciduum penſum meum abſolvero, v. petam, ſuſcipiam, admittam, ſpondebo decem dierum penſum.

Rupan v. rupal kdau, peracti labores v. labore peracto. NB. Indi Chilenſes habent, portantque ſecum funicnlum in quo annotant dies laboris peracti: nam ſingulis diebus laborioſis ſeu quibus operantur, poſt ſolis occaſum innectunt ſuo funiculo, qui idcirco *pron*, nodus vocatur, nodum. 813.

Cachal moi vachi mamll, huic ligno ſcindendo, ſecuri opus eſt.

Maichúhuetuquebin vachi tihue, aſcia hanc laurum formo.

Chem mo v. chem egu rputubimi vachi mamll? cachal mo v. egu: maichùhue mo v.

 egu?

egu? quo inſtrumento formaſti lignum hoc? ſecuri, aſcia.

Catahuebin ta ni panilhue, meum ferrum in ſcalprum converti, transformavi.

Cataquilmi vachi cúti, 399. noli ſcalpro, terebrâ lædere myrtum iſtam.

Cúulbimn ta mn rpun, proſequimini ligna hæc componere v. in his lignis recte formandis.

Cupaleleimi vau meu ta mi mlepraiam v. ta mi mlepraal mo, num te conduxi, ut hic deſideres? ad quid veniſti, an ut manum ſub axilla, ſub veſte aut in ſinu haberes; ut ſtes otioſus?

Pepi cupalaiam, non poſſunt venire, adeſſe illis non licet.

ni cupaiam nillipùgevali, v. nillipun moi ta ni cupaial, non venit niſi rogatus: ſemper eſt rogandus.

Pepi amoam, ire licet.

Chem mo mlgequei tva? ex qua materia hoc conficitur?

Chem mo tipai, chuchi ni tipamom, unde eſt ortum.

Mamll mo mlquebin, feci ex ligno.

Cura mo mlqueel, factum ex lapide.

Panilhue gei tva, hoc eſt ex ferro confectum.

Cumpanilhue vemgei tva, hoc cupro non eſt abſimile.

Mlei

Mlei rau ta ŋ*i huidúam v. dȝoll* ŋ*i mlam v. mlabium v. ta* ŋ*i mldȝollam*, habeo lutum ad ollas efformandas.

*Tva llec*ŋ*i maupeal*, en unde reſtes contorqueam.

Aldú llei ta ŋ*i cafal*, non deeſt, eſt abunde, unde ſcindantur tabulæ.

Tva ticaabuel llechi , hinc conficientur lateres.

Tva cúchacan, en lota, lauta omnia.

Maupen, reſtibus contorquendis occupor.

LLitulnoelchi dȝu deumavalai, nunquam cœptum, nunquam finitum: quod caret principio, fine quoque careat neceſſe eſt: echinus parturiens malo ſuo cunctatur.

*Ralli deumaimi cafcama*ŋ *ȝenolu v. cafcaman no eimi*, catinum perfeciſti, quamvis non ſis artifex.

Deulai, *deumaȝelai*, *huech*ŋ*ntuȝelai*; *ancaknoȝei*, eſt opus imperfectum, deeſt dimidia pars.

ŋ*i vemabiel mo v.* ŋ*i vemabium qui*ŋ*e antùnmaiai*, antequam id faciat, nectet diei moras.

Vamaimi, *vemaimi*, ſic facies.

Marichi vei pile, *vemlaiabin*, licet jubeat ſexcenties, non faciam.

Lemlaiabimi vachi mamll, esne huic ligno attollendo, ſuſtinendo?

Lemlaian em, non ſum.

gelai, *pepilan*, non, non poſſum, absque piaculo præſtare nequirem.

Oviſa caman huenevoe llechi, Opilio eſt perſæpe non paſtor, ſed fur & lupus.

Huera mlqueel, male, peſſime factum: perperam inſtituiſti hoc; aliam rationem ineas oportet.

Cúme pepilimi mai, eleganter factum; ſane multum doctus es; calles artem tuam, plurimum in ea profeciſti.

Cúme pepilelchi dgu ùchavalai, res eleganti opere atque affabre facta cito venit; de emptore non dubitet.

Opun pirina, frenum cui nihil deeſt, abeſt.

570. Artes liberales.

Medicus, *ampin caman*. *534*. Notarius, *Chillcan caman; Chillcaknovoe*. Poeta ſciens carmina condere, facere, fundere, verſus ſcribere, conſcribere; carminibus aliquid pangere, celebrare, componere, perſequi, exprimere, facere cantinculas, *gen pin*. Auctor, inventor, rei machinator & architectus ſum, *vutaln: vutalbin* Divinus, vates, Hariolus, Auſpex, augur, auctor, principium, inventor rei novæ, *lli*hu*a* Idioma, patrius ſermo, vernacula lingua, *dugu*. Lingua Hiſpana v. Hiſpanica, *Huinca dugu*. Lingua Chilena v. Chilenſis, *Chilidu*gu. Aliarum nationum, *Muru Huinca dugu*.

571. Cantio, verſus, carmen, cantiuncula, cantinela, *úl. 650.* Cano, canto, modulor, ú*ln*, ú*lcan*, ú*lcat*u*n*, *pramn*, *pramúln*, *pramùlcan*. Laudo, collaudo: aliquem a genere, a virtutis ſtudio, a litteris commendare: omnes illum maxime commendant, laudibus ornant, afficiunt, cumulant, efferunt, extollunt, in cælum ferunt: maximam illi laudem omnes tribuunt, impertiuntur, deferunt: celebratur ab omnibus; ſummas in illum laudes congerunt; eſt de illius laudibus fama conſentiens, ù*lmeyen*, *c*ù*me ùlmeyen*. Obtrector: detrahere abſentibus; alicui v. de ejus fama detrahere: multi de te rumores vagantur, diſſipantur; male apud plures audis, eſt in circulis de te obtrectatorum ſermo liberior; in multorum ſermonem, vituperationemque veniſti, incidiſti; multi te in invidiam vocant, *huera* ù*lmeyen*. Liber, codex, charta, papyrus, epiſtola, litteræ. item ferrum, quo nota pecudi inuritur; vel ſtigma fugitivo inſcribitur, aut ſervus notis threiciis inſignitur, *Chillca*. Atramentum, calamus, &c. *chillcah*ue. Liber precum, Breviarium, Roſarium, *amomarih*ue, *amomariqueum* Scribo, conſcribo, exaro; notis literarum ſcribere, notis in ſcribendo uti, *chillcan*, *chillcaln*. Lego, ſtudeo: litteris operam dare, navare; ſtudio vacare, libris incumbere, *chillcatun*.

Tabellarius, nuncius, curſor, *acutulchillcavoe.* Atramentum charta bibit; atramento papyrus permadeſcit, charta aut papyrus bibula, *rumetipan..* Delineo; lineas ducere: pingo, depingo, velim mihi imaginem eximio artificio, egregio opere depingas, politiſſime exprimas, optimis coloribus illuſtres, ſingulari arte perpolias, perficias, *huirin.* Significare, *piquen.* Peritus, expertus, armorum & equitandi peritiſſimus, certo ictu deſtinata figere ſolitus, *quimlu.* Elegantiſſime loquitur, emendate, venuſte; ſplendidam quandam & minime veteratoriam dicendi rationem habet; elucet in eo nativa & incorrupta ſermonis puritas & integritas, *ritoduʒun.* Fingere, comminiſci: ex ſe araneus texit telam, ipſe mendacium aſtruit, e cerebro fingit, *llihuan*, *lli*h*uatun.* Carmina facere, fundere, pangere, condere, ſcribere, cantiunculas componere, *entuùln*, *entuúlùn.*

572. Doceo, edoceo, erudio, inſtruo, inſtituo: præcepta dare, documenta tradere: Chriſtianæ fidei rudimenta tradere, fidei myſteria rudibus exponere, pro eorum captu explicare, pueros liberaliter educare, urbanis moribus inſtruere, erudire, ad humanitatem informare, *gnen*, *gneln.* Declaro, explico, expono, explano, aperio, exprimo,

primo, ediſſero, interpretor: loco obſcuro ac difficili lucem afferre, adhibere; ſententiarum floſculos ex optimis auctoribus carpere, colligere, decerpere, ex divite ſcientiarum & eruditionis penu ſubſidium juventuti depromere, parare, comparare, *entuln, entuduȝun.* Oſtendo, demonſtro, *peȝeln.* Diſco ediſco: quidquid ſcientiæ, cognitionis, doctrinæ, intelligentiæ conſecutus ſum; a te didici, percepi, ſuſcepi, ſumpſi, arripui, ex te hauſi; tibi acceptum refero: tu mihi ad rerum ſcientiam & cognitionem præluxiſti, viam aperuiſti, oſtendiſti, facem prætuliſti: te duce ac magiſtro ad multarum rerum cognitionem perveni; ad rerum ſcientiam eruditus, inſtructus, informatus, expolitus ſum, *gneitun.*

573. Exempla. *Cúme dȝu ica cùme gneitubilu, hueraque dȝu gneituquibilmi em*, ut melior fias, non autem dediſcenda addiſcito.

Quimmequen DIOS ni dȝu, eo ad ludum litterarium, ut fidei rudimenta addiſcens bonis inſuper moribus excolar.

Acun ta ni quimam v. quimalu, venio exploraturus, examinaturus; ut ſciam, reſciam, audiam, videam.

Quimlai rume, nihil ſcit omnino, eſt prorſus ignarus, inſcius, imperitus.

Quimlcaȝepaquen, venio docendus.

 Quim-

Quimlcagemequen, eo ut docear.

Acun ta ni qulmlgeam v. quimlgealu, venio ut erudiar, inſtruar.

Quimlelen amomarin mandamientos piel v. pigelu, doce me orationem, quam Decalogum vocant.

Quimlnuan, docere nebulones, nequam, vafros, nequitiam, &c.

nuaquimln, docere nequiter, &c.

Amoge huera hueni, uia ula conigeimi, quimlcamoabuin, apage te puer inquies, vix heri natus hodie nos doceas.

Inche ni quimlal eimi, tu es docendus a me, tu meus in arte novitius; in re autem litteraria diſcipulus ac Tyro eſſe poſſis.

Aldùn quine nemel mo, quam multa quam paucis!

Pegelbige, oſtende ſis; ſine, videam.

Iod aiubun ta ni umautuabuel, ta ni chillcatuabuel mo, magis dormire juvat, quam legere: ſomnus me a libris ad lectum invitat.

Vill antú renmai ta ni chillcatun, toto die perſeverat in Muſæo.

Chillcatuli v. deuma chillcatuli umautumen, poſt ſtudium eo cubitum.

Urcutun chillcatun mo, totus in eo ſum, ut animum doctrina excolam, ad litterarum ſtudia me totum refero, omne meum tempus in litteris conſumitur: librum de manibus nunquam depono, die nocteque in

mani-

manibus habeo; hoc mihi negotium eſt, hoc otium, hoc labor, hoc quies.

Inei chillcatulai rume, inche mai chillcatuquen, præter me nemo alius litteris vacat, ſtudiis incumbit, navat operam.

Aldùn tepelquei quiñe cúme chillca, litterarum ſtudium eſt quoddam quaſi animi pabulum, bonarum artium ſtudiis animus ſuaviſſime paſcitur, recreatur, ineſt animis noſtris magnus quidam ſciendi innatus amor.

Aiùlan ta mi chillcatuhueael v. aiùhuelan ta mi chillcatual, nolo ut ſtudiorum ſpatium v. curriculum diutius percurras.

Munape ta mi chillcatun, velim tibi in ſtudiis parcas; modum tibi in litteris addiſcendis adhibeas, ſtatuas, præſcribas, velim tibi ſit ſtudiorum modus; ne nimium diu in litterarum ſtudiis incumbas: adige equum ad metam.

Eimi mi chillcatuum v. chillcatuel mo, caque che pipiẓequei, quando tu ſtudes, alii confabulantur, garriunt, ſermones miſcent, ſermonem per otium cum aliis habent, colloquuntur, ſtrepitum ac tumultum excitant.

Cupa chillcatutuan em! ad ſtudia redire, me referre vehementer cupio; priſtina ſtudia revocare, intermiſſa repetere juvat: ſcholas iterum frequentare, ad ſcholam ventitare, frequens venire, mihi in animo eſt.

ñi chillcaum v. chillcaam v. chillcaal mo

mlmlai ta ɳ*i cu*ú, inter ſcribendum mihi manus contremit.

Acui acutulchillcavoe, curſor, nuncius, tabellarius venit.

Chillcavalpaeneu, litteras ad me miſit ſale & facetiis conditas, ſalibus aſperſas; urbanitate ac jocis ſuaviſſimas, feſtivas & ſuavitatis plenas litteras ad me dedit.

*H*u*erquen* ɳ*i vla ald*ù*n matu*l*uquen vachi chillca mo*, quod nuncius nimium properet; ne nuncium urgentem detineam diutius, hæc ad te properans ſcribo: raptim, in magnis temporis anguſtiis, hoc ad te litterarum exaro.

Tva chillcaquibilmi, non eſt id epiſtolæ committendum, cave id epiſtolæ committas.

*Ald*ù*n t*ù*y*ú*eneu ta mi chillca*, magna ex tuis litteris voluptate affectus ſum; jucundiſſimæ mihi fuerunt tuæ litteræ, magnæ mihi voluptati fuerunt, magno ex tuis litteris gaudio perfuſus ſum, magnopere tuis litteris lætatus fui, magna me lætitia tuæ litteræ affecerunt, magna me voluptate perfuderunt.

*Chaichei u*ƺ*e*ll*en mi chillca*, jam diu a te litteras expecto: in ſumma ſum expectatione litterarum tuarum; jam diu litteras tuas requiro; abs te tam diu nihil litterum? tam longum, tam diuturnum tuarum litterarum ſilentium ferre non poſſum: in maximo ſum tua-

tuarum litterarum deſiderio.

Chillcavalpaeneu ta ni chao, mihi a parente litteræ redditæ, allatæ ſunt: a parente litteras habeo, accepi, recepi.

Mi chillca ǥelabui tipantu, *antù no rume*, in tuis litteris dies non erat adſcriptus; quo die epiſtolam ſcripſeris non addidiſti, non ſubſcripſiſti epiſtolæ diem.

Chem piquei? quid ait, quid ſignificat?

Maldulelen vachi chillca, lege, perlege mihi hanc epiſtolam: quæ acerba ſunt ad experiendum, ſunt ad legendum jucunda.

Chillcatuvali vachi huirin, *chillcatuvalchi huirin tva*, quam ſcita manus; characteres quam pulchri.

Eimi iodbimi Pedro chillcatun mo, in litteris Petrus tibi cedat oportet, tibi primas concedat, tribuat, deferat; priores partes tribuat neceſſe eſt.

Inei rume Pedro Pablo eǥu quimChili duǥuquelai, neuter nec Petrus nec Paulus callet linguam Indo-Chilenſem.

Ramtuǥe mlele chei acutulchillcavoe, cognoſce, exquire an tabellarius advenerit.

Iodcùmei cúme quimquen, *aldún nien mo*, ſapere præſtat, quam multa poſſidere; nihil divitiæ ad ſapientiam.

Aldú chillcatuimi, *huelu mi peni iod chillcatuquei*, tu litteris diligenter, ſtudioſe, ſtre-

ſtrenue, naviter, accurate, impigre incumbis; at frater tuus diligentia, ſedulitate, vigilantia, induſtria, ſolertia multo majore.

ni llitun, ni deun uûau DIOS ni vla, a Jove principium cum Jove finis erit.

574. NB. Recolat nunc benevolus Lector dicta N. 300. jamque hujus linguæ aliquantulum peritus, facili negotio alia quam plurima vocabula proprio Marte acquiret præſertim ſi bene memoriæ inculcet, quæ habentur ſequentibus numeris: 12. 84. 85. 87. 86. 89. 91. 92 94. 191. 287.

Singula autem Vocabula, quæ in hoc libro reperiuntur veluti theſaurum & totidem Antiquitatis monumenta contempleris velim: quam autem id jure merito; Nota Antiquitatem eſſe duplicem : Antiquitas Temporis altera , altera loci antiquitas. Tempore ſunt antiqua , inter quæ intercedit longum temporis intervallum: ſunt loco antiqua, inter quæ interjacet ingens maris ac terræ tractus: illud eſt antiquum Tempore , quod multo tempore perduravit; & loco eſt antiquum quod ingentia marium ac terrarum ſpatia peragravit: antiqua tempore metimur longinquitate temporis; & quidnî loco antiqua longinquitate loci: quid autem hac ratione loci antiquitate eſt

in

in toto terrarum orbe tam antiquum quam Lingua ſeu Idioma Regni Chilenſis in America meridionali remotiſſimi, parum abeſt, quin inter Antipodes.

Audi iter, quod mihi perficiendum fuit, ut hæc tibi vocabula inde afferrem. Cum anno 1746 agerem Miſſionarium Horſtmarienſem in Weſtphalia, India quæ mihi obvenit, quamvis quamcunque multos annos petiiſſem, fuit *Chili* in America meridionali. Sum igitur profectus Horſtmaria Monaſterio Weſtphaliæ, Colonia Agrippina, Amſtelodamo, ubi moratus dies novem. Ulyſſipone, ubi adveni die 22 Auguſti 1746. atque decem menſes moratus iter ſum proſecutus decima quarta Maji 1747. *Rio Janeiro* in Braſilia (utar nominibus ordinariis, ut ea in mappis geographicis inveniantur facilius) Huc appulimus 14. Julii die Divi Bonaventuræ; ſolvimus poſtridie S. Thereſiæ 17. Octobris. Inde *Rio de la Plata*, *Buenos Ayres*, veni pridie S. Martini urbis Patroni, atque ſecunda Februarii Feſto Purificationis quatuor vota profeſſus abii die nona ejusdem menſis, atque quadringinta & unius diei itinere *Por las Pampas* perveni *Mendozam*, ubi relictis curribus, mulis ſuperavimus Montes *Andes* altiſſimos: *la Cordi*ll*era*; quibus feliciter ſuperatis, perveni

ni una cum ſociis Jacobopolim Regni Chilenſis Metropolim , quatuordecim dierum mora ac perdifficili itinere. Inde perrexi Pencopolim ſeu ad urbem Conceptionis, ubi eſt Cathedralis ac proprius Epiſcopus, utì Jacobopoli: tandem perveni ad gradum Latitudinis Auſtralis trigeſimum nonum, & peragratis ibidem viginti annorum & aliquod menſium intervallo aliquoties mille leucis; anno 1768 in primis veſperis Divi Petri Apoſtolorum Principis perlatus ſum *Limam Peruviæ* Metropolim, ubi adveni 13. Julii pridie S. Bonaventuræ, diſceſſi die S. Patriarchæ noſtro Ignatio ſacra mox ubi ſonuit hora noctis duodecima, dum medium ſilentium tenerent omnia, & nox . . . pridie D. Auguſtini 28. Auguſti appulimus *Panama*, inde poſtridie S. Caroli Borromæi pereximus *Porto Belo* vecti fluvio *Chagres*, in quo fluvio in loco, qui *Barbacoa* vocatur, naufragium paſſi; itinere viginti dierum moleſtiſſimo pervenimus *Porto Belo Carthagenam*, in utroque unius menſis moram paſſus; *Havanam*, *Cadix*, Portus S. Mariæ, ubi in Conventu *la Victoria* anno & quatuor circiter menſibus perſiſtens, diſceſſi feſto S. Roſaliæ 4ta Septembris *Genuâ Porto Spazziam*, ubi adveni ultima Septembris die D. Hieronymi 1770.

Inde *Maſſa Carrara Piſam*, Liburnum, Flo-

Florentiam, Romam, Lauretum, Anconam, Riminium, Imolam, Bononiam, Venetias, Paduam, Veronam, Trientum, Oenipontem, Lanspergiam, Auguſtam Vind. Dillingam, *Studgàrt*, Manhemium, Moguntiam, Confluentiam, Coloniam, Marcodurum, Monaſterium Weſtphaliæ, Geiſtam, ubi hæc ſcribebam 15. Septembris 1772. qui modo ſum Monaſterii Weſtphaliæ apud Conſanguineos Uedinck.

DEUS ſit ſemper nobiscum.

Duc me, nec ſine me per me Deus optime duci; Nam duce me pereo, Te Duce ſalvus ero.

Si mihi Chriſtus adeſt, mihi fiet aranea murus, ſi mihi Chriſtus abeſt mihi murus aranea fiet.

Sic continua doctus experientia, oro iterum atque iterum, etiam atque etiam: Mane nobiscum Domine & Mater Domini.

ERRATA TOMI I.

Nro. 3. p. 5. l. 21. *adde :* At quando *ù* immediate ſequitur u; utrumque u coaleſcit in u longum E. g. *cuú*, manus, pronuntia *cu*: uti apud Hiſpanos & Germanos fit in his vocibus *feè*, Schnee, quæ ſunt monoſyllaba, quia *eè* coaleſcunt.

N. 4. *lege :* Sinonyma
N. 23. lin. 8. *lege:* Tvei.
N. 45. lin. 7. *lege*: cahuellu.
N. 48. lin. 4. *lege:* deuma.
N. 53. lin. 2. *lege :* vel.
N. 71. p. 34. lin. 13. *lege*: connoalu, connoam.
N. 75. lin. 10. *lege*: ùt N. 485.
N. 83. p. 39. lin. 3 *lege :* matulcabiel mo.
N. 117. p. 53. lin. 6. *lege :* mu ca.
N. 198. p. 89. lin, 11. *lege:* racùduamn.
N. 342. p 200. lin. 7 *lege :* langueo.
N. 532. p. 439. lin 2. *lege:* mtmvaln.

CHI-

CHILIDÚǴU

SIVE

TRACTATUS

LINGUAE CHILENSIS

OPERA

BERNARDI HAVESTADT.

EDITIONEM NOVAM IMMUTATAM

CURAVIT

DR. JULIUS PLATZMANN.

VOLUMEN II.

LIPSIAE

IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI

MDCCCLXXXIII

S. TRINITAS unus DEUS M. n.
S. semper Virgo MARIA O. p. n.
S. Joseph Nutritie JESU O. p. n.

B. H. C. Mocha. Hier. Strübel sc.

LIPSIAE: TYPIS B. G. TEUBNERI.

CHILIDÚǴU

PARS TERTIA.

CATECHISMUS

IN

PROSA & VERSU.

TOMUS II.

Monaſterii Weſtphaliæ Typis Aſchendorſianis.

1777.

N B.

Si forte Benevolus Lector, ea quæ hic habentur, alibi vel in Mſs., vel in libris impreſſis invenerit; ſciat me non ſua illius. ſed illum mea ſumpſiſſe. V. N. 299. & P. 5. ſub finem.

CAPUT I.

PRECES. REZAN.

Per ſignum Crucis.

575. Santa Cruz ta ni gnel meu, inchin ta in pu caine meu, montulmoin inchin ta in ſenor DIOS, Chao, Votm cai, Eſpiritu ſanto cai ta ni uûi meu. Amen.

Pater noſter.

576. Inchin ta in chao huenu mo ta mlelu ùfchigepe ta mi uûi; eimi ta mi Reyno inchin mo cupape; chumgechi ta mi piel vemgequei Huenu mapu meu, vemgechi cai vemgepe ta Tue mapu meu: Chai elumoin ta in vill antù cofque; perdonanmamoin ta in puhuerilcan, chumgechi inchin perdonaquebiin ta in pu huerileteu; lelmoquilin ta in huerilcanoam; huera meu montulmoin. Amen.

Ave Maria.

577 ùfchieimi MARIA, DIOS ni gracia meu opuleimi, ſenor DIOS eimi egu ta mlei, pu domu meu iod cúmeimi, ta mi pue meu geuyeluchi JESUS cad cùmei cai. A ſanta MARIA DIOS ta ni Ñuque, inchin ta in huerilcavoe chegen ùfchindugunmamoin ta DIOS veula, ape lalin cai. Amen.

Credo.

578. Mupiltun ta DIOS, Chao meu vill pepilvoe, huenu vemvoe, Tue vemvoe cai. Ta in Apo ſeñor JESU Chriſto meu cai, Vei ta ñi mtn votm; Eſpiritu ſanto meu chegeluyelu; Virgen ſanta MARIA meu geuyelu; Poncio Pilato ta ñi dugu meu cùtantulgeuyelu, Cruz meu clavos tùculgeuyelu, lauyelu, rgalgeuyelu cai; minu Tue meu naûuyelu, cùlan antú meu laluchi pu che meu mogetuuyelu, prauyelu Huenu meu; villpepilvoe DIOS Chao ta ñi man meu anúlelu; vei meu ramtupaialu mogeluchi che, laluchi che cai. Eſpiritu ſanto meu mupiltun; ſanta Igleſia Catholica; pu ſanto ta ñi comunion; pu huerilcan ta ñi entugequen; mogetual ta ñi anca; moll ta in mogeal cai. Amen.

Decalogus.

579. DIOS ñi toquielchi dgu marii: Cùla uneleluchi dugu quidu DIOS ta ñi raquigeam; relûe huelumai vill pu che ta ñi cúmeleam. Une dugu pii: vill dgu meu iod aiúabimi ta DIOS Epu dugu pii: jurapralaiaimi. Cùla dugu pii: Domingo antù meu, Fieſta meu cai urcutuaimi ta mi ùfchiabium ta Dios. Meli dugu pii: Raquiabimi ta mi Chao, ta mi Nuque cai. Quechu dugu pii: lagmchelaiaimi. Cayu dugu pii: ñualaiaimi.

laiaimi. Relûe dugu pii : huenelaiaimi. Pura dugu pii : coılla dgu pilelpralaiaimi. Ailla dugu pii : ca che nı pinom cùlmeienmalaiabimi. Mari dugu pii : ca che ni cullin cúlmeienmalaiabimi. Vachi mari dugu epu dugu meu tauleign : vill dgu meu iod aiùabimı ta Dios , aiùabimi cai vill puche, chumgechi quidu aiùuqueimi. 656. 603.

Quinque Præcepta Ecclesiæ.

580. Ta in nuque ſanta Igleſia ta ni toquielchi dgu quechui. Une dugu pii : llitugen meu allcùaimi ta Miſſa Domingo antù Fieſta meu cai ; huechun pouai ta mi allcúbiel. Epu dugu pii : Tipantu meu quinechi confeſſaiaimi ; ape lalmi confeſſatuaimi ; cupa comulgalmi cai. Cùla dugu pii : quinechi tipantu meu comulgaiaimi. Meli dugu pii : ſanta Igleſia ta ni toquielchi ayunan antù ayunaiaimi. Quechu dugu pii : Diezmos, primitias cai eluculliaimi.

Septem Sacramenta.

581. Ta in Nuque ſanta Igleſia ta ni Sacramento relûei Unelelu Bautiſmo Epulelu Confirmacion. Cùlalelu Penitencia. Melilelu Comunion. Quechulelu Extrema uncion. Cayulelu Orden Sacerdotal. Relûelelu Matrimonio.

Actus Contritionis.

582. Ta in Apo ſenor JESU Chriſto, mu-

mupin Dios, mupin Che cai, ta in Vemvoe, Montulvoe cai! villchi dgu meu iod aiùeimi ta mi venten cúmegen meu: vei ni vla Dios ema, Chao ema, Montulvoe ema, inche aldún cutanduamn vill ta ni piuque meu ta ni pu huerilcan ni vla: huerilcahuelaian, huerilcahuelaian! perdonaen ta Dios, perdonaen ſenor JESU Chriſto, eluaen ta mi gracia ta ni huerilcatunoam. Amen. 662.

Salve Regina.

583. úfchieimi Reyna cutanievoechi Nuque; inchin ta in mogen, ta in cochugen, ta in úgelgen cai úfchitueimi. Inchin Eva ta ni pu pnen ta in giuntugeel mtmeimi; Eimi meu pratulihuein eyutun meu gùmanquechi vachi gùmageluchi lof meu. Ta in ùfchindugunmaeteu mai, mi cutanievoechi ge inche meu unolpage; pelelmoin cai JESUS bendito mi pue meu geuyelu, deuma rupale tva ta in numqueiauqueel. Burenievoe ema, Cutanievoe ema, quimhuentunoluchi ullcha ema, Dios ta ni ſanta Nuque Dios ta dugunmamoinca. Amen. 666.

Interrogatiunculæ.

584. 1 gei cam ta Dios? mai Padre. Quine Dios gei villpepilvoe, vill quimlu, vill mapu mo mlelu cai.

2. Inei cam ta Dios? Huenu mapu, Tue mapu, vill caque dgu Vemvoe, Eltuquelu Toquiquelu cai; Dios pigei. 3.

3. Antù, cùyen, huagln, armco, talca, pillan Dios cam ve? mu P.e. vill vachi dgu Dios gelai, huelu Dios ni elel, Dios ni vemel ta ni cúmeleam vill pu Che.

4. Mivui cam ta Dios? Quine Dios mtn.

5. Mivui Perſona? cúla Perſona. Unelelu Perſona Dios Chao pigei; epulelu Dios votm; cùlalelu Dios Eſpıritu ſanto pigelu: moll quine Perſona ca Perſona gei, huelu ca Dios no: Quine Dios mtn.

6. Veichi cùla Perſona meu chuchi Perſona Chegepauyei inchin ni vla? Epulelu Perſona Dios votm Virgen MARIA ni pue meu chegetui.

7. Inei pigei veichi Dios votm deuma ta ni chegeuyeum? Senor JEſu Chriſto.

8. Santa Maria chem ni vla cam Virgen pigei? San Joſeph ta ni pinom mo rume, peancagelai: Virgen ſanta Maria Eſpiritu ſanto ni gracia mo conibui.

9 Lai cam Senor JESU Chriſto quine cruz meu inchin ni vla? mai P.e. ta ni ancaem lai ſenor JESU Chriſto; ta ni pllú, ta ni Diosgen cai pepi lalai.

10. Chem ni vla cam lai ſenor JEſu Chriſto? inchin ta in perdonageam ta in pu huerilcan; ta in pounoam cai ktal mapu meu.

11. Mogetui cam ta ſenor JEſu Chriſto? mai P.e. cùlan antú meu mogetui ſenor Jeſu Chriſto; veimo pratui Huenu mapu meu,

avle vachi mapu ramtupaialu vill pu che ñi pu huerilcan.

12. Lale ta cúme que che ta ñi anca, cheu cam poualu ñi pllú egn? Dios ñi mapu meu, abnoalu ta ñi túûún; ta ñi tepen; ta ñi cúmelen egn cai.

13 Lale huera que che ñi anca; cheu cam poualu ñi pllù egn; alhue ñi ktal mapu meu, avnoalu ta ñi ptegen, ta ñi alimgen, ta ñi hueralen egn cai.

14. Lai cam inchiñ ta iñ pllù? mu P.e. lalai inchiñ ta in pllù cahuellu ta ñi pllú vemgelu; ta iñ laluchi anca cai afle vachi mapu, mogetualu.

15. Ragi Miſſa mo pramgele ſanta Hoſtia, Caliz cai; inei cam veimo mlei? ſeñor JESU Chriſto ta ñi anca, ta ñi mollbun, ta ñi pllù, vill ta ñi Chegen, Diosgen cai veimo mlei.

16. Vill vachi dgu mupiltubimn cam? mai P.e. vill quimlu, vill pepilvoe, pepi coillatunolu cai Dios ta ñi pin mo.

17. Chumgechi quimimn ta pielgen tva ta Dios? vamgechi gneliñ mo ta ſanta Igleſia Catholica.

18. Chem cam ta ſanta Igleſia Catholica? vill pu Chriſtianogeluchi Che ta ñi tauclen, nielu ta ñi unen Apo ſeñor JESU Chriſto; ta ñi inan Apo Roma Cara meu mlequeluchi ſanto ſumo Pontifice.

Niei cam ſanta Igleſia Catholica cúme que ampin inchiṅ ta iṅ pllù ṅi ampigeam? mai P. e. Relûe Sacramento.

20. Inei elpabilu veichi Relûe Sacramento? Seṅor JEſu Chriſto.

21. Chumal? Dituam Dios ṅi gracia.

22. Chumai chei quiṅe Chriſtiano che ta ṅi perdonageam ṅi pu huerilcan; ta ṅi pounoam cai ktal mapu meu? Miſſan Patiru meu confeſſaialu vill ṅi pu huerilcan; huerilcahuelaian pialu Dios ṅi vla ṅi duam.

23. Chumai chei genolu Patiru ta ṅi confeſſaiam? Re aiùbiel mo ta Dios ṅi Diosgen ṅi vla; udebipe vill ta ṅi pu huerilcan. 659. 660. 661. 662. 663. 664.

585. CAPUT II.

Tres Sermones, quibus dictæ Interrogatiunculæ acclarantur.

SERMO PRIMUS,

Quo explicantur tres primæ Quæſtiunculæ.

586. Mari mari pu Ulmen, pu Cona, vill pu mallûen cai mari mari! Aldún dgu nieabun ta mn nutamtubiel; huelu munan antú gei mtn ta mn pepidugubiel; vei ṅi vla muchai centuquelleeimn; chumal chei cupan ta mn mapu meu. Re eimn ta mn cùmeleam, ta mn mollmogeam, cùme peumageam cai. Dituam mai tva ta mn pibiel,

nutamtuaeimn quine dgu doi cùmelu chei, tepegelu chei quimlan; quimaimn mai, inei mo, chuml, chumal, chumgechi cai elgei vachi mapu Huenu Tue mapu mai: Quimbium vachi mu Vuta Apo vill tva vemvoe, Eltuquelu, Toquiquelu cai; ta mn raquiabium, inaituabium cai vill ta ni piel tvei. Dituli tva inche eimn mo; moll cùmeleaimn, cùme peuma geaimn cai: Ta ni cullin, ta ni manumn mo cai veichi mu Vuta Apo ta ni ſerviqueel, inaitulu cai ta ni piel, ca mogen mo moll maialuchi tepen meu. Ta ni iod quimgeam ta dugu, ramtuyecuúmean. Cúme allcùtumn mai; cùme mlemn, duguquilmn; inche dugupeli, inei rume duguquile.

587. Inei chei eli vill vachi mapu? Dios entubi chem meu no. Chumtn tipantu gepei ta ni elgen cútu? Cayu huaranca, ailla pataca, relûe mari, quine tipantu cai (uſque ad hunc 1772 juxta Martyrologium Roman. 25. Decembris) Chumtn antù mo eli? cayu antú mo elbi, muchai pepi vemuyeabui rume. Chemchi dgu vemi unelelu antù meu? Doi Huenuleluchi mapu, pu Angel, Tue mapu, co, pelon cai. Chumi epulelu antu meu? pu huagln ta ni mlequeum. Chemchei vemi cúlalelu meu? co huente Tue mapu mo mlebulu, ta ni piel mo ta Dios

coni

coni pu rgan meu: veimo tipaign ta pu mahuida, pu lafquen, veimo caı ta Tue mapu lletui pu mamll, vill pu lahuen cai. Chumi chei melilelu, quechulelu, cayulelu meu? melilelu meu eli antú, cúyen, cageluchi pu huagln. Quechulelu mo pu Challua, pù ùnm cai. Cayulelu meu pu cahuellu, pu huaca, pu vilu, caque vamgeluchi animal llavacha cai: Veimo ta pu Che Huentu mai, Domo che cai.

588. Tva ta mn pibiel mo quimaimn, quinemel Huenu mapu, Tue mapu, vill caque dgu cai, chem rume gelabuign. Eltubilu vill tvei Dios pigei. Vachi mu Vúta Apo moll gebui vill vemquelu, huelu inei mo rume quidu vemgenolu. Ado ramtumoan, chumal cam eli Dios vill vachi mapu?

589. Deuma quimilmn, chumtn mapu gei; veimo pian: Chumtn mapu gei mai? gei Huenu mapu; gei Tue mapu cai. Veichi Huenu mapu epu geigu: Doi Huenuleluchi mapu mai, pu huagln ni mlequeum cai. Doi Huenuleluchi mapu chuchi mapu tvei? iod vutagelu, iod pelongelu, iod temogelu, iod cúmelu cai vill pu mapu meu. Chumal cam Dios eli vachi mapu? moll peumagelu ica ni mleam. Inei cam geign vachi pu peumagelu? pu Angel mai; pu

Santo

Santo cai. Chemchi dgu gei cam Angel? Eſpiritu gei ta in pllù vemgelu, huelu anca nienolu. Vill pu Angel mlequeign cam Huenu mapu meu? mu. Vill pu Angel Huenu mapu ta ni llitugen meu elgelu ta Dios mo, cúlalelu chag pichi veimo getuign pu Pillan, utuventugeign cai mu minche Tue mapu meu. Chem ni vla cam? ta ni huerilcan egn ni vla. Vill pu cùmeque Angel uûauign cam? mu: udantugeign cúla Hierarquia meu; moll quine Hierarquia cai cùla orden meu. Chuchi pu Angel geign unelelu, doi raquivaluchi Hierarquia meu cai? allcùtumn ta ni pu Hierarquia egn, ta ni pu orden cai. Unelelu Hierarquia pu Serafim, pu Cherubim, pu Throno cai. Epulelu Hierarquia pu Virtud, pu Poteſtad, pu Dominacion cai. Inalelu Hierarquia pu Principad, pu Arcangel, pu Angel cai. Chumgechi pu Orden meu udantugeign pu ſanto Huenu mapu mo mlelu? aldùn meu. Tva ta ni uùi egn: pu Apoſtol, pu Patriarca, pu Profeta, pu Martyr, pu Confeſſor, pu Gnelvoe, pu Quimhuentunolu: gehuei pu Santo, pu Santa cai, ta ni mu Vuta Apo egn JESU Chriſto gei; mu Vuta Toquiquelu cai Virgen ſanta Maria. Inei chei Senor JESU Chriſto, inei cai Virgen ſanta Maria?

590. Ta ni aldún dugunoam, ca coûau

meu

meu elcaniebin tafdugun vachi ramtun meu. gehuei mtn dituam ta mn cúmeleal raquibin, aiùbin, inaitubin vachi Dios vill Vemvoe, vill Eltuquelu, Toquiqueluchi mu Vuta Apo ta ni piel: Vachi Dios mai elbilu pu Angel Huenu mapu meu, inchin cai Tue Mapu meu; chumgechi cullibi pu cúme Angel ta ni inaitubiel mo ta ni piel ta Dios: utuventubi cai pu auca Angel Huenu mapu cùtu, minche Tue ktal mapu mo; vamgechi cai pu Cúmeque Che inaitulu ta ni piel lloubi Huenu mapu meu: Huera que Che utuventuabi veichi ktal mapu mo cai. Duamtumn veula, chumtn cùmelcai raquibin ta Dios! inche gnatu ca dgu ni vla cupalan vachi mapu meu venten lafquen mo, venten pu Mahuida mo, venten kdau mo, venten cuniun mo cai, dituam mtn ni raquigeal vachi venten raquivaluchi DIOS; eimn cai ta mn mogeam Huenu mapu meu: Veimo ta mn moll culligeal elgeimn, mogequeimn cai vachi Tue mapu meu. Venteni.

591. SERMO SECUNDUS

Super quartam, 5. 6. 7. 8. 9. 10 & 11. Interrogationes.

Vachi epulelu Coûau meu tafdugupan inalelu ramtun meu inei chei JESU Chriſto, inei cai ſanta Maria. Vei piquelen ado. JESU Chriſto mupin Dios mupin chegei cai:

cai: Ta ṅi Diosgen ta iṅ Vemvoe gei; ta ṅi Chegen ta iṅ montulvoe gei. Ta ṅi Diosgen re Chao niei, Ṅuque no: Ta ṅi Chegen re Ṅuque niei Virgen ſanta Maria lle, huelu Chao no. Ta ṅi Diosgen pepi lalai; ta ṅi Chegen lai inchiṅ ni vla Cruz meu. Vei pipeı ado ta mn duam: JESU Chriſto Diosgelu, chumgechi pepi Chegei cai? Chegelu chumgechı pepi Dios gei? iom ramtumoaen chei: Jeſu Chriſto ta ṅi Diosgen Chao niei; chem ṅi vla cam nielai Ṅuque cai? ta ṅi chegen Ṅuque nielu, chem ṅi vla cam nielai chao cai?

592. Ta mn cúme quimam vill tva ta mn pibiel, duamtulaiaimn Huenu mapuchi dgu, Tue Mapuchi dgu vamgeign. Quimn mai: veichi mu Vuta Apo vill Vemvoe, vill Toquiquelu, vill dgu eltuqueluchi Dios, quiṅe gen gei vill dgu mo iod cumelu, iod temogelu, moll gebulu, moll gealu cai. Tvei quiṅe Dios gei, quiṅe ta ṅi gen mo, huelu cúla ta ṅi pu Perſona mo. Unelelu Perſona Dios Chao pigelu; epulelu DIOS votm; cùlalelu Perſona Dios Eſpiritu ſanto pigequei. Moll quiṅe Perſona ca Perſona geı, huelu ca Dios no: Quiṅe Dios mtn.

593. Unelelu Perſona Chao pigequei moll ta ṅi yallbiel mo ta ṅi requiṅe votm!

Huelu

Huelu chumgechi yallbi? ado pian ta mn peknounoam yallbi Dios ta ni votm pu che vemgelu. Moll geum ta Dios vill dgu meu iod cúmelu, iod temogelu, iod raquivalu, pepi nutamtuvallai vill ta ni cúmegen, quidu quimui vill ta ni cùmegen! Vachi quimun Dios ta ni votm gei, Mupin Dios, epulelu Perſona cai veichi cùla pu Perſona meu. Vachi Dios ni votm deuma ni chegetun meu JEſu Chriſto pigei.

594. Chumgechi, chuml cai Chegetui, cúpa quimimn cam? allcùtumn mai: JESU Chriſto ta ni Diosgen mollgelu vemi Virgen ſanta Maria ta ni mollbùn meu ta ni anca: veichi anca vamgechi mlgelu, conigei Virgen ſanta Maria meu, moll Virgen, quimhuentunolu mleum Huaranca, relûe pataca, relûe mari, epu tipantu mo. *Qui eſt annus præſens 1772.*

595. Deuma allcuimn inei chei Dios Chao gei, inei cai Dios votm JEſu Chriſto, ado piaeimn cai inei cam cùlalelu Perſona gei Eſpiritu ſanto pigelu! Piquelen mai: Quidu quimuium Dios Chao, vachi quimun meu tipai quidu ta ni aiùun, ta ni quimgeelchi venten cùmegen ni vla: vachi aiùun Eſpiritu ſanto gei, mupin Dios cùlalelu Perſona cai

596. gei ape vamgeluchi dgu aldùn remo-

mogeluchi Che meu: Tvei peuium quine eſpejo mo, co meu chei, huiriuquei veimo vill ta ni age, ta ni temogen mo tva, quidu aiùuquei.

597. Afcùduamquilmn, cúme quimnolmn rume tva ta mn gnelbiel; poui yavugechi mupiltubin ta ni piel mo ta Dios; Tvei pepi coillatunon mo, moll mupiquei; ta ni vill quimn mo, pepi gnencagelai; ta ni vill pepilvoe gen mo iod pepi vemi ta in duamtuel meu.

598. gehuei ta mn quimal, chem ni vla Dios ni votm chegetui? Ta in montulgeal mai ta in huerilcan original mo! Chemchei vachi huerilcan original? cume allcutumn cacha ado ta mn nutamtubiel. Deuma ta ni elgeum Huenu Tue mapu cai, chumgelu allcúimn unelelu coûau meu; eli cai ta Dios veimo vill caque dgu unelelu huentu Adan pigelu, unelelu domo che cai Eva pigelu. Veimo vachi epu che meu muchai vei pibi: imu vill ta mi aiùel; re quine vún mamll meu ilaiaimu. Tva mtn pibi egu. Inaituium vachi Dios ni piel, vei egu vill ta ni pu yall cai, genoium ca kdau, llouabuign Huenu mapu meu. Huelu inaitunoium tvei; vei pibi egu cai, mutu laiaimn eimu vill ta mu puyall cai Chumigu chei. ehuem pu Cunùval inchin! gnencagelu

gelu ta Pillan meu, igu vachi vún mamll meu. Vachi huerilcan ni vla deuma ta ni laium, utuventugeabuigu cai ktal mapu meu, chumgelu huema utuventugebuign vill pu Pillan ta ni huerilcan egn ni vla; inchin cai ta ni pu yall egu marichi no rume llougelaiabuin Huenu mapu meu; hueluquemai ta in búrenieeteu meu ta Dios, Dios ni votm chegetui, lai cai inchin ni vla cruz meu ta in montulaeum. Cachentupeaimn ta ni chegetun ta Dios ta in montulgeam; huelu tva gei ta mn quimnon mo, chumtn huera gei ta huerilcan.

599. Inagechi ramtumoaen: Deuma ta ni laium ſenor JEſu Chriſto cruz meu inchin ni vla, vill perdonageign cam ta in huerilcan Original pigelu; pouain cai Huenu mapu meu? tafduguquen: mu ca. Ta in Bautizageal inchin cai pitui; ta in pepi montunon mo bautizagenolu. Duamtumn ado, chumtn pnegei utucogen ta ni bautizageal; chem ni vla cai venten pu cupain inchin ta in Patirugen, ta mn utucoabiel uûielabiel cai.

600. Tva cai quimaimn, bautizagen re utucogen gei duamtuquilmn. mu mai. Ta ni utucogen mo quine che ta ni anca, Dios perdonaquebi ta Che bautizagelu huerilcan Original egu vill caque huerilcan bautiza-

Mm ge-

genoium ula vemgelu, ta ni quine piuque mo afcuduamle vıll ni pu huerilcan ni vla: Huente tva eluquebi ta Dios ta ni pllù gracia ta ni pepi mupiltual, yavúlual, aiùabiel cai ta Dios: culliabin cai deuma lale Huenu mapu meu huerilcatunole; pi ta Dios.

601. Uduamgequile, re quinechi pepi bautizagen quine che: epuchi bautizagen ſerviquelai, une mu vúta huerilcan gei.

602. Ta mn cúme duamtuam ta mn pibiel; munan nemel meu unopituquellen: gei mai quine Dios vill vemvoe; vachi Dios re quinei ta ni gen, huelu cùlai ta ni pu Perſona: Dios Chao mai, Dios Votm, Dios Eſpiritu ſanto: Vachi cúla Perſona meu Dios votm chegetui, lai cai ta in Montulaeteu cruz meu: Vei gele rume, inchin cai ta in bautizageel, inaitubin cai Dios ni piel; pitui. Venteni.

603. SERMO TERTIUS

Super Interrogatiunculam duodecimam & reliquas.

Aldún cuniun geum, aviſagenole ta quine che petu pepı montulu veimo; hueragei piquelaimn cam? huelu aviſagele ta quine che ta ni pepi petuam ta nı namelchi cullin; cumei piquelaimn cam cai? Vemgele ta dgu; cùme duam mo allcúaimn veula ta mn gnelabiel vachi cùlalelu coûau meu.

604.

604. Deuma quimimn Dios inchiṅ vill caque dgu ṅi Vemvoe gei; chem ṅi vla chei vemeiṅ mo. Ta ṅi ſerviabiel vei, inchiṅ cai ta iṅ llougeam Huenu mapu meu ta ṅi ſerviuyebiel ṅi vla: Dios mai vill ta ṅi ſerviel tvei vachi mogen meu, llouabin pi deuma lale Huenu mapu meu: huelu ta ṅi ſervinobilu tvei, utuventuabin ktal mapu meu ta ṅi anca pllú egu, pi cai. Ta ṅi anca pllù egu piquen! moll quiṅe inchiṅ meu ta ṅi nien mo anca pllù cai. Vachi pllú pepi lalai, ta anca laquei; huelu able vachi mapu mogetuai ta ṅi taugeam ta ṅi pllú egu. Vill ta mn pibiel mo chagalei ta cuṅiun ta mn poual ktal mapu meu, ſerviuyenobilmn ta Dios. Chem cam gei ſervibin ta Dios? inaitubin gei Dios ṅi piel.

605. Chem piquei mai ta Dios? Huerilcanoium ùla Adan Eva cai ta iṅ unen pu Chao, requiṅebui Dios ṅi piel; huelu deuma ta ṅi huerilcaium; ta ṅi vùlknogen mo pu Che ṅi duam huerilcatuam; doi piel eli ta Dios: ado mai pian veichi doi pnegeel ta mn quimam; ta mn iod vùlknogen mo ta ṅi inaitunoabiel egu.

606. Vei piquei ta Dios: Valiuquilmn, ramtuquibilmn, cùpa incagequilmn pu auca Angel meu pu pillan, pu alhue lle ve; ta ṅi pu ſerviqueel egn meu no cai, pu Calcu, pu Machi lle ve. Dios mo poulaimn, pu

Santos, ſanta Igleſia Catholica mo cai : ta mn pu cutan meu cùme que lahuen meu ampinmaǥeaimn. Vei piquei cai ta Dios: raquibimn ca ta mn pu chao, pu nuque cai: hueraknobin, huitafcubin eǥnchei, vùta huerilcan ǥei. Iom piquei ta Dios: huenequilmn, huincuquilmn cai ca che ni cullin: Huaca, cahuellu, macun, ca vùta cullin chei huenen, vuta huerilcan ǥei: Mapuche Huinca chei ǥele, pivallei.

607. Nuaǥequile, crùiauquile pu che, piquei cai ta Dios: ta ni yallam pu che, calli pinomtupe pu che, huelu quine mtn, ucullaiabi tvei lan cùtu: iod pu domo che ǥapitubilmn, munan antú meu petu moǥequeimn, tepelcaiabimn ta mn anca; huelu ca moǥen meu moll antú ptecaǥeaimn.

608. Doi piquei ta Dios: ial meu pútun meu cai venten mtn tuǥepe, chumtn cúmei yavùtuam; huelu cúme ǥollin, quimhuenole ula ta che, ǥollilcabin chei ca che, chumǥelu vemqueiǥn ta mn uleteu ta vinu, catùtubile rume tva Rey, Dios cai; vuta huerilcan ǥei.

609. Veichi pu Huinca ta mn uleteu ta vinu, veichi huera pu Toquiquelu cai licencia eluquelu, quimbubile ta Rey; peabuiǥn ta Rey mo ta ni cauchu hueracaiabueteu eǥn, chumǥelu mutu peaiǥn Dios mo ta ni caſtigaiaeteu eǥn: hueluquemai vill

mapu

mapu mo mlequelai ta Rey, cheu mlelai pepi quimlai chem chei vemgequei; Dios vill mapu mo mlelu, vill quimlu rume cai, vachi mogen mo ula ad nielai muchai castigaiam; huelu vau mo castiganole; mutu castigaiai ca mogen meu.

610 Inagechi tvei piquei ta Dios: Hueracaquibilmı ca pu che, chgarcùbium, lagmbium ve chei. Coilla dgu pramlaiabimi caı, calcu che, huenevoe che, nua chei gei piqueum: une vill pu che meu cùmelcaiabimi.

611. Vill tva ta mn allcúel Dios piquei. Ta mn pounoam ktal mapu meu, praiam cai Huenu mapu meu, vill tva opulabimn. Vei ni vla ado quimbimn ta cuniun ta mn pouam ktal mapu meu Huenu mapu mo no, opulnobilmn chei vill vachi Dios ni piel: Vachi cuniun quimlcaeimn ta mn pepi petu montun veimo. Chumgechi chei montuaimn? cúme confessan mo ta mn vemelchi pu huerilcan, huerilcahuelaian ta mn quine piuque meu pibilmn ta Dios.

612. Vemn ca mai vill tva: raquihuequilmn ca antú meu ta pillan, pu calcu no cai. Re santa Cruz ta ni gnel meu pium quine Christianoche, venteni lepúmam vill pu alhue: huelu raquibimn ta mn pu chao, ta mn nuque cai. Vemnolmn chei, perdon nillabimn. Unoltumn ta mn hueneel.

613. gapitulu aldùn pu domo che, tulipe quiñe ta ñi doi aiùel, piñomtubipe inche ta ñi vutalen meu ta mn mleam vei egu mtn lan cútu: Deuma lale quiñe piñom huentu chei, domo chei, pepi piñomtui cagelu. Perdonaumn quiñe cagelu Dios ñi vla, inaïtumn cai vill ca Dios ñi piel.

614. Ca dgu duamtuquilmn! vill tva Toquiquelu Dios llechi: Dios pitulen, cuḷḷiquelu Huenu mapu meu; hueracabilu cai ktal mapu mo pu huerilcavoe; inaituvalu tvei ta ñi vill vemvoe gen mo, vill Toquiquevoe gen mo, ta ñi venten vutagen, temogen, apogen, cùmegen mo cai; genobule rume Huenu mapu, ktal mapu cai. Lalaiañ cam quiñe antú vill inchiñ ta iñ chegen, ado, muchai cai, chumgelu venten ca pu che larumeign. Chumtnmoi mai vachi mogen! doi cúmelaiabui cam ado inaitubin vill Dios ñi piel, veimo deuma laliñ poun Huenu mapu meu moll tepeam, moll cúmeleam moll mogeam cai. Tva cúlmeiequen, vei ñi vla inche cupan, vill caque pu Patiru cai. Venteni.

615. CAPUT III.

SERMO QUARTUS

ſuper Interrogationes duodecimam, 13tiam & 14tam.

Mari mari &c. 586. Deuma ca mita acun

ta

ta mn mapu meu, huelu chem quintupalu? Ta mn ial, ta mn cahueḻḻu, ta mn huaca, ta mn ovicha, ca te, cuḻḻin chei quintupabin cam ve? mu ca. Vill tva ta ṉi ruca mo mlelai cam? inche vei quintupalan. Ta mn búreniebin meu conpan ta mn mapu meu, Dios ṉi dgu nutamtuupaqueiṉ! Vuta dgu llechi, vill pu che ta ṉi pllù ṉi mogepeium llechi, vei gneituḻuiṉ. Cùme mlemn, duguquilmn, inche dugupeli, inei rume duguquilepe.

616. Allcútumochi pu peṉi ema, pu lamûen cai! Inchiṉ cahueḻḻu no, tehua no, ovicha no: chem chei inchiṉ? Che no cam? lale cahueḻḻu, vill ta abi: ṉamtui ṉi anca, ṉi pllù cai: quiṉe vla abi vill ta ṉi cahueḻḻu gen. Inchiṉ vemgelaiṉ. Lale ta Che, ṉi anca lai, huelu ṉi pllù lalai! Laclolai ta iṉ pllù ta iṉ anca egu; ṉamtulai ta ṉi pllù: pllù anca mo tipai mtn! udaigu anca pllú egu cai: huelu pepi lalai pllú Dios ṉi toquin meu: mogepe, moll antù mo mogepe ta pllù, piquei ta Dios. Ta iṉ laluchi anca cai able vachi mapu, mogetualu. Mupin dugu tva! vei ta pu Huinca, pu Muruhuinca cai mupiltuquei.

617. Huelu ta iṉ pllú lanole, tipale cai anca mo mtn; cheu uquei? Vei inche piuaiṉ ado: Cúme allcútumn cacha. Epui ta mapu ta iṉ pu pllu ta ṉi poumequeum ti-

pale ta iṅ anca meu. Quiṅe mapu Huenu mapu llechi; ca mapu pu alhue mapu pigei. Huenu mapu vuri antù, vuri cùyen, vuri huagln mlei: alhue mapu mu minche Tue meu mlei cai. Quiṅelque pllù ṅi anca meu ta ṅi tipaium mo, Huenu mapu mo praquei; caque pllù cai alhue ta ṅi mapu mo pouquei cai.

618 Huenu mapu mo pralu, tùyùgechi prai pemebılu Dios ta ṅi age; Dios ṅı ruca meu ta ṅi mleam; Dios egu ta ṅi cúme mogeam vill antú, moll tipantu meu. Vill vachi pu pllù Huenu mapu mo poulu, Dios cùme dugubi, roblbi, quiṅe Chao vemgelu aldún mari mari piḻḻebi, cùme tafbi, aldún maṅumbi, aldún vutaque cuḻḻin elubilu cai. Venten ulmen gei ta Dios, aldùn cúme piuque niei ta Dios, vei ṅi vla quiṅe no rume cuṅúvalgei Dios ṅi mapu meu: Vill ulmegeign, quiṅe no rume hueṅanmagei, quiṅe no rume aretumogelu cai. Vill vachi cúme que pllú opuniei cuḻḻin, iodi ṅi cuḻḻin vill pu Ulmen vachi mapu meu mlequelu ṅi cuḻḻin mo. Cutan cai quimgelai Dios ṅi mapu meu; pichi afcúduamn rume allcúgelai: lucatun cai quimgelai; anùpiuque nieign, epunple tepeign; peṅi, lamûen chei piuign, aiùuign cai. Inei rume kúdaucavoe gelai Huenu mapu meu: Vill ṅi duamelchi cuḻḻin ṅi mogeam, ṅi yavutuam,

ṅi

ñi tùûúam cai, re mari mari Dios elubi. Vemgei ñi mogen, ñi mlen, ñi tepen vill ta pu pllu Huenu mapu meu ditulu.

619. Huelu pu cuñúval alhue mapu mo deftugelu calei, calei ta ñi mogen! alhue pillan chei, Diablo ta iñ piqueel, inchiñ ta iñ caiñe no cam? ta iñ udeeteu ñi huera piuquegen meu? Vei ñi vla pu che alhue ñi mapu mo cuñival gei. Vachi huera mapu, alhue ñi mapu lle, opui ktal; villple meu lúbi. Quiñe challua leuvu mo, lafquen mo chei pelabimn? ñi hueûúln pelabimn cam ve? Veichi villple meu cogei: huentu mo ple, minche mo ple, minuple, pun mo ple, vuri mo ple cai rumei ta co: Vemgei cai pu cuñùval ta ñi mlen alhue ta ñi mapu meu: vill ple meu areign; ñi namun, ñi lonco, ñi queuún, ñi piuque, ñi pùta, ñi ge vill ptequei. Vei ñi vla vill antú gúmaquelu egn, eyutulu egn cai. Vei ñi mlen pu cuñùval pllu ktal mapu mo.

620. A cuñùval inche! pile rume, raquigelai: calli gùmape, pigei: deuma rupai búrenien antù; afnoaluchi tipantu mlehueai, pigei cai. Vachi huera que che alhue mapu mo mlelu, cullin nielai rume; pichi te rume nienolu egn; ial no, putual no, hua no, poñi no; pichi almorzan rume elugelai. Uncon em! pile, aiegei: cúme roquin aiùabuimi picatubi alhue, huelu cagei

 ad

ad mapu, pituquellebi cai. LLavacha, quirque, vilu mai ta mi iael! aren titi, vunapue cai elugeaimi: vei ta mi pútùal. Aiúlan pitule rume, chumgelu cumentuabin venten huera ial; tva pitule; allcùgelai. Aiùlmi, aiùnolmi, vill huera vilu rulmeaimi, pigei.

621. Mlehuei vill vachi cunúval pu pllù ta ni cutantulgepeium. Vill tva epunple ùdeuign: cainetuuign, huera que tehua vamgelu ùnatuulu egn; pepi chagtuugebule egn, vemabuign; moll quine cai pepi lagmubule, lagmuabui, quine vla abam ni huera cutantulgeal: huelu pepi lallai: cutantulgeai, huera mogeai afnochi antù, avnochi tipantu meu.

622. Mupin dgu vill tva pu peni ema, pu lamúen ema! leû dgu mai: coillatupalan, coillatu caman pu Patiru no. Epu mapu gei vill ta che ni poupeium acule ni antù! ado ramtumoaen: inei chei poualu Huenu mapu meu; inei cai naûalu ktal mapu meu? tva piuain ado:

623 Huera che gelu, huera piuque gelu, tecanobilu Dios ni toquin, inaitunolu Dios ni piel, alhue ruca mo tucugepe pigealu egn: pu huenevoe mai, huincubilu ca che ta ni te, ovicha mai, cahuellu mai, huaca mai, espuela mai, ca que vuta cullin, te chei; venten huera mapu mo conpe, pigei.

gei. Veimo amulgealu cai ta ñuamiauvoe, damentuvoe, mùvoe, mùgevoe cai: lagmchebilu cai, chgarcùnbilu chei; vurentuquebilu cai ca que che, alhue ta ñi mapu meu conalu cai.

624. Mlehuei cai ca huera que che mutu poualu vachi huera mapu meu, vill, vill, huaranca gebule rume, huifcontualu ktal ruca mo. Inei chei tvei? aldùn cure geluchi pu huentu, epu chei, iom chei nielu, Dios ta ñi mupin toquin meu alhue ñi ruca mo elmegealu egn. Ado mai vachi hueraque che munan antù meu, petu mogequeign, tepelcaign ta ñi anca; huelu ca mogen meu moll antù, vill tipantu meu ptecageaign. Veichi huera pu che acule ñi laial, avle ñi lihuen; abai cai ñi tepen, ñi ñuamogen, epu curetun; epu, cúla, iom chei gapitun afalu cai. Ventenpe mtn vachi huera huentu ta ñi ñuagen; afpe ñi aldùn cure egu ñi mletun pialu ta Dios! afnoluchi tipantu meu aldùn cure egu mleabui cam ve? mu mai. Vuta Ulmen gele rume; raquigebule rume vill mapu mo, aldùn cullin rume, aldún te rume niebule; llúcagebule rume ca pu ulmen meu, pivallei tva: iod vuta Ulmen gei ta Dios! ulmengen ñi vla, aldùn cullin nien mo, conquile alhue mapu mo piaï cam ta Dios? Veichi cad mupin Toquiqueluchi mu Vuta,

Re

Re Apo cai? mu ca. Vill epu cure ɡelu, iom ɡelu chei, huera peuma eluɡeai, acule ni lan antù.

625. Huelu ɡelai vachi dɡu pimoaen chei? aldùn cure nielain: quinei ta m unen domo, ca que mallûen mlele rume ta in ruca mo, cure ɡelai: Ta in Criadas, ta in Servieteu llechi: Ta pu Huinca cai aldùn criadas ɡelai cam? huelu nehue ɡelai ta mn piel. Vachi pu mallûen eɡu, criadas ta mn piqueel, quine ɡtantu meu umautulaimn cam? chumɡelu mai cure ɡelaiɡn pituimn. Pu Huinca vemlai, vembule cai; alhue ktal ruca mo pouai cai. Vill huera que che aldún domo che eɡu umautulu, nuamiaulu cai, Huinca ɡele chei, recheɡele rume; vachi ktal mapu mo poualu: ni Huincaɡen meu calli conpaquile piɡelai: Re Cheɡen meu cai, deftuɡequile huera meu, piɡelaiai cai. Vill, vill nuamiaulu aldún cure meu, afnochi tipantu meu lúbai ktalchi ruca mo.

626. DIOS ni piel tva, pepi catùtuɡelai Dios ni toquielchi duɡu, pepi unotulai Dios ni nemel: Vemɡepe pile ta Dios, mutu vemɡeai mai. Vei ni vla nehueɡechi ta pu Patiru cùme que Huerquen vemɡelu vei pitubi ta pu Huinca, vill ca que pu che cai: Ta mn pounoam Alhue ktal ruca meu, quine mtn pinomtumn; iom cure tuquilmn.

627.

627. Huerculmn eimn quine Hue che, mutu entubige vill ta in piqueel, piquelaimn cam? entunolu vill ta mn piqueel; huera Huerquen pigei tva: Inchin pu Patirugeu Dios ni Huerquen no cam cai? entuam vill pu che meu Chumgelu aiǜbi ta Dios vill pu che ta ni poual Huenu mapu mo ta ni moll cǜmeleam, moll mogeam egn; magelbi cai vill egn veimo: huelu cǜme que che mtn, mupıltubilu Dios ni piel, opulbilu cai Dios ni dugu; vei mtn llouabin pi ta Dios Huenu mapu meu: Huera que che, raquinobilu ta Dios, inaitunolu ni pıel tvei; alhue ktal mapu mo pouaign.

628. Huelu ape lalin, udaiain ta in inan cura mo, pimoaen; lleculele ni lan antǘ, laduamli cai; quine cure mtn pinomtuan. Huelu raquivallai ta mn piel tva: aldǜn ullcuquei ta Dios venten huera piel mo. Ta mn piuque utintulai Dios cam ve? Dios ni vla cǜpa ucallabimn ta mn inan cure; quidu ta mn toquiun mo, ta mn piuque ni aıǜun mo vemain, pituimn. Quimbimn cam ve, chumgelu, chuml, cheu chei laiaimn?

629. Vei ni vla pu peni ema! gapitulu aldǜn pu domo che, tulipe quine ta ni iod aiǜel; pinomtubipe cai Patiru ta ni vutalen meu ta ni mleam vei egu mtn lan cǜtu. Tva Toquiquelu Dios llechi, veichi mu vuta Apo ta in Vemvoe, ta in Montulvoe, Cu-

lliquelu

lliquelu ta cǘme que che huenu mapu meu; hueracabilu cai ktal mapu mo pu huerilcavoe: Dios pitulen inaıtuvalu ta ṅi venten càmeǥen, aiǘǥen, vutaǥen, temoǥen, Apoǥen, quiṅe Dio ǥen cùla pu Perſona mo ṅi vla; ǥenobule rume Huenu mapu, ktal mapu caı. Venteni.

630. CAPUT IV.

Praxis adminiſtrandi Indis Chilenſibus Matrimonium.

E X A M E N.

Mari mari votm! cǜpa piṅomquebimi vachi domo che chumǥelu toquiquei ta Dios ſanta Igleſia mo? cǜmelcaqueimi. Moṅmahuelabimi? deuma Chriſtianoǥeimi? inei utulcoeimu v. bautizaeimu? inei piǥeimi ta mi Chriſtiano, ta mi mapu uǜi cai? chuchi mapu mo coṅiǥeimi? inei ta mi chao. ta mi ṅuque cai? ſoltero eimi v. llǜdimi cam? chuchi ta mi epu quimquelu, teſtigo chei ta mi llǜdǥen v. ſolteroǥen meu? quimimi Dios ṅi dǥu, rezan cai quimimi cam? cǜme allcǜtubimi? Mari mari ṅahue! Eimi cai cǜpa piṅomquebimi vachi huentu, chumǥelu toquiquei &c.

631. *De Proclamationibus.*

Fulano ſanta Feè mapuche, Sempronio

ta

ta ni votm, Berta ta ni coni, cùpa pinomquei chumgelu toquiquei ta Dios ſanta Igleſia mo, Caya ſan Chriſtoval mapu Che, Titio ta ni nahue, çutana ta ni coni cai; gele chei dgu catútualu ta ni pinomnoal, nùtamtugean ta ni quimam. Unelelu, epulelu, cúlalelu aviſan tva. *Vel:*

631. Fulano vau mlelu cùpa pinombi, chumgelu toquiquei ta Dios ſanta Igleſia mo Zutana vau mlelu cai; gele chei dgu catùtualu ta ni pinomnoal, nùtamtugean ta ni quimam. Unelelu, epulelu, cúlalelu aviſan tva. *Confeſſio ac deinde Matrimonium ſic:*

633. Cupape veichi pinomalu egu ta ni pu Padrino egu: Novio manple vutallei. Fulano vachi domo che vau mo vutallelu, ado pinomquebimi cam chumgelu toquiquei ta Dios ſanta Igleſia Catholica mo? cúme mogeaimi lan cútu vei mtn egu? lloubimi mupin pinom vemgelu? Zutana vachi huentu vau mo vutallelu ado &c. Elubige ta mi mancuù *Et ego vos in Matrimonium conjungo in Nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti. Amen.*

634. CAPUT V.

De Sacramento Pœnitentiæ.

1. Chumtn dgu pitui ta ni cùme Confeſſaiam? Quechu dgu pitui. Unelelu: ina-

inaduamtubin ta ñi pu huerilcan. Epulelu: afcúduamn, lladcún cai. Cùlalelu: Huerilcahuelaian pin. Melilelu: entubin ñi huerilcan ica. Quechulelu: opulbin ta ñi pigeal Patiru meu.

2. Chumgechi inaduamtuabin vill ta ñi pu huerilcan? une rezaquelu Inchin ta iñ Chao, ñillan Dios ñi gracia ta ñi cúme quimam ta ñi pu huerilcan; mupigechi ta ñi afcùduamam; vill entuam; cùme Confeſſaiam cai. Veimo duamtun chuml chei inagechi entubin ñi pu huerilcan; opulbin chei ñi vemael Patiru ñi piel mo; elcalbin chei quiñe huerilcan; inalelu Confaſſan mo cùtu chemchi huera dgu vemtun. Vei ñi vla iom duamtun chumgechi, chem cai ta ñi ruca mo, Igleſia mo, rpu mo, caple chei; vachi veichi taun cahuin mo chei; lihuen, tavuia mo chei, quiñe antú meu hueraknobin ta Dios mo, pu che mo chei, pu nemel mo, pu vemel, pu duamtuel, ucaln mo chei huerilcan.

3. Chuman ta ñi afcuduamam vill ta ñi piuque mo ñi huerilcan ñi vla? yavúgechi mupiltun ñi quimbiel ta Dios vill ñi huerilcan; vill duamtuel, vemel, nemel, ucaln cai quidu ta ñi ge meu ta ñi utintubiel. Iom mupiltun ta ñi mu aldùn cutantulcabiel pu che huerilcan ni vla. Duamtun chuchi

yovugei

yovuɡei caſſi duam mo Dios ṅi ùllcun mo mletun, vei ṅi cuù mo mleum ṅi ança, ṅi pllù, vill ta ṅi cùme peuma cai. Duamtun cai ta ṅi cauchu maṅumnon JESU Chriſto meu, vei ta ṅi connoam ktal mapu meu, praiam cai Huenu mapu meu, utuntubi vill ta ṅi mollbún lalu cruz meu. Huelu-quemai iod duamtun chumtn aiúvali, raqui-vali, inaituvali cai ta Dios ta ṅi venten cú-meɡen, temoɡen, apoɡen, Diosɡen ṅi vla. Inaɡechi mupıltun Dios ta ṅi cúpa perdo-nabıel vill ta ṅi huerilcan cùme Confeſſan mo, ta ṅi maɡelbiel vill pu che tva mo, ta ṅi aldún cùpa peumacabiel cai. Vill vachi dɡu duamtubilu, mupiltubilu cai piquen: Ta iṅ Apo &c. 582. Ca afcùduamlluchi re-zan, ùlcatun cheı. 659. 662.

4. Chumɡelu huerilcahuelaian pian mu-piɡechi, vill ta ṅi piuque mo cai? cúpa u-calbilu vill ta ṅi rupaluchi huerilcan, vill caque dɡu ta ṅi yeeteu veimo. Doi cúpa uṅoltubilu ca che ta ṅi raquin, ṅi te, ṅi cùſſin, hueracabili chei quiṅe che ta ṅi ra-quiɡen mo, ṅi cuſſin mo chei. Inaɡechi ta ṅı pu caiṅe meu quiṅe piuque mo per-donabilu.

5. Chem piqueimi Confeſſaqueum mo poulu? deuma taflu Bendicion vei piquen: Ta iṅ Apo &c. 582. v. Inche Huerilcavoe

confeſſabin vill pepilvoe Dios meu, molł Virgen ſanta Maria cai, vill pu Santo meu, eimi mo Patiru Dios ni vla mlelu, ta ni alduchi huerilcauyen duamtuel, nemel, vemel mo cai. Veimo piquen chuml inagechi confaſſauyen, cúme entubin cai vill ta ni pu huerilcan petu cùme entunobiel; chumgechi, chumtn mita cai huerilcabun.

6. Chumqueimi deuma confeſſalu? manumbin ta Dios ta ni perdonagen: veimo opulbin ni vemimi pigeel Patıru mo.

7. Pepi entubi cam ta Patiru ta ni confeſſamom che ni huerilcan? mu ca. Ca que che rume allcùuyelu Confeſſalu quine che ni huerilcan, caple pepi entulaign. Vei ni vla hueragei aldún inaulen ta Confeſſaqueum mo.

635. *Ratio interrogandi accedentem Indum Chilenſem ad Pœnitentiæ Tribunal.*

1. Chumtn antú, cúyen, tipantu mo Confeſſalaimi?

2. Opulbimi cam ta mi pigen Patiru mo?

3. Pillan, antù, cùyen, ca que dgu chei ufchibimi cam Dios vemgelu?

4. Machituimi, machitugeimi chei?

5. Coilla dgu jurapraimi cam?

6. Domingo antù meu, fieſta mo cai pepi allcùuyelu ta Miſſa, allcubimi cam? mivuchi allcùlaimi chovùum ta mi duam? 7.

7. Ayunan antú mo ayunaimi cam ve?

8. Raquibimi cam ta mi chao, mi ɴuque, ca pu Toquiquelu cai? ta mi rucatuche cùme glambimi cam?

9 Laɡmlaimi ta quiɴe che, chɡarcùlaimi ta quɪɴe che? laiabui veichi che pibui ta mi duam vill ta mi piuque mo?

10. Huera duamtuel niebuimi cam pu Mallûen mo, pu huentu mo? mivuchi vemabun pibui ta mi duam? yehue ɡenoquechi maldùtubimi cam ve tepen mo? Huerilcaimi cam huentu eɡu, mallûen eɡu chei? chumtn mita? piɴomɡelu eɡu cam ve? monmahue ɡelu eɡu cam ve? chem ɡebimi veichi huentu, veichi mallûen? eimi cai piɴomɡebuimi, piɴomlabuimi chei? quidu eimi maldùtuuimi tepelcaiam ta mi anca? tipanmaimi cam ve? nudotuimi cam? ibum eɡu che ɡebule vemɡelu, huerilcaimi cam?

11. Hueɴeimi cam? hueɴeabun pibui ta mi duam? uɴoltubimi ta mi hueɴeel? aldùn mobui?

12. ɡollimi cam? quimhuelabuimi cam? huerilcaɪmi cam ta mi ɡollin mo? ɡehuei cam ta mi confeſſaial?

636. CAPUT VI.

DE Ssmo EUCHARISTIÆ SACRAMENTO.

§. 1.

De Communione Infirmorum ſeu ſacro Viatico.

Pax huic domui &c. V. *Rituale Romanum vel Mexicanum.*

Mari mari votm, chao, papai, nahue! Ta mi cùme llouam ta in Apo ſenor JESU Chriſto ta in vemvoe, montulvoe cai, vau ta mi eluupaeteu yavúgechi mupiltuaimi vill ta mupiltuel ſanta Igleſia Catholica ℞. mupiltun *Hic inſeritur Catechiſmus :* gei cam ta Dios? &c. 584. *Deinde Sacerdos proſequitur:* Tva ta mi mupıltubiel mo, ùfchibige vachi ſanta Cruz, muchatubige cai: ùfchieımi ſenor JESU Chriſto, cùme ulmeeimi cai, ta mı lauyen mo inchın ni vla cruz meu.

637. Allcùaen votm! nahue! Vachi ſanta Hoſtıa ado ta mi eluabiel, Ta in Apo ſenor JESU Chriſto gei, mupin Dios, mupin Che cai: mupiltubimi cam ve? ℞ mupiltun. Cúpa lloubimi cam ta mi cúmeleam ta mi pllù, ta mi anca cai? ℞ cúpa lloubin. Vamgechi ta mi cúmeleam, vill ta mi huerileteu perdonaiabimi? ℞. perdonabin. Perdonaechi mo piaimi cai, vill ta mi hueril-

cael.

cael. ℞. perdonaechi mo mai. Inagechi vei pige: Ta ni ſenor JESU Chriſto ema! ta ni pu huerilcan ni vla llouvalnolu ta ni piuque meu: re ta ni Bùreniebiel mo lloueimi: vemgepe mai ta ni perdonaiam ta ni pu huerilcan, ta ni moll mogeam, cùmeleam cai.

638. §. 2. *De Sacramento Extremæ Unctionis.*

Allcùtuge Votm, nahue ema! gehuei ca Sacramento Extrema Uncion pigelu. Vachi Sacramento ampinmaquebi anca ni cutan, cùmele chei ta mi praiam Huenu mapu meu; ampinmanole ta anca, ampinmabi pllú, yayùlulbi cai ta ni cùme duam mo laiam. Cùpa lloubimi mai vei ni vla vachi Sacramento? ℞. Cùpa lloubin. *Reliqua v. in Rituali.*

§. 639. § 3. *Doctrina de Ssmo Euchariſtiæ Sacramento.*

Præparatio ad ſacram Communionem.

1. Chem llouin ſagrada Comunion meu? mupin anca ſenor JEſu Chriſto ta ni mollvún cai, mupigechi mlelu pu minu cofque ni vemgen mo.

2. gehuei chei cofque Santa Hoſtia meu? mu ca. Miſſan Patiru ſanto nemel huente cofque deuma ta ni pin mo, veichi chem no getui.

3 Petu pegelai cam ta cofque? Cofque pegelai, ni vemgen mtn, vei mtn pegei.

4 Cheu mletui mai ta cofque? ſenor Jeſu Chriſto ni mogeluchi anca getui.

5. Vill vachi dgu mupiltubimn cam? mai Padre vill quimlu, vill pepilvoe, pepi coillatunolu caı Dios ta ni pin mo.

6. Tva ta in mupiltubiel mo lucutugechi piain.

640. *Oratio ante ſacram Communionem.*

A ſenor JEſu Chriſto aiúelchi Montulvoe em! mupiltubin ta mi mupigechi mlequeel ſanta Comunion meu, cofque vemgele rume. A aiùelchi Chao em! chumtn cútu aiùgean eimi meu! Quine huerilcan nienolu rume, ta mi anca ulbimi venten cutantulgeam inche ni vla; ta ni aiúbiel mo utuntubimi vill ta mi mollbùn; inagechi pltegelu cruz meu laimi inche ni vla, ta ni dituam vill ta ni pu huerilcan ni perdon; ta ni montuam ktal mapu meu; ta ni dituam afnoalu tùyüal Huenu mapu mo: ado petu vachi ni aiúbiel mo magelen llouam ta mi anca ta mi Diosgen egu, cúpa eluutuen ta ni iael. Chumgelu manumabin tva inche! pequebin A pequebin aiüelchi montulvoe em! ta mi venten cümegen! vei ni vla villchi dgu meu iod aiüeimi, údebilu re ta mi aiúbiel mo, vill ta ni huerilcan, huerilca-

rilcahuelaialu marichi no rume eimi meu aiùelchi Montulvoe em! vachi duam mo cùpa llouaeimi: Cunapage mai, cunapage aiùelchi Chao em! eluaen ta mi anca egu ta mi gracia ta ni huerilcatunoam; ta mi piel inaituam vill ni mogen meu. Amen.

7 Tavogele chei Santa Hoſtia? Petu mlehuei ſenor JESU Chriſto moll quine chag mo, tavogenolu mo vemgelu: vill ca pu Hoſtia mo cai. Vei ni vla iom tavlai epu Hoſtia, quine chei, llaû chei taflu.

8. Chem mlei malhue meu pu comulgalu ni pútùqueum mo? Re co gei ùrcùmam ſanta Hoſtia.

9. Chem pnegei cùme comulgaam? cùme quimai quine che ta mupiltun, ca que Dios ni dgu cai. 2. Lifgeai huerilcan mai. 3. Re lihueleai ragi pun cùtu.

10. Chumgechi lifgeai quine che huerilcan meu? cùme confeſſan mo. Vuta huerilcan mo Comulgalu hue vuta huerilcan vemquei.

11. Vill uûau gracia tavign ſanta Comunion meu? mu Iod cùme piuque mo aculu vachi Ssmo Sacramento mo, iod aldùlu gracia tafquei; ta ni pllù iod temolgei Dios ni age meu; yavùlgei cai huerilcatunoam.

12. Chumai quine che Comunion mo. 1. Lucutuai. 2. Comulgan panu huenuabi

uún ple. 3. ṅi lonco huenutuabi, neǥúmlaiabi cai. 4. Elupale Patiru ſanta Hoſtia, nùlaiai ta ṅi uùn, entuai cai pichi ta ṅi queuùn. 5. Deuma ta ṅi lloun ſanta Comunion, tuai pichi malhue meu ta ṅi mlenoam chem rume uún mo. 6 Vei mo lucutuǥechi úfchiabi mu aldún úfchivaluchi Sacramento, caqlcleluchi pu cuụ meu, naûcleluchi ǥe meu cai, ta ṅi mlequeum mo utuai.

13. Chumam deuma ṅi comulgaum? manumabin, úfchiabin cai inche mo mleluchi Dios vachi rezan mo, ca ta ṅi quimelchi rezan mo chei. Vei mo túfculaiaiṅ muchai.

641 *Gratiarum actio poſt ſacram Communionem.*

A Seṅor JESU Chriſto inche meu mlelu aiúelchi montulvoe em! Chumǥelu maṅumaeimi, chumǥelu ulmeaeimi ta mi venten cúmelcauyeel ṅi vla; deuma pteǥeabun ktal mapu meu ṅi aldûn huerilcan ṅi vla; huelu eimi ṅi bùrenievoechi Chao em! aiúlabimi tva. Ta mi aldùn valiqueluchi mollvùn ṅi vla, ta mi lan ṅi vla conlan petu ktal mapu meu: Hueluquemai aldùn peumeǥelu lloueimi vachi antù ta ṅi iael. Lucutueimi mai venten cúmelqueluchi chao vill pu ſanto Angel eǥu: quiṅe dǥu mtn ṅillaeiu ta mi quechu chǥarcùn meu, eluaen ta mi gracia ta ṅi marichi no rume huerilcatunoam. Eimi cutanievoechi Ṅuque Virgen ſanta Maria em! dituaen

tuaen tva eimi ta mi ſanto Cońi meu: vachi duam mo mari mari ùfchitueimi piquelu vill ta ńi piuque mo ſanto Gabriel egu: ùfchieimi Maria. 577. 583. 666.

14. Mivuchi comulgaiabun? Santa Igleſia quińechi comulgape quińe tipantu mo, toquiquei; huelu aldùn cúmei aldùn mita comulgan, ſanta Comunion ńi venten cùmelgeum.

642. §. 4. *De ſacroſancto Miſſæ Sacrificio.*

1. Chemgei ta Miſſa? Cofque ńi, Vinu cai ńi vemgen mo mlelu ſeńor JEſu Chriſto ta ńi eluutuel, mogeluchi che laluchi che cai ńi cùmeleam; ta ńi inaduamtugeam cai ńi aldún cutantulgen cruz meu.

2. Chumquei mai Patiru ta ńi Miſſan mo? Miſſan Patiru ſanto nemel huente cofque, vinu chei ta ńi pin mo dullıbi ſeńor JESU Chriſto ta ńi mogeluchi anca: vei mo ſeńor JESU Chriſto chumgelu cuivi eluui ſanta Cruz meu, vamgelu Miſſa mo eluutuquei ńi cúmeleam vill pu che.

3. Aldùn cúmei cam allcumiſſan? gelai dgu iod cúmelu iod aiùgelu cai Dios mo: Ta Miſſa mo aldún raquıbiiń ta Dios, camaricucabium vei ta JESU Chriſto ta ńi raquivalnoelchi cùme vemel egu.

4 Chumgelu cúme allcùaiń Miſſa? Rezaquechi utintuaiń Miſſaquelu Patiru mtn.

643. *De sanctissimo Rosario.*

℣. Raquigepe Dios Chao, Dios Votm, Dios Espiritu santo! ℟. Chumgelu cuivi gebui, adogei, gealu cai moll antú meu.

úschieimi Maria Dios Chao ni nahue em!

úschieimi Maria Dios votm ni nuque em!

úschieimi Maria Dios Espiritu santo ni aiúelchi Esposa em!

úschieimi Maria quimhuentunolu ta mi conium ula, ta mi conibuium, deuma ta mi conium.

644. CAPUT VII.

De Sacramento Baptismi.

1. Chuchi unelelu gei, iod pnegeelchi Sacramento cai? Bautismo gei.

2. Chem ni vla unelelu gei? Ta in Christianogetun mo Bautismo meu, veimo cai ta in pepi lloun ca santo Sacramento ica.

3. Chem ni vla Bautismo iod pnegeelchi Sacramento gei? ta ni pepi pranon mo Huenu mapu mo bautizagenolu.

4. Chemchi huera dgu mo montuin Bautismo ni vla? Ta in unen pu chao ni huerilcan meu, huerilcan Original pigelu: quidu inchin ta in pu huerilcan mo cai, ta in vemel utucogenoium uùielgenoium ula cai.

5. Chemchi huerilcan gei ta in unen pu Chao ni huerilcan? V. 598.

6. Vill pu Che Adan ni huerilcan nielu che-

chegetuign cam? mai: Senor JESU Christo, vei ta ni ſanta Nuque Virgen cai ſanta Maria cai mtn no. V. *Dedicatoriam latinam.*

7. Chemchi co pitui cùme Bautizageam quine che? re co; maun, leuvu, lafquen co vemgelu: vamgei cai lleumgele ta pire, chapad chei, múlven cai.

8. Cheuple utuntugeai co? utuntugealu ta ni tampal anca meu; huente lonco pepi utuntucogele tvei.

9. Chuchign pu nemel pigealu mupin bautizageam? Inche Bautizaeimi Dios Chao, votm cai, Eſpiritu ſanto cai ta ni uùi meu. Amen.

10. Iom pepi pigelai chem no rume? mu ca.

11. Pepi ucalgelai cai chem no rume? Chem no rume.

12. Chuml chei pigeaign vachi nemel ica? petu utulcogei uùigealu.

13. Inei chei huente uùigealu utintuai co? piquelu ta nemel quidu tvei utuntuquei co, cagelu vembule; mupilabui Bautiſmo.

14. Inei chei utuntuquelu co? Miſſan Patiru, diacono chei; huelu genolu tvei; moll quine quimluchi che pepi utulcoi cai.

15. Chuchi pu Perſona monmahue getuign vei ni vla ni pepi pinomcagenoal qui-

ne

ne cagelu mo? une utulcoquelu utucogelu cai. 2. Veimo utulcoquelu utulcogeluchi pu Chao cai. 3. Huichatuquelu Padrino utulcogelu ni nuque cai; Madrina utulcogelu ni chao cai. 4. Inagechi Padrino utulcogeluchi domo che. cai; Madrina utulcogeluchi huentu cai.

645 *Interroganda ante Baptiſmum juxta Rituale Mexican.*

1. Chem nillaqueimi ſanta Igleſia mo? Mupiltun.

2. Chem dituaimi Mupiltun mo? ni moll mogen.

3. Aiùlaimi ta pillan? aiùlabin. Vei ta ni vemel aiúlaimi cai? aiúlabin. Alhue ta ni gnencan, huera glam chei, aiúlaimi cam ve? aiùlabin cai.

4. Cùpa utulcogeimi bautizageam? mai Padre.

5. Cùpa Bautizageimi? cúpa Bautizagen.

646. CAPUT VIII.

De Confirmationis Sacramento.

1. Chem gei Confirmacion? Sacramento gei, vei mo Chriſtiano che yavúlgei ta ni yavùgechi mupiltuam vill Dios ni piel.

2. Chem pnegei cúme llouam ta ſanto Sacramento Confirmacion pigelu? lifai huerilcan meu.

3.

3. Chumgechi lifai quine Christiano che huerilcan meu? cùme Confeſſan mo. 634.

647. *De Sacramento Ordinis ſacri.*

Chem cam Orden pigei? Eimn molai vachi dugu pu Vochm: Vei mtn piaeimn ta mn quimabiel: Tubilu vachi Sacramento, Miſſan Patiru getui; vei mo cai pepi Confeſſali; pepi perdonaquebi cai cùme Confeſſalu ni huerilcan ica. Vei ni vla mu raquivali ta Miſſan Patiru; datuvalgelai; cochimvalgelai cai ca che vamgelu: Pu Huinca, pu Apo, Ta Rey ple lucutuquei Patiru meu, yehuequebi cai. Duamtumn ado, chumtn yehueabimn, chumtn raquiabimn pu Patiru eimn ta mn Chegen.

648. CAPUT IX.

De Actibus Fidei, Spei, & Charitatis.

Actus Fidei.

A Huenu Tue Vemvoe ſenor Dios! inche yavùgəchi mupiltun eimi ta mi quine Diosgen cùla pu Perſona meu Dios Chao, Dios Votm, Dios Eſpiritu ſanto cai. Mupiltun cai Dios Votm ta ni Chegeltuel moll Virgen ſanta Maria ni pue mo; ta ni lauyeel cruz meu inchin ni vla. Mupiltun cai A Senor Dios! ta mi culliabiel vill cùme que che Huenu mapu mo; ta mi cutantulcabiel cai huera que che ktal mapu meu.

Vill

Vill tva, ca que ſanta Igleſia Catholica ñi mupiltuelchi dgu mupiltubin vill, Eimi quidu Villpepilvoe, vill quimlu, pepi coillatunolu ſeñor Dios ſanta Igleſia mo elvalgeluchi ta pin mo.

649. *Actus Spei.*

Vuta huerilcavoe rume inche, huelu Eimi ta mi venten Bùreñen ñi vla ſeñor Dios; ſeñor JEſu Chriſto ta ñi mollbún, ta ñi lan ñi vla cai, yavuluquelu eimi meu ſeñor Dios, ugelbin cúme confeſſan mo ñi dituael vill ñi huerilcan ñi perdon, ta ñi pouael cai Huenu mapu meu, Eimi moll mupiquelu, vill pepilquelu Dios ñi Búrenyevoechi Chao cai ta mi pin mo.

Actus Charitatis habentur tum in proſa, tum in verſu 582. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665.

650. CAPUT X.

Catechiſmus in Verſu

úlcatuam.

1 *Credo:*

Vill pu Che allcútumn
Dios ñi dgu, Dios ñi piel:
Quiñe piuque mo mugeltumn,
Inaitumn cai ta ñi glamel.

651. (a) 2.
Quine Dios gei vill pepilvoe,
Vıll mapu Toquiquelu cai:
Vill dgu ta vei quimvoe,
Vill mapu mo mlelu cai.

3.
Pillan, antù Dios gelai,
Talca, armco, cúyen no cai:
Dios ni elel, Dios ni vemel,
Vill che ni cùme mogeam tvei.

4.
Quinelu Dios, mai Dios Chao,
Dios ni votm Dios gei cai:
Dios gei cai Eſpiritu ſanto;
Huelu cúla Dios gelai.

652. (b) 5.
Dios ni Votm JESU Chriſto
Mupin Dios, mupin Che gei,
Virgen Maria ni pue mo
Chegetui inchin mo tvei.

6.
Ta Virgen ſanta Maria
San Joſeph egu pinombui,
Huelu Tva pelai ni anca;
Dios ni gracia mo conibui.

7.

(a) Canitur in Miſſa ad Credo. Sonus: Verbum ſupernum prodiens.

(b) Creator alme ſiderum: Ad Gloria.

7.
JESU Chrifto Cruz meu lai
Ta ni anca, ni Chegen mai:
Ta ni pllù pepi lalai,
Ta ni Diosgen tvei no cai.

8.
Cùlan antú mo mogetulu
Pratulai Huenu mapu cam?
Avle mapu tva ramtupaialu
Vill pu Che ta ni huerilcan.

653. (c) 9.
Cúme que che ni anca lale,
Huenu mapu mo ni pllù prai:
Veimo vachi mapu able rume,
Moll antù mo tepeai.

10.
Huera que Che ni anca lale,
Ta ni pllù ktal mo pouai:
Cauchu rume veimo gúmale,
Vill antú mo ptegeai.

11.
Ta pu Che ni pllú egn
Cahuellu vemgelu laquelai:
Lale rume ta ni anca egn,
Afle mapu tva mogetuai.

654. (d) 12.
Ragi Miffa mo huenutugeum
Santa Hoftia Caliz cai,

JESU

(c) Jefu meæ deliciæ. In Miffa Defunctorum.
(d) O Koska Lux Poloniæ.

JESU Christo ni Chegen mleum
Vei mo ni Diosgen mlei cai.

13.

Christianoche ta Montualu
Huerilcan mo ktal mo cai
Patiru mo Confessaialu
Herilcahuelaian pialu cai.

14.

Genolu Chei Missan Patiru
Ta mi pepi Confessaiam;
Dios mi re aiùbiel mo
ùdebin ni huerin! pipe ta mi duam.

Pater noster.

655. (e) 15.

Dios Chao Huenu mo mlelu,
Ufchigepe ta mi uùi;
Vill ta mi piel opulquelu,
Huenu mapu mo prachi.

16.

Ta in ial elumamoinca;
Ta in vuta que huerilcan
Inchin perdonanmamoinca,
Chumgechi inchin ta in perdonan.

17.

Marichi lelmoquieli
Ta ni cupa huerilnoam,
Quine antù chei elugeli
Pillan ta ni huera glam.

(e) Sonus: JEsu dulcis memoria.

18.
Huera dgu mo montulleen
Ado, ta ni lan antú cai:
Eimi mo mtn yavuluquen
Ni piuque cai tva manumai.

Decalogus.

656. (f) 19.
Vill dgu mo iod aiúabimi
Dios ni venten cúmegen,
Vill cullin mo iód raquiabimi
Mu Vuta ta ni Apogen.

20.
Coilla dgu jurapraquilmi;
Christo votaquilmi rume;
Missamen mo chovùquilmi,
Domingo Fiesta antú gele.

21.
Vill pu Apo ni toquiel
Cúme duam mo opulbige;
Ta mi Chao cai ta ni piel
Mandagelmi; Vembige.

22.
Quine che rume ùdequilmi,
Huelu mi caine aiúaimi:
Nuaquechi rume mogequilmi;
Quine mtn, lan cùtu pinomaimi.

23.
Huera dgu ta huenen;
Huera caı ta golliman; Mu-

(f) Sonus: O Deus ego amo te. Quandoque per annum.

Munaquechi ilmn, pǘtǘlmn,
Vei mo ɡelai ta huerilcan.

Ad Ssmam Euchariſtiam & ſimul de Immaculata B.V.M. Conceptione. Sono Paraquayenſi. ad Sstæ Hoſtiæ elevationem.

657. Ufchiɡepe ſantiſſimo Sacramento Altar mo mlelu: Virgen ſanta Maria cai Dios ta ni ſanta Nuque, une ta ni Cheɡen mo cǘtu, huerilcan quimnolu. Amen JESUS, MARIA, JOSEPH!

Scitu neceſſaria neceſſitate medii: Quia DEUS eſt, & Credentibus in ſe Remunerator eſt. Sonus militaris. Ad Credo in feſtis ſolemnioribus.

658. 1.

Quine Dios ɡei vill pepilvoe,
Vill mapu Toquiquelu,
Vill dɡu ta vei quimvoe,
Vill mapu mo mlelu;
Culliquebilu ta cùme que che
Huenu mapu meu,
Hueracabilu ktal mapu mo
Pu Huerilcaluchi che.

2.

Duamtumn veula pu peni em
Chumtn cúmelcaquei
Raquibin ta Dios, aiúbin ta Dios
Opuln ni pibiel:

A cùme quimquelu
  Vill cùme que che!
Quimnolu, rennmalu
  Vill huerilcaluchi che.

Varii Actus Charitatis.

Sonus Prussianus.

659. 1.

Aiùeimi ta senor Dios :l:
  Aldùn cùme geimi,
  Aldún aiúgeimi,
    Aldúi mi Apogen,
    Aldùi mi Temogen,
Ventengelu mi Quineluchi Diosgen.

Sonus: Cur mundus militat.

1.

Duamtumn vill pu che
  Dios ni cúmegen,
  Dios ni aiùgen,
  Ni venten vutagen,
Ni quine Diosgen!
  Ni venten vutagen,
  Dios ni aiúgen,
  Dios ni cùmegen,
Duamtumn vill pu che.

Actus Contritionis.

Sonus: Joannes magna Lux Bohemiæ, Pragensis clara fax Ecclesiæ.

660. 1.

Ventenlu ta Dios ni cúmegen!

Ven-

Ventenlu ta Dios ni Apogen!
 Chumgelu mai inche
 Vei vemgenobule,
  Eapılan?
Deuma afcúduamquen,
Perdonaiaen piquen,
  A ni Dios em!

Actus Charitatis & Contritionis.

Sonus militaris Auſtriacus: Eugeni &c.

661. 1.

Duamtumn Vill pu che
Dios ni cúmegen,
 Dios ni temogen,
 Ni venten Apogen,
  Quine Diosgen!
Vill duamtubilu tvei,
Tva ta mn pibiel:
 Veicu údequebin
 Vill ta ni huerin
  A ni Dios em!

Idem.

Sonus: O Anima par cælo Spiritus.

662. 1.

 A Senor Dios
Huenu vemvoe,
Ta Tue vemvoe,
 Montulvoe!

Ta mi cùmegen,
Ta mi V*ù*tagen,
Ta mi Diosgen ni vla
Villchi dgu mo cacha
Iod ai*ù*eimi!

2.

údequebin
Vill ta ni piuque mo,
Villchi huera dgu mo
Vill ta ni huerin:
Dios ema!
Chao ema!
Perdon nillaeiu:
Huerilcahuelaian
Une laian.

Actus Contritionis & Attritionis.

Sonus: Horrenda mors Tremenda ſors.

663. 1.

Ktal mapu mo ptegealu
Inaitunolu Dios ni piel;
Huenu mapu mo pranoalu
Ucalnobilu ni huera vemel;
Huelu doi *ú*dequebin
Huerilcan ta ni hueragen,
Huerilcalu *ú*llculcabin
Dios! mi venten v*ù*tagen.

Alius.

Alius.

Sonus Auſtriacus.

664. 1.

Huera que che ktal mo pouai;
Huenu mapu mo rume pralaiai;
Huelu ŋi huerin iod *ú*dequebin,
Huerilcalu ŋi Dios em *ù*llc*ù*lcabin.

Cantio R. P. Ludivici Baldivia de puero JESULO.

665. 1.

JESUS pellebichi, pi ta ŋi duam,
JESUS pellebichi, deuma ŋi laam,
Chem mo c*ù*pa peabun
Ant*ù* lumlumquelu;
Chem mo ta quintuabun
C*ù*yen purilelu;
Iod c*ù*mei JEſus em ta ŋi peǥeal:
JEſus pellebichi, pi ta ŋi duam,
JEſus pellebichi deuma ŋi laiam.

2.

Ant*ú* tipapeium
Inaquei ta pun;
Aflu ŋi alelpeium
Tipalu yepun:
JESUS quimpunlai,
Afnoalu ŋi alen.

 3.

3.

Caque che pebipe
  Cŭmei ta unelvoe,
Pillan quintubipe;
  JEſus ta in Montulvoe
Vei duamtubin,
  Iod ni alabam.

4.

Huagln pelongelu,
  Ta raquivalnolu,
Doi Temogelu
  Nutamtuvalnolu
JEſus mi alequen
  In alelgeam.

Hualug ni cupaium
  ŭnm tepelquelu,
Raûŭn ni tipaium
  Cŭme numuquelu;
Iod hualug, iod raûŭn
  Ta JEſus no cam?

De Ssmo JESU Nomine.

Sonus: Rhatgeberi.

1.

JESUS cad cŭme uŭi
In Montulvoe ni ŭûi
  Ufchiqueeimi,
  Pramlqueeimi

Ni aiüelchi üûi :l:
Vei vill ni mogen mo,
Vei ni lan antü mo,
Vill ni piuque mo,
Opuelchi ni uün mo
Pituabin:
JESUS cad cüme uüi,
In Montulvoe ni üûi,
üfchiqueeimi,
Pramlqueeimi
Ni aiüelchi uüi!

Salve Regina.

Sonus: Salve Regina cælitum.

666. 1.

Ufchiqueeimi Reyna A MARIA!
Cutanievoechi Nuque A Maria!
Inchin ta in mogen em!
Inchin ta in cochügen!
Inchin ta in ügelgen!
üfchitu - üfchitu-
üfchituqueimi!

2.

Inchin Eva ta ni pu pnen A Maria!
Ta in giuntugeel A Maria!
Eimi mo mtmeimi,
Eimi mo pratulihuein
Eyutun meu

gùmanquechi, gùmanquechi
Tva gùmageluchi lof meu.

3.

Ta in ùfchindugunmaqueeteu mai A Maria!
Mi cutanyevoechi ge A Maria!
Inchin mo unolpage,
Pelelmoin cai JEſus
Mi pue mo geuyelu,
Deuma rupale, deuma rupale
Tva ta in numqueiauqueel.

4.

Bürenyevoe ema A Maria!
Cutanyevoe ema A Maria!
Virgen ſenta Maria ema!
Dios ta ni Nuque ema!
Dios ta dugunmamoinca!
Amen, Amen, Amen JESUS, Maria,
Joſeph.

Omni die dic Mariæ.

667. 1.

Aiùbige Dios ni Nuque
Vıllchi Chriſtianoche;
Duamtubipe, quintubipe
Vill antú ta mi piuque.

2.

Venten cùme vachi Nuque

Inchin

Inchin Bùreniemaeteu,
  Huenu meu, Dios ni age meu
  Ta in dugunmaeteu.

3.

Huerilcauyebulmi, mtmbige
Huerilcan mo tipaiam;
  Dios meu, ta mi chao meu
  Ca mita unotuam.

Quine duam ſan Coze mo.

Sonus: Xaveri rumpe moras, ad Indias i.

668. 1.

Mari mari vill pieimu A ſan Joſeph!
Vill piuque mo mtmeimu: ſan Joſeph dugunmamoinca.

2.

Aldùn pepilqueimi,
Vill Dios mo dituqueimi:

3.

Dios ni Nuque ni Virgen Pinom
Pequelu in Huerilcaknon

4.

Cùme mogeam, cùme laiam
Vei mtn piquei ta in duam:

Ad

Ad ſanctum Angelum Cuſtodem.

Sonus: Defenſor noſter aſpice. ad Sanctus. ter.

669. 1.

Santo Angel em ni Quintunieteu!
Vill antù quintunmaiaen!
Vill ni mogen mo toquinmaiaen!
Ta ni pouam Dios ni mapu meu.

670 *Pie Jeſu Domine dona eis Requiem.*

Ad memento def.

JESU Chriſto Bùrenyevoe em!
Duamtubige ta in pu peni em!
Veichi pu lalu em!
Veichi cutangelu em!

Aliter.

Sonus de S. Joanne Nepomuc.

671. 1.

Cad Búrenyeve ſenor JEſu Chriſto em!
Mu Cutanyeve inchin ta in Chao em!
Petu cutantulgei, petu hueralei
Ta in pulalu em!

Modus mane ſurgendi & de bona Intentione.

Sonus Hiſpanus.

672. 1.

Lihuen mo Vutalmi,

Quine

Quine Puelche vemgequilmi;
Dios uduamquilmi,
Vamgeluchi pialmi:
  Villchi ni nemel,
  Vill ni kdauquen,
  Vill duamtuel
  Dios mo eluquen!
Tva Rezan deuma pibilu
Pibige ca Rezan,
Dios duamtubilu
Vemquilmi huerilcan.

Cantanda in Adventu Principis, Episcopi, R. P. Provincialis. &c.

673. 1.

Acui ta in Mapu mo
Vachi Reyno ni Apo (pu Patiru ni Apo)
  Veimo tepequein,
  Vill piuque mo piquein:
    Viva, viva, viva
    Ni Excellencia!
    Ni Illustrissima!
    Ni Reverencia!
Ni cupan mo túûúin
Doi mita pituin:
    Viva, viva, viva
    Ni Excellencia!
    Ni Illustrissima!
    Ni Reverencia!

2.

2.

Cúme piuque niepei
Inchiṅ ta iṅ Chao tvei:
  Veimo tepequeiṅ &c.

3.

Tva Camaricu em!
Cùme Chao cùme Apo em!
  Aldùn tepequeiṅ,
  Vill piuque mo piqueiṅ
    Viva, viva, viva
    N̄i Excellencia!
Mi cupan mo tùûúiṅ &c.

v.

Acui ta iṅ ruca mo &c.

In Comitiis Generalibus ſeu
Hueupin.

675. 1.

Vau mlei, vau mlei pu Mapu Che,
  Venten yavún Ulmen!
Mlei cai pu Huinca Che,
  Quimḡei ṅi Conaḡen:
Mlei ſeṅor Preſidente,
  Aldún vúta Apo no cam?
Pu Patiru mlei huente,
  Anùlei ta ṅi duam.

2.

2.

Veimo ado yavulumn
  Ta in pu peni em!
Gele; cùme entumn
  Vill ta mn duguquen:
Rey venten quintuquelu
  Ta mn aldùn cùmelen,
Gecai aculquelu
  Pùtùn, iquen, ptem.

3.

Vemgei vemgei deuma venteni,
  Abi ta Hueupin;
Chumtn Rey ta venteni
  Dios duamtubin!
Dios Rey ni Rey no cam ve?
  Dios Re Apo mtn!
Gelai Rey, Dios elunobile
  Gen, temn, mogequen.

Verſus latini habentur ſparſim, plures junctim dabit qui ad calcem annectitur appendix: *Lachrymæ ſalutares*, etiam ſeparatim, quando petitúr, vendendus.

PRO-

PROTESTATIO AUTHORIS.

Omnia ſub Cenſura Dilectiſſimæ Matris meæ Romanæ Eccleſiæ, quam ſolam eſſe unam, ſanctam, Catholicam atque Apoſtolicam, proinde veram, confiteor certiſſimus & oculatus teſtis. 574. in domo & arce * noſtra Geiſtana 7. Octobris 1772.

* Idcirco R. P. Collart, qui anno 1744 ibidem pie obiit, ſic canebat:
Clara dies Claræ Geiſtanam vexit ad Arcem,
Clarior in cælum me vehet inde dies.

CHILIDÚǴU

PARS QUARTA.

Voces Indicæ ordine alphabetico, adjectisque Numeris, ubi ſingulæ plenius & copioſius explicantur.

✝ IHS

NB. 1. Ignoſcat benevolus Lector, quod in toto hoc libro, maxime a Nro. 676. ſúb alio plures, pauciores ſub alio Numero voces comprehendantur: cum enim duodecim & amplius annis huic operi inſudaverim, & arbitror duodecies denuo laborem ſim exorſus jam addendo, jam mutando; fieri aliter non poterat, quin illa aliaque ejusmodi ſuccederent: at parum refert; ſupplet enim Ordo alphabeticus, qui in ſingulis vocibus ſervatur. 2. Literâ C, a N. 705. Ordinem alphabeticum non nihil eſſe turbatum, ut monet *

676. A.

A. nota Vocativi. 6. communiter præponitur huic dictioni: *pu huen.* E. g. *A pu huen*, pro *pu huentu*, O viri! 14. 640.

Abn, *afn*, *afcùn*, finiri, deſtrui, abſumi, conſumi, ad nihilum redigi. 532. 349.

Ab-v. afcùduam, luctus, afflictio, triſtitia. 486.

Afcúduamn, affligi, dolere, conteri: afflictionem pati. 487. 488

Achahuall, *achaval*, gallina. 386.

Achircún, acerbitas, acor, naufea: naufeam pati. 535.

Acun, venio. 452. 453. 494. 673.

Ad, vultus, facies, frons, os oris. 461. 465. 516 Item. Mos, ufus, confuetudo. 525. 527.

Adcan, præferre: a fronte, ex adverfo portare. ibid.

Adelcan, culpam aut crimen in aliquem conferre, derivare, conjicere, tranfcribere: noxam alicui attribuere: criminari, falfo accufare 526

Adien, *adyen*, alicui fimilem effe: aliquem vultu, inceffu, &c. referre. 464

Adln, affuefcere: morem ac modum invenire. 567.

Adman, refiftere, fe opponere. 193.

Adn, ufum habere, congruere, convenire. 468.

Adquintun, ex adverfo, e regione videre, afpicere. 440.

Adtun, affuefcere; fe opponere. 440.

Ado, nunc, mox, ftatim. 540. 543.

Adochi, expecta paulifper. 540. 543.

Adoln, inftare alicui; ut properet, urgere. 540. 543.

677.

677. *Age*, facies, os habitusque, oris lineamenta. 461. 465. 500.

Ahue, cito, tam cito. *ahue cupatuabui?* tam cito veniret. 540 543.

Ahuechei, jam dudum. 540. 543.

Ahueln, feſtino, propero. Item. Alium ut feſtinet, urgere. 540. 543.

Ahuin, prunæ. 352. 354.

Ahuircùn. deficere, fatiſcere, linqui animo. 534. 538

Ahuùn, *ahuùcan*, ludere, nugari, animum laxare. 561. 564.

Ai, modus reſpondendi, quando vocantur. *aipin*, vocanti reſpondere. 266 267.

Ayarcùn, ſtellas fulgere, micare aſtra. 333.

Ayarn, *ayargen*, caneo: canum eſſe. 497.

Aien, ridere, nugari. *aiecan*, irridere, cavillari. 443. 444. 516. 538.

Aihuin, umbra corporis. *ahuintun*, imaginem ſuam in ſpeculo intueri, contemplari 342.

Ailen, prunæ. 351.

Ailin, lapides qui in flumine aut ejus ripa ſunt. 427. 425

Ailla, novem. 545.

Aipin, ſolem refulgere. 342. 559.

678. *Aibin*, res pulchra: compta, ornata, elegans, bella. *aibinn*, eſſe comptum, &c. 515.

Aiùn, amare, diligere. 486. 488.

Allca, *alca*, res robuſta, fortis. 12. 514.

Aldù, *aldún*, multum, multos eſſe. 547. 548. 549. 550.

Ale, lux Lunæ. *alen*, lunam fulgere, ſplendere. 342. 542

Alhue, mortuus. Item. Diabolus. *alhuei*, moritur, cum morte luctatur. *alhuetui*, eſt mortuus. Etiam vivos appellant ignominioſe *alhue*, *huera alhue*. *315. 537. 538 511. 612.*

Alhuen, mori; a Diabolo poſſideri. Machi Diabolum invocantes dicere ſolent: *alhuegeaen*. obſide me, poſſide me: fac me rem vitæ v mundi alterius. 606. 612.

Alin, terram omnino ſiccam eſſe: omnia ardore ſolis flagrare. *alimn*, incendo, nimio igne, calore calefacio. *alım*, præcalidus. *alincun*, ſolis ardore, febri maligna æſtuare, jactari, ardere, ſolvi, deficere, conſumi. 534. 538. 352. 354.

679. *Allcún*, audio. *allcútun*, auſculto, 440. 441. 586. 595. 616. 650.

Allue, ſenſim, placide, paulatim. Item. ſemiplene: *allue cancaen veichi curam*: redde mihi hæc ova ſemicruda; ſemiplene v. ſemiplane cocta. *allue tipantu*, ſeſqui annus. 270. 541.

Alluen, *alluecan*, *alluetun*, lente. Item leniter, manſuete, placide procedere. 543.

Alihuen

Alihuen, arbor. item. Lignum altum erectum. 405. 404.

Allvùn, lædi vel corpus vulnere, plaga; vel vas ictu. Item. perdi, perire. *alvùln*, vulnus infligere; damnum inferre; detrimentum parere, perniciem comparare, *allvútun*, nocere ſibi. 534.

Alpen, indureſcere putamen. 409.

Alta, res mala, ſordida, turpis, deformis. *alta hueni*, juvenis inutilis *alta pu anca*, inteſtina corrupta. 514. 515.

680. *Alúlún*, acriter dolere; acri dolore affici. 534.

Alun, *alon*, relucere, renitere, reſplendere. 418.

Am, ſpectrum, larva. 537.

Amchi, furfur. 477. 481. 458. 474

Ameln, non agnoſcere, non dignoſcere: aliud cum alio confundere. 464. 465.

Amon, eo, ambulo. *amocan*, iter facere. 452. 453. 493. 494

Amomarin. orare. vox a civitatibus antiquis relicta, oriturque vel ab *amon* & *mari*: progredi decem; nempe decadem Roſarii abſoivere: vel ab Ave Maria quod audientes Indi corruperunt *Amomarin*.

Ampeln, vix non conſequi; pene, tantum non obtinere; fere adipiſci. 526. 527.

Ampin, curatio, medicina, medela. Item.

 medeor,

medeor, medicor, medicinam facere, adhibere, *ampin caman*. Medicus: quamquam illi ſuos *Machi* vocent. 406. 410. 534.

Anca, corpus. Item. truncus arboris. Item. dimidium: *anca rpu*, viæ dimidium. *anca puúlli*, dimidia clivi pars. *pu anca*, inteſtina. 434. 435. 460. 494.

Anquen, ſiccus, aridus. 542.

Ancún, ſiccari, exſiccari, arefieri, arere, exareſcere. 349. 432.

681. *Antù*, ſol, dies, tempus. Item. penſum. *mari antú entuan*, decem dierum penſum petam, abſolvam. 334. 539.

Anchú malûen, ſolis amica, puella, virguncula. Hanc fingunt mederi plagis, vulneribus, morbis; quibus a magis affliguntur: & ſuos *Machi* (ita ſuos medicos appellant) eam ſecum habere; illamque conſulere: aliqui dicunt illis Diabolum in figura hujus puellæ apparere. 534.

Antún, diem eſſe, quando idem ſignificat quod aura, tempeſtas; addunt *cúme* vel *huera*. *antùcun*, *antùntun*, ſudo. *antútun*, ſolis calorem captare. 342. 560.

Anùn, ſedeo. Item. navem in ſcopulis hærere, vadis illidi: *anúi huampu*. Item. pax, a bellis quies: *anui mapu*, *anùn mapu tva*, terra ſumma pace fruitur, nullo bello turbatur. *anúln*, *anúmn*, ſedem figere.

anú-

anùpai vachi mapu mo. 232. 234. 354. 452. 494. 518. 519.

Anúnùknoun, vereri, colere; honorem alicui habere, præcipua autem honoris exhibitio eſt, quando accedunt jam hoc jam alterum genu flectendo, uti ſolent, præſertim quando ſunt ebrii, & plus vini peroptant, petuntque. 453.

Anapl, homo humili ſtatura, pumilio, pygmeus, nanus. 463.

Ananai! interjectio 293.

Aneln, minari, minitari, minas intendere; manum vel aliud inſtrumentum ad percutiendum attollere. 487. 488.

Anidun, *anidcùn*, ſiccum eſſe. 431.

Anúl, ſtratum, quo tectum domûs ſternunt, ut poſtea reliqua ſuperimponant. E. g. paleam, &c. 517.

Ape, fere, prope, propemodum, pene, tantum non. *apeln*, fere pervenire, attingere. 286. 404.

682. *Apill*, *apin*, libido, cupedia, malacia. *apiln*, *apinn*, aliquid vehementius appetere, concupiſcere. 489. 491.

Apumn, finire, conſumere, prodigere, diſſipare 349. 532.

A*po*, Superior, Præſul, Præpoſitus, Dux, Præfectus, Tribunus, Centurio, & quicunque alius, qui aliis præeſt, imperat,

præficitur: non utuntur autem hac voce Indi ſuorum ſed tantum Hiſpanorum reſpectu, tam Eccleſiaſticorum, quam ſecularium: addunt adjectiva E. g. *pichi Apo; vùta Apo; iom vúta, iom pichi Apo; mu vùta Apo.* ut ſic minorem vel majorem jurisdictionem, poteſtatemve ſignificent. 498. 500.

Arquen, arquenn, aquam maris vel fluminis decreſcere, minui, deprimi. Item. Lac in uberibus mulierum ſiccari. *arcùn.* id. *arquenco.* maris receſſus. 457. 429.

Aren, calore nimio æſtuare, languere, ſolvi, deficere, *arei antú, ptei antù: arei ta ni anca.* 538. 560.

Areln, mutuare, commodare, aliquid utendum dare *aretun, areltun*, mutuum, commodatum petere, mutuo ſumere; utendum aliquid accipere *aretu mogen*, commodata vivere. 421. 422.

683. *Aroſcùn*, ſudo. 536.

Arol, ſtatim, illico, e veſtipio. *arol pegeabui peuma*, non tibi per ventos aſſa columba venit. *aroln*, feſtino, propero. Item. alium ut acceleret, urgere. 540. 543.

Aron, eſurio. ſitio, ſiti, fame laboro. 476. 478.

Armco, arùmco, buſo grandiſſimus, quem fontibus præeſſe, & conſervare aquas credunt. 378.

Aremco.

Aremco, *ademco*, aqua calida. 428.

A*tai*, hermaphroditus. 514.

A*ten*, teri, tundi, contundi, debilitari, ſubigi, luxari membra, corpus. *atemn*, terere, &c. 534.

A*tún*, defatigari. *atùn lonco*, caput habeo feſſum, defatigatum. 534.

At*utui*, interjectio a dolore. 293.

A*ud*, terra ad maicium ſeminandum aratro ſubacta. *audn*, terram aratro ſubigere. 413.

A*uca*, rebellis. Item res falſa, ficta, adulterina. *aucan*, *aucatun*. 483. 533.

A*ucùnco*, *auquinco*, echo. 561.

A*una*, undæ, fluctus maris. 429.

684. A*vùn*, cibus bene coctus: poma, fructus maturari, miteſcere. Item, matureſcere apoſtema, ulcus, &c. *avuln*, *avumn*, coquere; ut matureſcant efficere. 404. 476. 536.

685. B. V.

Va, *tva*, hic, iſtic: Ecce. 20. 23. 295 : 7.

Vachi, iſte. 20. 23.

Vain. ferveo, efferveſco. *vai ta ni mollbùn*, ſanguis illi fervet. 459. *vaimn*, fervefacere.

Vainu, tenuis pluvia. 348.

Vaml, *vamlque*, ſic, ita. *ule vaml antú*, cras hac hora. 540. 286.

Vam, ita, ſic. *vamaimi*, ſic, ita facies. *vamgechi*, *vamgelu*, idem. *vamgen*, ita ſum comparatus, conſtitutus. *vamtipan*, recedo, diſcedo; abſcedo. *væmtipaln*, abſtrahere, dimovere, ſejungere. *vammn*, *vammtun*, ſeparare, ſecernere. 286. 488.

686. *Vanen*, pendo, appendo, penſito, trutino. Item. eſſe grave. *vanetun*, *vanevanen*, penſare æquilibrium, æquipondium, libramentum. 551. 553.

Vanten, tantum, tam magnum. *vantenn*; eſſe tantum. 551. 556.

Vatu, 402. carex.

Vdo, umbilicus. 451.

Vdù, *vùdù*, perdix. 386.

Ve, 295 : 7.

Vei, *veichi*, ille, idem. *veii*, ille eſt. *veilai*, non eſt ille. *veipe*, ſit ita. *vei*, *vantempe*, hucuſque, non amplius, ſufficit, ſatis eſt. *vei ca*, *vei lle*, &c. adverbia confirmativa. 20. 23. 479. 556. 288 : 4.

Vem, ita, ſic, illo modo. *vemn*, ita facere. *vemgechi*, *vemgelu*, ſic, ita. *vemgen*, ita eſſe; eſſe ſimilem; aliquem vultu, voce, inceſſu referre. *vei ni vemgen*, natura ita comparatus eſt; hæc ejus indoles, hic mos, hic ſtylus *vemel*, *vemlque*, ſic. 481. 482. 567.

Venten, tantum. 551. 554.

Veula, nunc, modo, jam. 540.

Bi,

Bi, 175. 182.

Vilu, coluber, anguis; ſerpens. 376.

Vill, omnis, cunctus, univerſus, totus. *villn*, *villtun*, totum abſumere, comedere, capere, ſumere. 476. 548.

687. *Villa*, penuria, caritas, annonæ difficultas, *villan*, *villagen*, laborare penuria, &c. 475. 476.

Villca, levir, glos. 504.

Villcún, parva lacerta. *mamll villcun*, polipodium. *madi villcun 376. 410. 412.*

Virquen, alſum, ſubfrigidum *virquen antù*, ſubfrigida tempeſtas *virquen co*, *475.559.*

Bitun, fumus, fumare. *bitunman*, fumum contrahere, obolere. 352. 354. 443.

Biri, Theatina, palea ſimilis paleæ avenæ, ſed inutilis & absque avena. 412.

Vochann, ſugere. *ùlun*, ſolum de machis intelligitur. 536.

Vla, propter 288 : 13.

Boiûe, *boye*, arbor, cinnamum, cinnamomum; ſed improprie. 399.

Voche, unda, fluctus. *vochen. 429.*

Vochen, canna, arundo maicii. 413.

Vochon, madeo, madide madeo. *vochomn. vocholn*, madefacere, intingere, perfundere. 431.

Vonuan, tuſſire. 535.

Vora, *voru*, os oſſis, dens. *voro tehua*,

lucius,

lucius, piſcis qui in *quepe* prenditur. Inde *Borohue*, Hiſpanis *Boroa*. *voro ptm*, paxilli tabaci. *voro challua*, ſpina piſcis, *aievoro*, dentes anteriores. 392. 410. 442. 444.

688, *Votm*, filius. *votmn*, gignere. 496. 501.

Vot! interjectio. 293.

Vochai pro *chao*, pater.

Broquin. 412.

Vucheucan, nugari. 490.

Vùn, caro exos; pulpa, etiam pomorum. *vnn*, poma eſſe matura, comeſtibilia. Item arbores germinare, pullulare, fructicare. *vn*, *vnn*, eſſe denſum, ſpiſſum. 397. 404 405. 455.

Vùl, res unita, conglutinata, copulata. *vùln*, jungi, copulari, cognoſcere mulierem; & eſt modus loquendi modeſtus; quamvis in hac ſignificatione plerumque addant *tun*: *vùltun*. Item. unam rem alteri v. ad alteram aptare, iucludere, immittere. Item. eſſe ad rem; ad rem pertinere, cum re cohærere. cum *pa* ſignificat ſuccedere, ſequi. *chuchi cùyen vùlpai*, quis menſis ſequitur. *vúlun*, *vlun*, coacervatum eſſe. *vluln*, congero, aggero, cumulo, coacervo. 490. 515. 543.

Bucun, jecur, hepar. 455.

Vunan, putreſcere, corrumpi. *vuna*, putre,

tre, putridum, tabidum. *vunapue*, virus, venenum. *vunapuen*, *vunapuetun*, venenum alicui dare, præbere, veneno tollere aliquem, occidere, necare. *476. 534. 536.*

689. *Vuri*, tergum, dorſum, ſcapulæ. Item. retro, poſt, pone. *405. 451. 453.*

Vuùn, nervus. *456.*

Búren, eſſe amarum. *búre*, amarum. 405. *Búre pue*, animus averſus, abhorrens. *Bùrepuen*, *bùrepuetun*, ab aliquo abhorrere, erga aliquem male affectum eſſe. 487.

Bùrenien, alicujus miſereri, miſericordia tangi, moveri: hujus me miſeret; miſeratio me tenet. *Bùrentun*, expectationem alicujus decipere, fruſtrare, ludificare. Item. ludificari. 487.

Vùcha, ſenex, vetulus, grandævus: ætate grandis, provectus. applicatur duntaxat viris. Item rebus inanimatis e. g. veſtibus. 49 .

Vùchen, ager demeſſus, reſtibilis. 413.

Vùl, vas. Item. radix olerum, herbarum 414

Vúquin, prægnans, gravida, fœta. Item. prægnatio, graviditas. *vúquinn*, eſſe fœtam: dicitur etiam de animantibus. *vùquipra*, nothus, ſpurius. *496. 514.*

690. *Vúta*, altus, magnus, grandis. *vùta rupalu*, *rumelu*, craſſus. *vùtan*, eſſe grandem. *554. 555. 556.*

Vuù,

Vuú, filum, ſtramen. *buún*, neo. *tapm vuú*, filum contortum. *huinù*, ſimplex. *472. 473.*

Vultan, os aduſtum habere; ore ægro eſſe. 444.

Bureu, *bucheu*, lepida narratio; feſtivum commentum: res riſum movens. 515.

691, C. K.

Ca, particula. 192. Item adverbium confirmativum. 288: 4: 39.

Ca, adjectivum: alius. *ca epu*, alii duo. *ca quine*, alius. *caȝelu*, alius *caȝechi*, iterum, alia vice. *camel*, alio anno, elapſo, vel futuro. *543. 548 549.* *ca mita*, alia vice. *caque*, aliqui. *caque*, *caque*, alius poſt alium. De *ca* nomine formantur ſequentia verba: *caȝen*, eſſe alium. *calen*, aliter ſe habere. *caknon*, mutare, ponere alibi, *cakuotubi ta ni uûi*, mutavit nomen ſuum. *caȝetun*, in alium mutari. *caȝenman*, vino madere, vacillare. *caȝentun*, culpam aut crimen derivare, conjicere, tranſcribere in alium *caȝeln*, *caȝeltun*, diſtinguere, aliud ab alio ſecernere, ſeparare, diſcernere, ſejungere. *caduameln*, digredi a re propoſita; ad alia divertere. Item. mente & animo vagari, divagari, aliud agere, cogitare. *464 548.*

Cachan, pleuritis. *cachanlahuen*, centauria minor. *410. 535.*

Ca-

Cachentun, non dignoſcere, non agnoſcere. *464. 598.*

Cachu, paſtus, paſcua. *412.*

Cachú, amicus, notus, compotator. *cachún*, propinare alicui. *514. 516*

Caçique, Caçiquius, Caſiqueus: Toparcha apud Indos. *498 500.*

Cad, multum. *cadn*, multos eſſe; abundare. 271.

Cadi, coſta. *454. 535.*

Caf, tabula, aſſis, aſſer. *cafn. 567.*

Cafen, *caben*, *caven*, ſpinus, 399. 401.

692. *Cafcùn*, aliquid in aurem loqui, inſuſurrare, ſuggerere alicui. *440. 526.*

Cahuellu, *cahuallu*, equus. 365.

Cahue, remus. *cahuen*, *cahuetun*, remigare, remum impellere, remis incumbere, inſurgere. 557. 558.

Cai, conjunctio &, atque, etiam. 293.

Cain, 93.

Cahuin, compotatio, epulum, convivium, ludi, ſpectacula Indorum. *Magentun*, epulum ob perceptos agrorum, arborum fructus. *malal cahuin*, ob cortem, ovile, ramale, ſepem, domum fabricatam. *nuin cahuin*, ob trituram. *nuin prun*, idem. nam triturant ſaltando & cantando; & ſemper noctu. *curú cahuin*, epulum funebre. *cunquin*, *calcutun cahuin*, cum certis cantiunculis,

culis, tripudiis, ſaltationibus, choreis. *cahuintun*, dare convivium. *antù cahuin*, *cuyen cahuin*, ſol, luna in centro circuli: forte quod in ſuis compotationibus ſedendo rotam, orbitam, circulumque deſcribant. *475. 477. 479. 559.*

Cahuitu, lectus *517.*

Cal, lana. *363 472.*

Calcu, veneficus, ſtrix, lamia. Horrendum Indis nomen, & maxime formidatum. *calcutun*, *calcun*, veneficiis aliquem petere; maleficis artibus afficere, carminibus devincere v. devincire. *calculn*, veneficum efficere, venefici crimen alicui attribuere. *483. 485. 536.*

Calcha, pili interiores. *458.*

693. *Calùl*, caro humana. *455.*

Calmin. *428.*

Calgal, fungi, qui naſcuntur in arboribus, præſertim in robore. *403.*

Calpudùn, pilos, capillos, crines evellere.

Calla, palus, quo fodiunt. *413.*

Callhue, frutex. *403.*

Calli, *193. 196.*

Calvù, cæruleus. *calvù ge*, oculi cærulei. *calvùlafquen*, color marinus. *417.*

Cam, interrogativum. 266. 267.

Caman, artifex, opifex. *483. 565.*

Camaricu, munuſcula e. g. ova, gallinæ, agnus,

agnus, & ſimilia, quæ dant Hiſpanis & Patribus Miſſionariis, quando eos adeunt præſertim prima vice: & ægerrime ferrent, ſi quis ea, quæ offerunt, non admitteret; & eſt eorum modus petendi, & contractus innominatus do ut des: nam ſemper ſperant & expectant plus quam dederint; nec unquam deſinunt petere plura & plura; & ſi ultimum ipſis negetur, quamvis anteriora omnia eaque multa & abundanter acceperint; abeunt triſtes, nec ſunt contenti; quare expedit ex ipſis quærere, quid petant, quid cupiant, deſiderent; & eo uſque urgere, donec omnia dixerint. Quibus omnibus patienter auditis aliqua negare excuſando; & aliqua concedere: at ſemper dare plus quam valuerit, id quod attulerunt & dono dederunt; & ſolum hac ratione diſcedunt læti & contenti; ſecus autem P. Miſſionarius apud illos audit avarus, &c. 498. 642.

Camtù, avis, quæ fabis ac floribus delectatur, veſcitur. 387.

Cancan, aſſum, torridum. 475.

Canin, in ludo *chueca* deeſſe, deficere, errare. *caniknon*, decuſſatis ſedere cruribus, ut Indorum mos eſt. 452. 563.

Caniu, criſta, jubæ 389.

Canquen, avis, ciconiæ non abſimilis. 385.

Can, cantharus. 520. 521.

Canùn, fibræ roboris. 403.

Capi, leguminum folliculi. *413.*

Capiſcun, pungere, palpitare. *535.*

Caputira, acus ex majoribus, & quæ foramen habeat ſatis grande: nam Indorum id fila repoſcunt. *472.*

Caql, *caquel*, transverſum. *caqln*, transfigere. *492.*

694. *Cara*, urbs, civitas, oppidum, pagus, caſtellum, & quilibet locus ædibus, domibus, & incolis frequens. *Carahue* civitatis, &c. dirutæ locus: nunc ſeges eſt ubi Troja fuit. *Entucaran*, urbem deſtruere, exſcindere, evertere, vaſtare, delere, diruere *caran*, urbem condere, fundare, ſtabilire. 4*92*. *494.*

Carca, vas grande ad afferendum potum, vinum. *478.*

Carcaren, *caſcaſen*, *cadcaden*, avis cujus modulatio ver annuntiat. *381.*

Carcu, ex altera parte fluvii, maris. Item nominant *carcu v carculaſquen* illum locum, quo poſt obitum animas migraturas dicunt; putantque eſſe Inſulam *Mocha*. *Carcun*, fluvium tranſire, trajicere. *288. 433. 538.*

Carù, crudus. Item. color viridis. Item. nigror canis albicans. *carù ilon*, caro cruda. *carú dgoll*, olla cruda, necdum cocta. *cadù v. carú lan*, mors violenta; cultro, pugione,

ferrea

ferrea ſicca in corpore defixa. *Carù Patiru*, Religioſus S. Franciſci Seraphici, ob ſacræ veſtis colorem. *417*.

695. *Catan*, perforare, perfodere, pungere, terebrare, perterebrare. *567*. *695*.

Catùn, ſcindo, ſeco, cædo, abſcindo, reſeco, amputo. Item, impedio, obſto, officio, prohibeo. *catudgun*, contentiones, rixas, certamina impedire. *gelai catùdgualu catùduamn*, argumentum præcidere, præcludere, eludere. *catútun*, *catuntun*, intercipere, intercludere, interpellare. Item terram aratro decuſſare. *405*. *413*. *527*. *567*.

Caucau, avis. *384*.

Cauchu, multus. *Cauchun*, eſſe multos. *271*. *272*. *548*. *550*.

Caûùl, conglobatum ſputum. *457*.

Caulin, *caupun*, faciem unguibus lacerare, fœdare: ungues imprimere. *368*.

Caichùn, Diarrhæa, alvi profluvium, ventris fluxus, proluvies. Item ex Diarrhæa languere, fluxu ventris laborare. *Caichù mollbùn* *535*. *538*.

Caimùtun, rumino, remando is. *363*.

Caine, hoſtis. *Caineln*, *cainetun*, in hoſtium numero habere. *531*. *575*.

Cayu, ſex. *545*.

Cayumtoi, gigas. *463*.

Cacha, *cha*. *295*

Caûe, anas, anſer. *384*. NB. 705. *cdau 706*. *cdin*.

Cha 295.

Chacha, ita viri ſalutant mulieres. *506*.

Chachai, *chai*, *ſai*, *tai*, ſic mulieres viros. *506*.

Chaf, *chafma*. V. *taf*.

Chacu chacu, *tacu tacu*, cerebri membranæ. *456*.

Chadi, ſal. *chaditun*, ſalio, ſallo is: ſale condire. Item, eſte ſalſum, ſalitum. *423*. *424*.

Chadn, ſponſionem facere, ſponſione aliquem laceſſere. *563*.

696. *Chag*, pars, quadrans, quarta pars. *Chag rpu*, junctura viarum, ubi viæ uniuntur, concurrunt. *chagcùn*, in partes dividere, incidere, in fruſta ſecare *chagtun*, *chagntun*, id. *chagquin*, *chagquin leuvu*, fluvii pars. *301*. *364*. *429*. *434*.

Chagll, inſtar diminutivi vocis *chag*. *chagll cuù*, digiti. *448*.

Chai, hodie, poſt breve temporis ſpatium. *541*. *543*.

Chaihue, calathus, quaſillus, quo metiuntur res ſolidas; & duo modium efficiunt: per eundem & liquores purgantur. *Chaihuetun*, *chaitun*, liquores purgare. 5*20*. *521*.

Chalin, *chalitun*, valedicere alicui: cum bona alicujus gratia abire, diſcedere. *518*. *452*.

452. Item, teſtari, teſtamentum condere, facere. Formula autem Teſtamenti, modus, inquam, teſtandi eſt hic: Quando Pater, Patruus aut aliquis ex majoribus natu eſt morti proximus; omnes conſanguinei conveniunt, & moribundus illis valedicit aſſignando unicuique partem paucorum illorum bonorum, opum, rei familiaris, quæ forte ſuperſunt. Si fratres contribuerint ad emendum ipſi uxores; pro rata & numero unusquisque ſibi unam vel plures accipit: cætera cedunt liberis E. g. immobilia; & in horum defectu fratribus, aut aliis vicinioribus conſanguineis. 537.

697. *Chale*, propinquus, affinis 501.

Challa, olla ex argilla. 520.

Challua, piſcis *challuan*, *challuatun*, piſcari, piſces capere, prehendere, trahere. 392. 395.

Chamall, ſtragulum, veſtis. 469.

Chanan, in terram conjicere, projicere. 487.

Chanu, dorſuale ſtragulum. 469.

Chao, parens, pater. 501.

Chapad, cœnoſus lacus, locus. 428.

Chapadcùn, mano aut calci priore percutere. 449.

Chape, *chapen*, crinium poſt tergum collectio. *Chapecan*, capillos ita colligere, ligare. 458.

Chapi, miles, tiro. 531.

Chapúd, depreſſus. *chapúd lonco*, caput depreſſum. *chäpùd* ſubſt. inaures argentei Indarum. 469.

Charahuilla, femoralia. 466.

Charam, 535. papulæ rubentes.

Charqui, caro ſalita, ſale condita. 475.

Chau pro *chao*, pater. *chaun*, *chaumn*, gallinam ova incubare; ova incubando fovere, *chauentu*, vitricus. 390. 475. 504.

Chaud chaud, flos pallidi coloris. 415.

Chaura, frutex myrto ſimilis. 412.

Chaù, æqualis, par. *chaùn*, æqualem, parem eſſe. *chaúln*, æquare; æquum, planum facere; complanare. *chaúin*, pila: palus ſuperius in duos ramos æqualiter deſinens. *chaûal*, quod ſolvendum, præſtandum, agendum ex debito reſtat. 422. 515. 517. 543,

Chaſdugun, *taſdugun*, coram loqui, reſpondere. 526.

698. *Chaùtun*, reſiſtere, in faciem reſiſtere, ſe opponere, os obvertere. 526.

Che, homo. *huentu*, *huentu che*, vir, mas. *domo*, *domoche*, fœmina, mulier. *Huincache*, Hiſpanus. *Muruche*, Maurus, & reliqui aliarum nationum. *Reche*, Indus Chilenſis; ſive qui ad ſe invicem agnoſcendos, vocandos, appellandos non indigent diſtinctivo. Item. ſervus, famulus: *Cheieneu cam pu Huinca*,

num

num ego ſum Hiſpanorum ſervus? *Cheln*, hominem facere, gignere, procreare. *chel*, terriculamentum, larva contra volucres, ne in agris creent damnum. 94. 199. *cheun*, omnes ejusdem familiæ, generis, nationis. 434. 502.

Chedcan, pulmentum ex maicio toſto. 475.

Cheche, avus pater matris. Item. nepos. 501.

Chedcui, nepos, ex linea materna. 501.

Chedquen, avis. 383.

Chelûe, dentes anteriores. 442.

699. *Chem?* quid. *chemn*, aliquid facere. *chemimi?* quid agis. 266. 267.

Chei, *chemai*. *266*. *267*.

Chenchepl, *tentepl*, corporis vel manuum trepidatio ex morbo. 462.

Chenodcún, *452* coxim inſidere.

Chepidcún, tuſſire, quod potus ad epiglottidem offendat. 446.

Chepica, gramen. 412.

Cheu, 266. 267.

Cheuque, ſtruthio. 385.

Cheurvoe, cometa 559.

Chi, *44*. *84* *194*. *287 : 3*. *295*. *547*.

Chgarn, *chgarcún*, vulnus, plaga. Item. ferio, vulnero, ſaucio.

Chicúmn, componere, conſtruere. Item. tignis & trabibus domum rudem informare. 567.

Chidan, lutum, cœnum a fluminis inundatione relictum. *chidann*, alluvione fluvium excreſcere, præter ripas effluere; campos inundare, obruere. *428*.

Chifn, *chifcan*, ſuperfluere, redundare. *chipmn*, eſſe cauſa cur redundet. 478.

Chid, gelidus, gelu conſtrictus. *chidn*, gelo, glacio, congelo, gelu concreſcere, comprimi, aſtringi. 409.

700. *Chigan*, cibi vel potûs reliquias colligere. 478.

Chihuai, nebula. 347. *Chihuaiquiiaun*, huc atque illuc ire. 452.

Chillca, liber, papyrus, epiſtola. Item. nomen herbæ medicinalis. Item ferrum, quo notam pecudi inurunt. *chillcan*, *chillcaln*, ſcribere. *dugulelen vachi chillca*, lege mihi hanc epiſtolam. *chillcatun*, legere, libris incumbere, ſtudere. 421. 572. 573.

Chilla, vulpecula. 373.

Chili, *Chilli*, Chile, Regnum Chilenſe. *Chili Che*, *Chilliche*, Chilenus, Chilenſis. *Chilidugu*, Lingua Indo-Chilenſis, lingua Chilena; idioma Chilenum, Chilenſe. *Chilidugun*, loqui Chilene. *Chillihueque*, aries chilenus. 494. 698. *Chilidúgu*, res Chilenſes.

Chillcon, aquoſum eſſe. 429.

Chillquen, aures ad inaures immittendos perforare. 470.

Chill-

Chillquin, manipulos ſpicarum colligere. 413.

Chima, lues venerea. *chiman*, ea laborare. 535.

Chincdn, *chinclln*, non ſuſtineo; tolerare nequeo; tenere me non poſſum, quin. 567.

Chincull. *478.* manticæ ad portandum in equo œnophora.

Chinûe, animalculum albo nigrum ejusdem cum ſciuro formæ & magnitudinis; cujus urinæ graveolentia nimia eſt, diuturna, & vix ferenda. 373.

701. *Chinur*, Dominus. *Chinura*, Domina: a voce Hiſpana, *ſenor*, *ſenora*. 498.

China, ancilla. 498. 500.

Chicll, titillatio. *chiclln*, titillationem pati. *chicllmn*, titillationem alicui movere: attrectatione corporis riſum excitare. 452.

Chiquercùn, oculos volvere & pene in orbem verſare. 440.

Chillimunn, pedes obdormire.

Chiquin, verbum inhoneſtum ſignificans exercere copulam carnalem; vox nunquam uſurpanda, ſed ut intelligatur, & qui illa uſus fuerit, reprehendatur. 490.

Chllbun, laxari, relaxari, ſolvi, diſſolvi. 470. 567.

Chmebn, annuere, inclinare caput. 437.

Chocoſ, pars domûs poſterior. 517.

Chocon, *tocon*, aqua, frigore pene enectus. 431.

Chod, color luteus, pallidus. *chodn*, pallere. *chod curam*, vitellus. *chodhue cura*, terra colori luteo efformando inſerviens. 417. 475.

Chollcho, *tolto*, nomen herbæ. 410.

Chollhua. 393.

702. *Chollof*, cavum, concavum tegulæ, non orbiculare. *tolof mamll*, cortex, exterior arboris cruſta. *chollofn*, tegulas conficere. 515. 517.

Chogn, extingui ignem, lucem. *chogmn*, extinguere. *chogmvoe*, emunctorium. 354.

Chomn, *chumn*, Solis & Lunæ concurſus. *chumi cúyen*, *chum cúyen*, novilunium. 542. 543.

Chomecu, torris, titio extinctus. 353.

Chomllco, parvarum cochlearum genus. 393.

Choncún, caput parieti illidere; ad fornicem offendere. 437.

Chone, ſtragulum, veſtis Indarum. 469.

Choniun, patientiam expectando amittere: mora mihi ſatietatem & faſtidium affert. 486.

Chonodcuú, cubitus 448.

Choncaiaun, computando & quærendo, a qua aberravit, viam, huc illuc ire. 452.

Chon-

Ch*onblcuù*, qui habet tortuoſas manus, ut ſcaurus pedes. 449.

Ch*opilln*, digitos frigore rigere. 449.

703. Ch*oqueln*, promere quantum capit pugnus. 555.

Ch*ocm*, *chocún*, Sobrinus; ex ſorore ne pos. 501.

Ch*ori*, locuſta. 388.

Ch*ob*, oculorum infirmitas. 535.

Ch*ovú*, ſegnis, negligens, ſocors, languidus, remiſſus, deſidioſus, iners, piger. *chovún*, ſic eſſe. *chovugen*, pigritia, &c. 483. 485.

Ch*oiún*, *toiùn*, germinare, pullulare, fru cticare. *choiù*, germen. 409.

Ch*iquenn*, invertere. 470. 476.

Chù*quel*, arma, enſis, gladius. 531. 533.

Chú*f antú*, die integro, toto die. *chúftun*, accipere, ſumere, auferre, edere, bibere totum, omnia. 476.

Chú*cau*, *udud*, avis ſylveſtris. 387.

Ch*uchi*. *266. 267.*

Ch*uchin*, centrum ligni, arboris. 403.

Ch*uchei*? unde ſciam. 267.

Ch*ulun*, fervet olla ſpumans; aqua fervens diffunditur. 476.

Ch*umn*, agere. *chumimi*? quid feciſti. *chumlan*, nihil feci, egi. *chumgei chei mi mogen*, ut vales? derivata ſunt: *chumam*, *chumal*, *chumgechi*, *&c. 266. 267.* 704.

704. Ch*umtn*? quantum. *chumtn antù*? qua hora. *vanten*, *venten*, hac, illa. 266. 267. 548.

Ch*umpi*, faſcia, cingulum. 469.

Ch*upin*, *chupiqueimi*? quid ais, quomodo dicis? non intelligo, quæ loqueris. *chupigei*, quomodo vocatur. 266. 267.

Ch*uquin*, furari. 484.

Ch*ubg*, gibber, gibberoſus, gibbus, gibbo deformis. 462.

Chú*ca*, remotus, longinquus, ſeparatus, disjunctus, diſſitus. *chùcan*, ſeparare, ſejungere, ſeponere, ſecernere, ſegregare, removere. Item. diſcedere, abſcedere, recedere. 544.

Chù*dcùn*, gutta, guttula, ſtilla. *chúdcùnn*, deſtillare, diſtillare. Item. ſtranguria, ſtillicidium. 535.

Chù*goln*, premi; multitudinis concurſu, preſſura pene opprimi. 493.

Chù*n*, imbrem remittere, ceſſare. *chùi*, jam imbrium vis remittit, cœlumque ſudum & ſerenum redditur. *chùtun*, contra pluviam perfugium quærere: in locum ſiccum, ſub tectum ſe recipere. 559. 547.

Chú*ln*, prehendere: figere, tenere, ligare. *chúlhue*, acus, ligamenta, &c. quibus prehendunt, ligant. *chúl*, fibula. *chùltun*, infibulare, fibulam injicere. *chùl piuque*, nervus quo cor aſtringitur, tenetur. *chùlqueuún*, aſtrictio linguæ. 456. 470. Chù*n*-

Chù*ncon*, *chumpoln*, convolvere, illigare. 470.

Ch*unai*, fimbria. 466.

Chú*nidn*, farinario cribro ſuccernere; farinam ſubcerniculis purgare, excutere. *chunid*hu*e*, cribrum. 520. 521.

Ch*urnan*, implicitum, irretitum eſſe. 473. 705. C*lcl*, herba. 411.

Cúch*an*, lavo, abluo. *cúch*a*caial*, lavanda. *cúch*a*can*, lota. *tva cùch*a*can*, en lota omnia. 432. 433.

Cùch*altun*, viſo, inviſo, viſito. 518.

Cúch*aun*. mandere, cibum dentibus conficere. 443.

Cùch*e*ú, malorum, pomorum terreſtrium radices. 409.

Cùchiu, anus, podex. 451.

Cùch*ig*, tinea, blatta. 378.

*Cùch*ù*n*, *ctùn*, exprimere. 432.

Cúch*an*, madeo, madide madeo: torrentis inſtar fluere: aqua fluit undique rivis. 431. 432.

C*dau*, *kdau*, labor, opera, opus, negotium. *c*[illegible]*n kdaugeimi*, quid habes negotii; quo occuparis, cui inſudas. *kdaun*, *kdaucan*, laborare, elaborare. 567. 569. 64.

C*len*, cauda: quadrupedum, avium, ſerpentum. 389.

Clen clen, herb. 411.

C*lgaun*,

Clgaun, ſe invicem mordere. 370.
Clhuaknon, laqueo capere. 364.
Clilhue, olla major. 520.
Cli cli, *cli uùn*, mandibula, maxilla. 442.
Clilque, falco. 380.
Clol clol, faux, guttur, gula. 445.
Clon, arbor. ~~451.~~ 398
Clofcún, ſonare res liquidas dum portantur. 478.

706. *Clorin*, rhonchus. *Clorinn*, ſterto; ronchos edere; ructuoſos ſpiritus ingeminare. 437.
**Cùlche*, inteſtina. 456.
Clle, lacryma. *Cllen*, lacrymari, in fletum erumpere; lacrymas effundere, profundere; erumpentes lacrymas continere non poſſe. 458.
Cludun, ſolvi, aufugere, diffluere.
Cdin, *cùclin*, *ulin*, ſecundæ. 496.
**Cmpun*, ligna ſecare, in fruſta concidere. 404.
**Cnu*, naribus loquens. 462.
Clmunn, cadaver ferali linteo involvere; ſindone inſuere ad ſepulturam. 537.
**Cmtùlún*, terram reſonare, reboare, remugire. 360.
Clùn: in hoc aut illud latus incumbere, ſe vertere; in hanc vel illam partem inclinare. *Clún antù*, poſt meridiem. 539 552.

*Cùna,

*Cùna, palea. 402.

Co, aqua. Cogei, liquidum, fluidum esse. Item esse succosum, succo plenum: spissum non est. Couùn, saliva, sputum. Con, coln, aquam petere, haurire, afferre. 428.

Cochimn, resisto, obsisto, repugno, contradico, me oppono. Cochimtun, mimum agere; gestum alicujus, voces, mores ridicule effingere, exprimere, referre, imitari. 464. 490.

Cocoll, radix pro colore rubro. 417. 419. 708. Cocll.

Cochin, dulce, suave, 405.

Codcod, felis, catus ferus, sylvestris.

Codin, inguen, panus inguinis, adenes. 451. 534.

Codo, ventrosus pepo. 409.

Coel, hasta. 531.

707. Cofque, panis. Cofquen, panem coquere. 475. 476.

Cogi, fructuum perceptio. Cogin, cogintun, fructus colligere. 413. 414.

Coñau, comitia. Coñautun, sermocinari, colloqui. 531.

Coiam, robur arb. 399.

Coilla, mendaciorum architectus, fraudulentus, sycophanta: totus ex fraude & mendacio compositus. Coillan, coillatun, mentiri. Coillatuln, mendacium alicui obji-

jicere, exprobrare; mendacium in aliquem retorquere. 483. 485.

Coinau, cancer. 393.

Coipo, *coipu*, lutra. 377.

Coyolln, relucere. 368.

Coyue, arb. 399.

Colcol, fuſtis. 528.

Colchau, *coltau*, inſecta aquatica. *Colchau cutan.* 378. 535.

Colhuachu, crabro, oeſtrum, 388.

Coli coli, aſilus. 388.

Colletun, ſemper ſitire; undique ad bibendum colligere, mendicare. 478.

Collman, aviculæ nondum pennis ad volandum inſtructæ, implumes. 389. Item. ſtragulum, veſtis ſtragula ex meris plumis contexta. 466.

Collolla, formica. 378.

Collbùdun, metu, timore, formidine, terrore turbari, obſtupeſcere; vocem faucibus hærere. 787.

708. *Colpi*, fluvius prope *Puren*. aqua pennata, plumata. 466.

Colù, color heluus, ravus. 417.

Comallhue, ora, fimbria, limbus. 466.

Comufn, ſura. *comúfnn*, nervorum rigor. 451. 535.

Común, *comùtun*, intentis oculis aliquem intueri; avide oculos in aliquo figere; fixos

aut

aut intentos habere: alicujus conſpectu delectari. 440.

Cona, miles, validus, fortis; viribus & animo præſtans. 531. 533.

Conaln, graviter contra debitam reverentiam, urbanitatemque peccare. 484.

Concan, paleæ manipuli ad domum tegendam; tectum illi ſtramineum imponendum. 517.

Concùlùn, expirare, animam agere, exhalare; extremum ſpiritum reddere. 537.

Con, fidus amicus, & familiaris, qui illos faciat de omnibus certiores; & ad cujus domum, ubi id loci pervenerint, divertunt; & ipſius conſilio omnia agunt. 489. 832.

Conn, intrare. *conmn*, immittere. 503. 518. 519.

Coni, filius v. filia matris: in quo diſtinguitur a *votm*, qui patris eſt filius. *yall*, *yalln*, proles, procreare. *Conin*, parere. *Coniln*, gravidam efficere. *conintu*, privignus uxoris. *conilhue*, nidus v. locus ubi aves, gallinæ ſua pariunt ova. *coni namun*. 501. 504. 535.

Conue, animal lactens: agnus. 363.

Concùll, herb. 410.

**Cocll*, flos. 419.

Copahue, ſulphur. 353. 423.

Copin, murices, tribuli, aculei, quos hoſtibus arcendis, offendendis huc illuc per

viam ſpargunt, diſponunt. *copinn*, hos aculeos conficere. *copinclen*, infigi vel aculeum infixum eſſe. 531.

709. *Copin*, herb. 402.

Copún, pronus. Item. pronum aut plus quam dimidia corporis parte inclinata ex fluvio aquam haurire, aut inſtar canum, uti ſolent *Pehuenches*, bibere. 437.

Copùllca, puls, pulmentum. 477.

Coretun, damnum compenſare; amiſſa recuperare, recipere; paria facere. 563.

Corú, jus, juſculum, condimentum. *corùn; corùtun*, juſculum præparare. 475. 354.

Coyocho, napi, raparum radices.

710. *Cotúr*, *cotr*, torridum. *cotrn*, torrere. 476.

Cobr, *covúd*, genus teſtudinis ſeu domiporta. 373. 377.

Coven, maicium toſtum, torridum. 475.

Coùll, herb. 402.

Creu, turdus, ficedula. 387.

Crf, *crùf*, ventus, aura, aer, tempeſtas. *crùf vemgei*, Euro, vento velocior. 343. 558. 560. NB. Hic multæ voces redigendæ in meliorem ordinem.

Cuchi, *cuti*, pudenda mulieris. 451.

Cucu, ava, matris mater.

Cudall cudall, renes. 455.

Cu-

Cudan, teſtes, teſticuli. 451.

Cude, *cuye*, *cuſe*, vetula, anus ûs. Vetulæ ægre ferunt vocari *cude v. cuye*. ſed placet *cuſe cuſe pllù*, decrepita.

NB. *Cuſe* ſumitur nonnunquam pro *cure*, nupta. *cuden*, *cuſen*, mulierem ſeneſcere, conſeneſcere *Cudepra*, vetula quæ nec peperit, nec habuit maritum. 495. 496. 514.

Cuden, ſponſionibus certare; ſponſionem facere; ſponſione aliquem laceſſere; tantundem ſi vicerit ſpondere. 563.

Cudı, lapis ſupra quem frumentum, ſal, &c. manu terunt, molunt. *num cudi*, lapis quem ambabus manibus tenentes, illique incumbentes molunt, terunt, tundunt. 520.

Cudi voro, ſpina dorſi. 454.

Cudua. piſc. 392.

711. *Cudun*, cubo, cubitum ire. *cudmn*, *cudln*, cum aliquo cubare, cubitare. 521.

Cuchen, *cuten*, maicium torridum. 475.

Cue, poma, mala terreſtria torrida. *cuen*, illa torrere. 475.

Cuel, limes, confinium, terminus. 555.

Cuellcuellien, aliquid deſiderare, requirere.

Cuicui, pons. *cuicuipagi*, tergum tecti. 430. 517.

Culben, runcatio. *culvenn*, *culbentun*, runco, erunco, abrunco. *culvenhue*, runcina. 404.

Cuûúm, *cuim*, arena. *430*.

Cuûul, *cuyul*, carbo. *Cuyuln*, carbonarium negotium exercere. *353*.

Cuivi, olim, antiquitús, quondam, apud priſcos, quodam tempore. *540*.

Culai, dudum. *540*.

Culle, herb. *410*.

Cullcull, buccina, tuba cornea. *562*.

Culluin, ventris fluxus, proluvies, dyſentheria. *Culluinn*, ex dyſentheria languere. *535*.

Cpon, mortuorum corpora, ad videndum quo quis veneno vel veneficii genere ſit mortuus, aperire. *537*.

712. *Creu*, turdus. 387.

Crin, errare, delinquere. Item. Fornicari. *Cri domache*, impudica mulier, laſciva, libidinoſa, vulgatæ ac venalis pudicitiæ. 484. 489. 493.

Ctal, *ktal*, ignis. *Ktaln*, *ktaltun*, ignem accendere. *Ktalhue*, focus. *Mivù ktalgeimi?* quot uxores habes. 349. 354.

Ctùn, *cùchùn*, exprimere, premere, comprimere, conſtringere: undique premere. Item caricis vel paleæ manipulos ligare; ad domum tegendam conſtringere. 432. 517.

Culen, herb. 410.

Cullin, bona, divitiæ, opes, res familia-

ris,

ris, & quidquid quis pleno jure poſſidet. Item ſolvere, ſatisfacere, damnum præſtare. 421.

Culme, inops ab amicis; nullo potentium præſidio munitus; orphanus, egenus. Item avarus. *Culme Hninca*, Hiſpanus avarus, item qui quæſtu ducitur; lucrum & compendium quærit; omnia ad ſuum commodum & lucrum vertit, refert, revocat. Item factioſus. *Huinca culme*, Indus adhærens Hiſpanis. *culmen*, eſſe inopem, &c. 531. 483. 484. 487 488.

713. *Culpemn*, delirare, deſipere. 535.

Culpeu, vulpes major. 373.

Cultunca, tympanum. 562.

Cum, ruber, rubens. *cumn*, rubere. 417.

Cuniln, commiſeratione tangi; miſericordia moveri. 486.

Cunùval, orbus, orbatus parentibus, pauper. 498.

Cuniun, periculum. 531. 533.

Cunaſcùn, torrere herbas. 536.

Cunarquen. 474.

Cunquen, chorea, quam Indi ab Hiſpanis quondam didicerunt. 561.

Cupln, leviter amburere. 354.

Cupd, immundus, ſordidus, ſpurcus, fœdatus, inquinatus. *cupdn*, *cupùdclen*, eſſe immundum, &c. 515.

Cupiln, tondere, decurtare 458.

Cura, lapis, ſaxum, petra. *curantu*, ſaxetum. *curatun*, lapidibus aliquem petere, appetere; lapides in illum jacere, conjicere.

Curaca, ità olim appellabantur Caciquiorum filii, qui honeſte ab Hiſpanis educati, bonisque moribus inſtructi, ſuis præficerentur. 425. 426. 427.

Curarì, coralium. 469.

Cural3e, pupilla. *cural3e cutan*, albugo. 439.

Curam, ovum. *curamn*, ovum parere. 390. 391. 474.

Cure, uxor. *curetun*, uxorem ducere. 504. Qui ducit uxorem, obligatur ſolvere conſanguineis futuræ uxoris; & primo loco parentibus; deinde patruis & avunculis; demum fratribns, quamvis non ſemper ſtatim, nec una ſolutione, nec in eodem genere mercis; ſed aliquando permutatione; alias dando frena, calcaria, veſtes, equos & hos nonnunquam ephippiatos, phaleratosque; & hoc ſolutionis genus vocatur *que3utun*: alias ſolvunt vaccas, oves, boves; atque hæc ſolutio nominatur *mavùtun*. Contractus autem, quando uterque & vir & fœmina conſentit; appellatur *3apin*, *3apiln*, *3apitun*. Quandoque parentes contractum faciunt; nonnunquam vir fœminam conſentientem occulte ac Parentibus inſciis abducit:

cit:

cit: vel parentes ſolum coacti dant conſenſum: nihilominus ſi pater abſolute contradicat, obſtet, repugnet; filia reſtituitur. 807.

Curencan, volutari. 367.

Curi, urtica. 412.

Curtiſia, pileus, pileum. *entuge mi curtiſia*, depone pileum. 466. 468.

Curù, nigrum. *curù Patiru*, P. Miſſionarius v. Religioſus Societatis JESU propter veſtem nigram. *curù cahuin*, epulum funebre. *curùn*, nigrum eſſe. *curùtun*, *curùln*, colore nigro tingere, imbuere: veſte nigra indui. 417 419.

Cutafn, *cuchafn*. 474. *cochayuyum* toſtum.

714 *Cutan*, æger, ægrotus, languidus: dolor, commiſeratio. *cutann*, in morbum incidere; morbo corripi, teneri, affici, confici, afflictari, premi, opprimi; dolorem pati. *cutanien*, miſericordia moveri; condolere; commiſeratione tangi, 486. *cutanduamn*, angi, afflictari, dolore affici; in luctu eſſe; lugere, contriſtari; diſcruciari animi dolore: pœnitet, piget. *cutancaun*, defatigatio, moleſtia, damnum emergens, quod quis paſſus eſt vel ipſe in perſona propria, aut re ſua; vel ipſa res ſua e. g. famulus, equus, &c. 487. 525. 534.

Cutu, *cottu*, nævus, næviculus. 462.

Cuù, manus, brachium. 448.

Cubn, capere ex proprio vel alieno periculo documentum: fatigari, defatigari, lasſari. 366.

Cubùn, res calida, ſeu calefacta ad ignem, ut aqua, vinum. *cubùnclen*, calefieri. *cubùnln*, calefacere. 428. 476.

Cubillcan, argillam coquere: incendere, inflammare ferrum, ut fiat ferrum candens & inflammatum. 567.

Cubùll, conchæ marinæ & quodcunque aliud marinum e. g. piſces, herbæ ut cochayuyum, luchium, &c. Item. omnis caro comeſtibilis. 393. 455.

Cubùlluùnn, titubare, hæſitare, loci & ſermonis inſolentia moveri, perturbari, ideoque dicere quid pro quo. 484.

**Cunu*, terra humida. 430.

Cude, canna incenſa, vel lignum ardens, aut titio incenſus, quo tanquam lumine aut face illuminant. *cùdetun*, canna incenſa illuſtrare; lumen præbere. 351.

715. *Cùdemallin*, nitedula, cicindela, noctiluca, lampyris. 388. 351. 429.

Cùdehue, lapides virides Indorum uniones, gemmæ, margaritæ; quibus pro commiſſo homicidio ſolvunt, ſatisfaciunt. 426.

Cùga, genus, progenies, ſtirps, familia, gens. Item cognomen, quod mutuantur

tur a volucribus, quadrupedibus, ſerpentibus, piſcibus, lapidibus, & quacunque re alia animata, inanimata. Hæc cognomina plerumque imponit pater hoc modo: primo attendit ad nomen ſeu cognomen ſuæ *Cùgæ* ſeu familiæ ac ſtirpis. e. g. habet quis pro *cùga* cognomen *Hueque*, aries Chilenus; conſiderando igitur adjuncta, proprietates, &c. alium ex filiis vocat: *Liûhueque*, aries albus; alium *curùhueque*, aries niger; alium *necùlhueque*, aries currens; alium *llauvùlemu*, umbra ſylveſtris; quia aries præſertim æſtivo tempore delectatur umbra arborum &c. Alter pro *cùga* habet *pagi*, Leo. Ergo ex filiis appellat alium *Vùta pagi*, Leo magnus; alium *Loncopagi*, caput leonis; alium *Huilipagi*, unguis leonis; alium *Huaiquipagi*, Leo haſtatus; &c. Quando plura cognomina concurrunt; cognomen *cugæ* ſolet poni ultimo loco; quamvis non ſemper; ſed colligendum eſt ex adjunctis. Cognomina mulierum plerumque ſunt ridicula, hinc illa manifeſtare erubeſcunt. Etiam ſuis Patribus Miſſionariis imponunt cognomen alicujus ſtirpis; eumque ſtirps illa inter ſuos cognatos numerat, & veluti ſuæ ſtirpi inſertum. Mihi impoſuerunt *Huaiquilafquen*. *Huaiqui*, lancea: eſt cognomen ſtirpis, & mihi datum quod ſim procerioris ſtaturæ. *lafquen*, mare; quia il-

 lorum

lorum reſpectu ſum ultramarinus. 496. 497. 513.

Cùgen, ſordidæ conditionis homo; e vulgi fæce; terræ filius, abjectus, neglectus, inutilis. *cùgenn*, eſſe abjectum, inutilem. 498. 514.

Cùgon, tactu aſperum, ſcabrum eſſe. 515.

Cùgercùn, refrigerare. 431.

Cúellun, mirifice conſpectum alicujus deſiderare; efferri ſtudio videndi aliquid. 486.

Cuicai, perlucidum, pellucidum, perſpicuum, diaphanum. 418.

Cùyen, luna, tempus. *acui ni cùyen*, jam venit ipſius tempus; nunc tempus eſt, ut ipſe. item. jam obiit; jam finitum eſt ipſius vitæ tempus: venit ſuprema dies, hora ultima, finem vivendi fecit. 334. 542. 543.

Cùilu, res moleſta, deformis, ingrata, diſplicens, inamœna. 515.

Cùimin, voces, geſtus, actiones, curſitationes, geſticulationes *Machi*orum quando medicantur: & aut fingunt aut revera accidit eas (*machi* ordinarie ſunt mulieres; *calcu* viri) a dœmone poſſideri. 536.

Cùimtun, cibo vel potu ſubvenire, ſuccurrere; cibaria filiis, conſanguineis, famulatui afferre; annona alios ſublevare. 476.

Cúla, tria. 545. item canna. 402.

716. *Cùlúmn*, dormientem, ſomniantem loqui, obambulare, &c. 437.

Cùlbu, anas minor. 384.

Cùlco, quaſillus. 520.

Cùlla, ſodalis, contubernalis. 514.

Cùllai, arbor, cujus cortice utuntur ad lavandum. *cùllaitun*, hujus arboris corticem ad lavandum adhibere. 400 432.

Cùllcan, immergere. 432.

Cúlle, *cúllen*, lacrymæ. *cúllenn*, lacrymas fundere. 458. 706.

Cúllin, collineare, dirigere, intendere, ſagittam mittere. item. Veneficiis aliquem petere, appetere. 484. 420. 422.

Cùllman, lambere. 370.

Cúlpaitun, ſupplantare aliquem; pede ſuppoſito ad terram impellere, dejicere. 497. 532.

Cùlpo, *cúllpu*, turtur. 386.

Cúllumn, faciem lavare. 432.

Cúlmedun, luxatum eſſe. 534.

Cú*lui*, phaſeolus. 408.

Cù*me*, bonus, probus, honeſtus, præclarus, ſalvus, incolumis, integer. *cùmen*, eſſe bonum. *cùmelcan*, benefacere; beneficia, officia in aliquem conferre; aliquem honorifice excipere; liberaliter habere, tractare; omnibus officiis proſequi. *cúmentun*, cibum ſapere; eſſe ſuavem, jucundum; magnam ex eo voluptatem percipere;

cibi

cibi ſaporem gratiſſimum eſſe. 480. 482.

Cùmarca, piſc. 392

Cùmpall, capulus, manubrium. 564.

Cùmpem, ſtultus, fatuus, imprudens, ſtolidus, inſipiens, inutilis, vecors. 483.

717. *Cùnchan*, par cum alio facere; cum pari componi; parem illi adjungere. 567.

Cùna, ſectio, ſciſſio, ſciſſura. 534. 402.

Cùntùn, *cunten*, ſecundo flumine navigare. 558.

Cùntan, *cùnchan*, jugum boum. *cùntaln*. *364*.

Cùnatun, prendere, prenſare, prehendere, tenere; manum manu, digitis digitos capere. 449.

Cùnal, rete. 395.

Cùnapan, aliquem ut adſit, veniat; vocare. Item. venire, præſto eſſe. *cùnapamn*, venite, adeſte. 101. 452 453.

Cùne, gemellus, geminus. 501.

Cùni, pravus, diſtortus, pravis & corruptis moribus. 483.

Cuni, domus ex meris arborum ramis; quas extruunt ad excipiendum P. Miſſionarium; & ad ſua comitia vel convivia celebranda. 517.

Cùntal, viſcus. 568.

Cùnto, claudus. *cùnton*, claudicare. *cùnto*

to *malal*, ſeps, ſeptum ex lignis transverſis, quæ palis erectis ſunt impoſita. 413.

Cùpa. 56. 57. 453.

Cupan, venire. *cupaln*, afferre. 94. 366. 452 453.

Cùpl, tigna & trabes domus inter ſe commiſſa. *cùpln*, tignis & trabibus domum rudem informare. *cúplhue*, certum cunarum genus, in quibus mater prolem; ipſas autem cunas faſciæ beneficio ex capite poſt tergum pendentes portat. 517. 520.

Cùquirn, ſonare, audiri, ſtridere. 421.

Cùtu. 290: 23.

Cúrun, ſoror uxoris. 504.

Cùunn, *cùumen*, pergere, proſequi, incepta perſequi; inchoata peragere. 260.

* *Cùli*, hamus. *cúlin*, hamo piſcari. 395. 718.

D.

Daſcan, clava, fuſte contundere. 528.

Dahue, quinua. 407. 414.

Dahuell, fæx, ſedimen, ſedimentum, craſſamen, craſſamentum. 429.

Dalca, linter. 557.

Dallian, gloriari de rebus turpibus, inhoneſtis, obſcœnis, flagitioſis. 490.

Dallquin, viam monſtrare, docere.

Dallun, rumuſculus, commentum, dolus, fraus. item. rumores ultro citroque deferre; rumuſculos ſpargere. 483. 484.

Dam-

Damchun, *ramtun*, quærere, interrogare. 4. 526.

Damen, *damentun*, mœchari virum; matrimonii fidem violare; ad alienum torum impudice adrepere; adulterii flagitium admittere. 483. 490.

Dami, ſtorea, teges. 520.

Damun, terram pala vel alio inſtrumento attollere, levare, in altum tollere. 567.

Dane, nidus. *danen*, *danetun*, nidificare, nidum facere, fingere, conſtruere. 390.

Dapin, liberaliter aut commode aliquem habere, tractare: laute, magnifice, perhumaniter accipere, excipere; honorificentisſime appellare. 518.

719. *Dapilln*, carduos terra condere, tegere, obruere. 413.

Daqueln, aliquid alicui injungere, mandare, commendare, committere; onus imponere; negotium aut Provinciam illi dare; curam illi delegare, demandare. 421. 526. 527.

Daùllu, cammarus. 393.

Dcon, *mcon*, *413.* gluma.

Dchún, indicare. *dchùhue*, index. 448. 449.

Dea, filia, conſanguinea, virgo nubilis, viripotens, aut matura viro & nuptiis tempeſtiva,

peſtiva, cujus curam habet, ſuſcepit, in ſe recepit. 514.

Dechun, fores repagulis claudere, firmare, munire. item fulcire; ſuſtentaculum, fulturam apponere. 518.

Deftun, hominem capere, tenere, apprehendere; manum illi injicere; in carcerem conjicere, mittere, ducere, condere. 528.

Degll, phaſeolus. 413.

Deùm, dulce, ſuave ad guſtum; guſtatu jucundum; gratiſſimi ſaporis cibus, ſapidus. 405.

Deù, mus. 373.

Deican, ſcarifico; cutem leviter incidere; ſcarificatio 536

Dencho, herus, dominus. 498. 518.

Dencholen, *rentolen*, imminere, ſupra caput eſſe: unum ſuper aliud conſiſtere. 452.

Denupran, ſpongioſum eſſe: in ſpongiæ morem aliquid turgeſcere, intumeſcere. 413.

Deu, *deuma 281. 287.*

Deun, cum verbali idem eſt quod actum, peractum eſt: acta, finita res eſt: finis. *deui tcun*, tempus ſerendi, ſeminandi præteriit. *deui ni mogen*, animam egit; fabulam vitæ peregit; diem ſuum obiit; vita functus eſt: at absque verbali ſignificat contra-

trarium. *deui ta in quetaial*, tempus eſt arandi. 543.

Deuman, abſolvere, conficere, finire. *deuentun*, penſum abſolvi, peregi; numerum dierum complevi.

Deuman ſignificat etiam conſumare copulam carnalem. 532 567. 569.

Devù, paulo plus; quod nonnihil excedit ſtatum communem, vulgarem, uſitatum, frequentem, quotidianum. item. auctarium, additamentum, ſupplementum, appendix. *devùn*, ſic eſſe. 461. 551. 552. 554. 556.

Deûin, mons Ignivomus, flammivomus, item. Andes ſeu montium Chilenſium ſeries; ac longum perpetuumque horum montium ſæpe æqualium dorſum. 351.

Dgoll. olla. 520.

Dga dgamilla, Divina Divine! ludus qui luditur hoc modo: Indus deligit, ſeligit, excogitat quam vult vocem; hujusque vocis primam duntaxat ſyllabam manifeſtat, ut inde totam vocem conjiciant. Sic autem exorditur: *dga dgai milla inei ni quimal:* & mox dicit primam ſyllabam: illis qui errant reſpondet *quinſu*, illi qui aſſequitur *tute*. Licet autem illis qui conjectantur, interrogare, ubi locorum ſuæ vocis ſignificatum degat, idque hac phraſi: *cheu mlei?* reſpondetque *huenu*, ſi in cœlo; *lemu*, ſi in

ſylva;

ſylva*;* *leuvu*, ſi in fluvio; *lafquen*, ſi in mari, &c. *cunen*, abeſſe, deſiderari. 563.

720. *Dgu*, res, vox, ſermo, negotium, circumſtantia, novitas. 516. *dugun*, homines loqui; aves cantare; animantia quiritare, inanimata ſonare. *dgu v. duguien*, grunnire, ogganire, obtrectare. *dugupen*, *dugunman*, intercedere, commendare, loqui in favorem. *duguln*, loqui facere; pulſare campanas; canere fidibus; calamum, tibiam inflare; tuba canere, &c. *dgul*, *dgulu*, *dgulvoe*, venefici, vates, divini, harioli quos conſultant de rebus perditis*;* quis damnum intulerit, mortem cauſaverit? 514.

Dichon, filum inſerere. item. ictus punctim infligere; punctim ferire, percutere, confodere, transverberare. 473 532.

Dige, ſeorſum, ſeparatim. *digen*, *digelen*, remotum, ſeparatum, disjunctum, disſitum eſſe. *digeln*, ſeparare, ſejungere, ſecernere, ſegregare, removere 482. 544.

Dihuen, ſocius, comes, commilito, collega, convictor, conſervus, ſodalis, contubernalis. *dihuenn*, comitari, eſſe ſocium, &c. 452.

dillu, ſulcus. *dillun*, ſulcare, lirare, ſulcum imprimere 413.

Dimin, *dimitun*, aliquid percenſere, percurrere. item. memoria aliquid repetere; in

memoriam revocare. 404.

Dinifn, *diniftun*, vindemiolam, &c. repetere; vindemiæ reliquias legere. 413.

Dille, cicada. 387.

Din, *ditun*, attingo, contingo, aſſequor, conſequor: adipiſcor, conſequor, obtineo, nanciſcor. 404.

Dicùmn, explorare, diſcutere, experiri, delibare, guſtare. 526. 527.

Dio, manna. 347.

721. *DIOS*, vox Hiſpana accentu in ultima, latine DEUS, ubi NB. 1.) omnes voces, quæ non ſunt meræ Chilenſes vel Indo-Chilenſes; eſſe vel Linguæ Quichuæ ſeu Peruvianæ; vel Hiſpanicæ; quia hactenus cum his tantummodo nationibus habuerunt commercium: adeoque quod ſint Hiſpanicæ, more Hiſpano pronuntiandas eſſe; ac idem eſt de litteris *ch*, ll, *c*, &c. quæ ut apud Hiſpanos pronunciari debent, ut alibi dictum n. 1. & ſequentibus. 2.) Indos Chilenſes non habere vocem, quæ teneat, comprehendatve totum ſignificatum vocis *DEUS*. Habent quidem nomina aliquarum cauſarum univerſalium in uno vel altero genere; ſed non cauſæ univerſaliſſimæ & in omni genere, & quidem cauſæ ſolius & unicæ, præterea dicunt eſſe vel fuiſſe meros homines; aut alia quædam ſeu ani-

mata

mata ſeu inanimata. E. g. *gen Huenu*, qui moderetur ac gubernet aërem, nubes, pluvias. *gen piru*, qui in vermes poteſtatem habeat: *gen co*, qui fontes conſervet, &c. Vocant etiam *Pillan*, cui attribuunt majora & inſolita. E. g. fulmina, tonitrua, Terræ motus, inundationes, &c. At vocem quæ omnino reſpondeat voci DEUS nullam habent, ideoque hac ſemper utendum erit. 498. 500. 584. 585. 651. 658.

Diuca, avis. 383.

Dllif, aſſulæ, ſchidia orum. *dllifn*, aſſulas colligere, conficere. 403.

Dmn, *rmn*, mergi, demergi, ſubmergi. item. ſubſido, ſubſideo. 431.

Dqmn. *526*. *527*.

Dollcùn, nuces frangere, enucleare; legumina e putamine extrahere. 408.

Dto, *dcho*, *412*. herba. *doi v. iod. 756*.

Domo, *domu*, fœmina, mulier. *domo cal*, bona lana. item. uxor. *ta ni domo tva*, hæc eſt mea uxor. 12. 504. 514.

Dclln, *dcùlln*, volutare; volvere ſe in aliam partem; in aliud latus. 452.

Duam. *56*. *57*.

Duam, intellectus, memoria, voluntas, conſenſus, cogitatio, propoſitum, negotium, neceſſitas. *duamn*, egeo, indigeo, opus eſt mihi. *duamtun*, recordari, meminiſſe. *duamclen*, ſum ſuſpenſus, anceps,

incertus, ſolicitus. item eſſe cogitabundum, meditabundum, conſideratum, prudentem, circumſpectum. 480. 482. 522.

Duilln, *ruilln*, quatio, batuo, miſceo, permiſceo, confundo. 476.

Dullin, apes. *misqui dullin*, mel apum. 388.

Dullùn, eligo, deligo, ſeligo. 532.

Dumin, obſcuritas, tenebræ, caligo. *duminn*, *duminclen*, eſſe obſcurum; noctem, caliginem offundere; obſcuritatem afferre. 323 539.

Dupen, flagito, poſtulo, peto. item exactor oris. 526

**Demucan*, in capite pulices & pediculos expiſcari, ad necem quærere. 378.

Duque, palmus major, fere dodrans. 555.

Dùllui, lumbricus. 376. 378.

722. E.

E. 119. 124. 150.

Ea, adverbium confirmativum, & exhortativum, cum *pin* eſt concedo, affirmo, confirmo, conſentio, admitto: poſtulatis annuo; precibus cedo; permitto. 482. item. æſtimo. *eapilaen*, me contemnis, deſpicis; jam tibi vilis ſum. 286. 485 499. 660.

Echel, cibi reliquiæ, fragmenta. 475.

Echiun, ſternuo, ſternuto, ſternutatio; ſternutamentum. 443.

Ecull,

Ecull, veſtis. *eculln*, veſtem conficere. 466.

Ecun, interpellare; ſilentium alicui imponere; aliquem mutum & elinguem reddere. item. obturbari, hærere. 526.

Edm, gingiva. 442.

Eu! interj. 293.

Eie, *teye*, ille. *eieu*, illuc. 19. 23.

Eimi, tu. 13. 14.

Eiun, *eiùtun*, *eyutun*, queror, conqueror, lamentor: queſtus edere, ciere; querelas jacere, effundere; querimonias jactare. 487. 666.

Elcan, cuſtodire, ſervare, conſervare, abſcondere, recondere, occultare, celare, abdere, tegere, condere, recondere. *elcapiuquen*, ſecretum ſervare, arcanum continere. *elcagechi*, clam, ſecreto, remotis arbitris, occulte, ex occulto, furtim, clanculum, abdite, obſcure, latenter. 421. 460. 491.

723. *Egu*. 7. 22. 23.

Egn. 8. 21.

Eimu, vos duo. 15. 16. 25.

Eimn, vos plures. 17. 25.

Elgircùn, flecti, inflecti, plicari, complicari. 404.

Ella ela, malum, vitioſum, fœdatum, corruptum, vitiis affectum. *ellan*, eſſe malum;

lum; infortunium, fatale malum incurrere. *ella hueni*, puer inutilis, parvæ expectationis. *ella dgu*, *ella que dgu*, miſeria, ærumna, moleſtia, calamitas. *ella ellan*, mediocriter ſe habere; mediocritas: modice. *ella ellape; ella avùpe veichi curam*, mediocriter coque iſta ova, nec nimis mollia, nec nimis dura. 476. 478. 497. 550.

Ellomn, *ellodn*, apparere; os ſuum oſtendere; de feneſtra proſpicere. 440. 441.

Ellcùn, bona, res familiaris, hæreditas a majoribus relicta. 537. 538.

Eln, ponere, locare, collocare; aliquid alteri committere, mandare, injungere, commendare: fide ac præſidio alicujus uti. *eimi elaeimi vachi dgu*, tibi hanc rem commendo. item. rata portio, pro rata parte, pro rata portione. *inche quechu elan*; *eimi meli*, ego ponam quinque, tu quatuor. *elvaln*, alicui aliquid cuſtodiendum, ſervandum, reddendum, relinquere; aliquid apud aliquem deponere. *elval*, depoſitum. *eldgun*, mandata, facienda relinquere, injungere, committere. item. *eln*, ſepelio, humo, tumulo; humo corpus condere; ſepulturæ mandaɹe; terræ reddere; ſepultura afficere; in ſepulchrum inferre, humo injecta tegere. *eltun*, tumulus, ſepulchrum. *pùllil*, idem. a *pùllin*, & hoc a *pùlli*, terra; quod quando aliquem ſepeliunt; ſandapi-

dapilæ terram injiciant. Solet autem ſandapila eſſe linter vel una, vel duæ linteres, altera alteri ſuperimpoſita; & in circuitu ſeptum. Sandapilam Caciquii alicujus primarii non humo condunt omnino; nec prorſus terra injecta contegunt; ſed aliquatenus foris relinquunt; & equarum, quas in ſolatium defuncti occidunt, earumque carnes, adipem, inteſtina inter funus proſequentes dividunt, pelles ita ſuper transverſas perticas ad utrumque latus collocant; ut eminus viſæ, equi vivi videantur. 526. 527. 532. 537. *elun*, diverſari, diverto. item hoſpitium, diverſorium 493 494. *ellihuen*, ventrem exonerare; recedere ad requiſita naturæ; latrinam, foricas requiro. 458. *elmen*, conſumare actum venereum. 496. *elpa*, genus, progenies, poſteritas, ſtirps. 183. 526.

724. *Elun*, dare, præbere, largiri, donare, liberaliter erogare. *elupiuquen*, ſua arcana, ſecreta manifeſtare, patefacere, detegere, aperire, prodere, edere, manifeſta facere. *eludgun*, dare mandata alicui ad aliquem. item. mandata ferre, perferre, mandata exponere, referre; cum mandatis venire. *cùme nemel eluen*, monitum, admonitionem, conſilium, ſententiam vel quid ejusmodi me edoceas velim; in memoriam mihi revoca; aurem mihi vellas opto, per-

opto. 421. 443 444. 460. 490.

Em, *ema* 293. 662. 671.

Empadn, *empalln*, incurvari, eſſe incurvum, incurvatum. *empalcùn*. 452.

Empeln, tollutari greſſu equi; equo tollutim incedere. item. equo ſuccuſſore, ſuccuſſatore vehi. 366.

Entiſn, pedum digitis inſiſtere. 452.

Encon, *encopran*, *encolpran*, *econ*, ſcandere, aſcendere, conſcendere, ſubire uno ſaltu. item. quadrupedis in modum ſurſum repere; in altum prorepere; ſcandere in ſubrectum & manuum & pedum beneficio, ſubſidio, auxilio. 452.

Entſ, claudus; altero vel utroque pede captus, debilis. *entſn*, claudico 463.

Entin, fame deficere, perire; inedia cruciari; & cibi penuria confici, enecari. 476.

Entun, promo, depromo, expromo, produco, profero, educo, elicio, eruo: effodio; adimo, detraho, aufero, tollo, demo, extorqueo, evello, revello, refigo, extirpo, radicitus eruo, convello, exundo, furor, ſurripio, depeculor, expilo. item. penſum abſolvere, peragere, conficere. *entun ni kdau*, peragenda peregi. *entumanum*, ſatisfactio. *entutun tani cullin*, pignus redemi; ex ære alieno emerſi; creditoribus ſatisfeci; debitum ſolvi. *entuln*, declaro,

ex-

explico, expono, explano, aperio, exprimo, ediſſero, interpretor: loco obſcuro ac difficili lucem affero, adhibeo. 421. 422. 571.

725. *Enadtcun*, leviter amburere. 354. 475.

Enum, calidus. *enumn*, caleo. *enumln*, calefacere, fovere. 352. 354. 424.

Eonn, *eoncùn*, tuſſire. 535.

Epe, *ape*, pene, fere, prope, propemodum. 286 404.

Epeu, fabula anilis, commentum. *epeun*, ejusmodi narrare. 526.

Epu, duo. *epunple*, utrobique. *epunma*, bini. *epun*, eſſe duos; habere duo. *epuì ta nì piuque*, eſt verſutus, vafer, verſipellis; aſtu, fraudibus agere ſolitus. 483. 545. 550.

Eùn, *eùmn*, *enumtun*, do, vendo, venundo, alieno, diſtraho, mancipo. 421.

Eucalihue, triſtitia, mœror, mœſtitia propter bonum abſens. *eucalihuen*, mœrore, triſtitia affici; dare animum mœrori propter dilecti abſentiam. 586.

Etncùn, *etntun*, infirmum, ægrum, ægrotum, languidum queri, conqueri, lamentari; queſtus edere, ciere. 535.

Ehuin, fila decuſſato ligno convoluta. 472.

Etipu, ſttapes. 366.

726. G.

𝔊*a 295.*

gacan, cochlea, antlia haurire aquam, ſentinam. 557.

gadu, radices comeſtibiles. 476.

gagarcùn, ramos ab arbore cum ſtrepitu divelli; ramum ex arbore cum fragore detruncari. 403.

gahuin, hortum cuſtodire, beſtias avesque ne noceant, damnum inferant, abigere, in fugam agere, fugare. 413.

gahuenn, oculis medicinam adhibere. 536.

gaican, cinere fricare, defricare, purgare. 432.

gaigain, hinnire, rudere. 366. 372.

gam, *gamn*. 204.

gamno, parvi, flocci. *gamno huentu*, homo inutilis, abjectus, neglectus. *gamnocullin*, res exigui momenti, valoris, pretii. *gamno quintun*, fruſtra quærere. *gamno elun*, prodigere, bona diſſipare. *gamno pin*, verba inania fundere, nulla ſubjecta ſententia. *ta ni gamno*; *ta ni pichi que gamno*, meæ reculæ, mea curta ſupellex. 201.

ganuhue, caniſtrum. 520.

727. *gancon*, *gancoln*, ſubjicio, ſubdo; in ſuam poteſtatem redigere; judicio ac lite aliquid obtinere, evincere; aliquem ad munus infimi ſubſellii, minimique negotii abjicere, ablegare, amandare: ad Provinciæ

late-

latebras relegare: in piſtrinum aut angulum detrudere. 526.

gann, ſemino, ſero: ſementem facere; ſemina terræ ſpargere, mandare. 413.

gapin, *gapitun*, *gapiln*, uxorem more patriæ ducere; nubere more patriæ. *cure*, talis uxor præcipua. 713.

garcun, idem quod *gagarcun*. 726.

gavùln, *navùln*, ire viſum ſata, ſegetes. 413.

gaucu poni, Pleiades, vergiliæ. 333.

gaun, lavare, abluere rem in aqua volvendo revolvendo. *gaucùun*, manus lavare. 432.

gaùtun, *naùtun*, Clyſterem ſubjicere, ſupponere: clyſterio ſe purgare. 536.

gchan, *gchatun*, *gchaln*, *nchan*, minas jactare; poſcere aliquem ad pugnam; appellare aliquem de proditione, furto, mendacio, & provocare. 484.

gchinn, ſolum pavire, complanare, tundere. 567.

gdaln, importune aliquem urgere; importunis precibus obtundere, premere, vexare, oppugnare, occidere. 487.

gdùf, *ndùf*, ſerere maicium, granum Turcicum. *gdùfn*, fodere ligno acuto & in foſſam ſemina projicere. 413.

gdin, tegere, operire, occludere, obturare. *gdihue*, operculum, obturamentum. 478.

gdifcun, *nùdifcùn*, ſignis, nutibus clam clanculum vocare, arceſſere. 490.

gdon, naporum, raporum, raparum caules. 409.

gdotun, hauſtum, potum quærere. 478.

728. *ge*, oculus, ocellus, lumina. *melige*, conſpicilla. *gemamll*, nodus arboris, igni. *ge cachal*, ſecuris foramen. 439. 441. 568.

gbn, tegi, operiri, claudi, occludi, obdi, evaneſcere, e conſpectu ſe proripere, ex oculis evolare. *gùf*, gù*fantù*, *nùfquen antù*, lux dubia, crepuſculum nocturnum. gù*fquenn*, *nù**fquenn*, *nù**fqueni*, adveſperaſcit, nox appetit, ingruit, adventat, imminet. *nù**fquen mo*, ad veſperum, ſub crepuſculum, imminente jam nocte. *gbi rpu*, aditus eſt præcluſus, obſtructus, intercluſus: nullus patet aditus; nullus exitus relictus eſt: aditu prohibemur; tenemur undique: omnes viarum aditus ſunt obſtructi. *gfhuillûen*, lotii, urinæ detentio, ſuppreſſio. 494. 535. 539. 542. 543.

gben, *nùven*, pacem inter diſſidentes conſtituere; diſcordias ſedare; diſſidentium animos placare; ad concordiam inducere; diſcordiarum incendium extinguere, reſtinguere. item. deſpumare, ſpumam detrahere, auferre. 476. 481.

gbon,

gbon, eſſe aqua, liquore imbutum 432.
gebun, corylus. item. nux avellana. 398.
gechi. *287*. *433*.
gechùn, nitor, enitor, conor. item alvum exonerare 458.
gedin, ſupercilium. 439.
gedun, *geduntun*, radicitus evellere, eruere, convellere, excindere, extirpare. 413.
geicùn, tremere, contremiſcere. *geicùrehue*, machiorum curationibus ſuis præludentium, ac ludicris ſaltationibus ſe exercentium conventus; ubi una agit perſonam infirmi; reliquæ autem omnes illas exercent geſticulationes, &c. quas in ſuis curationibus adhibere aſſolent. 483.
geûumel, *neyumel*, aliquoties, nonnunquam, ex intervallo. 546.

729. *gen*, eſſe, ſtare, facere, tenere; habere, naſci. *gemen*, *gemetun*, ire. *gepan*, venire. *geln*, dare eſſe, &c. *getun*, ad eundem ſtatum redire, reviviſcere, a mortuis ſurgere, reſurgere, ad vitam reverti, remigrare. *getui cùyen*, Novilunium, luna nova. *getui cachu*, herbæ revireſcunt. *crf getui*, illico evanuit. *Patiru getui*, Religioſæ militiæ nomen dedit; in religionem eſt ingreſſus; Religioſam vitam iniit, eſt amplexus. *getulai ptm?* nihilne ſupereſt tabaci? *inche getui vachi dgu*, hoc ad me attinet, per-

pertinet, ſpectat: hujus rei cura mihi delegata, demandata eſt. 496. 452. 414. 500. 527. 538.

gen, nom. Dominus, ad quem res ſpectat. *gen huerin*, qui facinus aut maleficium commiſit, ſcelus perpetravit, totaque ejus familia, conſanguinei, affines, cognati, agnatique omnes. *gen ladcùn*, *gen gúman*, ſcelere offenſus & omnis ejusdem cognatio. 285. 503. 527.

geni, feſtinanter, celeriter, propere, præpopere. *geniln*, feſtino, propero, accelero: advolare, celeritatem adhibere. item. inſtare alicui, urgere aliquem. 540.

genmanien, expecto, opperior, præſtolor. 540.

gicùn, venam incidere, ſecare, ſanguinem venis detrahere, minuere: ſanguinem ex brachio, pede mittere. *gicùhue*, ſcalpellus, phlebotomum. 536.

gil. 415.

gilan, vadare, pedibus, equo amnem trajicere; vadum tranſire, ſuperare. *gilaln*, vadum invenire; flumen vadoſum eſſe. 431. *gilapan*, huc ex vadis evadere. *gilahue*, vadum. *pragilahue*, vadum ſuperius, adverſo flumine. *naûgilahue*, vadum inferius, ſecundo flumine. 430. 433.

730. *gillan*, *nillan*, *gillacan*, emo, mercor,

cor, comparo, nundinor. *gillaun*, fide ac præſidio alicujus uti. *gillatun*, repetere, iterum petere. *gillatun*, *gillatucan*, ſuperſtitionis genus inter Indos Chilenſes frequens: Tabaci quippe exuſto in concha folio, fumum per fiſtulam afflatu attrahentes, quotieſcunque illum in os exceptum emittunt, inclamant nomen vel cognomen alicujus Herois vel celebris clarique ex ſuis majoribus viri, ac multa alia nomina ridicula & ſuperſtitioſa, addendo ſingulis *pom. 811. 823. 421. 422.*

gillan, conſanguinitas, communio ſanguinis, agnatio, cognatio, affinitas, affinitatis conjunctio. 501.

gillùtun, quando vir male accipit, vexat, exagitat uxorem. 505.

gnibn, *gnifn*, naribus ſorbere, exſorbere, abſorbere. 443.

gingincùn, vehementer ſpirare, reſpirare, ſpiritum ducere, halitum efflare. 460.

gintan, pecus, armentum herbas, ſementem proterere, obterere, peſundare, conculcare 413.

gion, *gionn*, refercire, replere, infarcire, inculcare. 476.

giùnn, inteſtina mundare, eluere, purgare, expurgare, detergere, nares emungere. 456.

giuln, ducere, ducem alicui ſe præbere. 493.

giun-

giuntun, exilio multare, in exilium mittere, exigere, ejicere; nobilem virum relegare, proſcribere, amandare, deportare. 529.

glam, monitum, admonitio, conſilium, reprehenſio, objurgatio. *glamn*, moneo, admoneo, commoneo, reprehendo, objurgo, increpo: aliquem officii commonere; verbis aliquem caſtigare; male verbis accipere. *glam gei*, *cùme glamgei vachi Patiru:* hic Pater optime concionatur; ſalutis æternæ viam populo oſtendit; conſiliis ſalutaribus concionem inſtruit; ſalutis æternæ incuriam tragice lamentatur; noviſſimorum memoriam in auditorum animis defigit; mortis improviſæ metu peccatores a vitiis deterret; extremi judicii anguſtias in memoriam revocat; pœnas Inferni æternas cum voluptatis brevitate componit. *glam gehuelai mapu mo*, non reperitur nunc inter Indos, qui bene monere; qui dare conſilium ſciat. *glamuge*, ne indigeas monitore ipſe tibi monitor ſis. 480. 481. 482. 497. 526. 527.

731. *gln*, convenire, confluere, concurrere. *glmn*, congregare. 390. 391.

glgi, delumbis, elumbis, delumbatus. 463.

glen, punctim ferire, percutere. 532.

glir-

glircùn, lapide molere, terere, tundere. 521.

glorn, maicio folia detrahere; illud foliis nudare, exuere, ſpoliare. *glor cùyen*, Martius. 542.

globn, calco, conculco, pedibus obtero, protero, premo. 532.

gladcùn, gll*adcùn*, opprimo. 532.

gll*iu*, nucleus pineus. gll*ihue*, nux pinea. 398. 405.

gll*on*, manu attingere, ſcrutari, examinare. 398. 449.

gll*udcùn*, manu premere, comprimere, conſtringere, arctare. 449.

gll*ùn*, flecti, inflecti. 404.

glùn, manibus atterere, refricare. 432.

gù*man*, planctus, plangor, ejulatus, ploratus, ululatus. item. plangere, lamentari. gù*man gei vachi dgu*, res ſanguineis lacrymis deploranda. 440. 441. 448.

gnan, immaturum obire, immatura morte præripi. *gnamn*, perdere, corrumpere. 421.

gncun, frico, defrico, refrico 432.

gnel, ſignum, vexillum, inſigne, indicium, argumentum, ſignificatio, ſpecimen. *gneln*, annunciare, docere, inſtruere. 531. 572. 575.

gnen, aſtus, calliditas, ſagacitas, aſtutia, verſutia, ſtrategema. item. fraus, dolus,

 falla-

fallacia, fraudatio, circumventio, præſtigiæ: nam ſumitur & in bonam & in malam partem. *gnen*, *gnecan*, gubernare, adminiſtrare, inſtruere, docere, cavere, circumſpicere, caute agere. 480. 481. 483.

732. *gnentun*, imparatum excipere, incautum occupare; inſidias ſtruere. *gnencan*, decipio, fallo, deludo: imponere alicui, verba facere: in errorem, fraudem illicere, deducere, inducere, impellere; circumvenire aliquem; aſtu capere. *gnetun*, experiri, guſtare, examinare. *gneitun*, diſcere, addiſcere. *gneun*, decipere. *gneknon*, machinatione uti; machinamentum adhibere; aſtu aliquid petere; inſidias moliri, ſtruere; machinari necem. 476. 484. 572.

gnùfn; *gnùftun*, ſub axilla abſcondere, portare. 449.

gnifn, *ginican*, geſtire, geſticulari. 452.

gnof, ruga. *gnofn*, in rugas contrahi: corrugari; rugoſum eſſe. 462.

gn*o*, ventriculus. 389.

gnomn. 536. clyſtere ventrem purgare.

gn*ùn*, gùnù*n*, fames, fame laborare, eſurire. 476.

goigoin, murmur, admurmuratio: murmur audiri. 561.

goiman, *goipun*, titubare, hæſitare; per inconſiderantiam verba commutare; ambigua

gua verbi ſignificatione decipi; defectum, mendum incurrere, admittere. *goimaln*, *goipuln*, turbare, obturbare, perturbare. 484.

goicùn, obliviſci. *gnoiùrumen*, de poteſtate mentis abire; furore corripi. 487.

gpin, in aliquam rem incumbere; rem inſtaurare, reficere, reparare, notare, obſervare. 481.

gpemn, veneficio alicui loquelam adimere. 487.

gcùmn, loquelam amittere vel nimio ſomno, vel alicujus affectus violentia 487.

733. *gren*, *gùren*, texo, contexo. *grehue*, textrina, jugum, &c. 449. 481.

greucùn, cubitis inniti. item. ſpem ſuam in aliquo ponere, reponere, figere, collocare, conſtituere; repoſitam, collocatam habere. 449.

grinn, *gromn*, farcio, infarcio, refercio. 413. 456.

grù, vulpes. 373.

gtan, gramen, ſagmen. *gtantun*, gramen, herbasque evellere, colligere pro lecto ſternendo: ſternere lectum. *gtantu*, lectus, lectulus, ſtratum. 412. 520.

gtain, ligna minutim frangere. 403.

gtarn, *gtarcùn*, apprehendere, manu tenere veluti luxata membra compoſiturus. 536.

**gtun*, arripio, corripio, apprehendo: unguibus, unco tenere. item. ſuffoco, elido, ſtrangulo, ſpiritum intercludo. 528.

gtiſcùn, ſtrepitus arborum; fragor lignorum. 403. item. illum cauſare. 403.

gtidn, pediculos utroque pollice, ungue interficere, perimere, necare. 449.

gton, tæniola, vitta. 458.

gtù, gibber, gibberoſus, gibbo deformis 462.

gtunn, *gcurùn*, ſtrideo, ſtrido. 487.

gcun, amitti. *gcumn*, amittere. 421.

734. *gullchenmaihue*, campi Elyſii; ſeu locus quo poſt obitum mortuorum animas migrare exiſtimant, nempe occidentem verſus, ubi ſol occumbit in Inſula *Mocha. 538.*

gullantù, occidente ſole. 539.

gullûe, occidens. *gullhue*, *gullque crùf*, ventus occidentalis. 554.

gpun, flecto, inflecto, plico, complico. 404.

gcùn, mulgere. 432.

grun, *gdun*, ſubigere, mollire.

735. H.

Huaca, vacca. 364

Huachi, tendicula, decipulum, decipula: machina irretiendis aviculis aut beſtiis capiendis comparata. *huachin*, tendicula fallere. 531. *Hua-*

Huada, cucurbita. *huadahue*, locus ubi creſcunt, abundant. *huadahuelafquen*, Baldivia. *huadalahuen*, flos. 409. 415.

huadcùn, ferveo, efferveſco. 476.

Huaglen, *huagln*, ſtella, aſtrum. 320.

736. *Huachif*, flexus viæ. *huaichifn*, circuire. h*uachiftun*, redire, regredi, reverti. *huaidùf*, idem. 493.

Huaichin, ora, fimbria, limbus. 466.

Huaihuen, ventus meridionalis *huaihuenn*, Auſtrum, Notum ſpirare, flare, aſpirare. *carùhuaihuen*, Ventus meridionalis ad Occidentem: *curùhuaihuen*, ad Orientem inclinans. 558.

Huaiqui, lancea. *huaiquitun*, lancea percutere, confodere. 531. 532. 533.

Huaiun, ſentis, ſpina, vepres. 401.

Huala, anas minor. 384.

Hualhualun, ſtrepitus aquæ, inteſtinorum, &c. item. gargarizatio, gargarizatus, gargarizo.

Huall, in orbem, in gyrum. *hualln*, circumago. *huallman*, ſepio, vallo, cingo, circumdo, obſideo: corona claudere, tenere undique. 493. 532.

Hualtata, equorum pabulum. 410.

Hualon, animalia præliari. 532.

Hualùg, autumnus: tempus quo fructus colliguntur. 539.

Hualun, naſci, oriri nuces, ſemina. 405. 737. *Huanpen*, *huanpelen*, vigilare, expergiſci, ſomno ſolvi, experrectum eſſe. 532.

Huampu, linter, navis, navigium. *huamputun*, navigare; navem, lintrem conſtruere. 431. 557.

Huanque, ſtruthio. 385.

Huancùn, latrare. 370.

Huapi, collis. 429.

Huaquen, multorum vociferatio, voces inconditæ; clamor. *huaquenn*, illa audiri. 563.

Huaiquin, pellis ad dormiendum. 520.

Huaranca, mille. 545.

Huarùn, vociferari, quiritare, ejulare. 532.

Huauiun, ſanguinis e naribus fluxus, fluxio. item. ſanguinem e naribus profluere. 535.

Huaùl, *huaùlhuaùl*, guttur. 445.

Huaùn, aquam e tecto ſtillare; tectum perforatum eſſe. 518.

Huabùn, dens columellaris, caninus. 372.

Huata, alvus, venter. 456.

Hue, novus, recens. *hue ecull*, veſtis nova. *hue gei vachi ilon*, eſt caro recens. *hue che*, juvenis. *hue domo che*, adoleſcentula, puella. *hue ula*, nuper, nuperrime. *hue acui*, venit nunc primum, jam jam. *huelihuen*, mul-

multo mane; valde mane; ante primam lucem. *hueln*, *huelcan*, renovare. 89. 202. 287.

738. *Huechun*, mucro, cuſpis, extremum, finis, exitus, calx, culmen, vertex cacumen. item. ad extremum culmen, &c. pertingere. *huechuntun*, finire. 360. 492. 549. 580.

Huecu, avunculus. matris frater. 501.

Huecubu, cauſa immediata omnium morborum tam hominis, quam animantium. item. veneficium unde morbi generentur, illudque ſolet eſſe vel ſcrupulus, vel fruſtulum ligni aut dentis, vel oſſis, vel quid hujusmodi: nam machii aliquid ejusmodi vel in ore, vel inter digitos aut alibi abſcondunt; dumque partem corporis dolore affectam ſugunt, lambunt; illa fruſtula oſtendunt; ut perſuadeant morbum ceſſaturum eoquod veneficium ſugendo, lambendo extraxerint. *Huecubu* dicuntur etiam monſtra & res novæ ac inauditæ quæ metum atque terrorem incutiunt. 392. 538.

Hueda, *huera*, malum. *huedan*, *hueran*, obſoleſcere, marceſſere, obſcurari, deteri. *hueraln*, obſcuro, decoloro, deterius aliquid facio. *hueracan*, aliquem injurioſe & indigne tractare, vexare, exagitare. *hueralen*, non recte valere; valetudine incommoda, tenui, infirma uti. *huera mogen*, te-

 nui

nui victu aut trifti mendicitate vitam trahere, exigere, producere, tolerare. *huera conin*, abortum facere; fœtum immaturum edere. 467. 483. 484. 485. 537.

Huedhued, amens, demens, infanus; qui de poteftate mentis abiit, defipit, infanit, debachatur.

Huedan, edere, bibere ad fatietatem. *huedai*, eft diftentus & madens. 476. 477.

739. *Huefcùnatun*, munus alicui deferre, offerre, donare, largiri: dona dare; donis aliquem afficere, at NB. in malum finem, timeo Danaos vel dona ferentes 490.

Huedque, reftis, funis ex intortis equorum crinibus. 366.

Huedon, caput lapide aut virga percutere, contundere. 532.

Huegan, ventoruu vim remittere; cœli faciem torvam & procellofam in ferenam & tranquillam abire. 559.

Huegor, dentibus carens, fpoliatus. *huegorn*, *huegornclen*, dentibus carere. 462.

Huebn, transfoffum, trajectum, transfixum, transverberatum effe. item. fignum, indicium, veftigium apparere. 532.

Huehuin, fulmen: fulmina decidere. *huehui pillan*, Jupiter mittit, jacit, jaculatur fulmina: Vulcanus fulmina cudit. 345. 348.

Hueico, cœnum, limus. 428. 430.

Huei-

Hueicon, potus tenuis ex maicio, grano Turcico confectus. 477.

Hueichan, dimico, prælior; collato pede pugnare; ſummis utrinque viribus decertare; impetum in hoſtem facere; cum hoſte manus conſerere; armis, acie decernere. 532

Huecharn, *huecharcùn*, apertum, recluſum eſſe; patere. 413.

Hueigon, uvæ acinos exſolvere; ſpicarum grana excludere, exterere 413.

Hueiln, *hueieln*, no, nato. *lefhueieln*. 431.

Hueiun, effluere, fundi, effundi, diffundi, diſſipari, diſpergi. 478.

Hueibùn, ſiccum, ſubſiccum. 432.

Hueiù, *hueie*, præpoſtera libido, ſodomia. *hueiùn*, *hueietun*. 485.

740. *Huele*, inverſum, præpoſtere collocatum. *huele dugun*, ad ineptias abire; quæ ad rem non pertinent; aliena loqui, afferre a re propoſita. *huele cùù*, manus ſiniſtra. *huele peuma*, Fortunæ adverſitas. *huelen*, contra accidit atque opinabar: fortuna mihi adverſatur; dura & contraria mihi eſt; fortuna utor adverſa & iniqua; conſiliis meis fortuna obſtat, conatus meos eludit, jactor adverſis fortunæ fluctibus. 203.

Huelgirn, oſſa luxari. 534.

Huelte, diverſus, diſſimilis, longe alius.

huelten. 549.

Huelu, at, ſed, verum. item. mutare. *huelu pran*, funalem equum ducere, inſilire; equum mutare. item. præpoſtere aliquid facere; contra atque oportet facere. *huelu dugun*, contraria aut diverſa loqui. *huelu duguquilmi*, non commutes quæ tibi ſunt dicta. *huelun*, mutari. *hueluln*, permutare: non dignoſcere, non agnoſcere. *hueluntun*, *hueluntcun*, commuto, permuto. 209 297. 366. 411. 493. 532. 533.

Huell, impar numerus. *huellque*, *huellntu*, quidam, aliqui. *huellhuell*, altera vice ſic, altera contra, aliter, alternatim, jam ſic jam aliter, alternis vicibus; alteruter. item. ſemper aliquid interjiciendo, interponendo, interſtinguendo. 545. 546. 556.

741. *Huellin*, vacuitas, vacuum, eſſe inane. *huellin gelai*, an datur locus pro me. *huelliln*, *huellintun*, *huellitun*, evacuo, depleo, exhaurio, vacuum facio. *huellintcun*, expedire viam; ut decedant, abſcedant, recedant procurare, efficere. 343. 478. 479. 519.

Huellon, germen, ſtolo, caulis, ſcapus. 403.

Huemallûen, adoleſcentula, puella. *huemallûen entun*, virginitatem, virginalem integritatem vitiare, corrumpere, auferre. 206. 490. 495.

Hue-

Huema, primus, prior. *huema conilu*, primipara. *huema bùn huema bn*, primitiæ, primi fructus. *huemaln*, primus aggredior; ego incipio, initium pono, inchoo: a me res initium duxit; exordium ſumpſit. 295. 516. 549.

Huemun, ſequi, ſubſequi. 544.

Huentu, *huenchu*, *huentu*, Vir, mas. 12. item. animoſus, alacer, fervidus, audens, impiger, impavidus. item. jactabundus, glorioſe loquax; rerum a ſe geſtarum buccinator egregius, ventoſus prædicator. *huentun*, eſſe animoſum, &c. *huentuln*, animos alicui addere, facere; animum dare, adjicere: hominem in ſpem erigere; ſpem ejus alere, excitare, oratione ſua confirmare; languentem excitare; timidum roborare; jacentem erigere. 480. 532.

Huente, ſupra, ſuper. *huenten*, *huenchen*, ſtare ſupra: obedientiæ ſe ſubtrahere, elabi, evadere, effugere, erumpere, evolare: ex alicujus manibus ſe proripere. *huenteln*, ſuperponere. 532. 288.

742. *Huenu*, ſupra. item Cælum, Cælum, Cæli. item aër. *huenun*, ſtare ſupra. *huenuntun*, attollere, ſublevare, tollere. *huenuln*, in altum attollere; ſupra collocare. 290. item laudo, laudibus extollere, efferre, in cælum ferre, exaltare. 310. 555.

Hue-

Huenu, magiſter. 565. 290: 20.

Huenùi, *hueni*, amicus, familiaris. *huenùiun*, amicitia, benevolentia. item. amicitiam cum aliquo contrahere, inire, inſtituere. *huenùihuen*, familiaritas inter duos. 480. 481. 514.

Huenamcùn, deſiderium rem amatam videndi 486.

Huenen, furari. 484.

Hueni, puer, famulus, a ſervitio. item. applicatur ſenibus: ſic filii de patre dicunt *ta ni vùcha hueni.* item. amicus. *hueniun*, ſum amicus v. hic *huenùi*. *495. 497.*

Huenimn, pecus agere. 364.

Huepll, arcus. item. iris. 348. 531.

Hueque, aries Chilenus. *hueqae pilun*, plantago. 410. 363.

Huera v. *hueda*. *738.*

H*uerin*, crimen, delictum, peccatum, noxa, erratum, culpa, ſcelus, flagitium, maleficium. item. peccare, delinquere, facinus committere, &c.

H*uerinien*, reatus; pœna, mulcta:multam dictam irrogatam eſſe. *hueritun*, aliquem exacerbare, offendere. item. ſubiraſci. *huerinpen*, faſtidire aliquem, aſpernari, deſpicere, contemnere. 421. 483. 484. 487.

743. *Huerilcan*, peccatum, peccare, offendere, faſtidire. 483. 484.

Huer-

H*uerquen*, nuncius, tabellarius. 498.

H*uercùn*, nuntium, mandatum, donum mittere *huercùln*, id. 499.

H*uetafcùn*, alapam, colaphum impingere, infrıngere, infligere: os alicujus depalmare; palmis faciem percutere, genas verberare. 532.

Huetod, foramen, apertura. *huetodn, huetodtcun*, perfodere, perforare. 413 567.

Hueton, aliquid frangere, confringere, infringere. item. frangi, &c. 567.

H*ueun*, in ludo, ſponſione vincere. item. quærere, ſciſcitari, edoceri de aliqua re. *hueubin ta ni hueneeteu*, jam inveſtigavi, indagavi, ſubodoror quis furtum mihi intulerit. 526 564.

H*ueullu*, pala. 568.

H*ueupin*, Comitia generalia. 531. 675.

H*uichan*, *huitan*, *huichatun*, lego, colligo, carpo, decerpo, percipio, intercipio, capio. item. Auſpex qui baptizatum ſuſcipit; ſuſceptor, qui infantem tenet dum luſtrali aqua abluitur. *huitantun*, domo, loco aliquem extrahere. *huichauln*, equum, jumentum, &c alicubi alligatum, alibi alligare. 366. 449. 505. 518. 528.

H*uichob*, inhabilis ad generandum; impotens. 514.

H*uichùlln*, torrentis inſtar fluere: ſudor fluit undique rivis; ſanguine perpluens. 478. 744.

744. H*uichun*, ſeorſum, ſeparatim. *huichuntun*, ſeligo, ſepono. 544.

H*uidù*, fictilia vaſa; urceolus, fidēlia, &c. *huidùn*, illa conficere. *huidùvoe*, vaſcularius, figulus. 567.

H*uidn*, *huidhuidn*, guttatim, plus quam guttatim decidere, cadere. 478.

H*uidpùn*, effundere diſpergere. 478.

H*uif*, recta, directe, directo, recte: porticus, ordo, ſeries; continuus & longus parietis tractus. *huifn*, ordine ſtare, duci, procedere. item. rem alteri vel ad alteram aptare; ad præſcriptum agere; pacta ſervare, exequi; exigere diſciplinam; æquitatis amantem eſſe; ad legem & regulam res componere; cogitationes omnes, opera & verba omnia ad DEUM intendere, dirigere; res domeſticas recte diſponere, conſtituere. *huivi dgu*, *huivi ta ni duam*: recte proceſſit negotium; peracta res eſt; quod volebam obtinui, teneo, ſum aſſecutus. *huifdngun*, dicere quod ad rem pertinet; ita loqui, ut nihil magis ad rem accommodatum; nihil magis appoſite; nihil magis in loco dici poſſit. 492. 493. 526. 554.

H*uifcùn*, mendico, emendico; victum oſtiatim quærere, cogere, corrogare; precario victitare; precarium ſpiritum triſti mendicitate producere. 476.

H*uigdn*, traho, rapto, ſerpo, prorepo, ſol-

ſolum verro. 528.

Huihuen, ſibilus, ſibilum. *huihuenn*, ſibilo. 443.

Huiuùn, ſitire; ſitim pati; ſiti pœne enectum eſſe. *huiuùi*, *Biobio* fluvius Chilenſis præcipuus ac celeberrimus. 478.

Huìlal, corbis. 520.

Huìlan, luto aliquid linire, contegere, delutare. 517.

Huìladcùn, ad ſolum, parietem *v.* parieti, ſolo aliquid allidere, illidere. item. libere ſuperiori contradicere, adverſari. 487.

Hu*ìleſcùn*, curtatus, diminutus. *huileſ*, diminutio aciei in cultro, enſe, orificio. *huileſn*, aciem gladii, vaſis labrum diminui, curtari. 521.

745. *Huìllhua*, poples. 451.

Huìlpadn v. *huìlan*, delutare. 517.

Huìlpan, filum calculis inſerere; filo calculorum, margaritarum lineam ducere. item. linea margaritarum, &c. 473.

Huìli, unguis, unguiculus. *huìli por*, unguis ſordes. 458.

Huìlquern, ore hiare. 443.

Huìlquen, fila mellis, ſacchari liquidi igne decocti. *huilquenn*, illa fila formari 476.

Huìlqui, ficedula. 386.

Huìllhuìll, carnis ſalitæ vel non ſalitæ fruſta. *huìllhuìlln*, illa efficere. item. aliquid

diſcer-

diſcerpo, lacero, dilacero: laniare, dilaniare. 423. 467.

Hu*i*ll*i*, ſeptum arundineum intra domum, ubi frumentum, fructus, &c. adſervant. 517.

Hu*illme*n, garrulus, loquaculus, loquax, dicax, blatero, rabula, Architæ crepitaculum. 483.

H*ui*ll*in*, lutra. 377.

H*uilon*, *huilolen*, intus intra tubum, tubulum, cutim eſſe. 431.

H*ui*ll*i*ù*n*, veſica, urina, lotium, mejere; urinam facere, reddere, mittere, fundare: reddere lotium. *acui h*ui ll*i*ù*n*, adeſt tempus tingendi; imbuendi colore lanam; ſcilicet ver. 458.

Hu*ilteu*, parvulus, puſio. item. puer inquies, levis, turbulentus. 495.

Hu*il*ù*fcùn*, fulgurare, coruſcare; crebris micat ignibus æther. 345.

746. Hu*i*llù, h*uil*ù, Regni Chilenſis pars Auſtralis quam vocant H*ui*ll*ù mapu:* & incolæ vocantur H*ui*llù*che*, Hu*iliche*, ubi NB. quod Regni Chilenſis pars quæ trans *Biobio* in longum verſus Auſtrum protenditur; dividatur in *Picumapu*, quod eſt magis ſeptentrionale & dicto *Biobio* vicinum: & H*ui ll*ù *mapu*, quod eſt magis Auſtrale, & *Picu mapu* verſus ſeptentrionem confine. Quænam

nam vero ſint utriusque & *Picu mapu* & H*uiꞌllu mapu* vera confinia; ſub Judice lis eſt. Alii aiunt H*uillù mapu* primum incipere trans fluvium *Tolten*, & quod eſt citra illum uſque ad *Biobio* eſſe *Picu mapu:* alii contra pro limite volunt flumen *Quepe* in Territorio *Boroa:* alii amnem *Rgaico* in *Rpucura:* alii demum fluvium *Colpi in Pùren. 492.*

H*uim*, ſolitus, aſſuetus, domeſticus, miti lenique natura: cicur, domeſticum animal. H*uimn*, aſſueſco, conſueſco, inſueſco: dare ſe in conſuetudinem. *huimtun*, manſuefacio: feras cicurare; manſuetas reddere, manui aſſuefacere. *huimtulabin vachi mapu*, hujus loci natura cum mea non convenit; cælum hoc grave mihi eſt, & incommodum; quæcunque hic video, ingrata mihi ſunt:)(: at ego bene me habeo; jucundeque hic habito: cælum hoc & gentis genius cum ingenio meo bene convenit. 480. 492. 493. 494.

747. H*uimll*, virgula, pertica. *huimlln*, *huimllltun*, virgulas, perticas colligere; virgulis perticisque aliquid obſtruere.

H*uiñan*, *huiñalen*, tenſum, extenſum eſſe. 452.

H*uiñamn*, veho, adveho, inveho, adporto, importo: merces ultro citroque vectare.

ctare. *huinamtun*, alio migrare, commigrare: ſedem aut domicilium mutare. 404. 452.

H*uinca*, Hiſpanus. Item Herus, Dominus. 498. 500.

Hu*incha*, tæniola, vitta, crinales faſciolæ. 466. 469.

748. H*uincul*, collis perpetuus, clivus. Item. contuſio, tumor ex contuſione, tuber. 360. 534.

H*uincùn*; furari; pecora, armentum, jumenta ſurripere; furto auferre. 484,

H*uincùltnn*, tergum igni, foco obvertere. 354.

H*uinoln*, *huinuln*, quadrupedis in modum ambulare: eſſe ætatis puerilis; in infantia. *vemgebui, inche* h*uinoltubun*, puer eram cum hæc fierent: nondum ad rationis uſum perveneram. Sumitur etiam in malam partem. 452. 496. 497.

Hu*inu*, culter. 453. 520. 522.

H*uinùlún*, fila educere, extrahere, retexere: retexta fila, ſeu linamentum ſaniei ebibendæ, ſugendæ. 473.

749. H*uinùn*, h*uinùtun*, *huinùtucan*, ſe tendere, extendere. 452.

H*uipdn*, *huipdclen*, ordinatim alium poſt alium, aut retro, poſt tergum, a tergo alterius ſtare, conſiſtere, ambulare. 555.

H*uir-*

H*uırcurn*, rumpere, ſcindere, diſcindere, deterere. 467.

H*uiran*. ſcindere, findere. 567.

H*uirarcùn*, ſtrideo. 487.

H*uirca*, macula, lentıgo. *huircan cahuellu*, equus ſtella in fronte clarus, inſignis. 469. 365.

H*uirin*, pingo, depingo, delineo, lineas duco. h*uıſin can*, cantharus pictus. h*uirin macun*, veſtıs ſtragula virgata, variata, polymita. h*uiriun*, faciem coloribus pingere. Item. Signo ſanctæ Crucis ſe munire; ſignum crucis dextræ pollice in fronte, ore & pectore formare. 466. 469. 751.

H*uirun*, pellem alicui detrahere; excoriare pecus. 363.

Hu*ïtan*, *huichan*, trahere, adducere, contrahere. h*uitahue*, fibula. h*uïta* h*uïta*; h*uïcha* h*uïchan*, palpitare, palpitatio vehemens. 469. 528. 535.

Huitaſcùn, *huiraſcùn*, *huiraſtcun*. V. *huetaſcùn*. *743*.

Huitdn, *huigdn*, traho, rapto. 528.

Huïtern, rem plenam rumpi; veſicam, &c. 478.

Huïtu, cochlear, cochleare. 520.

Huïtorcùn, vehementius aliquid appetere. 489. 535.

Huïtucan, funda lapidem excutere, jacere, emittere. *huïtuhue*, *huïtucurahue*. funda. 531. 750.

750. *Huìtun*, fluvius, fluxio, profluens, alveus. item. fluvere, profluvere, effundere. 429.

Huivùln, ſcutica, baculo percutere; ſcuticæ ictus. 528.

Huivolen, collis perpetuus exiguis montibus interruptus. 492.

Huiuùn, ſitis. 477. 479.

751. I. Y.

I, *Y*. *53*. *54*. *73*. *81*.

Iag, arb. *400*.

Iael, *ial*, cibus, eſca, daps, prandium, cœna, jentaculum, merenda, antecœnium, pomeridiana guſtatio, victus. 475.

Yahuilma, pſittacus. 383.

yaiùn, furere, iraſci, inſanire more machiorum aut Venefici. 484.

Ialalcùn, ſtrepitus rei quæ decidit aut alte cadit. 529.

Yali, muſca. 388.

Yaima, incile, aquæ derivatio. *yaiman*, aquam derivare. 413. 429.

Yall, proles, ſeu quidquid mas aut maſculus rationalis vel irrationalis gignit, generat, procreat.

Yalln, gignere. *yallquechi cahuellu*, *buſicu*, equus, aſinus, admiſſarius. 365. 372. 496.

752 *Yamn*, timeo, metuo, formido, terreor;

reor; magno metu afficior; gravis ſolicitudo inſtat; vehemens impendentis mali, caſûs horror me occupat; genua mihi labant, mens vacillat, totusque torpidus ac pene elinguis efficior. *iamln*, metum, terrorem alicui injicere, incutere, afferre. 487.

yana, *yanacona*, famulus, ſervus. 498.

yanchin, *tanchin*, horrore, rigore concuti, febri corripi. 534.

yapau, mantica, crumena, 520.

yapen, *yapepùllin*, tripudiare. ad v. extra numerum ſaltare; choros exercere, agitare. item. plaudere alicui, applaudere, plauſum dare, tribuere: uti ſolent præſertim illis qui rem fortiter contra hoſtem geſſerunt, aut aliud facinus egregium ediderunt: item. Quoties victoriam reportant, aut ſe ad pugnandum accingunt: nam tunc cantantes quasdam cantiunculas, quæ res a ſuis Heroibus geſtas ſine arte aut numero continent; una omnes ſolum fortiter ac crebris vicibus calcant pulſantque. 561. 564.

Yab, *yaf*, *yav*, res ab aliis ſeparata. *yavn*, *yafelen*, ſtare ſeorſum, ſeparatim; ſeparatum eſſe. *yaventun*, rejicere, repudiare: reſpuo, aſpernor, faſtidio. 544. 550.

Yarquen, noctua, nicticorax. 382.

Yatehue, piſc. 392.

Yavu, fortis, validus, valens, robuſtus, lacertoſus. *yavun*, robore corporis & fir-

mitate præſtare: corporis viribus præcellere; prævalidum eſſe. *yavùtun*, refici, recreari, vires recuperare. *yavùln*, animos alicui addere, facere; animum dare, adjicere; conſolari aliquem; conſolationem alicui adhibere; ſolatium præbere, afferre, præſtare; dolorem verbis levare, mitigare, lenire, abſtergere. item. ſpe erigi; confido, ſpero, ſpem colloco. 480. 481. 482. 532.

Ivl, mala, poma terreſtria. *ivln*, *ivùln*, illa terra condere, tegere, obruere. 409 413.

753. *Ivùm*, quædam parvæ quadrupedes beſtiæ. *ivùm coni*, partus animalis. item. monſtrum. *Ivùmche*, homo-beſtia. Fama eſt inter Indos; veneficos ſuos in quadam ſpecu nutrire hominum genus, quibus adhuc lactentibus oculos, os, anumque conſuunt, ita ut creſcentes in aliam figuram ſpeciemque degenerent; atque hos eſſe ipſorum Conſiliarios ac Conſultores, quorum conſilium in ſuis antris, quæ *renu* vocantur, conve nientes exquirant. 824. 374 500.

Ibùn, creſco, tumeſco, intumeſco, turgeſco. 496.

Iſcùn, rado, radula deterere. 475. 476.

Ica. 8. 343.

Icol, cete, cœtus, balena, piſtrix. 392.

Icùlla, *iquella*, veſtis Indarum. 469.

Ida, cos. *Idan*, gladium, cultrum acuere;

re; aciem ad cotem ducere. 520. 521.

Idm, avic. 387.

Yecu, corvus. 381.

Yecùmen, 231. incipio 527.

Yehuen, pudor, verecundia. Item. verecundia impediri, pudore teneri, præ pudore non audere. Item. pudenda, verenda, obſcoena. *yehuelcan*, ignominia aliquem afficere, ignominiam illi inferre. *genoyehuen*, absque pudore, verecundia. *genoyehuei*, nihil pudet; neſcit erubeſcere, depuduit, dedidicit pudorem; perfricuit frontem; pudorem abjecit; pudorem ultro deſpondit, depoſuit. 483.

Yen, fero, porto. *huitayen*, traho. *yetaun*, eo acceptum, accipere. *yecupan*, affero, adveho, adporto. Item. accipio, aufero, *yecupamn*, venite & accipite. *yevaln*, mitto. 521. 522.

Yene, balena. *me yene*, balenæ excrementum; ſperma ceti; ambra. 392. 395.

Yerclen, dentes monſtrare. 443.

Ige, *dige*, ſeorſum, ſeparatim. *igeln*, ſejunctum, ſeparatum eſſe. *igentun*, ſeparo, ſejungo, ſecerno, ſegrego, removeo. 544.

754. *Ihuai*, ſerpens. 376.

Ihuin, adeps, ſebum, ſevum, pinguedo. *ihuintun*, ſebare, ſevare, inungere. 455.

Ilcoin, lævigo, polio. 567.

Ilelcan, *ileln*, cibum, potum dare. 476.

Ile, tumor, tuber, inflatio. 534.

Illaf, planus, æquus. 515.

Illamn, contemno, negligo, ſperno, deſpicio. 487.

Illgn, aſpernor, faſtidio, nauſeo, reſpuo, 486.

Ilon, caro bubula, porcina, aprugna, vitulina, ſalita, fumo vel ſole durata, jurulenta, cocta, elixa, aſſa, toſta, comeſtibilis. Item. illam comedere, edere, prandere, cœnare, &c. *Ilotun*, carnem crudam comedere animalia, volucres. *Iloche*, Barbari qui carne humana veſcuntur. 385. 455. 476.

Ilu, lac mulieris. 457.

755. *Iluluquen*, medulla. 455.

Ilùn, *ilùtun*, *ilùdtun*, ſe extendere inſtar avis, dum in aere alas immotas extendit. 449.

Imln, e loco præcipiti devolvi, rotari, delabi, prolabi. *imlcaun*, *imlun*, volutari. 370.

Impoln, *chùmpoln*, involvo, implico. 467.

In, cibus; eſca, potus. Item. edere, bibere. *incan*, coquere, cibum conficere. *ingen*, vino madere, vacillare. 467. 477. 479.

Incan, auxilior, opitulor, adjuvo: auxilium, opem ferre, afferre, præſtare: ſe adjutorem alicui præbere, exhibere, ab illo ſtare, facere. 553. 552.

Ina, ad, prope, juxta, circa. *inan*, ſequor,

quor, ſubſequor, inſequor. Item. ſimul eſſe. ambulare. *inalen*, ſtare ſecundo loco, primum a primo. *inaltu*, ora, margo, ripa, littus. *inautun*, redire ſimul, una, pariter. *inapran*, equo curſim ſequi, inſequi. *inadgùn*, inquirere, indagare, explorare, examinare, excutere, diſcutere. *inaduamn*, animadverto, noto, obſervo. *inagnen*, explorare. *inaien*, imitor, æmulor: aliorum veſtigiis inſiſto. *inagion*, aliquod negotium urgere, ſuſcitare, excitare, alere. *inau*, *inau inau*, paulatim, ſenſim, pedetentim. *inau inau putùbin*, non uno hauſtu, ſed paulatim abſumpſi, pitiſſavi. Omnes filii excepto Primogenito, vel natumajore vocantur *inan votm*. Ita uxores præter primam ſeu præcipuam *inan domo*. *ina uuia*, tempus veſpertinum, veſper, veſperus, veſpera. 481. 516. 528.

756. *Inamn*, *inamtun*, comitor, proſequor, ſubſequor, aſſector: comitem ſe alicui dare, exhibere. 532.

Inche, ego. *inchiu*, nos duo, uterque, ambo. *inchin*, nos plures. 13. 14. 15. 16. 17. 18.

Inei? quis? *Chem*, quid? 266. 267.

In, noſter. 24. 27. 30.

Iod, magis, plus. *iodn*, plus eſſe; aliis v. alios antecellere, excellere, præire, antecedere. *iom*, amplius, ultra. *iomn*, addere, augere, aggregare. 269. 270. 527. 544.

Ioltan, *roltan*, impellere, repellere. 532.
yocùrcùn, obnitor, obluctor. 481. 482.
yovùn, audere. 481. 482.
Ipùn, verro: ſcopis pavimentum purgare. *ipùhue*, ſcopæ. 518. 520.
Iron, rancidus. Item. fœtor, graveolentia. rancor ſubalaris; virus alarum 448 455.
Itofn, oculos propter pulverulentıam plorare; a pulvere lacrymantes oculos habere. 440
Ihualln, ſarcire: veſti ſtragulæ fimbriam aſſuere 473.
Iu. 15. 24 34.
Iuln, ſe in orbem contrahere, complicare, in gyrum colligere; in ſpiras ſe convolvere. 376. 473.

757 *yune*, *une*, primus. *iunen*, primum eſſe. 516.
yupe, echinus, herinaceus marinus. 393.
yupi, humerus. 445.
yulgm, flamma. 352.

K vide C.

758. L.

L. 94. 95. 55..
La part. *105. 106. 107. 104. 116. 148.*
La, mortuus, defunctus: qui vita functus eſt; qui exceſſit e vita. 537.
Labn, *lafn*, eſſe extenſum; undique & undique apertum. *lafquen*, mare. 433. 473.

Lacu,

Lacu, duo ejusdem nominis aut cognominis. Item. Avus & nepos a patre. 504. 505. Ejusdem eſſe nominis eſt inter Indos quædam affinitatis ſpecies, quam vocant *lacutun*, *lacuȝen:* & ſe invicem appellant *lacu:* & quotiescunque concurrunt, ut affines ſe ſalutant, venerantur ac domum ſuam invitant, nec licet divertere aut diverſari apud alium; Hoſpesque tenetur in gratiam hoſpitis ovem occidere, cujus cor utrique *Lacu* aſſum apponitur: appelaturque hæc cæremonia *tantuln:* ejusdem ſecum Nominis ſuis tectis, domo, ædibus, uti par eſt, excipere. 835.

Ladcùn, mœrore, triſtitia affici, dare animum mœrori. Item. male ſecum actum putare; injuriam ſe accepiſſe, injuria affectum exiſtimare. *ladculn*, facere, inferre alicui injuriam: aliquem lædere; injuria afficere. Item. mœſtitiam alicui afferre; contriſtare aliquem, triſtem facere. 486. 488.

Lafquen, mare, pontus, pelagus. *lafquenn*, *lafquentun*, piſcor, expiſcor in mari: piſces, conchas, aut aliud quodcunque comeſtibile capio, prehendo, traho. *lafquentu*, omne quod in mari prehenditur. *ȝùllun*, *ȝnun*, *ȝion lafquen*, ſinus maris. 395. 429. 430.

759. *Lahual. 399.*

Lahuen, herba in genere. *calvù lahuen*, vitrio-

vitriolum. *melico lahuen*, herbæ ſalutares. 411. 414. 423.

Lalùn, aranea parva. 378.

Lamûen, ſoror. 501.

Lame, lupus marinus. 392.

Lar, rudera, ruina: dirutum, everſum, deletum, deſtructum. *laru*, labefactari, dirui, everti, deleri. item. ſegetes ſterni, proſterni. *larln*, demolior. 515. 518.

Lan, morior, emorior; vita v. de vita decedo: e vita cedere, diſcedere, excedere, migrare; obire, extremum vitæ ſpiritum edere; ſpiritum Deo reddere. *La*, mortuus, defunctus. *lan*, *la*, mors, obitus, ſupremus dies hominis. *lahue*, partes vitales, quæ vitiatæ generant mortem. *lahue cuſe*, menſis Auguſtus, quod occidat vetulas: nam iſtæ hoc menſe, ut calefiant, calorem captent; ſe ſolent ſolis radiis exponere; cumque illud tempus ſit variabile; vel a ſuborto repente vento frigido, vel a pluvia necantur. *laduam*, mortis articulus, maximum vitæ periculum ac extremum diſcrimen. *lan*, metaphorice Ecclipſis, Solis aut Lunæ defectio, deliquium. *lai antù*, interjectu Lunæ, ſolis lumen languere nobis & hebeſcere videtur. *lai cùyen*, Luna Terræ interpoſitu laborat, deficit, obſcuratur. *lai ni cuù*; *lai ni queuùn*, uſum manûs, linguæ amiſi v. amiſit. *laln*, *lalcan*, vitam tollere. *laeln*, *la-*

yeln,

yeln, propinquum, conſanguineum, agnatum, cognatum aut affinem mori. *lantun*, maritum conjuge orbari. *lanpen*, uxorem viduari. *lantu*, orbatus conjuge. *lanpel*, *lanpen*, *lanpe*, vidua orbata marito. 535. 537. 538.

760. *Lagmn*, neco, occido, obtrunco, perimo, interimo, interficio, trucido, contrucido: uſuram hujus lucis eripere; vitam adimere, necem afferre; vita privare, exuere; morte afficere, de medio tollere. 532.

Lapmn, extendo, protendo, diffundo, amplio, amplifico, dilato, explico. 567.

Larumen, repentina, inſperata, improviſa, ſubita, ſubitanea morte de vita decedere. 246.

Laun, capillos alicui defluere. *laumn*, vello; pilos, plumas evello: glabro, deglabro. 476.

Lbu, *lvo*, rumex 410.

Lco, pani radix. 534.

Laulau, *llaullau*, fructus *coihue* arboris. 399.

Len mamll, ligni cortex. 403.

Lef, *quine lef*, cito, celeriter, quam citiſſime, quam celerrime; velociter. *lefn*, volare, velociter currere. *lefentun*, evolare, elabi, evadere, effugere, erumpere: ex alicujus manibus ſe proripere; imminenti periculo ſe eximere, eripere, ſubtrahere. *leftun*, invado, adorior, aggredior: con-

cur-

currere, confligere, irruere, incurrere, involare in aliquem; in hoſtes prorumpere; in aciem procurrere. item. velociter incedere. 390. 528.

Legleg, teſta capitis, calvaria, cranium.

Lel. 206.

Leln, *ledcùmn*, *lelcùmn*, ſolvere: vinculis exſolvere, exuere, liberare, eximere, expedire; e carcere emittere, dimittere. 528.

761. *Leli*, vigilans, attentus, experrectus *lelin*, *lelilen*, vigilare, experrectum eſſe: immotis oculis intueri; attente aſpicere; oculos in aliquid defigere. 440.

Lelvun, campus, vallis, planities. 360.

Leva, calvus. item. verticis ſacerdotalis tonſura. 436. 463.

Lemn, pondus attollere; in altum tollere, levare, ſublevare. *lemtunien*, pondus ſuſtinere, æquilibrare. 404. 405. 533. 552. 569. Quando Indi ob mortem cujusdam conſanguinei ſibi petunt ſatisfieri vel ab interfectore vel a veneficis; ſolent uti his verbis: *lemlgechi ta ni lonco*: & tunc neceſſe eſt ſolvere vel in re aut ære; vel vita & in cute. Quoties autem ipſi unum vel plures ex iis, quos putant fuiſſe authores mortis cujusdam ſui caciquii vel conſanguinei, interfecerunt, ſolent dicere: *quine*, *epu*, *cùla* &c. *lonco iei*: ſignificando numerum illorum

quos

quos in vindictam vel ſuſpendio, vel ligatis manibus pedibusque in fluvium vel puteum conjiciendo, vel per avia & devia raptando trucidarunt.

Lecai, hirudo, ſanguiſuga 378.

Lemu, *lemuntu*, ſylva, arboretum, arbuſtum: locus arboribus conſitus. 360. 397. 212.

Len, cupreſſus, cypariſſus. 399.

Lepmn, pecora abigere, avertere. 413.

Lepun, verrere, mundare, eluere, purgare, expurgare, detergere, abſtergere, fricare, defricare. *lepùntu*, ſordes, purgamenta. *lepùhue*, ſcopæ. 476. 520.

Lepùn, atrium, atriolum, impluvium. *quine lepun*, tractus, plaga, regio. 517. 531.

Leuvu, flumen, fluvius, amnis. 429. 430.

Leupe, lanx, catinus; patina figuræ ovalis & manibus lavandis præcipue deſtinata. 520.

Leù, profecto, ſane, certe, hercle, me hercle. *leù dgu*, ita me hercle geſta res eſt; ita eſt profecto. 480. 533.

Lif, mundus, lautus, purus, defæcatus, purgatus, lotus, limpidus. *lif mapu*, terra, locus domibus & incolis carens. *lifn*, eſſe mundum, lautum &c. *lifeln*, *lifelcan*, mundare, eluere, purgare, expurgare, detergere, abſtergere. *liflgetuai ta mi pllù*, ab omni delicto mundaberis; a peccatis ab-

ſol-

ſolveris; ab omni culpa liberaberis. 480. 482.

762. *Lican*, lapis albus, quem Machii magni æſtimant, ac inde ſolent cognomen mutuare. E.g. *Quintulican, Huentelican, &c.* 520. 425.

Lichi, lac. 457.

Lien, *liûn*, argentum. 420.

Lihue, vita, ſpiritus, anima, halitus, alacritas, vigor animi. *lihue gei*, eſt animoſus, alacer, fervidus, audens, impiger, impavidus. *relihue*, jejunus, integram famem ad ovum afferens. item. uti nunc ſum; me videtis. *relihue montun*, evaſi uti nunc ſum. *lihuetun*, animum laxare, ſpirare, reſpirare, recreari, refici. item eleemoſynam petere, rogare, corrogare. 343. 480. 482. 498 533.

Lilco, petra ſalis omnino pellucida ac diaphana. 423.

Lihuen, mane, diluculum. 539.

Lil, *lile*, ſaxum, rupes, ſcopulus, cautes, petra. 360.

Lila, atrium. 517.

Lilpu, vitrium, ſpeculum, ſchiſtus in tenuiſſimas bracteas fiſſilis. 425.

Lime, ricinus, ricinum. 378.

Lipag, humerus. 445.

Lin, palea. 402.

Lipm, ſalar, tructa. 392. 396.

Lira, tergum. 454. 763.

763. *Liû*, albus, candidus. *liû Patiru*, Religioſus B. V. MARIÆ de mercede Redemptionis captivorum. *liûhuen*, claritas, perſpicuitas, evidentia. *lìùhuenco*, aqua clara. *lìùhuenn*, eſſe clarum, manifeſtum, evidens. *lìùn*, eſſe album, candidum. *liûln*, dealbo: album colorem inducere; album aliquid facere, reddere. *liû curam*, ovi albumen. 417 418. 428 475. 539.

Lof, populus vel plures familiæ eidem Domino vel Caciquio ſubjectæ. item. ovium grex. item. vallis. 360. 363. 531.

Loco, ſpecies conchæ. 393.

Lofn, *llofn*, dirui, everti, deleri, deſtrui domos, ædificia, civitates item. exercitum fundi; milites, hoſtium copias profligari. 532.

Lolcanhua, maicii folia. 413.

Lolma, pruina aſcendens, cauſa nubium ac frigoris. 347.

Lod, madidus, humidus *lodn*, humidum, madidum eſſe. *lodmn*, madefacio, humecto, humore aſpergo, perfundo. 428.

Lologn, faucibus digitum immittere. 446.

Lolodcùn, cancro occupari. 534.

Lonco, caput. 436 437 438. 761.

Louloun, luxuriare agros præ ubertate & frugum copia; agrorum feracitatem luxuria laborare; luxurioſam eſſe: luxuriat campus herbis: luxuriat carduis & ſpinis incultus ager. 413.

Lmùn, *lmùntun*, voro, devoro, helluor, deglutio. 476.

764. *Lpi*, pluma, penna, calamus. 389.

Lpùn, pronus. *lpln*, *lpùln*, pronum collocare. 443. 470.

Luan, Guanacus, cameli non gibboſi ſpecies. *luan cura*, beſarum. 373. 425.

Lucan, *lucatun*, contentionem aut rixam movere, excitare, ſuſcitere: cum aliquo de aliqua re rixari: inter ſe jurgare, digladiari, jurgio contendere. 484.

Luche, herba marina bona & comeſtibilis. 475.

Lùgllin, iſchias, iſchiacus dolor, coxendicis morbus. *lùgllinn*, iſchiacum eſſe; ex coxis laborare. 535.

Lùf, flamma. *lùfn*, ardeo, flagro, exardeo. *lùflùfn*, fulgurare, coruſcare, micare, nitere, albeſcere. item formicare. item. fraga matureſcere, maturari. 352. 354. 418. 534. 535.

Lucu, genu. *lucutun*, genua flectere, ſummittere: poplitibus ſe excipere: genu nixus, genibus advolutus, provolutus. 451. 452.

Lùgbù, cochayuyi radices. 475.

Lùbr, piſc. 392

Lùli, ſquama. 394.

Lululun, ſtrepere, obſtrepere; ſtrepitum edere. item. reſonare, reboare, remugire. 531. 561. *Luma*

Luma, arbor, cujus ligna ſunt oppido gravia & dura. *lumatu*, lignum quo arant ſulcumque imprimunt, partem obtuſam ventri pelle vel corio obarmato opponendo: unde non paucis hernia. *lumatun* ſupradicto ligno ac modo arare, ſulcum imprimere. Habent & aliud inſtrumentum *hueùllu*, pala. 400. 413.

765. *Lpmn*, *lùpumn*, incendere; ignem injicere; faces ſubdere, admovere, adhibere. 354.

Lùtùmn, par cum alio facere; compari componi; parem ſibi adjungere, æquare, adæquare. 567.

llavan, crumena. 520.

llavacha, *llabata*, bufo: reptile, inſectum. item. cavillatio & ſignum contemptûs. 362. 511.

llafquen, *llabquen*, ſinciput. 436.

llaco, aqua tepida. *llacon*, eſſe tepidam. 428.

llahuen, fraga. 412.

llahui ge, palpebræ, genæ. *llahuitun*, claudere. *llahui*, clavis.

llainacmn, repudiare, renunciare. 421.

llalla, ſocrus. 504.

llallin, macer, gracilis, exilis, macie confectus. ſtrigoſum pecus. *llallinn*, macrum eſſe; vix oſſibus hæret. 455.

llame, ſorores. *llamecan*, cantus Indarum

molentium 501. 564.

llann, *llancùn*, cadere, labi, excidere, effluere, corruere, collabi, concıdere, perdere, amittere. *llancùln*, perdo, diſperdo, everto, deſtruo, corrumpo, deformo, diſſipo, profundo. 42ʳ.

llancùn, ab uberibus, a mamma, a lacte remotum, disjunctum, depulſum eſſe. 446.

llami, *llapin*, ſtorea, teges. 520.

766. *llanca*, lapilli virides duriſſimi, qui perforati rotundique ſunt maximi inter Indos pretii; hisque homicidia redimunt, emuntque neceſſaria. Perdunt hi lapilli quandoque ſuum nativum colorem, tuncque quod pretium amittant, dicuntur defuncti eſſe: *lai ni llanca*. Mirum autem, complures ejusmodi lapillos inveniri; at unde ſint; aut ubi locorum reperiantur; aut quis primus eos attulerit; penitus neſciri. *llancatun*, *llancalun*, his lapidibus ſolutionem facere. *llancatu*, monile, murenula. *llanca voro*, gula. 425. 445. 469.

llaqui, gener.

llaumun, dolorem mitigari, levari, leniri, extenuari, minui, remittere: ſenſum acerbitatis conſopiri. 537

llauven, *llaubùen*, *llavù*, umbra. *llauvùtu*, umbraculum. *llauvùtun*, locum opacum quærere; opacitate frui, gaudere. 342. 517.

llaû,

llaû, dimidium, dimidia pars. *llaûn*, divido, partior, ſeco: ex æquo dividere, partitionem aut partes facere. item. idem eſt quod *catun*, alicui propinare. Atque in his duabus propinationibus non eſt illicitum dare alteri, quod ſibi eſt propinatum, quamvis ſemper primum guſtare, deguſtare, præguſtare aut delibare oporteat: at in propinatione *pſam* nullatenus licet id quod propinatum eſt dare alteri, & nihil illis adeo diſplicet, nihilque ægrius ferunt, quam non admitti aut non perlibenter recipi, quod dant. *llaûpaeimi*, propino; præbibo tibi; dimidiam partem tuæ ſanitati libo. 418. 479. 544. 545. 822.

767. *llauquetun*, participo: commune aliquid cum aliquo habere; partem rei capere; in ſortem aut partem admitti: diſtinguitur a *llaùn*, *llaùpan*, quod hoc de potabilibus; *llauquetun*, de comeſtibilibus intelligatur. Eſt in more poſitum inter Indos, ut quoties caſu accedunt, ubi vacca vel ſimile quid ad comedendum occiditur, carnis fruſto donentur: nam alias male ſecum actum putant; ac gravi injuria ſe affectos exiſtimant. fruſtum autem hoc carnis *llauquetu* vocatur. 476. 478.

llùcan, *llcan*, timor, metus, formido, pavor, trepidatio. item. obſervantia, reve-

rentia, verecundia, pudor. item. timeo, metuo, trepido, formido, paveſco, exhorreſco: expaveſco, perhorreſco; obſervo, colo, vereor, revereor, veneror, erubeſco, *llùcantun*, *llucantuln*, terrere, terrorem alicui afferre, injicere; timorem incutere; in metum adducere, metu afficere, perturbare. 486 488.

llcante, ſplen. 455.

llecu, ad, prope, juxta, circa. *llecun*, propinquum, vicinum, proximum, finitimum, confine eſſe. 288.

lleun, liqueſco, liquefio, liquor. *lleumn*, liquo, liquefacio. 476.

llepin, formica. 378.

llepu, caniſtrum, calathus inſtar magni diſci. 472. 520.

lleùn, naſci. intelligitur de animatis & inanimatis e. g. herbis, &c. 496.

lli, principium, initium, primordium, caput, fons, origo. *llitu*, id. *llitun*, incipio, exordior; dicendi initium facio; dicere aggredior, initium capio, ſumo, duco. *llin mapu*, majores unde deſcendunt vel quorum ſunt poſteritas, poſteri, minores. *huente lli*, uropygium, coxa. 389. 545. 550.

768. *llid*, tomentum. *llidn*, finire, fæces ad fundum deſcendere; ad extremum, finem, exitum, calcem pervenire. 477. 478.

llihua, inventor, auctor, vates, divinus.
llihuan, *llihuatun*, invenio, excogito, ingeniose aliquid comminisci; divino, præsagio, præsentio, conjicio, vaticinor. 570. 571.
lliùn, catarrhacta. 429.
lligoin, rasilis, abrasus. 467.
llidyen, socium, commilitonem, collegam, convictorem, conservum, comitem, contubernalem esse. *llidmeyen*, egeo, indigeo, opus mihi est. 487.
llimen, *llimencura*, cos. *llimenhuecubu*, morbus unde nascitur membrana instar vesicæ cæruleæ prope jecur costis adhærens; quem morbum Indi veneficium existimant. *llimentun*, prædictis maleficis artibus afficere. item. acuere, aciem ad cotem ducere 538.
llipi, panni segmentum. 469.
lliû, fabæ ad ludendum: derivatur a *liû*, albus. *lliûcan*, fabis ludere. 563.
lliqqui, *llinqui*, rana. 378.
769. *llmllmn*, mico, niteo; collucere, albescere. *llmmepilun*, auriculas vel aures valde parvas habens *llùmpapilun*, habens aures prægrandes. 418. 441.
llochof, zonâ vel cingulo præcinctus. *llochofn*, cingulo se præcingere: proprie quando vestiti veste stragula, huic zonam vel cingulum superponunt. 466.
lloncotu, mala terrestria ad sementem faciendam reservata. 409.

llopidn, *lleupidn*, ignem tranquillum eſſe. 354.

*llo*ll*e*, rete, reticulum arundineum, ex cannis confectum. 395.

llopu, Avunculus. item Conſobrinus: atque hæc conſanguinitas eſt, quæ inter Indos Chilenſes majoris æſtimatur; eo quod Avunculus teneatur dare ſuas filias conſobrinis ſuis in uxores: & viciſſim conſobrini teneantur Avunculo in omnibus ſuccurre, eumque adjuvare. 501.

lloun, accipere, excipere, recipere. 518.

llpan, gallina glocitans. *llpann*, gallinam, aves ova incubare; ova incubando fovere. 386.

llpan, *llpalen*, *lloyùn*, inſtar cati, felis, paratum, promptum, accinctum, inſtructum, præparatum opperiri, præſtolari. 368. 528.

llepef, palpebræ, cilia. *llepefn*, *llepefcùn*, nicto. *llpefnolu*, immotis oculis. 439.

770. *lluchu*, laxum, prolixum: laxi funes. *lluchun*, laxum, diſſolutum, remiſſum eſſe. 470.

llud, cælebs, liber, ſolutus, innupta. *lludhua*, maicium purum absque foliis. *lludn*, laqueis ſe explicare, expedire; elabi, evadere, effugere, erumpere, evolare. item. læve, levigatum, lubricum eſſe. *lludun*, ca-

pillos

pillos defluere, glabrari, deglabrari, deteri ; pilos , plumas amittere. *lludu*, molle, ſuave, lene, blandum. *lludpnen*, infans recens natus. 498. 514. 413 495. 515. 529. 530.

lludcùn, abortum facere; fœtum intempeſtive ejicere; fœtum immaturum edere. *lludcùmn*, abortum procurare; partum medicamentis abigere, abjicere. 496.

lluin; liqueſco, liquefio, liquor. *lluimn*, liquefacio, liquo. 476.

llum, res occulta, abdita, obſtruſa, ſecreta. *llumquechi*, clam, clanculum, furtim. *llumn*, abdere ſe in aliquem locum; latebris ſe occultare; ſe in latebras conjicere; ſe in locum abditum detrudere; alicubi deliteſcere. *llumln*, occulto, celo, abdo, tego, condo, abſcondo, recondo. *llumn*, *llumun*, evaneſcere. *llumui*, evanuit; e conſpectu ſe proripuit; ex oculis evolavit. 525. 526. 527. 529.

llumùd, cœcus, captus oculis, caſſus luminibus, oculis orbatus. *llumùdn*, caligare, cœcutire. 463. 464. 465.

llupug, olla. 520.

llubu, torrens. *lluvùn*, flumen magnum, profundum, rapidum eſſe. 429.

**Luan*, 373. 374.

771. M.

M. 94. 95.

Ma. 211.

Macha, concha. 393.

Machi, Indorum medici viri ac mulieres; plerumque tamen mulieres, quarum officium eſt, partem dolore affectam ſugere vel lambere; ut ita *huecubu* veneficium extrahant: Hi nunquam medentur absque ramis cinnamomi *rehue*; quos in domo infirmi ordinatim diſponunt vel terræ infigunt. *machitun*, dicto modo curare, curari. 483. 485. 532. 538.

Macun, veſtis ſtragula, in medio ſciſſuram habens, ubi caput immittitur. *macunn*, talem veſtem conficere. *macuntun*, tali veſte ſe induere. 466. 467.

Madom, torris, titio. *madomn*, *madomtun*, ignem urgere, excitare. 351.

Magen, *magetun*, Potationes adire; compotationibus intereſſe. *mageln*, ad compotandum invitare, provocare. *magenn*, ad occidendum Caciquium vel alium virum nobilem compotationes parare, inſtituere. 476. 478.

Magin, *magitun*, alluvies, alluvio; fluminis inundatio. item. ita alluvione fluvium excreſcere, ut præter ripas effluens campos inundet, obruat. 429.

Magu, ſecale, ſiligo, typha. *magu cofque*, panis ſecalicius, ſiligineus. 407.

Madi, ſemen unde oleum cibarium conficitur, exprimitur. 407.

772. *Mallûen*, virgo, puella, fœmina, mulier. *mallûentun*, virginem violare, vitiare, corrumpere; pudicitiam illi eripere; vim & ſtuprum inferre. *mallûen pin*, blanditiis aut pulchritudine aliquam ad ſui amorem allicere, trahere, excitare: lenociniis ſibi amorem alicujus conciliare. item. capi alicujus amore, allici, incendi, flagrare. *hue mallûen*, virginitas. 490. 495. 514.

Mahuentu, concharum ſiccarum linea. 393.

Mahuida, mons. 360.

Mai. *288 : 3. 293.*

Maiain, *mayaintun*, aliquid carni infixum eſſe, hærere. item. inſtrumento carnem penetrare ad illud quod infixum eſt, tollendum. 536.

Maicon, turtur. 386.

Maichùn, *maichùtun*, philtro, poculo amatorio mentem alicui eripere. 490.

Maichun, manu alicui ad illum vocandum annuere. *maichuhue*, ſecuris ſpecies ad ligna elaboranda, formam manûs annuentis referens. 449. 568.

Mayen, nego, abnego, denego, inficior, inficias eo: abnuere, renuere. 526.

Maipill, lignum, quo ignem urgent, excitant, ſcalpunt, cavant. 354.

Maipun, terram ſubigere, proſcindere, arare. 413.

Malal, ſepes, ſeps, ſeptum, ſepimentum li-

ligneum. *malaln*, *malaltun*, ſepto ligneo cingere, circumdare, munire, claudere, vallare, ſepire. 363. 413. 531.

773. *Maldùn*, *maldùtun*, tango, attingo, palpo; manibus, manu attrecto, teneo, verſo, tracto, contrecto. Item. experior, tento, periclitor; periculum alicujus rei facere; uſu aliquid diſcere, percipere, cognoſcere, experimento probare, comprobare. *maldùtubichi*, videam, probem, experiar quid, quale ſit. item. oculis luſtrare aliquid; inſpicio, recognoſco, ſcrutor, lego. *maldùlelen vachi chillca*, lege mihi iſtam chartam, ſchedam, ſchedulam, epiſtolam. 422. 449. 573. 635.

Malhue, vas ligneum ad bibendum. 520.

Malcu; intervallum a nona matutina uſque ad undecimam. 539.

Malin, lapilli ſubnigri, tranſparentes duriſſimi acutiſſimique, qui etiam *queupu* vocantur: his bacillo fiſſo inſertis, & ne fallant, fortiter ligatis, ac pollice medioque digito, ſeu talitro percuſſis, venam incidunt ac veluti ſcalpello ſeu phlebotomo ſecant. *malintun*, venam dicto modo incidere, ſecare. 425. 536.

Malmal, os oſſis. *malmaln*, *malmaltun*, oſſa extrahere, nudare, coquere. 454.

Malon, malocan, bellum. item bellum conflare,

flare, apparare, ſuſcipere, adornare, inferre, gerere; bello perſequi, premere, urgere, oppugnare. 531.

Malla, mala terreſtria inculta. *mallan*, illa colligere. item. perdices perſequi, inſequi. 413.

Mallche, piſc. 392.

Malla, patruus: patris frater. item. patruelis 501.

Mallehua, maicium verſicolor. 413.

774 *Mallin*, lacuna, palus udis. 429.

Mallo, terra alba. item. malorum terreſtrium conditio, conditura, condimentum. *mallon*, illa condire. 475.

Malun, lignum ſiccum, quod ex fluvio extrahitur, vel in fluvio reperitur, hæret. 430

Mamll, lignum, ſtipes, truncus, fuſtis, palus, ſudes, baculus, arbor. *mamll, mamlltun*, lignari, lignatum petere, ire: fuſtibus aliquem cædere, percutere, debilitare. 403. 404

Man, latus dextrum. *mancuù*, manus dextera. *mann*, optatis fortunam reſpondere: cœptis DEUS adeſt, ſuperique favent: res felicem ſortitur exitum: Deus rem promovet; Superique fortunant. 448. 481.

Mancuù uln, juramentum reale; non tam conceptis verbis, quam opere & ſequenti-

bus jurare cæremoniis: dum ſcilicet uterque in manum ſuam dexteram exſpuit, ac ſic conſputam alter alteri porrigit. Atque hoc juramentum præſtant 1mo quando volunt cum aliquo inire amicitiam. 2do. quando aliquem commendant, traduntque alteri qui eum comitetur, ut hic eadem cæremonia ac in eodem ſtatu, quo illum acceperat, tradat alteri, & hic alteri, donec ad deſtinatum locum, ac intra definitum tempus pervenerit: & hoc juramentum eſt ſimul contractus & pactum: verum quando fit Perſonæ commendatæ traditio; nemo exſpuit; ſed apprehendentes duntaxat manum ejus dexteram, illam dant uni vel pluribus, quibus commendatur, vel ſi ſunt valde multi, unus aut alter apprehendit manum, at reliqui eam ſolum obiter tangunt. 3tio. fit dictum juramentum, quando ſolutionibus ſuis ſatisfaciunt. Conveniunt nempe utrinque conſanguinei ac reus dat in manus deprecatori vel Interceſſori ſtrophiolum vel quid ſimile; & Interceſſor illud offert omnibus, ut ſinguli illud tangant, vel ad illud tangendum accedant: atque hac ratione non ſolum ſatisfaciunt omnino; ſed ſimul promittitur acceptam injuriam penitus oblivione delendam, deleri, aut deletam eſſe. 288 : 5. 510.

Mancùn, calcibus petere, percutere, conculcare. 372. *Man-*

Mancha, *mancha mancha*, *mancha quechi*, ſenſim, placide, paulatim, pedetentim. *mancha huentu*, tardus, lentus; qui intente ac pedetentim agit. *manchan*, *manchacan*, paulatim procedere. 239. 482. 540.

Manahue, capitium ſcorteum; cudo. 466.

Manum, gratia, gratus animus, memoria beneficii. *manumn*, gratificor; habeo gratiam quod meum negotium tibi cordi ſit; ſedulitatem tibi gratificor: amo te multum de cura & diligentia: grata mihi erit ſemper tanti beneficii recordatio: veſtri memoriam beneficii perpetuo colam: nunquam veſtri in me beneficii memoria conſeneſcet: curæ mihi ſemper erit, ne quæ præſtari a me poſſit gratia, a vobis unquam deſideretur, requiratur, exigatur. 480 481.

Manpuùn, manu blandiri, demulcere: popyſmis & plauſu equo blandiri, dorſum demulcere. 449.

Manque, milvus, vultur. 380.

Manſun, bos. 364.

Malquiuman, alteratio carnis, 457.

775. *Mapu*, terra, tellus, regio, provincia, civitas. *huenu mapu*, cælum, cœli, cæleſtis patria; regiones aeris. *Vachi mapu*, *Tue mapu*, Humus, & quæcunque hujus mundi Regna aut Provinciæ. *Vill mapu*, mundus univerſus. *Huinca mapu*, *Huinca*

nu

ni mapu, Hiſpania. *muru Huinca ni mapu*, Mauritania, & alia Regio quæcunque. *Lafquen mapu*, ora maritima; loca mari adjacentia. *ad mapu*, mos, conſuetudo, uſus Patriæ: de more, ex conſuetudine, ut mos eſt, ut moris eſt. *Tolten mapu*, Reductio Toltenſis. *Cautùn mapu*, Converſio Imperialis. *Santa Feè mapu*, Miſſio ſanctæ Fidei. *quine*, *epu*, *&c. mapu*, unus ager, arvum: duo agri, &c. *mapun*, loco aſſueſcere: v. *huimn*. *Ca maputun*, alio migrare, commigrare; ſedem aut domicilium mutare; ſolum vertere. *gen mapu*, Terræ dominus. 301. 492 493.

Mareupu antù, ranulæ quas ſuperſtitioſe colunt. 378. 545.

Marichi. *272. 288 : 17. 547. 550.*

Mari mari, formula ſalutandi, &c. *mari marin*, ſalutare, ave dicere; ſalutem alicui dicere, impertire. item valedicere, agere gratias, &c. 289. 506.

Mari mari, caro qua coſtæ teguntur: caro coſtas tegens, operiens, obvolvens. 455.

Marmar, *masmas*, pappus, lanugo, villus. 458.

Matu, feſtinanter, celeriter, propere, præpropere. *matuln*, feſtino, propero, accelero: advolare, celeritatem adhibere item. inſtare alicui, urgere aliquem. 540.

776.

776. *Matican*, animal matre orbatum, orbum. 372.

Mavùln, amplector, complector, amplexor: ſuo aliquem complexu recipere; in alicujus complexum ire, incurrere; diu illum complexu ſuo tenere: in alicujus collum invadere, illumque amantiſſime complecti. item ſalutem ſuam mittere: *mavùlelen*, illum meis verbis humaniſſime ſaluta; meoque nomine amplectere. 449. 450.

Maucaltu, malcantu, ſerta. *maucaltun*, ſerta texere, contexere 469.

Mavùn, mavùtun, ſolutiones, quas propter uxores debent conſanguineis cibo, potu, carne, piſcibus, eſculentis ſolvere. Nam qui habet uxorem, obligatur toto tempore, quo uxor vivit, ejus patri & conſanguineis, quoties opus eſt, ſuccurrere: imo quando uxor moritur, debent aliquas præſtare ſolutiones, & multo plures ſi probetur aut credatur eam mariti culpa mortuam eſſe. 506.

Maùtún, maiten, arb. 400.

Mau, reſtis, funis ſparteus. *maun*, reſtes contorquere. 566.

Maun, maunn, pluvia, imber copioſus, largus, denſiſſimus. item. pluo. *aldùn mauquei*, copioſa pluvia decidit; maxima eſt imbrium vis: aſſiduos imbres habemus; aſſidue & copioſe pluit. *Pichi maun*, tenuiter

pluere. *maual*, pluviæ prognoſticon. 347. 348.

Maùn, muſcas abigere, pellere, excutere. 372. 378.

Mclai, lignum helui coloris. 400.

Mchan, complicatum eſſe. *mchamn*, plicare, complicare. 449. 470.

Mchùihue, torris, titio. *mchùitun*, *mchùln*, ignem urgere, excitare. 351. 354.

Mchu, uxoris ſorores. 504.

Mcùfn, paleæ manipulos ſubter perticas cannasve immiſſos fortiter ad tectum conficiendum aſtringere. 517.

Mcu, *mcùr*, naporum radices. 409.

Mcheg, calcar ligneum loco orbiculi vel rotulæ clavum aut ferrum acutum, quo equum ſtimulent, urgeant, incitent, habens. 366.

777. *Mda*, farina aquâ cocta; puls, pulmentum. 475.

Me, *77. 79.*

Me, ſtercus, fimus, excrementum. *me panilhue*, ferrago, rubigo. *men*, *mecan*, alvum, ventrem exonerare; ad requiſita naturæ recedere. *mecahue*, latrina, foricæ. 420. 458.

Mequen, in loco publico vel coram aliis ventrem exonerare. 458.

Medan, offerre, gratis dare; gratuito. item. offerre, dare alteri ſuam ſororem ſpe

fore,

fore, ut ille ſuam viciſſim det, offerat. 421. 49.

Medcun, molo, tero, tundo. 413.

Medun, dormitantis nutatio: inter dormitandum caput demittere. 437.

Mel, additum numeralibus vices indicat. item tempus. *va mel*, jam nunc: mox. 288: 17: 18: 19: 547.

Meli, quatuor. *melin*, quatuor eſſe, habere. *melichi*, quatuor vicibus. 545. 547.

Mellmell, ripa fluminis; cujuscunque rei extimum, extremum, extremitas. 430.

Melvuùn, *melbuùn*, labium, labellum, labrum. 442.

Mencun, onus, faſcis, ſarcina. item. humeris tollere, portare: tergo aliquid excipere, ſuſtinere. *menculn*, onus alicui imponere. *mencuhue*, vas majus, in quo vinum, aliumque potum aſſervant, transportant. œnophorum. 418. 552.

Meru, avis. 387.

Merun, mucus, mucoſus, pituita e naſo pendens. 458.

778. *Meſeg*, vas minus vino aſſervando. parvum *mencuhue*. V. *mencun 520*.

Metan, *metatun*, ulnis gerere; inter manus afferre, geſtare. item. ſuſcipere baptizatum. *metahue*, cantharus, amphora. 449. 504. 520.

Metl, *mtlhue*, cervical quod ſolet eſſe fruſtum ligni vel quid ſimile.

Metu, muliebria, verenda mulieris. 451.

M*eu*, *mo*, *6. 290: 1.*

M*eulen*, turbo, vorago. 558.

M*eblan*, morſus: morſu carnem trahere, avellere. 370.

M*bùrn*, *mbùrcùn*, veſte ignem fovere, excitare, vel modo extinctum accendere. 354.

Mɡen, *mɡenchi*, ſemper, perpetuo, nunquam non. item in perpetuum, in æternum, in ſempiternum. 540.

mi. 13. 25. 66.

miaun, ambulo, gradior, ingredior, gradum facere: procedo, incedo, peregrinor, peragro: vagari, divagari, oberrare. *nua miaun*, luſtrari, ſcortari. *ɡoiman miaun v. iaun*, erro, deerro, aberro: a via deflectere, declinare. *miauln*, adducere, portare, manu ſuſtinere. 452. 490. 491.

michi, felis, catus, ælurus. 368.

milla, aurum *millan*, aurum, aureum eſſe. *millatun*, inaurare, auro tegere. *millantun*, aurum colligere, effodere. *millantuhue*, aurifodina. *milla ecull*; compedes. *millaeculln*, compedibus hominem vincire. 420. 528.

779. M*inche*, infra. *minche leuvu*, ſecundo flumine: infra fluvium. *minche ecull*, ſub veſte. *minchen*, *minchelen*, inferus, infernus, infernas: inferne. 555. 556.

M*inu*,

M*inu*, intra, intro, intus. *minun*, *minulen*, intus esse. *minulei*, intus est; intro se abdidit, se conjecit. 518.

misqui, mel, dulce. *misqui mançana*, malum dulce. *misqui gei*, dulce, suave est: mellita edulia; poma saccharo condita, bellaria, cupediæ. 388. 405.

mita, vices. 288: 17. 547.

miticun, aufugere, fugere, fugam arripere, capessere: se in fugam conjicere; fugæ se v. in fugam dare; fuga sibi consulere. 532. 533.

mivù, quot. *mivùchi*, quoties. *mivui*, quot sunt. 548. 550

mlan, maicium conterere, contundere. comminuere. item. liba inde confecta. 476.

mlcayun, labor, delabor: lapsus, prolapsio. 452.

mllco, morum. 410.

mlen, esse, existere. *mlehue*, habitatio, domicilium. 421. 517. 518.

mlmlùn, tremere, contremere, tremori obnoxium esse. 462.

mln, facio, efficio, fingo, effingo, formo. 567.

mlo, fœmina sterilis. 514.

mllo, cerebrum, medulla cerebri. 455.

mlpùntun, projicio, excutio, abigo, pello; finem facio, concludo. 372. 526.

780. *Mltun*, frumentum, triticum coctum, tritumque. 475.

mùlven, ros. 347.

mllcoȥcun, caput illidere: arietare. 363.

mllell, omne lignum quod corrumpi non poteſt, vel non facile corrumpitur. 403.

mlpun, fuligo, fuliginoſum eſſe. 352.

mlu, maſſa ex corylis, nuce avellana aut lini ſemine toſto. 475.

mlum, ros. *mlumn*, rorari, irrorari, aſpergi. 348.

mn. 17. 24. 66.

mȥu, *cochayuyum*, herba marina, bona, comeſtibilis zonæ, faſciæ, cinguli ſubviridis figuram referens. 475.

mnumn, *mnun*, involvo, implico: involutum, obvolutum, implicitum velut in ſacco portare. *mnul*, involucrum, integumentum. *mnuln*, alicui quo ſe tegat, involvat dare. 470.

mnan, ſpe falli, decipi, deludi, fruſtrari: omnes ſpes meæ penitus conciderunt, evanuerunt; de ſpe conatuque depulſus ſum; longe aliter atque ſperabam, accidit, evenit. item. aliquid corrumpi, vitiari, putrefieri. item. *mnan*, *mùnatun* vocantur omnia vaſa quæ prius plena, modo ſunt vacua. *mnatubiȥe veichi ralli*, agedum, quid moraris? datum tibi ferculum comedere diutius ne tardes. *mnaln*, prolongare funem. item.

moras

moras trahere, nectere; rem prorogare, procrastinare: omnes moras interponere; rem usque & usque differre. 421, 476.

781. Mnen, *mnetun*, in balneis, flumine lavari. 431.

mnumn, restituo, reddo. 421.

mo. 290.

mogen, vita, salus, usura hujus lucis; humanæ vitæ curriculum, cursus, periodus, usus. item. valetudo, sanitas; valere; commoda & firma satis valetudine uti. item. vivo, vitam agere, degere, colere; vitam & spiritum ducere. *mogetun*, convalescere, reviviscere, a mortuis surgere, resurgere: ad vitam redire, reverti, remigrare. *mogetuiaun*, aliena misericordia vivere, tristi mendicitate vitam trahere, producere; emendicata stipe vitam degere, tolerare. *mogeln*, vitam tribuere, dare; saluti esse; vitam, salutem afferre. item. alo, pasco, sustineo, sustento. 461. 465. 499.

moyu, mamma, mamilla, uber. *moyun*, *moyutun*, sugo: lac ex mammis ore elicere, haurire. *moyolu*, *moyulu*, lactens. *moyuln*, infantem lactare; uberibus admovere. 445. 446. 447.

mol, herbæ species quam equus appetit. 412

moll, semper. item. nudus, omni veste vacuus. *mollgen*, nudum esse; semper esse.

moll antù mo, in omne ævum. *moll quine*, unusquisque, quisque, ſinguli. *moll quine antù*, quotidie. *mollknon*, nudo, denudo; veſte aliquem exuere, ſpoliare. 467 468. 540.

molle, arbor pomumque, unde potum conficiunt. 398.

mollbùn, *molvùn*, ſanguis, cruor. item. ſanguinem emittere, ſanguine perfundi. *mollvùntun*, *mollvùln*, cruento; ſanguine inficere, aſpergere, maculare. 457. 503. 536.

mom 221.

mon, neceſſitas: opus eſt. adhibetur absque Tranſitione. 92. 93. *inche molaimi*, mea opera non indiges. *eimi molan*, non opus eſt mihi tuo auxilio, conſilio, &c. te convento. item. valeo. *Chumtn mobui*, quanti indicarunt? item. mereor, promereor, dignum eſſe aliqua re. *tpunmui ta mi nuaiaun*, dignus es qui vapules. *glamnmullei ta mi yavuduamgen*, tua pervicacia, pertinacia, naturæ aſperitas meretur reprehenſionem, vituperationem, objurgationem. 4. 522. 527.

mon, fertilis, fœcundus, ferax, uber. *mon tipantu*, annus fertilis, fœcundus, in quo magna agrorum ubertas. 413.

montun, elabor, evado, effugio, erumpo, evolo. ex alicujus manibus ſe proripere: imminenti periculo ſe eximere, eripere, ſubtrahere; laqueis ſe exuere. *montuln*, periculo aliquem liberare, laqueis illum expli-

care,

care, expedire; ex periculo eripere; a vi & hoſte incolumem præſtare. 529. 598 662.

moncol, integrum, cui nihil abeſt; nihil eſt imminutum. 436. 555.

782. M*onmahue*, ejusdem gentis, familiæ, nominis: eſt mihi cum illo jus cognationis: cognatione mihi conjunctus eſt: communione ſanguinis devincti ſumus. 758 501. 502.

mpu, ala, penna. *mpun*, alas movere, agitare, exagitare. 389. 39.

mrin, ita in anguſtiis hærere, ut nec progredi, nec regredi poſſit. item: qui reſpirandi difficuitate laborat; ſuſpirioſus, aſthmaticus, anhelator 490. 535.

mrùln, grunnio, grunnitus. 372.

mrùncùhue, pectus quadrupedis. 445.

mta, *mtag*, cornu. *mtatun*, cornu petere, pugnare, ferire. 364.

mtann, *mtancùn*, fuſtem alicui vehementer impingere: fuſtibus aliquem cædere, percutere, debilitare. 528.

mtn, ſolum, tantum, tantummodo; duntaxat. *mtenn*, *mtntun*, eo pervenire ut attingat; ſed non ut terminos aut limites ullatenus tranſeat, excedat. *vei ni mtentubiel*, accepi hoc & nihil amplius. 286. 545. 550.

783. M*ta*, bardum, ſolox, craſſum. *mtabuù*, filum craſſum; minime tenue aut ſubtile.

 472.

472. *mtatun*, laſcivire, vitulaſcere; ſe invicem attrectare; petulanter colludere. 490.

Mtnquel, vacerra, palus, vallus. *mtnquen*, *mtncùn*, vacerram figere, infigere. *mtnqueln*, *mtncùln*, vallare. *mtncùhue*, malleus ligneus. 531. 554.

Mteun, *mteulagmn*, inſidioſe, perfidioſe, per inſidias occidere: perfidum, fœdifragum eſſe; inſidias ſtruere; inſidiis petere; necem alicui machinari: ex inſidiis interire. a tergo adoriri. 484.

Mtoun, quatio, concutio, decutio, excutio. *mtocuùtun*, manibus plaudere. 404. 449.

Mtoln, repulſam dare. *mtol*, repulſa 499.

Mtm, *mtùm*, vocatio. *mtmn*, voco, arceſſo, accio, inclamo. *mtmvaln*, arceſſo; cogere, convocare. 532. 533.

Mtùrn, *mtùrcùn*, *mtorn*, *mtorcùn*, offendo, ceſpito: in limine offendere; in lapidem incidere, incurrere; ad lapidem offendere. *mtorùln*, offendiculum ponere. 452. 485.

Mu. 116. 271. 272. 288 : 2.

Muchan, oſculum, ſuavium, baſium. item. oſculor, deoſculor; oſcula figere, imprimere: ſuaviari, baſiari, 443.

Mudai, *murai*, potus hordeaceus. 477.

784. *Mudin*, periculum præcavere, evitare; providere ne quid fiat. 532.

Mui,

Mui, panus, tuber, tumor, inflatio. *mu-in*, tumere, turgere; tumidum, turgidum, inflatum, tumesactum esse. 534.

muien, cibum, potumve novum delibare; summis labris attingere; primoribus labris gustare, degustare. 478.

Mum, *mom*, 221. 781.

Muna, mediocriter, modice, satis, affatim. *munan*, sufficere, satis esse: satis multa possideo; his contentus sum. *munape*, sufficit, satis est. *muna amon*, modice procedere, quantum satis est. *munahue*, pauci dies, menses, anni sunt, cum .... *muna pu*, non longe abest. *muna huentu*, staturæ mediocris: mediocriter doctus, efficax. 461. 514. 519. 540. 543.

muna, mox ut. *munan*, capio; tantam hominum frequentiam Templum non capit. 478.

munun, *munuln*, paleam in manipulos ad vaticinandum colligere. 485.

musca, potus pinguis ex maicio. 477.

muti, *motte*; triticum, maicium coctum. 475.

mùtircùn, labiorum dum sugunt vel contrahuntur, sonus. 443.

mùtun, acidum, acerbum esse; habere acrimoniam, acorem: acessere.

785. Mù, *mu*. *116*. *271*. *272*.

muchai, *mutai*, ſtatim, continuo, illico, e veſtigio. actutum, confeſtim. 540.

mùchi, grana unde *Puelches* potum conficiunt. 479.

mùdencùn, auro vel argento aliquid includere. 469.

mùgel, profecto, ſane, certe, hercle, me hercle. *mùgeltun*, credo, pro certo habeo: in animum induco; mihi perſuadeo ita eſſe: adducor ut credam. 480.

mùn, fornicari. *mùgevoe*, impudica mulier, laſciva, libidinoſa. 489. 490.

mùmln, orno, exorno, excolo; ſe ad ſpeciem comparare, comere, componere. 470.

mùnchùn, quatio, concutio, decutio, pulverem excutere. 470.

mùntun, rapio, arripio, abripio, præripio. 484.

mupin; veritas, verum, vere; verum dicere. *mupiltun*, *mupitun*, credo. v. *mugel*, *mugeltun*. hic ſupra.

mùr, par turturum, perdicum: jugum boum. *mùrln*, *mùrknon*, æquare, adæquare, æquiparare. *quine mur huaca*, yugum boum. *mùrhuen*, amicorum ſumma conjunctio qui nec animo nec loco ſeparantur. 364. 514 548. 567.

mùri, ſic ſe appellant invicem mulieres vel a *mùrn* eſſe pares, æquales; vel a *mùrin*. 487. 502.

mùrin,

mùrin, *mùritun*, zelotypia uxoris; zelotypam eſſe. 487.

murque, farina toſta. *murquen*, farinam torrere. *murqueln*, torrere curare. 474.

mutai, *muchai*, ſtatim, quamprimum, illico, actutum; momento temporis; nunc modo. *muchaiquechi*, continuo, omni momento. *quine mutai mo*, hoc momento, nunc jam. 540.

786. M*utu*, utique: non committam, ut deſim. item ſupra, intus. 519. 526.

mullin, a principio, ab origine, a ſtipite, lineâ rectâ. 502. 526.

muquù, cervix, collum. 445.

787. N.

Nahue, *nahue*, *nau*, Patris filia. 501.

Nahuel, tigris. 375.

Naûun, *nayùn*, iraſcor, ſuccenſeo, ſum proclivis ad iram. 365. 486.

Nal. *288*.

Naln, invado, adorior, aggredior: prœlium committere; ſigna conferre; manus cum hoſte conſerere, concurrere, confligere. 532.

Naltun, vinculis hominem vel ſe ſolvere, exſolvere, exuere, liberare, eximere, expedire. 366. item. equum ſolvere, diſſolvere; vel diſſolvi ſeu ſe diſſolvere.

Namun, pes, crus. *namuntun*, pedibus

iter

iter facere. *namuntuche*, pedes, pedes iens. *epu namun*, Indus miles. 451. 452. 453.

Napùmn, *napmn*, aquâ aliquid madefacere, macerare. *nafn*, aqua aliquid mollefcere, lentefcere, madefieri. 432.

788. *Nancan. 369. 489. nancan tehua*, canis, catella ad venerem concitata. *nancan huerquen*, fpeculator, explorator, emiffarius. 501.

nape, cancer pifcibus hamo capiendis inferviens. 395.

napùd, *llapd*, grando. *napùdi*, grando de cœlo ruit, delabitur, præcipitat; præceps cadit horrida grando. 347.

nanùn, *nanùg*, focrus, nurus. 504.

Naiqui, *nafqui*, *naiqui*, felis, catus, ælurus. 368.

Naû, *nau*, infra: defcenfus, defcenfio: facilis defcenfus averni; at revocare gradum hoc opus, hic labor eft. *naûn*, defcendo, demitto: ceffare, minui. *naûi ni ùllcun*, jam furor ceffat; ira defervuit; refedit iræ impetus, remifit, quievit. *naû llanca*, duodecim folutiones integræ, mulcta impofita illi qui Caciquium occidit. *naûal*, defcenfus.

naûùmn, *nacmn*. *nacmn v. nacùmn* fignificat 1mo. defcendo, demitto. 2do. hominem dejicere, deturbare, profternere, præcipitem in terram dare. *muchai nacmaeimi*. 3tio. opus

opus facere, perficere, finire. *inei ni nacmel tva*, hoc opus cujus eſt. 4to. fornicari, modeſte & metaphorice. De reliquo *nacmn* non eſt æquivocum. 482. 1. 360. 433. 488. 521. 569.

Necùl, curſus, curriculum. *necùln*, curro, curſo, curſito. *necculln*, equos, mulos ad curſum v. currendum urgere, excitare. 370. 372.

Negn, moveri, agitari. *negmn*, moveo, agito. *negmlabin*, ne attigi quidem. 320. 450.

Nehuen, vires, fortitudo, vis, violentia. *nehuen gei*, corporis viribus præcellit: prævalidus eſt; tam robore corporis, quam animi firmitate præſtat. *nehuentun*, *nehueln*, *nehueltun*, vim alicui adhibere: aliquem invadere, adoriri, aggredi. 461. 465. 530.

789. *Neyùn*, ſpiro, reſpiro. *neyùn*, *neûùn*, ſpiritum ducere. 446.

Nemel, verbum, ſenſus, ſenſum, ſententia, judicium, opinio, documentum. item. mandatum, nuncius. 443. 444.

Nepen, vigilare, experrectum eſſe. *nepeln*, expergiſcor; ſomnum excutere; ſomno ſolvi; e ſomno v. de ſomno excitari. 437. 534.

Nerm, pulex. 378.

Negn, *ngn*, linqui animo; deliquium animi pati; metu exanimari. 534. 535.

Nien,

Nien, habeo, teneo. *nieln*, dare; ut alius habeat efficere. item rem alterius depoſitam ſervare. *nielduamn*, rei pulchritudine capi, allici, affici, teneri. item. nimio ſtudio in aliquem inclinare; ſtudioſe alicui favere; plus juſto illi tribuere; plus quam par eſt, illi deferre; præter modum alicui ſtudere; omnia illius cauſa velle. *meta nien*, ulnis gerere; inter manus afferre, geſtare. *quintu nien*, inſpectare; coram & in conſpectu habere: præſentem & ſpectantem eſſe. item curare; curam alicui rei impendere, adhibere. *nieun*, ſibi temperare; continere ſe; abſtineo, parco. 421. 489.

Nigai, faſtidium, ſatietas, tædium. *nigai puetun*, faſtidio eſſe alicui; offendere alicujus animum; faſtidium illi afferre; ingratum eſſe & putidum: ſtomachum movere; offendi quorundam aſpectu, quæ oculi ferre non poſſunt.

Niùtun, ſanguinem, lacrymas ſiſtere. 457.

Nma. 211. 287.

No. 116. 117. 272. 288 : 1 : 2.

Nogin, ſegetes, ſementem obnubi. 413.

Notn, fortis durus & extenſus. *notmn*, extendendo rectum facere, dirigere. 452.

Notu, prunus. 398.

No. 271. 272.

Nopinn, *nopin*, vinco, convinco, coarguo, ſupero: pauciſſimis verbis hominem

con-

conficiam; nullo negotio convincam; gladio illum plumbeo jugulabo. *nopingen*, adducis me, ut tibi aſſentiar. 482. 526. 532. 533. notun, flumen trajicere, traducere, tranſire: rate aut plauſtro transvehi: ſcopulos prætervehi: aditum, montis jugum ſuperare, transgredi, tranſire, transcendere. item. ſponſionem facere; ſponſione aliquem laceſſere. *notulefn*, ſponſionem facere quis currat citius. *notucullin*, auctio, auctionem facere: pro bonis ſubhaſtatis, haſtæ ſubjectis, ſub haſta aut præconis voce venire juſſis; plus cæteris offerre. *notucan*, protero, obtero, peſundo, conculco. Nihil illi obſtitit, quo minus deſtinata perageret; omnia libidini poſthabuit; nihil penſi habuit, dum vinceret. item. contendo, decerto, altercor: contra torrentem niti: contentionis funem trahere: duriorem ſe præbere. 484 563.

790. non, nontun, fluvium trajicere. *nontun*, illuc tranſire. *nopan*, huc tranſire. *noln*, alium tranſportare, tranſvehere. *noltun*, eó, illuc tranſportare. *nolpan*, *nolpatun*, huc tranſportare, tranſvehere. *nontuhue*, portus. *nome*, ultra, trans. 431. 433. 533.

Nor, rectus, directus. *norn*, rectum, directum eſſe. *norln*, *normn*, rectum facere, dirigere. 555.

Nucu, bubo. 382.

Numun, *numun*, oleo, redoleo, ſuboleo: odorem emittere: odoror, olfacio: odorem percipio. item odoratus; odoris, odorandi ſenſus. *numuln*, odorum, odoratum, odoriferum eſſe. *nùmuln*, jento, jentaculum ſumere. 443.

Nùſcù, ulna. *nùſcùtun*, ulnâ metior, dimetior. 555.

Nudo, *nudo*, *nùdo*, extremum: pars inferior, poſterior; exterior pars fundi. item. clunes, nates. *ndo mamll*, palı, ligni pars craſſior, inferior. *nùdo huampu*, puppis. *nùdo ruca*, domûs pars poſterior. 404. 451. 517. 557

Nùdol, dux, princeps exercitus, factionis, militiæ. *nùdolen*, eſſe ducem &c. 498.

Nùhuircùn, *nùhuirclen*, collum inſtar ciconiæ diſtendere, producere. 445.

791. *Nùyù*, ſchupones: plantæ quarum ſuccum ſugunt, ore extrahunt. *nùyùhue*, locus ſchuponibus abundans. *nùûùn*, *nùyùtun*, ſchupones legere, colligere, extrahere. 409.

Nùûùn, terræ motus. *nùûùquei*, terra tremit, contremiſcit. 360.

Nùyeſcùn, geſtio, geſticulor. 452.

Nùlan, aperio, recludo, patefacio, relero. *nùlai*, porta patet. *núlabin ni piuque*, omnia mea conſilia, animi ſenſa, latebras, receſſus intimos ipſi patefeci, aperui. *nlaln*, aperiri, reclu-

recludi, patere; alteri patefacere. 518. 519.

Nùlcùtun, aciculis prehendere, figere, tenere, infibulare, fibulam injicere. 473.

Nùn, pugno capio, ſumo, accipio. *quine nún*, quantum pugnus capit. 449. 450.

Ncrún, cingo. *ncrúhue*, zona, cingulum. 469.

Npdnpd, herb. 410.

Nùpu, *coùll*, funes ſylveſtres. 402.

Núrin, incanto, excanto: carminibus aut cantionibus aliquem ligare, in aliam formam mutare. *nùrúfn*, clauſum eſſe. *núrúftun*, includere, concludere; portas claudere; fores, portas, januam obdere, occludere, oppilare: peſſulum oſtio obdere: repagulis valvas munire, firmare: epiſtolas complicare, obſignare. 484. 518.

Nútam, fabella, narratio, apologus, lepida narratio, feſtivum commentum *nútamn*, *nútamcan*, narro, memoro, refero. item. cum aliquo familiariter agere, familiares ſermones conferre. 562.

Nútaun, clamo, vociferor, clamito, inconditas voces, clamorem edere. 486.

namcu, aquila minor. 380.

792. *namn*, mori, vitam finire, mortalitatem explere; perire: vita functus eſt; ceſſit e vita; vitæ fabulam peregit; corporis vinculis exſolutus eſt; ſtadium vitæ decurrit,

evanuit, contabuit. *namln*, perdo; diſperdere, evertere, deſtruere, diſſipare, profundere. 364. 532.

namcúln, caput alicujus palo, haſtæ, lanceæ infigere. 532.

napen, homo pacificus. *napenn*, pacificum eſſe. 480.

Núcúm, *ncm*, locus apricus. *ncmtun*, apricor: apricatione caleſcere: quærere quo ſe protegat; quo frigoris vim propellat; quo ſe muniat contra frigoris vim & inclementiam. 559.

nedquen, arrogans, inſolens, elatus: qui nimium ſibi ſumit & arrogat. item. audax: projectæ audaciæ homo. *nedquenn*, eſſe.&c. 483.

nehuen, rete, caſſis: ſagena. *nehuentun*, retia mittere, tendere, laxare. 395.

Neghue, fructus roboris. 398.

Neún, a lachrymis ceſſare, tacere, ſilere. 440.

nifn, ad auras excitari; liberiore aura, aere frui: areo, exareſco. *nipmn*, liberiori aeri, vento exponere; ſicco, exſicco, arefacio. 431.

nicúfcún, nicto, conniveo. 440.

nidhuen, ſuſpendo; ſuſpendio neco. 528.

nampiln, deambulo, inambulo, ſpatior, ambulationem facere. 452.

nene, conſobrini. 501.

nill-

nillhue, herb. 410.

nocha, herba ex qua funes, corbesque conficiunt. 412.

nodún, vello: pilos, plumas evellere: glabro, deglabro. 458.

nom, taciturnus, pacificus, honeſtus. *nomclen*, eſſe taciturnum, &c. 480. 514.

nonque, vellus ſeu pellis arietis culcitæ v. culcitræ laneæ vicem ſupplens. 520.

793. *non*, tædet iſta toties audire: ſæpe repetita ſatietatem afferunt; faſtidium pariunt. 476.

nono, conſocer. 504.

naiqui, *narqui*, *naſqui*, felis, catus, ælurus. 368.

nua, vafer, veterator, callidus, ſubdolus, verſipellis, ſceleratus, nebulo. *nua domo*, impudica mulier, laſciva, libidinoſa, vulgatæ ac venalis pudicitiæ, omnium proſtituta libidini. *nuan*, luſtrari, ſcortari, pergræcari. *nualcan*, ad luxuriam, laſciviam, libidinem provocare. 489. 490.

nuin, aberrare a via; a recto tramite deflectere. item. tero, trituro: grana ex ſpicis in area excutere. *nuin prun*, tripudium, ſaltatio, chorea triturantium: nam Indi ipſi Indæque ſaltando cantandoque grana ex ſpicis noctu in area excutiunt. 413. 493. 564

nulln, fugere, aufugere: abdere ſe in ali-

quem

quem locum; latebris ſe occultare, ſe in latebras conjicere, ſe in locum abditum detrudere: alicubi deliteſcere. *nullvoe domo*, publica meretrix, proſtituta; vulgare ſcortum. 489. 490.

numcudi, lapis quo utraque manu ſupra alium lapidem terunt, molunt. 520.

nuque, mater, matertera. *nuquentu*, noverca. 501. 504.

Núcoſcún, labiorum nimia compreſſio; labia nimis comprimere. 443.

Núdúſn, *núdúſcan*, ſuo, conſuo, aſſuo: reſarcio. 473.

nullutun, pilos emittere, renovare, pellem mutare 366. 376.

núincùin, farinario cribro ſuccernere; farinam ſubcerniculis purgare, excutere. item. panem in micas friare; digitis comminuere. 476.

númun, narro, accuſo, criminor. 526.

númitun, diſperſa, prolapſa in terram, ſolum, pavimentum colligere, attollere, ſuſtollere. 421. 476.

794. O.

Ollan, carnem bene coctam eſſe. 476.

Ollon, ambitus, circuitus, anfractus. item. ambio; circumdo, cingo, circumeo, per circuitum iter facere: præſtat per diſpendium ire, quam compendio perire. *olloln*, *olloltun*,

urbem

urbem obſidere, obſidione cingere, obſeſſam tenere: coronâ urbem claudere; ſepire militum copiis: hominem circumdare, circumſtare, circumſiſtere, tenere undique. *Ollol*, ambitus: in orbem, in gyrum. 493. 532.

Ononn, *ononclen*, ſub alicujus præſidio, patrocinio, tutela eſſe. 342.

Onoimi, cœtus, balena, cete. 392.

Opun, plenum eſſe. item. res perfecta, cui nihil abeſt, deeſt; ad unguem facta; omnibus numeris abſoluta. *opun pirina*, frænum una cum habenis, capiſtro, &c. *opuntu*, redundantia, affluentia, cibi reliquiæ, & quidquid ſuperfluit, ſupereſt, redundat. *opuln*, impleo, expleo, repleo, compleo. 475. 478. 567. 569.

Orcún, medicinam ad vomendum, vomitandum ſumere. 536.

Oſcún, ſorbere, delibare, guſtare, experiri res liquidas. 476

Oún, *huaún*, domum perplui, perpluere. 429. 518.

Ovicha, ovis, bidens: pecus ovinum. *allca*, *vúta oviſa*, aries. *entucudan oviſa*, vervex. *pichi alca oviſa*, agnus. *domo oviſa*, ovis. *úllcha oviſa*, ovis horna, quæ nondum peperit. 12. 363

Ovúlln, ſorbere, delibare, ſummis labris aliquid attingere; primoribus labris guſtare, deguſtare. item. arcanum, ſecretum con-

tinere, tegere, abſcondere. 476. 479.

795. P.

Pa. 76. 79. 213. 287.

Pabdcon, *pavudcun*, veſica. 456.

Pab, *paf*, *pav*, tumor, tuber, vomica, apoſtema, ſuppuratio. *pafn*, vomica dirupta eſt; vomicæ ſanies erupit. *pabln*, *papmn*, rumpere, dirumpere. 535.

Pacarua, bufo. 378.

Pacacha, Indorum poculum majus, ſeu machina lignea ex altera parte anguſtior, cui Indus os applicat; ex altera vero parte ampliſſima, ubi potum liberaliter infundunt; ut per canalem in os Indi delapſus arentem ipſius animam paſcat, recreet, refocillet. 479.

796. *Pachiün*, panis micas, farinam, ſiliquas pugno diſpergere. 386.

Padal, integumentum quod tecto imponunt. *padaln*, *padaltun*, domum tegere, obtegere. 517.

Padún, onus humeris portare, tollere. 446.

Pagi, leo, leæna. *pichi pagi*, leonis catulus. *pagi namun*, herb. 375. 410.

Pahua, hernia, ramex, enterocéle. *Pahuan*, *pahuatun*, enterocelicus, hernioſus ſum. 535.

Pai, *papai*, ita filiæ matrem appellant. 506. item. ita puellæ vetulas in ſignum reverentiæ.

Paicha,

Paicha, grana vitrea veneta filo inſerta, collecta, colligata. *paichan*, *paichaln*, *paichaltun*, filum calculis inſerere: filo calculorum lineam ducere. item. implico, irretio. item. ſerere diſcordias; alterum alteri criminari atque omnes inter ſe committere. 469. 473. 484.

Paigo, *gamno*, fruſtra. 201.

Paillan, *paillalen*, ſupinum jacere. item. tranquillum, quietum, pacatum eſſe: nullo bello turbari, ſumma pace frui. item. manifeſtum, clarum, perſpicuum, apertum, minime obſcurum eſſe. *paillaln*, *paillaknon*, ſupinum collocare. item. rixam, turbam, diſcordias ſedare, componere; diſſidentes aut tumultuantes in concordiam adducere: ut redeant in gratiam efficere. 452. 480.

797. *Paine*, cæruleum, cyaneum: cæruleo colore tinctum, fuſum. 417.

Paûun, barba. *paûunn*, barbam habere, alere, nutrire. *payuntun*, barbam abradere. 458.

Pal, crux ſidus Auſtrale. 333.

Pal, lignum quo terram fodiunt, aperiunt foramina. *paln*, hoc ligno ſic uti. 568.

Pala, pedes inſtar anſeris depreſſi. 462.

Palin, harpaſto ludere. *palitun*, idem. *pali*, globulus ligneus, quem ad metam vel aliter impellunt. *uùno*, *uno*, harpaſtum: ſeu

baculus qui inferius in figuram ſphæricam ita deſinit, ac ſi quidam globus vel globulus ipſius extremitati adhæreret. Eſt hic ludus inter Indos Chilenſes perfrequens, & ad eum undequaque concurrentes, veſtes, equos, frænum, calcaria, &c. ſi aut nî Titius vicerit, ſpondent. 563.

Palu, amita. item. amitinus. 501. 769.

Palm, lacertus, lacerta. 376.

Pana, *pana*, jecur, hepar. 455.

Panun, *panunn*, farinam toſtam vel quid ſimile, ſiccam, incoctam edere. 476.

Papaſ, loquax, dicax, garrulus, blatero, rabula, Architæ crepitaculum. 483.

Pataca, centum, centuria. *patacan*, eſſe centum. 545. 547.

Pataran, plicare, complicare. 470.

798. *Patiru*, *pachiru*, *pachiſo*; *Parde*, *padrè*, *paye*, Pater, Religioſus, Clericus. 498.

Pchù, *pichi*, parvus, puſillus, exiguus, modicus. *pchùn*, *pichin*, parum, paulum, paululum, pauxillum, nihil admodum. *pchùln*, minuere, diminuere, præcidere, decurtare, aliqua omittere, præterire, prætermittere. *pchùnman*, parum morari, cunctari. *pchùnma*, *pichinma*, exiguo tempore, parvo intervallo. 461. 543.

Pchon, *pchonn*; fumo: fumum emittere: ignem tectis adjicere, ſubjicere, admovere; faces ad urbis incendium immittere, conjicere, jactare. 352.

Pcon,

Pcon, brachia infantibus, uti ſolent, adurere vel ut liberentur aut præſerventur a ſcabie; vel ut hunc anticipatum calorem, quando illis poſt obitum mare erit trajiciendum, ſecum, ut aiunt, aſportent. 354.

Pd, denſus, ſpiſſus, condenſus *pdn*, denſum, ſpiſſum, condenſum eſſe. 554.

Pdhuin, hirudo, ſanguiſuga. 364. 378.

Pe. 214.

Pchagn, *pchancun*, remotum, ſeparatum, disjunctum eſſe. *pchagmn pchagtun*, ſeparare, ſejungere, removere, abſtrahere: ſolum, remotum ſine arbitris deprehendere. 532.

Pechunn, inſidias alicui parare, comparare, opponere, inſtruere, moliri, machinari, ponere, tendere, collocare: inſidiis aliquem petere, appetere: inſidior. item. vigilias, excubias agere; in ſpeculis eſſe. 532.

799. *Pecotun*, reſarcio. 473.

Pedan, *pedantun*, invenio, reperio. 421.

Pegen, appareo. *pegelai*, nuſquam apparet homo ille. *pegei*, jam tandem apparuit, repertus, inventus eſt. *Cheu pegei veichi dgu*, ubi iſtud accidit; unde illud ſcitur. *pegeln*, oſtendo, monſtro, demonſtro, indico. *Tva ta mi pegelbin*, formula propinandi: En hoc tibi demonſtro: ſcilicet ut vinum, potum ore, canthari fundum oculis hauriat, percipiat. 421. 479. 528. 571.

Pegellen, verruca. 462.

Pe-

Pehuen, pinus. *Pehuenche*, Indi qui montes Andes incolunt. 398. 492.

Pel, faux, guttur. *quinepel*, tot grana vitrea filo inſerta ut pro monili ſufficiant: monile, murenula. *cùme pel*, ſuavis, plena, dulcis, clara, canora, ſonora vox. *peltun*, plane & aperte loqui. 445. 447.

Pelcu, privignus. item. vitricus. *pelcu votm*, privignus. *pelcu nahue*, privigna. *pelcu chao*, vitricus. 504.

Pele, *pelle*, *pede*, lutum. 428.

Peleva, frontis anguli. 436.

Pelon, lux, lumen, ſplendor. item. lumen oculorum, viſus. *pelolen*, vigilare, experrectum eſſe. *peloln*, lumen, facem alicui præferre: a ſole omnia collucent & illuſtrantur: lumen oculorum reſtituere, illuminare. 459. 800. *Pellùm*, *pelùm*, hoſpes. *pelùmn pellùmtun*, hoſpitio aliquem accipere; ſuis tectis, domo, ædibus excipere. item. diverſari, divertere apud aliquem. Eſt inter illos ſuperſtitio vel delirium, ut quando ignis multas ſpargit ſcintillas; aut *Loica* ad januam cantat; credant adventuros eſſe hoſpites. 518. 519.

Pellad, pruina. 348.

Pellpelln, metu contremiſcere, terrore concuti. 486.

Pellu, concha. item. muliebria. 393.

Pen, *peel*, lucrum, quæſtus: bona labore parta; laboris & induſtriæ fructus. item. video,

deo, cerno, aſpicio, oculis percipio; acquiro, invenio, reperio. *chuchi mi pemon tvei*, ubi id inveniſti, lucri feciſti, comparaſti, acquiſiviſti, lucratus es? *pehuentun*, virum cognoſcere. *pehuentunolu*, virgo. *peleln*, oſtendere, monſtrare. *pelelduam*, documentum ex proprio vel alieno damno. *pelelduamn*, dare ex proprio vel alieno periculo documentum, alieno malo, damno, periculo ſapere, doceri. *petun*, recupero, recipio, invenio. *peye peyequen, peye peyequebin ta ni huerilcan*, iniquitatem meam ego cognoſco; & peccatum meum contra me eſt ſemper. *peknon*, animo aut mente fingere, concipere; imaginari; aliquid cogitatione moliri. *peknouquebin ta ni laial*, imaginor me moriturum. *pecùyenn*, *pecùyenaimi*, veniet, veniet illud tempus: erit, aderit, illuceſſet aliquando dies illa; cum... *pecùyeni veichi domo*, menſtrua. *muchai peaimi v. penmauaimi v. pemoaimi v. penmuaimi*, mox videbis tuo damno, experieris &c. 421. 422. 440. 481. 482.

801. *Penchu*, ante. *penchun*, *penchulen*, antecedere, præcedere, priorem locum occupare. *penchuln*, anticipo, antecapio, præverto. 544. 546. 563.

Penca, cucurbitæ ſpecies. 409.

Penn, *penùn*, marceſco, langueſco. 416.

Peni, frater, item. patruelis, conſobrinus. *penihuen*, frater conſanguineus; uterinus frater.

ter *penìun*, omnes fratres collective ſumpti. item. amore geminos eſſe; amicitiam cum aliquo conjungere, contrahere, inire, inſtituere: in alicujus amicitiam recipi. 501 502. 503

Pepi, 60. 61. *pepin*, poſſum: frequentius eſt negativum quando ſolum. *pepilan*, non poſſum. *pepiln*, compono, apto, orno, apparo, inſtruo, concinno, diſpono, venuſto, excolo, exorno. *pepilun*, cultus, elegantia, ornatus, concinnitas: ceruſſa, pigmentum, purpuriſſum; medicamenta candoris: capillos arte medicari, tingere, venuſtare; ad ſpeciem decoris promittere; frangere in gradus: faciem fuco & pigmentis illinire: naturalem oris colorem fucato nitore ementiri. item. accingere ſe, ſe præparare, expedire, comparare ad iter, munus obeundum, *pepium*, cultus, habitus, veſtis, luxus. 60. 466. 470. 802. *Pequen*, Aſio. 383.

Percan, muſcus, mucor. *percann*, *percantun*, muceſco, mucorem contrahere; muſco affici, infici; mucidum fieri. 420. 476.

Perimon, *perimol*, *perimontu*, res mira, mirabilis, prodigio ſimilis: miraculum. *perimoln*, *perimontun*, edi miracula, prodigia. 515. 343.

Perper, fæx. *perpern*, fæces dari. 477.

Perquin, criſta, jubæ. *perquinhua*. 389. 413.

Percùn, pedo: ventoſa efflatio; crepat a tergo ſonus. 458.

Petu,

Petu, etiam nunc, adhuc. *petuln*, perſevero, perſto, duro, permaneo, perſiſto. *petu magi leuvu?* *petuli*, an perſiſtit, adhuc durat fluminis inundatio? durat, perſiſtit. 433.

Peucu, accipiter. 380.

Peuma, ſomnium, inſomnium, viſum ſomnii. item. felicitas, fortuna proſpera, ſecunda. *gen peuma*, felix, fauſtus, fortunatus. ùt*o peuma*, infortunium, fortuna adverſa, infelicitas. *peuman*, ſomnio, per quietem aliquid videre. *peumabin*, per quietem mihi viſus eſt; dormienti objecta mihi eſt ejus imago. *peumagen*, fortuna ſecunda uti: omnia illi peropportune cadunt; ex ſententia cedunt. 437. 438. 482. 480.

803. *Peun*, *peutun*, vereor, ſuſpicor, ſubvereor. 486.

Peul, vorago, vortex. *peuln*, aquam circumagi: equum circumducere, circumagere. 429.

Peuca, *peucachi*, opportune, tempeſtive, in tempore. 540.

Peùn, *peùn cùyen*, *peùl*, *peùgen*, ver, vernum tempus: folia erumpere, arbores revireſcere, germinare, pullulare; foliis, floribus veſtiri. 404. 539.

P*iann*, *piancùn*, albeſcere, refulgere. 418.

Pivun, *pivu*n, putris, tabidus, putridus, carioſus. *pivunn*, exedi, confici, contabeſcere: putreſco, tabeſco, tabeo. 476.

*Pichu*n,

Pichun, pluma, plumula. *pichunn*, plumeſco, plumo. 389.

Picur, *picr*, ſolea, lingulaca. 392.

Pichùln, *pichúlcan*, frumentum ventilare; ventilabro excernere, purgare. 558.

Picu, polus arcticus, ſeptentrio, Borealis pars. *picun*, ad ſeptentrionem vergere: ventum ſeptentrionalem eſſe. 558.

Pidcu, phaſeoli & maicium ſimul cocta. 475.

Piden, *piſen*, avis. 381.

804. *Pidll*, domus pars ſuperior. 517.

Pidcun, figuræ pyramidalis. 516.

Pigda, avicula valde parva & multo pulcherrima, tum ob plumulas verſicolores pulcherrimas, tum præcipue ob volatum, qui in duplici motu conſiſtit; altero quo aliud ſpatium quamvis perexiguum acquirit; altero, quo circa proprium centrum inſtar globuli ſe verſat: tota hyeme roſtro parieti aut arbori infixo ibi ſine cibo, ſine potu ſuſpenſa hærens permanensque; verno tempore revivit volatque miraculum naturæ, & mirabilis in omnibus Dei O. M. Providentiæ. 383.

Pidcun, refrico, attero. 567.

Pila pila, *pilla pilla*, piſc. 392.

Pilcadn, mutilo, detrunco: truncam arborem reddere; cornua truncare; ſcapum a botro divellere; ramum ex arbore detruncare. 404. 364.

Pilco,

Pilco, internodium, anguſtior fiſtula: guttur, gula. *pilcotun*, internodio, fiſtula bibere. 404. 445. 536.

Pihuichen, coluber, anguis, ſerpens volatilis, quem qui videt, vel audit ſibilare, moritur: addo & qui non videt; uti viſus eſt nemini. 376.

Pilin, *pilin*, pruina, glacies. *pilinn*, gelo, glacio, congelo. *piluntu cahuellu*, equus ſubalbus. *pilintun*, *pilinman*, gelaſco, congelaſco, conglacio. Vinearum gemmæ frigore obriguerunt; ſegetes uredine exaruerunt; arborum, vinearum fructus in ſpe pruina decoxit. 347. 348, 413.

Pilol, cavus, inanis. *pilol voro*, dentes ſcabri, rubiginoſi, putridi. *piloln*, vacuum, inane eſſe. *pilol cura. 404. 427.*

Pilquern, in orbem complicare. 404.

Piltann, *piltancùn*, mutilo, detrunco. V. *pilcadn* hic ſupra. 404. 364.

805. *Pilu*, ſurdus. *pilun*, ſurdum eſſe. 463. 465.

Pilun, auris, auricula. *pilunn*, aures habere. *pilunhueque*, plantago. 410. 439. 441.

Pillan, cauſa prima, cui varios effectus naturæ E g Tonitrua, fulgura, fulmina, aliaque ejusmodi attribuunt. *pillann*, tono, in tono, detono, fulgurat, coruſcat: crebris mi cat ignibus æther: fulmina erumpere, deci dere. 315. 345. 348. 720.

Pillúai, ſandapila, feretrum. *pllùain*, *pillúaitun*, feretrum conficere: portare. 537.

Pillma, pila luſoria. *pillmatun*, pila ludere; pilam reciprocare; ultro citroque jacere 563.

Pillmaiquen, hirundo. 387.

Pillu, ardea, ardeola, ciconia. 381. 385.

Pimun, *pimon*, *pimotun*, ſpiro, flo, inflo: afflat, aſpirat ventus: flatu lucernam extinguere, ignem accendere, excitare. *pilmocahue*, follis 354. 558.

Pimurcùn, Harpaſtum tabaco ſuffire, V. *palin*. 797. Nam quoties harpaſto ludunt, illud prius ſuffiunt tabaco; & ſanguine agni, cujus caro inter colluſores diſtribuitur, ungunt, perungunt. 563. 797.

806. *Pin*, dicere, jubere, certiorem facere, &c. V. a Nr. 234. uſque ad 260. *pileln*, *pilleln*, dico, moneo, admoneo, certiorem facio, reddo. *pilelpran*, falſum alicui affingere; falſo illum criminari: calumnior. *pilelentun*, callide aliquid quærere, elicere, exprimere, extorquere. *pillel cuſe*, menſis Septembris. *pitun*, repeto, replico: oportet, neceſſe eſt, opus eſt *pitui*. *pivaln*, mittere ad dicendum, dictum: & quando eſt negativum *pivallan*: non intereſt, non refert; nihil ad rem. item. nolo, non conſentio. *pinmaln*, *pinacmn*, irridere. *gen pin*, Vates, Poeta. *piam dgu*, *piam piam*, rumuſculi, rumor, fabella.

piknon,

piknon, dictum, mandatum relinquere. 58. 59. 443. 444. 481. 484. 486. 542. 559.

Pilbù, funis ſylveſtris. 402.

Pipigen, *pipiyen*, ſtrepitus, tumultus, obſtrepo: ultro citroque de aliis murmurare. 572 573. 484.

Pina, certe; profecto, absque dubio. item. præterea. *pinalen*, manifeſtum, clarum, perſpicuum, apertum, compertum, minime obſcurum, certis indiciis, ſignis, argumentis comprobatum eſſe. 224. 526.

Pinu, paleæ minutæ. 402.

Pinu, pulmo. 455.

807. *Pinu pinu*, flocci nivis: cœleſtis aquæ ſpuma, tacitarum vellus aquarum. 347.

Pinunu, *pinono*, pumex. 428.

Pincún, ſtylo perforare. *pincùhue*, ſtylus acutus. *pincùllhue*, fiſtula, tibia. 562. 567.

Pinom, uxoratus, nupta, conjux. *mupin pinom*, quos ſacro ritu Parochus matrimonio devinxit , rite conjunxit : qui matrimonii vinculo tenentur, & jugali vinculo adjuncti. *pinomhuen*, maritus & uxor. Indorum infide lium, & eorum, qui olim baptizati , poſtea morem Patriæ ſunt ſecuti, matrimonia non eſſe verum ac ſacramentalem contractum matrimonii inde ſatis conſtat, quod deſit indiſſolubîlitas: nam mos Patriæ eſt, ut maritus uxorem repudiet, vendat, aut plures ſibi conjungat. Ipſa etiam uxor maritum nonnun-

quam deſerit, & vel nubit alteri vel domum ſuam revertitur. Si nubat alteri; ſolutiones datas a priori, ſequens maritus reſtituit: ſi revertatur domum, & Conſanguinei illam recipiant, admittant: hi ſolutiones reſtituunt, easdem vel æquivalentes, quæ ipſis fuerunt perſolutæ: ſi maritus ſolutiones has acceptet, admittat, recipiat; debet etiam liberos matri reſtituere, præſertim ſi nullas vel paucas ſolutiones, quando illam duxit, perſolvit. 713. 504.

Pinuique, *pinique*, veſpertilio. 382.

Pirca, paries. 517.

Pire, nix, grando. *pire mapu*, *pire mahuida*, Andes, Montes *Chili*, & qui totam Americam ſaltem meridionalem ab Auſtro ſeptentrionem verſus continua ſerie pervadunt, ſemper nivoſi, Altiſſimique, & non pauci ignivomi & flammivomi. *piren*, *piden*, ningo: nix duos pedes alta jacuit; nivoſæ rupes candent, nivalis dies; grandinat, grando de cœlo ruit, delabitur: præceps cadit horrida grando. 347. 348. 492.

Pirina, frænum. 366. 367.

Piru, vermis, peſtis. *piru cutan*, dolor dentium. *gen piru*, qui habent ſupremum dominium in vermes, peſtem. anilis ſuperſtitio: non enim Deum aut Sanctos vel medicos intelligunt: ſed omnino alia ſibi fingunt, imaginantur: unusquisque ad libitum. *pirun*,

piru-

pirutun, vermiculor, verminor: vermiculis ſcatere. item. peſtem graſſari, ſævire; permultos peſtilentia decedere, infici, invadi. *pirutuln*, *pirutucan*, alium contagione afficere, inficere. *apmpiru*, *apmpirun*, cœtus, conventus; conventum agere, habere, convocare ad vermes depellendos, expellendos; ad peſtem comprimendam, extinguendam. 376. 531. 535.

Piſima, *piſiman*, *notu piſiman*, ludus a granis maicii, quibus ludunt, nomen trahens. 563.

Piſpiſn, pipio. 386.

808. *Pita*, *pitau*, callum. 458.

Pitu, vitiligo. *allhue pitu*, impetigo, ſcabies. 534.

Pitucan, canere fiſtula, inflare tibiam. *pitucahue*, fiſtula. 562.

Pivaln. *227*. *806*.

Piutún, pendeo. *piutúln*, ſuſpendo. V. *pùltun*. *809 470*.

Pivùlca, fiſtula bellica, tibia. *pivúlcan*, illam inflare. 562.

Pivúln, ſibilus, ſibilum, machiorum dum curant, medicantur, ſibilandi modus. 562.

P*iuln*, neo: penſa carpere, trahere quo filum deducas. *piulu*, filum, ſtamen, 473.

P*iuque*, cor, voluntas. item. arcanum, ſecretum. *elcapiuquen*, ſecretum ſervare, abſcondere, *elupiuquen*, revelare. arcanum ego

 con-

continere non valeo; plenus ſum rimarum, hac & iſtac perfluo: jam prurit animus & ge ſtit ſecretum foras mittere. 199. 455. 460. 480. 491.

P*iur*, conchæ ſpecies. *piurn*, illas legere, colligere. 393.

P*ibn*, *pivln*, *pipmn*, ſordes, excrementa per anum ſordide ejicere. 458.

P*iün*, ſcalpo, ſcabo: prurigo, pruritus. 378 449.

P*iaun*, in gyrum ſe verſare; convolvi; gyros agere, ducere. item. multa pati; multis miſeriis & ærumnis premitur, opprimitur; malis & calamitatibus obruitur; jactatur malorum fluctibus; verſatur in magnis miſeriis; graviſſimam malorum tempeſtatem ſuſtinet; fortuna utitur infenſa & iniquiſſima *calli piaupe*, abeat in malam crucem, malumque cruciatum. *piauln*, in gyrum verſare; aliquem in tricas conjicere; in litium contentionem incidere 487. 488.

P*lai*. *402*.

P*lcaûùn*, labor, delabor, lapſus, prolapſio. 532.

809. Pú*lcha plcha*, ruga. *pùlçhan*, *plchalen*, rugoſum eſſe, *plchaln*, in rugas contrahi, corrugari: frontem contrahere, caperare. 402. 470.

P*lpl*, frutex, virgultum. *plpln*, *plplcan*, ſe foliorum hujus fruticis ſeu virgulti ſucco perunge

ungere, uti ſolent Indæ, ut amentur. Idem faciunt Indi qui *ȝen huenu*, Domini pluviæ vocantur; quod putent in ipſorum eſſe pote ſtate aquas cæleſtes; & ut pluat efficere. Hi enim ut pluviæ quantum ſatis eſt, aut velint, de cælo detrahant; prædicta folia una cum aqua lapidibusque intra vas ligneum verſant, volvunt, revolvunt: unde Indi ut exprimant inſtare pluviam copioſam, magnam imbrium vim; dicunt ſuos *ȝen huenu* rem ſtrenue agere; lacertos movere, lapides exagitare. 348. 412

P*le*, verſus; coram; &, etiam. *eimi ple*, coram te. 216. 619 290: 22.

P*lȝinn*, oſſiculum vel ſpinam piſcis intra fauces aut guttur hærere. 446.

Plmi, crabro, aſilus, œſtrum; muſca venenoſa, virulenta. 388.

P*lol*, achores, tinea capitis; manantia capitis ulcera, capitis ulcuſculis horridus 535.

P*lqui*, ſagitta, ſpiculum. *plqui huecubu*, veneficium, maleficium. *plquitun*, arcum adducere, intendere. Quoties Indi contra Hiſpanos conjurant, eſt qui clanculum & incredibili ſecreto, omnibus ac ſingulis monſtret parvam ſagittam vel os tibiamve cujusdam ab ipſis quondam trucidati Hiſpani, tanquam certiſſimum conjurationis ſignum. 531. 538. 813.

P*ltayen*, porto, importo. 552.

P*últun*, pendeo. *pltúln*, ſuſpendo. V. *piu-tun*. *808*. *528*. *530*.
810. Pl*u*, muſca. 388.

P*lul*, cavum, inane, obliquum, tortuoſum, deflexum. *puln*, ſic eſſe. 404.

P*llcuma*, *púlcuma*, ſinus. 445.

P*llcon* *478*. lutamentum.

P*llú*, anima, mens immortalis. 434. 519.

P*lu*, arbor qua floreſcente dicunt ferendi tempus eſſe. 400.

P*narn*, *pnarcún*, *pnadn*, *pnadcun*, hæreo, adhæreo, inhæreo. *pnal villcun*, polipodium. *pnad*, ſpica, ariſtæ. 404. 410.

P*nern*, *pnercún*, amburere, uſtulare. 354.

P*non*, veſtigium. *inapnon*, inveſtigare, indagare, odorari, illius veſtigia perſecutus eſt; illum diligentiſſime perveſtigavit; veſtigiis in illum incidit. *pnontun*, *pnoncún*, calco, conculco; pedibus obterere, proterere, premere. 373.

P*nùn*, virilia, pudenda viri. *pnùnman*, alteratio carnalis viri. 451 457.

P*nen*, egeo, indigeo, opus eſt mihi. 421.
811. Pn*en*, parvulus, puſio, infans, puer, puerculus, pupus. *pnenn*, pario, enitor; fœtum in lucem edere; gignere, procreare. *epupneni*, geminos enixa eſt; uno niſu edidit, effudit. item. nugari, nugas agere; puerorum modo colludere. *pnencaun*, pueros imitari: effici ſicut parvulus. *tva ta ni pnen-*

caun, *quine gei ta ni pnencaun*, habeo quæ petam pauca nec difficilia. 495. 497.

Pna, fructus roboris; glans. 398.

pnu, peſtis. 535.

Poco, bufo. 378.

Poeln, *pueln*, fruſtra aliquem habere; expectationem alicujus decipere, fruſtrare, ludificare; ludificari: illa quæ offert non admittere. 421. 766. 693.

Poſtun, neo, torqueo, contorqueo. *poſtun cahuellu*, equus nobilis, generoſus, Bæticus, Chilenſis. 365. 473.

Poin, tumeo, turgeo; ſum tumidus, turgidus, inflatus, tumefactus. *poi*, tumor, tuber, inflatio. 534.

Poipoi, dyſpepſia, cruditas. *poipoin*, cruditate laborare; ex facili ſatiari. 535.

Pollcù, tæniola, vitta; crinales faſciolæ. 465

Pom, vox non ſignificativa, quam adhibent; quando invocant Majorum ſuorum aliaque ſuperſtitioſa nomina, nam exuſto in concha folio tabaci, fumum per fiſtulam attrahentes, poſt ſingula nomina, dum fumum in os acceptum emittunt, inclamant *pom;* idque toties repetunt, dum Litanias ſuas abſolverint: nomina autem ſuperſtitioſa magis uſitata ſunt: *pu llacu*, *putem*, *pu vilu*, *anchù lamùen*, *epunamun*, *mareupu antu*. 413.

Ponon, *pana*, jecur, hepar. 455. 812. *Ponpon*, villi. *ponponn*, pannum

defricare, ut villos excites atque erigas. 473.

Ponuenn, *poncun*, *ponquin*. idem quod *poin*. *V 811*.

Poncho, veſtis ſtragula. V. *macun*. *466*.

Ponorn, *ponorclen*, incurveſco; incurvum, incurvatum eſſe. 452.

Ponù, *poni*, mala, poma terreſtria. *ponùlhue*, locus ubi dantur. *allhue v. alhue poni*, hæc mala ſylveſtria. 409.

Popofn, *popofcùn*, repullulo, repullulaſco, regermino. vibex: vibices ſupereſſe, exſtare. 404. 528.

Por, immunditia, ſordes, illuvies, purgamenta, omne quod maculat. *porn*, ſum immundus, ſordidus, teter, ſpurcus. *porln*, fœdare, inquinare, commaculare, inficere, polluere, contaminare aliquid: maculo, coinquino: labe vel macula afficere, aſpergere. *porclei*, coinquinatum, infectum, pollutum eſt; maculam ſuſcepit, concepit, contraxit: macula lavari, deleri, elui debet. *por lonco*, porrigo, furfures capitis. 458.

Poto, ſedes, anus. 451.

Pque, fungi ſpecies non comeſtibilis. 412.

Pra. *233*. *234*.

Pran, ſcando, aſcendo, inſcendo, conſcendo, ſubeo. *pramn*, attollere, in altum tollere; levare, ſublevare, erigere, evehere, extollere, efferre, promovere. *pramun*, arrogantia, confidentia. Nimium ſibi ſumere,

tri-

tribuere, confidere, arrogare. *pralihuen,pratulihuen*, ſuſpiro, ſuſpirium edere, emittere, ab imo trahere: ſuſpiria ab imo pectore ducere, ſolvere, laxare; in aliquem ſuſpirare. 365. 480. 482. 483. 485. 487. 488.

813. *Prn*, *purn*, hæreo, adhæreo, inhæreo: equitandi peritum eſſe; ſtapedibus uti brevioribus. callide equum agitat, ſtrenueque verſat. 366.

Pron, *pronn*, nodus; nodum vel nodos nectere; innodo, in nodum ligare. item funiculus nodis implicitus, qui ſagittæ V. *plqui 809.* adjungitur; & quot nodos habet, tot deſunt uſque ad conjurationem dies. Item. quando ſunt conducti ad laborandum, aſſervant ad juvandam memoriam duos funiculos; alterum qui tot nodos habet; quot diebus ipſi eſt laborandum; alterum, in quo ſingulis diebus quibus laboravit, novum nodum innectit; donec ſit alteri funiculo nodorum numero æqualis. item. quando aliquis aliquem occidit, Conſanguinei iſtius occiſi mittunt ad homicidam funiculum tot implicitum nodis, quot ipſi ſolutiones ſunt ſolvendæ: Quod ſi funiculus fuerit coloris rubri, ſignum eſt ſub pœna mortis ſolutiones ſolvendas eſſe, quod explicant hac phraſi: *quelu buú lagmabin piquei. pronnienolu*, enodis. *pronmamll*, centrum. *pronculiu*, geniculum. 473. 474.

Prun, tripudium, ſaltatio, chorea. *pru*

loncon,

loncon, victoriæ cauſa vel nomine publice plaudere: Io, io triumphe conclamare, ingeminare: nam quoties reportant victoriam cantant & choreas ducunt coram aliquo hoſtili capite haſtæ vel lanceæ infixo. 561. 692. 793.

Pta, arbuſc. 401.

Ptaſcùn, talitrum imprimere, impingere. 449.

Ptar, pediculus. *ptarn*, pediculis ſcatere. item. pediculos expiſcari, ad necem quærere. 378.

814. *Pten*, *pùten*, ardeo, conflagro: do mus noſtra incendio flagrat! item. calore nimio æſtuare, languere, ſolvi, deficere. item. uro. *ptei antù*, omnia ſolis ardore flagrant, fatiſcunt. *ptemn*, *ptetun*, comburo, exuro; cremo, concremo, inflammo, incendo. 349.

P*tem*, tabacum. *ptemtun*, pulviſculum patulâ nare excipere, exſorbere: exuſto in concha tabaci folio fumum per fiſtulam afflatu attrahere; & in os exceptum emittere. 409.

pteſcùn, aſpergo: ſalientibus guttis prætereuntes aſpergere, irrorare. item. hinc inde carpere, libare; nunc hæc nunc illa tangere. 432.

Pton, pùchon, ptonn, pùchonn, ptoln, pcholn, fumare, fumum emittere. item. ignem tectis adjicere, ſubjicere, admovere: faces ad urbis incendium immittere: conjicere, jactare. 354

Ptùn,

Ptùn, abundantia, copia, ubertas, affluentia: abundo; affluere frumento, divitiis. 378.

Ptùm, tinctura, coloris infectio. *quine ptùm*, quod uni tincturæ ſufficit: ſic duæ unciæ ſeu ſextans glaſti pro una tinctura coloris cærulei ſatis eſt. *ptúmn*, tingo: imbuere colore lanam, &c. 418. 419.

Pu. 8. 219.

Puchun, ſupero, ſuppeto; ſupereſſe, ſuperfluere, ſatis ſuperque habere. *puchu*, quod ſuperat, ſuperflua, reliquiæ. 478.

Pual, deliramentum, delirium. *pualn*, *pualgen*, deliro, deſipio. *pualgeimi cam?* quæ te dementia cepit? quis te tantus furor invaſit? quo furore correptus, oeſtrove inſaniæ percitus es? 535.

Pucuchu, clyſter. 536.

Pue, alvus, venter, uterus. *vurepuen*, odium, livor: odio aliquem habere. *cùpapuen*, amor, ſtudium, cupiditas, voluntas, benevolentia: bene erga aliquem affectum eſſe, aliquem impenſius diligere; alicui ſtudere; in aliquem eſſe propenſiorem. *pueln*, faſtidio eſſe alicui; offendere alicujus animum; faſtidium illi afferre. *puel*, quod ſatietatem affert; ingratum eſt & putidum. *Puelches*, qui trans Andes Chilenſes habitant. *puel crf*, ventus Orientalis, Eous. *puel cura*, lapis quo colorem croceum imitantur. 418. 445. 486. 493. 558. 815.

815. *Pufcùn*, *puvcùn*, ore afpergere. 432.

Puie, pifces parvuli. 392.

Pulai cuù, vola, palma. *pulai namun*, planta. 448. 451.

Pulihuen, multo mane, valde mane, ante primam lucem. 539.

Puminu, intus, intro. 518. 519.

Pun, *poun*, *paun*, accedo, devenio, pervenio: attingo, contingo: fufficere, fatis effe. *pui*, hucufque, fatis, affatim: jam pervenit; hactenus de jocis; fatis jocorum eft; affatim jocati fumus. *pulai*, nondum, adhuc non pervenit; defideratur. *puln*, adveho, deporto, deduco. *chumtn pu*, quoufque. *venten pu*, ufque eo, ufque illuc. *pichi pu*, parum diftans. *aldù pu*, valde longinquum. *muna pu*, mediocriter diffitum. 551. 554. 556.

Punculn, augeri, ampliari, crefcere. 413.

Punchuln, falfum alicui affingere, falfo illum criminari: calumnior. 484.

Pun, nox. *punn*, advefperafcit: nox appetit, ingruit, adventat, imminet. *epu pun v. epu puni*, duo dies funt, cum ... *epu punai*, *epu punal*, *epu pun mo*, poft duos dies. 539. 541.

Punun, valde intro fe abduxit, conjecit. interius, valte altum, profundum. 554.

816. *Pun*, intus, intro *punclen*, intus effe, hærere, abfcondi. *punlal*, pannus fubdititius: pannus, quo veftis interius munitur. 469.

Pun-

Punpuia, axilla. 448.

Puque, exta, inteſtina. 456.

Puquem, hyems, hybernum tempus. *puquemn*, hyemem eſſe. *puquenman*, hyemo, hyberno: milites in hyberna dimittere.

Pura, octo. 545.

Pùta, venter, alvus. *aldùn pùtai*, eſt ventroſus, prominenti alvo. *pùta yene*, cœnoſus lacus, locus. 428. 445.

Putauquilquil, fungi mali nec comeſtibiles. 412.

Putem, Majores, ante nati viri ac mulieres. 495.

Puto, caſa ex ramis: ramalia, ubi ad bibendum conveniunt. 517.

Puúdu, *puyu*, cervus, caprea, dorcas, capreolus. 373.

Puùllau, muſculi, femur, femen. 451.

Puùlli, ſolum, terra, humus, pavimentum. *Puùllil*, cœmenterium. *catu puùlli*, incile, aquæ derivatio. *anca puùlli*, clivus depreſſus. 360. 413. 517. 537.

Pù*v*, tenſus, contentus: rigidus, fortis, durus. *púvn*, *púvclen*, contentum arcum habere: arcus tenſus. 473.

Puvùll, fuſus. 472.

Pù*dn*, ſerpo: ſerpit quotidie malum, longe lateque diffunditur. 534.

Puyellcún, ſcintillo. 333.

Pú*inmo*, ſocer, nurus. 504.

817. Pù*llcu*, *pulcu*, potus. *curù v. quelu púlcu*, vinum. *pùlcun*, potum ex pomis contuſis, hordeo, &c. conficere. 478.

Pùltantun, auferentem aliquid; illudque ſub axilla portantem aufugere. 449.

P*urn*, plenilunium eſſe. *purcúyen*, ſolis & lunæ oppoſitio. 542.

Pù*tun*, potus, potatio. item. bibo, adbibo: poto, compoto; in orbem bibere. *pùtuln*, propino. *putulen*, da mihi bibere. *pùtulcobiçe v. pùtucolbiçe cahuellu*, da equo bibere; duc equum ad fluvium, aquam; ubi bibat. 367. 378.

Pùuya. 401.

Pùuche, *pùuto*, fungi comeſtibiles. 412.

Pù*lln*, rem recte exequi; eleganti opere, affabre facere. Pù*llbiçe veichi oviſa*, pellem ſine vitio ovi huic detrahe; bene excoria hoc pecus. item. pharmaco cathartico noxios humores ejicere; ſalubri potione corpus eluere. 536. 567.

818. Q.

Que. 10. 220. 295 : 5.

Que, ſtomachus, ventriculus. *que mamll*, arboris medulla, cor, matrix. *que uún*, lingua. 442. 403. 455.

Quebunn, pannis obſitus; centonibus male tectus, pannoſus. *quebun*, veſtis obſoleta & lacera: centunculus. 467.

Quechan,

Quechan, grex. *quechan oviſa*, ovium grex. *quechan cahuellu*, equorum. item. facere, ut ordine ac recta via procedant: recte, recta ducere, propellere. 364.

Quechu, quinque. item. ludus. *quechucan*, hunc ludum ludere. 545. 563.

Quedecan, uni pedi inſiſtere; uno pede ſubſilire, ſaltare. 452.

Quedinn, *quedintun*, tondeo. *quine quedin*, vellus. *milla quedin*, vellus aureum. 364.

Quegun, conſanguineis uxoris veſtibus, panno ſatisfacere. 505 713.

Quehuan, *quehuatun*, contentionem, rixam movere, excitare, ſuſcitare: in hominum pugnandi cupidorum inſanias incidere. 484.

Quehuenún, vociferor, quirito, ejulo. 484.

Queipúlln, ſalientibus guttis prætereuntes aſpergere, irrorare: aſpergo. 432.

Quecún, tero, molo. item aliquem fatigare, defatigare; moleſtum eſſe alicui; negotium ei faceſſere, exhibere. 413. 486

Queipun, pedibus ſcalpere, excavare terram; unguibus circumcirca ſcalpurire, ſcalpturire. 390.

819. *Queûún*, paleâ lædi, ſe lædere. 404.

Queluí, galloavis: avis triſtiſſima, gallopavo ſimilis. 385.

Quelpu, vari, ſubtiles tumores; vitiligo. 535.

Quelù, ruber, purpureus, rubens, rubicundus. *quelú achahuall*, criſta; criſtula: avis criſtata. item. vibex. *quelún*, rubrum eſſe. *quelùln*, *quelúlcan*, rubro colore imbuere, tingere. 417, 389.

Quelle, ſandalium, ſolea. item. ſolea ferrea. *quelletun*, ſoleas ferreas jumento affigere; ferreis ſoleis ungulas munire. 469. 567. 568.

Quele, lippitudo. *quelen*, lippire; eſſe lippum, lippitudine laborare. 462.

Quellúen, fraga culta. 410.

Quellun, auxilior, opitulor, adjuvo; auxilium, opem ferre, auferre, præſtare: ſe adjutorem alicui præbere, exhibere; ab illo ſtare, facere: facere omnia amici, amicitiæ cauſa; nihil ejus cauſa recuſare. 480.

Quemchol, frontis apex: ſurrecti in fronte crines. *quemcholn*, *quemcholclen*. 436.

Qnemchu, terra rubra. 426.

Queme, galea, caſſis, lorica, torax coraceus, ferreus. *queme cona*, galeatus, galea tectus, loricatus, lorica indutus. *quemetun*, virtutem alicujus experiri: periculum de eo facere. 531.

Quenan, errore quodam aliud cum alio commutare, permutare: per inconſiderantiam verba commutare; vel ambigua verbi ſignificatione decipi. 484.

Quepu, ſocer, gener, levir. 504.

Quepe,

Quepe, gleba. 412.

Quencùrn, aliquid ſingulis de portione detrahere, decerpere: vel de toto ſervata proportione, habita ratione aliquid reponere, reſervare. 476.

820. *Quenparn*, *quenparclen*, capillos ſolutos, turbatos habere: incompta mulier, paſſis crinibus, ſoluta aut turbata comă. 469.

Quepun, ager v. aliquid agri nondum cultum ſed colendum. 413.

Quetadpun, protero, obtero, peſundo, conculco. 532.

Quetan, aratio: ſerendi tempus. item aratro terram ſubigere, proſcindere: ſulcum imprimere: ſulcum altius imprime, ut meſſis tibi uberior proveniat. 413.

Quete: mentum. 442.

Queto, balbus, blæſus, mutilus, mutilatus. *queton*, balbutio, titubo, hæſito: hæſitantibus verbis loqui. item. mutilo, detrunco.

Queuli, arb. 398.

Queum, 89.

Queùn, lingua. V. *que. 818.*

Queupu, lapis quo venam incidunt.. V *malin, 773. 425.*

Quidu, ſolus. item egomet, ipſe. *quidulen*, eſſe ſolum. *quiduduamn*, ipſe mihi ſufficio: non eſt opus mihi: ſum mei arbitrii; arbitrio ſuo duci; arbitratu ſuo res gerere;

jure ſuo vivere; pro libidine agere. 29. 32. 538.

Quilca, *chillca*, papyrus, charta, epiſtola, liber. 572.

Quimn, ſcio, cognoſco: non ignoro, non me fugit, non me fallit, non me latet. *mutu quimbin*, certe, certo ſcio, compertum mihi eſt, compertum habeo, exploratum mihi eſt, exploratum habeo. item. Sapio, ſapientem eſſe; ſapientiâ, doctrina, eruditione vigere, florere, præſtare, præditum eſſe, excellere. item. ſentio: ſenſu aliquid percipio. *quimlai eſpuela vachi cahuellu*, hic equus calcaria non ſentit. *quimln*, doceo, edoceo, erudio, inſtruo. *quimln Dios ni dgu*, Chriſtianæ fidei rudimenta tradere; fidei myſteria rudibus exponere; pro eorum captu explicare. 367. 480. 481. 482.

Qui. 105. 148. 149.

Quintun, quæro, ſcrutor, perſcrutor, inveſtigo: aſpicio, intueor, ſpecto; oculos in aliquem conjicio, intendo. *quintudgun*, contentioſum, pugnacem eſſe. *quintudgu*, pueri domi inſervientes, juvenes, famuli domeſtici. *quintunien*, ob oculos habeo, cuſtodio, ſervo, conſervo, attendo, tueor, tutor. *cùme quintuniebige ta oviſa*, oves cuſtodi, tuere, conſerva diligenter. 421. 446. 487. 498. 528.

821. *Quine*, unus. *quinechi*, ſemel. *quine vla*, ſimul & ſemel; una. *quinetu*, hora prima. *quine quine*, alius poſt alium. *quinelque*, aliqui. *quine mollbun*, ejusdem ſtirpis, generis, cognationis: propinqui, conſanguinei. *quinentcun*, hauſtum ſumere. *quine rumen*; *quine adn*, *quinentrn*, ſimiliter, eodem modo, ejusmodi, ejusdem generis, ſpeciei, furfuris. *quinen*: eſſe unum; primum. *quineln*, dare, facere unum. *quinenple*, ex una parte. 405. 540. 545. 546, 547. 548. 550.

Quiqui, *373*. comadrecha.

Quiquircùu, ſtrideo, ſtridor. 561.

Quirque, bufo. 373.

822. R.

Ragi, dimidium, dimidia pars, medius. *ragi antù*, meridies, meridianum tempus, duodecima. *ragi pun*, duodecima noctis, media nox. *ragin*, in medio mari: in medio mundo terra ſita eſt; in medios hoſtes irruere: medium agmen perrumpere: medium confixit, trajecit: medius, digitus medius. *raginche*, *raginche meu*, *ragin pu ulmen*, medius inter Caciquios, medius inter homines. item. mediocris, modicus. *ragin huentu*, mediocris ætatis homo. *raginn*, intercedo: do dimidium, dimidiam partem: propinandi formula. *raginn*, *saginn*, ita ut uterque, ſeu unusquisque illo-

rum duorum bibat partem dimidiam. *ragin raginn*, aliquid interjicere, interponere, interſtinguere. 478. 495. 545. 550. 766.

Raûú, flos. *raûùn*, *raûùhuenn*, floreo, floreſco: flores emitto. 415. 416.

Ralli, catinus ligneus. *ralli lonco*, calvaria, cranium, teſta hoſtilis capitis, ex quo bibunt. 479. 520. 522.

Ramtun, rogo, interrogo, quæro, ſciſcitor, percunctor: exigere rationem de villicatione, &c. *ramtudgu*, interrogatio: rogatio reprehendi non debet, niſi ſi inepta ſit. 525. 526

Ran, depoſitum vel ſponſio in ludo facta. *rann*, ſpondere v. ſponſionem in ludo deponere. item juro. jure jurando aliquid firmare; juramento ſe obſtringere, obligare. item ſe in diſcrimen dare, vitamque ſuam in aleam caſus committere. 532. 563.

Ranql, carex. *ranqln*, *ranqueltun*, caricem legere, colligere 402.

823. *Rapa*, creta. *rapa gilahue*, vadum cretoſum. 425.

Rapin, vomo, evomo. 478. 536.

Rapùn, arcum adducere, intendere; ſagittam, ſpiculum emittere. 532.

Racumn, claudo; fores, januam, portas obdere, occludere, oppilare: peſſulum oſtio obdere: repagulis valvas munire, firmare. *racúm*, *racùmvoe*, sera. 518.

Ra

Raqui, avis. 387.

Raquin, æſtimo: honoro: aliquem obſervare, colere, vereri, honore afficere, proſequi; honorem alicui habere, præſtare, tribuere: magni facere, multum deferre. item numeros ad rationem ſupputare. item. virum bonum & integrum aliquem habere, eſſe cenſere.
reche raquieneu, inter Indos me numerat. *raquiun*, *raquiupran*, æſtimatio propria; ſuperbia. item. ſuperbire: nimium tibi places; immodicus tuî æſtimator es; multum tibi arrogas; nimium tibi tribuis, ſumis, aſſumis; nimium te effers, magnus plane & felix tibi es. *raquiduam*, triſtitia. *raquiduamn*, mœſtum, triſtem eſſe; triſtitia, mœrore affici; dare animum mœrori; jacere in mœrore, & lacrymis. 484. 486. 531.

Raquidgun, conciliabulum: num alter alteri bellum, damnum inferat. 438 480. 482.

Raqui coûau, Cœtus, conventus, in quo hoſti trucidando dant in manus manipulum bacillorum, quos in caveam in areæ medio paratam projiciat: mox imperant, ut alta voce dicat Heroum ſuorum nomina: & quoties aliquem nominat, debet unum ex bacillis in prædictam caveam projicere: omnibus ac ſingulis ea ratione projectis, jubetur illos denuo colligere: dumque ſe ad illos colligendos toto corpore inclinat; ictum

collo ſeu cervicis nodo impingunt; caput amputant, cor involant, extrahunt; extracti ſanguinem ſugunt; eodemque lanceas ungunt; ac tandem caput lanceæ infixum inter cantus & tripudia circumferunt. 532. 811 730.

Rarin, *dadin*, virgulta. 412.

Rau, creta. *rauco*, aqua cretoſa. Inde *Arauco*: nam Hiſpani interroganti quo vadis? reſpondebant hiſpanice *a Rauco. 425.*

Rùcaſcún, calcanti pedi aliquid infigi: pedem calcantem eo, quod calcat; lædi, vulnerari. 535.

Rùcu, *rcù*, pectus viri. *rculn*, admoveo pectori: recubo, recumbo. 445 446.

Rcu, miſer, deparcus, illiberalis, ſtrictus, parcus, tenax, avarus, ſordidus: ſordida parſimonia. *rcún*, eſſe avarum, &c. *rcuun*, nolle eſſe complicem. 483. 484.

824. *Rcùl*, ventriculus avium. 389.

Revùn, vas in quo cibos reſervant. 520.

Recan, *decan*, torreo: verſare ad ignem infixas veru carnes. aſſum, torridum. *recahue*, veru. 475.

Rehue, tractus, plaga, regio. novem. *Rehue* conficiunt Provinciam quæ *ailla Rehue*, novem *Rehue* vocatur: Regiones autem illæ minores vocantur ſingulæ ſuo proprio nomine e. g. *melirehue*, *quechurehue*, &c. *Re-*

huetun

huetun eſt conciliabulum Machiorum, quod etiam *geicùrehue* appellatur. 411. 494. 399.

Re; *rechi*, ſolum, tantum. 222.

Rel, e regione, adverſus, oppoſitus. *reln*, ex adverſo ſtare: item. rem in eodem eſſe ſtatu. item. ſpe niti, magnopere confidere. *renman*, ſe opponere: facie, ore, vultu excipere. 222.

Rehuin, ſulcus. *rehuinn*, ſulco. 413.

Reipun, mixtum, permixtum, promiſcuum eſſe. *reipuln*, miſceo, admiſceo, permiſceo. 478.

Relûe, ſeptem. 545.

Relmu, iris. 346.

Renù, antrum, ſpelunca, ubi aiunt congregari ſuos Veneficos. 492. 494. 753.

Repu, inſtrumentum & modus duobus bacillis eliciendi ignem. Aſſumunt nempe duos bacillos ſalicios; bacillumque alterum, qui propterea *domo* vocatur, facta prius in medio parva concavitate, ſubſternunt ſeu collocant horizontaliter; atque ſuper hunc intra illam concavitatem ponunt perpendiculariter alterum bacillum *huentu* dictum: mox hunc *huentu* ſupra alium *domo* utraque vola quam citiſſime in orbem gyrumque verſant, unde ſtatim ignis concipitur, qui ut ſit copioſior; radunt primo utrumque bacillum, ponuntque raſamen in medio prope dictam caveolam. *repun*, *reputun*,

putun, ignem dicto modo elicere. 354. 825. *Rere*, avis. 387.

Rerm, *rerúm*, crista. 389.

Retú, scipio, baculus. *retú poni*, sementis malorum terrestrium. *retùn*, scipionem, baculum conficere: mala terrestria serere, seminare. *retù alhue*, fungi venenosi. 412. 413 464.

Reu, unda, fluctus. *reuquen*, fluctuosum esse. *reureun*, idem. item. strepitum, tumultum excitare: strepo, strepito. 429.

Reù, pars. *reútun*, divido, distribuo, partior, dispertior. *reútu*, portio, rata portio; pro rata parte, pro rata portione. 532.

Rgan, caveum, cavea, fossa: effodio, excavo, pastino. *rgaln*, sepelio, humo, tumulo: humo corpus condere; sepulturæ mandare, terræ reddere; sepultura afficere; in sepulchrum inferre, humo injecta tegere: vivum in terram defodere; terra obruere. *rgaco*, fons. Item duæ nubeculæ juxta viam lacteam. *rgatu*, *dgatu*, *dgachu*, 333. 412. 413. 429. 537. 538.

Rgen, esse crassum: habere marginem, oram, limbum. E. g. pannus crassus oram, limbum, fimbriam habens: fimbriata vestis. 554.

Rgo, farina cruda. *rgon*, *rgoln*, molo, tero, tundo: aliquid comminuere, conterere. 474

Rian,

Rian, *riatun*, ſcindere, findere ligna. item. ſciſſa ligna, aſſulæ. 404. 567.

826. *Rifcan*, vellico, carpo, carptim vellere. *rifcatu*, pili evulſi. *cùme rifcabin*, ne pilus quidem aut veſtigium relictum eſt. 458. 476.

Riglùn, punctim ferire, percutere. ictus punctim inflictus: gladio illum confodit, tranſverberavit. 364.

Rimu, flos heluus, deliciæ perdicum. 415.

Rincún, vultu, voce aut corpore aliquem deridere; ejus mores aut geſtus imitari, effingere, exprimere. item. exſilio, inſilio, tranſilio. 431. 487.

Rinùn, in ſylvam ſe abdere; ſylvis ſe occultare. 464. 404.

Rita, ſentis, ſpina, vepres.

Rito, rectè. *ritomn*, dirigo, compono, diſpono, conſtruo: res recte coſtituere. *ritolen*, ordinatim, ex ordine, ordinate, ſuo quemque loco, ordine & gradu procedere; ordine poſita, diſpoſita; ex ordine collocata eſſe. *ritodugun*, elegantiſſime loquitur, emendate, venuſte: nihil dicit, quod ad rem non pertineat; nihil non appoſite; omnia ad rem accommodata; ſingula in loco dicta, *huelu rito*, ſidus. 333. 480. 493. 494. 480. 526.

Ritu, arbor.

Riu, *ſiu*, carduelis, acanthis. 383.

Riun cuù, *riunchag*, lacertus. 448. 451.

Rivùln, intercus. 532.

Relbun, radices ad tingendum colore rubro. 411. 418.

Rúle, gravedo, coriza: rheuma, catharrus, deſtillatio, diſtillatio, defluxio. *rlen*, deſtillatione laborare. 535.

827. *Rlun*, mergere ſe in aquam: immergo, demergo, ſubmergo. 431.

Rme, juncus, ſcirpus. 402.

Rmn, *dmn*, *rúmn*, *dúmn*, ſubſideo, ſubſido: navis fluctibus obruta, oppreſſa eſt: aqua navim abſorbuit: mergi, demergi, ſubmergi. 431.

Rncoi, talus, calx. 451.

Rnùncùn, debilitatum, fatigatum eſſe. 534.

Rnquenn, maturor. matureſco.

Robln, amplector, complector, amplexor. 449.

Robú, terra pro colore nigro. 418.

Roltan, *yoltan*, impello, repello. 532.

Rompú, criſpus, criſpulus. 458.

Ron, pellem alicui detrahere, excoriare; in partes dividere, incidere, ſecare. 364.

Roncal cahuellu, crines, jubæ. 366.

Ronican, vellico. V. *rifcan*. 826. 458.

Roù, rami, ramalia, ramus. *roútun*, ramos colligere, abſcindere; ramis explere. 403. 404.

Rpun,

Rpun, ligna expolire. 567.

Rpuù, *rùpu*, via. *rpun*, tendere, pergere, contendere aliquo; equo, curru, rheda vehi. *rputun*, viam ingredi, inire, ſuſcipere: ſe in viam dare. 492. 494.

Rque. 223.

Rtan, *rùtan*, malleo percutere, tundere: ferrum, arma, enſes, clypeos formare, informare, excudere. 567.

Rto, palea. 402.

Rten, *rtelen*, cogitabundus, cernuus: acceſſit demiſſo capite ac vultu. 437.

R*uca*, domus, ædes, domicilium. *rucan*, *rucatun*, domum exſtruere, conſtruere, ædificare. *rucatuche*, familia, domeſtici. *enum ruca*, vocat gener futurus ſocerum futurum. 28. 504. 517. 519.

R*ugl*, cannæ ſiccæ. 402.

828. R*uiln*, *duiln*, aliquid volvere, revolvere, verſare, miſcere, permiſcere. 476.

R*uìli*, arbor robori non abſimilis. *reuli*, eadem. 400.

R*ula*, palmus. *rulan*, *rulatun*, palmis metior. 555.

R*ulitcùn*, averſa manu colaphum impingere, tranſverſo ictu cædere, ferire. 487.

R*ulon*, rivus, rivulus. 429.

R*ulmen*, inofficioſum factum, inurbanitas, ruſticitas, ſuperbia, audacia, licentia,

im-

impudentia, defectus, error, mendum. item. esse inurbanum, &c. item. voro, devoro, helluor, deglutio. 476. 483.

R*ulpan*, traducere, transportare, alio adducere. 433.

R*ulu*, campus, locus madidus, humidus. 428.

R*ume*. *224*.

R*umen*, ambitus, circuitus, anfractus: ambio, circumeo; per circuitum iter facio. quando jungitur alteri verbo, significat repente, obiter. *larumei*, morte repentina obiit. *pegerumei*, apparuit at mox evanuit. *rume tipan*, charta literas transmittit, est bibula. *rume duamn*, oblivifcor, dedisco: excidit mihi nomen. *rume quintun*, perlucidum, pellucidum, translucens, diaphanum. *rumeai llanca mo*. satisfaciet lapidibus pretiosis, margaritis, vitris venetis. 247. 484. 573.

R*umpeln*, zelotypia, rivalitas, æmulatio viri contra mulierem; æmulatione accendi; rivali invidere; metum ab æmulo aut rivali, uxori, vel amicæ indicare, aperire, non celare. 487.

R*uen*, *rueln*, scalpo, scabo. 378.

R*una*, quantum pugnus capit. *runatun*, pugno sumere, extrahere, carpere. 555.

R*unca*, *rumca*, pecten. *runcan*, *rumcatun*, pecto: pectine crines explicare, extergere, discriminare. 520.

829. R*upan*, ante hac, olim, quondam, elapſo anno, aliquot abhinc annis: abhinc annos v. annis decem. item. præterire, tranſire, prætergredi, prætervehi, transgredi. *rupai cùyen*, tempus plantandi, ſerendi, &c. jam eſt elapſum, præteriit. *rupaln*, tranſportare, transvehere; permitto, patior, concedo, conniveo, ſino. *rupalpi antù*, tempus loquendo fefellit: agere aliquid animi cauſa. item. obiit. 494. 540. 543.

R*upen*, rumpi, dirumpi. vomica dirupta eſt: vomicæ ſanies erupit. 536.

R*uren*, carmino. 473.

R*utan*, enſem capulo apprehendere, tenere; ſceptrum tenere, manu premere. *ruta nien*, frænare, infrænare, domare, compeſcere. 449. 532.

R*utin*, vellico. item. lapides punctim, pungendo, feriendo formare: lapides cundere, cædere. 449. 567.

R*uton*, frutetum, dumetum, virgultum. 401.

R*utomn*, propter pulverem oculos lacrymari. 440.

Rù*batun*, ſpurcum. 372.

R*buntun*, fundere, defundere in vas: transfundere, infundere, affundere; elutriare. 478.

830. T.

Ta. 295 : 6.

Tabù,

Tabú, *tavù*, caſa, domicilium. 517.

Tavùl, planities. 554.

Tacun, tego, operio, occludo, obturo. 476.

Tacm, *tuquem*, lapis pret. 425.

Taga taga, mandibula, maxilla. 442.

Tagi, ratis, ſchedia, navis trabica, e trabibus compacta. *tagitun*, rate vehi, navigare. 557.

Talca, ſclopus, ſclopetum. item tonitru. *vùta talca*, ſclopus longior, major; tubus ſurcillis librari ſolitus. *talca carita*, tormenta bellica, militaria, ænea, currulia. *talcan*, *talcatun*, explodo, diſplodo: ſclopis aliquem petere; pilis & ſulphureo pulvere inſtructis tubis invadere, occidere. item. tono, intono: detonat. 533. 531. 532.

Tamn, animo frangi, debilitari, cadere, deficere. 366.

Tampal, nudus, omni veſte vacuus. *tampaln*, *tampalclen*, nudum eſſe. *tampalknon*, nudo, denudo; veſte aliquem exuere, ſpoliare. *tampalknoun*, veſtem deponere; veſtimenta abjicere. 467. 468.

Tancún, obedio, pareo, obtempero, obſecundo, obſequor, morigeror: morem gero, dicto audiens ſum. 481.

Tampadcùn, manu aut calce priori percutere. 449.

Tampedcún, premo, prælo aliquid ſubmittere, excudere, urgere. 567.

Tapl,

Tapl, folium, frons; frondes, folia decidua. *taplge*, palpebræ. *tapluún*, *tapuùn*, labrum, labium. *tapl púta*: *tacú pùta*, caro quæ ventrem obtegit. 403.

Tavaico, captivus, captus. *tavaicoche*, *tavaicon*, capio: in ſervitutem redigere, dare, tradere, adducere, abripere. 498. 532. NB. v. infra *tavon*. N. 834. 837.

* *Tvon*, tuſſis. *tvonn*, tuſſio. 535.

Tvùl, obliquus, tortuoſus, deflexus. *tvúltvúl*, criſpus, criſpulus. 404, 458.

831. *Tca*, ſecale, typha. *tca coſque*, panis ſecalicius. 407.

Tcan, *tucao*, pſittacus. 383.

Tco. *837*.

Tcun, *tùcun*, immitto, intromitto. *tculn*, idem: item accuſo. *tùculbin apo mo*, ad Prætoris tribunal nomen ejus detuli. *catuntcu*, pars domus ſeparata, ubi aliqua aſſervantur. *tarintcu*, involucrum, integumentum, quæcunque res illigata, obligata. *tanantcun*, præcipitando intromittere. *tantuntcun*, diſturbando, dejiciendo, proſternendo intromittere, immittere. 470. 478. 517. 527.

Túcun, *tcun*, ſata, ſegetes: ſero, ſemino: ſementem facere; ſemina terræ ſpargere, mandare; planto. *tcuhue*, ſementis. 413.

Tdcùn, ſtillare. 348.

Te, res familiaris, bona, facultates, fortunæ, divitiæ, opes. *gen te*, rei dominus. *ni tealu*, *tegeal*, *tegealu*, ut hæc res mea ſit, ut ego illam poſſideam. 421. 422.

Teye, ille. *teyeu*, illuc. *teye ni mlen*, ecce illic. 19. 23. 555.

Tein, parietinam vetuſtate dilabi, diffluere, deficere. Item. cum aliquo de aliqua re rixari; inter ſe jurgare; jurgio contendere. 484. 518.

Teivùn, everti, confundi, &c. *teivumn*, hoſtem fundere, profligare; cuncta diſturbare, disjicere, evertere, confundere, diſſipare. 532.

Teiúe, ſalix. 399.

Tellan, *dellan*, eſſe denſum, ſpiſſum, condenſum. 404.

Tica, lateres crudi, ſicci. 517.

Titi, plumbum. item. interjectio. 293. 420. 497.

832. *Tlbun*, *chlbun*, mala adminiſtratio; imperitia in republ. gerenda. item. eſſe languidum, ægrum.

To, nervus major caput cum ſpina dorſi conjungens. item. capitis cum cervice commiſſura: cervicis nodus. *toto*, 293. 445. 456.

Tol, frons. 436.

Topel, cervix. *topeltun*. arieto, incurſo. *topeli*, onus ad cervicem beſtiæ prolabitur, inclinat. 445. 363. 553.

Toqui,

Toqui, ſupremus Belli Dux ac armorum militiæque Præfectus. item. ſecuris lapidea, aut lapis ſicuris figuram referens, quæ ſemper eſt penes dictum ſupremum militiæ Præfectum, ac propterea *Toqui*, *gen Toqui* appellatur. Hic tempore pacis illam aſſervat abſconditam; at belli tempore eam profert in lucem; atque in comitiis illam ſanguine tinctam ex paleato fune ſuſpendi curat. 480. 482. 531. 533. 525. 527.

Tu. 28. 94. 226. 287 : 6.

Tva. 20. 23.

Tvei, vei. 20. 23.

Tùfcùn, ſaliva, ſputum: ſpuo, exſpuo, conſpuo, excreo: ſalivam regerere. 457.

Tue, terra. *tue mapu*, orbis terrarum, terra, humus, tellus. 309. 355.

Tulcuú, redivia, reduvia. 458.

Tume, forte, caſu; non conſulto, ſed caſu factum eſt; forte evenit; ſors & fortuna tulit. *tumechei*, ſi forte, niſi forte; niſi forte gravaris; niſi forte moleſtum ſit. 28.

833. *Tun*, lego, colligo, carpo, decerpo, capio, percipio. Compoſitum cum verbis, ex neutris facit activa. 92. 404. 432.

Tupu, leuca; tria milliaria, tria paſſuum millia, tertius lapis. *epu tupun*, duas leucas diſto: ad ſextum lapidem v. ad ſextum milliarium abſum. 555. 556.

Tupu, acus major, aut ſtylus ferreus præ-

acutus, habens annexam laminam argenteam rotundam; quo Indæ veſtem prope pectus prehendere ſolent. 469.

Tute, opportune, tempeſtive, probe, ſcite, ſcienter, loco & tempore opportuno: e re nata, ex occaſione. *tuten*, *tuteln*, recte conjicere; rem attingere; ſcopum tangere: rem tetigiſti: ſcite medicinam facere; opportunum remedium adhibere)(neuter rem tangit; uterque procul a deſtinato; uterque a ſcopo aberrat: alius alio abit a re propoſita, mediamque relinquunt. Tempeſtive advenit, tempori adfuit; in tempore venit. 480. 482.

tutu, *chuchu*, avia; nepos ex patre. 501.

Tutuca, tuba, tibia bellica: fit vel ex canna, vel ex tibia cujusdam hoſtis ab ipſis trucidati. 562.

Tuun, abeo, diſcedo, egredior. 422. 493. 494.

Tùlgſcùn, pede errare calcando aerem: vacuo eludi & ſolido illidi. item. percuſſorem vires in ventum effundere. 452.

Tùn, pediculus. 378,

834. *tùtùi*, interj. ſignum contemptûs: ironice amoris. *chùchùigeimi*, næ tu es multum amabilis. *tùtúican*, contemno, negligo, ſperno, deſpicio: deſpicatui aliquem ducere. 293.

*NB. Quod iterum a litera A incipiatur.

Tavon, frangi. item. frango, infringo, confringo.

fringo. *chavon*, *chavon loncon*, morbus tabificus, febris æſtuans, peſtilens. 534.

Tab, *taf*, *tav*, unà, ſimul, ad, apud, juxta, propter. *taf leuvu*, prope fluvium. *taf aȝe*, coram. *tafcuú*, ex una manu in aliam. *tafcuùn*, *chafcuùn*, contractus commutationis, permutationis cedo, dabo. *taflonco*, *chaflonco*, *chafloncon*, pœna talionis: adeo ut ſi alter alterum occidat; Interfector, niſi ſolutionibus ſe redimat, ab occiſi conſanguineis eodem modo occidatur, & caput pro capite, dentem pro dente ſolvat: unde occiſus *lonco* appellatur. *meli lonco nacmeneu vachi huera calcu*, quatuor capita mihi abſtulit iſte veneficus: & qui ab ipſis propter alterius necem occiduntur, etiam *lonco* vocantur. *epu loncoyei*, *meli lonco iei*. 525.

Tafn, convenire in unum locum, confluere, concurrere. item. participo, particeps fio; partem accipio. item. ad nummum ſolvere, in ſolidum ſatisfacere. *chavi ni cuù*, quod debebam, integre, omnino perſolvi. *tafln*, cogere concilium, congregare: convoco. item facere participem. *taftu*, coram, præſente Prætore; in conſpectu, in oculis ejus. *tafmen*, concurrere, confluere, convenire. *tafmen*, *tafmel leuvu*, confluentia. *tafmanúm*, retributio, remuneratio, merces, præmium, compenſatio. *tafman*, congregatio facta in gratiam, bonum alicujus infirmi, in qua fit ex-

 hor-

hortatio ut vicem infirmi doleant, ei compatiantur, quoad poſſunt ſuccurrant. *taſma*, *chaſma*, paraſitus, ſine ſymbola cœnans; aliena quadra vivens, aſſecla menſarum, cupidicœnus. item. res vetus, quæ in annum ſequentem ſervatur. *chaſma tipantu*, legumina reſtantia ab anno priore. item finis anni præcedentis ac novi initium, principium. *taſpeln*, rauceſco, raucus fio. *taſdugun*, dialogus, colloquium. 414. 421. 422 494. 514. 525. 530. 536 835. *Taga*, avis. 387.

Tavuia, veſper, veſpertinum tempus. *tavuia mo*, veſperi, veſpere: flexo in veſperam die, ad veſperum. 539.

Tagon, frangere, frangi. *tagontcun*, *tavontcun*, dare repulſam, colaphos impingere. 487. 521.

Tahua, putamen, cutis. 403.

Taun, convenio. V *taſn. 834. tauln*, colligo, congrego. 328 364.

Tauma, luſcus, cocles. *tauman,* luſcus fio. 463.

Taiûen, ſcatebra emicans; torrens, ſcaturigo. 429,

Tamtamcùn, impulſus, impulſio. aliquem pulſare, intrudere, impellere, expellere, extrudere. 532.

Tanana, cetra, pelta. *tananan*, cetra ſe tegere, protegere. 531.

Tann, cado, labor. *tanmn*, *tanln*, *tantun*,

tan

tantuln, dejicio: hominem deturbare, proſternere, præcipitem in terram dare. *tantuln* ſignificat etiam idem quod *lacutun* v. ſupra. *tanman*, calco, conculco, peſſundo: pedibus obterere, protere, premere. item. deprimo, opprimo, obruo. *tanmaun*, alium ſupra alium jacere; proſtratum, obrutum. *tan*, *tantu*, arbor exciſa, vel quæ ſponte aut vento in terram projecta eſt. *tantcu*, *tantuntcu*, arbor transverſa viam impediens, occupans. *tanma*, *chanma*, res proſtrata, ſubjecta, ab aliis obruta. *chanma conn*, ſuperjicio, ſuperinjicio, aliud ſuper aliud intrare. 506. 532.

836 *Tanan*, contero, contundo, comminuo, jacio, conjicio, projicio, præcipito, dejicio. *tanatcun*, incruſtare, trulliſare. *tanacupuaun*, fruſtum carnis prunis impoſitum. 567. 475.

Tapi, piper rubrum, hiſpanum. *tapican*, hoc pipere aliquid aſpergere, condire. *tapilahuen*, *490. 410. 475.*

Tapel, funis, funiculus. *tapeln*, funibus ligare, conſtringere, vincire. 472.

Tapmn, jungo, conjungo, lenocinor, lenonem, lenam ago. *tapmn*, filum contortum. *tapmhue*, fuſus *tapmtu*, nothus, ſpurius, ex damnato coitu. 472. 490.

Tar, pus, ſanies *tarn*, *tarpen*, purulentum eſſe. 537.

T*arin*, faſcis, faſciculus. *quine tarin huaca*,

jugum boum. 364. *quine tarin anil*, faſciculus glaſti, duæ unciæ ſive ſextans. 419. item. ligo, obligo, faſcio, faſciis ligare, vincire. 528. *tariln*, *tarilen*: *tarilei ni huaiqui*. 533. ferrum haſtæ alligatum eſſe: lanceam in promptu eſſe. *tariknohue*, cingulum coriaceum. 465. 837. T*atarua*, armus. 454.

T*aultaul*, rana. 378.

T*aun*, *tavn*, accipere aliquid; hoſpites excipere, recipere. 421. 422. 518.

t*co*, *tùco*, glomus. *tcon*, glomero, agglomero, conglomero. item. pedibus debilem eſſe, debilitari: nervorum rigore affici: nervos contrahi. *tcoln*, idem. 472. 422. 518.

Tvn, ſpiritum ducere, reſpirare non poſſe: ſuſpirioſum, aſtmaticum, anhelatorem eſſe. 535.

T*evn*, moveri, ſonare, ſtrepitum excitare. *tefcùn*, *teftefn*, *teftefcùn*, cor palpitare. *tepmn*, ſtrepitum, tumultum excitare. 535.

T*ecan*, paſſus. lente procedere: paſſum producere; gradum grandiorem facere; gradum ſiſtere, continere, ſuſtinere: gradior. 555. *tecan cahuellu*, gradarius. 366. *tecanaûn*, deſcendere; deſilire ex equo, de rheda. 367. *tetanche*, advena, exterus. *tecatcun*, ſemina terræ mandare relicto ſemper unius paſſus intervallo. 555. 556.

T*egteg*, montes in quibus aiunt, majores ſuos aquas diluvii evaſiſſe. 492.

T*ehua*,

T*ehua*, canis, catulus, catellus. 369.

T*ehuanque*, ſcorpius nepa. 378.

T*envul*, gleba. 426.

T*elan*, *telalen*, diductis cruribus aſtare 452.

T*elolùn*, parietem ſcindi, divelli, diſſolvi. 518.

T*elpon*, *telton*, equo ſuccuſſore, ſuccuſſatore vehi. *tenpol*, *teltol cahuellu*. 366.

T*elùn*, ructo. eructo. 446.

T*em*, ſenex, grandævus, ætate grandis, ætate provectus. *temn*, educare, educari, creſcere. 495. 496.

T*emplcahue*, anus. vetula; de quibus fabulantur unam ex his *templcahue* poſt obitum apparere, ut defuncti animam in inſulam *Mocha* quam *carculafquen* appellant, abducat 497

T*emo*, robuſtus, ſanus, formoſus, pulcher, decorus; formâ inſignis, egregius; facie liberali. *temogen*, pulchritudo, ſpecies, decor, venuſtas, forma, ſuavitas oris. 461.

838. T*emu*, arbor. 400.

T*enca*, calandra. 383.

T*encùn*, coagulo: lac coagulatum. 457.

T*enn*, opportuno tempore ad prandium, cœnam, jentaculum, merendam, potum, potationes venire. 478. 543.

t*entepln*, tremere, contremiſcere, intremiſcere. t*entepl*, tremor. item. vino madidus., vacillans. 462.

T*entican*, grallis nixum incedere. 452.

T*epen*, lætari, gaudere, exhilarari, exultare, præ gaudio geſtire, tripudiare. item. vino caleſcere, incaleſcere. item. vigilare, experrectum eſſe. *tepeln*, e ſomno aliquem excitare, ſuſcitare: expergefacio. item. aliquem exhilarare; hilarem lætumque reddere, efficere, riſum alicui movere; lætitiam excitare. *tepeun*, conſternari, exterreri, terrore concuti, percelli, commoveri, exhorreſcere, metu perturbari. proprie autem dicitur de iis, qui ex incubo ac ſuppreſſione nocturna exterriti expergiſcuntur. 486. 535.

T*etin*, caligo, cæcutio, allucinor. 464. 475.

Teun, eſſe maturum; mitia poma, matura. *teu v. tehu huentu*, homo maturi judicii; non acri feſtinatione, ſed mature agens: qui quando opus eſt, rem prorogare, procraſtinare novit; feſtinans lente. 404. 495.

T*eúl*, avis. 387.

T*eùn*, ſcintillas ſpargere, diſpergere. item ſtrepitus tum ab igne tum a rebus eo quod igne torreantur. 354. 476.

T*eye*, ille. 19. T*eyeu*. 290: 22.

T*gùr*, *tgúd*, planum, rotundum. *tgùrn*, eſſe planum, rotundum. 360.

839. T*icùl*, *ticl*, panis primarius, ſiligineus, butyro coctus. 475.

T*ierclen*, tortuoſe, oblique cubare. 521.

T*ihue*, laurus. 399.

t*ili*, *chili*, avis. 387.

T*inti*,

T*inti*, gyrus, criſpus, criſpulus. 458.

T*inpin*, tinnio. 440.

T*ipan*, exeo, egredior, excedo, prodio. ſe publico committere: efferre pedem. *tipamolbun*, ſanguinem exire. *tipapitui*, apparet ſcabies. *tipangen*, erumpunt oculi. *tipaln*, elicio, educo, eruo, effodio, edo, profero, produco, expromo, expello, extraho, exprimo, eximo. *anútipan*, ſellâ ſurgere, ſedem relinquere. *tipantu*, annus. *tipantun*, eſſe annum elapſum, completum. *allue tipantu*, annus & amplius. *tipaco*, maris acceſſus. *tipanman*, pollutio, mollities, effuſio ſeminis. 429. 457. 518. 539. 543.

T*irca*, albugo, glaucoma. *tircan*, myops, cujus oculi hebeſcunt, ſunt hebetiores. 463.

T*itanclen*, indutus veſte obſoleta, lacera, pannis obſitus; centonibus male tectus; pannoſus. 467.

T*iuque*, *chiuque*, avis. 387.

T*iún*, ſciſſura, conſciſſura, diviſura, rima, ruptio. *tiùmn*, *tiùln*, ſcindo, findo, rumpo. 518 840. T*la*, ardea, ardeola. 381.

T*lef*, fortis, durus. *tlefn*, fortiter ac viriliter reſiſtere, repugnare. 461.

T*ilque*, cutis, pellis, corium. 364.

T*enifcún*, concuti, contremere: timore perterritus contremuit: tonitru concuſſa domus. 486.

T*nofn*, pedibus debilis, debilitari. 535.

T*en*-

T*encùl*, volumen. *tencùln*, involvere. *tencúl, tencl, tenql,* crudum, durum. *tencùlgen*, ſic eſſe. 404. 405. 515.

T*ogn*, compreſſum, obturatum, conſtipatum eſſe. *togmn*, ſtipo, conſtipo : tego, occludo, obturo. item. domum tegere, tectum illi ſtrameneum imponere. 518.

T*nùn*, paries terreus, formaceus. *tnúnn*, parietem terreum ducere, pariete terreo claudere, occludere. 517.

T*tgirn, togin*, occurſus rei quæ offendat, obſtet, intercedat, impedimento ſit; quo minus aliquid fiat. 452.

T*ogli*, macer, gracilis, exilis, macie confectus, vix oſſibus hærens; nihil præter pellem & oſſa habens : ſtrigoſum pecus. 462.

T*ovn*, rumpi, dirumpi, explodi, diſplodi. *tofpai*, hucuſque pervenit fragor, ſtrepitus. *topmn*, rumpo, explodo. 354. 476. 532. 533.

T*oi*, commiſſura, junctura; articulus, punctum. *quine toi*, unus articulus : primum punctum. *ca toi* : *epu toi*, ſecundum punctum, alter articulus, duo puncta. *vùta toi gei*, oblongis cruribus. 448. 450. 453. 550.

841. T*olencún*, ſibi ictum impingere, infligere. 534.

T*olof*, cavum & longum : inde tegulæ vocantur, *tolof*, *chollof*. *515*.

T*omircùn*, corpus tremere. 535.

T*ome*, carex. 402.

T*ompl*,

T*ompl*, obliquum, tortuoſum, deflexum. *tompln*, ſic eſſe. 464.

T*onco*, catinus ligneus. 520.

T*oncùn*, pulſare: quis pulſat fores, januam? 518.

T*onon*, trama, ſubtegmen. *tononn*, texturam ſtruere, comparare, adornare. *tononhue*, licium. 472.

T*opan*, multicolor, verſicolor, diſcolor. *topatopan*, *topatopalen*, eſſe multi coloris. 417.

T*oquin*, imperium, lex, mandatum, jurisdictio, præceptum, penſum, ſors. *quiñe toquin anil*, uncia glaſti. *toquin*, jubeo, præcipio, impero, edico, decerno: ſummo cum imperio præeſſe; rerum potiri; omnibus dominari; imperium in omnes tenere. item. cenſeo, habeo. *tehua toquieneu*, canem me cenſuit, habuit. *toquiln*, idem. *toquitu mapu*, territorium. *toquin*, *toquiln*, metior, pendo, appendo, trutino: pro pondere v. pro eo quantum in quibusque ſit ponderis. *toquihue*, *toquiqueum*, ulna, decempeda, libra. 525. 527 554.

T*or*, *torvan*, ſpuma. *torvann*, ſpumo: ſpumas agere. *entutorn*, deſpumo: ſpumam detrahere, auferre. 476. 542.

T*orem*, ventriculus avium. 389.

T*ortorcùn*, gannitus: fallax vulpecula gannit. 373.

t*oto*, gutturis nodus. 445.

T*oùn*,

T*oùn*, hio, dehiſco. *toú*, hiatus, ſciſſura: terra hiat æſtu. 359. 413. 518.

T*epeſcùn*, conſternari, exterreri, terrore concutı, percelli, commoveri: expaveſcere, exhorreſcere, metu perturbari. item. aufugere, evolare, alta petere. *tepeſcùln*, terrorem alicui afferre, injicere; timorem incutere. in metum adducere; terrere. 486.

T*pun*, clavâ aut fuſte contundere. item flagello, verbero; flagris, virgis cædo: funiculis, ferreis tribulis inſertis, dorſum lacerare, cruentare: cave vapules. *tpuntun*, exilio mulctare; in exilium mittere, exigere, ejicere, alio relegare, proſcribere, amandare, deportare. 528.

T*ren*, *tùren*, cani, ſenectutis inſignia, canities. *trenn*, ad canos perveni, ne unus quidem pilus in capite meo non albicat. 462.

842. T*vùn*, turbidus, limoſus, fœculentus. *tvùnn*, ſic eſſe. 428. 431.

T*vùr*, pulvis. *tvúrn*, pulverulentum eſſe. 428. 537.

T*uſquen*, cinis: *tuſquenn*, cineres dari; cinere conſperſum eſſe. 352.

T*uvn*, cibum palato hærere ex ſatietate, aut præ dulcedine: non facit hoc ad palatum meum: ſatietatem mihi affert; non eſt hoc mei ſtomachi; faſtidio mihi eſt. 476.

T*umau*, acervus, cumulus, congeries. *tumauknon*, congero, aggero, cumulo, coacervo. 413.

tun-

tuntunca, tympanum Machiorum. 562.

T*ùv*, velox, pernix, celer, agilis, citus. *tú-vùn*, *tvún*, *tvn*, agilem, promptum, expeditum, paratum eſſe: ut ſatagit & hac atque illac volıtat; quam celeriter ultro, citroque recurſat. *túſtu*, velociter, celerrime. 480. 540.

Tú*can*, obſervo, colo, vereor, revereor, veneror. 480.

T*ùgn*, ceſſare, ſtare. *tùgmn*, continere, ſiſtere: gradum ſiſtere. 457.

Tù*huer*, orbis, circulus. *tùhuern*, in orbem, circulum conſiſtere. 492.

T*uilin*, *tuilitun*, dare ut æquivalentia petat: qui eſt eorum modus petendi, mendicandi, acquirendi. 421.

T*ùyau*, albugo oculi. 439.

843. Tù*ûùn*, *tùyùn*, lætitia geſtire, gaudio exultare. *tùyùln*, lætitia afficere, celebrare; hoſpitis gratia ludicrum agere; bene hoſpitem excipere. 486. 488. 519.

T*úlirn*, punctiones, cordis palpitationes ſentire: cor affectione æſtuat; vehementius palpitat: acriter dolor verminat, æſtuat, ſævit, urit. 535.

T*uncon*, *chuncon*, *tumpoln*, convolvo, involvo, diſperſa ſibi colligere. 470.

T*ùlùrcùn*, *tlùrcùn*, *túlrcùn*, *tlrcùn*, caſu ictu, occurſu pellem aut cutim offendi, lædi. 532.

Tù*na*, quod utraque manu apprehenditur;

tur; aut ambabus volis colligitur. *tùnan*, utraque manu apprehendere, colligere. 555.

Tùnincùn, *clurcùn*, capillos alicui defluere. 485.

Tùnamun, cum metu dicere: dicturum pro concione ſubitus horror occupat: genua mihi labant; mens vacillat; totusque torpidus ac pene elinguis efficior. 486.

Tùntùncùn, frigore, metu contremiſcere. 486.

Tùnſcùn, ſpaſmus, ſpaſma, nervorum rigor, contractio, convulſio. 535.

Tùgvùl, *tùvl*, *tvl*, incurvus, incurvatus. 462.

Túquercùn, affectare gravitatem: valde jam lautus es, qui gravêre. 483.

Túr, æquum, bonum, exactum: ad regulam, legem compoſitum. *tùrn*, rem compoſitam: pactis, juri, injuriæ ſatisfactum eſſe. *tùrmn*, *tùrknon*, *tùtúmn*, cum adverſario paciſci, tranſigere, pactionem facere: litem ex pacto & convento dirimere. 494. 567.

Túun, frigeſco, frigeo, algeo. 559.

844. U.

U. 1. 174. 185. 186. 187. 190.

ùchúr, obliquus, tortuoſus, deflexus. *úchùrn*, ſic eſſe *úchúrnamun*, ſcaurus. 462. 464.

Uchun, *utun*, fundi, effundi, diffundi. *utuln*, fundo, effunbo, diffundo. *utunman*,

uchun-

uchunman, cæremonia effundendi potum ſupra mortuorum ſepulchra· 432. 537. 644.

Udvù, portus vel quivis locus, ubi navis aut navicula ad terram appelli poteſt. 430.

Uduam, incuria, negligentia, indiligentia. *uduamgechi*, per incuriam, incurioſe, negligenter: per incuriam ſibi excidere ſimulavit; per ſimulatam incuriam effluere paſſus eſt; quaſi incogitans effudit; quaſi non id ageret, excuſſit, abjecit. *uduamn*, negotium negligere; negligentius agere; cauſæ indormire; parum de re cogitare, laborare; rem parum curare. *uduamtun*, me iucautum excepit; nec opinantem, nec cogitantem, nec ſuſpicantem oppreſſit. NB. *uduamn* derivatum a verbo *un*, eo, ſignificat voluntatem eundi habere. 484.

ùſchin, obſervantia, reverentia: reverentiam alicui præſtare, exhibere, honorem habere. item. cedere alicui; hoſtibus ſe dedere, ſubdere, ſubmittere; deditionem facere; dare manus; herbam porrigere: præcipuum autem obſequii, deditionis, obſervantiæ ac reverentiæ ſignum eſt ad Perſonam, cui ſe quis ſubmittit, flexis genibus in utroque poplite reverenter accedere. 523. 531. 577. 583. 657. 666.

845. *Ula. 229*

Ullgin, oſtium, janua, porta, fores, valvæ. 517.

Ullvùn, caules emittere, producere. 413.

Ullon, linteum, membranam convolvere. 404. 473.

Ullpud, *ulpu*, potus ex aqua & farina toſta. *ùllpúdn*, hunc potum bibere. 877.

Ulcu, veſtis. 466.

Uleuman, dormıentem loqui. 437.

Ulmen, nobilis, dives, locuples, opulentus: Hæc autem omnia conſiſtunt in his tribus: habere multas uxores; multos equos, vaccas, oves; & multum potum, quem propinent. 421. 422. 498, 500.

Uln, aliquid alienare, abalienare, vendere, venundare, diſtrahere *ulmeyen*, nundinor. item. comitor. *uln ta* ni *cuú*, per incuriam mihi e manibus effluxit. 421. 422. 296 : 14.

Ulo, ſcapus cannæ. item. virilia. 402.

Ulùl, os popliti vicinius. 454.

Uyun, *uûun*, effluo: imbibi. *uûulonco*, vertex. 436. 478.

846. *Uyún*, vertiginem patior; vertigine afficior, corripior. *uûúln*, hominem ſtupefacere, conſternaɹe. *uyi v. uûi* ni *lonco*, ſum paſſus vertiginem, id eſt: eram vacillans ex potu; vino madidus. 486. 535. 538.

Uyen, obliviſcor: excidit mihi nomen. 484.

Umau, ſomnus, quies, ſopor. *acui ta* ni *umau*, ſomnus me complectitur; lectum cogito. item, tempora. *umaun*, *umautun*, dormio, obdormio: ſomnum capere, inire. *umautuqueum*, lectus; vel locus, ubi aliquis dormit. 436. 437. 438. 519.

Umer-

Umerclen, dormito, obdormiſco. 440.

Umenn, ſenectutis vitio deſipere, delirare. *umen*, delirus ſenex. 483.

Un, eo. *ui ta ni cuù*, *uln ta ni cuú*, *ui ta ni lonco*, non ſcienter ſed per incuriam factum eſt: non conſulto ſed forte evenit; ſors & fortuna tulit: ſic erat in fatis. *uln*, dimitto, expello. item. comitor. item. alieno. 452. 494. 512.

Un, *uùn*, os oris. 442.

Une, primus, prior, princeps. *unen*, primum eſſe. *unen votm*, *peni*, filius, frater natumajor; major natu. *unen domo*, princeps uxor; præſtantior omnibus, cæteris prælata, reliquas antecedens. Quod hi Barbari maxime procurant, eſt ut habeant uxores quam plurimas, talesque quæ ſint ſorores: inter has uxores ſemper una reliquas antecedit, præit, antecellit, ideoque vocatur *unen domo*: ac ordinarie eſt illa, quam primam duxerunt: ejusque primarium & fere unicum officium eſt procurare ne unquam deſit, ſed ſemper ſuppetet, abundetque, quod Maritus cum ſuis compotatoribus bibat: Maritus vero aliud, quod agat, non habet; niſi ut aret, & terram ad ſementem præparet: reliqua uxores curant, excepta tritura, quæ fit, ut dictum verbo *prun*, *nuin prun*: & ſepibus; ad quæ quotquot volunt, concurrunt; quibus ſatisfit vino aut alio potu, Indorum merces magna nimis.

uneln, incipio, auſpicor; primo loco ponere; facere initium. *uneltun*, idem. item terram ad ſementem diſponere, rumpere, præparare. *unen me*, Majores, Patres, Anteceſſores noſtri. 495. 514. 516. 546. 550. 549.

Uno, harpaſtum. 531.

úno. 230.

847. *Unon*, *unotun*, redeo, revertor, reverto, remigro, remeo, repeto. *uno cutani*, *uno cutantui*, ſuperiore morbo corripi, retentari: periculoſior eſt morbi repetitio, recidivaque febris. *uno chillcai*, *uno chillcatui*, reſcripſit, reſponſum dedit, repoſuit. *unoln*, recupero, vindico. *unoltun*, reſtituo, reddo: reſtitutio. 493. 494. 538.

Upen, obliviſcor. 484.

Upl, inaures. *upl grù*, anſulæ. 469.

Uriul, anas. 384.

Ute, frigus. *uten*, frigeo, algeo: frigidum, algidum eſſe. *ute ȝen*, frigida tempeſtas eſt; frigus ingruit. *con uten*, frigore ex ſudore torpere: ſudore madentem frigus invaſit: ſudans frigore ſubito correptus eſt. item. frigore concuti, tremere. *ucheȝei*, ſubfrigida tempeſtas. 538. 558. 559. 560.

Utun, *uchun*, fundi, diffundi, diſſipari. *utuntun*, idem. item fundo, effundo, diffundo, diſſipo, diſpergo. 436.

Utempe, piſcis. 392.

Utùrn, *uchùrn*, obliquum, obtortum, tortuoſum eſſe. 844.

Utùn,

*U*tún, colligatio, collectio maicii in manipulos, ut ſic colligatum aſſervetur ſuſpenſum. 413.

*U*úa, *hua*, maicium, granum Turcicum. *cuſum prhua*, maicium nigrum. *que*llù *hua*, rubrum. *piſima*, verſicolor. *callquintu*, partim album, partim nigrum; albinigrum. 407.

Ucan, *uùcan ant*ú, *ant*ù *cúyen*, æſtas, æſtivum tempus. 539.

Uùf, *uf*, ſcaturigo, ſcatebræ. item quidquid ſponte naſcitur. *ufco*, fontis ſcaturigo. *uùfn*, naſci. *uúfln*, *uúpmn*, producere. 429. 848. *Uúdan*, dividi, partiri. item. divido, partio: ex equo dividere, partitionem aut partes facere. item. ſejungi. diſcedo, abſcedo: ægre abs te divellor: moleſte fero a complexu tuo diſtrahi; periniquo animo patior a te digredi, disjungi, ſeparari. *vau mo uúla uùdapabin*, hic primum ab eo divulſus ſum. *uúdaln*, ſeparo ſejungo, removeo. *uúdalen*, eſſe remotum, ſeparatum, disjunctum. *uúdan pe*ni, patruelis, conſobrinus. *uùdan lamûen*, ſoror patruelis, conſobrina. *uùdan tipantu*, ſolſtitium; anni dimidium numerando ab utroque ſolſtitio. *uùdan*, *uùda*n, aliqui. *uùda*n *mita*, aliquoties. 319. 494. 501. 544. 547.

*U*ùi*a*, heri, heſterno die; pridie hujus diei. 541.

*U*ùl*e*, *ule*, cras, dies craſtinus. 541.

*Uúlʒorc*ù*n*, aliquod corporis membrum

 lædi,

lædi, offendi, luxari. 534.

Uùmalcún, obſtupeſco: obſtupui, ſteteruntque comæ, vox faucibus hæſit. 486.

Uún, aurora, matuta: prima luce, ſummo mane; diluculo, illucente aurora, albeſcente die. *uúnn*, illuceo, illuceſco: luceſſit; dies appetit; lux adeſt; ſol exoritur, affulget, apparet: adventat dies. *cheu uúnmaimi*, ubi hac nocte ſomnum cepiſti; ubi tibi ſol ſurrexit, ortus eſt. *quine uúnman*, iter unius diei & amplius. *uúntu*, res corrupta, depravata, vitiata, vetus, annoſa. *uúnelvoe*, lucifer. 333. 475. 494. 539.

849. *Vutan*, *vùtan*, ſto, ſurgo, aſſurgo: e lecto ſe proripere; e ſtrato ſurgere; aſſurgere ſeniori, præſtantiori; pedibus inſiſtere. *vutaln*, gradum ſiſtere, continere; conſiſto; ſtare: texturam ordiri. item. excogito; ingenioſe aliquid comminiſci. *vutalcoi* ll*adgun*, falſum alicui affingere; falſo illum criminari. calumniatus eſt me fugam meditari: calumnior. *vutalen*, pedibus inſiſtere; eſſe præſentem; teſtem eſſe. *eimi vutalebuimi*, teſtem te do, adhibeo, appello: vos qui adeſtis, atteſtor; vos appello teſtes. *mi vútalen mo*, te præſente. *pichi vutai*, parvus, puſillus. *vùta vutai*, procerus, excelſa ſtatura, prolixo corpore. *vutan*, ſtatura hominis. *cayu vutan*, *vutanche*, altus eſt puteus pedes ſex & triginta. *vutann*, ſtatura. *chumtn vutani?* cujus ſta-

ſtaturæ eſt? *vanten vutani*, hujus. 452. 473. 484. 520. 526. 527. 554 555. 556. 570.

850. *Ùtan*, *utan*, iter facere: peregrinatio. *uútanche*, viator, peregrinus, hoſpes. *uútalcan*, alteratio ſenſualis viri. *uùtan mapu*, terra hoſpitalis. Territorium Indorum Chilenſium in quatuor *uùtan*, *vutan*, *uùdan mapu*, id eſt hoſpitales, vaſtas, differentesque Provincias dividitur, quarum alia *Araucoï* incipiens, totam oram maritimam Baldiviam uſque complectitur: alia initium ſumens *ſantajuanæ* ac Purenum, Imperialemque ſe protendens, lambensque radices ignivomi montis Villarica; demum *cumcoum* petit: alia pro limite ſeptentrionali habens *yumbe*l, ex currensque per *Virquen*, *Maquehue*, *Chagll;* limitem Auſtralem *Villaricam* ſtatuit: demum alia principium a fluvio *Maule* captans, & Occidentem verſus ambiens *Chillan*; verſus Orientem Montes Andes ſeu *Cordilleram* tranſcendit. Hæ quatuor *Vutan mapu* tempore belli ſibi invicem ſunt ſubſidio; ſervantque inter ſe Commercium, quod *caql vutan v. caùl utan mapu* vocatur. 457. 498.

Uruan, exhalo, vaporo. 429. 476.

ú*vn*, comprimo, coanguſto, contraho. item. ſumptibus parcere, moderari, modum adhibere. 452.

ù*vir*, herba. ù*virc*ù*n*, traho, attraho: plantæ ex terra ſuccum trahunt, quo aluntur. 404. 446. 476.

 ù*caſ-*

ú*cafcún*, includo, intromitto. quod ſemel apprehendit, oſtrei in morem mordicus tenet: ubi gradum fixit, ægre inde dimoveas. 567.

Ucaipue, nauſea, faſtidium, horror. *ucaipuen*, aſpernor, faſtidio, nauſeo, reſpuo: nauſeam mihi movet ejus aſpectus: abhorret animus & oculi ab ejus aſpectu. 486.

Ucaln, deſino, ceſſo, omitto, ſuperſedeo; deſero, relinquo, intermitto: non deſinam, donec perficiam: niſi perfecta re non deſinam: animam relinquam potius quam illum deſeram: a vitiis ſe avocare, abſtinere. 526. 527. 634.

851. ù*chan*, vitupero, contemno, deſpicio: deſpicatui habere, parvi ducere, pro nihilo putare. 526. 437.

ù*chann*, frangere dentibus. 443.

*ùch*ù*fpun*, decrepitus, ſenio confectus, qui ad ſummam ſenectutem pervenit. 496.

ù*cun*, alicubi morari, commorari, immorari, ſubſiſtere: cunctor, cunctantius ago; moras necto, interpono. 478.

ù*cm*, ſt', ſilentium, ſile, tace! nihil de Cæſare. ù*cmn*, ut caveat caute admonere. 443.

ùda, lepra, vitiligo. 535.

ù*den*, odi, deteſtor, execror, abominor: odio proſequi, habere: nemo eſt qui illum non oderit; oculis fugiat; auribus reſpuat; animo aſpernetur. 486.

ùdhue, maris tranquillitas, malacia. ú*dhue*

antù,

antù, magna eſt a vento tranquillitas; nullo vento mare, aer concutitur; nullo flatu agitatur, commovetur; malacia naves detinentur. 558. 559.

ù*di*, ſeps, ſepes, ſeptum, ſepimentum. 288. 413.

ù*gapun*, oſcito, oſcitatio. 443.

ù*garcún*, mando: cibum dentibus conficere; ſtrepitum mandendo excitare; manſaque in ore videri, apparere. 443.

ù*gechi*, nimis, nimium, ſupra modum, immodice, immoderate, extra modum: plus æquo, plus ſatis, extra modum bene. 483.488

ú*geln*, expecto, opperior, præſtolor, ſpero. *ùgelgen*, ſpes. ſpe decidi: boni hinc quod expectes, nihil eſt. 480.

ù*gen*, *úgentun*, exceſſus, excedere. modum in eo non ſervaſti, tenuiſti: immodicus tui æſtimator es: nimium te ſuſpicis; tibi arrogas; urbanitatis & pudoris fines tranſiliſti. *ùgentu*, nimius, ſupervacaneus, ſupervacuus, ſuperfluus: nimius & intemperans in eo viſus es. 483. 488.

ùgeln, rodo, exedo, corrodo: me in conviviis carpit, rodit: mihi in circulis & compitis obtrectat. V. ú*lgoitun*. 852. 373.

ùgerin, dentium ſtupor. *ugerimn*, ſtuporem dentium facere, cauſare. 443.

852. ù*lcha*, *ùllcha*, omne fœmininum quod nondum concepit. *ulchatun*, cum virgine

 rem

rem habere. 495.

Ului, ſputum ore defluens. ú*luin*, *úluitun*, ſputa mihi defluunt. 462.

ú*lenn*, crambe bis cocta mors eſt; noli me hac de re amplius obtundere, fatiſco. 486.

ùlga, dens molaris. 442.

ùlgoitun, rodo, corrodo. V. *ugeln*. 851.

ù*lin*, coitus animalium. 363.

ùllcun, ira, ſtomachus, iracundia: iram tenere, premere, ſuſtinere, cohibere, comprimere non potui. item. iraſci: facile ſubiraſcitur; bilis illi in promptu eſt; iram in promptu gerit; levi de cauſa excandeſcit; de nihilo iram concipit; ira corripitur; exardeſcit in iras, in furorem erumpit; æſtuat ira. ù*llculn*, ſtomachum alicui facere, movere; exacerbare aliquem; bilem illi movere; ho minem ad iracundiam provocare. ù*llcunpen*, aliquem objurgare, increpare, cum illo de re aliqua vehementer agere. 487.

ù*llgumn*, deglutio, voro, devoro. 476.

ùllgodn, *ùlgorcun*, oſſa luxari; horologii machinam ſolvi, diſſolvi: delirat horologium, non ſibi conſtat. 534.

*ùll*ù*a*, damnum, jactura, incommodum, detrimentum. ú*lluatun*, hanc tu calamitatem attuliſti; hanc peſtem importaſti, invexiſti; hoc illi vulnus inflixiſti, impoſuiſti: hanc illi perniciem comparaſti. 483.

Ullhuemtun, cibo uti moderate; modum

in

in victu tenere; a præſcripta victûs ratione non diſcedere: abſtineo, parco, temperare ſibi in re aliqua. 536. 538.

Ulmenn, *ulmenun*, Caciquii dignitatem, honorem, munus ſuſcipere, accipere, ſibi ſumere. *ulmeneln*, magnifico: aliquem obſervare, colere, vereri, honore afficere, proſequi: honorem alicui habere, præſtare, tribuere. 498. 499. 500, 636 845.

854. *ulmeyen*. *huera ùlmeyen*, detrahere de abſentibus: alicui v. de ejus fama detrahere. 487. v. hic infra: ù*l*.

Ulpuuùn, os, dentes, hauſtâ & regeſta aqua colluere, mundare. 432.

úlún, machios medentes ſugere. 536.

ù*l*, carmen, verſus, cantio, cantus, de quibus recte dixeris: cum bene potavi cantus & carmina fundo; at ſine arte & absque omni Muſa vel Minerva; adeoque meræ cantiunculæ: nihilominus his delectantur, ſibique plaudunt; ſuntque ipſorum Annales, & libri hiſtorici, perpetuaque & continua Patrum filiis & a Majoribus poſteris relicta traditio. ú*ln*, *ulcan*, *ulcatun*, cano, canto: cantus edere, fundere. *ulmeyen*, *cúme* ú*lmeyen*, laudo, collaudo: omnes illum maxime commendant; laudibus ornant, afficiunt, cumulant, efferunt, extollunt; in cœlum ferunt. 487. 480. 572. 636.

ú*ltamcon*, ſe cibo ingurgitare: voro, devoro, helluor. 476.

ú*mi*,

ú*mi*, palpebræ, cilia. item. ariſta. 413.

ù*mircùn*, prurigo, pruritus. item. pruritum habere; pruriginem ſentire; prurigine vexari. 534.

ú*mtun*, nomino: ſuo nomine aliquem appellare, vocare; nomen ejus enunciare; mentionem alicujus facere; de te in ſermone meminimus; in tui mentionem incidimus; de te ſermonem intulimus; te in ſermonem adduximus. 496.

ù*mun*, utramque buccam inflare. 443.

ú*mùmun*, quo ſe tegat, operiat, dare. 467.

ú*na*, aranea venenoſa. 378.

ú*nan*, morſus, mordeo, morſu apprehendo. ù*napue*, ù*napiuque*, inveterata invidia, odium, livor. ù*napuen*, *ùnapiuquen*, laudi alicujus invidere; divitias & honorem alicui invidere; potentem & dignitate conſpicuum æquis oculis videre non poſſe ú*nanman*, alteratio carnalis fœminæ. *ùnatun*, ſe invicem anillatim apprehendere. 370. 457. 486. 567. 855. ú*nco*, columna, fulcrum ac quilibet palus, ſeu quodvis lignum terræ ad ſuſtentandum perpendiculariter infixum. item. præſidium, perfugium, patrocinium. ù*ncoln*, ejus modi ligna ita infigere. ù*ncoyen*, *unconn*, aliquem Mecœnatem, patronum, fautorem, &c. acclamare, ſuſcipere, venerari. 499. 517.

ù*ni*, cancer. item. eſca: eſca malorum voluptas, quod eâ non minus homines; quam

hamo

hamo piſces capiantur. *únin*, *ùnitun*, piſces ineſcari, eſcam appetere, mordere, invadere. 393. 395. 396.

únvi, *ùnbi*, perverſus, ingenio malo pravoque. *únvin*, ſic eſſe. *únviln*, alteri maledicere; male de aliis loqui; aliquem verbo lædere, ejusque famæ detrahere. 487.

ùnam, amicus in malam partem. item. amica, amaſia. *ùnamtun*, concubinæ aut pellicis illecebris capi, teneri: concubinæ amore captum eſſe. *únamtuiaun*, concubinarius, concubinatu infamis. *unamhuen*, concubinarius & concubina. 489.

856. *ùnm*, avis, ales, volatilia. *únmn*, curſim, obiter alicui cibum præbere. 379.

ùneun, *uneun*, exacerbari, ſubiraſci: vapide me habeo. 486.

ùpe, ferrumen, pix: navis commiſſuras ferruminare. *úpen*. 353.

ùped, anguſta viarum. 492.

ùpl, ora, margo. 432.

úpiſcún, paſco: dare paſtum; ad paſcua educere. 364.

ùpin, *úpitun*, pediculos dentibus, uti ſolent, necare. 378.

úpmn, falſum alicui affingere; falſo aliquem criminari: calumnior. 484.

ùqueln, equum e collo ligare. 366.

Urcún, fatiſco, deficio, defatigari: ſcribendo feſſus, defeſſus ſum: itineris labore lan-

langueo, deficio; laſſus, fatigatus, defatigatus ſum: feſſus ſum de via: non tenebo te pluribus. *ùrcutun*, quieſco, requieſco: ceſſare ab opere; labore ſuperſedeo: in tuis oculis, in tuo ore, vultuque quieſco, conquieſco. *ùrculn*, aliquem fatigare, defatigare; moleſtum eſſe alicui, negotium ei faceſſere, exhibere: multus & ineptus, qui premit, occidit; in quem incidit. 532.

857. ùr*en*, eſſe madidum, intinctum: madide madeo. ù*remn*, madefacio, tingo, perfundo. 432.

ù*rin*, lupus marinus. 392.

ù*rbin*, ſubmergi, fluctibus obrui. 431.

ù*tafcun*, interpono, interjicio, interſero: ne te ultro alienis rebus ingeras: noli te intrudere: non invitatæ veniunt ad prandia muſcæ. 404.

ù*tan*, paſtus, paſtio: paſcere, paſci, pabulari, eſſe in paſtu; mollia, larga, læta, luxurioſa, triſtia paſcua depaſcere: nullum hic impaſcitur pecus. *utaln*, pecus agere. item. equum de uno loco ad alium meliorem mutare, perducere, deducere. 364.

ùt*ar*, nucleus. 403.

ùt*e*, dolor dentium: dolores multos patior, ſuſtineo; doloribus disrumpor. ù*ten*, lens dis. 378.

ù*tùfn*, nihil temere feceris; nihil ſine conſilio ſuſcipias; nihil inconſulte aggrediaris: in medios hoſtes irruit; in confertiſſimos hoſtes ſe dedit, immiſit: præceps in omne flagitium ruit, ſe conjicit. ù*tùfentun*, jacio, conjicio, expello: abi in malam crucem: male verbis acceptum dimiſit. 487. 532.

ùt*ir*, invidia, livor. Summa petit livor; quos fortuna extollit, invidia deprimit: rumpatur quisquis rumpitur invidiâ! ù*tirn*, invidiæ ſtimulis agitari: præſtat invideri, quam invidere. 486.

ùt*if*, inſtrumentum, quo ſibi barbam evellunt, conſiſtitque vel in lamina ex metallo in forma rectanguli, duplicata; vel in concha duas valvas habente, quibus

ſin-

ſingulos barbæ pilos fortiter apprehendunt, prehenſosque radicitùs evellunt. 460.

ùt*m*, fel, in quo putant latere venenum a venefico vel quocunque alio propinatum: ideoque cuicunque defuncto fel extrahunt, coquunt, & ſi in felle quædam membrana appareat; id fieri absque veneficio non poſſe, ſibi certo perſuadent. 455.

Uùn, os oris. 442.

V. vide B. 1.

Y. vide I. 53. 54.

858. NB.

Voces quæ incipiunt a litera S omiſimus, eoquod S initiale non eſt litera propria, ſed vel *R* vel *D*, quarum aliquando locum occupat; multo magis *X* quæ eſt literæ S ſubalterna. 4. 223. 273. 202.

O. A. D. G.

Geiſtæ 27. Septembr. 1772.

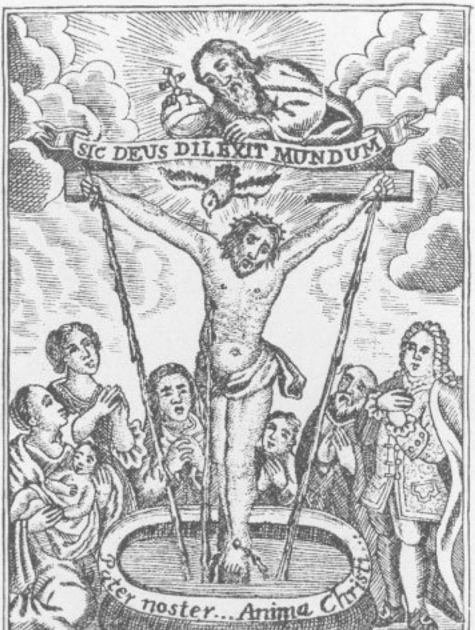
ERRA-

ERRATA TOMI II.

Nr. 739. p. 673. l. 11. *lege:* exterere.
Nr. 785. p. 725. l. 4. *lege:* torreri.

IN APPENDICE:

Pag. 9. lin. 3, *lege:* cœcarat.
P. 11. l. 14. *lege:* tetrâ.
P. 15. l. 11. *lege:* intus.
P. 19. l. 19. *lege:* faſtidire.
P. 27. l. 14. *lege:* ſalutaris.
P. 28. l. 14. *lege:* premant.
P. 30. l. 6 *lege:* miſerrime.
P. 32. l. 29. *lege:* inter.
P. 37. l. 10. *lege:* clementiſſima.
P. 39. l. 16. *lege:* inimici.
P. 43. l. 13. *lege:* tegis.
P. 46. l. 17. *lege:* Tranſituris.
P. 47. l. 19. *lege:* voluptate.
P. 57. l. 4. *lege:* denſi,
P. 61. l. 7. *lege:* te.
l. 20. *lege:* frequentata.
l. 32. *lege:* Quot.
P. 65. l. 10. *lege:* mos.
P. 76. l. 24. *lege:* firmamentum.

AMOR INCREATUS
in Creaturas effusus

B. Havestadt inc. cur. Hier. strübel sc.

CHILIDÚǴU

PARS QUINTA.

VOCES LATINÆ

EODEM ORDINE

ET

ADJECTIS NUMERIS.

TOMUS III.

Monasterii Westphaliæ Typis Aschendorfianis.

1777.

859. NOTANDUM.

1mo. Quod ſi ponantur verba; plerumque omittantur ſubſtantiva, adjectiva & adverbia: & quando ponitur maſculinum; omittatur fœmininum ac neutrum: & vice verſa: eoquod cognita fonte vel radice vocis; derivata in hoc Idiomate, nullo negotio formentur. V. Nr. 574.

2do. Brevitatis cauſa ponuntur ſolum voces magis obviæ, omiſſis ſinonymis minus notis; quæ tamen invenientur in eodem numero.

3tio. Si aliqua vox hic non ſit poſita; illam vel ſinonymam invenies quærendo aliam vocem, cujus ſignificatum ſit ejusdem ſpeciei; vel generis ſaltem: E. g. ut inveniatur arbor quæcunque v. g. Laurus; quæratur vel vox generica: arbor, vel Cupreſſus, populus, &c. Et quærendo vocem genericam aqua; in eodem numero invenies, aqua frigida, calida, &c. item mare, fluvius &c.

4to. Idem eſt intelligendum de verbis & phraſibus: nam in eodem numero ubi habetur equum e. g. adducere; etiam dicitur ſternere, inſcendere, &c. equum.

5to. Eodem modo, quærendo quamcunque præpoſitionem e. g. à, cum, pro, &c. vel quamcunque conjunctionem, particulam, interjectionem, &c. ubi una invenitur; in eodem numero vel ſecundum vel extra ordinem Alphabeticum; invenientur reliquæ: ut praxis facile docebit.

B.

C.

com-

con=

con-

deſiſto,

doĉtus,

Faba,

F.

figura,

fre=

genitis

H.

hæreo,

I.

ima-

inter-

L.

laceſſo,

lis,

M.

mas,

N.

nebula,

O.

obſiſto,

P.

papilla,

Perdix,

prendo,

pus,

Q.

R.

ros,

S.

ſemita,

ſicco,

stamen,

ſup-

tor-

V. U.

vehe-

uncus,

A. M. D. G.

Geiſtæ 22. Martii 1772.

861.

861. NB. 1. Similem Indicem confeceram ex vocibus Hiſpanis hoc initio:

A, ab, absque, 290.
abalancearſe al peligro, 532.
abaratar, 421.
abarcar, 449. 530. 543.
abatirſe, humillarſe, 481. 486.
abaxo, 779.
abeja, 388.
abiſmo, 554. 357.
abisparſe, 460. 486.
abochornarſe, 342. 560.
abofetear, 487.
abogar por alguno, 526.
obominar, 486.
abonançar el tiempo, 559.
abonar, 421. 526.
aborrecer, 486.
abortar, 496.
abraſar, 354
abrazar, 449. &c.

Quid quod meum Chilidugu Hiſpanum ſaltem octies feceram denuo & ex integro; at eo, uti reliquis meis libris ac manuſcriptis non paucis, partim in Regno Chilenſi, partim Limæ in Peruvia, nullâ juris ſervata forma anno 1768., cum ibi adeſſem captivus, ſum orbatus. Patientia!

2. Unum illud Exemplar Hiſpanicum, quod

quod poſtea ſic, uti hic vides, latine verti, ſed cui jam memoratus Index deeſt, etiam a Limano milite captum fuiſſe, ſed iam captum, Deo juvante, & ex hac captivitate, & ex naufragio Barbacoæ, & ex aliis periculis quam plurimis, quod longum eſſet referre, ſalvum abduxi, & adhuc mecum retineo, niſi pecunia, acies oculorum, ac vires corporis deeſſent, nam ferme plene cæcus & infirmus annum jam ago quartum ſupra ſexageſimum, aliquando Typis imprimendum. En illius libri Titulum 862. Dedicatoriam 863. & Prologum 864.

862. TITULUS:

Ҫhilidugu ó Lengua de los Indios de el Reyno de Chile, Enſeñada ſumariamente por el R. P. Luis de Baldivia de la Compañia de JESUS y mas por extenſo por el P. Bernardo Haveſtadt de la miſma Compa.

863. *Dedicatoria al Santiſſimo y Laudabiliſſimo Nombre de JESUS.*

A quien JESUS mio! podrè mejor y con mas razon dedicar eſta Obrilla, que à Vueſtro ſantiſſimo y laudabiliſſimo Nombre? pues no pudiendo por mis achaques, va para nueve años, hazer mis Correndurias à las Tierras de los Indios como aco

ſtum-

ſtumbrava, la trabajè en el retiro de los Colegios no con otro fin, ſino que me ſirvieſſe de Red para coger por medio de ella las almas, que me fueſſe poſſible : y para correſponder en algun modo al nombre de Miſſionero de la Compañia de JESUS en las Indias, al qual haſta ahora no he renunciado, ni renunciare quanto eſtuviere de mi parte. No ſea pues Amabiliſſimo JESUS mio, que mi trabajo aya ſido inutil; ſino que echada eſta red en vueſtro diviniſſimo Nombre, coja aquel numero de almas, que yo y mucho mas Vos ſeñor Amador de las Animas deſeais: paraque deſta ſuerte Vueſtro Santiſſimo y Auguſtiſſimo Nombre tan digno de ſer alabado en todo el Univerſo, aſſi para ſiempre ſe alabe, Como en el Oriente de la Aſia, Africa y Europa; de la miſma manera y no menos en el Occidente de eſta America: y en particular por los incultos Indios de Chile, que viven en lo mas retirado de ella. Eſto JESUS mio! como para Vos Señor! es lo mas Honroſo, que yo deſear pueda; aſſi lo pido por unico premio de mi trabajo: y Animado por lo que hiziſteis ſeñor con Vueſtros Apoſtoles, dandoles luego, que echaron ſu red en vueſtro Nombre, una grande muchedumbre de pejes, eſpero conſeguirlo.

De el Santiſſimo, Laudabiliſſimo y Adorable

rable Nombre de Vueſtra Soberana y Divina Mageſtad JESUS DIOS Criador y Redemtor mio! ſu

mas Humilde
Eſclavo y Criatura
Bernardo Haveſtadt.

864. *PROLOGO.*

Teniendo alguna noticia, ò à lo menos aviendo corrido la Grammatica de las Lenguas Alemana, Latina, Griega, Hebraica, Eſpañola, Franceſa, Italiana, Flamenga, Ingleſa, Portugueſa, y la de los Indios de el Reyno de Chile (fruto que ha ſido de mi aplication, no obſtante mi corta Capacidad) la que me parece (ſalvo meliore) la mas facil, elegante y copioſa, es la de los incultos Indios de Chile: de manera, que me perſuado, que ſi llegára eſte Arte à manos de los Curioſos de Europa; ſeria factible, que algunos embeleçados la aprendieran ſolo por el guſto de hablar y eſcrivir en ella antes, que en otra de las ſobredichas, las coſas de mayor ſecreto.

La Facilidad deſta Lengua es tanta, que no puede ſer mayor, pues no tiene mas que una ſola Declination y Conjugation, y eſta la mas obvia: y ſus Reglas ſon tan univerſales, que no tienen Excepcion alguna. &c. Su

Su Elegancia conſiſte, en que con la mayor brevedad da la explicacion la mas clara, la mas viva y la mas Politica. Finalmente

Su Copia, en que à mas de tener Dual, tiene todos los modos de los Verbos, enteros y con todas Perſonas, Numeros, Tiempos y Aoriſtos. Paſſe el Benevolo Lector toto eſte Arte una tan ſola vez, y verà quan ſin Ponderacion es lo que acabo de dezir.

En el Arte ſeguì el Orden de los Capitulos del R. P. Luis de Baldivia, quien fuè el primero y haſta ahora el unico, cuyo Arte anda impreſſo; porque ſiguiendo eſte orden, luego viene à la viſta la diferencia de eſte y de aquel, que no aver ſalido mas perfecto, ſeria por las muchas ocupaciones que tenia eſſe grande è Illuſtre Varon, como lo creera, quien leyere la ſuma de ſu Exemplar Vida.

El unico Maeſtro, que he tenido en eſta Lengua, fuè el R. P. Xavier Wolffwiſen de ſanta memoria, zeloſiſſimo Miſſionero que fue, è Illuſtre aſſi por ſus Virtudes como por ſu ſangre (a) con quien vivi cerca de dos meſes en la Miſſion de Sta Feè. Co-

(a) Germanus Frater L. B. de Wollffwiſen, qui anno 1742. ſervavit Straubingam Marte Auſtriaco bis terve nequicquam obnitente.

Como el fin deſte Arte es enſeñar á hablar y eſcrivir; pues libros que leer haſta ahora no los ay en eſta Lengua; en lugar de Vocabulario, me ha parecido mejor traducir el Indiculus univerſalis del R. P. Franciſco Pomey de nueſtra Sagrada Compa de JEſus, en lo que me fué poſſible traducirlo, facilitando ſu uſo por muchos Centenares de Exemplos y Locutiones enteras para el exercicio de hablar y de eſcrivir. Pero para quitar eſcrupulos pondre no obſtante dos Additamentos de vocablos pueſtos en orden Alfabetico, que ſirviràn juntamente de Indice.

En la Tercera Parte, que es la Doctrina Chriſtiana, trate ſolo aquellos Aſſuntos, que me parecieron preciſamente neceſſarios para gente inculta: añadiendo al fin y pueſtos en ſolfa varios Cantares ſobre las mejores melodias que ſe cantan en las Igleſias de mi Amada Provincia del Rhin Inferior, y eſpecialmte en Colonia Agripina mi Eſtimada y querida Patria.

Paraque no falte una Formula de eſcrivir Cartas, Pondre una de mucha Edification eſcrita en Chilidugu por el Pe. Fulano.

Por ultimo es de advertir, que aviendo en eſta Lengua dos g, dos l, dos u, &c; la particular de eſta Lengua ſe pondra en letra gothica ò de otro molde. Vale & ora pro me.

865. *Adverteucia.*

A la Augusta Corona de España no puede ser de perjuizio alguno, que este libro se lea ò se imprima en Alemania ù otro Reyno de Estrangeros: porque los Lugares señalados en la mapa son inaccessibles por lo metidos que estan Tierra adentro; y por lo rodeados que estan de las Tierras de su Magestad Catholica: como es facil de considerarse: y los Indios de esta Lengua no tienen ningun puerto de mar: pues Arauco à mas de ser Presidio de Españoles, no es Puerto; como lo sé porque me hallè en dicha Plaza tres vezes, y bastante tiempo. El motivo verdadero y unico porque he escrito este libro, es el que va expressado en mi Dedicatoria al Divinissimo Nombre de JEsus: y paraque los Europæos se queden assombrados viendo, que una Lengua como la de Chile, se habla en el ultimo rincon del orbe, y por una gente tosca è inculta, que ni escrivir in leer saben: una Lengua de la qual, por el Conjunto que tiene, me atrevo à dezir, y sin escrupulo, à qualquiera de otro Idioma:

Si bona Lingua tua est; tamen est præstantior illa
Lingua Chilena, docet quam brevis iste liber.
Lease el Prologo.

---

866. Utrumque sanctissimum Nomen JESUS, MARIA Heraldice exhibitum.

JESUS.

Aureum Jesu Christi Redemptoris nostri nomen in campo argenteo* radiis Sanctitatis circumdatum, aureâ suæ DEITATIS corona coronatum, atque purpureo passionis

suæ

Fili DEUS
Miserere nobis!
B. Havestadt inv.

Mater DEI
ora pro nobis!
H strübel sc.

ſuæ paludamento adornatum, cujus pannus ſubdititius eſt agni vel ovis pellis, tum ob innocentiam, tum ob patientiam maximam. Subſcriptio Fili Deus; nam JEſus Chriſtus non ſolum eſt Filius DEI & quidem Dei vivi & unici; ſed ſimul Verus Deus, Deus Incarnatus, & ſecunda Ssmæ & individuæ TRINITATIS Perſona. Unde miſerere (non ora pro) nobis.

MARIA.

Aureum S. MARIÆ ſine labe conceptæ nomen in campo argenteo* radiis Sanctitatis circumdatum, argentea (non aurea) Matris DEI cælique Reginæ corona coronatum; atque viridi perpetuæ ſuæ Virginitatis pallio veſtitum, cujus pannus ſubdititius eſt holoſericum rubrum, quod Martyr ſummique Mater doloris, ob ſummam compaſſionem cum Filio, quem credebat morte cruentiſſima moriturum, ac morientem adſtans aſpexit. Subſcriptio: Mater DEI, non autem DEUS nec DEA, quia pura Creatura, unde ora pro nobis.

* Regulæ communis de metallo alteri metallo non ſuperponendo peræqua exceptio. Hic enim valet: aude quia major omni laude.

Locus ubi ponendæ ſunt imagines: utrumque Ssmum Nomen JESUS MARIA híc. ſacroſanctæ &c. poſt p. 186 ante Num. 300. S. Trinitas unus Deus ante Pars Tertia, Tom. II. Amor increatus ante Pars Quinta. Tom. III. Notæ muſicæ, & mappa geographica ut mox dicetur, Parte ſexta.

CHILIDÚǴU

PARS SEXTA.

NOTÆ MUSICÆ*

AD

CANENDUM IN ORGANO

CANTIONES

PARTIS TERTIÆ

à

Numero 650 uſque ad 676.

* Ad commodiorem uſum veneunt ſeparatim ; & quotquot quis volet exemplaria. Idem dico de Mappa Geographica Partis ſeptimæ, quæ nunc ſequitur.

CHILIDÚǴU

PARS SEPTIMA.

MAPPA GEOGRAPHICA
ET
DIARIUM,

In quo recenſentur Provinciæ, Oppida, Sacella, loca, dies & leucæ, quas ultimis menſibus anni 1751, & primis anni 1752 peragravit ad Terras Indorum Chilenſium excurrens P. Bernardus Havestadt e Societate JESU Miſſionarius.

IHS

Terræ Indorum Chilenſium, quæ trans fluvium *Biobio* ſitæ ſunt, præſcindendo ab Inſula *Chiloë*, & Baldiviæ Territorio; dividuntur in quatuor *Vutan mapu*, ſeu vaſtas magnasque Provincias; videlicet *Lafquen Vutan mapu*, ora maritima: *Ragitun Vutan mapu*, Terræ planæ oræ maritimæ confines: *ina pire Vutan mapu*, Terræ planæ adjacentes montibus Andes: & *Pire Vutan mapu*, ipſi Andes.

Ad hos Terrarum Tractus excurrebant ſingulis annis Societatis JESU Miſſionarii: nempe duo ad oram maritimam, alter ex domo Miſſionis *Tucapel*; ex *Arauco* alter: ad plana oræ maritimæ confinia Miſſionarius *Santa-Juanæ*: ad duas reliquas Provincias, nimirum ad plana Andibus adjacentia; ipſosque Andes, Miſſionarius domûs Sanctæ Fidei: *Santa Feè*.

In Mappa geographica ſolum eſt videre has duas ultimas Provincias, quas peragravi incipiens ultimis menſibus anni 1751; & anni 1752 proxime ſequentis. Primo anno 1751 fuit major copia Infantium Baptiſmo initiatorum; Perſonarumque, qui ritu Catholico contraxerunt Matrimonium: nam Laus DEO! ſacro lavacro tincti ſunt bis mille, centum & triginta; juncti autem Matrimonio octingenti: inter quos numerantur ſex & viginti Toparchæ ſeu *Caciquei* virgâ & baculo inſignes; & alii viginti quatuor jure ac Authoritate tales. Erectæ item triginta pluresque prægrandes Cruces: & intra centum & octo dies confectæ leucæ, ſingulæ trium milliarium, quadringentæ, ſexaginta duæ.

At altero anno fuit major numerus leucarum; nam intra centum quinquaginta duos dies confeci leucas omnino ſexcentas

&

& amplius, idque recto ſemper itinere a domo ſcilicet Miſſionis ſanctæ Fidei, *Santa Feè*, uſque ad fluvium *Alipen* ſub gradu Latitudinis Auſtralis trigeſimo nono; & inde uſque ad *Pategonos* ſeu *Puelches* in planis Transmontanis ſeu ultra *Andes* vulgo *las Pampas*, ubi *Malalhue* ſub gradu circiter quinto & trigeſimo ejusdem Latitudinis Auſtralis: ſuperando variis vicibus iens, rediens montes Andes. Sacro fonte hoc anno luſtrati ſunt octingenti & duodecim: & ex Infantibus qui anno priore aqua luſtrali ſunt abluti, jam ducenti & amplius ad cælum evolaverant. Quadringenti etiam ſacro ritu utrimque matrimonio ſunt devincti; atque inter hos quinque *Caciquei* Baculo Illuſtres, & ex iſtis ipſe *Toqui* ſeu ſummus Armorum Præfectus *Anùgrú*: ſex præterea præcipuâ nobilitate ac Clientela præclari: Erectæ Cruces præaltæ ſexdecim. Cætera declarabit mappa geographica, & Diarium, quod ſequitur.

Viæ ut grana Evangelii ſpargerem, meſſemq; animarum, quam poſſem copioſiſſimam Deo juvante colligerem, penultima Octobris anni 1751. primo mane me committens, trajeci rate minacem fluvium *Biobio* haud procul a Caſtello *el Naſcimiento*, quod id temporis cis dictum fluvium ſitum erat, &

nunc ultra. Illa nocte ad fluvii ripam mihi fuit pernoctandum. Hujus diei iter fuit leucæ unius NB. 1.

Die ultima ejusdem Octobris dixi pro Concione in publico Sacello Toparchæ seu *Caciquei Don Juan Namculien* ad *Bureu* fluenta; quem fluvium equo trajeceram.* confectæ leucæ septem. 7.

1ma Novembris post meridiem adveni ad Sacellum *Caciquei Don Francisco Cupaiantu. 3.*

2da pervenimus *Cùlaco* proxime fluvium *Biobio.* 7.

3tia *Huinquen* prope eundem *Biobio,* quem hic anno antecedente transiveram rate satis bonâ, & loco satis commodo: in itinere visitavi *Rucalhue*, ubi olim domus Missionis Societatis JEsu. 3

4ta. Relicto *Biobio* perrexi ad Sacellum Caciquei *Don Nicolas Pùta pichun.* 9.

5ta. Mox ut amnem *Bureu* equo superavimus, attigimus Sacellum Caciquei *Don Juan Marilaf,* in Regione, Territorio, seu jurisdictione *Mùlchen*, quæ est continua malorum sylva. 2.

6ta.

* NB. Initio meæ excursionis, nempe die 31. Octobris, & primis viginti diebus Novembris, annotavi in meo diario nomen Caciquei nunc forte mortui, omittendo per oblivionem nomen loci, id quod nunc suppleo ponendo in Mappa diem, quo ibi eo anno 1751 versabar.

6ta. Dictum est pro Concione & Missa celebrata sub umbraculo ex frondibus constructo a *Don Francisco Rapiantú* Indo nobili & habente Clientes suos sibi subditos. 1.

7ma. Fuit expeditio spiritualis apud Caciqueum seu Toparcham *Don Lorenço Malillanca*. 2

8va. Apud *Don Jnan Carùantù*. 1.

9na. Vix loco egressi vada *Mùlchen* transivimus; & post quatuor leucas feliciter confectas, salutis æternæ viam populo ostendimus in Sacello Caciquei *Don Juan Millalaf*, unde anno superiore, qui fuit pluviosus, discessimus via ob difficiles descensus admodnm periculosa, quærentes vadum, quo transiremus fluvium *Rùgaico*; sed hoc anno via alia commodiore & vado satis bono eundem superavimus. 4.

10ma. Figens Tentorium haud procul a casa Indi Ignatii *Millacheuque* sub illo consueta peregi. 3.

11ma. Omnia eadem apud Indum *Juan Millacuna*, unde eodem, quo veneram, vado profectus sum. 3.

12ma Ad Caciqueum *Don Andrès Levoepillan;* Tentorium figens ubi confluunt *Rugaico* & *Mininco:* hinc vix egressi, vado transeuntes *Rugaico*. 3.

13tia. Venimus ad Philippum *Cuyenahuel*. 2

14ta. Ad Andream *Cayuqueupu*. 2.

15ta. Ad Joannem *Chihuaillanca*: iterumque trajicientes vado fluvium *Rugaico*, perveni 2.

16ta. *Colue*, ubi olim Hispanorum civitas, cujus quædam adhuc restant rudera aut vestigia. Fidei Christianæ documentis populum erudivimus in Sacello Caciquei *Don Lorenço Huechu coyam* juxta *Rugaico*, 2 quem transeuntes post iter novem leucarum 9.

17ma. Hospitio excepti sumus a bono fratre perversi Caciquei *Don Francisco Huenupagi* haud procul a flumine *Malleco*.

18va. Post superatum vado *Malleco* prope Andream *Paginamun* 2.

19na. Habita functio spiritualis apud Ignatium *Quetepagi*. 2.

20ma. Apud Caciqueum *Don Pedro Loncopagi*. 2.

21ma. In *Requem* apud Caciqueum *Don Juan Millapoa*. 3.

22da. In *Chacaico* apud Caciqueum *Don Ignatio Chagqueihuenu*. 4

23tia. In *Colùco*: locus aptissimus ad fundandam ibi Missionem quod abundet arboribus ad ædificandum: vivebat tunc temporis qui nos perhumaniter excepit *Don Pablo Millahueque*. 2.

24ta. In *Temucuicui* apud *Diego Huenchullanca*. 2.

25ta.

25ta. In *Chucauco* apud Martinum *Cheuquemilla*. 2.

26ta in *Caglo* apud Caciqueum *Don Francisco Caturehue*. 5.

27ma. in *Choquechoque* apud Joannem *Manquevùdù*. 5.

28va. in *Reivú* apud Caciqueum supremum armorum Præfectum seu *Toqui Don Juan Anùgrù*. 4.

29na. in *Panqueco* apud Caciqueum *Don Alonzo Neyúlafquen*. 2.

30mo. in *Meco* apud Dominicum *Reumailafquen*: Hinc præstat recta ire in *Dencol*. V. 2da Decembris 4.

1ma Decembris in *Boyelemu* apud Caciqueum *Don Angelito Rucalafquen* propter ripam amnis *Taiyen*: unde via in *Virquen* & brevior & commodior. 2.

2da. in *Dencol* apud Joannem *Ancamilla*: hic locus sit præcedenti anterior. 3.

3tia. in *Cuyenquen* apud Laurentium *Colúhuala*; amnem *Taiyen* equo transeuntes. 17.

4ta. periculoso vado superavimus minas intentantem *Cautun*, fluvius qui prope civitatem *Imperialem* jam dudum dirutam, devolvitur in mare Australe: perreximus in *Arquenco* apud Caciqueum *Don Nicolàs Caniunamcu*. 3.

5ta. in *Putaco* apud *Pancho Painequeupu* 2.

6ta. in *Mulpiutue* apud *Estevan Pailla Cheuque*. 4.

7ma.

7ma. in *Navao* apud *Alonzo Neculpichun*, uno circiter milliario hinc diſtat diruta priſcorum Hiſpanorum munitiuncula, in cujus centro etiamnum exſtat haud exiguus lapidum coacervatorum colliculus, unde *Cùlacura* vocatur. 5.

8va. in *LLamuco* apud *Don Juan Naminahuel*. Hic loci ob terræ fœcunditatem & arborum fabricæ inſervientium copiam, numerantur incolæ quam plurimi : unde Miſſioni peropportunus. 7.

9na. in *Tuftuf* apud Matthæum *iaupilaf*: hic locus pertinet ad *Ragitun Vùtan mapu*. 4.

10ma. in *Millahueico* apud *Don Feliz Hualipaûun*: Locus ob ſoli pinguedinem rebus omnibus, præcipue arboribus incolisque abundans: ſed viæ; quando pluit, perdifficiles ac lutoſæ. 2.

11ma. in *Calbuco* apud Caciqueum *Don Joan Remunahuel* 2.

12ma. in *Rahue* apud Wenceslaum *Cheuainivùdú*: hac pergitur in *Cuyúmhue* & fluvium *Alipen*, quo pervenire non potui, quod trium dierum pluvia ac ſylvæ ſpiſſiſſimæ omnem mihi aditum intercluderent: atque hic locus eſt; qui NB. in hoc Diario Auſtrum verſus longius diſtat a *ſanta Feè*. 4.

13tia. in *Cudùleuvu* apud *Chriſtoval Millanamcu*, quo tranſitur ſupra pontem ligneum anguſtum & prælongum, ad cujus finem

nem figitur tentorium, ut eo pedetentim apportentur humeris impedimenta. 4.

14ta. in *Rehuemu* apud *Don Juan Tureullanca.* in itinere ex uno tantum loco videtur & optime quidem, Mons ignivomus *Villarica* cum longa & continua montium ſerie ad *Chagll* uſque; cujus aſpectum non diſtantia, ſed ſpiſſæ ſylvæ ac denſa nemora prohibebant. 8.

15ta in *Meco* apud Caciqueum *Don Pancho Catùleuvu* proxime fluvium *Cautun*, eodem in loco ubi illum anno antecedente ratis beneficio trajeceram. 6.

16ta. in *Copinmo* apud Petrum *Huenupagi.* 5.

17ma. in *Quemchol* apud *Luis Painegrú.* 3.

18va in *Huemvali* apud Caciqueum *Don Juan Namcupillan.* In itinere tranſivimus pontem ſatis bonum latumque, quo amnem *Huerquehue*, qui inferius in profundiſſima foſſa inter ſcopulos præterfluit; ſuperavimus. Eſt iſte locus aſylum Pehuenchium, quorum non pauci hic hyemem tranſigunt. Eſtque inſtar munitiſſimæ arcis, ad quam ſi velint, nullus pateat aditus, eo quod ex alia parte flumine *Cautun* hic rapidiſſimo; ex alia dicta foſſa & profundo rapidoque *Huerquehue;* ex alia Montibus Andes & præcipue flammivomo *Chagll*, qui duplici oſtio humum, flammam, ſcopulosque ignitos

evomit;

evomit; & ubique denſiſſimus claudatur nemoribus. 9.

19na. in *Puconileuvu* apud Gabrielem *Reumaïlafquen*. Tranſivi fluvium *Cautun* vado paucis noto, & quidem primo mane, antequam continua in Andibus nix inciperet liqueſcere; quod hoc ſit unicum tempus, quo iſte fluvius hic ſuperari vado poſſit. 3.

20ma. in *Hueracovúd* apud Caciqueum *Don Franc. Aleantù*. 3.

21ma. in *Menuco* apud Petrum *Painellanca*. 3.

22da. in *Entuco* apud *Don Juan Lemunahuel*. Mihi videtur a loco præcedente diſtare quatuor leucis; ſed oblitus fui annotare. 4.

23tia. in *Cúllúm* apud Joannem *Nahuelantù* 6.

24ta. in *Tautauco* apud Ignatium *ùnalafquen*. 4.

25ta. in *LLallecura* apud *Don Luis Cheuquemanque*. 4.

26ta. in *Pelleco* apud *Don Andrès Huaiquilaf*. 8.

27ma. in *Colùco* apud Auguſtinum *Huaiquipagi*. 4.

28va. in *Dùmmu* apud Ignatium *Millanamun*. 4

29na. in *Taiyen* apud Thomam *Huenahuel*. 7.

30mo.

30mo. in *Vihuen* apud *Panchi*llo *Pai*lla-*huala*. Equo trajeci *Ma*ll*eco:* & ante quam perveniatur in *Vihuen*, eſt deſcenſus longus, præceps & perdifficilis, adeoque procuretur optimus quadrupes, & bene ligetur ephippium. 5.

31ma in *Cule* apud Caciqueum *Don Pedro Ptulpi* Vix egreſſus tranſivi *Vihuen*, qui fluvius meo quidem judicio eſt idem qui poſtea *Minineo* vocatur; nec apud Indos Chilenſes novum, quod idem fluvius in dìverſis locis diverſa ſortiatur nomina: hic autem ſcatet ſcopulis ac lapidibus prægrandibus: imo toto hujus diei itinere aſcendimus & deſcendimus montem præaltum aſperrimumque. In *Cule* fuit olim domus Miſſionis at in loco triſtiſſimo & arctiſſimo, ac in vera ac mera lacrymarum valle ad fluenta *Rugaico*, in via publica euntium & redeuntium Pehuenchium, nullo aut perexiguo animarum fructu. 8.

Anno ſuperiore perrexi ulterius prædicans in *Picupicu* apud *Juanillo Taruplqui;* leucæ ſex: in *Vilucura*; octo leucæ: ſuperatur in hoc itinere prima montium *Audes* continua ſeries: & in parte ſuperiore copioſa nix: item multoties equo tranſitur *Rugaico*, & totus mons eſt denſa altiſſimarum pinorum ſylva, arbores oppidò proceræ,

craſſæ

craſſæ & omnino rectæ ſed parum ſolidæ: nucis pineæ & nuclei pinei feraces: ſolum autem, ut dixi: ſalebroſum, aſperum & ſcopulis lapidibusque horridum. Poſtea adveni in *Lolco* apud *Don Martin grùantù* retro Ignivomum *Callaqui*, qui id temporis fumi nubes emittebat: utrumque fluvium *Vilucura* & *Lonco* iens & in reditu ſuperavi vado; & ultimum quidem vado ſatis periculoſo, quod absque perito duce non erit facile inventu: eundum autem eſt primum ſecundo flumine ad Inſulam, quæ videtur ad latus dexterum: in ipſa autem inſula plena arboribus habetur via ſatis trita. Volui pergere ulterius in *Piulentue*, *Huiyili*, aliaque loca trans flumen *Biobio* ſita; at deerat vadum, & ratis, imo propter bellum quod gerebant invicem, coriaceus quoque rudens, quo & in quo tranſire hunc fluvium mihi erat in animo; erat præſciſſus: quare nolens volens ſum reverſus in Cule.

1ma Januarii 1752. *Cule* exiens hora nona matutina & toto illo die æſtivo (nam menſe Januario in Chili non ſumma hyems ſed æſtas; uti nox quando in Germania dies eſt) iter faciens inter perpetuas ſylvas carentes aqua ſi unicum fontem ex quo ſoli homines, non autem equi mulique bibunt; excepero; poſt ſolis occaſum pernoctavi

pro-

proxime amnem *Mùlchen* haud procul a Sacello Caciquei *Don Juan Millalaf* (V. ſupra 9na Novembris) primaque luce iterum arripiens iter: horâ prima pomeridiana trajeci *Biobio* partim vado, partim rate; hora autem tertia adveni gratias Deo, ſanus & incolumis ad meæ domum Miſſionis *Santa Feè*, multis tamen magnisque periculis Deo O M. juvante ereptus: diſtat *Cule a Santa Feè* leucis omnino triginta. 30.

Sequitur altera eodem anno 1752. ſpiritualis expeditio ſeu excurſio ad montes Andes, terrasque Pehuenchium, quæ ad *Pire Vutan Mapu* pertinent. Item ad Terras Transmontanas, quæ *las Pampas* nominantur, ubi degunt *los Puelches* ſeu *Patagonos.*

29na ejusdem Januarii noctem transegi in *Dito* ſexdecim leucis diſtans a *Santa Feè* & octo ab Oppido *los Angeles*, eo quod propius non habeatur aqua, ligna & pabulum pro beſtiis equis ſcilicet, mulisque. 16.

30ma. Octo leucarum confecto itinere fixi tentorium una leuca ultra amnem *Entuco*, ubi invenitur locus ſatis amœnus, & ligno, aqua, paſtuque abundans: hic Hiſpanos ad peccatorum ſacramentalem expiationem allicere ſtudui & impetravi: nam plerique peccata confeſſi, ſacram inſuper ſynaxin ſuſceperunt. 8.

31ma noctem ttaduxi proxime ſcoriam,

quam longe lateque projicit flammivomus mons *de la Laxa:* Hic toto hodierno die coopertus nube, occidente ſole viſus eſt ignem, flammas, ſcoriamque evomere: tota itidem nocte quam ſæpiſſime multo ingemuit fragore, non ſine frequenti terræ motu ac ſuccuſſione. Paulo antequam ad dictum locum pervenirem, deſcendendus mihi fuit mons præruptus, longoque itinere: via item oppido anguſta & plena lapidibus, qui conculcati mox delabuntur; nec aliter quam inflexo in latus mulo, linea ſemper recta at angulo peracuto.

Hic loci anno priore in ſummo ſum verſatus pereundi periculo, nam noſter canis ob pedes itineris aſperitate detritos excoriatosque facturus viæ compendium, ſe in globum contrahens ex ſummo monte, longo tractu ſe dejecit ad pedes mulæ qua vehebar, inſtar magni lapidis ſubito ac inſperatus apparens: Mirum certe & ſoli DEO ac Cuſtodi Angelo tribuendum, quod non uterque, ſcilicet mula mecum in præcipitium ruerit, ſed contra ſe ſtiterit omnino immota, dum canis ſe explicaret. Et propter hæc ſimiliaque eſt periculoſum atque etiam inutile canes in his aſperis longisque itineribus ſecum adducere: nam eorum imo & equorum hujusmodi viis non aſſuetorum

pedes

pedes intra paucos dies ita deteruntur, ut ſequi quamvis maxime velint & conentur, omnino nequeant.

At in priore expeditione omnino neceſſe erat canem vigilem, audentem & impavidum, qui alios canes fugaret, ſecum afferre: nam hoc deficiente omnes canes ſuis dominis abeuntibus, cibi odore invitati remanent, adeo ut plures numeres canes, quam carnis in veru aut olla uncias.

1ma Februarii nobis in colligendis vaſis ad iter proſequendum occupatis, flammivomus mons *de la Laxa* repente in eas erupit furias; ut ſolum DEO confiſus non arbitrarer, certoque mihi perſuaderem, nos ſcopulorum aut ſcoriæ imbre obruendos: tota mea vita non vidi quid ſimile; nam cum ingenti fragore prodibant nigerrimarum fumi nubium compactiſſima volumina, jamque noſtris imminebant capitibus: non vidi holoſericum magis nigrum, nec diligentius involutum compreſſumque! Quodſi in hac nigerrimi fumi nube implicita, uti ſolet, fuiſſet ſcoria: tametſi integro milliari longius diſtantes fuiſſemus; actum de noſtra mortali vita, conclamatumque erat: at DEO O. M. favente illa omnia fuerunt mera terriculamenta: & in fumum fumus abiit: & quamvis octo leucas ſuper hujus ignivo-

mi montis ſcoriam & inter ejectos ſcopulos proxime lacum etiam hinc ejectum, & prope ipſum montis culmen oſtiumque confecerimus, monte interim jam tonante, jam tormentorum bellicorum, & quandoque complurium ſcloporum fragorem imitante, & nunquam non iras & fumum ſpirante, ac demum tantum ignium evomente, ut major fuerit quæ apparuit flamma, quam totum montis cacumen; nihil tamen paſſi fuimus damni. Maximus labor fuit in eo, ut meos quatuor Indos ne domum redirent, continerem: contra ut iter mecum proſequerentur, perſuaderem; quod DEO juvante ſum aſſecutus eo maxime argumento, quod nullus Rex ſuos proprios occidat fideles milites: & quod ſatis ſcirent me hoc iter nullo alio fine ſuſcepiſſe, quam ut fines Divini Imperii propagaremus, produceremus, dilataremus. 8.

2da. Primos Indos *Pehuenches* invenimus in *Liúcura*, ubi licet omnes bellum pararent, hoſtemque in horas expectarent; nihilominus concionantem attenti benevolique audierunt; infantesque ſuos baptiſmo obtulerunt. NB. Hic incipit herbæ malignæ genus beſtiis peſtiferum, uti explicabimus 19na. & 20ma. 16.

3tia. fiximus tentorium haud procul *grùleuvu*. Miſſa, Concio, Bapt. 8.

4ta.

4ta. Poſt Miſſam acceſſit Caciqueus *Don Franciſco Curupulqui* rogans, ut eadem ſuis præſtarem, qui una ſolum diſtarent leuca; quod perlibenter fecimus. 1.

5ta. Poſt confectas duas leucas & difficilem deſcenſum, vado tranſivimus fluvium *Tucuman*, & pernoctavimus ultra alterum ſuas minas oſtentantem fluvium *Nudquen*: 8 atque hæ quantum conſtat ſunt primæ vices, quibus illum Sacerdos, ſaltem Expeditionis ſpiritualis cauſa tranſiverit: atque idem intelligendum de reliquis deinceps locis, amnibus, fluviis. Eſt autem *Nudquen* minax fluvius & ſolum rate hic ſuperari ſolitus: verum cum hæc ob bellum deeſſet, ſimulque peritum viæ ducem Dei miſerentis Providentia offendiſſem; illum vado trajecimus: at parum abfuit quin Indos omniaque impedimenta una cum beſtiis ob Indorum ad viæ ducem non ſatis attendentium incuriam, fluvius abriperet: ſed magnis multisque clamoribus moniti, ipſi quoque cum impedimentis imminenti periculo ſe ſubduxerunt. Celebrabatur hodie in Societate JESU feſtum Ss. Mm. Japonenſium: vadum autem fluvii erat linea recta dextrorſum inclinans ſic / ad quod vadum deſcenditur longa atque aſpera via; & quod in neutra ripa nihil omnino reperiatur pa-

buli; ſed lapides duntaxat vel ſcopuli; pernoctandum nobis fuit poſt alium montem non qnidem altum, ſed aſcenſu deſcenſuque perdifficili.

Anno ſuperiore concionatus fueram in *Caicaien*, *unodquin*, *Rutúnhue* loca ob herbam malignam periculoſiſſima! ſed quod ob bellum hæc loca eſſent omnino deſerta, hominesque alio migraſſent; mihi quoque iter alio fuit inſtituendum.

6ta. noctem transegi in *Pùtùnmalin*: toto autem die nobis fuerant aſcendendi deſcendendique montes aſperrimi: unus præcipue præ cæteris admodum altus, præceps & præruptus maximo beſtiarum damno ob detritas attritasve ungulas: aliam aiebant viam dari planam & ſatis commodam, ſed ob herbam malignam & tribulos nimium periculoſam. 14.

7ma. adveni in *Tomen*, ubi eſt vallis & lacus ad pedem duorum montium ignivomorum, qui *Punmahuida* vocantur, procul dubio, quod fumus quem aliquando evomuit, fuerit tam ſpiſſus, ater & copioſus, ut vel meridiano tempore, noctis tenebras introduxerit, ac diem in noctem transformarit: nam certum eſt me integro deinceps octiduo, maximo incommodo, & quadrupedum ſuas ungulas perdentium de-

tri-

trimento, ipſius ſcoriæ inambulaviſſe. Hic locus diſtat a *Pùtúnmalin* duabus duntaxat leucis, quod moneo ob duarum leucarum circuitum, quas decepti a ductore deſcendentes aſcendentesque itinere aſperrimo & periculoſo confecimus. 4.

Uſque ad dictum *Pùtùnmalin* pertingit via ad ſalifodinas, quæ unius diei itinere inde ſunt diſſitæ, & omnino absque aqua: quare ne beſtiæ ſiti deficiant aut enecentur; & ut frigore nocturno quaſi potu recreentur, vel minus ſitiant; eo pergentes noctu, toto poſtea die occupantur in colligendo ſale; & ſole occidente revertuntur. Sal autem iſte, ut mihi ibidem fuit narratum, eſt aqua ſalſa in montis cacumine ſcaturiens, & mox frigore in ſalem indureſcens, quem ſalem ita durum ligneâ pala ſolum radentes colligunt: eo autem hic ſal eſt melior & pellucidior quanto dies, quo ex fonte prodit, fuerit ſerenior: nam quando tonat, ningit, pluit, aut cælum eſt turbidum, etiam ſal turbidus efficitur.

Veni in *Punmahuida* tempore *Cahuin*, ita vocantur dies, quibus ebrietati & genio maxime indulgent: erat ultima hujus feſtivitatis dies, unde mox ut eo adveneram, acinace mihi fuit percuſſum caput. Res ita contigit: interea temporis, quo mei Indi

 eri-

erigebant figebantque meum tentorium; accedebant Indi *Pehuenches* viſuri quis eſſem, & quid illis afferrem: me vocabat alius *Senor Capitan*, *Senor Huinca* alius; at nemo uti ſolent, *Patiru;* quod hic loci Patres Miſſionarii plerisque eſſent ignoti: cumque reſponderem nunc huic, mox alteri me veniſſe nunc quidem eam ſolum ob cauſam, ut eos invenirem ſimul & congregatos: nam ſingulos ob viæ aſperitatem ac plurium diſtantiam adire non potuiſſe nec poſſe: cætera autem cras mane me ipſis dicturum: eodem quo hæc dicebam tempore, retro me acceſſit primogenitus Caciquei hujus loci, qui erat hujus *Vutan mapu Toqui* ſeu ſupremus Bellidux; ac nihilominus eâdem hac ipſa hora, ab eodem hoc ſuo primogenito fuerat in facie vulneratus; hic, inquam, primogenitus retro me eques accedens *Huinca* exclamat, *gelai vinu?* cumque illi, quod aliis loquerer, non ſtatim reſponderem, mihi pileo cooperto acinacem qua potuit vi impegit non in verticem ſed transverſim, ita ut quemadmodum ipſe pileus monſtrabat; ictus caderet in ſpatium vacuum inter meum caput & pilei partem ſuperiorem: ea tamen vehementia ut mihi viſus omnino turbaretur, nec mihi viderer aliud videre, quam innumeras erumpentes ex oculis ſcintillas, neque dubitarem me

gra-

graviter eſſe vulneratum: verum enimvero quando ſublato pileo ſanguinem me viſurum & copioſum quidem exiſtimabam; nullo vulnere me læſum eſſe ego adſtantesque admirati ſumus, adeo ut quidam me inſignem eſſe Veneficum judicarent. Plures fortaſſe ictus accepiſſem, niſi quidam *Puelche* cui *Lincopichun* nomen, me peregregie defendiſſet. Quod ægerrime fero, eſt quod absque ullo, niſi quod Deus O. M. ipſi largiatur, & jam fuerit largitus præmio: nam die ſequenti quando alia veſte me inviſit; quod ſim oppidò myops, ipſum non agnovi; nec ullus quamvis id maxime commendaveram, me monuit: dum autem iterum iterumque in ipſum inquirerem jam abierat, nec poſtea comparuit.

8va. Quanta potui contentione dixi pro concione, nec absque fructu, quod non pauci Deo juvante infantes luſtralibus aquis ſint abluti. Degebat in vicinis locis populus ſatis numeroſus, ad quos ob vias nimium aſperas & ungulas meorum quadrupedum jam nimis detritas devenire non potui: iter tamen ſolo DEO Duce ea ſpe ſum proſecutus, fore ut Mendozæ meos quadrupedes infirmos aut inutiles totidem aliis ſanis permutarem uſque in ſequentem annum; ſed DEO O. M. viſum eſt aliter.

9na attigimus *Ranglmalin*. 8.

10ma. Trajecto vado *Pichicovùdleuvu* pernoctavi in *Lifcai*. 10.

11ma. prope amnem *Calmuco*, qui diſtat duabus leucis a *Huincan:* ubi

12ma poſt permoleſtum quatuor leucarum circuitum noctem traduxi. 6. Qui errantes reduxit in viam, fuit *Don Pancho HuenuCalquin* NB. duas hic loci eſt vias videre, & utramque veram ſed ſuo & diverſo tempore: nam quæ ducit, quaqua incedebamus via verſus Nord – Eſte, & quæ facile primoque intuitu perſpicitur, eſt quæ teritur tempore hyberno, quando altera non patet ob immenſam nivis copiam: neque tunc deeſt aqua vel ſaltem nix: at in æſtate unius & alterius diei itinere & aqua & paſtus deeſt. Altera via, qua Nord Weſte verſus inceditur, inquirenda eſt ad latus ſiniſtrum inter anguſta montium, e quibus poſtquam evaſeris, videtur in ſuperiore montis, qua deinde per alias ejusmodi fauces deſcenditur; tandemque pervenitur ad planum quod extenditur verſus Orientem, & in ejus extremo fluit amnis *Chacaico*, ubi manſimus eo die. *6*. In his ſecundis anguſtiis periit equa mulorum ductrix & magiſtra, viribus omnino exhauſta; & aſperitate viarum ſuis ungulis orbata, quaque unica in tot itineribus uſus fueram hactenus:

nec

nec inveni qui in toto deinceps itinere aliam ſubſtitueret, vel quocunque juſto pretio venderet.

14ta. Confectis circiter ſex leucis *6* attigimus oram *Vùta Covúdleuvu*, qui fluvius fluvio *Biobio* vel major vel ſaltem haud minor, fluit ad Orientem longa, lata & omnino recta via. Ad explorandum vadum iter facientes ad ejus marginem, quæ eſt terra mollis, poſt confectas circiter octo leucas *8* aſcendimus montem quadem ſemita, quæ exigua diligentia invenitur: & ex hoc monte videtur vadum, quod quatuor adhuc diſtans leucis cognoſcitur ex quam plurimis inſulis, quæ flumen in plures partes diſtrahunt, dividuntque: proxime ad hoc vadum permanſimus. *4*

15ta. Trajecimus fluvium *Vútacovùdleuvu* duce quodam *Puelche* qui hic in miſera caſa agebat excubias: flumine feliciter trajecto ipſe præceſſit in *Malalhue* ſuos quid ageretur facturus certiores: nos ultra fluvium ſubſtitimus. 1.

16ta. advenimus in *Malalhue*, qui locus ſitus eſt ſub eadem ferme paralela, qua fluvius *Maule* in *Chile* omnino ultra *Andes* id *las Pampas de los Puelches* ſeu *Patagonos*. Videtur hinc infinita montium ab Auſtro in Septentrionem ſe extendentium ſeries,

atque

atque inter illos eminentiſſimus *el Zerro Nevado.* Itinerarium a *Malalhue Mendozam*, ut mihi narratum fuit a viro fide digno, eſt illud: *Malalhue. El arroyo Saucezito* ſeptem leucæ: non datur incola. *Los Chacayes* quinque leucæ, incolunt Puelches. *El Chadileuvu*, alio nomine: *Rio de los Sauces, ò los Chacàicos*, novem leucæ: Puelches. *El rio atuèl ò Pelahuen*, quinque leucæ: Puelches. *El alquitran*, octo leucæ absque aqua. *El rio Diamante ò Manqueclen:* ſex leucæ, viæ aſperæ *El arroyo ondo ò el arroyo del medio*, ſex leucæ: absque incola. *Los Papagayos ò Cortaderas*, ſex leucæ: Puelches. *Lo de Alvarado ò la Cenaguita de llaucha*, ſeptem leucæ. *Lo de Videla ò la Isla*, quatuordecim leucæ. *Lo de Correa, eſtancia Tunayan*, ſex leucæ. *La eſtacada*, duodecim leucæ: pauci incolæ. *El Carrizal*, quinque leucæ: Hiſpani. *El rio* ſeu fluvius *Mendoza*, octo leucæ. *Mendoza* Civitas: quinque leucæ. Ordine retrogrado erit Itinerarium *Mendozà* uſque *Malalhue*. 6.

In *Malalhue* aderant tres Caciquei *Puelches: Marivutai, Huelecalquin* & *Chueyu* defuncti *Pantucuero* filius cum ducentis circiter equitibus, inter quos aliqui Hiſpani Mendoza transfugæ eodem quo Puelches induti veſtis genere & forma. Erat eorum

Inter-

Interpres (nam idioma Puelchium ab Hiſpano Chilenoque idiomate toto differt cælo, tametſi plerique omnes has tres linguas & intelligant & loquantur) Mendozinus quidam cui nomen *Vauiu* collo notatus ob deformem ſtrumam monſtruoſo. Cum Sol jam inciperet occumbere, omnes invitans in dìem ſequentem, ſingulis Caciqueis herbam Nicotianam ſeu tabacum, quod maxime appetunt, ad fumandum ſum elargitus.

17ma. Redierunt ſupradicti Caciquei cum ſuis equitibus, ſed ſine mulieribus, parvulis, infantibus: nec alia intentione quam furandi, &c. quod facile collegi ex ſuis geſtibus & modo agendi: Nos, aiebant: ut intellexi poſtea, quibus furemur & quos ſpoliemus magnis itineribus quærimus; quidni exſpoliemus hunc ſe nobis ultro offerentem? Etiam quærebant ex me: ad quid veniſti? & ſtatim alius: venit exploraturus, inquiebat, ac noſtra obſervaturus: Eſt hoſtium noſtrorum emiſſarius: aliis non credunt, at huic credent & pro certo habebunt, quidquid de nobis narraverit. Intelligentes quoque me velle pergere Mendozam: volebant ut emerem licentiam transeundi per ſuas Terras: idque etiam poſtquam illis ſatis manifeſtaveram me non meo ſed ipſorum bono ac commodo veniſſe; nec

me

me esse Mercatorem, sed Sacerdotem & quidem Societatis JESU Missionarium. His igitur similibusque altercationibus consumpto jam die, tandem at non contenti abivere.

18va. Arbitratus illos duriores se præbituros si contenderem amplius, misi qui illis significaret me, ut me meosque redimerem a vexa, justum pro transeundi Mendozam licentia pretium persoluturum: dicerent igitur: quid mihi solvendum? mulum, aiebant, illum, qui ob ungulas detritas mihi jam esset inutilis: cumque consentirem, advenerunt memorati tres Caciquei me jam accincto ad arripiendum iter: cumque illos introduxissem in meum Tentorium, ubi jam sacris uti semper aliis singulis diebus fueram operatus; nihilominus persuadere ipsis non potui, ut saltem suos infantes afferrent baptizandos: Contra ipsis Caciqueis præsentibus ac videntibus, Clientes ipsorum comitesque non desistebant facere ac dicere quædam contumeliosa, & quæ ad manum erant minoris momenti furari: præcipue invaserunt tabacum & panem biscoctum, quem una cum sacco coriaceo in quo servabatur, *lùl lùl lúl* clamantes abripuerunt; jamque dictum biscoctum habuissent sibi; nisi egomet meis manibus dictum saccum

co-

coriaceum, & in eo majorem adhuc partem panis præſenti periculo eripuiſſem.

Antequam meam mulam inſcenderem, ſingulis uti in reliquis locis dedi tabacum, acum, &c. cumque viæ Mendozam me committerem, quamvis mulum quem petierant, ipſis jam ſolviſſem, nihilo tamen minus & meos mulos equosque, & meos quatuor Indos a dicta via repulerunt: quidquod idem fecerint & eodem modo poſtquam ſolviſſem alterum, atque iterum tantundem. Cauſam ſciſcitanti reſponderunt ſuos equites eſſe iratos: cumque replicarem cur ita? absque alia reſponſione domum ad arma convolârunt: ſumptisque ſuis armis omnes lancea aut acinace inſtructi, & ſuo unusquisque tectus clypeo, militari ordine equites advolarunt: jamque paucis palmis ſuæ lanceæ aberant a meo pectore & a collo acinaces; quando quidam (an ſtratagema fuerit: an DEI ita diſponertis Providentia neſcio) prehendit mulum qui vinum portabat viginti librarum pondus non excedens, illudque extrahens, reliqui etiam ad illud bibendum me relicto convolarunt. Igitur quod ſpem abjicerem fore, ut tranſire Mendozam liceret; aut eorum infantes baptiſmate expiarem, diſceſſi eadem qua veneram via, poſtquam mihi ſeptem mulos abſtuliſſent,

ſent: atque inter hos illam qua vehebar huc adveniens.

Trajecimus *Vùtacovùdleuvu* in alio quam nuper 15ta vado, quod fluvius aquis auctus nunc illud vadum amiſerat: invenimus hoc vadum novum, quod aliquis neſcio num *Puelche* an *Pehuenche* ibidem albo equo fluvium tranſiret: nam hujus iter diligenter eminus obſervantes, nos quoque flumen in quinque vel plura brachia diviſum DEO O. M. juvante feliciter tranſivimus, & mox fiximus tentorium meridiem verſus ad pedem vicini montis eo loci quo dictus *Puelche* aut *Pehuenche* ſecutus viam ſuam ex oculis noſtris evanuerat. 7.

19na. Circumivimus montem multa nive opertum, & poſt omnino quindecim leucarum iter, eo quod propius non reperirentur ligna, paſtus, aqua; tandem pernoctavimus haud procul a colle gypſeo ſeu ex mero gypſo: unde videbatur inferius, & una leuca diſtans fluvius *Chadileuvu*. Vocatur hæc regio *Curumalin*, & locus ipſe *Huecubuɡelu malin*: Duo ſunt hic aquarum rivi, alter tenuis, alter aquis abundans & Hydromylæ ſufficiens: ad hujus itaque fluenta alacres ac ſine periculi ſuſpicione, & absque omni metu ac ſcrupulo ſubſtitimus: nam quamvis fontes ac putei ſint ſemper

peri-

periculoſiſſimi, ut experientia me anno elapſo ſatis ſuperque docuerat; attamen non amnes, fluvii, torrentes. Poſt unam alteramve horam vidimus eminus tranſeuntem *Pehuenchem*, *Curuqueupu* illi nomen, Don Ignatii *Huenchunahuel* filium. Hic tandem perſuaſus ut ſine metu ad nos accederet, ac locus ubi degebamus, quis eſſet nos edoceret; narravit primo nos quatuor tantum leucis a via quæ ad fluvium *Maule* nos perduceret, diſtare: demum aquam illam mulis equisque exteris, noctu præcipue peſtiferam eſſe. Quod ut percepi, mox ſine mora, multo adhuc die omnem adhibui diligentiam, ut omnes equi mulique quam primum inde abigerentur, & ad alium locum quem dicebat ſecurum eſſe, quantocyus migrarent.

Res digna admiratione, quod illa eadem aqua, quam nos & noſter canis ſine ullo damno bibebamus & crudam & coctam, & qua coquebamus: aqua omnino clara, criſtallina, nulliusque coloris ſaporisve niſi aquæ puræ & defecatiſſimæ; aqua quæ nec in olla in qua fuerat cocta, nec in fundo rivi, unde hauriebatur: neque ad ejus margines ullum relinquebat ſignum aut veſtigium, ſolum ſi excepero, quod illi vicinus eſſet ille collis gypſeus; quod, in-

quam, illa aqua potata ab equis mulisque exteris, quales erant noſtri; eis afflaret omnes illos effectus, quos hominibus affert ebrietas: nam quemadmodum homines vino madentes vacillant, cadunt: non poſſunt ſurgere, prout unusquisque plus minusve vino ſe ingurgitaverit: ita omnino equis mulisque ſuccedit, prout plus minusve hac aqua fuerint poti: quid? quod & modus curandi ſeu medicina eſt eadem quæ homini ebrio, ut citius ad ſanam mentem redeat, adhiberi poſſit: nam primum equo mulove hac aqua poto venam haud procul a naribus quam leviſſime incidunt ita, ut nonnihil exeat ſanguinis, quem ipſa beſtia videat, odoreturque: deinde ad aurem vulneri magis vicinam, pannum coloris ſanguinei ita ſuſpendunt, ut ſemper ipſius oculis obverſetur: ſic enim fit, ut equus mulusve ſuum olens ſanguinem, dolorem item ſentiens vulneris, ut ut parvi, levisque; videnſque præterea illum ſanguineum panni rubri colorem, apprehendat ſe vulneratum, ſanguinis rivum fundere: unde ſuas vices dolens, ſibique volens conſulere, torporem excutit, & ad mentem ſuam revertitur: quo agnito pannus aufertur, & panno inde amoto beſtia mox recreatur ſanaturque.

Aliud

Aliud malum nec minus timendum imminet hic dictis equis & mulis ab herba maligna, quæ & hic & in aliis locis quam plurimis eſt valde frequens; nam comeſta quantumvis in parva quantitate, adeo illos incendit ac debilitat; ut cadant, nec ſe poſſint pedibus ſuſtinere, imo moriantur ſi paulo plus hujus herbæ comederint. Unicum remedium eſt, eos frequenter frigida abluere, atque ita intra triduum, maxime beneficio frigidiſſimæ noctis, convaleſcunt.

20ma. Offendimus noſtros equos & mulos adeo factos ſupra dicta aqua inutiles, ut licet mihi eſſent adhuc octodecim muli ſuperſtites, & ſolis ſex onera levia imponenda; ſolos quatuor invenerim alicui oneri pares: quare uni oneri fuit ſupponendus equus; alterum onus imponendum fuit mulo minus ægro, qui tamen quando ipſi, uti fieri ſolet, operiebant oculos, procumbebat humi mox. Præterea duo equi, quod erigere ſe, aut aliquantulum ſaltem pedibus inſiſtere non poſſent, fuerunt nobis omnino relinquendi: & niſi DEUS O. M. hunc nobis Pehuenchem miſiſſet; de nobis actum omnino conclamatumque fuiſſet. Hoc igitur duce octo leucarum facientes iter potiſſimum Occidentem verſus, ac fluvium *Chadileuvu* multoties tranſeuntes, tan-

dem advenimus in *Liûmalal* apud *Don* Ignatium *Huenchuɴahuel* patrem prædicti *Curuqueupu* & Hiſpanis amicum: ejus *Capitaneus* erat *Sepulveda* ad *Maule* fluvium habitans. 8

Hic loci manſit noſter canis (alius ab eo, de quo ſum locutus ſupra) nam hucuſque plus ſatis conatus nos ſequi quantumvis pedibus excoriatis atque detritis, hic tandem dolori ac labori ſuccubuit: mirum autem, quod anno milleſimo ſeptingenteſimo ſexageſimo tertio quando Mendoza ſum profectus in *Uco*: qui locus diſtat Mendoza triginta leucis verſus Meridiem, ibi ſe mihi adjunxerit iſte meus canis jam ſenex & edentulus, mecumque eo non invitatus fuit reverſus ludente in terrenis divina Providentia rebus.

21ma. Ob infirmam adverſamque equorum mulorumque noſtrorum valetudinem confecimus quatuor leucas 4 recta Chilim ſeu Occidentem verſus, tametſi circumquaque non deeſſent incolæ: dicebatque *Don Ignatio Huenchuɴahuel* Patres Societatis JESU non eſſe incognitos ſenioribus, quorum complures priſcis temporibus in antiquis Miſſionibus *Queco*, *Lolco*, *Rucalhue* ab ipſis ſint initiati baptiſmate: at juniores neſcire

re quid rei ſit *Patiru*, ſeu Societatis JESU Miſſionarius; adeoque poſſe contingere ut illorum juniorum aliqui illos male ac injurioſe habeant; contumeliis afficiant; vel etiam ſuis impedimentis ſpolient: nec inter multos deeſſe aliquos malos. Hæc *Huenchunahuel*.

In via incidimus in turbam Pehuenchium, inter quos erant duo Caciquei *Mariantù* & *Tureupichun*. Singulis dedi parum tabaci & acum, quo contenti ſuum proſecuti ſunt iter: & arbitror nobis non inutile fuiſſe, quod nos comitaretur adhuc ſæpe laudatus *Don* Ignatius. Locus in quo nobis fuit pernoctandum, male audit a nimiis vehementibusque aeris tempeſtatibus, ut ipſimet ſumus experti: nam vix fixeramus tentorium, quando tribus horis continuis decidit nix tam copioſa, ut mei Indi exiſtimarent nos eſſe nive obruendos, ſepeliendosque. Hanc nivem ſecutus eſt ventus adeo vehemens, ut mirer meum tentorium licet novum ex goſſipio & quadraginta vacerris ſolo affixum nec loco motum nec in fruſta diſcerptum; ſed omnino integrum illæſumque perſtitiſſe: nec minus admirandum, quod ex eo loco ventus ſpiraret; ubi mons altiſſimus præruptusque nos contra ventum inſtar parietis debuiſſet defendere: adeo ut ſuſpicer in ipſo illo monte quædam latere ſpiracula.

 22.

22da. Confecimus ſex leucas, mox ubi aquam, ligna, pabulumque invenimus, ſubſiſtentes. 6.

23tia. Fecimus diſpendium trium circiter leucarum verſus montem quendam ig nivomum; nam caret cacumine, & ad ipſius pedem eſt ingens lacus, cujus littus erat plenum boum vaccarumque veſtigiis; ſed viam qua ulterius progrederemur non reperientes ſumus regreſſi; & poſt confectas eo die ſeptem leucas, & utroque flumine *Pichicovùdleuvu* feliciter trajecto, fiximus tentorium in loco ubi duo degebant Caciquei *Don Peruchò Huenchunamcu* alter, alter *Don Perucho Praipagi*: uterque plenus officii & humanitatis. 7.

In itinere DEO favente evaſi præſentiſſimum periculum eundi in præceps; nam præcedente meum. quo vehebar, mulum equo infirmo in via ad latus montis anguſtiſſima; is ob loci difficultatem non recta pergens, ſed montem per invia aſcendere conatus; retro ac proxime me, qui quantum potui paſſum interea acceleraveram, per invia & devia ad montis pedem eſt delapſus, me ſocium procul dubio ſui habiturus infortunii niſi, ut dixi, juvante meo Angelo Tutelari, gradum acceleraviſſem.

24ta. Vidimus efferri ad ſepulchrum cadaver

daver

daver fratris Caciquei *Huenchunamcu*: Pompa funebris erat hæc: præcedebat eques ſune ducens equum, in quo jacebat cadaver ſupinum indutum colobio, & ſuo *Tariloncо* ligatum caput: pileus coriaceus prægrandis, & cupro flavo munitus, jacebat ſupra ventrem cadaveris: ſequebatur alter eques cum altero equo ſtrato, illo ſcilicet quo defunctus, dum eſſet in vivis, vehi ſolebat: claudebat agmen tertius eques ex adverſo portans agnum: Reliqua multitu do virorum ac mulierum alia via breviore ad locum ſepulturæ anteceſſerat: ubi occiderunt utrumque equum agnumque; item alias duas equas pro iis, qui funeri aſſiſtebant; diſtribuendo carnem, ſebum ac inteſtina inter præſentes una cum liberali hauſtu: pellis autem ſingulorum equorum equarumque capiti pedibusque adhuc unita, ita extendebatnr ſupra perticas; ut eminus viderentur vivi, ſuisque inſiſtentes pedibus. Finitis his exequiis omnes interfuerunt Doctrinæ Chriſtianæ, & infantes nonnulli aqua luſtrali ſunt perfuſi.

25ta Superavimus primam montium Andes ſeriem, eandem quam venientes ex Regno Chilenſi tertiam numerant: initium fecimus itinerando primum ad *Pichicovúdleuvu* fluenta, donec perveniremus ad locum

 unde

unde videtur ultra flumen quædam macula ingens & ſubnigra dimidium lunæ creſcentis aliquatenus ſua forma ac figura referens; quæque efformatur a ſcopulis præruptiſſimi montis, lucem ad interiora penetrare non ſinentibus. Hic ergo aſcenditur paulatim, donec ſuperius ad lævam deprehendantur cœnoſa loca, quibus ad ſiniſtram relictis, tandem pervenitur ad verticem horum montium; horretque animus videre jam non terram ſed nigerrimos ſcopulos plerosque nive opertos. Hinc iter inſtituimus ſemper quoad fieri poterat, Occidentem verſus absque ullo viæ veſtigio calcantes vel nivem vel duriſſimos nigerrimosque ſcopulos, donec reperiantur nonnulla ligna, pabulum & aqua, nam hæc tria ſimul non eſt invenire poſtmodum, niſi poſt confectas denuo octo leucas: nihilominus quod hic locus nobis videretur triſtiſſimus, communi conſenſu ſtatuimus pergere ulterius. Egreſſi itaque ex his anguſtiis duas offendimus ſemitas, utraque alteri ſimilis ac ſatis trita: elegimus ire ad dextram; & poſt iter hujus diei duodecim omnino leucarum tandem ſubſtitimus, ubi non quidem pabulum & aqua; at deerant ligna. 12

26ta. Invenimus prima ligna trans fluvium *Barbarco* qui hic ex pulchro lacu, lato oſtio emanat. 4. 27

27ma Profecti ſumus ſemper verſus Auſtrum ſeu Meridiem ad oram fluvii *Barbarco*, montesque illi vicinos aſcendentes aut deſcendentes. 7.

28va. Ut heri prope fluvium *Barbarco* meridiem verſus; donec is liber ab his montium anguſtiis, incidit in alias verſus Orientem: quapropter eo relicto trajecimus montem, cujus ſemita nos perduxit ad fluvium *Nudquen* tribus circiter hinc diſtantem leucis. In via offendimus vaccas & caſas vacuas Caciquei *Paginahuel*. Cis fluvium *Nudquen* duæ apparent viæ; altera verſus ſeptentrionem de qua loquemur 1ma Martii; altera Occidentem verſus; quam fluvium *Nudquen* vado tranſeuntes ſecuti; mox ſubſtitimus. 10.

29na. Nobis fuit trajiciendus amnis *Raquimleuvu* ad quem pervenitur arduo & longo deſcenſu ; indeque tantundem eſt aſcendendum; in cujus aſcensûs medio datur ingens ſpelunca; unde tribus circiter leucis diſtabat Caciqueus *Don Juan Cùnchamanque*: ubi dixi pro concione & aliquot infantes ſacro fonte luſtravi. 4. Hic locus eſt planum ſatis capax, & incolæ non pauci, plerique Hiſpanorum amici: & propterea hic reperi militem ex *Tucapel* novo: cumque ex eo quærerem, ubi locorum eſ-

ſem, reſpondit *Tucapel nuevo* diſtare quinque dierum itinere hac via: *Dahuehue*, *Liûleuvu*, *Raûuleuvu*, *Rugileuvu*, *Liûcura*, *Volcan de la Laxa*. V. ſupra 1ma Februarii: cumque interrogarem qua iretur *Chillanum?* ſe audiviſſe, aiebat, *Chillanum* trans montes e regione & ex adverſo eſſe ſitum; verum ſe nunquam ei ſe viæ hactenus commiſiſſe. Verum enimvero poſtea experientia doctus agnovi me & a meis quatuor Indis, & ab hoc milite Hiſpano, ac præcipue a Caciqueo *Cùncham* deceptum fuiſſe: primum quidem a meis Indis, nam hi & feſſi itinere, & metu novorum diſcriminum, nec non quod jam domi ſuæ paulatim inciperent crapula & ebrietas; monuerant Hiſpanum, ut mihi reditum perſuaderet domum, ac viam in *Chillan* occultaret: deinde miles ipſe vehementer cupiebat nos habere reditûs ſui ſocios: demum Caciqueus arbitratus me eſſe valde liberalem ob quædam munuſcula quæ elargiebar; & quod plura mihi reſtarent; me docuit viam in *Longavì* ubi habebat filium, volens hac ratione & ſuo & hujus ſui filii lucro conſulere: Ego quoque exiſtimans viam in *Longavì* eandem eſſe, quam alii viam *Chillanum* nominarent; & ne eadem via redirem qua veneram; atque ut addiſcerem, obſervaremque complures vias,

qui-

quibus Patres Miſſionarii Expeditionis ſpiritualis ergo ingredi atque egredi bono harum gentium poſſent; facile fui adductus; ut iter per *Longavi* inſtituerem. Scivi autem poſtea dari viam hinc *Chillanum* & *Chillano* huc & quidem ſatis brevem, & ſatis commodam; nec alio majore obice impeditam, quam quod menſibus Octobri, Novembri & majore parte Decembris, fluvius *Nuble* qui multoties eſt trajiciendus; ſit oppidò rapidus, & aquis ob nivem quæ his menſibus liqueſcit, nimium abundans: reliquis autem anni temporibus nullo negotio ſuperatur. Incipit hæc via Chillano huc venientibus in *Alico:* & mox ipſe fluvius *Nuble* ad cujus fluenta ſemper eſt proficiſcendum, monſtrabit reliqua hucuſque.

Si quis igitur RR. PP. Miſſionariorum hos populos propter tot animarum ac ſuæ propriæ æternam ſalutem velit adire; DEO O. M. confiſus ingrediatur primum *Chillano* huc ea quam jam deſcripſi via; nec dubitet de fructu, præſertim ſi Indi per ſuos *Capitanes* tempeſtive fuerint moniti P. Miſſionarium eſſe adventurum. Hic conſtitutus ſi placet pergere ad Orientem; habet hic notata loca præſertim ſi conſulat mappam geographicam, quæ ordine retrogrado illum ad Puelches ac Mendozam perducant:

cant: ſi vero malit ire ad dextram verſus Meridiem; poterit ire per *Dahuehue*, &c. & tandem egredi vel *por el Volcan de la Laxa* vel *por Duqueco:* ſi demum ad ſiniſtram atque egredi tandem *por Longavì* vel *el rio Maule*, via perget quam partim jam monſtravimus, partim his quæ dicemus, monſtraturi ſumus.

1ma Martii ſcripſi literas ad R. P. Superiorem Miſſionum; quibus eum quo loco res eſſent, faciebam certiorem; cumque illas dediſſem Hiſpano militi perferendas; duo ex meis Indis primum conati ſunt mihi domum ut redirem perſuadere; quod cum non obtinerent; utentes meis literis inſtar Teſſeræ, qua fallerent excubias, una cum Hiſpano milite ſunt regreſſi: tertius idem meditabatur, ſed pœnitens hoc eodem die ad me eſt reverſus: unicus mihi ſemper fideliſſimus non me deſeruit, ſed puero præcedente mecum equos mulosque ad regrediendum ad locum diei 28. juxta fluvium *nudquen* propulit, expulit, compulit.

2da Proficiſcentes ſemper proxime fluvium *nudquen* verſus Septentrionem, poſt iter unius duntaxat leucæ invenimus locum optima aqua, lignis, paſtuque abundantem: nihilominus proſecuti ſumus iter uſque ad fluvium *Taunleuvu*, qui hic in *Nudquen* influit:

fluit: uterque eſt hic alter alteri latitudine ac profunditate par. 6.

3tia. Primum aſcendentes Occidentem verſus, poſtea perſæpe tranſivimus *Nudquen*, qui diſtans a *Taunleuvu* ſex circiter leucis Septentrionem verſus ſe intra ſcopulos unde decidit abſcondens, deinde non videtur amplius: videntur autem hic duæ viæ altera verſus Meridiem, ad Occidentem altera, quam ingreſſi ad latus ardui & præcelſi montis, noctem duximus ad pedem montium Andes, qui hic vocantur ſecunda horum montium ſeries; proxime Torrentem, qui poſt unius leucæ curſum totum ſe tradit prædicto *Nudquen*. 7.

4ta. Superatis Andibus deſcendimus ad latus dextrum per anguſta horum montium, ubi fluit *Relbunleuvu*, ita dictus quod herba *relbun* ad ejus oram ſit valde frequens: deinde pervenimus ad quandam planitiem valde latam, longam & amœnam; ubi paſcebat ingens vaccarum & equorum multitudo: dividiturque hoc planum altero in longum *Relbunleuvu* multo majore, ad cujus oram pernoctavimus. 10.

5ta advenimus apud Caciqueum *Don Juan Hueichamanque* Caciquei *Cúnchamanque* filium, ubi conſueta peregimus. Degebat

hic

hic Caciqueus in loco ſatis tuto; ac rapidis fluviis ad utrumque latus munito; & eſt unicus ad hos montes ex hac parte aditus. 3.

6ta. Itineris difficillimi initium fecimus aſcendendo collem, unde ad lævam per anguſtam vallem, ubi alius *Relbunleuvu*, progreſſi, defleximus ad aliam vallem, multis leucis inambulantes ſaxis *Cruzleuvu*; habentesque e regione Montem ignivomum *Longavì*, tandem perventum eſt ad colliculum terræ mollis, ubi primæ arbores licet & raræ & mediocres; quas videram a 1ma Februarii. Haud procul hinc tentorium fiximus ob pauca paſcua absque aqua, quæ vel ex *Cruzleuvu* erat afferenda, vel ex fluvio vicino, ad quem longa atque aſpera via deſcendendum, haurienda. 7.

7ma. Ob itineris hodierni difficultatem alter ex duobus, qui mihi reſtabant Indis, & fidelior quidem (V. 1ma Martii) *Miguel Calcuhueque* ſibi ſtravit mulum, qui hactenus nunquam paſſus fuerat ſeſſorem, unde illum nunc dejecturus, multis & magnis ſaltibus decurrens montem, pervenit ad ingens præcipitium, quod advertens adeo repente ſubſtitit; ut ſeſſor per ejus caput delaberetur: actum eſſe de meo Michaele exiſtimabam; at quando quoad potui, deſpexi, Eccum ſedentem illic loci, qui eum vix

ca

caperet: quare coriaceis funibus (nam an unus ſuffecerit, non recordor) & ego, & alter Indus, ipſeque Caciqueus, qui huc uſque perhumaniter nos fuerat comitatus; illum attrahentes, dum ex eo quæro quomodo ſe haberet? bene, inquit. an nihil tibi dolet? omnino nihil: & mox inſcendens eundem mulum, illum ſcandendo montem tandiu ſubegit; donec manſuefactus placide deſcenderet.

Caciqueum igitur in digreſſu amplexi, cœpimus ſuperare tertiam Andium ſeriem: & primum quidem deſcendimus longa atque aſpera ſemita ad rivum, ex quo omnes equi mulique biberunt; nam deinceps toto die non invenitur aqua, ſed plurima nix: mox paulatim & oblique aſcendimus montem altiſſimum & tam præruptum, ut primo aſpectu nullatenus conſcendi poſſe videatur: at audentibus via non defuit. Monte ſuperato arbitrabar me vix leucæ quadrante ab Ignivomi *Longavî* ſupremo abeſſe cacumine, atque eo pergebam; quando obſtupui, ſteteruntque comæ, cum repente pertingerem ad marginem foſſæ, quæ intervenit tam profundæ; ut ad extremum utriusque & hujus & ignivomi *Longavì* pedem recta deſcendat: averti greſſum, & ne imaginationi altius imprimeretur; etiam

oculos

oculos idque quam potui citiſſime: ſolusque pergens Occidentem verſus, Lunæ ad occaſum vergentis edoctus luce, poſt paucarum leucarum iter ex improviſo ſe mihi obtulit mons totus opertus nive; tamque præceps, ut eminus viſus videretur longiſſimus altiſſimusque paries albus. Expectavi magna videndi Indorum meorum admirationem cupiditate; at meus Michael hac novitate parum perculſus, equum qui ob duritiem nivis non niſi tenuia relinquebat veſtigia, ad latus inflectens, ac ſemper ſubiens oblique, multosque peracutos efformans angulos lateribus ſemper rectis; una nobiscum & cum omnibus equis mulisque parietem album tranſcendit; quo tranſcenſo.

Iter direximus verſus alium montem altiorem, quem oportet tranſire proxime unos ſcopulos, qui eminus videntur parum diſtare a ſuo culmine, & relinquuntur ad lævam: ſummopere autem attendendum, ne equi mulique mixtim incedant; ſed primo muli; quod gradum nunquam vel raro ſiſtant, ſemper ſequentes ſonitum nolulæ: deinde equi bono ordine ſemper alius poſt alium, ac aliquo intervallo ſejuncti: nam cum via ſit anguſta, nec firma; nam cum ſaxa dum calcantur, plerumque ruant in præceps; neceſſe eſt, ut intercedat aliquod

ſpa-

ſpatium, ne cum ſaxis & ipſæ delabantur beſtiæ; uti accidit uni & quidem oneratæ, quæ tamen ſubire mox conata, locum (gratias DEO) invenit, quo ſe reliquis in via iterum adjungeret.

Ex tanta anguſtia egreſſis alius mons nive obtectus ſcandendus fuit; ex quo Orientem verſus tanquam ex ſpecula & loco ſuperiore tota videtur *Cordillera* ſeu omnes Montium Andes continuæ ſeries: quarum ego ex hoc loco numeravi omnino decem: ita tamen ut hinc inde emineant aliquot altiſſimorum montium acutiſſima culmina: Apparent autem hic omnia vel omnino nigra, vel omnino alba: alba propter nivem; nigra ob nigerrimos ſcopulos; nec præter nivem & ſcopulos hic orbis terrarum Orientem verſus nihil oſtentat. Quærenti ex meis Indis, quomodo iſta ipſis placerent? Pater, aiebat alter, ſi hac via nos introduxiſſes, ne una leuca te ſecuti fuiſſemus, ſed ſtatim aufugiſſemus. Videtur hic proſpectus ſimilis mari, quando nocte obſcura ſpumans in montes collesque erigitur: hoc ſolo diſcrimine, quod ibi ſint omnia ſpuma & aqua; hic vero nix ſcopulique: At Occidentem verſus duas eſt videre montium ſeries, quarum altera quæ ad dextram ſita eſt, & ubi deſpicitur ignivomus *Longavi*, conſtat ex montibus illis quæ ad lævam apparent, mi-

noribus: ad extremum autem hujus utriusque ſeriei, velut mare ex portu, proſpicitur Regnum Chilenſe qualis amœniſſimus, uti revera eſt Paradiſus. Qui maxime hinc diſtant verſus Occidentem ſunt montes ad oram maritimam ſiti, qui ex hoc loco tanquam loco longe ſuperiore viſi, videntur omnes altitudine pares ac inſtar lineæ rectæ: latæ & ubique æqualis. Plana autem *Chili*, quæ a Septentrione Meridiem verſus ad trecentas pluresque extenduntur leucas; hinc videntur ſimilia Holoſerico viridi ſupra pa vimentum extenſo, ornatoque tot limbis argenteis, quot videntur fluvii criſtallini recta ab Oriente verſus Occidentem pergentes ad mare. Eſt tam jucundus & ſingularis hic aſpectus, ut meâ vita nihil viderim ſimile; & vel ſolus hic proſpectus dignus eſt ut quis ad hunc locum etiam ſumptu ac labore non exiguo aſcendat. Deſcendimus noſtris mulis, illis habenas non laxando; ſed ita adducendo, ut ſolis prioribus pedibus innixi, totoque reliquo corpore ſedentes, recta ſupra nivem delaberentur: ubi attendendum, ut quis ſuos pedes ſatis attollat, dorſoque ſui muli inſidens, ita ſua ſede ſedeat, ut a ſua ſede non recedat.

Cavendum hic etiam ne decipiatur a loco, qui aqua, lignis paſcuisque non omnino carens, in his adjunctis ita allicit, ut quis facile

le ſibi perſuadeat, hac eundem eſſe, cum tamen penitus extra viam ſit; itaque ſeptus montibus, ut & ingreſſus & egreſſus ſit perdifficilis: uti mihi contigit, cui iſtic loci quatuor diebus veluti in caverna, cum ſolo puero, alterius ex meis duobus Indis filio, fuit permanendum: nam cum nuſquam deprehenderemus viam, hac eſſe pergendum rati, ad hunc locum deſcenſu perdifficili pervenimus: ſed cum nuſquam pateret egreſſus, tandem communi conſenſu ſtatuimus; ut ego puerque una cum beſtiis, tot itineribus defeſſis, ac plerisque ferme absque ungulis; hic permaneremus, donec mei duo Indi explorata jam via rediiſſent: at hi, ut dixi, non niſi quarto redierunt die.

Cognoſcitur hic locus ex quodam amne, qui proxime ubi deſcenditur, decidit: videntur etiam quædam ligna & nonnulla, ut dixi, paſcua: unde accidit, ut ibi inveniremus aliquos equos vagos, & absque omni ſigno vel nota, unde conſtaret eſſe alicujus Domini: & propterea mei duo Indi unusquisque ſibi ſtravit unum, quo viam exploratum iret: quibus tandem redeuntibus, equosque huic loco reſtituentibus, ſcivi viam haud procul abeſſe, & hunc locum ad dextram relinquendum fuiſſe. Egreſſi igitur ex hac triſti valle, in qua vidimus aliquoties permagna ſaxa ſuapte, cæloque placido & ſere-

no decidere; poſt alium deſcenſum invenimus lacum, cui jam vicini, noſtro damno didicimus ad dextram verſus flammivomum *Longavì* latere foſſam ingentem profundamque, quæ ſub veſperum propter ſpiſſiſſimam umbram, quam projiciebat ſcopulus ad Occidentem ſitus; & quod major ejus pars glacie & nive tecta eſſet; non ſatis percipiebatur, donec unus mulus meo uſui dicatus; quod a reliquis aliquantulum ob nivem petulantius receſſiſſet; ibi repente fracta glacie mergeretur, periretque: maximæ autem DEO O. M. debentur gratiæ, quod non ſiverit, ut multo majore damno & luctu puer, qui equos & mulos, uti ſolet, præcedebat; non ad hunc eundem locum, a quo vix tribus paſſibus diſtabat, recta perrexerit; nam tunc illi & forte pluribus, uti modo iſti mulo, fuiſſet pereundum.

Confectis hac ratione quatuor leucis pervenimus ad locum qui *el oyo* (fovea) vocatur, & unâ leuca a prædicto lacu diſtat; atque hic prima inveniuntur ligna, primumque pabulum a die 6ta. 4.

12ma. Superavimus montem, ad cujus pedem traduxeramus noctem, ſed via tam aſpera, tam anguſta & tortuoſa, ut mox unus equus, quod licet aliquot es fruſtra conatus, conſcendere non poſſet; nobis fuerit relinquendus: alter mulus, quod onere contra ſco-

pu-

pulum neceſſario impingeret; dejectus, poſtea a meis Indis, qui ſarcinas ſuis humeris ſuſtulerunt; ulterius devolutus, demum eo eſt delapſus; unde ad nos redire denique potuerit. His viciſſitudinibus confecimus hodie indefeſſo integræ diei labore quinque leucas uſque *al Zerrito de Lopez*: unde deinceps ſi fluvios exceperis, ſemper inceditur via facili mollique; quales ſunt pleræque Regni Chilenſis, tametſi non nunquam adhuc collis aliquis ſit aſcendendus deſcendendusque. 5. Hic die

13tia diſparuit quædam mula: quod cum adverterem, moneremque meos Indos unum mulum deſiderari; poſtquam aliquo tempore illum fruſtra quæſiviſſent; tandem cœperunt mecum contendere, omnes omnino adeſſe, deeſſe autem omnino nullum: me autem in mea opinione perſiſtente; & ut diligentius inquirerent, inſiſtente; cum nec ſic perſuaderem, tandem fuerunt convicti, quod viderent non ſolum abeſſe mulam; ſed mulam oneratam & oneratam ipſis ipſorum Indorum ſarcinulis: unde illam ex ſilvula, in qua ſe abſconderat, adduxerunt. Fiximus tentorium *en los Durasnos*. 6.

14ta noctem duximus in *Moyunmahuida* 8

15ta. manſimus in *Longavì*, ubi Collegium Societatis JESU Pencopolitanum, quod eſt

in Urbe Conceptionis; habebat templum & domicilium. 3.

19na. Tentorium fiximus in *Huedchuquito*, poſtquam jam tertia vice trajeceramus fluvium *Longavi*. 4.

20ma. Trajecto amne *Perquilaſquen*, noctem duximus ad ripam *Nuble*, de quo die 29na Februarii. 12.

21ma. Confectâ una leuca hunc *Nuble* vado tranſivimus; & poſt tres alias leucas adveni in Collegium noſtrum *Chillan*. 4.

22da Fuit iter octo leucarum. 8.

23tia. Poſt trium leucarum iter equo trajecimus fluvium *Itata*. Nox traducta haud procul *el Rio Claro* duas leucas cis *el Rio de la Laxa* 8.

24ta. Vado latiſſimo ſuperavimus *Laxam*, & quod copioſa decidere inciperet pluvia; ad domum Hiſpani amici divertimus. 4.

25ta. Domum *Santa Feè* redux ſanus & incolumis, celebrans Miſſam, debitas DEO O. M. laudes toto corde, gratusque perſolvi. 6. Summa 649.

En Lector Benevole Diarium, in quo breviter, familiariter, & latine, quamvis intra viginti quinque annos nihil latine ſcripſerim nec fuerim locutus; recenſeo quid mihi in ſingulis ſupradictis locis præcipue acciderit: quod autem univerſim vel plerumque uſuvenit, eſt primo viarum maxima aſperitas,

tas, adeo ut ex quatuor, propemodum tres partes ſint vel ſcoria, vel ſcopuli, aut ſaxa tam dura & peracuta; ut equi muliqne his viis non ſatis aſſueti intra paucos dies ſuas ungulas attritas detritasque deplorent. Dum adhuc degebam in medio iſtorum montium; me feliciſſimum arbitrabar, ſi vel cum ſolis ſarcinulis ex tot periculis caſibusque evaderem; ſed Dei miſerentis providentia ex ſex equis duo; & ex viginti quinque mulis ſedecim evaſere, non includendo equam & ejus paucorum dierum pullam, quæ herbâ maligna, illa vero, ut diximus, viribus omnino exhauſta concidit.

Præterea ſicut in *Chili* eſt ingens rerum comeſtibilium copia & affluentia, ſic contra in his montibus ſumma ubique penuria, exceptis agnis vitulisque; quos tamen quoad poſſunt, cariſſime vendunt: at equum mulumve nulla ratione; & nemo credat, quam equis ac præcipue mulis, ipſius etiam P. Miſſionarii inhient. Ipſorum autem horum Indorum ordinarius cibus ſunt equi mulique ad equitandum oneraque jam facti inutiles: & plerumque equæ, quibus abundant: comedunt præterea *guanacos* animal ſilveſtre camelo, niſi quod gibbo careat, & ad onera ſit ineptum, perſimile: item ova ſtruthionum.

Contingit etiam nullum hic inveniri viæ

ducem: unde ſemper viæ tritæ & ordinariæ inſiſtendum fuit: nam præterquam quod ipſorum fidei nihil ſit credendum; hi horum montium Indi plerumque ſunt invicem hoſtes & inimici: cum enim ipſorum opes & divitiæ præſertim in eo conſiſtant; quod magnos habeant ovium greges, armentaque; mulos quoque equosque numerent quam plurimos: illa autem non niſi ſufficiente paſtu ac alimento ſuſtententur; hinc ægerrime ferunt, ſi quis eorum terras cum multis beſtiis ingreditur: aut ſi vicinus ſua pecora non ita continet, ut extra proprios limites, quod in campo aperto eſt factu perdifficile, nunquam exeat: & ſi exierit, mox bellum & inimicitiæ. Neque invicem reverentur nomen Conterranei, popularis, &c.; ſed ſolum *ni molvùn*, meus ſanguis: nempe conſanguinitatis, ſtirpis, ejusdemque ſecum familiæ: vel *ni Cachu* meus compotator & amicus: unde extra limites ſui parvi Territorii nemo audet ire ſolus; nec facile procul a ſuis conſanguineis diſcedit.

Inter Indos Chilenſes non deſunt, qui habeant ſuas domos pro ſuo vivendi modo ſatis commodas; ac P. Miſſionario ſolent præparare ſacellum ſeu caſam ex ramis ad tempus confectam cum ſuo tecto ſufficiente contra pluviam: vel ſaltem umbraculum ex frondibus conſtructum: at inter Indos *Pehuenches*,

ches, *Puelchesque* id rariſſime ſuccedit; eo quod, ut ex ſupra dictis facile eſt colligere; nuſquam reperiantur arbores nequidem mediocres: unde ipſorum ædes conſtant ex meris præcipue equarum pellibus, quas circumferunt; & quando aut ubi opus eſt; & prout ipſis fuerit viſum, ſuis lanceis vel recta, vel oblique, vel transverſum ſuſpendunt, collocant, ſuſtinent. P. Miſſionarius autem ubique ſecum portat ſuum tentorium figuræ conicæ; quod ſuo in medio innixum fulcro adeo extenditur, ut & cubiculi & ſacelli, ſi ſit neceſſe; non indecore agat, ſuppleatque vices.

Veſtis autem P. Miſſionarii eſt eadem quæ univerſæ Societatis JESU eſt propria; excepto pallio, cujus loco in *Chili* juxta morem gentis utimur *Poncho* ſeu veſte ſtragula; quæ veſtis in eo conſiſtit, quod ſit confecta in forma rectanguli lati & oblongi inſtar ſtraguli vel lodicis, in cujus medio eſt fiſſura, cui caput immittitur, ut deinde ita undequaque defluat, ut totum corpus una cum brachiis, quantum unusquisque voluerit, cooperiat, defendat, ornet: Nam cum in *Chili* aliisque Americæ Indiis itinera ſint & longiſſima & frequentiſſima; & fere quotidianæ excurſiones ad infirmos multis diſtantes leucis; ideoque Patres Miſſionarii fere ſemper vehantur equo; hinc ſupradicta veſtis ipſis non

ſolum eſt magis commoda, ſed omnino neceſſaria: quod pallium Europæum equiti non tam ſit adjumento, quam oneri & impedimento; uti experientia me ſatis docuit.

Geſtat demum, ut pictura in mappa geographica exhibet, ad pedes calcaria, & ſupra pectus Crucifixum PP. Miſſionariorum inſigne, in itineribus Ducem, & in periculis ſcutum, præſidium & tutelam.

Cæterum Chilenſe Regnum eſt ejusmodi, ut ſive commodam cœli temperiem, atque aeris clementiam ſalubritatemque, ſive telluris ſolique fertilitatem & comeſtibilium abundantiam lautitiamque ſpectes, non ſolum Germaniâ noſtra ſit melius; ſed ipſi adeo Hiſpaniæ atque Italiæ haud vel certe vix cedat. Ver illic perpetuum, tonitrua nulla, nives nullæ, ſi altiſſimorum montium, quæ verſus Auſtrum Septentrionemque continua ſerie extenduntur (quam jam ſatis deſcripſi,) *Cordilleræ* culmina excipias; hæc enim perpetuis nivibus obruta ſunt & viginti tantum leucis, quæ maxima Regni Chilenſis latitudo eſt, a mari pacifico diſtant. Longitudo autem a vigeſimo octavo circiter gradu Latitudinis Auſtralis, ubi *Copiapo*, & ubi nunquam pluit; uſque ad Inſulam Chiloe ſub gradu quadrageſimo quarto & ultra. Magna ubique inter Hiſpanos ubique vini rubri, tritici, hordei milliique, uti & leguminum puta len-

lentium, piſorum, fabarum, phaſeolorumque abundantia: pomorum quoque, olearum, malorum punicorum, ficuum, prunorum, pirorum, malorum aureorum, perſicorum, limonum, fragorumque ingens copia, & ab omni, qui in eis lateat, verme libera. Verbo cujuscunque generis ſemina ſive arborum, ſive leguminum, ſive herbarum hortenſium, quorumcunque illic terræ mandantur; creſcunt & matureſcunt feliciter.

Nec deſunt ovium, caprarum, armentorumque numeroſi greges; gallinarum item, anſerum, gallorum Indicorum, columbarum, perdicum, &c. turba haud modica. Equorum autem præſtantiſſimorum tanta multitudo, ut pauperrimus ſit, qui plures non poſſideat: præ cæteris ii laudantur, quibus quod eodem ejusdem lateris utroque ſimul incedunt pede, ſine ulla corporis ſuccuſſione viginti & amplius leucas uno die eodemque itinere admirabili velocitate conficias. Idem de mulis intellige. Prætereo Auri Argentique fodinas plurimas & opulentiſſimas.

Animalia ferocia, venenoſa aut aliàs valde moleſta, quamvis in reliqua America ſint oppido multa; in Regno Chilenſi nulla prorſus exiſtunt, Leones ſi exceperis, non illos Africanos; ſed alios Leænæ potius quam Leoni ſimiles; nam ſunt absque jubis, & ſolis equis ovibusque infeſti; conſcendunt arbores, &

dum

dum ſe captos & proximos neci advertunt, lacrymas ex oculis demittunt. Vivebant mecum in illis regionibus ex variis Hiſpaniæ Privinciis, non pauci etiam ex Gallia, Italia, Hungaria, Peruvia, Africa; omnesque Clima ſolumque Chilenſe laudabant, prædicabant, mirabantur.

Terræ motus fateor illic eſſe vehementes frequentesque; verum non tanto incolarum damno, ut Europæi exiſtimant: Habebam Mappam Geographicam (nomini Authoris parco) in qua ſatis accurate erat depicta Jacobopolis Regni Chilenſis Metropolis; at multo nimia Hyperbole, quod de Terræ motu anni 1730 legebatur, octo ſcilicet interiiſſe hominum milliones, cum vix centum interierint; & anno 1751 cum alterâ mox ſeptimana poſt Terræ motum, quo urbs Conceptio nis (*Penco*) diruta eſt, ibidem adeſſem; audivi egomet præſens ſolos viginti octo ruinis & exundante mare obrutos fuiſſe: nam cum Terræ motum præcedere ſoleat, DEO ita miſericorditer diſponente, quidam ſtrepitus, fragor vel mugitus: adhæc domus ſint unius duntaxat contignationis, neque noctu undique clauſæ; atque una cum tecto octo vel novem aut decem cubitorum altitudinem nunquam vel raro excedant; periculo ruinæ nimium expoſitæ non ſunt.

Habebat Societas in vaſto hoc Regno unam

Pro-

Provinciam, *Provinciam Chilenſem*, in eaque undecim Collegia; Reſidentias ac Miſſiones neſcio quot; ſocios ex variis nationibus plures trecentis; ex quibus major pars degebat Jacobopoli, ubi Collegium maximum; Collegium & domus Tertiæ Probationis ſancti Pauli; Novitiatus; Seminarium Externorum; duæ domus Exercitiorum. Item in Urbe Conceptionis Collegium, ſeminarium, domus Exercitiorum. Idem Mendozæ, in Coquimbo — At tædet meminiſſe! atque utinam nunc ſeges eſſet ubi Troja fuit, & non potius lolia & zizania vitiorum: Inimicus homo hoc fecit; at væ homini illi per quem ſcandalum venit; melius illi eſſet... Tu autem Domine noſtrî miſerere!

Addo pro Coronide fluviorum nomina, qui in Regno Chilenſi ſunt frequentes; at quod haud longe diſtent a ſua origine, plerique mediocres, neque navigabiles ob vada plurima. Habent autem ſuam originem a nive, quæ in montibus Andes, *la Cordillera* in hyeme eſt valde copioſa, & circa menſem Novembrem ac Decembrem, quando in Chili ver eſt, diſſolvitur; præcipui autem, & quos ego non ſemel vado eques tranſivi, ſunt ſequentes: *Rio* (fluvius) *de Mendoza* in Provincia *Cuyo* currens verſus Orientem. Uſpallat*a*, ubi argenti fodinæ *Rio de las vaccas*. *Aconcàgua*, qui deſcendit, uti reliqui omnes deinceps hic nominandi, verſus Occidentem, nempe verſus *Chili*; puto hunc fluvium, ubi in mare mergitur, vocari *la Ligua*: *MapuChu* ad cujus marginem ſita eſt Jacobopolis totius Regni caput. atque Præſidis, Regii Conſilii, vulgo *la Audiencia*

atque

atque Episcopi sedes, tribus circiter leucis ab Andibus distans in fertili planitie: Habet hoc particulare hic fluvius, quod circiter unâ leuca a dicta Metropoli inter juncos & caricem penitus evanescat octo vel decem leucis subterraneus; tandemque iterum e terræ sinu prodeat in lucem. *Maipo*, cui adjacet *Melipilla* oppidum, distat a *Mapuchu* sex ferme leucis. *Cachapoal*, ad cujus margines *Rancàgua* oppidum, distat a præcedente circiter decem leucis. *Tingueredica* ad cujus oram *S. Ferdinando* oppidum; distat a præcedente circiter sex leucis: & quando hi duo fluvii ante ingressum in mare confluunt, uterque vocatur uno solo nomine *Rapèl*. *Tenu* distat a *Tingueredica* ferme sex leucis. *Lontuè*, hinc prope abest *Curicò* oppidum: distat a *Tenu* circiter quatuor leucis, & postquam *Tenu* & *Lontuè* confluunt, vocantur *Mataquito*. *Rio Claro* ubi *Talca* oppidum: distat a præcedente circiter octo leucis. *Maule*, ubi *Cauquènes* oppidum: distat a præcedente circiter quinque leucis. *Longavì* distat a *Maule* ferme, ut notatur in mea mappa: idem intellige de iis, qui ex *Cordillera* descendunt. *Nuble* qui demum jungitur *Itata*. Ad oram maritimam post *Itata* sequitur *la primer agua*: nempe venientibus ab urbe Conceptionis (*Penco*) distat ab *Itàta* circiter septem leucis. Portus & civitas Conceptionis, olim plena populo, dives & amœna; at Terræ motu anni 1751 mense Majo omnino diruta: distat a præcedente tribus leucis. Residet in urbe conceptionis alter Episcopus dictus ab urbe *la Concepcion* Conceptionis; & ab urbe *la Imperial* jam pridem diruta & ab Indis occupata; Imperialis. *Andalièn* ob fluxum & refluxum maris periculosus, distat a *Penco* cireiter duabus leucis. *Biobio* ad hunc fluvium in loco qui *Mocha* vocabatur nunc sita est civitas Conceptionis in ampla planitie, unde *Talcaguano* Portus distat fere quatuor leucis: ipsa autem nova conceptio a *Penco* vetere distat circiter tribus leucis. *Rapèl* distat a *Biobio* circiter octo leucis. *Rauco* distat hinc *Arauco* versus Austrum in littore maris, duabus leucis: propupnaculum Hispano-

rum ſed non Portus; uti certo ſcio, qui eram ibi aliquando Miſſionarius.

Sequuntur alii fluvii, quorum nomina ſum oblitus; aliquorum origo habetur in mappa uſque ad gradum 39. & ſub gradu quadrageſimo ſita eſt Baldivia, Portus. Atque deinceps propter nimias & ſpiſſiſſimas ſilvas, fluviosque (*el Rio Bueno*, aliosque) vado carentes, nec facile navigabiles & ſine pontibus; Hiſpani non potuerunt plus ultra: ſunt etiam hi fluvii, quod ex altiſſimis decidant montibus, valde rapidi: Quæ uti & omnia ſupra memorata tametſi ſint vera; nihilominus ita nunc ſentio: Pro toto mundo in Chilim non ibo ſecundo; Proque DEO ſolo, ſemper adire volo. Ipſi ſit honor, Laus & Gloria per infinita ſeculorum ſecula. Amen.

NB. Idem DEUS O. M. ſit merces magna nimis Reverendiſſimo Domino D. Joanni Wilhelmo d'Oidtmann Agrippinenſi, digniſſimo hic Monaſterii, perilluſtris ac Collegiatæ Eccleſiæ ad S. Mauritium Decano, Archidiacono & Seniori, meo quondam Coloniæ Agrippinæ Condiſcipulo, qui tunc quidem nempe anno 1729. ludente in humanis Divina Potentia rebus, quando in Poetica retuli ſecundum præmium, primum præripuit; at nunc 1777 ad hunc meum librum, cum ſub prælo moraretur diutius, quantocyus finiendum, perhumaniter mihi dedit mutuos aliquot centum Imperiales, brevì, ut ſpero, DEO juvante ſolvendos: id quod, ipſo tamen Rmo. D. Decano neſciente, nec tale quid cogitante, imo quæ ſua eſt modeſtia, ſi ſciret graviter prohibituro ac repugnaturo, hìc gratus uti par eſt, confiteor concludens totum hoc opuſculum phraſi Hiſpanica, nempe hac iterata, ſincera atque optima apprecatione: *DIOS ſe lo pague* nunc & in omne ævum. Amen.

ER-

ERRATA.

AD TENACEM.

Author dat librum, nummis tamen indiget ipſe,
Debita queis ſolvat, Debita magna ſatis*
Non tibi dat dono; licet omnia fauſta precetur,
Saltem juſtum ſi retribuis pretium.

---

* Non alia, nec aliter contracta, quam neceſſe fuit ad imprimendum hunc librum, idque non obſtante omni non ſordida nec indecente parſimonia.

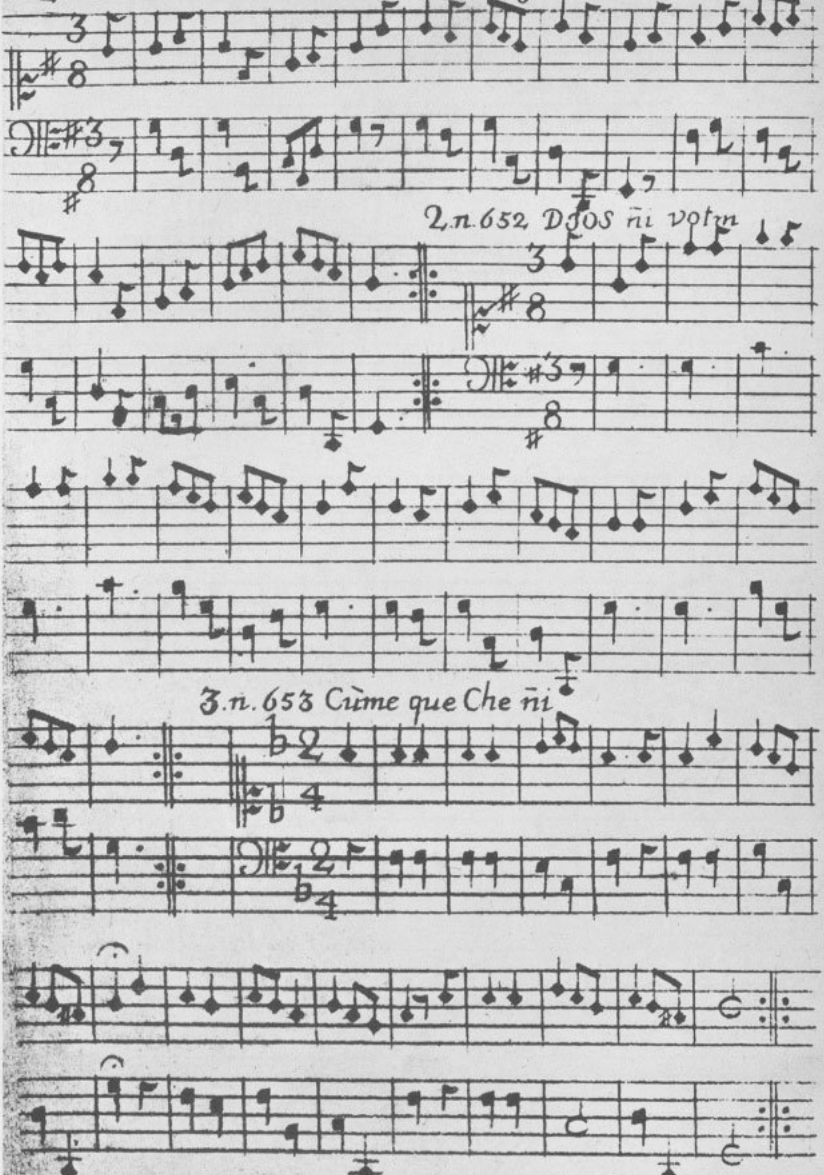
S. MARIA Mater DEI o. p. n. p.
H. Strübel ſc. Chili.

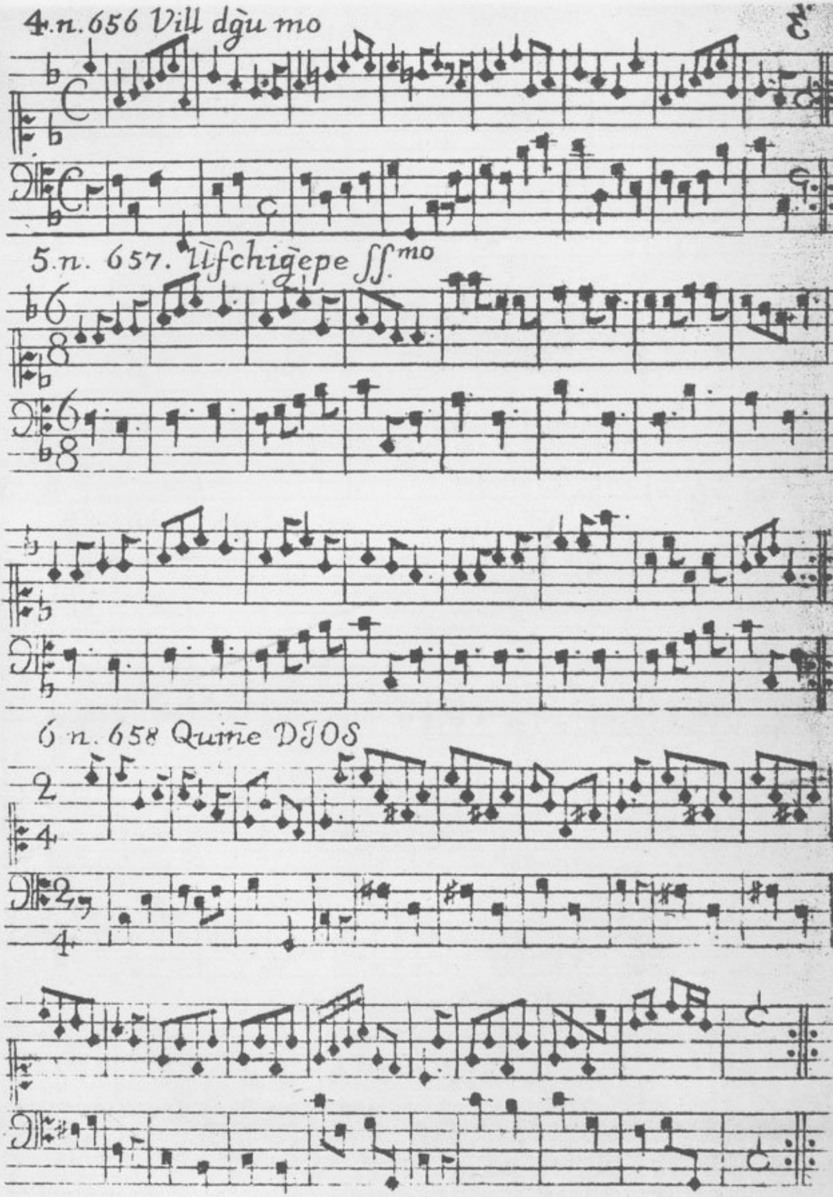
CHILIDUGÙ
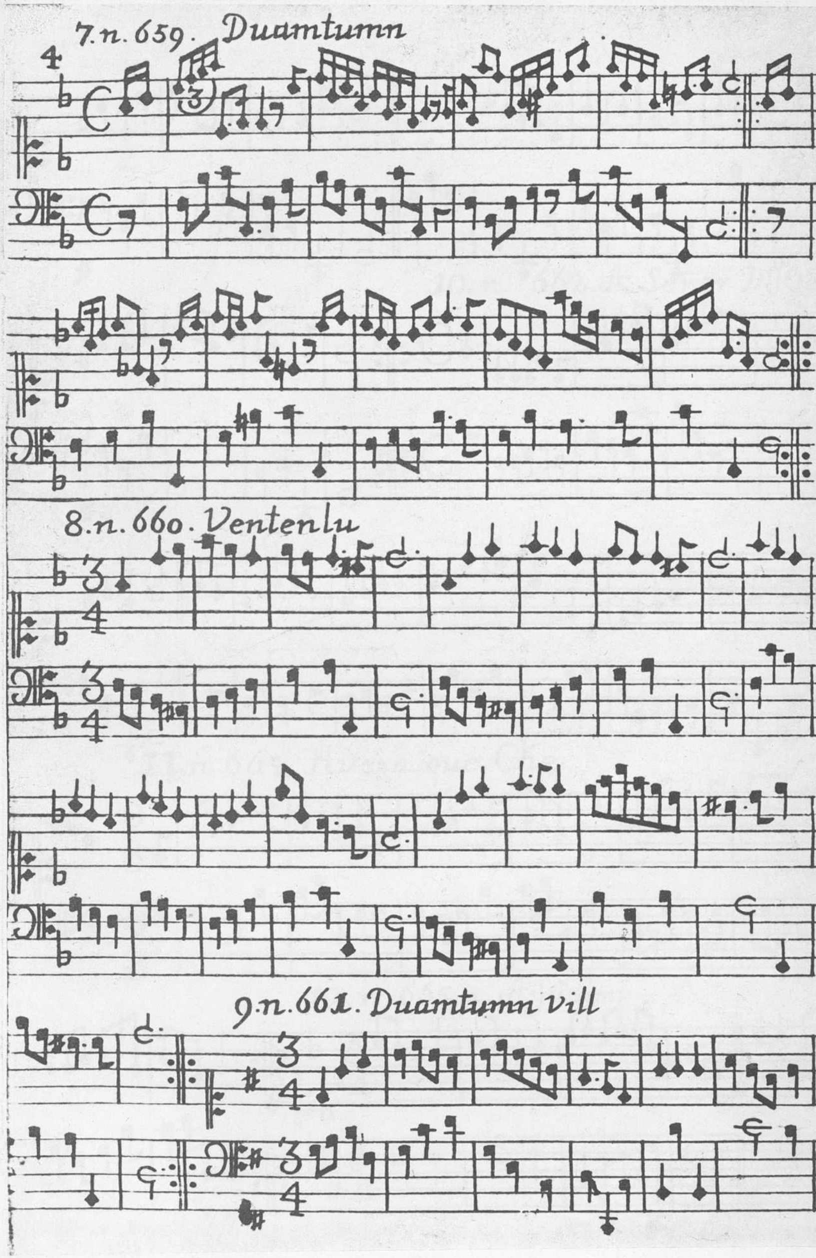
Pars sexta.
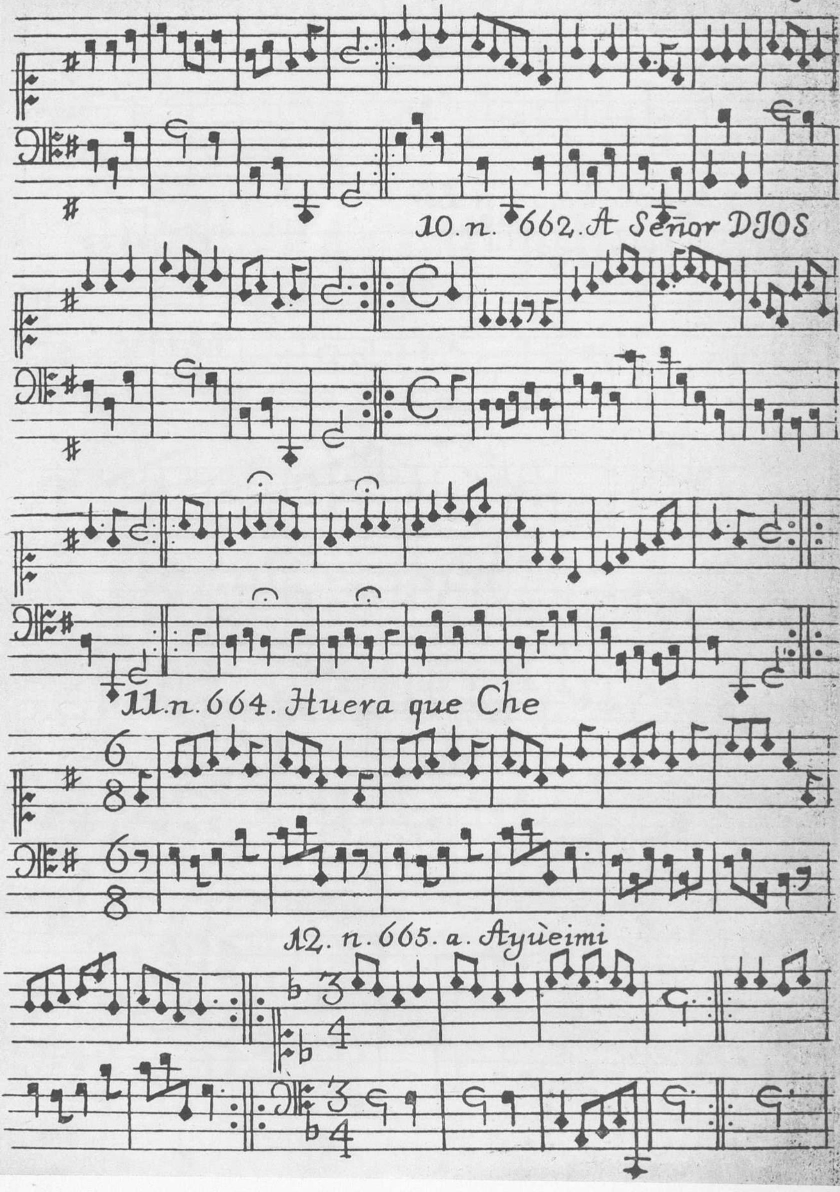
Notæ Musicæ ad canendum in Clavichordio Cantiones Partis tertiæ à n. 650 usque ad n. 676.
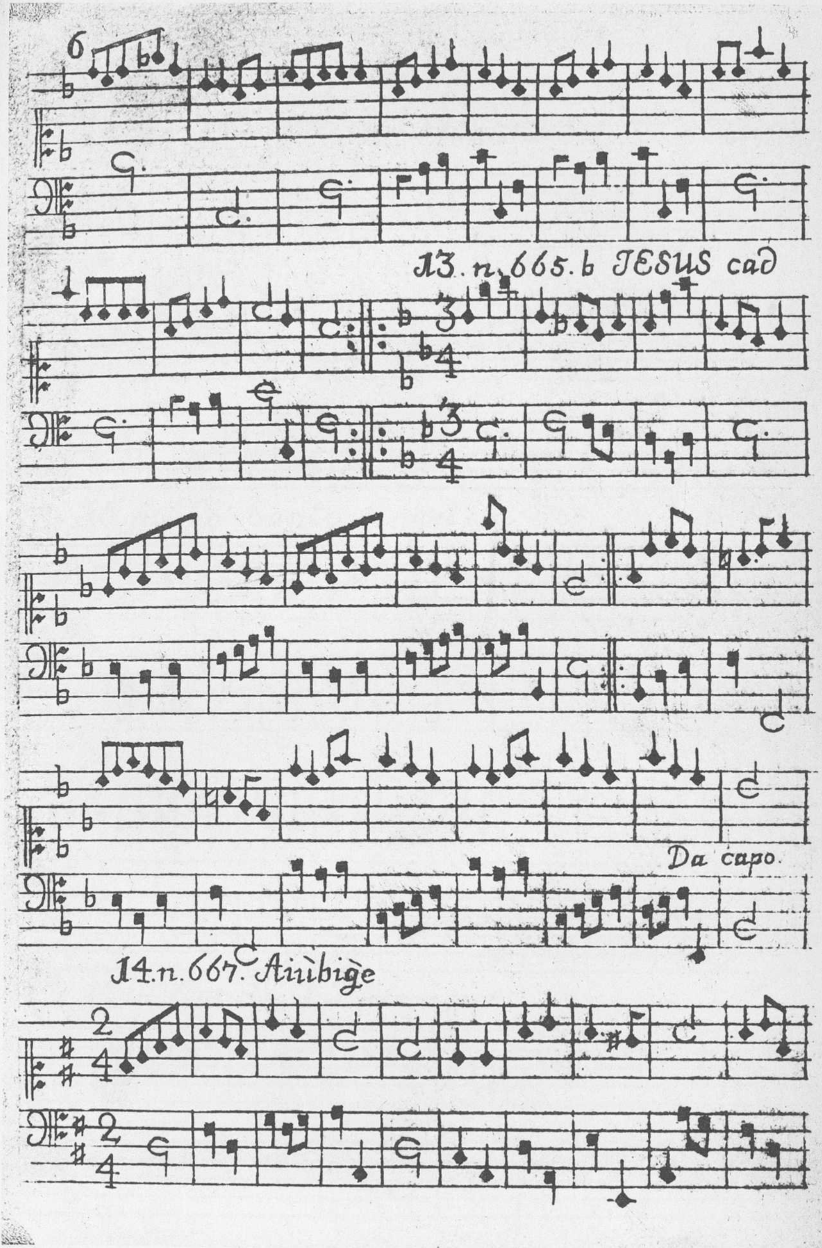
Cantio 1. n. 651 Quiñe DIOS gei
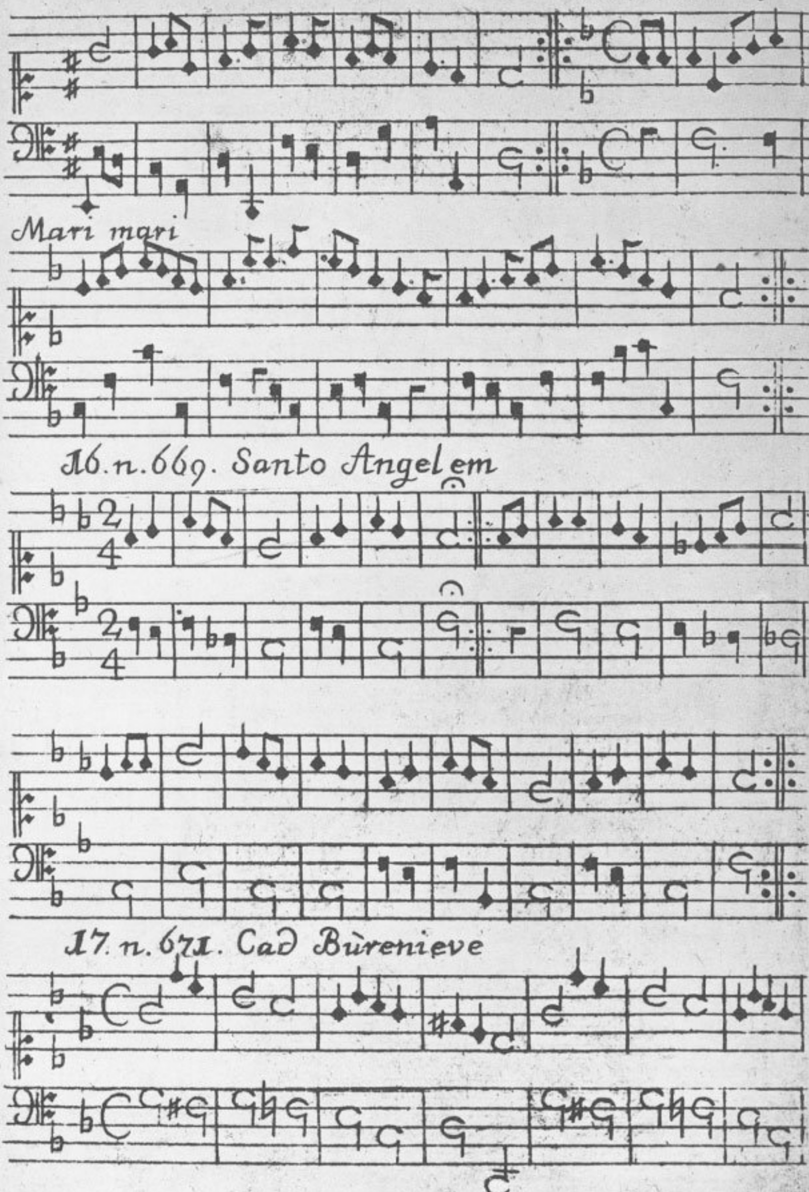

4.n.656 Vill dḡu mo
5.n. 657. Ūfchigēpe ſſmo
6 n. 658 Quiñe DJOS
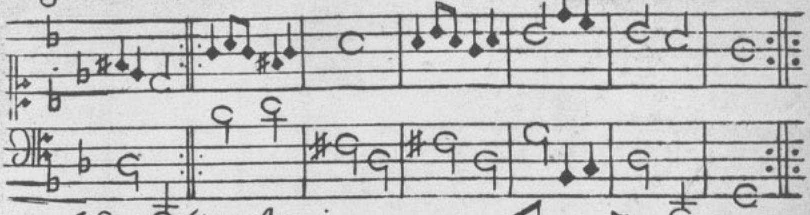

7. n. 659. Duamtumn
8. n. 660. Ventenlu
9. n. 661. Duamtumn vill

10. n. 662. A Señor DIOS
11. n. 664. Huera que Che
12. n. 665. a. Ayùeimi
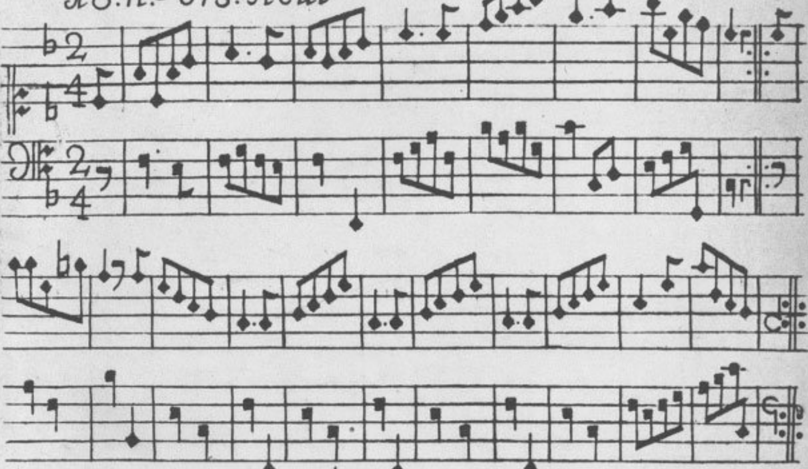

6
13. n. 665. b JESUS cad
Da capo.
14. n. 667. Aiiibige
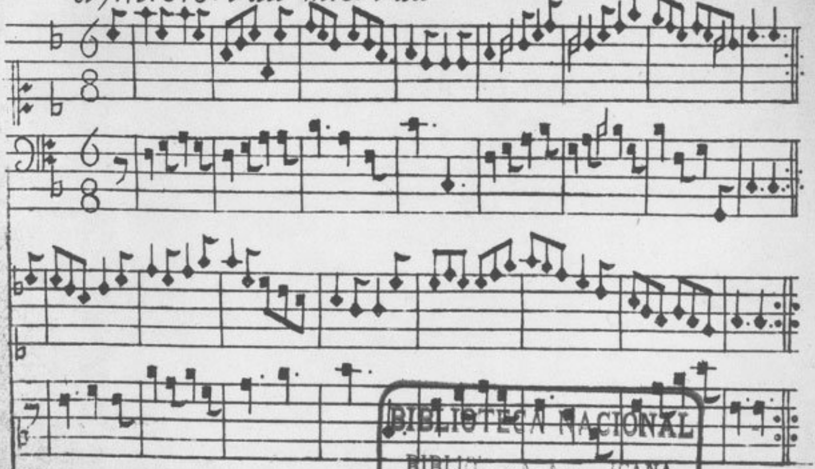

Mari mari
16. n. 669. Santo Angel em
17. n. 671. Cad Bùrenieve

N18. n.º 673. Acui

N19. n. 675. Vau mlei Vau

Mappa Geographica
exhibens
Provincias, Oppida, Sacella &c
quæ Mensibus Novembri ac Decembri
anni 1751 et Januario Februario
et Martio anni 1752 peragravit
ad Indorum Chilensium terras
excurrens P. Bernardus
Havestadt è Soc. JESU
Missionarius.
Leucæ 3000 passuum
Explicatio Signorum:
Oppidum vel Munitiuncula Hispanorum.
Oppidum Hispanorum, desertum et ab Indis dirutum.
Domus Missionis Soc. JESU
Domus olim à Missionariis dictæ Societatis habitata.
Domus ac Regio Caciquei seu Toparchæ baculo insignis.
Domus et Regio Caciquei ordinarii.
NB In terra plana /: los LLanos seu ina pire Vutan mapu :/ domus Indorum
sunt stabiles ac fixæ nec fermè differunt à casis pauperum ac ruri degentium
Hispanorum: ast intra montes, qui Andes, la Cordillera, et Pire Vutan mapu
vocantur, Indi sedem stabilem non habent, sed vagi locum mutant, quoties
id postulat necessitas, si nempe deficiant vel ligna foco, vel pecori armentóve
pascua: neque aliter contra æstum Solis, aut aëris inclementias, quàm variis
pellibus in lancea vel pertica suspensis se defendunt, quapropter excursio-
nem /: la Correduria :/ ad montes Andes aliis signis noto nempe △, quod
significat me illic pernoctâsse, et ♁ me ibi insuper dixisse pro Concione.
Cùmque difficiles altissimique montes intermedii iter efficiant multò longius, quàm
in mappa notari posit, idcirco distantiæ locorum exactè, usu scalæ depre-
hendi sæpe nequeunt
Los LLanos de los Es-pañoles
Cordillera de los Pehuenches vel Pire Vutan Mapu
Montes Andes sive la
Terræ planæ, las Pampas vel los LLanos de los Puelches seu Patagonos
Maule fluvius
Longavì fluv.
Nuble fl.
Itata fl.
Laxa fl.
Biobio fl.
Duqueco fl.
Chadileuvu
Nùdquen fluv.
Caùtin fluv.
Alipen fluv.
Rùgaico Ina Pire
Ràgitun Leuvun Vutan Mapu
Maque-hue
Meli- Rehue
Estancia de Longavì
el Molino
Chillan
los Angeles
Santa Fee
Nascimiento
Hieronymus Strübel Sculp.